lui Lucian,
la aproape opt ani
de când a trecut prin poarta cerului

şi lui Dumitru,
care s-a dus şi el atât de curând

Coperta: **Thomas Varga**, **Daniela Meteş**

Traducere: **Adina Goşa**

Copyright © Ana Dumitran, 2007

Volumul face parte din programul de editare al grantului Cod CNCSIS 756/2005, cu titlul “Religiozitate şi atitudini în faţa morţii în spaţiul transilvan din premodernitate până în secolul XX”.

La apariţia sa au mai contribuit financiar Preasfinţia Sa episcopul Virgil Bercea şi Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional Alba.

ISBN 978-973-117-082-4

ana dumitran

poarta ceriului

cu un studiu introductiv de

preot jan nicolae

Editura Altip
Alba Iulia, 2007

SUMAR

Studiu introductiv IX

Ars moriendi în lumea românească din Transilvania secolelor XVII-XVIII. O micro-istorie a predicii funebre ..... *IX*

Introducere 1

Preliminarii. Obiectul cercetării *1*

Istoricul cercetării *3*

Principii metodologice *8*

O lectură la modă *10*

Repere cronologice, geografice şi tematice *12*

Tipologie, surse *15*

Moartea între auditoriu şi discurs *17*

Copişti, traducători, izvoditori, autori *23*

Concluzii *25*

Repertoriul manuscriselor consultate 29

a) fondul Bibliotecii Academiei Române, Bucureşti *29*

b) fondul Bibliotecii Sf. Sinod, Bucureşti *38*

c) fondul Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca *40*

d) fondul Institutului de Lingvistică "Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca *45*

e) fondul Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga", Cluj-Napoca *46*

f) fondul Muzeului Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca *47*

g) fondul Bibliotecii mitropolitane din Sibiu *47*

h) fondul Bibliotecii Judeţene "Astra", Sibiu *49*

i) fondul Bibliotecii Judeţene Braşov 50

j) fondul Bibliotecii bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului 50

k) fondul Bibliotecii Muzeului Olteniei, Craiova 51

l) fondul Muzeului Naţional al Unirii, Alba Iulia 51

m) fondul Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia 52

n) fondul parohiei Poieniţa, judeţul Sălaj 52

o) fondul Bibliotecii Universităţii de Vest, Timişoara .. 52

***Repertoriu omiletic* 55**

I. Tâlcul evangheliei de la judecată 55

II. Cugetări în ora morţii 64

III. Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor 72

IV. Cazanie la moartea omului creştin 115

V. Poveste la petrecania morţilor 165

VI. Învăţătură la petrecania morţilor 192

VII. Învăţătura lui Solomon 209

VIII. Cazania despre începătura morţii 212

IX. Întâia poartă este moartea 214

X. Învăţătură la omul mort. 1 227

XI. Învăţătură la omul mort. 2 236

XII. Învăţătură la omul mort. 3 246

XIII. Predici construite pe *exempla* din literatura patristică 253

XIV. Cazania bogatului nemilostiv 258

XV. Amarul păhar al morţii 266

XVI. Cazanie la coconi mici 269

XVII. Iertăciuni la omul mort (iertăciunile bihorene) 283

XVIII. Iertăciune la oameni morţi 317

XIX. Alte iertăciuni ***324***

XX. Verşuri funebre ***333***

XXI. Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur*, Sebeş, 1683 .... ***366***

XXII. Ioan Zoba din Vinţ, *Cazanii la oameni morţi*, Alba Iulia, 1689 ..... ***372***

1. *Cazanie la oameni morţi* ***377***

2. *Cazanie la oameni morţi şi la mueri* ***384***

3. *Cazanie la oameni şi la cuconi mici morţi* ***398***

4. *Cazanie la oameni morţi* ***414***

5. *Ertăciuni la oameni morţi* ***419***

6. *Şi altă ertăciune la oameni morţi* ***422***

XXIII. O nouă generaţie de cazanii ***431***

A) Cazanii la morţi ***431***

B) Cazanii dedicate unor categorii de defuncţi delimitate pe criterii sociale, morale şi profesionale ***440***

C) Puterea tradiţiei ***469***

D) Tentative de originalitate ***476***

Abstract **487**

STUDIU INTRODUCTIV

Ars moriendi în lumea românească din Transilvania secolelor XVII-XVIII. O micro-istorie a predicii funebre

> *„Moartea iaste o mutare din ceastă lume cătră a doa lume. Moartea iaste o poartă fără de carea nu poate întra nime, nice poate treace din ceastă lume trecătoare cătră viiaţa cea netrecută. Pentru aceaia mortul îl petreacem cu cântări dumnăzeieşti, de arătăm că mulţemim lui Dumnăzău; cu veşmente albe îmbrăcăm mortul, de închipuim înoirea veşmântului celui fără de moarte; cu lumini-l petreacem, de arătăm că din-tunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnăzău; cu faţa cătră răsărit îl îngropăm, de sămnăm învierea, că cum apune soarele şi iară răsare, aşia şi mortul apune în pământu şi iară să vor scula."*
>
> **Cuvânt la slujba îngropăciunii,**
> **copiat de dascălul Toader din Feldru**
> **şi rostit la înmormântarea Sofroniei Ciogolea, 1639**

Omilia provine din gr. *homilia* care înseamnă reuniune, adunare, companie, relaţii familiale, iar de aici derivă sensul ei de dialog familial, discuţie, exortaţie sau îndemn. În mod general, acest termen desemnează discursul religios, deşi sensul său restrâns se referă la un discurs sau dialog care explică şi actualizează Cuvântul lui Dumnezeu[1]. În cadrul comunităţilor creştine, în acest sens omiletic general, s-au dezvoltat predica, panegiricul şi necrologul sau oraţia funebră, care împlinesc necesităţi pastorale concrete. Însoţirea slujirii liturgice a prohodirii şi înmormântării creştinilor cu rostirea unui cuvânt de mângâiere reprezintă o tradiţie veche, care a cunoscut în decursul istoriei evoluţii diverse. În primul rând ar trebui amintit faptul că, în zorii creştinismului, predica constituia, în cadrul iudaismului sinagogal, o instituţie importantă, extinsă la evenimente precum căsătoria şi funeraliile, putându-se desfăşura şi în afara sinagogii[2].

---

[1] **V. Jean Longère, *La prédication médiévale*, Etudes augustiniennes, Paris, 1983, p. 26-27, pentru terminologia omiletică: *homilia*, *tractatus*, *enarratio*, *sermo*, *praedicatio*; p. 19-138, pentru o succintă istorie a predicii.**

[2] **V. K. Hruby, *La place des lectures bibliques et de la prédication dans la liturgie,* Paris, 1970, p. 23-64. A. Verheul, *Le service de la Parole chez les juifs et chez les chrétiens*, în *Questions liturgiques*, 57/1976, p. 3-39.**

Deci, şi sub acest aspect particular, al predicii la înmormântare, înainte de a se exprima în conceptele lumii elenistice, creştinismul a cunoscut o expresie semitică, iudeo-creştină.[3] Discursul funebru creştin, descris iniţial prin termenii *epitafia*[4] şi *logos paneghirikos*[5], preia şi încreştinează tradiţia panegirică şi encomiastică a retoricii medio-sofistice, adică tradiţia cuvântului de laudă rostit la mormânt pentru glorificarea memoriei eroilor cetăţii antice greceşti. Istoricul Tucidide aminteşte în lucrarea sa *Războiul peloponesiac*[6] că în anul 341 a. Chr. s-au stabilit prin lege funeralii publice pentru soldaţii căzuţi în război, încheiate printr-un cuvânt solemn, rostit de către cel mai bun retor, ales după mai multe deliberări oficiale, şi care cucerea o largă audienţă publică[7]. D. Gusti pomeneşte în studiul său despre elocvenţa sacră de cuvântul lui Pericles în onoarea eroilor de la Samos, concluzionând că discursul la funeralii este o variantă specifică a panegiricului dedicat comemorării solemne a eroilor şi a strămoşilor, având antecedente în antichitate în Egipt, Grecia, Roma şi altele. Termenul *logos paneghirikos* provine de la Isocrate (436-338 a. Chr.), comandantul corintenilor în timpul Războiului peloponesiac[8] care a dedicat acest discurs elaborat în decurs de 15 ani în cinstea Cetăţii Atena şi eroilor săi. Tradiţia discursului encomiastic a fost moştenită cultural de către Sfinţii Părinţi ai bisericii, care au respectat în general în cuvântările lor normele retorice impuse oricărui discurs public[9]. Discursurile dedicate morţilor glorioşi, recomandate de către retorii sofişti care au făcut parte din moştenirea culturală a părinţilor bisericii din secolul IV sunt clasificate în trei tipuri de structuri retorice: 1) monodia, cuvânt dedicat unui mort recent în perioada de doliu, amestecând pateticul cu lauda; 2)

---

[3] Jean Daniélou, *Théologie du judéo-christianisme*, Désclée, Paris, 1958.

[4] „La locul de înmormântare folositor creştinătăţii, se ţineau discursuri funebre numite de greci epitafia, într-o laudă a acestor încetaţi din viaţă în Domnul, pentru ai da pilda şi altora din cei vi, şi spre a arăta întristarea pentru adormirea lor. Aşa, Eusebiu de Cezareea la înmormântarea lui Constantin cel Mare, Ambrozie, la a împăraţiilor Teodosie cel Mare şi Valentinian s.a. m. d.", Badea Cireşeanu, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creştine ortodoxe de răsărit*, Bucureşti, Tom III, p. 375.

[5] V. C. Duţu, *Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi. Actualitatea lui pastorală*, în *Ortodoxia*, nr. 1-2/1992.

[6] V. Thucydides, *Războiul peloponesiac*, Bucureşti, 1966.

[7] Cf. V. Florescu, *Retorica şi neoretorica,* Bucureşti, 1973, p. 63.

[8] Thucydides, *op. cit.*, Cartea a II-a, p. 254-262.

[9] H. Délhayé, *Les passions des Martyres et les genres litteraires*, Bruxelles, 1921, p. 194.

cuvântul de mângâiere sau consolare (*paramititikos logos*) se rostea la câteva zile sau săptămâni după înmormântare; 3) epitaful se referă la o persoană are a murit de mai mult timp, structura cuvântării fiind una pur encomiastică, aceiaşi cu cea a logosul eclezial[10].

Aceste genuri de cuvântare constituie preistoria omileticii funebrale creştine. Predica funebră derivă deci din cuvântările encomiastice şi din şi din nocrologul epocii patristice. Părinţii necrologului creştin sunt: Sfântul Grigorie de Nazianz pentru Orientul elen şi Sf. Ambrozie pentru Occidentul latin[11]. Trecerea de la retorica encomiastică la omiletica funebrală se face prin intermediul panegiricelor Sfinţilor părinţi dedicate martirilor şi prin enkomioanele mărturisitorilor. Elogiul martirilor şi al personalităţilor importante constituie la începuturi un gen nou de literatură creştină care s-a dezvoltat în paralel cu omilia exegetică. Aceste discursuri patristice reflectă momentul în care cultul Sfinţilor s-a extins de la cinstirea rezervată iniţial numai martirilor la o consideraţie egală, dedicată episcopilor, asceţilor şi fecioarelor[12].

Pe de altă parte, panegiricul creştin reprezintă o formă de continuare a panegiricului roman, dar şi a elogiului funebru roman[13]. Elogiul funebru este la rândul său primul model al necrologului sistematic creştin. Amvonul Bisericii a preluat ca model omiletic şi elogiul, sau panegiricul, suveranului, asemănător ca structură cu elogiul funebru latin, primind semnificaţia de cuvântare funebră adusă unei personalităţi cinstite cu canonizarea.

Dezvoltarea treptată a cultului martirilor, numiţi de către Fericitul Augustin „avocaţii credincioşilor”[14], a cuprins şi obiceiul cartaginez de a rostii panegirice deasupra mormintelor martirilor, obicei extins în secolele III-IV în tot Imperiu Roman. După intrarea creştinismului în epoca constantiniană, libertatea şi evoluţia cultului au condus la apariţia şi dezvoltarea panegiricului omiletica ca formă retorică, expresia triumfului bisericii, perceput în primul rând ca biruinţa a lui Hristos, Domnul martirilor, asupra puterilor întunericului[15].

---

[10] F. Boulanger, Gregoire de Nazianz. *Discours funebres*, Paris, 1908, p. XII-XXV.
[11] V. Pr. Vasile Gordon, *Predica ocazională sau pareneza*, Bucureşti, 2001, III. 3. a *Necrologul în perioada patristică şi post patristică.*
[12] H. Délhayé, *op. cit.*, p. 187-188.
[13] „Elogiul funebru era un uzaj foarte răspândit în societate antică; acestuia se adaugă cel al panegiricul pe care îl întâlnim în epoca creştină; ele sunt inseparabile”, în *Dictionnaire d'Archeologie Chretienne*, CXL, 14, Col. 1016.
[14] PL. 38, 1209.
[15] V. H. Délhayé, *op. cit.*, p.183.

Unul din aspectele dezvoltării cultului martirilor în secolul IV[16] îl reprezintă înflorirea genului encomiastic prin înmulţirea discursurilor elogiase, rostite în zilele de pomenire liturgică la mormintele lor sau în bazilicile construite pe mormintele lor. Aceste predici au fost numite *encomii* sau panegirice (*loghi panighiriki*, *laudationes*). Sf. Grigorie de Nazianz a alcătuit şi rostit cuvântări panegirice dedicate Sfântului Martir Ciprian al Antiohiei (Cuv. 24), Sfinţilor Macabei (Cuv. 15) şi sfinţilor Martiri în general (Cuv. 35)[17]. Discursurile sale funebre dedicate lui Vasile cel Mare, lui Atanasie, fratelui său Cezarie, surorii sale Gorgonia şi tatălui său Grigorie cel Bătrân, încreştinează tradiţia retorică encomiastică, spiritualizează şi extinde semnificaţia martiriului[18].

În acelaşi sens merită amintite cuvântările panegiric rămase de la Sfântul Vasile cel Mare(329-379), dedicate sfinţilor patruzeci de Mc. Din Sevastia (Cuv. 19), Sf. Mucenic Varlaam (Cuv. 17), Sf. Mucenic Gordie (Cuv. 18), Sf. Mucenic Mamanat (Cuv. 23) şi Sf. Mucenică Iulita (Cuv. 5). De asemenea, Sfântul Grigorie de Nissa (cca 335 -395) a alcătuit predici panegirice dedicate Sfântului Ştefan, Sf. Teodor şi Sf. patruzeci de Mucenici, dar şi elogii funebre adresate lui Efrem Sirul, lui Grigorie Taumaturgul, Macrinei, lui Meletie, Pulheriei şi Flacilliei. Sfântul Ioan Hrisostom, vârful oratoriei bisericeşti, participă la acest proces de extinderea a panegiricului în cinstea Apostolilor şi martirilor (Pavel, Iov, Eliazar, Macabei, Ignatie şi Vavila episcopi ai Antiohiei, Mc. Foca şi Lucian, Juventin şi Maximin, soldaţi martirizaţi în timpul lui Iulian apostatul, Sf. Mucenice Berenice, Prozdochia şi Domnina, Sf. Varlaam Roman, Iulian, Basus, Sf. Pelaghia, Drosida şi Tecla) la elogiile funebre aduse episcopilor antiohieni Filogoniu, Eustatie şi Meletie. Părintele necrologului în Occidentul latin este Sf. Ambrozie al Mediolanului (cca 339-397): două la moartea fratelui său Satyrus[19] şi la înmormântările împăraţilor Valentinia II[20] şi Teodosie[21]. Între părinţii biserici de la cre ne-au rămas panegirice şi necroloage

---

[16] V. E. Branişte, *Despre cinstirea Sfinţilor în Biserica Ortodoxă*, în *Ortodoxia*, XXXII / 1980, Nr.1, p. 48-53; Peter Brown, Cultul sfinţilor, Amarcord, Timişoara, 1996.

[17] V. Jean Bernardi, *La prédication des Pères Capadociens*, Marseille, 1918.

[18] „… orice suflet care înaintează cu curăţie în cunoştinţa lui Dumnezeu, şi care păzeşte poruncile, este martir prin viaţa şi cuvintele lui. El răspândeşte credinţa sa, fie prin vărsarea sângelui, fie de-a lungul întregii vieţi, fie în momentul plecării sale", Clement Alexandrinul, *Gnosticul*.

[19] Pl. 16, 1345-1372-1414.

[20] Pl. 16, 1417-1444.

[21] Pl. 16, 1447-1468.

ar mai trebui amintit Sf. Asterie al Amasiei († după 400) cu cuvântările sale dedicate lui Petru şi Pavel, Sf. Mc. Foca, Sf. Ştefan, Sf. Mc. în general şi cu o ecfrază dedicată Sf. Mucenice Eufimia.

În aceasta perioadă de trecere de la panegiricul dedicat martirilor la necrologul dedicat mărturisitorilor descoperim o valorizare pascală a morţii: „Moartea este învinsă prin moartea învingătorilor, martiri primesc moartea pentru Hristos ca să rămână pentru totdeauna în Biserică. Fiindcă moartea martirilor este podoaba Biserici şi cununa virtuţii"[22].

Din perioada patristică s-au moştenit însă o serie de omilii, care chiar dacă nu au fost la origine necroloage sau discursuri funebre propriu zise, au cunoscut ulterior o utilizare mai mult sau mai puţin intensă în acest sens: *Omilia despre învierea morţilor* a Sf. Ioan Hrisostom[23]; *Cuvântul despre moarte* al Sf. Vasile cel Mare[24]; *Despre grija pentru morţi* a Fericitului Augustin[25]; *Cuvântul la ieşirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei ş. a.

Perioada patristică are importanţă aparte deoarece Sf. Părinţi li s-a acordat o importanţă deosebită în Biserică astfel încât din raţiuni teologice şi istorice predica medievală a consta mult timp într-o simplă lectură a omiliilor patristice, colecţionate în diverse omiliare. Mai târziu predicatorii au împrumutat masiv din omiliile Sf. Părinţi dar de cele mai multe ori pasajele sunt greu de identificat datorită diverselor interpolări şi modificări suferite de texte. Lectura repetată a omiliilor patristice a contribuit la fortificarea culturii religioase a preoţilor şi a întregului popor creştin[26]. Se poate vorbi despre o educaţie creştină prin predica creştină în cursul serviciilor liturgice dar şi despre o decădere a predicii în sensul creativităţii personale în epoca post patristică[27]. Din această perioadă ni s-au păstrat doar puţine predici funebre: Teodor Studitul († 826), *Cathechesis funebris ad matrem suam*; Petru de Argos († după 920), *Cuvântare funebră* dedicată lui Atanasie de Methona; Mihail Psellos, *Necrolog* la moartea

---

[22] Chromace d'Aquilé, Sermons, tom I, Sermon 9, 37-40, în *Souces Chrétiennes*, nr. 154, Paris, 11969, p. 58-59.

[23] V. trad. rom. D. Fecioru, *Izvoarele Ortodoxiei*, nr. 5, Bucureşti, 1942.

[24] P. G. 32, 1245-1256; trad. rom. Samuil Micu Klein, *Propovedanie sau învăţătură la îngropăciunea oamenilor morţi*, Blaj, 1784, p. 74-103.

[25] *De cura gerendo pro mortui*, *Oeuvres complêtes de Saint Augustin*, trad. fr. Peronne Vincent, Paris, 1870, vol. XXII, p. 144-146.

[26] J. Longère, *op. cit.*, p. 19.

[27] Pierre Riché, *Education et culture dans l'Occident barbare VI-VIII siècle*, Paris, 1962, v. *Enseignement par la prédication*, p. 536-542.

lui Ioan Xifilinos (2 aug. 1075)[28].

Evanghelizarea lumii antice s-a lovit de noţiunea de înviere, piatră de poticnire pentru sensibilitatea populară şi cugetarea elitelor filozofice[29]. Evoluţia culturală adusă de creştinism prin credinţa în învierea trupului şi considerarea acestuia ca templu al Duhului Sfânt a desăvârşit procesul de încetăţenire a morţii, început prin cultul eroilor în Grecia Antică în secolul VIII a. Chr.[30]. Prin cultul martirilor. Acest proces de încetăţenirea morţii a dus în cele din urmă prin generalizarea înhumării *intra-muros* şi *ad-sanctos*, adică în cimitirele din interiorul cetăţilor şi în preajma mormintelor Sfinţilor, la ceea ce Ph. Ariès a numit moartea îmblânzită („la mort apprivoisée"[31]) de la mort, p. 24). Concurenţa pentru un loc de veci în preajma sfinţilor, în pofida piedicilor legislative, şi a spaţiului limitat, a rezistat în mentalitatea creştină până în secolele XIV-XV.

Legat de aceasta trebuie amintită dezvoltarea cultului sfintelor moaşte în directă legătură cu cel al martirilor şi mărturisitorilor. Cinstirea icoanelor şi a moaştelor sfinţilor este o expresie a Bisericii în calitatea ei de *communio sanctorum*. Moartea martirului, prin extensie a mărturisitorilor credinţei, reprezintă în ordinea pascală a Bisericii integrarea solemnă în comuniunea sfinţilor. Moartea actualizează momentul pascal al botezului şi devine „*poartă a cerului*", trecere pascală la Viaţă. În acest sens deplin pascal, Sf. Ioan Damaschin afirmă în secolul VII în tratatul său dogmatic: „*În Legea Veche era socotit necurat tot cel care se atingea de un mort, dar nu erau socotiţi necuraţi morţii înşişi. Dar după ce însăşi viaţa şi cauza vieţii era socotită între morţi, nu mai numim morţi pe cei care au adormit întru nădejdea învierii şi cu credinţă în El.*"[32]. Integrarea euharistică a creştinului în Trupul mistic al lui Hristos conferă trupului sfinţirea şi calitatea de *„germen al Învierii"* (*cf.* O. Clement), bob de grâu din care după moarte va răsări trupul duhovnicesc, eshatologic. Locaşul comunităţii, înconjurat de cimitir, ne descoperă imaginea

---

[28] V. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literature*, München, 1897, p. 167-171.

[29] Cf. H. I. Marrou, *Dogma învierii trupului şi teologia valorilor umane în învăţătura Sf. Augustin,* în *Patristică şi Umanism*, trad. rom. Cristina şi Costin Popescu, Bucureşti, p. 547.

[30] Cf. J. P. Vernant, *Mit şi religie în Grecia antică*, Meridiane, Bucureşti, 1995, trad. rom. Mihai Gramatopol, p. 47.

[31] Ph. Ariès, *Essais sur l'histoire de la mort*, p. 24.

[32] Cf. Sf. Ioan Damaschin*, Dogmatica*, trad. rom. Dumitru Fecioru, Bucureşti, 1938, cap. XV, p. 278-279.

unei sinaxe liturgice (euharistice) necontenite. Dogma creştină a Învierii trupurilor a provocat schimbarea sensului morţii, dar la nivel cultural se regăsesc şi reprezentări care ţin de un creştinism popular care a rezistat până în secolul XIX.

Creştinismul inculturalizat în perioada Evului mediu a cunoscut o decădere la nivel omiletic. Îmblânzirea morţii şi familiarizarea cu trupurile celor adormiţi (cadavrele), care nu apr a fi efectul predicilor încetează în secolele XIII-XIV, la sfârşitul Evului Mediu, când apare o supradramatizare a morţii, în contextul crizelor provocate de epidemiile de ciumă.

La începutul sec. XV călugării franciscani şi dominicani încep să străbată cetăţile propovăduind dispreţul faţă de lume şi de trup, iar în acest *„ avânt pedagogic "* (cf. Adela Toplean) au început să folosească imaginile provocatoare de spaimă ale cadavrului în descompunere. Este vremea *„reţetelor de a muri bine"*, a acelo *ars moriendi*, devenite cele mai populare cărţii la sfârşitul Evului mediu, şi chiar capitole de catehism. Discursul asupra morţii se schimbă în contextul în care Biserica instituţională a pierdut în parte monopolul asupra morţii, atât prin cezura internă provocată în vremea Reformei, cât şi prin liberalismul de orizont al Renaşterii[33].

Cel mai ciudat episod în raport cu imaginea pascală a morţii ca „*poartă a cerului*" este cel tardo-medieval, al „pedagogiei macabre": „*imaginile macabre (Totentanz sau Dansul macabru, Triumful morţii, Cei trei tineri nepăsători şi cele trei cadavre) erau introduse erau introduse în oraş de un călugăr cerşetor – de obicei un domi-nican sau un franciscan –, erau tot timpul însoţite de un predicator, iar în faţa tablourilor expuse în pieţe se recitau omilii cu un scop religios şi educativ*".

Discursul catehetic şi omiletic despre moarte ia forma acelor *ars moriendi* şi a omiliilor dramatizate la începutul secolului al XV-lea. „*Memento mori*" şi „*memento vivere*" devin elemente de catehism în concepţia lui Gerson (1361-1429) în lucrarea sa *Opus tripartitum de preceptis decalogi de confaesionae et de arte moriendi*. „*Arta de a muri frumos*" este un ecou catehetic al tratatelor apărute în secolul XV, precum în *Ars moriendi* atribuită Episcopului de Worms, Matei de Cracovia. În legătură cu necrologul, istoricul Phillippe Ariès nu pomeneşte nimic în lucrările sale pe teme de

[33] **V. Jean Baudrillard, *L'echange symbolique et la mort*, Gallimard, Paris, 1976, p. 200.**

thanatologie medievală. În secolul al XVII-lea necrologul a cunoscut o dezvoltare fără precedent prin marii predicatori francezi Bossuet (1627-1707), Bourdaloue (1632-1704), Flechiér (1632-1760) Mascaron (1634-1703) şi Masillon (1663-1742).

***

Despre obiceiul predicii la înmormântare în spaţiul românesc, într-o recentă lucrare a etnologului român Ion Ghinoiu dedicată thanatologiei arhaice şi eshatologiei populare, se afirmă pe bună dreptate că „*practica contemporană de a ţine cuvântări la înmormântarea oamenilor nu păstrează nimic din rosturile Cărţii româneşti a morţilor*”[34] deoarece aceste predici se adresează participanţilor la înmormântare, nu mortului şi lumii de dincolo în care acesta îşi face intrarea.

Cu toate acestea cea mai veche predică păstrată în limba română este un necrolog: *Cuvântarea lui Neagoe Vodă Basarab la a doua îngropare a oaselor mamei sale Neaga şi a copiilor săi Petru, Ioan şi Angelica la mănăstirea din Argeş*, iar ea a fost publicată de către Nicolae Iorga într-o antologie de cuvântări funebre[35]. Gheorghe Comşa, în unica *Istorie a predicii la români* menţionează că această predică datează din prima jumătate a secolului XVI-lea, după anul 1519. Din acest moment înainte necrologul şi predica în general este o prezenţă constantă atât în cărţile tipărite cât şi în manuscrisele păstrate şi catalogate în diferite biblioteci. 40 % din manuscrisele de la B.A.R. catalogate de Gabriel Ştrempel un caracter omiletic, iar circa 25 % dintre ele sunt necrologuri. Părintele Vasile Gordon, care a dedicat o lucrare Parenezei, remarcă preponderenţa necrologului şi a predicii în general în Transilvania. Acest lucru se explică prin faptul că în această provincie românească a existat o încercare programatică de calvinizare a românilor ortodocşi prin metodele clasice ale Reformei: texte biblice şi liturgice în limba poporului, catehism şi predică[36]. Până la urmă, reformarea ortodoxiei transilvane a devenit una lăuntrică, primind anumite impulsuri pozitive legate de traducerile biblice (*Noul Testament de la Bălgrad*, 1684) şi o evanghelizare mai

[34] **Ion Ghinoiu, *Cărările sufletului*, Editura Etnologică, Bucureşti, 2004, p. 149.**
[35] **Nicolae Iorga, *Cuvântări la înmormântare şi de pomenire din veacul al XVI-lea pînă la 1850*, Vălenii de munte, 1909, p. 7-17.**
[36] **Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – religie reformată. Ipostaze ale identităţii confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Cluj-Napoca, 2004.**

intensă prin predică. Secolul al XVII-lea este, probabil, secolul democratizării necrologului. Protopopul Ioan Zoba din Vinţ este promotorul unui astfel de program omiletic, prin editarea celor două celebre colecţii de predici funebre: *Sicriu de aur*, Sebeş, 1683, şi *Cazanii la oameni morţi*, tipărită ca anexă a *Molitvelnicului* publicat la Alba Iulia în 1689. Ultima colecţie a făcut o adevărată carieră în omiletica funebrală transilvăneană, predicile din cadrul său fiind copiate până în secolul XIX.

În secolul XVIII prim-planul omiletic l-a avut Antim Ivireanul, între *Didahiile* căruia se regăsesc şi cuvântări funebre, alături de predicile la duminici şi sărbători[37]. Editorul *Didahiilor* a inclus *Cuvânt de învăţătură la pogribania omului prestăvit* (p. 289-290) şi *Cuvânt de învăţătură iar la prestăvirea omului* (p. 291-292).

În a doua jumătate a secolului XVIII şi începutul secolului XIX, necesitatea acestui gen de model omiletic a fost împlinită cel puţin în parte prin editarea corpusurilor omiletice ale corifeilor Şcolii Ardelene, Samuil Micu şi Petru Maior: *Propoveduirea sau învăţătura la îngropăciunea oamenilor morţi*, Blaj, 1784; *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi*, Buda, 1809. În micro-istoria modernă a necrologului, părintele Gordon include pe Zaharia Boiu *(Seminţe în ogorul lui Hristos*, Tom III: *Cuvântări bisericeşti la înmormântări , parastase şi alte festivităţi funebrale. Adaos de texturi biblice pentru cuvântările funebrale*, Sibiu, 1899), Grigorie Comşa (*De la leagăn până la moarte*, Arad, 1927), Ioan Lupaş (*Căzut-a cununa capului nostru*, *Cuvântări funebrale,* Arad, 1918), Morga Iacob (*Predici la morţi,* Cluj, 1922), David Voniga (*Cuvântări ocazionale şi funebrale*, Orăştie, 1908) ş. a. Dintre rarisimele cărţi de predici funebre din a doua jumătate a secolului XX trebuie amintite ontologia omiletică a lui Nicolae Corneanu (*Culegere de predici. Cuvântări la cununii şi înmormântări*, Timişoara, 1974 şi volumul de *Cuvîntări la botez, cununie şi înmormîntare*, Cluj-Napoca, 1986, al lui Ioan Bunea. Revistele bisericeşti conţin un număr mare de necrologuri din această perioadă.

Din perioada mai aproape de noi, trebuie menţionat volumul lui Constantin Necula, *De ce eşti trist popor al învierii? Predici la înmormântări şi parastase*, Iaşi, 2002, care cuprinde şi câteva reflecţii asupra acestui gen omiletic aflat în criză şi care trebuie reconstituit la dimensiunea sa pascală. Poate n-ar trebui omisă din această micro-istorie nici culegerea de modele omiletice a episcopului Calinic

[37] **Antim Ivireanul, *Didahii*, ed. Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1962.**

Botoşăneanul, *Predici la înmormântări. 53 modele*, Cluj-Napoca, 2007, ţinând cont de faptul că aceste modele de necrolog încearcă să fructifice lucrarea sa *Tanatologie şi nemurire*, Iaşi, 1999.

În linii mari cam acestea ar fi reperele unei micro-istorii a necrologului în spaţiul creştinismului european şi românesc până la contribuţiile de marcă ale istoricilor şi filologilor Dan Horia Mazilu, Cristina Dobre-Bogdan, Marius Rotar, Mihaela Grancea şi Ana Dumitran. Diferitele programe de cercertare interdisciplinară orientate tematic pe *imago mortis* în Transilvania au readus în atenţie problema discursului religios dedicat acestei teme. De la această problematică a discursului funebral şi de la preocuparea mai veche legată de interferenţele ortdoxo-calvine, Ana Dumitran şi-a propus un proiect temerar şi salutar de reconstituire a repertoriului omiletic funebral românesc din Transilvania secolelor XVII, XVIII, încercând să deschidă calea către o istorie a predicii funebre româneşti. Impulsul spre o astfel de cercetare a fost dat de încercarea de analiză onestă a predicilor la înmormântare editate de protopopul Ioan Zoba din Vinţ. Demersul Anei Dumitran analizează critic şi deci mai departe încercările lui Atanasie Popa de a cartografia omiletica funebrală din secolul XVII, extinzând cercetarea şi pentru secolul XVIII, până la momentul omiletic al iluminismului transilvan, descris de propovedaniile tipărite la Blaj de Samuil Micu în 1784.

Ideea cea mai valoroasă a istoricului este aceea de a lăsa textele să grăiască din nou ca documente istorice, literare şi teologice, expresivitatea lor savuroasă exercitând o adevărată terapie a logosului pentru comodităţile de limbaj de astăzi. Un alt punct forte îl constituie integrarea omileticii funebrale în discursul global al genului, alături de viersul mortului şi de iertăciunile de la înmormântare.

În omiletica funebrală românească, născută în secolul XVI şi încetăţenită în secolul XVII-XVIII, regăsim un fragment din vechea literatură română. Desluşirea acestui important capitol de cultură teologică şi literară al evoluţiilor acestuia de la o *„ars moriendi”* axată pe eshatologia particulară, ilustrată prin lupta dintre îngeri şi diavoli pentru suflet şi antiteza rai-iad, către o modelare şi abordare mai metaforică, conduce cu gândul că acest gen de discurs a modelat ulterior elemente importante ale discursului sărbătoresc precum colinda. În mod sigur colindele cu tematică eshatologico-populară din Transilvania prelucrează poetic fragmente din predicile la înmormântare din secolele XVI-XVII.

Această cercetare merituoasă deschide calea unor aprofundări ulterioare legate de interferenţele ortodoxo-calvine, prin vizitarea

directă a textelor maghiare ale predicilor funebre, ale cântecelor de înmormântare care au fost traduse şi adaptate în Transilvania secolului XVII. Autoarea atrage atenţia asupra valenţelor catehetice, aculturante şi educative ale acestor predici cu intensa circulaţie manuscrisă, care au constituit în veac o lectură foarte gustată. Există în interiorul lucrării un adevărat catalog al preoţilor şi dascălilor care au făcut o meserie sau o pasiune din copierea acestor predici, precum popa Ursu din Cotiglet, Grigorie din Măhaci şi Petru din Tinăud.

Istoria configurării şi circulaţiei textelor confirmă pasiunea autoarei nu numai pentru documentele în sine ci şi pentru conţinutul lor teologic. Concluzia cercetării este că cea mai rezistentă şi mai răspândită predică funebră a fost *Cazania pentru sufletul drepţilor şi păcătoşilor*, care descrie călătoria sufletului de la pământ la cer, capitol de eshatologie particulară aproape neabordat în omiletica contemporană[38].

Cel mai frumos compliment care se poate face după o astfel de cercetare rodnică ar fi acela că aceste predici vor fi redescoperite, dincolo de caracterul lor documentar istoric şi literar, ca documente ale Logosului proaspăt şi viu grăitor, aşa cum se vede clar în *motto*-ul pascal din textul diaculului Toader din Feldru, selectat din cuvântul la înmormântarea binefăcătoarei sale Sofronia Ciogolea. Din agrăirea veche şi înţeleaptă mai aflăm o dată că moartea nu mai există, că ea este doar o „*poartă a ceriului"*, adică actualizare a Botezului[39], adică Paşti.

Preot Jan Nicolae

---

[38] V. J. C. Larchet, *Tradiţia ortodoxă despre viaţa de după moarte*, trad. rom. Marinela Bojin, Bucureşti, 2006; Mitrofan de Konevets, *Viaţa repausaţilor noştri şi viaţa noastră după moarte*, trad. rom. Iosif Gheorghian, Bucureşti, 1993, 1996.

[39] „Moartea este o poartă. Cel înviat ne lasă să trecem prin moarte în viaţă. Noi suntem botezaţi în moartea Lui, ca să participăm la viaţa Lui. Viaţa noastră se îngustează treptat până ce Botezul şi moartea noastră coincid. Prin crucea de viaţă dătătoare, viaţa îşi află împlinirea prin moarte. Fără moarte viaţa ar fi ireală.", în O. Clément, *Dialogues avec le patriarche Athénagore*, Paris, Fayard, 1969.

INTRODUCERE

Prin doao porţi groaznice-ţi caută a mearge la Dumnezău, unde frică şi spaimă mare va avia sufletul tău. Întâia ***poartă*** *iaste moartia.*

Şi aşa mearge sufletul până ce soseaşte în ***poarta ceriului*** *şi de acolo, căutând înapoi, grăiaşte către vicleanii diavoli de zice: acum cunosc că am scăpat din mâinile voastre.*

Atunce se va deşchide ***poarta ceriului*** *despre răsărit şi se va ivi împăratul Hristos. Atuncia vor vedea toţi oamenii faptele sale, au bune, au reale, şi toate ascunsurile înaintea feaţei sale ivi-se-vor. Atunci va trimite Hristos îngerii cei cu foc şi cu fulger şi cu patru vânturi de vor aleage toţi derepţii de-i vor pune de-a dereapta lui Hristos, iar strâmbii de-a stânga, cum aleage păstoriul oile din capre.*

Preliminarii. Obiectul cercetării

Moartea ca o poartă spre cer, cu diversele sale locaţii posibile: aici pe pământ – în proximitatea fiecăruia dintre noi în momentul marii treceri; la intrarea în împărăţia celestă – ca o promisiune a eternei fericiri; şi în acel loc "dinspre răsărit" – dincolo de care stăpâneşte certitudinea mântuirii. Acestea sunt jaloanele care circumscriu titlul pe care l-am ales pentru prezentul volum, considerând că o formulare de genul "tentativă de reconstituire a repertoriului predicilor funebre româneşti transilvănene din secolele XVII-XVIII", în ciuda aspectului riguros, "ştiinţific", ar fi fost prolixă, obositoare şi, în ultimă instanţă, incapabilă să acopere exact obiectul cercetării.

Totuşi, alcătuirea unui asemenea repertoriu va fi preocuparea principală a cărţii, şi nu o analiză interpretativă de tip filosofic sau teologic, pentru care oricum nu am competenţa necesară, şi nici măcar una a surselor din care au luat naştere predicile identificate, deziderat care de asemenea îmi depăşeşte formaţia profesională. Încă uriaşa carenţă documentară cu care se confruntă cercetarea istoriei Bisericii Ortodoxe transilvănene pentru segmentul cronologic în cauză şi mai ales pentru cel anterior veacului al XVII-lea conferă demonstraţiilor ştiinţifice un caracter speculativ şi un puternic accent eseistic. Câtă vreme nu ştim unde s-au format cărturarii secolelor respective, ce lecturi au avut la îndemână, textele pe care le-au tradus

sau din care s-au inspirat, rămânem sclavii unor clişee interpretative a căror punere în circuitul ştiinţific nu a fost deloc străină de subiectivism. Iată de ce am preferat să abordez predicile funebre folosite în mediul românesc transilvănean nu ca pe nişte monumente literare sau teologice, ci ca pe nişte expresii fruste ale unui univers spiritual pentru care cel mai mare rol pe care îl îndeplineau era acela că existau, într-un anume spaţiu geografic, la un anumit moment şi într-o anume cantitate. Pentru discursul pe care îl propun, predica va fi un simplu document care va fi lăsat să vorbească mai mult singur, nu din incompetenţă sau comoditate, ci ca o consecinţă a puţinului care se ştie la ora actuală despre ea. Am considerat, astfel, suficientă pentru început identificarea textelor, sesizarea evoluţiei lor pe parcursul timpului, a încrengăturii de idei şi imagini pe care le-au generat prin continua multiplicare şi amestecare şi, în subsidiar, a impactului pe care l-au avut asupra celor cărora le-au fost adresate.

Intenţia iniţială a fost aceea de a reconstitui, atât cât poate fi posibil, repertoriul omiletic funebru al secolului al XVII-lea. Pentru a nu încărca inutil discursul cu termenii *românesc* şi *transilvănean*, menţionez că preocuparea mea a avut în vedere exclusiv lumea românească din Transilvania, deoarece doar în acest mediu pare să se fi dezvoltat o preocupare specială pentru omiletica funebră, făcându-se acel uriaş pas înainte presupus de depăşirea unor traduceri fie ele şi după texte de gen reprezentative, doar aici s-au manifestat, în perioada cercetată, tentative de alcătuire a unor compoziţii originale şi numai aici rostirea cazaniei de îngropăciune a constituit un fapt cotidian, foarte bine reflectat în literatura religioasă tipărită şi manuscrisă.

Realizarea unui repertoriu omiletic pentru secolul al XVII-lea nu putea face abstracţie de ceea ce se întâmplase în secolul anterior şi de posteritatea cazaniilor identificate, cel puţin până în momentul introducerii oficiale pe piaţă a unei noi generaţii de texte, adică până la publicarea propovedaniilor lui Samuil Micu, în 1784. Mai există un motiv care a obligat la împingerea cercetării adânc în secolul XVIII, şi anume păstrarea unor predici puse în circulaţie în secolul XVII doar în cópii redactate în veacul următor. Cum atribuirea acestora cu exactitate unui secol sau altuia suferă de o oarecare doză de relativism, determinat de continua mixare a textelor şi de capacitatea lor de a se constitui într-o multitudine de variante, cel mai adesea nu se poate afirma cu certitudine când s-au produs interpolările sau au luat naştere versiunile în cauză. Şi cum nici pentru secolul al XVIII-lea nu există încă o cercetare sistematică a acestei categorii de documente, mi s-a părut oportun să completez ceea ce se poate reconstitui sigur

pentru secolul al XVII-lea cu acele părţi mai târzii, dar care au păstrat vizibil stilul mai vechilor cazanii, ca o consecinţă a succesului pe care acestea l-au înregistrat şi datorită căruia le-a fost prelungită utilizarea.

Obiectul cercetării se circumscrie deci peste cele două colecţii de predici funebre edite, *Sicriul de aur*, Sebeş, 1683, şi *Cazanii la oameni morţi*, tipărite în anexa *Molitvelnicului* publicat la Alba Iulia în 1689, şi peste toate acele texte similare care au putut fi identificate şi care au circulat în secolul al XVII-lea prin intermediul manuscriselor, indiferent dacă se poate demonstra că sunt anterioare anului 1600 sau dacă s-au păstrat doar în cópii târzii, din secolele XVIII sau chiar XIX. Acolo unde s-a putut, exemplificarea reconstituie întregul periplu geografic şi cronologic al omiliilor, fiind reproduse mai multe versiuni redactate în momente şi în locuri diferite, pentru ca evoluţia şi transformările pe care le-au suferit să fie cât mai bine ilustrate.

O altă precizare necesară se referă la spaţiul geografic circumscris cercetării. Este vorba de acea Transilvanie care s-a aflat sub stăpânirea principilor, a căror autoritate s-a extins şi în Banat, Partium şi Maramureş, cu alte cuvinte de românitatea care s-a alipit României prin Unirea de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Aceasta nu înseamnă că toate aceste spaţii au putut fi studiate în profunzime şi că s-a încercat, măcar ca intenţie, epuizarea materialului documentar. Am pornit însă pe considerentul că aglomerarea în principalele biblioteci a unor manuscrise provenite de pe întreg acest areal poate da o imagine de ansamblu corectă asupra realităţilor care se încearcă a fi surprinse, chiar dacă experienţa a demonstrat, cu aproape fiecare codice răsfoit, că suntem încă departe de finalul poveştii.

Istoricul cercetării

Singura istorie a predicii la români datează din 1921[1] şi nu există încă o lucrare în mod special consacrată predicii funebre. Există, în schimb, articole sau capitole ale unor lucrări cu un subiect mai larg în care omiliile funebre sunt analizate cu minuţiozitate, fiind exprimate concluzii oneste, veridice. Altfel spus, filologi şi istorici, uneori şi preoţi, preocupaţi de problematica ridicată de literatura românească veche, au editat manuscrise celebre în al căror cuprins s-au aflat şi predici la morţi[2], au reeditat critic opere de referinţă[3] sau

---

[1] **Gheorghe Comşa, *Istoria predicei la români*, Bucureşti, 1921.**

[2] **Unul dintre cele mai cunoscute astfel de manuscrise este miscelaneul redactat parţial de popa Grigore din Măhaci, cunoscut sub numele de *Codex Sturdzanus*, publicat de Bogdan Petriceicu Hasdeu în vol. II al *Cuventelor den bătrâni*, Bucu-**

au discutat pe marginea unor codice astăzi inaccesibile sau a unor fragmente manuscrise depistate întâmplător în colligat cu alte texte, între coperţile cărora nimic nu părea să le semnaleze prezenţa[4]. Alte contribuţii au reuşit să stabilească sursele şi filiaţiile unor predici[5] şi să plaseze într-o ierarhie valorică a modelelor oratorice din epocă cel puţin realizarea cea mai vizibilă a secolului al XVII-lea transilvănean, anume colecţia intitulată *Sicriul de aur*, tipărită de Ioan Zoba la Sebeş în 1683[6]. Toţi aceşti paşi au contribuit esenţial pentru ca un demers ca cel de faţă să debuteze pe un teren accesibil, chiar dacă obiectivul lor nu a fost alcătuirea unei istorii a predicii funebre, ci acest subiect a fost abordat conjunctural, preocupările principale fiind legate de istoria cărţii, a literaturii ori a predicii în general, iar mai nou de surprinderea, cu ajutorul artei şi literaturii, a unei anume *forma mentis* relative la moarte ca fenomen biologic, social şi spiritual. Privite dintr-un asemenea unghi, lucrările respective se prezintă ca nişte contribuţii extrem de utile, care familiarizează cu un întreg univers ideatic, oferind o imagine fragmentată, dar coerentă şi extrem de stimulativă.

Spre exemplu, constatarea lui M. Gaster că prohodul a fost prima slujbă tradusă în româneşte[7], afirmaţie pe care o consider perfect întemeiată, oferă celui interesat de începuturile omileticii funebre în mediul românesc o perspectivă asupra uneia dintre principalele surse de inspiraţie ale primelor cazanii de îngropăciune şi nu numai ale acestora. Paragrafe întregi din ritual se regăsesc în cuprinsul predicilor, ca să nu mai vorbim de vehicularea anumitor sintagme fără de care aproape că nici nu poate fi conceput un discurs funebru.

---

reşti, 1879, p. XLI-385, reeditat de Gheorghe Chivu, *Codex Sturdzanus*, Bucureşti, 1993. La fel de preţioasă din perspectiva acestei cercetări este contribuţia lui Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi, Codicele Todorescu şi Codicele Marţian. Studiu şi transcriere*, Bucureşti-Leipzig-Viena, 1914.

[3] Anton Goţia, *Ioan Zoba din Vinţ, Sicriul de aur*, Bucureşti, 1984.

[4] Gh. Comşa, *op. cit.*, p. 61-71 (codicele de la biserica din Comana de Sus); Alexandru I. Stan, *Trei vechi manuscrise inedite de cuvântări bisericeşti (sec. XVII şi XVIII) şi locul lor în cultura noastră*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an CVII, 1989, nr. 11-12.

[5] D. Russo, *Studii bizantino-romîne. Textele eshatologice din Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism; Învăţăturile lui Pseudo-Neagoe*, Bucureşti, 1907.

[6] Gabriel Ţepelea, *Pentru o nouă istorie a literaturii şi culturii române vechi*, Bucureşti, 1994, p. 175-181; Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1998, p. 390-396.

[7] M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 277, *apud* D. Russo, *op. cit.*, p. 8.

Apoi, semnalarea celei mai vechi predici păstrate, rostită în spaţiul românesc, care se dovedeşte a fi una funebră, şi anume *Cartea lui Neagoe Basarab către chir vlădica Macarie şi către alţi egumeni şi ieromonahi şi preoţi şi către tot clirosul, când a îngropat a doua oară în mănăstire la Argeş oaselor mumei sale, doamnei Neagăi, şi ale coconilor lui, Petru voevod şi Ioan voevod şi a doamnei Anghelinei*, redactată în limba slavă în jurul anului 1519 şi tradusă în româneşte pe la 1650[8], atrage de asemenea atenţia asupra semnificaţiei care se acorda unui asemenea discurs în epocă, cu atât mai mult cu cât el provine din afara Transilvaniei şi a rămas multă vreme singular în mediul literar şi religios de la sud de Carpaţi. Într-o lumină similară trebuie privită tentativa lui Toader din Feldru de răspândire a obiceiului rostirii cazaniei de îngropăciune în Moldova, chiar dacă textul pe care l-a redactat la 1639, cu prilejul înmormântării binefăcătoarei sale, Sofronia Ciogolea, nu mai poate fi considerat astăzi o creaţie originală a dascălului pelegrin[9], ci se dovedeşte a fi una dintre cele mai "gustate" piese din literatura de gen circulantă în Transilvania la acea vreme.

Studiile de istoria literaturii, în special cele care valorifică monografic fondurile patrimoniale sau sunt dedicate reconstituirii vechii bibliografii româneşti[10] şi activităţii oficinelor tipografice[11], precum şi

---

[8] **Nicolae Iorga, *Cuvântări de înmormântare şi pomenire (din veacul al XVI-lea, până la 1850)*, Vălenii de Munte, 1909.**

[9] **Vasile Pârvan, *Un vechiu monument de limbă literară românească (1639-1668)*, în *Convorbiri literare*, an XXXVIII, Bucureşti, 1904; Atanasie Popa, *Precizări privind panegiricul din 1639 al dascălului Toader din Feldru*, în *Ştefan Meteş la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977; Ana Dumitran, *Constante ale discursului în omiletica funebră a românilot transilvăneni din veacul al XVII-lea*, în Mihaela Grancea (coord.), *Reprezentări ale morţii în Transilvania secolelor XVI-XX*, Cluj-Napoca, 2005.**

[10] **Elena Bărnuţiu, *Carte românească veche în colecţii sătmărene*, Satu Mare, 1998; Maria Basarab, *Cartea românească veche în Muzeul din Deva. Catalog*, Deva, 1998; Doina Braicu, Victor Bunea, *Cartea veche românească din secolele XVI-XVII în colecţiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980; Ana Cînda, *Carte veche românească în judeţul Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, V/1981, VI/1982, VII/1983; Eadem, *Colecţiile de carte veche românească din depozitele eparhiale de la Şimleu Silvaniei şi Zalău*, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII/1984; Elena Rodica Colta, *Cărţi vechi din secolul al XVII-lea în Ţara Zărandului*, în *Ziridava*, VIII, 1977; Eadem, *Vechi tipărituri româneşti în judeţul Arad*, în *Ziridava*, XII, 1980; Nicolae Comşa *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944; Florian Dudaş, *Carte veche românească în Bihor. Sec. XVI-XVII [catalog]*, Oradea, 1977; Idem, *Manuscrise româneşti medievale din Crişana*, Timişoara, 1986; Idem, *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului*, vol. I-II, Oradea, 1985-1986; Idem, *Vechi cărţi româneşti călătoare*, vol. I-II, Bucureşti,**

cele interesate de biografiile intelectuale[12] au făcut lumină şi pe tărâmul omileticii funebre, semnalând texte, tipărite sau manuscrise, preocupări pentru traducerea sau editarea de cazanii funebre, dintre care unele de mare notorietate.

Spre exemplu, studiul comparativ al anumitor texte culese din vechile manuscrise româneşti, precum şi compararea acestora cu o serie de lucrări din literatura bizantino-slavă[13] au evidenţiat surse de inspiraţie care, chiar dacă plasează într-un colţ întunecat pretenţiile de originalitate ale cărturarilor români, scot în relief universul lor literar, care se dovedeşte a fi fost destul de elevat pentru standardele unor timpuri dominate de imaginea preotului sărac şi analfabet.

Un alt exemplu, care a generat o adevărată dispută istoriografică, este cazul protopopului Ioan Zoba din Vinţu de Jos (judeţul Alba), personalitate remarcabilă a istoriei Bisericii româneşti ardelene în anii '70-'80 ai secolului XVII, restauratorul tipografiei şi semnatarul tuturor operelor editate la Alba Iulia în deceniul al nouălea al acestui veac, între ele numărându-se şi două colecţii de predici funebre. În jurul acestora s-a dus de fapt lupta, fără a se reuşi încă să se demonstreze convingător dacă avem de-a face cu traduceri, cu elaborate originale sau cu simple compilaţii din vechile codice. Dificultatea comparării predicilor sale cu numeroasele produse de gen aflate în uzul Bisericii Reformate maghiare, respectiv cu textele din manuscrisele româneşti contemporane, a făcut ca argumentele ştiinţifice pentru tranşarea disputei să fie surclasate de aprecierile subiective ale puţinelor documente pe baza cărora i-a putut fi reconstituită biografia. Considerat o unealtă a prozelitismului şi responsabilul pentru înlăturarea de la conducerea Bisericii româneşti a doi vlădici, în judecarea

---

1987; D. Fecioru,*Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române*, în *Studii Teologice*, an XVI, 1964, nr. 9-10, an XVII, 1965, nr. 1-2; Eva Mârza, Doina Dreghiciu, *Cartea românească veche în judeţul Alba. Secolele XVI-XVII. Catalog*, Alba Iulia, 1989; Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti B. A. R.*, vol. I-IV, Bucureşti, 1978-1992 etc.

[11] **Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, 1998; Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, 1998; Eugen Pavel, *Carte şi tipar la Bălgrad (1567-1702)*, Cluj-Napoca, 2001.**

[12] **Atanasie Popa, *Cărturari bihoreni: popa Ursu din Cotiglet, secolul XVII*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, an XLIV, 1968, nr. 5-6; Idem, *Un cărturar bihorean din secolul al XVII-lea: popa Pătru din Tinăud*, în *Limbă şi Literatură*, XX, 1969; Idem, *Copişti şi manuscrise în Bihor în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*, în *Crisia*, 9, 1979; Ioan Oros, *Preoţi şi dieci copişti din Sălaj în secolele XVII-XIX*, în *Acta Musei Porolissensis*, XVII, 1993 etc.**

[13] **D. Russo, *op. cit., passim*.**

operei sale de cărturar aceste aspecte biografice au precumpănit adeseori mai mult decât opera însăşi. Mediocru ca om, Ioan Zoba nu putea fi decât un cărturar mediocru. Sigur, această imagine, schiţată acum aproape un secol, a fost mult îmbunătăţită, pe măsură ce cercetarea a intrat în profunzimea efortului său de om al Bisericii şi mai ales în profunzimea efortului său intelectual, căruia i se datorează patru lucrări de referinţă în literatura română[14], încă nereliefate la adevărata valoare. Mai trebuie spus că tot în legătură cu această controversă a debutat şi demersul de reconstituire a repertoriului omiletic funebru aflat în uzul preoţilor români transilvăneni în secolul XVII. Iniţiativa îi aparţine lui Atanasie Popa şi se subsumează demonstraţiei că predicile tipărite de Ioan Zoba în 1689 circulau deja în manuscrisele epocii[15].

Rostirea discursului funebru, ţinând de competenţa bisericii, analizarea mesajului său ideatic de către teologi pare o consecinţă firească. Totuşi, în foarte puţine cazuri a fost abordată o asemenea problematică[16], astfel că, până la urmă, disecarea vechilor "cazanii la morţi" a rămas în sarcina istoricilor şi filologilor, remarcându-se cu deosebire contribuţiile lui Dan Horia Mazilu[17], Cristina Dobre-Bogdan[18] şi Marius Rotar[19]. Conotaţiile antropologice şi de sociologia culturii pe care le au cercetările lor, chiar şi atunci când nu se referă la segmentul cronologic care interesează aici, sunt extrem de fertile pentru orice tentativă de reluare şi aprofundare a subiectului.

---

[14] Mă refer la *Sicriul de aur*, Sebeş, 1683 – prima colecţie de predici funebre care a văzut lumina tiparului în limba română, la *Cărare pe scurt, pre fapte bune îndreptătoare*, Sebeş, 1685 – prima prezenţă în limba română, prin intermediul unei traduceri maghiare, a unei opere din literatura engleză, la *Molitvelnicul* tipărit la Alba Iulia în 1689, căruia conţinutul bogat şi frumuseţea limbajului i-au adus un succes binemeritat, întrecut doar de *Cazania lui Varlaam* şi de *Noul Testament de la Bălgrad*, şi la anexa acestui Molitvelnic, cunoscută în literatura de specialitate sub titlul *Cazanii la oameni morţi*, asupra căreia nu insist aici, deoarece se numără printre subiectele acestei cercetări.

[15] Atanasie Popa, *Cazanii la oameni morţi din 1689. Contribuţii la bibliografia românească veche*, în *Mitropolia Banatului*, an XXIV, 1974, nr. 1-3

[16] Al. I. Stan, *op. cit.*; idem, *Un manuscris de propovedanii inedit, de la sfârşitul sec. XVIII*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an CVI, 1988, nr. 5-6; Marin N. Pană, *Izvoare şi lucrări omiletice în Biserica Ortodoxă Română, de la origini până în secolul XVIII*, în *Glasul Bisericii*, an XXXIII, 1974, nr. 11-12.

[17] Dan Horia Mazilu, *Proza oratorică în literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1987; Idem, *Recitind literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1998.

[18] Cristina Dobre-Bogdan, *Imago mortis în cultura română veche (secolele XVII-XIX*, Bucureşti, 2002.

[19] Marius Rotar, *Moartea în Transilvania în secolul al XIX-lea*, vol. II, Cluj-Napoca, 2007.

Principii metologice

Am atenţionat deja asupra pretenţiilor sintetice ale concluziilor ce urmează să fie trase. Justificarea acestei atitudini o constituie cele circa 70 de manuscrise cercetate, provenite de pe aproape întreg arealul vizat. Nu am considerat un impediment neacoperirea integrală a spaţiului în perioada cronologică avută în atenţie, pe considerentul că, supuşi aceloraşi împrejurări politice, confesionale, economice sau de orice altă natură, românii vor fi reacţionat în mod similar şi acolo unde această cercetare nu a putut pătrunde sau de unde am avut mai puţine surse ca şi acolo unde ele au fost găsite din abundenţă. Timpul pe care l-am putut dedica documentării nu a fost suficient pentru o analiză exhaustivă a tuturor fondurilor de manusrise şi carte veche păstrate, admiţând că un asemenea efort ar fi fost posibil. Am apelat însă la aglomerările cele mai importante de astfel de documente, în speţă la Biblioteca Academiei din Bucureşti şi la filiala sa de la Cluj-Napoca. Pentru celelalte locaţii, cercetarea a fost mai degrabă conjuncturală, fiind dependentă de bibliografia consultată. A rezultat însă un volum suficient de consistent de materiale pentru a justifica riscul acestui demers editorial. Lipsurile inerente, curajul anumitor afirmaţii sau, dimpotrivă, exprimarea rezervată a altora pot intra sub incidenţa cercetărilor viitoare, personale sau ale celor pe care lectura acestei lucrări îi va stimula să valorifice patrimoniul şi informaţiile pe care le au la îndemână.

Cum această cercetare a pornit pe urma interesului similar manifestat de Atanasie Popa acum mai bine de trei decenii[20], dar şi ca o nevoie de consolidare a unor concluzii exprimate anterior[21], a fost firesc să încerc să intru personal în contact cu toate sursele semnalate bibliografic care puteau face lumină asupra subiectului. Din păcate, nu am reuşit să refac integral periplul documentar al lui Atanasie Popa, ale cărui referiri nu au fost întotdeauna suficient de clare în legătură cu locul de păstrare a manuscriselor, mai ales a celor aflate în colecţii particulare, unele dintre ele dezmembrate astăzi, în urma decesului posesorilor. Ceea ce am observat însă în primul rând a fost tratarea cu superficialitate a datării codicelor cu ajutorul cărora şi-a construit repertoriul, în condiţiile în care principalul scop al investigaţiilor sale a fost dovedirea precedenţei cazaniilor tipărite la 1689 şi, deloc în subsidiar, caracterul calvin al mesajului lor teologic.

[20] **Atanasie Popa, *Cazanii la oameni morţi*.**

[21] **Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – religie reformată. Ipostaze ale identităţii confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Cluj-Napoca, 2004.**

Pentru că cea mai bună susţinere o oferă textele înseşi, am considerat că cea mai potrivită metodă de argumentare a evoluţiei lor este reproducerea integrală a tuturor predicilor pe care le-am considerat ilustrative într-un fel sau altul, datorită amprentei personalităţii copistului sau a altor mâini care le-au reprodus anterior. Aceasta cu atât mai mult cu cât o mare parte a datărilor a trebuit reanalizată, iar aşa-zisa precedenţă a cazaniilor tipărite de Ioan Zoba din Vinţ s-a dovedit nefondată.

Acelaşi considerent a stat la baza reproducerii integrale a celorlalte predici descoperite în manuscrisele timpului şi a versiunilor lor, cu ajutorul acestora din urmă putându-se surprinde fenomenul de interferenţă a temelor şi de îmbogăţire a repertoriului, dar şi succesul înregistrat de anumite compoziţii într-un anume interval de timp.

O problemă delicată a fost datarea în secolul al XVII-lea a originalelor unor texte pentru care nu am găsit decât reproduceri din secolul XVIII. Pentru manuscrisele în al căror cuprins au fost depistate şi alte cazanii care certamente au circulat şi în secolul XVII, am mers pe presupunerea că antedatarea se poate aplica tuturor textelor similare ca utilitate, dacă ele nu sunt cópii sau adaptări după propovedaniile tipărite de Samuil Micu la 1784. O asemenea atitudine exclude manifestarea altor tentative de originalitate, ceea ce ar fi o absurditate, căci dacă secolul XVII a avut cărturari capabili să traducă, să adapteze şi să încropească asemenea creaţii, cu atât mai mult ar fi trebuit să existe astfel de preocupări şi în secolul XVIII, când oraţia funebră trebuie să fi fost general încetăţenită. Din fericire, manuscrisele consultate au scos la iveală şi această realitate: texte cu un stil diferit, care încearcă să răspundă unei noi mode literare şi să se adapteze unui nou tip de discurs, demonstrând atât marea nevoie de predici, cât şi faptul că Samuil Micu, iar mai târziu Petru Maior nu au fost singurii care s-au încumetat să-şi asume responsabilitatea de a răspunde acestei nevoi. Reproducerea integrală a respectivelor texte a fost, din nou, considerată cea mai potrivită cale pentru observarea diferenţelor şi restituirea acestui deocamdată inedit segment al literaturii, realmente vitregit de editarea corpusurilor omiletice semnate de cei doi corifei ai Şcolii Ardelene.

Redarea integrală a textelor nu a fost gândită ca o anexă documentară ci, dimpotrivă, ea formează conţinutul propriu-zis al volumului, deoarece mi s-a părut mult mai util contactul direct cu fascinanta lor formă de expresie decât insinuarea unei interpretări personale, inevitabil supusă limitelor. Conştientă că lectura documentelor va solicita un efort suplimentar din partea cititorului, care este invitat astfel la reflecţii

proprii, pentru a nu-i pune şi mai mult răbdarea la încercare mi-am permis libertatea de a translitera textele într-o formă care să redea cât mai inteligibil în primul rând mesajul lor şi nu particularităţile grafice sau de pronunţie. Procedând astfel, în lipsa unei formaţii de filolog, care mi-ar fi permis măcar exploatarea diferenţelor de înregistrare grafică a limbajului, am lăsat nereliefate o serie de informaţii foarte importante pentru stabilirea răspândirii geografice a cazaniilor. Sper însă ca această neîmplinire, pe care am încercat să o suplinesc prin mijloacele specifice profesiei de istoric, să nu impieteze în mod decisiv asupra reconstituirii a ceea ce eu apreciez a fi una dintre cele mai importante părţi din zestrea pe care secolul al XVII-lea a transmis-o veacurilor următoare. Căci, compuse de şi pentru cei care au trăit în secolul al XVII-lea, răspunzând deci nevoilor şi nivelului lor de experienţă creştină, predicile funebre incluse în acest repertoriu şi-au depăşit cu mult menirea, fiind ascultate până târziu în veacul al XIX-lea, fiecare generaţie filtrându-le mesajul printr-o proprie grilă valorică aflată, la rândul său, sub presiunea schimbărilor determinate de evoluţia istorică. Modalităţile în care au fost ele preluate în secolele următoare demonstrează, deci, nu o stagnare spirituală, ci un ataşament a cărui complexitate, dependentă de nevoile altor timpuri, mie mi-a depăşit orizontul profesional, dar sper să îl stimuleze pe al altora.

O lectură la modă

Omiliile funebre şi chiar versurile rostite la înmormântare au constituit unul dintre cele mai gustate genuri literare din epocă, dacă e să ne raportăm la numeroasele tipărituri latine, maghiare şi germane conţinând astfel de creaţii care au văzut lumina în oficinele Transilvaniei şi în cele din vecinătate. Aceasta nu înseamnă că s-a manifestat o anume predilecţie morbidă spre asemenea lecturi, ci că aceste texte aveau o utilitate practică ale cărei cote ridicate făceau necesară scoaterea pe piaţă a noi şi noi produse. Căci moartea era o prezenţă într-adevăr pe măsura laitmotivului pe care aceste predici îl vehiculau: “căci astăzi este pe acesta, iar mâine va fi pe unul din noi”. Moartea inevitabilă, moartea neaşteptată, moartea cotidiană ! Iată tot atâtea imagini ale acestei realităţi care nu puteau lăsa nici lumea românească insensibilă, căci moartea era un moment de maximă coeziune a comunităţii, în care diferenţele etnice, sociale, diferendele politice sau resentimentele se estompau până la dispariţie în faţa implacabilului morţii, un moment în care şi cel mai de temut cerea “iertăciune” şi cel mai umil o oferea ca pe darul cel mai de preţ. Iar, în astfel de situaţii, participarea la ceremonie şi ascultarea discursului funebru a putut

stimula manifestări similare, la început din partea celor cu dare de mână, care îşi puteau astfel etala pentru ultima dată calitatea de privilegiaţi ai sorţii, plătind unui preot cărturar pentru izvodirea unei asemenea cazanii sau doar pentru lectura ei. Căci nu poate fi întâmplătoare acea invitaţie adresată în primul rând sau chiar exclusiv *boierilor* de a asculta învăţătura, plasată la începutul unora dintre predicile care au înfruntat vremurile şi au ajuns până la noi.

Apoi, un pas important pentru penetrarea acestui obicei chiar până spre periferia societăţii româneşti, formată oricum în mare majoritate din indivizi cu prea puţină dare de mână, dar şi păstorită de un cler pentru care putea fi important şi cel mai neînsemnat câştig, a fost recomandarea expresă de a predica, inclusă în programul de atragere a românilor la calvinism impus ierarhiei bisericeşti începând cu domnia principelui Gabriel Bethlen, atât la nivelul ei superior, cât şi la cele inferioare, unde era mult mai uşor de controlat[22]. Această solicitare se pare că a găsit ecoul scontat de autorităţi, pentru că numărul predicilor începe să crească şi tematica lor să se diversifice, semn al unui real interes din partea clerului românesc, care a putut vedea în această reglementare aparent constrictivă o şansă de a pune bazele unei veritabile ortodoxii. Faptul este confirmat de conţinutul cazaniilor puse în circulaţie, care, chiar şi atunci când urmează modele preluate din literatura maghiară de gen, reuşesc să dilueze mesajul doctrinar până la a-l înlocui cu unul adecvat învăţăturii ortodoxe.

Formarea deprinderii de a rosti astfel de discursuri, obţinerea lor prin traducere, respectiv prin asocierea unor texte potrivite culese din diversele surse avute la dispoziţie, au fost, cel puţin în unele cazuri, observate şi recompensate în epocă, astfel explicându-se măcar o parte din diplomele de nobleţe acordate preoţilor români în care meritele cărturăreşti ale destinatarilor sunt invocate explicit sau măcar sugerate prin compoziţia blazonului[23]. Existând şi un asemenea stimul, devine şi mai uşor de înţeles avântul pe care îl înregistrează predica funebră în mediul românesc undeva spre mijlocul secolului al XVII-lea, chiar dacă documentar el este astăzi sesizabil câteva decenii mai târziu. Căci ceea ce s-a întâmplat în special a fost apariţia unei veritabile sete pentru deţinerea "cazaniilor la morţi", atât de vizibilă în

---

[22] Pentru ilustrare vezi Ioan Lupaş, *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj-Napoca, 1940, *passim*.

[23] Pentru o imagine de ansamblu asupra fenomenului înnobilării preoţilor români, vezi anexa la Ana Dumitran, *Unirea cu Roma între privilegiile statutului nobiliar şi cele ale naţiunii privilegiate*, în *Acta Transylvanica.* Anuarul Centrului de Istorie a Transilvaniei, vol. II, 2005, p. 37-42.

momentul în care este reluată activitatea tipografică în limba română. Predica funebră devine deci, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, şi pentru lumea românească, o lectură la modă. Motivaţiile acestui apetit sunt multiple, legate de valenţele sale aculturante, dar şi de capacitatea de satisfacere a unor orgolii deloc de neglijat într-o societate atât de expusă lipsurilor şi cu o compartimentare atât de dependentă de noţiunea de privilegiu. Rostirea cazaniei, a iertăciunilor şi a verşurilor funebre a devenit în timp sinonimă cu ideea de a avea o înmormântare creştinească, respectivele texte căpătând încetul cu încetul statutul unor părţi din ritual, fiind percepute ca nişte adevărate rituri de trecere, mai ales acolo unde erau citite silabisit, de un preot nu foarte bun cunoscător al slovelor sau din manuscrise redactate fără nici o regulă de punctuaţie, în care nu era marcată nici măcar separarea cuvintelor, ca să nu mai vorbim de noţiunea de dicţie, absolut inoperantă în astfel de situaţii. Desigur, o asemenea atitudine, chiar dacă s-a născut în secolul al XVII-lea, s-a maturizat ceva mai târziu, dar era deja generalizată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iar acest proces de înstăpânire asupra mentalului românesc s-a desfăşurat tocmai în legătură cu generaţia de predici care ne interesează aici.

Repere cronologice, geografice şi tematice

Acest capitol are ca sarcină identificarea punctelor de difuzare a predicilor funebre, a zonelor unde au luat ele naştere ca parte a literaturii în limba română. De asemenea, uzând de criteriul cantitativ, aprecierea în ce măsură se poate vorbi de o preferinţă pentru anumite texte a diverselor regiuni, sesizarea longevităţii prototipurilor şi a ariei geografice în care s-au răspândit şi, în funcţie de acestea, constatarea dacă se poate vorbi, în secolul XVIII, de o predispoziţie pentru perpetuarea vechilor predici în cele două medii confesionale româneşti: ortodox şi greco-catolic.

Primele repere la care putem apela (cronologic: 1560-1562, geografic: Braşovul) sunt legate de tipărirea ca anexă a *Pravilei* editate de Coresi în limba română a unei predici intitulate *Tâlcul evangheliei de la judecată*. Ambele date sunt însă relative, deoarece ele nu fixează nici timpul, nici spaţiul unde a avut loc alcătuirea în româneşte a acestei predici, ci doar momentul şi locul care i-au asigurat o răspândire, teoretic vorbind, în întregul principat al Transilvaniei şi nu numai.

Conţinutul său ideatic, regăsibil în predicile funebre ale secolului al XVII-lea, este deocamdată singurul element care permite susţinerea

afirmaţiei că omiletica funebră românească s-a născut în secolul al XVI-lea. De asemenea, este şi singurul care oferă indicii asupra tematicii abordate într-un asemenea context, sugerând preferinţa pentru subiecte menite să înspăimânte auditoriul prin prezentarea antitetică a drepţilor şi păcătoşilor, culminând cu teribilul moment al judecăţii din urmă.

Concentrarea discursului asupra descrierii decesului, perceput doar ca un moment contorsionat de conştiinţa păcatelor, cu ilustrarea plastică a luptei dintre îngeri şi diavoli pentru proprietatea asupra sufletului şi a cumplitelor munci ale iadului ilustrează, deci, primul palier tematic traversat de acest gen literar, într-un interval de timp cuprins între mijlocul secolului al XVI-lea şi a doua jumătate a veacului următor, când repertoriul se îmbogăţeşte cu abordări metaforice sau preluate din literatura clasică, prin care se ţinteşte mai precis şi mai nuanţat spre o modelare spirituală şi comportamentală a supravieţuitorilor, în aşa fel încât damnarea veşnică să poată fi evitată.

Datarea textelor din *Codex Sturdzanus* în anii de cumpănă dintre veacurile XVI şi XVII oferă credibilitate acestui scenariu, demonstrând o acoperire geografică relativ largă, cu puncte de iradiere în Hunedoara şi centrul Transilvaniei[24]. Prin *Codicele Todorescu* şi *Codicele Drăganu* intră în scenă şi nordul Transilvaniei, cu Maramureşul[25], iar *Apocriful Iorga*, indiferent că-l datăm în secolul XVI[26] sau în prima jumătate a secolului următor[27], demonstrează familiarizarea mediului românesc din Bihor (şi poate nu numai !) cu alte două specii ale omileticii funebre, anume *iertăciunea* şi *verşul la mort*. Această din urmă formă de exprimare literară pare să îşi aibă aici centrul de iradiere, cel puţin în formula pretenţioasă a unei poezii culte, răspândindu-se mai apoi spre Zarand-Hunedoara[28], care se pare că a fost locul de întâlnire a celor două curente lirice care s-au manifestat în lumea românească ce s-a lăsat antrenată în procesul de reformare spirituală promovat de Protestantism. Este vorba de traducerea de versuri religioase după originale maghiare, care a urmat două căi, în

---

[24] Vezi demonstraţiile lui Gheorghe Chivu din introducerea la *Codex Sturdzanus*.
[25] Conform interpretărilor lui Alexandru Mareş, *Cărţi populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuţii filologice*, Bucureşti, 2006.
[26] Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana*, Timişoara, 1986, p. 18; Idem, *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului*, Oradea, 1986, vol. I, p. 48, vol. II, p. 107.
[27] Gheorghe Chivu, *Date noi despre Apocriful Iorga*, în *Limba Română*, an XXVII, 1978, p. 515, 518.
[28] Traseu demonstrat de Ms. Rom. 257 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei Române.

funcţie de forma grafică în care a fost îmbrăcată: alfabetul latin pentru comunităţile care au adoptat calvinismul şi cel chirilic pentru comunităţile care au preluat doar modelul de exprimare, nu şi bagajul teologic al altei confesiuni.

Manuscrisele redactate de popa Ursu din Cotiglet sugerează că tot dinspre Bihor a păstruns şi moda ordonării didactice, pe puncte şi subpuncte, a discursului şi chiar şi cea a populării sale cu *exempla* preluate din literatura clasică sau patristică, ambele consacrate prin cele două corpusuri omiletice publicate de Ioan Zoba la 1683 şi 1689.

Dispersia dinspre vest a unor noi forme de exprimare, bazată pe cronologia manuscriselor cercetate, nu va fi fost singura, dinspre Transilvania spre Bihor putând circula predicile deja tradiţionale, cele cu puternic accent escatologic, care se regăsesc şi ele în manuscrisele popii Ursu şi ale popii Pătru din Tinăud, fără să fie exclusă şi o producere a lor locală, prin (re)traducerea aici a textelor din literatura slavo-bizantină sau a unor versiuni ale acestora sosite pe filieră occidentală, precum *Apocalipsa apostolului Pavel*, identificată ca sursă de inspiraţie a acestor cazanii la morţi.

Oricum, după tipărirea la Sebeş, în 1683, mai apoi la Alba Iulia, în 1689, a celor două corpusuri omiletice, direcţia de difuzare rămâne una singură, dinspre sediul mitropolitan spre restul spaţiului transilvan, fără să se producă un colaps al vechilor texte, chiar dacă este mai mult decât evidentă preferinţa pentru noua generaţie de predici, ilustrată de rapida, frecventa, larga şi îndelungata lor reproducere manuscrisă.

Următorul punct de cotitură îl va constitui anul 1784, cu editarea propovedaniilor lui Samuil Micu. Tirajul acestora va hrăni copios nevoia primară de texte, dar nu va anihila suflul vechilor creaţii, ele continuând să fie copiate încă două-trei decenii. Această supravieţuire, în condiţiile în care cartea tipărită tinde să o surclaseze cu totul pe cea manuscrisă, m-a făcut să-mi pun întrebarea dacă preferinţa pentru vechile texte nu este cumva o formă de respingere a literaturii promovate de la Blaj. Localizarea cópiilor de după 1784 în zone predominant ortodoxe, precum Braşovul, Aradul, ar fi un indiciu în acest sens, dacă cumva explicaţia nu constă tocmai în farmecul intrinsec al acestor texte, care îşi exercita fascinaţia cu ultimele eforturi, într-o lume din ce în ce mai expusă înnoirii, în care tot mai numeroşii intelectuali îşi căutau portiţe de afirmare, inclusiv pe tărâmul atât de dificil al omileticii funebre[29].

[29] O analiză extrem de detaliată şi pertinentă a corpusurilor de omilii funebre editate în secolul al XIX-lea la Marius Rotar, *op. cit.*, *passim*.

Tipologie, surse

Pentru segmentul cronologic care ne interesează, discursul funebru îmbracă trei forme: predica propriu-zisă, iertăciunea şi versul funebru. Pentru prima s-au folosit denumirile (*s*)*cazanie*, *învăţătură*, *cuvânt*, *ertăciune*, câteodată *propovedanie* şi chiar *poveste*, niciodată însă *predică*. Diversitatea terminologică nu pare să aibă legătură cu eventuale nuanţe semantice, poate cu excepţia termenului *propovedanie*, care a fost aplicat unor texte mai elaborate, mai bine structurate, cu pretenţii savante chiar, prin corectitudinea trimiterilor scripturistice şi apelul la literatura clasică sau patristică pentru căutarea dovezilor în sprijinul ideii centrale pe care era construit discursul. Explicaţia apariţiei atâtor sinonime e posibil să fie în legătură cu diversitatea surselor din care au fost extrase primele creaţii, preferinţa unei zone pentru un termen sau altul indicând, în subsidiar, şi modelul iniţial sau pe cel preluat cel mai adesea. Mă gândesc aici la termenul *învăţătură*, în aparenţă folosit preponderent în Bihor, comparativ cu cel de *cazanie* care domină în restul Transilvaniei.

Proliferarea discursului cu accent escatologic, în special prin intermediul apocrifelor, la fel de gustate în creştinătatea occidentală ca şi în cea orientală, răspândirea acestora în mediul românesc inclusiv prin traduceri, precum şi similitudinea între imaginile vehiculate de ele şi *Tâlcovania evangheliei de la judeţ*, pe care o regăsim curând după editarea sa în ipostaza de predică funebră, fac foarte dificilă indicarea exactă a direcţiei în care au fost căutate primele surse pentru alcătuirea oraţiilor destinate să completeze slujba înmormântării. Sigur este că literatura apocrifă a inspirat cel mai mult prima generaţie de predici, adeseori apocrifele înseşi fiind considerate predici de înmormântare, iar dacă traducerea apocrifelor s-a făcut din slavonă, atunci se explică, într-un fel, şi răspândirea rapidă a predicii funebre în mediul ortodox şi, odată cu ea, a noţiunii de *cazanie*. Aceasta nu exclude căutarea modelelor în literatura occidentală, maghiară în speţă, fie ea şi de dată mai târzie, repertoriul bihorean, mult mai bogat decât cel din restul Transilvaniei, indicând o asemenea înrâurire, prin care au putut pătrunde şi noţiuni precum cea de *învăţătură*, care nu au reuşit să se generalizeze, câtă vreme nici textele pe care le-au denumit nu au avut o difuzare mult dincolo de graniţele administrative ale comitatului.

Denumită uneori *bulciug*, care derivă din maghiarul *búcsú* = rămas bun, cel de-al doilea tip de discurs, iertăciunea, constituind uneori doar partea finală a cazaniei, a căpătat individualitate probabil la începutul secolului al XVII-lea, devenind o compoziţie de sine-

stătătoare, cu dimensiuni impresionante, precum cea care a circulat masiv în Bihor[30], sau restrânse, reluând fragmentele cu rost similar din slujba prohodului[31]. Originea sa în *Molitvelnic* sau traducerea după creaţii deja consacrate folosite de Bisericile occidentale sunt la fel de probabile, iar primul exemplu cunoscut, descoperit în cuprinsul miscelaneului de la Chişlaz (judeţul Bihor), aşa-numitul *Apocrif Iorga*, demonstrează, prin invocarea Fecioarei şi a sfinţilor şi prin meritele expiatorii atribuite lumânărilor, paosului şi pomenilor, o simbioză desăvârşită între posibilul model străin şi învăţătura legii strămoşeşti[32]. Reluarea rugăciunii de rămas bun şi adresarea ei supravieţuitorilor, împărţiţi în cât mai multe categorii, în funcţie probabil de rangul social al defunctului, nu a avut de ce să stârnească rezerve, neimplicând cu nimic apartenenţa confesională nici a celui decedat, nici a auditoriului. Şi astfel, unul din tipurile de discurs funebru foarte probabil intrate în uzul românilor sub presiunea unui model protestant a fost apropriat şi transformat într-o modalitate de exprimare spirituală care va cunoaşte o lungă utilizare, fiind uneori îmbrăcată în forme literare dintre cele mai expresive şi mai emoţionante.

Atunci când mesajul iertăciunii a fost exprimat poetic, trecem la cea de-a treia categorie de discurs, pentru care s-au folosit noţiunile *cântec*, *verş*, *jeltar* / *joltar*. Toate acestea au intrat în limba română cândva în secolele XVI-XVII, fiind preluate odată cu genul literar pe care îl desemnau în limba maghiară. Primele *cântece* au fost cu siguranţă traduceri din literatura maghiară protestantă, a căror redare s-a făcut cel mult într-o proză ritmată, doar dimensiunile, scurte, şi, pe alocuri, lipsa de sens scoţând în relief faptul că la origine a stat un text poetic. Aceste neajunsuri nu le-au împiedicat însă circulaţia, ele fiind copiate până la sfârşitul secolului al XVII-lea[33], iar unele tentative de traducere, precum cea din Ms. Rom. 257 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, beneficiind de o anumită experienţă sau de un talent înnăscut, se dovedesc chiar reuşite. Aceste creaţii au stimulat cu siguranţă alcătuirea de compoziţii independente de modelul străin, chiar dacă universul tematic a rămas acelaşi. Spre o asemenea interpretare ne conduce *Cântecul* diacului Avram din Poiana (judeţul Hunedoara), descoperit în cuprinsul aceluiaşi Ms. Rom. 257, a cărui datare în anul 1707 – de la naşterea lui Hristos, respectiv 7190

[30] Vezi capitolul XVII din repertoriul de texte.
[31] Vezi capitolul XVIII.
[32] Vezi textul în capitolul XVII, secţiunea a, A, *Ertăciuni la oaminii morţii*.
[33] Vezi manuscrisele popii Ursu din Cotiglet, 4641 şi 4151 de la Biblioteca Academiei Române, Bucureşti.

(1681-1682) – de la facerea lumii, chiar dacă nu-l prea avantajează pe scrib, ne permite presupunerea că avem de-a face cu un text cel mai probabil compus în secolul XVII. Versul scurt, asemănător bocetului, lungimea compoziţiei, anumite formulări cu iz folcloric ajută la reconstituirea procesului prin care ceea ce a început prin a fi o prezenţă străină, poate impusă, a fost însuşit şi adaptat unui mod specific de exprimare poetică, devenind un element prin care, mai târziu, se va afirma o identitate spirituală proprie, intimă chiar. Găsind în bocet un aliat, verşul la mort a preluat de la acesta formele de exprimare stilistică, împrumutându-i, la rândul său, un nou univers tematic, creştin prin excelenţă şi, de ce nu?, perfect adaptat învăţăturii ortodoxe. Hibridul rezultat – *jeltarul* / *joltarul*, adeseori greu de stabilit dacă aparţine poeziei culte sau celei populare, a dovedit o vitalitate care uimeşte şi astăzi prin capacităţile regenerative.

Ca o concluzie a celor spuse până acum, ar trebui să ne asumăm curajul de a afirma că discursurile funebre s-au încetăţenit în mediul românesc din Transilvania în directă legătură cu fenomenul de înnoire spirituală presupus de contactul cu confesiunile protestante şi, cel puţin pentru început, sub presiunea prozelitistă a acestora, că primele modele au fost căutate şi în literatura de gen de limbă maghiară, chiar dacă sursele care s-au impus au fost (re?)descoperite în literatura slavo-bizantină.

Moartea, între auditoriu şi discurs

Discursul despre moarte, oricât de mult l-ar viza pe cel datorită căruia este rostit, rămâne un text destinat eminamente celor vii, fiind alcătuit în funcţie de profilul lor mental, de aşteptările şi de nivelul lor de asimilare. Este, de asemenea, un discurs destinat întregii comunităţi supravieţuitoare, indiferent că este prezentă sau nu la funeralii, fiind, în ultimă instanţă, datorită frecventei sale reiterări, audiat de toţi credincioşii, în orice caz mult mai audiat decât oricare dintre celelalte discursuri ale bisericii. Într-un asemenea context, el capătă un rol formativ prin excelenţă, mai ales acolo unde acţionează şi vigilenţa păstorului spiritual, căruia evenimentul morţii îi oferă toate atuurile pentru a se erija în rolurile de dascăl şi ctitor de conştiinţe.

Avem astfel reconstituit unul din mobilurile care trebuie să fi îndemnat la diversificarea repertoriului, iniţial prin cumulul textelor aflate în circulaţie, prin segmentarea şi recompunerea acestora, pentru a crea măcar impresia noutăţii, mai apoi prin tentativa de izvodire a unor produse noi, prin traducere sau alcătuirea unor proprii comentarii în jurul celor câteva citate biblice vehiculate de literatura cu uz funebru.

A rezultat astfel o încrengătură de circa 20 de texte, care şi-au câştigat în timp individualitate, prin reproducerea fidelă, sau au generat noi construcţii, prin combinări şi interpolări. Acestora li s-au adăugat, la 1683, cele 15 propovedanii din *Sicriul de aur* şi, la 1689, alte 4 cazanii. Se mai pot adăuga 4 iertăciuni, deoarece şi acestea adeseori au jucat rolul de predică, precum şi cele vreo 15 *cântece* din prima generaţie de versuri funebre, pe care traducerea din limba maghiară, neputându-le păstra aspectul liric şi făcându-le astfel improprii pentru recitare, respectiv intonarea pe o melodie, le-a transformat într-un discurs obişnuit. În total, circa 60 de construcţii, sumă raportată la întregul areal transilvănean pe parcursul unui secol şi jumătate. În realitate, mult mai puţin, în funcţie de momentul şi de locul în care ne plasăm, căci unele dintre ele nu au reuşit să străbată distanţe prea mari, şi am putea exemplifica în primul rând cu colecţia de cântece, dar şi cu unele predici atestate în Bihor, intrate în repertoriu probabil abia spre mijlocul veacului al XVII-lea[34]. Lucrurile vor cunoaşte o turnură spectaculoasă în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, după editarea la Sebeş şi la Alba Iulia a celor două grupaje omiletice, dar explozia provocată prin răspândirea acestora a determinat dispariţia unora dintre creaţiile anterioare, în special a celor care s-au lansat mai târziu şi nu au apucat să prindă rădăcini suficient de adânci în furnicarul de manuscrise prin care erau colportate. Pe durată lungă, au supravieţuit impactului doar *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*, *Cazania la moartea omului creştin* şi *Iertăciunea* bihoreană[35], adică tocmai acele construcţii pe care le regăsim încă în cele mai vechi codice. Prima dintre ele este adevărat că a primit un consistent sprijin prin publicarea mai multor ediţii ale *Cuvântului la ieşirea sufletului* al Sf. Chiril din Alexandria, din care cu preponderenţă îşi trage seva. Indiferent de explicaţii, ea rămâne însă, împreună cu variantele sale, cea mai longevivă şi mai răspândită predică funebră, demonstrând o afinitate specială a auditoriului pentru mesajul său escatologic şi, cel mai probabil, pentru naraţiunea în sine, aceasta fiind, de altfel, singura predică ce propune o "poveste", cea a călătoriei sufletului de la pământ la cer, o adevărată epopee, cu opriri la vămile văzduhului, cu vizitele la rai şi la iad şi cu instalarea sărbătorească în grădina Edenului, imediată sau după un răstimp petrecut în anticamera iadului, în funcţie de categoria căreia se integrează sufletul: a celor drepţi sau a păcătoşilor.

[34] Vezi capitolul de versuri funebre şi capitolele VII, X, XII.
[35] Vezi capitolele III, IV şi XVII.

Nu întotdeauna firul epic ajunge până la acest sfârşit luminos, datorită puternicei ancorări a discursului în registrul terifiant al morţii, privită ca o consecinţă a păcatului şi oglindă a tuturor deşertăciunilor vieţii, inevitabilă, imprevizibilă şi egalizatoare, un fel de preambul al dreptăţii divine la teribila judecată de apoi, când toate nedreptăţile îşi vor primi binemeritata pedeapsă. *Ubi sunt* este interogaţia reluată obsesiv, iar *memento mori*, cu exemplul cadavrului de faţă, trebuia să stoarcă supravieţuitorilor temporari acceptul invitaţiei de a renunţa la viaţa trăită în păcat, exprimată direct sau prin intermediul balansului continuu între angelica imagine a "drepţilor" şi sordida soartă a "păcătoşilor".

Acest discurs menit să înspăimânte şi să obţină salvarea sufletelor am spune aproape cu forţa contrastează cu seninătatea pe care ne-am obişnuit să o atribuim românilor, ataşaţi unei escatologii colective, convinşi că mântuirea este asigurată prin simpla apartenenţă la pravoslavie. Prima exprimare a unei escatologii individuale este semnalată în *Evanghelia cu învăţătură* tipărită de Coresi la 1581: "Dumnezeu va să judece tuturora carei au fost, de la Adamu până la sfârşenie, ellinilor şi jidovilor şi ereticilor *şi carei au fostu în creştinătatea ceia dreaptă ş-au greşitu*", dar a fost apreciată ca fără ecou în cultura română, datorită orientării protestante a cărţii[36]. Dacă ne limităm doar la lectura cazaniei din tipăritura coresiană, într-adevăr este greu de acceptat că aceasta singură ar fi putut modifica o mentalitate atât de bine înrădăcinată. Prezenţa ei însă în predicile funebre, audierea cotidiană a acestora datorită cotidianului morţii, demonstrează însă că escatologia individuală a fost promovată şi de alte voci, tot mai multe pe măsură ce se diversifică repertoriul cuvântărilor funebre, care afirmă cu tot mai multă insistenţă necesitatea faptelor bune. Ecoul lor nu a produs schimbări fundamentale şi imediate şi nici la scara întregii comunităţi româneşti, dar s-a dispersat sigur şi cu mult mai devreme decât s-a apreciat până acum.

Nici această tendinţă spre schimbare nu trebuie însă absolutizată, câtă vreme aceleaşi discursuri funebre induc mesajul că salvarea sufletului rămâne posibilă şi după moarte, prin actele de binefacere ale supravieţuitorilor care, făcând milostenie pentru cei morţi, îşi asigură de fapt propria mântuire, o mântuire individuală totuşi, pentru care se fac măcar sacrificii materiale. *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* merge chiar mai departe, oferind rudelor indicii clare

[36] **Daniel Barbu, *Scrisoare pe nisip. Timpul şi privirea în civilizaţia românească a secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1996, p. 126.**

dacă decedatul are sau nu nevoie de milostenia lor, căci sufletele drepţilor trec pragul morţii cu seninătate, în vreme ce sfârşitul vieţii păcătoşilor este un chin marcat de convulsii şi gesturi disperate. Va trebui să aşteptăm sfârşitul secolului al XVII-lea pentru ca discursul bisericii în faţa morţii să nu mai privească boala exclusiv ca o consecinţă a păcatului ci, dimpotrivă, ca pe o formă de manifestare a iubirii divine, care împiedică astfel căderea în păcat stimulată de viaţa îndestulată şi liniştită.

Până atunci însă, atenuarea spaimei în faţa neantului şi a necunoscutului va cădea în sarcina altor cazanii funebre care, plecând de la constatarea inevitabilului morţii, o prezintă ca pe o odihnă şi o eliberare a sufletelor celor nedreptăţiţi, o încetare de a-şi mai face sieşi rău printr-o viaţă trăită în păcate, o poartă spre poarta cerului, dincolo de care se află mântuirea şi fericirea veşnică. Şi, din nou, laitmotivul faptelor bune revine, căci nu moartea este cea care trebuie să înfricoşeze, trecerea prin poarta ei fiind de neocolit, ci judecata de apoi, care se află dincolo de această poartă şi fără verdictul pozitiv al căreia nu se poate intra în rai.

Tonul este din ce în ce mai categoric: mântuirea nu este posibilă fără fapte bune, rugăciune, post, participarea la slujbele religioase, donaţii pioase, chiar dacă toate acestea urmează să fie făcute prin intermediari, cărora li se atrage la fel de vehement atenţia că nu este vreme de întristare şi de lacrimi, ci de milostenie în numele celor morţi, mai ales dacă aceştia, în călătoria lor, nu au luat cu sine destule merinde sufleteşti. Şi, astfel, ajungem din nou la faptele bune, căci milostenia pentru morţi are un dublu efect: contribuie la salvarea sufletelor în numele cărora e oferită şi, prin aceasta, la salvarea propriului suflet.

Poate surprinde faptul că am tratat în bloc mesajul cuvântărilor funebre, deşi mai sus am afirmat că nu doar practica rostirii lor, ci şi unele texte au fost preluate prin traducere din repertoriul Bisericii Reformate maghiare. Adevărata surpriză este însă constatarea, atunci când sunt comparate textele, că elementele de credinţă calvine sunt ca şi inexistente sau, oricum, interpretabile, în schimb există pasaje întregi pe care, în ciuda faptului că aparţin unor asemenea traduceri, te simţi tentat să afirmi că au fost preluate din vechea literatură bizantino-slavă. Poate tocmai această asemănare frapantă le-a asigurat longevitatea, atunci când diversificarea discursului funebru a ajuns destul de largă pentru a se putea face opţiuni în funcţie de preferinţe. Este exemplar, din acest punct de vedere, faptul că zona Bihorului, cea mai bogată, în aparenţă, în astfel de discursuri, a cumulat, alături

de traducerile din limba maghiară, cazanii alcătuite, traduse din literatura slavo-bizantină sau tipărite în diverse părţi ale spaţiului românesc, în vreme ce produsele locale, tot în aparenţă, au răzbătătut foarte puţin în afară. Calvinismul transmis, deci, prin intermediul acestei literaturi nu există, şi este cu atât mai frapant să găsim într-un text certamente de factură calvină, tradus de şi pentru uzul unui preot calvin, român de origine, următoarea admonestare, cu iz atât de pravoslavnic: "*Praznice şi jertvă şi pomene nu ţ-ai făcut, nice ai hrănit săracii au drumarii şi flămânzii şi toţ neputincioşii, ce i-ai hulit şi i-ai ocărât*"[37]. La fel de frapante rămân şi frecventele invitaţii de a face milostenie pentru cei morţi, în special cea în care se dau indicaţii precise despre perioadele când să se facă parastase[38], câtă vreme nu se poate ca discursul oficial adresat românilor de promotorii prozelitismului să nu le fi prohibit, căci altfel nu ar avea logică de ce singurul text polemic cunoscut din epocă aşează "pamenţile morţilor" pe lista elementelor "legiei noastre creştineşti" care aveau nevoie de a fi apărate, alături de cruce, post, interzicerea celei de-a doua căsătorii a preoţilor, monahism, cinstirea sfinţilor şi Sfintele Taine[39]. Spun frapante pentru că rostirea predicii funebre era un gest public, iterat cu maximă frecvenţă, iar dacă mesajul său nu era agreat sau tolerat, ar fi trebuit să atragă persecuţii nu numai asupra oratorului, ci şi asupra textelor, care s-au păstrat în număr suficient de mare şi în suficient de multe variante pentru a contrazice un asemenea scenariu.

Discursul funebru nu a fost, deci, unul de natură să-i deturneze pe români spre o altă confesiune ci, dimpotrivă, le-a întărit vechea credinţă, oferindu-le ocazia de a lua învăţătură şi de a se simţi astfel mai bine protejaţi în faţa tentativelor prozelitiste. Căci, pe ici pe colo, în funcţie de priceperea izvoditorului şi de conţinutul surselor pe care acesta le-a folosit, au fost strecurate şi alte elemente de învăţătură creştină, pe care, desigur, credincioşii le puteau auzi în cadrul celorlalte ceremonii, dar reluarea lor şi în momentele de maximă emoţie era o ocazie suplimentară de a le întipări mai bine în memoria auditoriului. Valenţele catehetice ale predicilor funebre trebuie deci luate serios în calcul dacă ne propunem să cuantificăm eficienţa prezenţei bisericii

---

[37] Codicele popii Filip Gherman din Urmeniş, *Cântec la veaci frumos*; vezi capitolul XX.

[38] Vezi, în capitolul IV, partea finală a cazaniei tipărite la Câmpulung în 1642, cu variantele sale manuscrise.

[39] *Spunerea legiei creştineşti cu răspuns*, text păstrat din păcate fragmentar, astfel că nu mai putem şti cu ce argumente îşi apăra autorul poziţia (Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, Ms. Rom. 4818, f. 48v-49r).

în viaţa comunităţii, tot aşa cum trebuie luate în calcul şi valenţele aculturante, prin intermediul cazaniilor la morţi fiind transmisă, mai ales după 1689, o întreagă serie de informaţii ştiinţifice din cele mai diverse domenii. Puţine, selectate aleatoriu, ele nu aveau cum să suplinească lipsa unei instrucţii sistematice, instituţionalizate, dar i-au pregătit terenul şi, atunci când aceasta a existat, au completat-o cu siguranţă.

Cateheză, instrucţie, educaţie ! Dar pierderea celor dragi are nevoie de consolare, nu de admonestări sau de etalarea erudiţiei ! Sau au fost trăitorii secolelor trecute prea obişnuiţi cu fenomenul morţii pentru a se mai lăsa compleşiţi de ea, astfel că înmormântarea a putut fi privită ca un eveniment monden, cu o participare din complezenţă !? Să ascultăm părerea unuia dintre ei, preot, copist şi, cu siguranţă, orator, căci este imposibil să nu fi rostit şi el însuşi, la înmormântarea enoriaşilor săi, predicile pe care le-a transcris cu maximă grijă pentru alţii: "*Nice o limbă mai răi oamini nu sâmtem de[cât] noi, rumânii, că noi deaca vinim pre petrecaniia omului, noi toţi(i) până slujim mortul şi zicem Evangheliile şi-i ciarem ertăciune, voi nu gândiţi să ascultaţi cuvântul lui Dumnezău cu direptul şi să aveţi frică de Dumnezău şi de moarte. Ce încă tonţi şi vă aflaţi alte besezi şi vă trufiţi şi vă căutaţi mândriia şi încă doară altul n-au nice vinit să asculte cuvântul lui Dumnezău, ce numai să să fălească şi să să mândrească.*"[40]

Textul nu mai apare în nici una din predicile consultate, astfel că îl putem bănui pe copist, popa Ursu din Cotiglet, de a fi autorul acestei interpolări. Observaţia sa denotă că moartea lăsa loc destul unui discurs savant şi mai ales unuia moralizator şi de cateheză, cu accente menite să înspăimânte şi să deturneze un asemenea comportament nepotrivit spre o atitudine evlavioasă şi o viaţă trăită în acord cu principiile creştine. Într-un asemenea context nu ne mai mirăm de ce Dumnezeul predicilor funebre este cu preponderenţă un judecător nemilos, încrâncenat în mânia cu care îşi împarte dreptatea, separându-i pe damnaţi de mântuiţi, iar moartea o cale fără drept de apel prin care El îşi exprimă în egală măsură şi iubirea şi pedeapsa.

Un aspect care poate explica atitudinea ireverenţioasă în faţa morţii şi care, dacă a acţionat, a redus destul de mult impactul psihologic al acestui mesaj, este caracterul rigid al funcţionării oratoriei funebre. Anume, faptul că textele rămâneau mereu aceleaşi, colecţiile pe care le acumulau fie şi cei mai harnici preoţi individualizându-i pe defuncţi doar în funcţie de sex, vârstă, condiţie socială şi, în cazul preoţilor, şi profesională, doar ei învrednicindu-se de predici anume

[40] **Vezi capitolul XII din repertoriu.**

destinate. În condiţiile unei mortalităţi cu cote ridicate, în special în rândul copiilor, ne putem întreba de câte ori era auzită aceeaşi predică pe parcursul unei existenţe şi în ce măsură ea mai putea funcţiona ca un cuvânt de învăţătură dacă auditoriul era deja familiarizat cu conţinutul său. Nu intervenea cumva plictiseala? care ar putea explica foarte bine constatările exprimate de copistul bihorean poate tocmai din nevoia de a mai împrospăta oarecumva vechiul text. Nu deveneau astfel cazaniile la morţi un alt fel de rugăciune, cu rol mai degrabă de exorcizare decât de modelare a existenţei?

Fără a exclude eventualitatea ca astfel de situaţii să fi făcut şi ele parte din realitatea veacurilor XVII-XVIII, nu trebuie să minimalizăm impactul morţii într-o comunitate de obicei redusă numeric şi, prin aceasta, foarte bine sudată, astfel că dispariţia fiecărui individ putea fi percepută dureros la nivelul întregului grup, nu doar la cel al rudelor şi apropiaţilor familiei. Şi, mai ales, nu trebuie să minimalizăm capacitatea mesajului transmis de a răvăşi sufletele ascultătorilor, efectul magnetic al anumitor expresii, chiar al celor mai des utilizate şi care, din acest motiv, par astăzi banale şi demonetizate. Într-o lume în care moartea era o manifestare socială, publică, în prezenţa colectivităţii, ea era obligatoriu impresionantă şi impunea nevoia consolării. Totul este deci pregătit pentru intrarea în scenă a predicii, astfel că aprecierea omileticii funebre ca terapie a logosului, ca o cale de vindecare a durerii provocate de moarte este perfect îndreptăţită. Căci, într-un cadru ca cel prezentat mai sus, mai putea fi oare refuzată invitaţia preotului: "Ascultaţi oameni buni şi blagosloviţi creştini învăţătura şi dojana, ascultaţi cuvântul lui Dumnezău, *pentru ca să poată eşi scrâba şi amarul diîntru inimile voastre*. Că de multe ori *cuvântul potoleaşte durearia şi învăţătura piiarde scrâba*."

Copişti, traducători, izvoditori, autori

Fenomenul predicării la sfârşitul ceremoniei funebre a fost suficient de răspândit în Transilvania pentru a putea vorbi de toate cele patru categorii de propagatori. Nu vom recompune aici lista celor care au trudit, pe oricare din căi, căci numele lor pot fi regăsite atât în repertoriul manuscriselor cât şi în cel al predicilor. Vom observa doar că fiecare categorie a înregistrat câteva vârfuri, care au făcut din multiplicarea predicilor funebre o adevărată profesie. Mă gândesc aici la faptul că popa Ursu din Cotiglet[41], prin manuscrisele sale, demonstrează că deţinea un adevărat repertoriu, din care repro-

[41] **Pentru biografia sa, atâta câtă a putut fi reconstituită, vezi Atanasie Popa, *Cărturari bihoreni: popa Ursu din Cotiglet, secolul XVII*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, an XLIV, 1968, nr. 5-6.**

ducea, în funcţie de cerere, o parte mai mare sau mai mică, versurile funebre, spre exemplu, fiind un fel de "specialitate" a lui, neregăsită la ceilalţi copişti de litanii traduse din literatura maghiară. Acest detaliu ridică problema căilor de transmitere a anumitor texte, în condiţiile în care dispunem de foarte puţine cópii, dar plasate cronologic la intervale de timp considerabile. În situaţia când avem de-a face cu o indiscutabilă receptare a lor, cum pare să fie cazul unora dintre aceste verşuri, fie luăm în calcul un număr mare de manuscrise care s-au pierdut, fie acceptăm o transmitere a lor şi pe cale orală.

Ne putem întreba şi de ce un copist atât de harnic şi cu o grafie de artist precum popa Ursu nu a îndrăznit să treacă dincolo de reproducerea mecanică a textelor, intervenţiile pe care i le putem atribui fiind minime, cea mai mare îndrăzneală a sa limitându-se la combinarea fără nici un efort de sudare a predicilor pe care cu alte ocazii le-a copiat şi individual. Poate fascinaţia pe care o exercitau aceste texte şi pe care trebuie să o luăm în calcul şi atunci când ne gândim la auditori şi la impactul pe care l-au avut asupra lor va fi fost suficientă pentru a bloca orice tentativă de îmbogăţire a repertoriului.

Contemporanul său, popa Pătru din Tinăud[42], şi el foarte activ, dar mai puţin interesat de predicile funebre, a pus totuşi la dispoziţia comanditarilor cea mai veche iertăciune la prunci ajunsă până la noi, datată 1668[43]. Textul nu este altceva decât o adaptare a mai vechii iertăciuni folosite în cazul înhumării persoanelor adulte, preluată din codicele mai vechi sau pusă în circulaţie de însuşi popa Pătru. Păstrată fragmentar, îi suntem cu atât mai recunoscători pentru atenţia pe care i-a acordat-o cu cât copia sa rămâne, pentru încă două decenii (socotite din perspectiva datării manuscriselor consultate), singurul text destinat copiilor, or aceştia formau, până la urmă, cea mai numeroasă categorie de defuncţi.

Nu cunoaştem numele niciunuia dintre traducătorii care au activat la nivelul primei generaţii de creaţii cu rost funebru. Se poate remarca însă o mai bună calitate a traducerilor din slavonă decât a celor din limba maghiară, diferenţa datorându-se poate şi aparte-nenţei celor din urmă la genul poetic, care presupune o mult mai mare complexitate a construcţiei textului.

Nu l-am inclus printre traducători pe Ioan Zoba, deoarece

---

[42] **Idem, *Un cărturar bihorean din secolul al XVII-lea: popa Pătru din Tinăud*, în *Limbă şi Literatură*, XX, 1969.**

[43] **Identificată în codicele cu cota I/30 de la Biblioteca Sf. Sinod. Vezi capitolul XVII, secţiunea b, A, *Ertăciune la prunc*.**

cuvântărie funebre puse în legătură cu numele său sunt indubitabil mult mai mult decât nişte simple traduceri. Adaptări după predicile care îl vor fi impresionat mai mult, asamblări ale unor fragmente şi mai ales ale unor idei dezvoltate în creaţiile anterioare, izvodiri – dacă e să folosim un cuvânt propriu epocii, propovedaniile sale din *Sicriul de aur* rămân construcţii de o complexitate structurală neegalată de niciuna din colecţiile de predici care se vor publica ulterior, în vreme ce cazaniile ataşate *Molitvelnicului* de la 1689 se vor impune prin farmecul naraţiunii şi accesibilitatea prezentării materialului din care au fost compuse, copierea lor îngrijită un secol mai târziu, în codice frumos miniate, demonstrând încă intenţia unei utilizări de lungă durată.

Concluzii

Imaginea ortodoxiei transilvănene supusă vexaţiunilor diverselor confesiuni occidentale, în funcţie de epoca istorică la care ne raportăm (catolicism până la mijlocul secolului XVI, calvinism din a doua jumătate a veacului al XVI-lea până la sfârşitul celui de-al XVII-lea, apoi din nou catolicism) este atât de bine întipărită în memoria colectivă încât tentativele de nuanţare a discursului istoriografic riscă să fie catalogate ca impietăţi, chiar şi atunci când ceea ce se afirmă este în primul rând în favoarea românilor. Am trăit personal această experienţă cu volumul publicat în 2004, dedicat evoluţiei Bisericii româneşti transilvănene pe parcursul perioadei supremaţiei calvine. Prezentarea raporturilor interconfesionale în latura lor luminoasă, fără accentuări dramatice şi acuze vehemente, a fost apreciată ca o viziune idilică, nerealistă. Asemenea reproşuri trebuiau să-mi dea de gândit, astfel că am reluat şi aprofundat cercetarea pe acest segment al predicilor funebre, care mi s-a părut cel mai potrivit pentru a tranşa disputa dacă dialogul cu protestantismul a fost sau nu benefic românilor.

Începând cu mijlocul secolului al XVII-lea, obligaţia de a predica în limba română a fost enumerată prima între condiţiile puse cu ocazia confirmărilor în funcţia de protopop, dar i-a vizat în mod explicit şi pe preoţii subordonaţi[44]. Dar, dacă observăm ce şi din ce se predica în epocă duminicile şi în sărbători, nu vom găsi în acest segment omiletic învăţăturile calvine care trebuiau insinuate în sufletele românilor. Obligaţia de a predica nu se răsfrângea însă numai asupra momentelor liturgice, ci şi asupra ultimelor clipe din existenţa terestră a individului. Este adevărat că documentele nu prescriu explicit predica

[44] **"Cuvântul lui Dumnezeu să-l predice în limba română, atât el [protopopul], cât şi preoţii de sub ascultarea lui" (Ioan Lupaş, *op. cit.*, p. 240).**

la înmormântare, dar nici nu o exclud. Nu vom putea spune deci categoric că practica sa a fost introdusă sub presiunea prozelitismului protestant, chiar dacă vor fi fost şi situaţii când preoţilor li s-a impus să rostească astfel de discursuri. Predica funebră în mediul românesc transilvănean apare însă în acest context al dialogului cu Reforma şi se intensifică odată cu revitalizarea tentativelor de convertire a românilor, la mijlocul secolului al XVII-lea. Repertoriul secolului al XVI-lea continuă să fie de actualitate, dar el este îmbogăţit cu texte noi, unele traduse din literatura maghiară, ceea ce îndreptăţeşte opinia vechii istoriografii, care a văzut în predica funebră o cale de imixtiune a calvinismului, iar în *Sicriul de aur* al lui Ioan Zoba încununarea acestui efort de inoculare subversivă a unor învăţături străine, profitându-se de tragismul momentului.

Investigaţiile au reliefat un apetit deosebit al preoţilor şi, implicit, al enoriaşilor pentru această literatură. Inspirată iniţial de literatura escatologică bizantino-slavă, omiletică şi apocrifă, suplimentată cu traduceri din literatura maghiară construite pe o tematică similară, trecerea de la o origine confesională la alta este cel mai adesea imperceptibilă, astfel încât mesajul doctrinar nu a avut cum să fie alterat. Predicile păstrate, manuscrise şi tipărite, sunt doar oglinda palidă a unui adevărat furnicar de texte care, prin reproducerile repetate, îşi împrumută unul altuia pasaje sau motive tematice, rezultând hibrizi sau variante ce sporesc continuu repertoriul. Cât va fi cuprins acesta exact, nu se mai poate reconstitui. Oricum, el a funcţionat ca un corp viu: unele texte au intrat în desuetudine şi au dispărut la un moment dat din raza de interes, altele noi le-au luat locul, unele cu o durată de utilizare mai scurtă, altele mai lungă, în funcţie şi de diferenţa de timp care le separă debutul de anii 1683 şi 1689, care au scurtcircuitat şi genul omiletic şi practica sa, prin numărul mare de texte şi de volume puse brusc în circulaţie.

Istoria omileticii funebre nu se rezumă însă doar la identificarea în manuscrise a predicilor şi la enumerarea corpusurilor de cazanii tipărite, ci presupune şi observarea gradului în care s-a manifestat nevoia de ele. Solicitarea de care s-au învrednicit unele, la distanţe spaţiale şi temporale largi, prezenţa în Transilvania a textelor tipărite în sudul sau estul Carpaţilor, lipsa de interes pentru reproducerea lor manuscrisă în afara spaţiului transilvănean până spre mijlocul secolului al XVIII-lea, toate sunt argumente în sprijinul unei prezenţe active a predicilor funebre în comunităţile româneşti ardelene, mult mai active decât în restul spaţiului locuit de români, semn că preoţii ardeleni şi-au făcut mai bine datoria. Mai contează că această eficientizare a

pastoraţiei lor are la bază un model sau un imbold protestant sau că s-a dezvoltat pe fondul unor privaţiuni determinate de statutul precar al Ortodoxiei în Transilvania? Dimpotrivă, este cu atât mai admirabil cum acei preoţi atât de des căinaţi pentru starea lor materială şi culturală improprie au reuşit să se adapteze vremurilor şi, pe de o parte, să respecte recomandările autorităţilor promotoare ale prozelitismului, iar pe de alta să găsească soluţii pentru ca credinţa pe care o profesau să nu fie pusă în pericol, ci stimulată. Nu ştim de unde au venit primele traduceri de texte care au sfârşit prin a avea uz funerar. Influenţele sau reminiscenţele graiurilor sud sau est-carpatice pot demonstra că unii traducătorii vor fi fost originari din afara Transilvaniei, dar spaţiul care le-a consacrat opera rămâne cel ardelean. Aceasta nu înseamnă că nu s-au rostit, ocazional, discursuri funebre şi în Ţara Românească sau Moldova ! Dimpotrivă, cea mai veche predică rostită la înmormântare s-a păstrat în sudul Carpaţilor şi tot acolo a văzut lumina prima predică funebră tipărită în spaţiul românesc, la Câmpulung, în 1642. De asemenea, *Cazania la pogrebania provodului creştinesc* anexată *Molivelnicului de-nţeles* tipărit la 1681 de mitropolitul moldovean Dosoftei precede ambele corpusuri ardelene edite. Acestor predici disparate le corespunde însă, în Transilvania, nu numai un adevărat repertoriu ci, de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, o adevărată sete de a predica, astfel că e posibil ca tipăriturile din 1642 şi 1681 să fi fost mai folosite în Ardeal decât în spaţiul care le-a generat, oricum doar aici resimţindu-se ecoul lor, prin cópiile care le-au perpetuat mesajul până târziu în a doua parte a veacului al XVIII-lea.

În consecinţă, cele circa 60 de texte cu uz funebru şi cópiile sau variantele lor descoperite în manuscrisele şi tipăriturile consultate reprezintă o formă de manifestare a spiritualităţii ortodoxe transilvănene fără termen de comparaţie în istoria anterioară sau contemporană lor din celelalte spaţii româneşti, semn că Biserica ardeleană traversa o perioadă fertilă, de regenerare, de reformă în ultimă instanţă, stimulată, inspirată, patronată, subsumată Reformei protestante, toate aceste atribute şi poate şi altele funcţionând când simultan, când succesiv, când cu agresivitate, când cu diplomaţie şi, câteodată, chiar în spirit ocrotitor, protectiv. În lipsa altor instituţii aculturante, lectura lor a contribuit la popularea universului mental, a format conştiinţe şi a molcomit durerea pierderii celor dragi. Predicile funebre, ca formă de trăire creştină, au fost calea de contact cu logosul divin cel mai des bătătorită. Audierea lor repetată le-a transformat în adevărate părţi de ritual, ceremonia funebră fără predică, iertăciuni şi

jeltare devenind de neconceput. Înrădăcinarea lor în uzul comunităţilor va fi fost desăvârşită abia în secolul al XVIII-lea, dar şi atunci s-a făcut, în foarte bună măsură, tot cu ajutorul zestrei moştenite din veacul anterior.

***

Le mulţumesc cordial tuturor celor care mi-au acordat sprijinul pentru desfăşurarea, în condiţii optime, a acestei cercetări. În speranţa că nu vor fi dezamăgiţi de rezultatele ei, îmi exprim încă o dată întreaga recunoştinţă.

REPERTORIUL MANUSCRISELOR CONSULTATE

a) fondul Bibliotecii Academiei Române, Bucureşti

1. Ms. Rom. 447, *Codex Sturdzanus*, 1580-1620[1]

Format prin reunirea, la o dată anterioară anului 1774, a trei codice cu origini geografice diferite, miscelaneul conţinând 16 texte în limbile română, slavă şi maghiară (cu caractere chirilice), redactate de şase copişti, între care se remarcă, prin semnătura lăsată pe mai multe file, popa Grigore din Măhaci (azi Măhăceni, jud. Alba), este unul dintre cele mai celebre codice din fondul de manuscrise deţinut de Biblioteca Academiei. Celebritatea, pe deplin îndreptăţită prin prezenţa în cuprinsul său a uneia din cele două copii cunoscute ale *Catehismului* tipărit la Braşov în 1560, i-au adus-o aşa-zisele *Cugetări în ora morţii*, titlu dat de primul editor al codicelui, Bogdan Petriceicu Hasdeu[2], textului dintre f. 37r-57r, un amestec de fragmente cu origini diferite care, aşezate alături, formează o "cazanie la oameni morţi", aşa-cum foarte bine a remarcat cel de-al doilea editor al codicelui, Gheorghe Chivu[3].

Această cazanie funebră alcătuia, împreună cu un ansamblu de texte apocrife (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Legenda Sfântului Sisin*) şi o omilie la Paşti (*Să neştire buru creştiru*), un corpus de sine-stătător care formează astăzi f. 11-67 din *Codex Sturdzanus*, databil cu ajutorul filigranului între 1590-1602, redactat în nordul Hunedoarei de doi copişti, notaţi *d* şi *e* de Gheorghe Chivu[4].

Însăilare bizară de fragmente din slujba prohodului (1. *Vedeţi-mă fără glas*), din *Dioptra* lui Filip Solitarul (2. *Aşa se roagă sufletul cu mare rugăciuni*) şi *Viaţa Sf. Vasile cel Nou* (3. *Iar când vor bucina arhanghelii*, 4-5. *Darurile şi frâmseaţe derepţilor*, 10. *Oamenii botedzaţi*, 11. *Iar călugării la giudeţu*), cazania este o probă elocventă a modului în care a funcţionat "originalitatea" autorului şi copiştilor epocii în momentul de debut al omileticii funebre la români. Deşi scapă logica după care au fost alese elementele componente, această formulă a combinaţiei, pe care o vom regăsi practicată pe tot parcursul perioadei în care s-a făcut uz de primele generaţii de propovedanii – şi mă refer aici la cele puse în circulaţie până la tipărirea celor semnate de reprezentanţii Şcolii Ardelene –, a fost cu siguranţă superioară preluării prin traducere a unui singur

---

[1] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. I, *B.A.R., 1-1600*, Bucureşti, 1978, p. 113-114.**

[2] ***Texturi măhăcene*, în *Cuvente den bătrîni*, vol. II, Bucureşti, 1879, p. XLI-385. Lucrarea a fost republicată la Bucureşti în 1984, prin grija lui George Mihăilă.**

[3] ***Codex Sturdzanus*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, 1993, p. 106.**

[4] ***Ibidem*, p. 49, 67-72, 108.**

text de gen din literatura patristică sau din cea folosită în Bisericile protestante transilvănene. Varietatea acestor surse de inspiraţie ne atenţionează, de asemenea, că, deşi ne aflăm încă în secolul al XVI-lea, repertoriul vehiculat de traducători şi alcătuitori era deja destul de diversificat, imaginea unui adevărat furnicar de cărturari desluşindu-se în penumbra oraţiilor funebre, precum şi succesul de care s-au bucurat aceste texte încă de la începutul dialogului românilor cu Reforma, care a aşezat predicarea la înmormântare printre imperativele principale.

Un alt text din *Codex Sturdzanus* care poate fi bănuit că a avut o finalitate similară este cel cu incipitul *Zise Domnul*, situat între filele 110r-115r[5]. Redenumit de Gheorghe Chivu după tipăritura pe care o reproduce cu maximă fidelitate, *Tâlcul evangheliei de la judecată* este, la origine, o anexă a *Pravilei* editate de Coresi la Braşov între 1560-1562[6] şi a fost atribuit copistului notat cu *b*, originar din Măhăceni sau o localitate apropiată[7]. Predica, moralizatoare *ab initio*, prin apelul la scenariul Judecăţii de Apoi, prin modalitatea de raportare la aceasta şi prin anumite formule de adresare, a constituit cel puţin o sursă de inspiraţie pentru propovedaniile funebre cu subiect eshatologic, dar a putut fi utilizată ea însăşi într-o asemenea ipostază.

2. Ms. Rom. 5484, *Codicele Todorescu*, prima jumătate a secolului XVII[8]

Miscelaneu redactat în zona Năsăudului, cu un cuprins parţial similar *Codicelui Sturdzanus*, tocmai acestei similarităţi datorându-se editarea sa[9] şi atenţia deosebită din partea cercetătorilor, *Codicele Todorescu* conţine ambele texte discutate mai sus: *Cugetări în ora morţii* (f. 69r-96v), reproduse după un original comun cu al *Codicelui Sturdzan*[10], şi două variante ale *Tâlcului evangheliei de la judecată*, intitulate *Tâlcovania evangheliei de la giudeţ* (f. 99r-106v) şi *Aşea grăiaşte Dumnedzău botedzaţilor* (f. 107r-116v). Acestea din urmă par să fi avut o existenţă independentă suficient de îndelungată pentru a nu mai fi observată apropierea dintre ele, sau cel puţin ea nu pare să-l fi deranjat pe copist, care le-a reprodus una după alta.

Diferenţele între aceste versiuni şi între fiecare dintre ele şi textul tipărit de Coresi la 1560-1562 scot în evidenţă o circulaţie remarcabilă a

---

[5] **Pentru text vezi *ibidem*, p. 294-297.**

[6] **Textul, reprodus după fragmentul de tipăritură păstrat în *Codicele de la Ieud*, la Ion Gheţie (coordonator), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1982, p. 229-231 (ediţie Gheorghe Chivu).**

[7] **Gh. Chivu, *Codex Sturdzanus*, p. 59-60.**

[8] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. IV, *B.A.R., 4414-5920*, Bucureşti, 1992, p. 317-318.**

[9] **Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi, Codicele Todorescu şi Codicele Marţian. Studiu şi transcriere*, Bucureşti-Leipzig-Viena, 1914.**

[10] **Filiaţia, demonstrată de N. Drăganu în *op. cit.*, p. 89, a fost confirmată de Gh. Chivu în *Codex Sturdzanus*, p. 106.**

predicii, pe parcursul căreia s-au produs contaminări cu alte texte, dar şi defragmentări şi chiar reasamblări, cum probează varianta *Aşea grăiaşte Dumnedzău botedzaţilor*, în care, alături de fragmente cu rol augmentativ din *Legenda Duminicii* şi predica *Fraţi dragi*, existentă şi ea în *Codex Sturdzanus*, textul publicat de Coresi apare segmentat în două părţi, cea de-a doua fiind reprodusă înaintea primeia. Noua "creaţie", a cărei îmbinare pare să scape logicii, în cazul în care nu este rezultatul copierii unor pagini legate greşit, poate fi consecinţa unei astfel de reasamblări succedate după o dispersie explozivă a textului original, pe parcursul a mai bine de o jumătate de secol. Această longevitate este, de altfel, foarte bine întrezărită de Gheorghe Chivu, care strecoară câte o versiune intermediară între original şi versiunea tipărită şi între aceasta şi cele două versiuni din *Codicele Todorescu*. Stema de filiaţie propusă de Domnia Sa[11] are nevoie, în viziunea mea, de o singură corecţie, şi anume în joc au intervenit nu doar câte *o* versiune intermediară ci *mai multe*, înţelegând prin versiune intermediară nu recopierea fidelă, ci ataşarea acelui timbru al "originalităţii" copistului, prin intermediul unui întreg arsenal de practici şi metode de condensare, augmentare şi hibridizare a textelor.

3. Ms. Rom. 167, *Molitvelnic* slavon, 1639[12]

Primele 5 file ale codicelui conţin celebrul *Cuvânt la înmormântarea Sofroniei Ciogolea*, în redacţia lui Toader din Feldru, considerat o vreme autorul său, în fapt o versiune abreviată (poate datorită reproducerii din memorie?) a uneia dintre cele mai răspândite (inclusiv în zona de origine a copistului) predici funebre din zestrea secolului al XVII-lea, identificată în acest volum sub titlul *Cazanie la moartea omului creştin*.

4. Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, prima jumătate a secolului XVII[13]

Format din două părţi, prima un *Molitvelnic* copiat la începutul secolului XVIII, cea de-a doua un miscelaneu în al cărui cuprins au intrat o serie de slujbe, *Cântecul lui Avraam*, *Apocalipsul Maicii Domnului* şi câteva oraţii funebre în versuri şi în proză, prin această parte a doua a sa, codicele este extrem de important pentru istoria bisericească a românilor transilvăneni.

Datat de Gheorghe Chivu "cu toată prudenţa necesară" în prima jumătate a secolului al XVII[14] şi de Florian Dudaş în a doua jumătate a secolului XVI[15], redactat de un copist cu o grafie dezordonată şi, din

---

[11] **În *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, p. 159.**
[12] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. I, p. 51.**
[13] ***Ibidem*, vol. II, p. 55. Dintr-o regretabilă greşeală de tipar, datarea este stabilită la începutul secolului VIII !**
[14] **Gheorghe Chivu, *Date noi despre Apocriful Iorga*, în *Limba Română*, an XXVII, 1978, p. 515, 518.**
[15] **Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana*, Timişoara, 1986, p. 18; Idem, *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului*, Oradea, 1986, vol. I, p. 48, vol. II, p. 107.**

acest motiv, extrem de deruntantă, miscelaneul cuprinde texte cu foarte multe şanse de a fi fost alcătuite în secolul al XVI-lea, a căror reproducere câteva decenii mai târziu nu le-a afectat vechimea, astfel că, deşi manuscrisul poate data din secolul XVII, conţinutul său ilustrează în continuare foarte bine trecutul bisericii pentru care a fost alcătuit. Este vorba foarte probabil de localitatea Chişlaz din Bihor, unde a şi fost descoperit de Nicolae Firu, o comunitate afectată încă din secolul al XVI-lea de misionarismul protestant desfăşurat de superintendenţia de la Debrecen, în lipsa unor foruri ecleziastice româneşti locale raporturile cu Biserica maghiară rămânând foarte strânse până în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, preotul de aici îndeplinind chiar rolul de vicar între români al protopopului calvin din Marghita[16]. Acest gen de subordonare ierarhică, prezent şi în alte spaţii transilvănene, nu a însemnat însă şi convertirea efectivă, ci a fost doar consecinţa unor împrejurări specifice, dar nu putea rămâne fără efecte, iar acestea sunt foarte bine ilustrate de miscelaneul de la Chişlaz, prin intermediul căruia preoţii au aplicat unul dintre principalele imperative ale Reformei, şi anume oferirea cuvântului divin în limba înţeleasă de credincioşi, şi au practicat modele oratorice recomandate pe aceeaşi cale a misionarismului protestant. Concret, miscelaneul probează, prin *Slujba measăi* (= misei?), slujirea liturghiei în limba română, de asemenea a prohodului, completat cu câteva "cântece" traduse din repertoriul maghiar de gen şi cu o iertăciune, acestea constituind până la urmă singurele intruziuni calvine, dar şi acestea mai mult la nivelul practicii, nu la cel al preluării unui univers de credinţe, căci slujbele deja pomenite sunt cele bizantine, iar miscelaneul mai conţine *Acatistul Maicii Domnului* (sub ciudatul titlu *Slujba pupezei*), precum şi două apocrife cu o largă circulaţie în lumea ortodoxă.

Codicele ilustrează, din perspectiva acestei cercetări, existenţa unui corpus de versuri funebre a cărui traducere începe foarte probabil în secolul XVI, foarte gustate din moment ce reproducerea lor mai era încă solicitată la sfârşitul veacului următor, iar unele expresii, precum moartea ca o nuntă a cerului, vor fi preluate şi în predici. De asemenea, el probează vechimea considerabilă a iertăciunii celei mai des rostite în părţile vestice şi cu o longevitate demnă de remarcat, ea fiind încă reprodusă la 1790 şi poate şi ulterior.

5. Ms. Rom. 279, *Miscelaneu*, mijlocul secolului XVII[17]

Provenit din biblioteca lui Alexandru Papiu Ilarian, cuprinzând în

---

[16] Frid. Adolph Lampe, *Historia Ecclesiae Reformatae, in Hungaria et Transylvania*, Trajecti ad Rhenum, Apud Jacobum van Poolsum, 1728, p. 644.

[17] Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. I, p. 79. Vezi, de asemenea, Vasile Pârvan, *Un vechi monument de limbă literară românească (1639-1668)*, în *idem*, *Studii de istorie medievală şi modernă*, Ediţie îngrijită, note şi indici de Lucian Nastasă, Bucureşti, 1990, şi Al. I. Stan, *Trei vechi manuscrise inedite de cuvîntări bisericeşti (sec. XVII şi XVIII) şi locul lor în cultura noastră*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an CVII, 1989, nr. 11-12.

special texte din *Ceaslov*, manuscrisul conţine o versiune a *Cazaniei la moartea omului creştin* datată 1668, aproape identică cu cea semnată de Toader din Feldru, faţă de care are în plus doar o mică intercalare.

6. Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, 1676[18]

Alături de un câteva părţi ale *Molitvelnicului*, de *Paraclisul Maicii Domnului* şi de un fragment de *Calendar*, codicele, redactat de popa Ursu din Cotiglet (judeţul Bihor), cuprinde câteva *cântece* funebre din corpusul de traduceri din literatura maghiară şi un foarte interesant grupaj de predici, dintre care una reproduce *Cuvântul de învăţătură pentru moarte* din *Învăţături preste toate zilele*, o tipăritură care a văzut lumina la Câmpulung, în 1642.

Despre o alta, existentă şi în Ms. Rom. 257 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, un copist rămas anonim, care a contribuit la alcătuirea Ms. Rom. 701 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, se va pronunţa, la începutul secolului XVIII, că este tot un text tipărit, a cărui identificare rămâne deocamdată un deziderat.

7. Ms. Rom. 545, *Molitvelnic*, 1686 şi 1734[19]

Codicele se compune din două părţi, prima redactată în 1734, cealaltă în 1686 de "multpăcătosul Matei Bojidar, mehedinţian, dascăl la Orşova". Aceasta din urmă conţine, la sfârşit, *Cugetările în ora morţii*, păstrate astăzi fragmentar.

8. Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, ante 1692[20]

Operă a popii Ursu din Cotiglet, cu un conţinut foarte divers (fragment de *Ceaslov*, părţi din *Molitvelnic* şi *Strastnic*, *Paraclisul Maicii Domnului*, *Catavasier* şi un consistent grupaj de litanii traduse din literatura imnografică de limbă maghiară), codicele cuprinde şi câteva texte cu rost funebru, în versuri (f. 18v-30r – tot traduceri din literatura maghiară, unele cu o vechime deja apreciabilă, fiind întâlnite şi în *Apocriful lorga*) şi în proză, şi între acestea numărându-se texte demult consacrate, precum *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 70r-81v) sau *Învăţătura* în care a inclus "cetenia lui Pavel", adică o parte din *Apocalipsul apostolului Pavel* pe care o inserase, tot sub formă de cazanie funebră, şi în miscelaneul alcătuit în 1676 (Ms. Rom. 4641). Altele rămân deocamdată cunoscute doar în redacţia sa, dar sunt

---

[18] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. IV, p. 75.**

[19] **Pentru descrierea sa, din care nu rezultă că ar conţine altceva decât texte din *Molitvelnic*, vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. I, p. 137-138. Vezi şi Al. I. Stan, *op. cit.*, p. 54-57.**

[20] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. III, p. 352.**

deosebit de importante deoarece ilustrează utilizarea încă din secolul al XVII-lea a romanului popular *Varlaam şi Ioasaf* ca sursă de inspiraţie pentru alcătuirea predicilor funebre, precum şi manifestarea unor tentative, altele decât cele ale lui Ioan Zoba din Vinţ, de traducere sau poate chiar de încropire originală a unor asemenea creaţii, folosind, de această dată, lecturi de sorginte occidentală.

9. Ms. Rom. 577, *Miscelaneu*, începutul secolului XVIII[21]

Redactat de două mâini, cu un conţinut foarte divers (*Octoih* şi *Catavasier*, în slavonă, *Molitvelnic*, literatură apocrifă, romanul *Archirie şi Anadan*), codicele cuprinde şi un grupaj foarte interesant de predici funebre şi anume *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 115v-121r), un fragment din *Cugetări în ora morţii* (f. 106v-111r) şi trei (!) versiuni ale *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 98v-101v, 103r-106v, 111v-113r). Alcătuit pentru uzul preoţilor din satul bistriţean Budacu Românesc, aflat în vecinătatea Feldrului şi a comunităţilor unde au fost copiate *Codicele Todorescu* şi *Codicele Marţian*, Ms. Rom. 577 dovedeşte cu prisosinţă existenţa unui real ataşament al acestui areal geografic faţă de anumite texte.

Vechimea predicilor deja enumerate a fost argumentul pentru opinarea că şi celelalte două texte similare din Ms. Rom. 577 (f. 95r-98v şi 121r-122v) au avut circulaţie în secolul al XVII-lea, chiar dacă pe acestea le-am întâlnit, în versiuni integrale, doar în cópii datate sau databile în veacul al XVIII-lea.

10. Ms. Rom. 3963, *Cazanii la oameni morţi şi la mueri*, începutul secolului XVIII[22]

Păstrat fragmentar, manuscrisul cuprinde cazaniile a doua şi a treia din *Molitvelnicul* bălgrădean de la 1689.

11. Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*, prima jumătate a secolului XVIII[23]

Dăruit Academiei Române de episcopul de Arad, Vasile Mangra, codicele este semnat de doi copişti, Ioan Muncăceanul din Cefa (1732) şi diacul Teodor din Saca (1735), ambele localităţi din judeţul Bihor. Cuprinde *Legenda Duminicii*, slujba Patimilor, o păscălie, o predică pentru a doua zi de Crăciun şi, între f. 81r-150v, un grupaj de omilii funebre, acestea însă în redacţia altor trei copişti rămaşi anonimi.

---

[21] ***Ibidem*, vol. I, p. 145.**
[22] ***Ibidem*, vol. III, p. 287.**
[23] ***Ibidem*, vol. I, p. 162.**

Prima dintre ele (f. 81r-96r) este o versiune a unei predici identificate până acum doar în încă alte două manuscrise (Ms. Rom. 4641 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti şi Ms. Rom. 257 păstrat la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei), dar despre care copistul ne asigură că are şi o formă tipărită, care, conform datării copiei din Ms. Rom. 4641, ar trebui să fie anterioară anului 1676. În speranţa că această tipăritură va putea fi identificată, rămâne deocamdată să constatăm, pe baza copiilor cunoscute, că predica în cauză s-a bucurat de un interes special în zona Bihor-Zarand.

Miscelaneul mai conţine prima dintre iertăciunile tipărite în 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădea (f. 140v-142v), *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 142v-150v), *Învăţătura la mutarea omului mort* din Ms. Rom. 100 de la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, o versiune a *Poveştii la petrecania morţilor* (f. 106r-117r), pe care o regăsim şi în Ms. Rom. 78 păstrat la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, copie datată 1748, de asemenea şi în codicele cu nr. inv. 2111 de la Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, alcătuit în 1798. Un interes special ridică textul redactat pe filele 117r-123r, o variantă a *Cazaniei bogatului nemilostiv*, pe care o suspectez însă de a fi o traducere sau o remaniere după un text calvin insuficient adaptată doctrinei ortodoxe.

12. Ms. Rom. 5913, *Miscelaneu*, 1736[24]

Cu un conţinut divers (colecţia de predici cunoscută sub titlul *Mărgăritarul Sf. Ioan Zlatoust*, catavasii, fragmente de catehism), codicele redactat de popa Ioan Lengher, venit din Polonia şi stabilit o vreme în Chiraleu (judeţul Bihor), cuprinde şi cazaniile a treia (f. 187r-190v) şi a patra (f. 191r-193v) din corpusul tipărit în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean din 1689.

13. Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*, 1758[25]

Conţinând aproape în întregime cazanii funebre, manuscrisul, redactat de diacul Filip din Bănişor pentru popa Ioan din Banu (ambele localităţi din judeţul Sălaj), are în componenţă vechea *Cazanie pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 12r-20r), a doua şi a treia cazanie şi a doua iertăciune din corpusul tipărit la 1689 (f. 55v-60r, f. 21r-29r, f. 7r-11v), o cazanie inspirată de o parabolă a Sf. Ioan Damaschin (f. 68r-72r) şi prima propovedanie din *Sicriul de aur* (f. 47r-55v). De mare interes este *Poveaste la mort, când sărută oamenii crucea la besearecă*, în fapt o traducere foarte reuşită a unui fragment din slujba prohodului, dar care se pare că a circulat independent, sub formă de iertăciune şi chiar

[24] ***Ibidem*, vol. IV, p. 432.**
[25] ***Ibidem*, vol. III, p. 243. Plasarea localităţii Banu în judeţul Iaşi este greşită.**

de cazanie funebră, cum sugerează celelalte copii identificate (în Ms. 3202 păstrat la Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga" din Cluj-Napoca şi în nr. inv. 244 de la Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia), o versiune a ei din secolul XVII fiind suspectată de a fi fost folosită ca sursă inspiratorie a celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689.

14. Ms. Rom. 4458, *Miscelaneu*, 1784[26]

Conţinând în bună măsură literatură escatologică şi apocaliptică, inclusiv *Cuvântul la ieşirea sufletului* al arhiepiscopului Chiril de Alexandria, miscelaneul a fost alcătuit, în cea mai mare parte a sa, de logofătul Iacov din Vişoi (judeţul Gorj). Ceea ce impresionează în cazul său este prezenţa, alături de o cazanie ce combină deja menţionatul *Cuvânt* cu *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 72r-82v) şi de o *Altă cazanie care să spune la pruncii cei mici, scoasă de la propovedanie care iaste tipărită la leat 1713* (f. 86r-90r), a celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689, în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean, prin aceasta demonstrându-se că, la un secol de la tipărire, ecoul vechii iertăciuni ardelene răsuna încă dincolo de graniţele Transilvaniei.

15. Ms. Rom. 5901, *Cazanii la oameni morţi*, sfârşitul secolului XVIII[27]

Provenit din biblioteca episcopului arădean Vasile Mangra, păstrat fragmentar, manuscrisul cuprinde, *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 1r-9v), apoi alte cinci texte cu corespondente identice în Ms. Rom. 103 de la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei. Ordinea în care au fost copiate este însă alta, sugerându-se astfel existenţa unor codice intermediare între cele două corpusuri omiletice.

16. Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*, 1788[28]

Redactat preponderent de dascălul Necula sin popa Petru Nistor ot Braşov, manuscrisul cuprinde *Apocalipsul* şi *Visul Maicii Domnului*, *Întrebarea sfântului Macarie cu îngerul lui Dumnezeu*, diverse istorioare morale şi un grupaj de cazanii format din primele trei texte tipărite la 1689, *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* şi, într-o altă redacţie, probabil a lui Gheorghe Popovici, care o inserează şi în miscelaneul pe care îl va alcătui în 1794-1795 (Ms. Rom. 1318 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti), *Cazania la petrecania omului pravoslavnic sau şi preot*, existentă şi în Mss 31 de la Biblioteca mitropolitană din Sibiu.

---

[26] ***Ibidem*, vol. IV, p. 18-19.**
[27] ***Ibidem*, vol. IV, p. 423.**
[28] ***Ibidem*, vol. I, p. 299-300.**

17. Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*, 1794-1795[29]

Cu un conţinut foarte bogat, în special literatură cu uz monastic, redactat de Gheorghe Popovici, copist activ în zona Braşovului. codicele cuprinde şi un grupaj de cazanii funebre, dintre care două aparţin corpusului publicat la Alba Iulia în 1689 (f. 168r-175v), una se regăseşte în Ms. Rom. 78 de la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei (f. 176r-178r), alte două au mai fost cuprinse în Mss 31 de la Biblioteca mitropolitană din Sibiu (f. 178r-181v, respectiv 185v), cea din urmă fiind o copie după un fragment al uneia dintre propovedaniile publicate de Samuil Micu la 1784 (f. 184r).

18. Ms. Rom. 5408, *Miscelaneu*, 1795[30]

A doua cazanie din corpusul tipărit la 1689 şi o iertăciune cu o circulaţie remarcabilă, regăsită în alte patru manuscrise (Ms. Rom. 78 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, Mss 31 de la Biblioteca mitropolitană din Sibiu, ms. 81 de la Biblioteca Muzeului Olteniei din Craiova şi Ms. Rom. 1318 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti), însoţesc lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Divanul înţeleptului cu lumea*, în redacţia dascălului Nicolae Olah din Cerghidu Mare (judeţul Mureş).

19. Ms. Rom. 3778, *Miscelaneu*, 1795 şi 1845[31]

Partea care interesează în acest context este cea datată 1795, posibil redactată în Moldova şi care conţine o serie de predici funebre concentrate pe tema teribilei judecăţi de apoi, una dintre ele fiind construită şi cu ajutorul celei de a treia cazanii tipărite la 1689, în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean (f. 31v-43r). Acest text se regăseşte şi în Ms. Rom. 5314 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti.

20. Ms. Rom. 5314, *Cazanii la oameni morţi*, a doua jumătate a secolului XVIII[32]

Provenind din biblioteca lui Simion Florea Marian, corpusul de omilii funebre se concentrează asupra temei teribilei judecăţi finale, una dintre ele probând o contaminare cu cea de-a treia cazanie din seria tipărită la Alba Iulia în 1689. Această cazanie se regăseşte şi în Ms. Rom. 3778 din acelaşi fond patrimonial.

---

[29] ***Ibidem*, vol. I, p. 290-291.**
[30] ***Ibidem*, vol. IV, p. 291-292.**
[31] ***Ibidem*, vol. III, p. 241.**
[32] **Pentru descrierea sa vezi Gabriel Ştrempel, *op. cit.*, vol. IV, p. 265-266.**

21. Ms. Rom. 5608, *Iertăciuni la oameni morţi*, sfârşitul secolului XVIII[33]

Cele cinci file pe care le conţine manuscrisul cuprind, în redacţia a doi scribi, două copii ale aceluiaşi text, anume *Iertăciunile la oameni morţi*, în versiunea popii Ursu din Cotiglet. Acest fapt, precum şi titlul, *Bulciugu la morţi*, indică drept loc de provenienţă Bihorul.

b) fondul Bibliotecii Sf. Sinod, Bucureşti[34]

1. Ms. I/30, *Miscelaneu*, 1668 şi prima jumătate a secolului XVIII

Codicele, în redacţia a trei copişti, este format din trei părţi: primele două conţin texte cu uz funebru, cea de-a treia un *Gromovnic* şi o *Darovanie*.

Prima parte, datată 1668 şi semnată de popa Pătru din Tinăud (f. 20v), a fost iniţial destul de voluminoasă, puţinele file păstrate indicând cifre între 242 şi 251. Ele conservă, în stare fragmentară, *Iertăciunile la oameni morţi* pe care le regăsim reproduse, în zona Bihorului, de la *Apocriful Iorga* până la sfârşitul secolului XVIII. De asemenea fragmentară este şi varianta aceloraşi *Iertăciuni* adaptată pentru prunci, precum şi *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*.

A doua parte cuprinde primele trei cazanii tipărite la 1689 şi din nou *Iertăciunile*, în versiunea regăsibilă în manuscrisele popii Ursu din Cotiglet (Ms. Rom. 4151 şi 4641 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti).

2. Ms. I/102, *Miscelaneu*, prima jumătate a secolului XVIII

Trei copişti au trudit la alcătuirea acestui codice: primul a copiat un *Strastnic* în 1726, al doilea un corpus de cazanii, dar nici nu s-a semnat, nici nu şi-a datat opera, iar cel de-al treilea, popa Gabor din Căbeşti, locuitor în Topa (judeţul Bihor), a aşezat împreună, la 1728, *Povestea Sf. Barbure*, *Călătoria Maicii Domnului la iad*, *Pravila Sfinţilor Părinţi*, *Cântecul lui Adam* şi o serie de molitve.

În corpusul de cazanii funebre au fost incluse *Iertăciunile la oameni morţi* în versiunea popii Ursu (10r-12v); foarte probabil tot dintr-un manuscris al acestuia şi nu din tipăritura de la 1642 este şi versiunea

---

[33] ***Ibidem*, vol. IV, p. 352.**

[34] **Consultarea acestui fond s-a făcut cu sprijinul părintelui bibliotecar Policarp Chiţulescu, căruia îi mulţumesc încă o dată pentru deosebita amabilitate cu care a răspuns tuturor solicitărilor mele de ajutor.**

din *Cazania la moartea omului creştin* (f. 13r-21r); celelalte texte sunt *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (un foarte scurt fragment), prima cazanie din seria tipărită la 1689 şi partea a doua din cea de-a treia cazanie din acelaşi grupaj albaiulian.

3. Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţii*, prima jumătate a secolului XVIII

Nedatat şi nesemnat, codicele conţine primele trei cazanii şi cea de-a doua iertăciune din corpusul tipărit la 1689, o iertăciune la prunci inspirată de cea de-a doua iertăciune tipărită şi de vechea iertăciune bihoreană şi, foarte probabil, unul din *cântecele* traduse din literatura maghiară cândva pe parcursul secolelor XVI-XVII.

4. Ms. I/24, *Miscelaneu*, prima jumătate a secolului XVIII

Doi scribi au pus alături o serie de apocrife (*Legenda Duminicii*, *Călătoria Maicii Domnului la iad*, *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*), *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* şi varianta pentru prunci a *Iertăciunilor* bihorene.

5. Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*, secolul XVIII

Manuscrisul cuprinde 10 astfel de texte, la care se poate adăuga şi cel de-al unsprăzecelea, *Cazania lui Ioan*, în fapt *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*, asocierea sa cu restul codicelui indicând că va fi avut un uz similar.

Volumul debutează cu un fragment dintr-o *Cazanie la preoţi* (f. 1r-2v), posibil inspirată de propovedania *Când moare preutul înţălept al besearecii* din *Sicriul de aur*, deoarece este construită pe acelaşi pasaj biblic al despărţirii lui Elisei de proorocul Ilie, dar textul este diferit şi cu accente mai dramatice.

Următorul text este o copie a versiunii tipărite la 1642 a *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 3v-19v), urmează o versiune a predicii numite în acest volum *Întâia poartă este moartea* (f. 20r-25v), apoi primele trei cazanii din seria tipărită la Alba Iulia în 1689 (f. 26r-46v) iar ceva mai încolo şi cea de-a doua iertăciune din acest grupaj (f. 54r-56v), o altă versiune a *Cazaniei la moartea omului creştin*, cea inspirată din *Apocalipsul apostolului Petru* (f. 47r-53v), regăsită şi în manucrisele popii Ursu din Cotiglet (Ms. Rom. 4151 şi 4641 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti), din care este posibil să descindă, împreună cu *Ertăciunea la oameni morţi* (f. 57r-61r), iar în final varianta acesteia pentru prunci, regăsibilă şi la popa Pătru din Tinăud (Ms. I/30 din acelaşi fond patrimonial).

6. Ms. I/4, *Miscelaneu*, sfârşitul secolului XVIII

Codicele a fost realizat de doi copişti, dar numai unul dintre ei şi-a

semnat şi datat partea, o *Legendă a Duminicii*, pe care a scris-o în Roşia (din judeţul Bihor?) la 1797. Restul filelor conţin o oraţie rezultată din îmbinarea vechii iertăciuni bihorene cu cea de-a doua iertăciune tipărită la 1689.

7. Ms. II/106, *Cazanii la oameni morţi*, secolele XVIII şi XIX

Corpusul, alcătuit la date diferite, la sfârşitul secolului XVIII şi la începutul veacului următor, cuprinde, în redacţia primului copist: o copie după cea de a cincea propovedanie din *Sicriul de aur*, cea de a doua iertăciune tipărită la 1689, *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* şi *Povestea la petrecania morţilor*, regăsită şi în Ms. Rom. 73 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei şi în CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu. Cel de-al doilea copist a reprodus iertăciunile din volumul de propovedanii tipărit de Samuil Micu la 1784 şi o învăţătură despre cele zece porunci.

c) fondul Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca

1. Ms. Rom. 257, *Miscelaneu*, 1673-1707[35]

Miscelaneul a fost alcătuit între 1673-1707 şi cuprinde, în redacţia a şase copişti, predici şi versuri funebre, slujba patimilor, *Povestea lui Ioan Botezătorul*, o suită de "oprelişti" (pentru "ploi rele", împotriva "gadinilor" şi a "lucrărilor diavolului"), *Cazanie despre cele 12 Vineri*, un *Gromovnic* şi rugăciuni înainte de propovedanie.

Foarte interesant este primul grupaj de texte, redactat de diacul Anghel din Crăciuneşti (judeţul Hunedoara) la 1673: o variantă a *Cazaniei la moartea omului creştin* din suita celor anterioare anului 1642, când este datată versiunea tipărită; apoi o *Ertăciune la groapă* – rezultatul unei contaminări a *Iertăciunilor* bihorene cu fragmente din slujba prohodului sau cu o iertăciune construită din fragmentele respective şi folosită ulterior şi la alcătuirea celei de-a doua dintre iertăciunile tipărite la 1689, şi un *Cântec la omul mort* – o încercare de predică ritmată foarte asemănătoare *cântecelor* funebre traduse din literatura maghiară şi circulante în Bihor. La 1707, o mână tare nepriceputǎ, a lui "diiac Avram ot silo Poian[a]"[36], a inserat, fără titlu, o serie de versuri cu o utilitate asemănătoare.

---

[35] **Pentru descrierea sa vezi Atanasie Popa, *Manuscrisul miscelaneu nr. 257 din Biblioteca Academiei R. S. România Filiala Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, VI, 1969.**

[36] **Conform însemnării de pe f. 21v, pe care o datează 1707 de la naşterea lui Hristos şi 7190 de la facerea lumii, ceea ce ar corespunde cu 1681-1682 !**

Ultimul text care interesează aici este o cazanie copiată de popa Dănilă înainte de anul 1686, când este datată printr-o însemnare a popii Nistor din Cib (judeţul Alba), regăsită la popa Ursu din Cotiglet, doar prima parte, în Ms. Rom. 4641 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, şi, integral, în Ms. Rom. 701 din acelaşi fond patrimonial, copistul acestei ultime versiuni menţionând că a scris după tipar. Această destăinuire nu rezolvă, din păcate, problema sursei, ci mai mult complică lucrurile, trimiţând spre analiza unor tipărituri exterioare Transilvaniei şi, eventual, anterioare anului 1676, de când datează copia popii Ursu. Cum ne-am obişnuit să asociem practica rostirii predicii funebre cu silueta preotului ardelean, punerea în circulaţie în Moldova sau în Ţara Românească a unei predici atât de elaborate şi atât de occidentale, în cea de-a doua parte a sa, e aproape incredibilă. Provenienţa bihoreană a două dintre copiile identificate şi posibil şi a celei a popii Dănilă, miscelaneul probând şi alte influenţe dinspre respectivul areal geografic prin *Ertăciunea la groapă*, este şi ea derutantă, deoarece restrânge aria de interes asupra textului, care nu are nici un fel de ecou în restul cazaniilor aflate în circulaţie. Foarte interesant este că toate cele trei versiuni au acelaşi titlu, semn că redactorii lor au avut în faţă un text comun, care demonstrează astfel că a avut destulă solicitare.

2. Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, 1679 – primii ani ai secolului XVIII[37]

Cu un conţinut foarte divers, redactat de mai mulţi copişti, dintre care doar unul şi-a consemnat numele, "Popa Pătru, ficior lui Şerb Stoiţia, ani Domnului 1679" (f. 167v), miscelaneul nu s-a bucurat încă de o cercetare pe măsura complexităţii şi importanţei sale. A fost exploatat doar de Atanasie Popa, în demersul său de reconstituire a componentelor grupajului de predici funebre editate în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean de la 1689 şi, prin extensie, a repertoriului omiletic aflat în uzul românilor transilvăneni în secolul XVII[38]. Considerându-l una dintre pietrele de încercare pentru calitatea de autor a protopopului Ioan Zoba din Vinţ, căruia i se atribuie doar rostul de culegător de prin vechile manuscrise a cazaniilor pe care le-a tipărit, Atanasie Popa a datat integral manuscrisul în 1679, făcând abstracţie de diversitatea tipurilor de scriere şi de conţinutul însuşi al textelor, care oferă suficiente indicii de datare *ante* sau *post* 1689.

Textele care-l incriminau pe Ioan Zoba ca plagiator sunt *Ertăciunea omului mort* (f. 151v, 175r-177v) şi *Cazanie la oameni morţi* (f. 218r-224v). Atât apropierea până la identitate a acestora cu cele două *Ertăciuni* din grupajul tipărit la 1689, cât mai ales diferenţele dintre

---

[37] **O descriere a sa vezi la Nicolae Comşa, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 110-111.**

[38] **Atanasie Popa, *Cazanii la morţi din 1689. Contribuţii la bibliografia românească veche*, în *Mitropolia Banatului*, an XXIV, 1974, nr. 1-3.**

versiunile manuscrise şi cele tipărite susţin fără dubiu redactarea posterioară anului 1689 a componentelor Ms. Rom. 100. *Ertăciunea* se dovedeşte a fi o copie uşor augmentată a primului text cu acest titlu din *Molitvelnic*, iar *Cazania* o reproducere a celei de-a doua *Ertăciuni* tipărite, în care au fost interpolate fragmente din cazania a patra din acelaşi grupaj omiletic.

Decăzut din calitatea de deţinător al unor antecedente ale *Molitvelnicului* popii Ioan din Vinţ, Ms. Rom. 100 îşi dezvăluie adevărata valoare atunci când sunt privite în ansamblu toate omiliile funebre pe care le conţine. Descoperim astfel în cuprinsul său o variantă a *Cugetărilor în ora morţii* (f. 177v-188r), o alta a *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 188r-195r), o *Învăţătură la mutarea omului mort* (f. 147r-151v), în redacţia popii Pătru, feciorul lui Şerb Stoiţa, deci databilă în jurul anului 1679, deocamdată neidentificată în alte codice, şi acele texte posterioare anului 1689, cu alte cuvinte o ilustrare a evoluţiei omileticii funebre româneşti transilvănene pe parcursul întregului secol XVII.

3. Ms. Rom. 73, *Molitvelnic*, cca 1716

Datat de Atanasie Popa, din raţiuni neexplicate, în 1694[39], manuscrisul cuprinde versiuni ale *Cazaniei pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 230r-233v, 236v şi următoarele) şi o *Poveste la petrecania morţilor* care se regăseşte şi în manuscrisul cu cota CM 26 păstrat la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu.

4. Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, 1748-1749

În redacţia logofătului Nicolae Ludoşanu şi a grămăticului Pătru, codicele, alcătuit în Ibaşfalău (azi Dumbrăveni, judeţul Mureş) pentru popa Ion din Ibişdorf (probabil Ighişu Vechi, judeţul Sibiu), cuprinde un grupaj impresionant de omilii funebre, format din: o versiune a *Cazaniei la moartea omului creştin* hibridizată cu parabola celor trei prieteni (f. 17r-23r); o versiune a *Poveştii la petrecania morţilor* (f. 23v-28r) existentă şi în Ms. Rom. 701 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti; cea de-a treia cazanie tipărită în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean din 1689 (f. 28r-31v); un *Cuvânt şi învăţătură de folos la moartea omului creştin* (f. 33r-35r) pe care îl regăsim şi în Ms. Rom. 577 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti şi în Ms. 81 păstrat la biblioteca Muzeului Olteniei din Craiova, precum şi o *Ertăciune la oameni morţi* (f. 36r-38v) regăsită şi ea în Ms. 81 de la Craiova şi în Mss 31 de la Biblioteca mitropolitană din Sibiu. Periplul propus de acest grupaj omiletic traversează aproape întreaga evoluţie a predicii funebre româneşti transilvănene în secolul al XVII, iar corespondenţa cu celelalte patru manuscrise demonstrează succesul

[39] ***Ibidem*, p. 72.**

deosebit de care încă se mai bucurau textele respective la mijlocul secolului al XVIII-lea.

5. Ms. Rom. 591, *Miscelaneu*, secolul XVIII

Provenit de la Jidvei, în redacţia unui copist necunoscut, manuscrisul se dovedeşte a fi unul dintre cele mai fidele copii ale grupajului omiletic tipărit în 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean. Practic, deşi ordinea este schimbată, codicele conţine toate cele şase texte identificate până acum ca fîcând cu certitudine parte din anexa *Molitvelnicului*. Lor li se alătură predicile surori "pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor".

6. Ms. Rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*, secolul XVIII, ante 1787

Donat în 1787 "la sfânta beserică Năpustului" (localitate neidentificată), codicele a ajuns în fondul Bibliotecii Arhiepiscopiei Greco-Catolice din Blaj, iar apoi în cel al filialei clujene a Bibliotecii Academiei. Conţine primele trei cazanii din tipăritura bălgrădeană de la 1689, *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*, o *Cazanie […] la mijlocul popasurilor* (f. 15r-18v) regăsibilă în mai multe manuscrise (Ms. Rom. 95, păstrat tot la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu, nr. 49 de la Muzeul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului şi, ca versiune hibridizată, în Ms. Rom. 73 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academie şi Ms. 3137 de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca) şi, în fine, o *Cazanie la pruncii cei mici* (f. 27r-29r), identificată deocamdată doar fragmentar, în Mss 114 de la Biblioteca mitropolitană din Sibiu.

7. Ms. Rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*, secolul XVIII

Alături de primele trei cazanii din grupajul tipărit la 1689 (f. 17v-34r), de *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 8r-12v) şi de una dintre versiunile *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 13r-17r), toate aparţinând repertoriului omiletic al secolului al XVII-lea, manuscrisul mai conţine un text cu corespondenţe în Ms. Rom. 107 prezentat mai sus, CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu, nr. 49 de la Muzeul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului şi, ca versiune hibridizată, în Ms. Rom. 73 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academie şi Ms. 3137 de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, şi o cazanie construită pe parabola celor trei prieteni, cu două corespondente, una hibridizată cu *Cazania la moartea omului creştin*, identificată în Ms. Rom. 78 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, cealaltă depistată în Ms. Rom. 3784 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti. Reproducerea, fie şi atât de rară (după cunoştinţele acumulate până acum), şi mai ales

mixajul relevat de ultimul text, care a implicat o circulaţie largă, în mod evident nedeconspirată de manuscrisele consultate, dar reală, sunt argumentele pe care le invoc în sprijinul datării în secolul XVII şi a prototipurilor acestor predici.

8. Ms. Rom. 103, *Cazanii*, secolul XVIII

Din păcate nedatat şi nesemnat, acest manuscris este de departe cel mai complex dintre codicele consultate. Stilul cu totul deosebit, elaborat, didactic, apelul precis şi repetat la citatele scripturistice sau patristice fac comparabile predicile sale doar cu cele asociate numelui protopopului vinţean Ioan Zoba, neexistând însă dubii că autorul lor este altul. Individualizate în funcţie de vârstă, statut social, moral şi profesional, la fel ca şi propovedaniile popii Ioan, cele din Ms. Rom. 103 uzează exclusiv de parabole biblice şi sunt foarte dependente de vocabularul şi de universul ideatic al cazaniilor manuscrise, care au fost în mod evident folosite ca surse de inspiraţie, cum de altfel o şi demonstrează comparaţia între *Propovedania la prunci* de la filele 15r-22r cu *Învăţătura la omul mort* din manuscrisul popii Ursu din Cotiglet 4641 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti (f. 48v-58v). Limbajul cursiv şi modul de expunere ordonat, matematic pe alocuri, denotă că autorul lor a fost o persoană cu reale aptitudini de cărturar, suficient de familiarizat cu stilionarul de predică funebră promovat de literatura occidentală de gen. Asemenea calităţi s-ar fi putut manifesta în mediul românesc abia în anii de sfârşit ai secolului al XVII-lea sau, mult mai probabil, în secolul XVIII. Corespondenţe ale textelor din Ms. Rom. 103 se regăsesc numai în două codice redactate în secolul al XVIII-lea, din păcate nici acestea datate sau semnate: unul atribuibil primei jumătăţi a veacului (Mss 31, Biblioteca mitropolitană din Sibiu), celălalt sfârşitului său (Ms. Rom. 5901, Biblioteca Academiei, Bucureşti). Cum ambele manuscrise conţin copii ale unor texte din secolul al XVII-lea, tentaţia de a extinde această datare şi asupra prototipurilor cazaniilor în cauză este foarte mare. Trebuie avut însă în vedere faptul că manuscrisul sibian conţine o singură cazanie comună cu Ms. Rom. 103, dar versiunea din acesta din urmă este mult augmentată, astfel încât, dacă Ms. Rom. 103 este posterior ca datare faţă de Mss 31, atunci textul mai vechi a constituit doar o sursă de inspiraţie pentru cel din Ms. Rom. 103. Între acesta şi Ms. Rom. 5901 pare evident că s-au strecurat cópii intermediare, recopierile prilejuind selecţii şi inversări ale textelor.

Ţinând cont doar de informaţiile pe care le avem în prezent, ar trebui să considerăm Ms. Rom. 103 ca fiind colecţia originală, în redacţia, extrem de îngrijită, a autorului însuşi, situaţie în care creaţia sa nu şi-ar mai găsi locul în prezentul volum. Chiar în lipsa unui argument irefutabil în acest sens, o asemenea concluzie este cea mai probabilă, predicile în cauză aparţinând deci mijlocului sau chiar celei de-a doua jumătăţi a secolului al XVIII-lea. Am preferat însă păstrarea şi editarea lor

în acest volum tocmai datorită relaţiei foarte strânse pe care o au cu predicile secolului al XVII-lea, într-o vreme în care nevoia unui nou corpus omiletic se făcea tot mai resimţită, tipărirea în 1784 a colecţiei alcătuite de Samuil Micu fiind mai mult decât elocventă în acest sens. Nu putem şti dacă a existat sau nu o concurenţă între cele două creaţii în vederea publicării lor sub formă tipărită, dar este foarte interesant de observat dependenţa de vechile texte pe care o reclamă corpusul rămas în manuscris, în ciuda sau poate tocmai datorită rulării lor cu obstinaţie, obsesive, epuizante. Ar fi păcat – din punctul meu de vedere – dacă s-ar dovedi că tocmai acest ataşament faţă de tradiţie a fost cauza care a condamnat manuscrisul să nu vadă lumina tiparului.

9. CVR 510, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689

Volumul tipărit are legate, în faţă, câteva file manuscrise redactate în secolul XVIII, care conţin una dintre variantele rezultate prin hibridizarea *Iertăciunii* bihorene cu slujba înmormântării sau cu o iertăciune care vechicula fragmentele respective din prohod, folosită şi la alcătuirea celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689.

10. CVR 151, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689

Volumul tipărit are legate, în spate, câteva file manuscrise care conţin o cazanie la prunci alcătuită foarte probabil la sfârşitul secolului XVIII sau poate chiar în veacul următor, care cuprinde şi iertăciunile în versuri, o compoziţie eliberată de chingile traducerii, selectată tocmai pentru a se putea face comparaţia cu vechile *verşuri* funebre preluate din literatura maghiară.

d) fondul Institutului de Lingvistică "Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca

1. Ms. 6, *Codicele Drăganu*, 1643-1652[40]

Redactat undeva în Maramureş de un scrib ucrainian[41], cu un cuprins divers (cazanii, apocrife, texte liturgice), miscelaneul cuprinde,

---

[40] **Pentru descrierea sa vezi Nicolae Drăganu, *Manuscrisul liceului grăniceresc "G. Coşbuc" din Năsăud şi săsismele celor mai vechi manuscrise româneşti*, în *Dacoromania*, an III, 1922-1923, p. 473-475. Datarea îi aparţine lui Alexandru Mareş, *Cărţi populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti, 2006, p. 157.**

[41] **Alexandru Mareş, *op. cit*, p. 160-164.**

fragmentar, cea mai veche copie identificată până acum a *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 79r-88v).

2. Ms. 9, *Miscelaneu*, 1715

În redacţia popii Ion din Petrid, codicele cuprinde cazaniile a treia (fragmentar) şi a patra şi prima iertăciune din grupajul publicat la 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean (f. 1-11).

e) fondul Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga", Cluj-Napoca

1. Ms. 4325, *Molitvelnic*, 1688

În redacţia popii Pătru din Tinăud, manuscrisul conţine, imediat în continuarea slujbei înmormântării, *Ertăciunile la omul mort* demult tradiţionale în Bihor, identificate în *Apocriful Iorga*, iar ulterior în numeroase codice, databile până în pragul veacului al XIX-lea.

2. Ms. 3137, *Molitvelnic*, 1720

Redactat de popa Luca, folosind ca model *Molitvelnicul* tipărit la Iaşi în 1681, codicele conţine o versiune a *Cazaniei la moartea omului creştin*, combinată cu un text destinat defuncţilor de vârstă fragedă, şi *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*.

3. Ms. 3202, *Miscelaneu*, post 1784

Redactat de dascălul Toader de la Unguraş (azi Românaşi, jud. Sălaj), datat de copist, dar ironia face ca tocmai anul să lipsească, codicele a fost atribuit finalului de secol XVII[42]. Cu un conţinut bogat în literatură populară şi apocrifă, manuscrisul se datează totuşi post 1784, deoarece cuprinde, reproduse cu maximă fidelitate, două dintre iertăciunile publicate de Samuil Micu în acest an: *Către muere* (f. 42r-46r) şi *Către bărbat* (f. 46r-47r)[43].

În cuprins se mai regăsesc primele trei cazanii din corpusul tipărit la 1689 (f. 1r-8r, 36r-41v, 53v-60v) şi prima iertăciune din acelaşi grupaj (f. 8r, fragment), *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 63r-71v) şi o *Ertăciune la oameni morţi* (f. 61r-62v) cu destul de multe şanse de a fi o reproducere fidelă a prototipului care a inspirat cea de-a doua iertăciune tipărită la 1689.

---

[42] **Vezi Atanasie Popa, *Cazanii la morţi din 1689. Contribuţii la Bibliografia românească veche*, în *Mitropolia Banatului*, an XXIV, 1974, nr. 1-3, p. 72.**

[43] **În tipăritura blăjeană, cele două texte se regăsesc la p. 87-91.**

4. Ms. 4327, *Miscelaneu*, 1790

Redactat undeva în Bihor de parohul neunit Mihail Popovici, manuscrisul conţine, pe lângă *Legenda Duminicii*, vechile *Iertăciuni*, (fragment, f. 1r-2v), primele trei cazanii din seria tipărită la 1689 (f. 17r-19r, 20r-28v), separate de o filă cu *verşuri* funebre (19r-v), şi *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 29r-34v).

5. CN-U BRV 87, inv. 18/1923, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689

La finalul volumului tipărit au fost legate câteva file conţinând, reunite într-un singur discurs, primele două cazanii din seria celor tipărite la Alba Iulia în 1689.

f) fondul Muzeului Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca[44]

1. Nr. 49 (fost 205), *Cazanii la oameni morţi*, secolul XVIII

Provenit de la Rogoz (judeţul Bihor), codicele cuprinde primele trei cazanii din seria tipărită la Alba Iulia în 1689, o versiune a cazaniei *Întâia poartă este moartea*, o *Cazanie la prunci* cu corespondente în CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu, Ms. 3137 de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca şi Ms. Rom. 73 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei Române, şi, fragmentar, una din versiunile hibridizate ale *Iertăciunii* bihorene, care se regăseşte şi ea în CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu.

g) fondul Bibliotecii mitropolitane din Sibiu[45]

1. Mss 125, *Cazanii la oameni morţi*, sfârşitul secolului XVII – începutul secolului XVIII

Manuscrisul cuprinde primele trei cazanii din grupajul tipărit la 1689, în anexa *Molivelnicului* bălgrădean. Distrugerea primelor file a determinat

---

[44] Consultarea acestui fond a fost posibilă datorită sprijinului neprecupeţit acordat de părintele consilier Ştefan Iloaie. Domniei Sale, precum şi părintelui Macarie Drăgoi şi dlui Ciprian Filip le mulţumesc încă o dată.

[45] Fondul a fost cercetat cu sprijinul Preasfinţiei Sale, Visarion Răşinăreanul, căruia îi rămân datoare pentru încrederea acordată. Îi mulţumesc, de asemenea, şi dlui Alexandru Ioniţă pentru răbdarea cu care a răspuns tuturor solicitărilor mele de ajutor.

recopierea şi întregirea textului, la 1811, de către Trifan Hodiş din Trestia. În lipsa altor indicii, localizarea se dovedeşte prea generoasă, localităţi cu acest nume existând în Maramureş, Bihor şi Hunedoara.

2. Mss 110, *Miscelaneu*, mijlocul secolului XVIII[46]

Alături de romanul *Archirie şi Anadan*, de o serie de apocrife şi de *Floarea darurilor*, au fost inserate, grupate câte două, propovedania a şaptea din *Sicriul de aur* (f. 2v-7r) şi o versiune a *Cazaniei pentru sufletele drepţilor* (f. 8v-11r) inspirată de scrierile Sf. Macarie, deocamdată fără corespondent în celelalte codice consultate, respectiv cazaniile întâi şi a treia din corpusul publicat la 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean (f. 63r-70v).

3. Mss 31, *Miscelaneu*, ante 1764[47]

"Scriptum per (...) Ladislau Papp. Anno 1764, die vero 25to mensis februarii" este însemnarea care a ajutat la datarea acestui foarte complex manuscris. Bogat în literatură populară, el cuprinde şi una dintre cele mai extinse colecţii de omilii funebre, formată din: primele trei cazanii din grupajul tipărit la 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean (f. 52r-61r, 72r-76v); o *Ertăciune la oameni morţi* regăsibilă în Ms. Rom. 78 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, în Ms. 81 păstrat la Muzeul Olteniei din Craiova (f. 77r-79r), în CM 26 de la Biblioteca Judeţeană "Astra" din Sibiu şi în Ms. Rom 1318 şi 5408 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti; o *Cazanie la pristăvirea omului creştin* fără corespondent în celelalte codice consultate (f. 87r-88r); o *Ertăciune la prunci* (f. 112r-v) de asemenea fără corespondent; o *Cazanie la pristăvirea copiilor creştineşti* (f. 88v-89v), descoperită şi în Ms. Rom. 1318 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti; o versiune a *Cazaniei pentru sufletele drepţilor* (f. 90r-96r); un *Cuvânt la petrecania omului pravoslavnic sau şi preot* (f. 96v-103v), existent şi în Ms. Rom. 1318 şi 1346 de la Biblioteca Academiei din Bucureşti, care, împreună cu *Cuvânt pentru moarte* (f. 106r-11v), au inspirat *Cazania la răpăosaţi preoţi* din Ms. Rom. 103 păstrat la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei; o prelucrare după ultima propovedanie din *Sicriul de aur* (f. 113r-115v).

Cinci din cele zece piese ale colecţiei au cu siguranţă antecedente în secolul XVII. Cu foarte mare probabilitate, acelaşi lucru se poate spune despre iertăciunea de la f. 77r-79r, al cărei stil este în mod vizibil diferit de cel al iertăciunii de la f. 122. Aceasta din urmă, *Cazania la pristăvirea copiilor creştineşti* şi cele două *Cuvinte* sunt cu siguranţă

---

[46] **Pentru descrierea sa vezi Meda Diana Bârcă, *Carte şi societate în Transilvania secolului al XVIII-lea. Manuscrise de cărţi populare româneşti*, Cluj-Napoca, 2002, p. 274-276.**

[47] **Pentru descrierea sa vezi Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 221, 233, 248, 314.**

copii, deci originalul lor e mai vechi, dar nu pare să coboare până în secolul al XVII-lea. În mod firesc dependente de creaţiile anterioare, ele sunt un foarte util reper de comparaţie între generaţiile de predici, astfel că identificarea şi introducerea lor în acest volum mi s-au părut cât se poate de oportune.

4. Mss 114, *Miscelaneu*, secolul XVIII, post 1784

Datarea se bazează pe prezenţa în cuprinsul codicelui (p. 26-34) a propovedaniei la prunci tipărită de Samuil Micu la 1784. Însă, anumite caracteristici redacţionale precum dublarea lui *o*, redarea inutil articulată a unor cuvinte, preferinţa pentru *ó* în loc de *oa*, sintagma *căzuta ertăciune*, *Maftei* în loc de Matei, *acestaş* în loc de acest sunt indicii că avem de-a face cu acelaşi copist ca şi în cazul Mss 31. Tot comun cu Mss 31 pare să fie textul din care a fost copiată *Ertăciunea la prunci* (din Mss 31) şi *Ertăciunea de la tată* (din Mss 114) (p. 53-54), un text mult mai elaborat decât producţiile veacului al XVII-lea, dar util pentru compararea cu acestea şi stabilirea evoluţiei gusturilor şi pretenţiilor reclamate de la acest gen literar de la un secol la altul. Codicele mai conţine, fragmentar, *Cazania la oameni şi la cuconi mici morţi* tipărită la 1689.

5. Mss 70, *Miscelaneu*, secolul XVIII

În cuprinsul codicelui au fost identificate versiuni ale *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 52r-57v) şi ale celei *pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* (f. 42r-48r).

h) fondul Bibliotecii Judeţene "Astra", Sibiu

1. CM 26, *Miscelaneu*, secolul XVIII

Atribuit integral popii Ion din Agârbici (judeţul Cluj) şi redatat în 1708 de Atanasie Popa[48], corectură aplicată inclusiv pe fila manuscrisului, dedesubtul semnăturii copistului, care a preferat anul 1750 (!), codicele este opera mai multor mâini, fiind redactat deci la date diferite, dar în acelaşi areal geografic.

Primului copist, rămas anonim, i se datorează fragmentul din cazania a doua şi cazania a patra din grupajul tipărit la 1689 (f. 2r-3v), o versiune hibridizată a celei de-a doua iertăciuni din acelaşi grupaj omiletic (f. 4r-6v), o cazanie la prunci (f. 7r-8v) cu corespondenţe în Ms. Rom. 73 păstrat la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, în Ms. 3137 de

[48] **A. Popa, *op. cit.*, p. 72**

la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca şi în nr. 49 de la Muzeul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, cu acest din urmă manuscris mai având în comun şi o versiune hibridizată a *Iertăciunilor* bihorene. La o diferenţă de câteva decenii, popa Ion din Agârbici a copiat primele trei cazanii din anexa *Molitvelnicului* bălgrădean tipărit la 1689 (f. 15r-27v).

i) fondul Bibliotecii Judeţene Braşov

1. Ms. 459, *Miscelaneu*, 1741[49]

Manuscrisul, redactat de mai multe mâini, cu circulaţie în actualul judeţ Mureş, alături de *Minunile Maicii Domnului*, un fragment de zodiac şi o serie de istorioare morale, conţine şi trei texte cu rost funebru: o foarte interesantă versiune a celei de-a doua iertăciuni publicate la 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean, în redacţia logofătului Ion, fiul popii Mihai, care o şi datează 11 iulie 1741 (f. 147r-151r); apoi, o reproducere fidelă a celei de-a treia cazanii din acelaşi grupaj omiletic tipărit la 1689 (f. 151v-156r) şi o versiune a *Cazaniei la moartea omului creştin* (f. 157r-167r).

j) fondul Bibliotecii bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului

1. Ms. 26, *Miscelaneu*, 1650-1690

Voluminosul codice conţine două variante ale *Cazaniei la moartea omului creştin*, una datată 1680, în redacţia lui Vasile II Hoban, cealaltă databilă între 1680-1688.

2. Nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*, 1798

Cu un conţinut format exclusiv din predici funebre, codicele, redactat de dascălul Ion Fogoroşi din Făgăraş, provine de la biserica din Râuşor. Cuprinde: o copie a celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689 (f. 13r-16v); o versiune hibridă a aceluiaşi text (f. 24r-34r); o versiune augmentată a celei de-a treia cazanii din acelaşi grupaj (f. 17r-22v); o

[49] **Mulţumesc d-nei Ruxandra Nazare şi d-lui Ovidiu Savu pentru amabilitatea cu care au răspuns solicitării mele de a putea consulta acest manuscris. Pentru descrierea sa vezi Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 308, 347-350.**

versiune a *Poveştii la petrecania morţilor* (f. 34v-40r) cu corespondenţe în Ms. Rom. 701 de la Biblioteca Academiei, Bucureşti, şi în Ms. Rom. 78 de la Filiala clujeană a aceleiaşi Biblioteci; o altă versiune a acestei vechi predici (f. 1r-12v); ultimul text, din care s-a păstrat doar f. 40v, este o *Ertăciune* în numele unei răposate.

k) fondul Bibliotecii Muzeului Olteniei, Craiova

1. Ms. 81, *Miscelaneu*, mijlocul secolului XVIII[50]

Redactat parţial în Transilvania de logofătul Matei Voileanu, care-l semnează în 1747, complexul codice ajunge în sudul Carpaţilor pe la mijlocul veacului următor. De interes pentru acest volum sunt textele inserate la f. 178r-196r. Este vorba de a doua (f. 180r-183v) şi a treia cazanie (f. 189v-192v) din seria celor tipărite la Alba Iulia în 1689, de o cazanie cu corespondenţe în Ms. Rom. 577 de la Biblioteca Academiei, Bucureşti şi Ms. Rom. 78 de la Filiala clujeană a aceleiaşi Biblioteci (f. 184r-186v), de o iertăciune cu corespondenţe în acelaşi Ms. Rom. 78 şi în Mss 31 de la Biblioteca Arhiepiscopală din Sibiu (f. 187r-v), de o altă iertăciune cu corespondenţă în Ms. Rom. 78 de la Filiala clujeană a Bibliotecii Academiei (f. 188r-189r), de o a treia iertăciune, regăsită şi în CVR 95 de la Biblioteca Muzeului Naţional al Unirii din Alba Iulia (f. 192v-196r) şi de o cazanie deocamdată fără corespondent în manuscrisele consultate (f. 178r-180r).

l) fondul Muzeului Maţional al Unirii, Alba Iulia

1. PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*, 1761

Redactat de Nicolae, fiul popii Ion din Zlatna, manuscrisul cuprinde 14 piese, copii fidele după primele trei cazanii şi cele două iertăciuni tipărite la 1689, după propovedaniile 1, 4, 5, 7-9, 14 şi 15 din *Sicriul de aur* şi după un text deocamdată singular în literatura de gen consultată (f. 81-84), a cărui alcătuire în secolul al XVII-lea pare lipsită de dubii.

---

[50] **Mulţumesc în mod special d-lui Mihai Fifor pentru amabilitatea de a-mi permite accesul la conţinutul acestui miscelaneu. Pentru descrierea sa vezi Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 249, 285, 303-305.**

2. CVR 95, *Carte de cazanii la oameni morţi şi la prunci*, 1791

Redactat de dascălul Andrei din Făgăraş pentru preotul Gheorghe din Boholţ (judeţul Braşov), manuscrisul cuprinde cazaniile întâi şi a treia din grupajul tipărit la 1689 în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean (f. 3r-16r) şi o suită de iertăciuni regăsite şi în Ms. 81 din fondul patrimonial al Muzeului Olteniei din Craiova.

m) fondul Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia

1. Nr. inv. 244

Colligatul, provenit de la Sălciua de Sus, format din *Molitvelnicul* tipărit la Târgovişte la 1713 şi primele trei cazanii din grupajul tipărit în anexa *Molitvelnicului* de la Alba Iulia din 1689 (f. [200]-215), are ataşate la final câteva file manuscrise redactate cel mai probabil la începutul secolului al XVIII, conţinând molitve şi ectenii, precum şi o reproducere după cea de-a doua iertăciune tipărită la 1689 (f. 7v-10v) şi o versiune hibridă a aceluiaşi text (f. 5r-7v).

n) fondul parohiei Poieniţa, judeţul Sălaj

1. PCN 678, inv. 141, *Miscelaneu*, prima jumătate a secolului XVIII[51]

Colligat cu *Molitvelnicul* tipărit la Iaşi în 1749, în redacţia a patru copişti, codicele cuprinde, din zona literară de interes pentru acest volum, primele trei cazanii din grupajul tipărit la Alba Iulia în 1689 (f. 1-15).

o) fondul Bibliotecii Universităţii de Vest, Timişoara

1. *Evhologhion*, 1721-1724[52]

Având titlul *Evhologhion pinaz, ce să zice carte de rugăciune fórte*

---

[51] Îmi exprim întreaga recunoştinţă faţă de dl Ioan Oros pentru amabilitatea de a-mi fi pus la dispoziţie spre consultare acest manuscris, descris de Domnia Sa în articolul *"Moartea lui Irod" într-o variantă manuscrisă inedită de la Poieniţa-Sălaj*, publicat în *Limes. Revistă de cultură*, Zalău, an III, 3-4 (11-12) / 2000, p. 231-240.

[52] Adresez întreaga mea recunoştinţă dlui Mihai-Alin Gherman, fără ajutorul căruia accesul la acest manuscris nu ar fi fost posibil. Pentru descrierea sa vezi Romulus Todoran, *Observaţii asupra grafiei chirilice a unui manuscris romînesc din Transilvania de la începutul secolului al XVIII-lea*, în *Studii şi Cercetări Lingvistice*, an XI, 1960, nr. 3.

***frumoasă, scoasă şi pusă de dumnealui Gherman Filip de Urmeniş, den toată osteaneala dumisale şi cheltuiala, pusă pre limbă ruminască, scósă den firea şi învăţătura dumisale fără izvod, cu multă nevoinţe silindu-mă în mulţi ani*, codicele redactat şi datat "în anul de la naşterea lui Hristos 1721 luna oc[tomvrie] 12 zile" s-a dorit a fi ceea ce înţelegem astăzi prin manuscrisul predat editurii spre tipărire. Cu dedicaţii către "Maiestatea sa", în limbile latină, greacă şi maghiară – aceasta din urmă datată "Anno 1724, die 21 Junii" – probabil momentul definitivării lucrării, volumul este prezentat în "Cuvântul către cetitor" ca o "carte de rugă, care o am gatat din agiutoriul lui Dumnezău, precum m-au învitat Sfinţie Sa, cu tot sufletul şi trupul, de am scos fără izvod, n-având povaţă de necăir, numai din benedicaţie lui Dumnezău; şi s-au pus şi cântări din psalomii lui David, câteva din izvodul unguresc, şi propoveadanie vro dooa şi rugăciuni" (f. 2r-v).**

Sintetizând spusele autorului, cartea este rezultatul unui efort creativ propriu, necesar dacă ne gândim că, în calitatea sa de preot calvin, Filip Gherman făcea parte dintr-o categorie etno-profesională extrem de puţin reprezentată, căreia îi lipseau instrumentele de lucru. Fără a fi un cărturar, după propriile afirmaţii – "neînvăţând carte ruminească, nice ungurească, numai azbuchile am învăţat, dintr-aceia m-am dat a ceti precum mă şti Dumnezeu (f. 397v) –, formaţia sa intelectuală a fost însuşită într-un mediu românesc care îşi va pune amprenta asupra sa într-o măsură mult mai mare decât ne-am aştepta, aproape incompatibilă cu credinţa calvină, occidentală pe care o profesa. Căci secolul al XVII-lea ne-a obişnuit cu portretul românului calvin utilizator al grafiei latine, a cărei cunoaştere era indispensabilă, întreaga literatură de uz bisericesc şi de formare spirituală fiind scrisă cu alfabet latin, desigur în limbile latină şi maghiară. Filip Gherman ştia limba maghiară, nici nu se putea altfel pentru un capelan al familiei nobiliare Bánfi ![53], dar nu a stăpânit, sau cel puţin nu a fost cucerit de utilitatea grafiei latine, preferând-o pe cea chirilică şi limba română, prin care şi-a condamnat practic cartea la nefiinţă. Foarte probabil ultimul preot român calvin, surprinde naivitatea cu care bătrânul septuagenar şi-a adunat laolaltă rezultatele activităţii pastorale: psalmi, predici, slujbe, parte traduceri, parte creaţii proprii, cu speranţa că vor mai fi şi altora de folos în practica rituală, când el însuşi a slujit o viaţă întreagă unei comunităţi de limbă maghiară.

Indiferent care vor fi fost motivaţiile care i-au susţinut remarcabilul efort, manuscrisul său este astăzi extrem de preţios, căci ne oferă posibilitatea de a compara gusturile literare şi sursele de inspiraţie ale unei literaturi catalogate simplist de factură calvină. Fără îndoială că predica funebră a intrat în uz la români prin contactul cu calvinismul, dar aşa cum ni se prezintă ea prin comparaţie cu textele similare folosite

---

[53] **R. Todoran, *op. cit.*, p. 760.**

într-un mediu calvin autentic se dovedeşte a fi rezultatul presiunii modelului literar, conceptual şi de comportament şi nu consecinţa unui prozelitism dur, cu pretenţii înglobante, care s-ar fi insinuat în sufletele românilor pe toate căile şi mai ales prin exploatarea momentelor celor mai tragice din existenţa individului.

Manuscrisul lui Filip Gherman este un argument esenţial pentru această demonstraţie. Căci textele sale, chiar aşternute pe hârtie între 1721-1724, sunt, cel puţin unele, aceleaşi pe care el le-a folosit şi în deceniile anterioare anului 1700. Filip Gherman este, de fapt, un om care a trăit cea mai mare parte a vieţii în secolul al XVII-lea. Traduse sau elaborate după modelele uzitate de Biserica al cărei slujitor era, cântările sale funebre se evidenţiază prin preţiozitatea stilistică, elementele ilustrative sunt cu totul altele chiar dacă mesajul pe care-l transmit este acelaşi, accentuând pe nesaţiul morţii, deşertăciunea vieţii, apriga judecată a lui Dumnezeu, dorinţa de a primi iertarea finală de la toţi cunoscuţii şi chiar nevoia de fapte bune, predestinaţia fiind ca şi inexistentă în discursul lui Filip Gherman.

Vehicularea aceloraşi locuri comune ne atenţionează asupra posibilităţii contaminării surselor şi textelor aflate în uzul Bisericilor maghiară calvină şi română ortodoxă. Ea reflectă însă, la fel ca şi omiletica funebră ce va fi pusă în circulaţie începând cu Şcoala Ardeleană şi până spre sfârşitul secolului al XIX-lea, neputinţa creştinului, indiferent de timp şi spaţiu, de a găsi alte repere în momentul marii treceri. Practic, aceleaşi sunt interogaţiile, aceleaşi metaforele, aceleaşi citatele din Scriptură, indiferent că predica este redactată în epoca patristică sau în pragul veacului XX.

REPERTORIU OMILETIC

I. Tâlcul evangheliei de la judecată

Inițial, o predică cu scop moralizator, ilustrativ şi demonstrativ, tipărită la finalul *Pravilei* editate de Coresi la Braşov între 1560-1562 probabil cu intenția de a întări adevărurile enunțate de respectivul corpus legislativ, *Tâlcul evangheliei de la judecată* va cunoaşte curând un circulație individuală, în calitate de cazanie la îngropăciune, fiind primul text asupra vechimii căruia se pot emite concluzii cu valoare de certitudini. Constituind în acelaşi timp una din sursele cele mai la îndemână pentru construirea unei veritabile predici funebre, utilizarea sa într-o asemenea ipostază, chiar dacă nu pare să fi înregistrat succesul îndelungat al altor texte similare, este destul de probabilă până spre mijlocul secolului al XVII-lea. De fapt, o motivație pentru răspândirea mai rară pe cale manuscrisă trebuie să o fi constituit tocmai existența tipăriturii, al cărei tiraj va fi suplinit o vreme nevoia de multiplicare, stimulând în paralel, pe măsură ce practica predicării câştiga teren în mediul românesc, apariția unor derivate care, oricât de independente par, îşi trădează imediat descendența, fie prin păstrarea unor paragrafe, fie prin izul escatologic accentuat de hibridizarea cu celelalte produse de gen.

A) Versiunea tipărită

Tâlcul evangheliei[i] de la judecată

***Pravila*, Braşov, 1560-1562, f. 11v-12v (fragment)**[1]

Zise Domnul: "Când va veni fiiul omenesc dintru slava sa şi toți sfinții îngeri cu el, întru ştirea a toate limbile şi a toată lumea, întru zua de județ, atunce cu trupul şi cu sufletul sănătos sta-vor înaintea lu Hristos să dea răspuns cineş de păcatele sale, de cealea ce au lucrat cu trupul său.

Deci ceia ce au iubit Dumnezeu asupra de tot, că porâncitele lui Dumnezeu tare le-au ținut şi voia cugetelor sale biruitu-le-au în sine şi

---

[1] **Reproducere după ediția îngrijită de Gheorghe Chivu în vol. *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1982, p. 229.**

au părăsit toate realele şi porâncitele lui Dumnezeu tare le-au ţinut în viiaţa sa, întru toată leagea lu Dumnezeu, şi au săvârşit credinţă curată şi nădeajde dereaptă şi în iboste desăvârşită trecut-au din aceasta lume, aceia vor sta toţi de-a dereapta lu Hristos. Deci zice că vor sta cine cum au câştigat. Cui c[e]-aţi dat cu porâncită întru duh, acelora va zice Hristos: "Veniţi, blagosloviţii tatălui mieu de dobândiţi cealea ce-s gătite voauo [în] împărăţiia ceriului, încă din tocmeala lumiei !". Şi aciiş, întru clipitul ochiului, toţi derepţii cu sufletul şi trupul sta-vor întru împărăţiia ceriului; toţi vor sta cineş cu meserearea sa ce easte gătită lor în vecia veacului. Şi amu, de-acia, cu bucurie nesfârşită bucura-se-vor. Şi amu, de-acia, greaţă de nimenilea nu vor avea, nece o mâhnire, ce numai cealea bucurii şi veselii întru netrecuţii veaci, fără de dureare nece dănăoară.

Iară toţi ceia ce, într-această lume, de Dumnezeu nu se-au temut şi porâncitele lu Dumnezeu n-au socotit, urâte l[e]-au fost şi a le asculta şi leagea lu Dumnezeu n-au iubit în aceasta lume fără credinţă curată şi fără nădeajde dereaptă şi toate pohtele trupului n-au părăsit, aceia toţi cu su[...]

Cópii

1) *Zise Domnul*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 447, *Codex Sturdzanus*, f. 110r-115r (fragment)[2]
Datare: 1601-1618[3]
Copist necunoscut, din Măhăceni sau dintr-o localitate apropiată[4].

Zise Domnul: "Când va veni fiiul omenesc dintru slava sa şi toţi sfinţii îngeri cu el, întru ştirea a toate limbile şi a toată lumea, întru zua de judeţ, atunce cu trupul şi cu sufletul sănătoş sta-vor înaintea lu Hristos să dea răspuns cineş de păcatele sale, de cealea ce au lucrat cu trupul său.

Deci ceia ce au iubit Dumnezeu asupră de tot, că porâncitele lui Dumnezeu tare le-au ţinut şi voia cugetelor sale biruitu[-le-au] în sine şi au părăsit toate realele şi porâncitele lui Dumnezeu tare le-au ţinut în viiaţa sa, întru toată leagea lu Dumnezeu, şi au săvârşit credinţă curată

---

[2] Ediţii: Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, tomul II, *Cărţile populare ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, Ediţie îngrijită şi note de George Mihăilă, Bucureşti, 1984, p. 178-181; Gheorghe Chivu, *Codex Sturdzanus*, p. 260-272. Reproducere după ediţia îngrijită de Gheorghe Chivu.
[3] Gh. Chivu, *op. cit.*, p. 50.
[4] *Ibidem*, p. 59.

şi nădeajde dereaptă şi în iboste desăvârşită trecut-au din aceasta lume, aceia vor sta toţi de-a dereapta lu Hristos. Deci zice că vor sta cine cum au câştigat. Cui c[e]-aţi dat cu porâncită întru duh, acelora va zice Hristos: "Veniţi, blagosloviţii Tatălui mieu, de dobândiţi cealea ce-s gătite voao [în] împărăţiia ceriului, încă din tocmeala lumiei !". Şi aciiş, întru clipitul ochiului, toţi derepţii cu sufletul şi tru[pu]l sta-vor întru împărăţiia ceriului; toţi vor sta cineş cu meserearea sa ce iaste gătită lor în vecia veacului. Şi amu de-acia cu bucurie nesfârşită bucura-se-vor. Şi amu de-acia greaţă de nimenilea nu vor avea, nece o mâhnire, ce numai cealea între cealea bucurii şi veselii întru netrecuţii veaci, fără de dureare necedănăoară.

Iară toţi ceia ce într-această lume de Dumnezeu nu se-au temut şi porâncitele lu Dumnezeu n-au socotit, urâte l[e]-au fost şi a le asculta, şi leagea lu Dumnezeu n-au iubit în ceasta lume fără credinţă curată şi fără nădeajde dereaptă şi toate pohtele trupului n-au părăsit, aceia toţi cu sufletul şi cu trupul sta-vor de-a stânga lu Hristos. Aceia zăcea-vor jos întu locul cela de plângere, în focul cela marele, cela ce va arde aceasta lume cu toată bunătatea ei ceaea deşarta. Acelora va zice tuturor Hristos cu glas mare de urgie fără de măsură: "Duceţi-vă de la mine, blăstemaţilor de tatăl mieu, în focul de veac cela ce iaste gătit dracului şi îngerilor lui ! Au eu focul doară-l gătise[m] voao? Ba nu-l gătise[m] voao, ce-l gătisem dracului şi îngerilor lui. Ce prinset [!] năravul dracului şi întru el v-aţi dezmierdat, iară ale meale năravure urâtu-le-aţi şi le-aţi lepădat. Ce aţi îndulcit năravul dracului şi întru el v-aţi dezmierdat. Ce iaste năravul dracului? Măriile şi săltăturile şi zbiiarătele şi danţurile şi beţiile şi curviile şi lăcomiile şi uciderile şi vrajbele şi pârăle şi minciunile şi făţăriile şi nespunerile şi nemilele. Că tot omul cela ce aşea face cheamă-se soţ şi răpaus dracului şi îngerilor lui !". Acesta cuvânt deaca-l va zice Hristos, aceia toţi dinioară cu trupul şi cu sufletul lepăda-se-vor depreună în focul cela marele, înlăuru întru iad, de năprasnă, cât iaste clipeala ochiului. Deci acolo înlăuntru întru [i]ad, întunearecul ales, fi-va chin cumplit şi dureare nespusă. Că acolo varece veri simţi şi varece veri auzi, totu ţi-e urât şi de totu te îngrozeşti. Şi varece veri atinge sau se va atinge de tine, de toate te vatămi, că [i]adul iaste plin de amar fierbinte şi dureare fără seamă. Că acolo sânt toate muncile muncilor şi întunearecul mare neluminat necedinăoară şi perire netrecută în veciia veacului. Acolo iaste ger reace nespus şi putoare nerăbdată şi viermii neadurmiţi şi întunear[e]c gros ce te poţi răzima di el şi ţivlete şi ţipete de oamini de nu le putearea spune.

Atunci vor prinde a ţâpa din mu[n]că sufletul cătră trup şi va zice aşea: înni amu trupe, astăzi iuo ţi-i mândriele tale şi dizmirudăciunile tale? Iani amu iuo ţi-e lăcomiia şi scumpiia? Iani amu iuo ţi-e beţiia cu mâncările cialea după cealea şi veseliile tale cealea marile şi toate podoabele tale şi comoarăle tale şi soţiia ta ciaă [!] iubita de această

liume, ceia ce tu te cu nuşii foarte iubiiai? De[ci] pre [tine?] zeu te-au părăsit ş-au trecut ca umbra. Şi iată acmu aceia de sineşi stau e tine te-au părăsit toți şi te-ai împlut plin de amarul iadului şi amu du[pă] lucrurile [tale] plătiaşte-ți-se.

Atunce va prinde a țipa sufletul din muncă pre trupul săuş şi va zice cătră el: "Iani amu, astăzi, iuo-ț sântu ție mândriile tale şi dezmier-ziile tale? Iani amu, iuo şi-e lăcomiia şi scumpiia? [...] cu mâncările cealea între cealea, cu bucurii[l]e şi veseliile cealea marile şi toate podoabele tale şi comorile-[ț]i şi soția ta ceaea iubita de aceasta lume, ceea ce tu cu nuşii foarte te dezmierdai? De pre zeu, te părăsiră [t]ine toți trecură ca umbra şi adecă amu acmu aceia de sineş stau e tine părăsiră toți. Şi te-ai împlut plin de amarul [i]adului şi adecă după lucrurile tale plăteaşte-ți-se". Şi va zice sufletul cătră trup: "Blăstemată fie vreamea ceaea ce noi întru ea ne-am împreunat ! Blăstemați să fie şi părinții noştri ceia ce ne-au născut, cumu e[i] spre bunătatea lui Dum-nezeu nu ne-au învățat ! Blăstemate fie toate zilele cealea ce noi întru eale am vis depreună !". Atunce va zice trupul cătră sufletul său: "Blăstemat fii şi tu, suflete, derept ce tu mie îngăduişi a face rău, ştiind tu mine stârv împuțit şi putrejune ! Blăstemate fie toate zilele cealea ce noi întru eale am visu depreună, că au fost să nu-mi îngăduieşti, ce au fost să mă despui cumu-şi despune o doamnă roaba sa cu frică. Şi aşa noi depreună n-am vrut peri".

Atunce dracii apuca-i-vor aceia ce au îmblat rău, de au perit cu (o)chiot mare şi cu chinul cela ce e scris mainte şi cu chinul [i]adului cu tot, zicându-le cu mult amar să-i bată. Şi de-aceea-i vor goni spărgându-i cu chinul cela marele, ucigându-i cu uciderile cealea ce n-au moarte şi arzându-i cu cărbuni vii de foc nestinşi, mestecându-i în răşină cu piiatră pucioasă şi topindu-i în argint şi în aur şi în ciuai şi în arame, adăpându-i cu acealea în loc de beare, în chinul cela marele fără milă muncindu-i, că până au fost în voia sa, n-au vrut să cunoască [pre] Dumnezeu şi leagea lui fostu-v-au urâtă să vă întoarceți. Şi să ați vrut vie în veaciia veacului pre ceastă lume, încă n-ați vrut părăsi năravurile trupului cealea realele. Carile sânt năravurile trupulu[i] ceal[ea] realele? Măriile, trufele, mâniile, uciderile, curviile, încurele, saltăturile, cântecele cu cimpoi, glasurile, bețiile, urgiile, clevetele şi toate eresurile cealea realele, descântecele, farmecele, vrăjile, minciunile şi furtuşagurile şi înşăleciunile şi fârtăciunile nedereapte. Aceia cade-lă-se să se muncească cu mare chin în veaci netrecuți şi nesloboziți necedinioară.

Derept aceaea, toți creştinii să se priceapă cuvântului lu Hristos cela ce zice întru svânta evanghelie [...].

2) *Tlăcovanie evangheliei de la giudeţu, deîn stlăpulu lui Mathei, 3, 106*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5484, *Codicele Todorescu*, f. 99r-106v[5]
Datare: începutul secolului XVII
Copist necunoscut

Zise Domnul: când va veni Fiiul omenescu întru slava sa şi toţi svinţii îngeri cu nusul întru ştire a toate limbile întru zua de giudeţ, atunce cu trupul şi cu sufletul sănătoşi sta-vor înaintea lui Hristos să dea răspunsu cine de păcate[le] sale de cealea ce-au lucrat până au fost într-aceasta lume. Direpţii ceia ce au iubit pre Dumnezeu asupră de tot şi voia cugetelor sale biruitu-le-au întru sine şi au părăsit tot răul şi poroncitele lui Dumnezeu tare le-au ţânut şi viaţa sa întru toată leagea lui Dumnezeu şi-au svârşit şi credinţă curată şi nădeajde direaptă şi iboste desvrăşită, trecut-au dintru aceasta [... *lipsă două file*].

[...]nătatea ei ciaă [!] deşartă. Acelora tuturoru va zice Hristos cu glas de urgie fără de măsură şi va aşa zice: duceţi-vă de la mene blăstemaţii de Tatăl mieu în focul veacului cela [ce] iaste gătitu diavolului şi ageririlor [!] lui, voao focul şi giudeţul bănui-l-veţi. Că focol nu l-am gătit eu voao, ce l-a[m gă]tit diavolului, ce voi deprinset [!] năravorile lui e al mieu năravu l-aţi urâtu şi-l lepădat [!], ce îndulcit [!] năravurile diavolului şi întru elu vă dezmierdat [!]. Carile sâ[n]t năravurile lui? Sântu măriile şi trufele şi zbiiaretele şi danţurile şe [!] beţiile şi curvii şi lăcomiile şi uciderile şi vrajbele şi pârâle şi făţăriile şi supărăturile şi nemilosteniile. Că tot omul cela ce acialia face, cheamă-se soţu şi răpaus diavolului şi agerilor [!] lui. Acesta cuvânt deaca va săvrâşi Hristos, aceia toţi dinăoară cu trupul şi cu sufletul depreună fi-vor în focul cela marele, lepăda-se-vor înlăuntru, întru iadu de năprasnă, cât clipeşti cu ochiul duce-i-va acolo în iadu şi întru întuniarecul de afară.

Fi-va chinu cu[m]plit şi nespus, că acolo vare ce-i simţi, totu ţi-i urât şi vare ce-i auzi, de toate te îngrozeşti şi vare de ce te veri atinge sau se va atinge de tine de totu te vatămi, că iadul iaste plin de amaru şi de mare vierbinteală şi de dureri fără seamă şi acolo iaste toată munca şi întunearic mare neluminat şi perire netrecută în veciia de veaci şi geru nespus şi putoare nerăbdată şi viermii neadormiţi şi întunearic cela ce te poţi răzăma di nâs şi ţipetele de-a nu le putearea spune.

Atunci vor prinde a ţăpa din mu[n]că sufletul cătră trup şi va zice aşea: înni amu trupe, astăzi iuo ţi-i mândriele tale şi dizmir(u)dăciunile tale? Iani amu iuo ţi-e lăcomiia şi scumpiia? Iani amu iuo ţi-e beţiia cu

[5] Ediţie: Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi, Codicele Todorescu şi Codicele Marţian. Studiu şi transcriere*, Bucureşti-Leipzig-Viena, 1914, p. 223-225.

măncările cialea după cealea şi veseliile tale cealea marile şi toate podoabele tale şi comoarăle tale şi soţiia ta ciaă [!] iubita de această liume, ceia ce tu te cu nuşii foarte iubiiai? De[ci] pre [tine?] zeu te-au părăsit ş-au trecut ca umbra. Şi iată acmu aceia de sineşi stau e tine te-au părăsit toţi şi te-ai împlut plin de amarul iadului şi amu du[pă] lucrurile [tale] plătiaşte-ţi-se. Atunce va răspunde sufletul cătră trup: blăstemată fie vriamea ceaia ce noi întru ia ne-am îm(preu)preunat, blăstemaţi să fie şi părinţii noştri ceia ce ne-au născut, cum ei pre noi spre bunătatea lui Dumnezeu nu ne-au învăţatu ! Blăstemate fie toate zilele cialea ce întru iale noi amu vis depreună ! Atunce va zice trupul sufletului: blăstematu fii şi tu, suflete, derept ce tu mie îngăduişi a face rău, ştiindu tu mene strâv împuţit şi putregiuni, blăstemate fie amu toate vremile cialea ce noi întru iale amu visu de[pre]ună, că ai fost să nu ogodeşti mie tu, ce ai fost să mă despui ca un domnu şerbul său şi aşa depreună noi n-am vrut peri.

Atu(n)nci dracii vor apuca aceia ce au peritu cu strigare mare şi cu aceale chinuru [!] ce amu ainte spus desupra, chinulu iadului cu tot, zicându cu multu amar să-i bată, spărgându-i şi rumbându-i cu chinul cela [ma]rele, ucigându-i cu ucideré ciaia ce n-are moarte şi arzându-i cu cărbuni de foc nestinsu, mestecându-i în răşină cu piiatră pucioasă, topindu-i în argintu, cu aur şi badic şi plumbu şi arame, adăbându-i cu acealea în loc de beutură întru chinul cela marele muncindu-i fără milă. Că până au visu în voia sa, [n-a]u vrut să cunoască pre Dumnezeu şa [!] la leagea lui le-au fost urât să se întoarcă şi se-au vrut fi în toţi veacii lumii aceştiia, încă n-au vrut părăsi năravurile trupului cealea realele carele sântu trufele, mâniile, uciderile, curviile, trăsurile grozave, săltăturile, cântecele, beţiile şi urgiile, clevetele şi toate eresurile, descântecele şi vrăjile, minciunile, furtuşagurile, înşăluturile [!], făţăriile. Derept aceaia derept aceia [!], cade-li-se să să muncească cu mare chin în veacii netrecuţi şi neslobozíţi nicedinióră.

Dereptu aceia tot creştinul să se priceapă cu cuvântul lui Hristos ce se zice întru Svânta Ivanghelie şi să se întoarcă către Dumnezeu tot omul şi leagea lui şi poroncitele lui să o ţinem şi să ne învăţăm şi să ne veghemu de tot răul, cum au el zis noao şi în acea să ne svrâşim, iară tot răul şi toate păcatele să le părăsim, cum chinul iadului şi munca veacilor să o delungăm de noi şi cu toţi direpţii să fim şi să putem să stăm de-a direapta lui Hristos. De-acé să fim la înfricatul giudeţ împreunaţi, să putem dobândi slava de veac cu toţi svinţii lui depreună, să-i [a]uzim dulce glas cându va zici: veniţi blagosloviţii Tatălui mieu de dobândiţi ceaia ce iaste gătit voao în părăţiia deîn tocmeala lumiei. Se ne nevoim a dobândi aciaă împărăţie ce va da noao Tatăl şi prea iubitul Fiiul şi prea Svântul Duh, toţi vor sta cineş cu [lucrul său?] în slava sa, cui ca[re?] iaste dată poruncită întru duh. Acelora va zice Hristos: du[ce]ţi-vă de la mene în focul veacilor, iară direpţii întru părăţii ceriului. Amin !

B) Versiune augmentată şi hibridizată

Aşia grăiaşte Dumnezău botezaţilor

București, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5484, *Codicele Todorescu*, f. 107r-116v[6]
Datare: începutul secolului XVII
Copist necunoscut

Slovo iposeas ijeoghina şe is hs

Aşia grăiaşte Dumnezău botezaţilor, ceia [ce] sântu botezaţi întru numele Părintelui şi a Fiiului şi a Duhului Sfânt aceia vor sta de-a dreapta lui Hristos. Zice că vor sta cine cum ş-au gătat întru veciia netrecută. Iară zice Hristos: eu vă ded, oamenilor, trup deîntru făr nemică şi vrâtute şi ochi şi mănule şi picioarele şi spre sila Dumnezăului nostru să înblaţi şi toate podoabele şi frâmseţile şi darurile eu acialea vă dedu voao şi spuş voao ce-i pre suptu cer şi spre faţa pământului câtu-i tot. Dereptu ce vă dediu? Derept să îmblaţi în leacia [!] lui Dumnezău şi să cunoaşteţi pre Hristos, că Dumnezău vă deade viiaţă şi zile cu samă şi ceas de moarte şi înaintea lui Dumnezău să staţi cu trupulu şi cu sufletulu vostru şi nici întru chip nu puteţi treace. De-aciaia ce vă păziţ voi oamenilor derept să fiţ fii şi Svântului Duh de să nu vă înşelaţi cumva să slujiţi dracului. Că tutoror oamenilor celor mencinoşilor tată li-e dracul, că dracul iaste mângăios. De vă păziţi, că omul cela [ce] va îmbla în cuventele dracului şi omul cela ce să va împărţi de la Părintele din cer duce-să-va cu dracul într-un loc, că întru elu vă dezmierdat [!].

Iară năravul lui Hristos voi-l urâţi şi vă lepădaţi, ce-aţi îndulcit năravol dracului. Iară dzice Hristos: ce iaste năravul dracului? Întâiu: mândriile şi beţiile cealia realele şi curviile şi lăcomiile şi vrajbele şi menciunile şi fâţăriile şi uciderile. Că tot omol cela ce face aşia, cheamă-să şi iaste soţ dracului şi răpaus dracului şi încerilor [!] lui. Acesta cuvântu deaca-l va zice Hristos, aceia toţi dănăoară cu sufletul şi cu trupul depreună în focul cela marele lepăda-i-vor înlontru, întru iad şi întuneareculu de afară, de năprasnă, cât va fi clipala ochiului şi acolo va hi chin cumplit şi cu dureare nespusă. Că acolo vari ce veri simţi, totu ţi-i urât, şi vari ce veri auzi, de totu te vii îngrozi şi de ce te vei atinge sau să va atince [!] de tine, de tot te vatămi, că iadul iaste plin de mare ferbente şi duriare fără samă. Că acolo sântu toate muncile şi întunearec neluminat nici dănăoară şi perire netrecută în

[6] Ediţie: Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 225-228. Hibridizarea constă în preluarea titlului şi a unui fragment din *Legenda Duminicii*, dar şi în inversarea paragrafelor din textul original, fiind copiată mai întâi partea a doua, apoi prima (Gheorghe Chivu, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, p. 156-157).

veciia viacului şi acolo iaste ger reace nespus şi putoare neîmblată şi viermi neadormiţi şi întunearec gros ce te poţi răzima de însul şi ţivlete şi ţipete de oameni dea nu le putearia spune.

Atunci va prinde a ţipa sufletulu deîn muncă spre trupul lui şi va zice sufletul: amu trupe astăzi unde-ţi sântu ţie mândriiale tale şi dezmierziile tale, iane amu trupe iuo ţi-i lăcomiia şi scu[m]piia şi mâncărele tale cealia întru cealia mii bune şi veseliile tala [!] şi cu muerili-ţi şi cu soţiia ta ciaia iubita de ceastă lume deşartă, ciaia ce tuate foarte iubiiai cu nuşii şi acmu te părăsiră? Aciiaş trecură toţi ca umbra nurului [!] den naintea soarelui şi te-ai împlut plin de amarul iadului. Şi va zice trupul cătră [su]flet: suflete direapt ce-mi tu mie ogodişi a face rău şi ştiindu tu pre mene u[n] strâv împuţit şi putreciune c-ai fost să nu-mi tu mie ogodeşti a face rău, ce ai fost să mă despoi, cumu-ş despuse o doamnă şarbei, de-mi vreai spune şi tu mie şi noi nu vrea[m] peri.

Atunci cându va grăi sufletul cătră trup, dracii vor apuca pre-aceia oameni şi-i vor duce cu mult amar, că-i vor prinde cu undiţe de nari şi-i vor înpunce cu ostii cu trii colţi şi cu chinul iadului. Şi deaciia-i vor goni cu chinul cela marele şi ucigându-i cu bice de foc şi uciderea ceaia ce n-are moarte şi arzându-i cu cărbuni de foc vii, nestinşi, şi vor mesteca răşină cu piiatră pucioasă şi vor topi argintu şi aur şi ciohai şi plumbu şi arame; cu acialea cu toate-i vor adăpa în loc de băutură întru chin mare, de fără milă-i vor munci. Că până au vis pre ceastă lume n-au vrut să crează în Dumnezău şi să părăsească năravurile trupului cealea realele, trufiile şi mândriile şi mâniile şi uciderile şi curgiile[7] şi cleve[te]le şi descântecile şi vrăjile şi menciunile şi furtuşagurile şi înşălăciunile şi făţăriile. Dereptu aciaă, oamenii ceia ce fac aşia cade-să să [să] munciască în veaci netrecuţi şi nesloboziţi, fără de dodeire nici dănăoară.

Dereptu aciaia creştinilor, să vă priciapeţi a vă ruga lui Iisus Hristos, că creştinii ceia ce credu întru numele Părintelui şi în cuventele Duhului Svântu, acelora va cice [!] Hristos: veniţi blagosloviţii de Părintele mieu [de dobândiţi ceea] ce iaste gătită voao [în] împără[ţ]ia din tocmala lumiei; şi aceia vor veni de năprasnă, cât va hi clipala ochi-(chi)lor, toţi derepţii cu sufletul şi cu trupul sta-vor întru părăţiia ceriului, zice că vor sta cineş cu meseriarea lor, ce-i faptă în vecie veacului şi amu de-aciia cu bucurie nesfrâşită bucura-se-vor şi de-aciia nemică greaţă nu vor avea, nice mâhnire, ce numai cialea întru cialia veselii şi bucurie întru netrecuţi veaci fără dodeire nice dănăoară.

Iară toţi oamenii ceia ce de Dumnezău nu s-a[u] temut şi cuventele lui Hristos n-au socotit şi leagia lui n-au iubit şi toate pohtele trupului n-au părăsit, aceia toţi cu sufletul şi cu trupul sta-vor de-a stânga lui Hristos, colo gios întru zăpodiia lui Asafet, în loc de urgie, în focul cela marele ce va arde aciastă lume toată şi bunătatia ei ciaia deşarta. Acelora va grăi Hristos cu glas mare de urcie fără de măsură: duceţi-vă

[7] Corect: curviile.

de la mene blăstămaţilor de voi, în [f]ocul de viac cela ce iaste gătit dracilor şi îngerilor lui. Că aţi împlut năravurile dracului. Crez iubirea-ş eu să fiţi toţi ai miei, au doară gătise[m] eu focul şi giudeţul voao? Iară zise Hristos: ba nu gătise[m] eu focul şi munca voao, ce o gătise[m] dracului şi îngerilor lui. Ce deprinset [!] năravările dracului, a dracului veţi hi, anathima-vă, blăstămaţii de voi, ce voi iubit întunearecul dracului, nu iubit lumia mea ceaia dulcia, făcători răi ce nu vedeţi cum faceţi, curvarilor şi strâmbilor şi ceia ce giuraţi în cruce strâ[m]b, clevetitorilor, urâţilor, orbilor, dracilor, cum nu să prăpădeaşte pământul supt voi să vă înghiţă de faptele voastre cialea rialele, ce dereptate n-aveţi să daţi la zuoa de ciudeţ [!], să nu fiţi blăstămaţi de Părintele diîn cer la svântul ciudeţu.[8]

Zice Hristos voao oamenilor: aşea să-mi aciute [!] mie maica mia ceaia preacurata şi serafimii miei cei cu şiase arepi şe huvimii [!] miei cei cu veadiare multă şi nănaşul mieu prdtci [!?], cum aciastă carte nu-i grăită de mente de om de pre pământu, ce-i scrisă de la Hristos din cer. După acia omul cela ce să va afla de va zice că nu-i făcută de Dumnezău, ce va zice că-i de mente de om de pre pământu făcută, acela om să fie în focol nestinsu şi întunearecul de afară şi în vermii neadormiţi ceia ce-ş rod dinţii şi în plângerea ciaă cu amarul şi cu toată munca muncilor. Că dracul învită omul întâiu cu trufa, de[-a]ci cu beţiia şi cu râvniia, de[-a]ci cu lăcomiia şi cu curviia, de[-a]ci cu mâniia, de[-a]ci cu gândul trupului, după aciaia avându voi acialea, oamenilor, toate, încă nu sânteţi [destoinici?] a vă ruga Părintelui deîn ceru, că elu vă preveaghe întru inemile voastre oare zua, oare noaptia, oare bene, oare rău. Ce cugetaţi toţii(ţii) [la] Hristos, că aceluia iaste la[u]da şi putiarea şi ţinearia întru veacii de veac adevăr.

[8] Urmează fragmentul preluat din *Legenda Duminicii*.

II. Cugetări în ora morţii

Acest titlu, dat de Bogdan Petriceicu Hasdeu unui grupaj de texte din *Codex Sturdzanus* asociate, după părerea lui Gheorghe Chivu, din nevoia "de a crea un corpus de "cazanii la oameni morţi" utilizabile deci în timpul slujbei înmormântării"[1], acoperă o compoziţie de o mare complexitate, formată prin îmbinarea unor fragmente de sorginte foarte diversă, dar care, odată constituită, a sfârşit prin a câştiga individualitate şi a circula ca o cazanie de sine-stătătoare. Avem de-a face, deci, cu un hibrid în care, alături de pasaje din slujba înmormântării, din *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* şi din *Cazania la moartea omului creştin*, au mai intrat o serie de alte fragmente din omiliile lui Efrem Sirul şi *Dioptra* lui Filip Solitarul, contaminate cu *Viaţa Sf. Vasile cel Nou*, regăsibile unele şi în *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*, în *Cuvântul la ieşirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei şi în romanul *Varlaam şi Ioasaf*[2]. Haotică la prima vedere, compoziţia este deosebit de importantă, deoarece ilustrează pătrunderea în mediul transilvănean încă din secolul al XVI-lea a unor lecturi care vor fi deosebit de gustate în secolele următoare în întregul areal românesc.

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 447, *Codex Sturdzanus*, f. 37r-57r[3]
Datare: 1590-1602
Copist necunoscut; provenienţa: nordul Hunedoarei

Vedeţi-mă fără glas şi fără suflet dzăcându ! Plângeţi după mine, fraţilor şi soţii miei şi gintul şi cunoscuţii mei, că până aseară alalta seară cu voi grăiia[m] şi de năprasnă-mi vine şi-mi sosi ceasul de moarte ! Ce veniţi se ne iertămu, că dzacu înai[n]te voastră ! Sărutaţi-mă sărutare de apoi, că cu voi de acmu nu voiu mai îmbla, că mă ducu eu unde acolo făţerie nu este: slugile amuşi cu domnii împreună stau, împăraţii cu voinicii, mişeii cu bogaţii, bătrânii cu tinerii şi toţi asemene vor sta, cineşi cu ale sale păcate vor sta, unii se vor preaslăvi, alţii să

[1] Gh. Chivu, *Codex Sturdzanus*, p. 106.
[2] D. Russo, *Studii bizantino-romîne. Textele eshatologice din Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism; Învăţăturile lui Pseudo-Neagoe*, Bucureşti, 1907, p. 9-25.
[3] Reproducere după ediţia îngrijită de Gheorghe Chivu, *Codex Sturdzanus*, p. 260-272.

vor ruşina. Ce vă rugaţi dereptu mine, rugaţi-vă către Domnul Dumnedzeu să nu mă judece împrotiva lucrului meu în locul cela de muncă, ce se mă ducă unde este luminată viaţă de veac.

Aşa se roagă sufletulu cu mare rugăciuni: "Lăsaţi-mă, îngerii lu Dumnedzeu se [mă] pocăiescu ! Miluiţi-mă ! Lăsaţi-mă întru anu să plângu de păcatele mele cele relele ce am făcut, doară mă va milui Dumnedzeu, dup-ace mă veţi lua cum v-au zisu Dumnedzeu !". Atunce grăiescu îngerii fără milă şi dzicu aşa: "Anii tăi se-au sfârşitu. Ieşi, suflete, din trup, că ne-au dzisu marele giudeţu cela înfricatul să te mutăm din aceasta lume, că toţ anii tăi i-ai visu în negâ[n]dire ta de jeluiiai să bei şi se mănânci, iară de moarte nu te temeai ! Acmu, deca vezi că te luom, tu pomeneşti de pocăinţe. Audziiai toată învăţătura scripturiei şi cumu-ţi va fi deca veri muri. Becisnice ome, că în toate dzile vedeai cumu lă e şi bătrânii şi tinerii. Cum nu te pocăişi în vremea ta? Acmu blămu către domnul tău şi domnul nostru !".

Atunce se va trage sufletul den toate încheieturile şi-l voru lua înfricaţii îngeri. Suflete, atunci nu veri griji nici de feciori, nici de muiere, ce numai ce te veri teme de înfricatulu giudeţu şi te veri cutremura cumu-ţi va plăti Dumnedzeu pre faptele tale ! Unde-ţi e atunci avuţia şi bogăţiia şi scumpiia? Unde-ţi e gintul tău şi fraţii tăi şi părinţii tăi şi soţii tăi? Suflete ome, nimea de ceia nu-ţi potu agiuta. Unde ţi-s mesele cu beuturile şi cu mâncările şi iuboste ta şi dulceaţa ta şi iubire trupului tău? Acele toate spurcate sintu, ca u[m]bra au trecutu, ca fumul se-au spartu, ca prahul de vântu au perit. Suflete ome, ce folosu ţi-e de dulcea[ţa] trupului ceea ce te încindeai şi dzua şi noapte în curvie şi în odihneală? Şi te mîniiai şi cu limba badgiocoriiai şi dosădiei şi ascultai şi iubiiai hitlănşugure ! Cu mânile ucideai săracii şi săracele, iară cu picioarele cureai şi săriiai şi giucai în glasure de cimpoi ! O, vai de tine, suflete, multe iubiiai în deşertu ! Acmu plângi şi te cutremuri că trupul ţi-l vor mânca viermii în groapă.

Ni amu, suflete, cine ară pute spune frica şi cutremurul şi munca ceasului de moarte? Că moarte fără de veste vine, ca un leu răgându şi cu tuate armele: cu spată, şi cu cuţitu, şi cu secere, şi cu pilă, şi cu săcure, şi cu ţapă, şi cu săgete, şi cu teslă, şi cu bardă, şi [cu] svredel, şi cu groază iute în toate chipurile, şi cu toate-l munceşte de-l giunghe şi-l taie. Ce se poate spune [de] munca morţiei? Aşa cum ar dzăce golu în pară de focu se se frigă. Atunci-i aduc de be păharul cela de moarte amar; atunci-i iase sufletul afară; atunci dracii se adună aproape de tine de stau şi aducu scrise toate păcatele tale ce ai făcut din tinereţe până la moarte de le pun în cumpănă: au doară ai obidit vrun om mişel, sau ai ucis, sau ai furat, sau doară ai vândut pre cineva, sau n-ai lăcuit bine cu vecinul tău, sau ai făcut preaiubire trupului, sa[u] doară ai grăit menciună, sau n-ai iubit pre toţi oamenii unul ca altul. Toate câte-ai greşit de cându ai născut, şi vădzindu şi nevădzindu, şi cu voie şi fără voie, toate sântu scrise şi le aducu de o laturi mulţi draci nevăzuţi şi dzic aşa: "Ni să-l răpim, să-l luom !".

De altă laturi voru sta doi îngeri ai lu Hristos de vor aştepta de la tine şi voru aduce toate faptele bune de le vor pune în cumpănă. De-altă laturi voru căuta îngerii lu Hristos: au doară ai miluit vrun seracu, sau ai dat mâncare flămândzilor, sau ai adăpatu vrun setosu, sau ai îmbrăcat vru[n] om mişelu, sau ai miluitu vrun omu în prinsoare, sau vrun beteagu, sau ai datu sălaş vrunui călătoru, sau ai grăit bine dereptu vrun om obidit, de-ai agiutatu cu cuvântul sau milostenie dereptu vrun mişel. Toate le vor căuta îngerii lu Hristos de le voru pune în cumpănă. Să-l voru lua îngerii lu Dumnezeu, ei-l voru duce în viiaţa veacului, înainte lu Dumnedzeu şi nain(n)te îngeriloru, în veselie nesfârşită. Iară să-l voru lua îngerii diavolului, ei-l vor duce în munca veacului.

Iară cându voru bucina arhanghelii spre patru cornure a pământului, de trei ori cu frică şi bură mare, pământul se va cutremura den toate capetele. Atunce voru învііa morţii, se-ară fi de fieri mâncaţi sau de paseri mâncatu sau de peşti mâncaţi, toţi voru învііa din mare şi din toate adâncurile pământului, şi micii şi marii, şi derepţii şi păcătoşii, şi giudeci[i] strâmbi şi împăraţii şi bogaţii şi mişeii şi vor sta toţi asemenele, cine cu faptele sale, şi de[n] dzi şi de[n] noapte şi den toate ceasurile, şi toate ascunsurile se vor ivi, nece un păru din capul loru nu va fi peritu. Unii vor fi luminaţi, alţii şi mai luminaţi, alţii vor fi întunecaţi. Atunce vor vede toţi păcătoşii marea de focu clocotind şi sf[â]râindu şi mâniia lu Dumnedzeu fi-va atunci şi va aprinde lume de va arde totu pământul, şi toţi munţii, şi toate măgurile, şi toată spurcăciunea ce se-au făcut pre pământu. Atunce marea de apă va seca şi toate râurele şi toate izvoarele atunce, cum zice Hristos în Evanghelie: "Stelele voru cădea şi soarele va întuneca, ceriul e-l voru învăli arhangheli[i] ca u[n] sfitocu şi se va ivi ceriu nou ca soarele. Atunci se va ivi din ceriu răsticnitul lu Hristos, cinstita cruce, de va lumina prespre toate capetele pământului şi vor cânta pregiur ea cinure de îngeri, arhangheli[i] şi herovimii şi sărafimii şi toate puterile, şi vor găta scaunul de giudeţu.

Atunci se va deşchide poarta ceriului despre răsărit şi se va ivi împăratul Hristos, cum grăieşte prorocul, şi va bucina şi va aprinde focu cu mare bură şi cu mare tresnetu. Atunci voru căuta de-l voru vede toţi oamenii şi toate feliurile [...]. Atunce [...] cum grăiaşte Hristos că va şedea spre scaunul sla[v]ei sale. Atunci vor sta deasupra în săninu plin de îngeri şi pământul va fi îndesatu de oameni plinu. Atunci-şi vor vede toţi oamenii faptele sale, au bune au rele, şi toate auscunsurile înaintea feţeei sale. Atunci va tremite Hristos arhangheli cu focu şi tresnetu şi fulger şi cu patru vânture de voru alege toţi derepţii de-i voru pune de dereapta lui Hristos, iară strâmbii de stânga, cum alege un păstoriu oile din capre.

Atunce păcătoşii voru plânge şi se vor tângui şi vo[r] dzice: "O, cum nu ne-amu pocăitu ! O, cum ne-am pierdut vreame de pocăinţe, de-am badgiocurit şi am giucatu şi măscăritu în hetlănşug ! O, căce n-am postit ! O, căce n-am miluit mişeii ! O, căce nu ne-am pocăit de se ne fie

acum iertate păcatele, ce amu râsu şi am beutu şi am mâncatu fără de lege şi ne-am veselitu fără direptu şi aceea vreme au trecutu ! O, amar nouo şi iute !". Atunce va ieşi mare de focu înainte giudeţului şi vor vede păcătoşii ce-au lucrat ! O, frica şi cutremurul mare ! Îngerii sintu negreşiţi, încă se voru cutremura de frica giudeţului !

Atunce va căuta împăratul giudeţu Hristos spre direapta şi va vede sfinţii luminaţi şi se va veseli de ei şi va grăi cu glas dulce: "Veniţi, blagosloviţii de Tatăl mieu, de dobândiţi împărăţia şi viaţa de veacu ! Veniţi, postnicii mei ! Veniţi, fii[i] luminiei ! Veniţi, milostivii mei ! Veniţi, luminaţii Tatălui mieu ! Veniţi, ceia ce aţi lăsat lume şi aţi venit după mine ! Veniţi, ceia ce aţi răbdat în numele mieu ! Veniţi de împărăţiţi cu mine, preaiubiţii mi[e]i !".

Atunce va căuta împăratul Hristos că[tră] ceia de-a stânga sa şi va dzice aşa: "Aduceţi-vă lucrul şi vă priimiţi preţul !". Atunci va vede Hristos păcătoşii negri şi spurcaţi şi întunecaţi şi va grăi cu glas de urgie fără de măsură: "Duceţi-vă de la mine, nemilostivilor, că n-aţi miluit mişeii, nice eu voiu milui [pe] voi, nici aţi ascultat ievanghelie şi scriptura, nece înferecaţi ucenicii miei, nece eu voiu ascul[ta] plângere şi tânguire voastră. Ce aţi mâncatu şi aţi beut şi v-aţi veselitu în dulceaţa voastră fără de leage ! Duceţi-vă de la mine, păcătoşiloru, curvarilor şi necuraţilor, că întru auscuns hitleni aţi fostu şi rău aţi făcut ! Duceţi-vă de la mine, blăstemaţilor, în focul veacului, unde e gătit diavolului şi îngerilor lui, că aţi făcut voie lui, că aţi badgiocurit şi aţi clevetit şi v-aţi lenitu de cătră rugăciuni ! Duceţi-vă în iadu, în cuptorulu de focu, unde vor fi ţipetele şi plângerile şi scrâşcarea dinţilor !". Atunce Hristos va zvârli cu toiagul de focu de-i va ucide şi-i va rumpe şi va trimite îngerii de-i voru arunca în clocoteală în marea de focu.

Atunce derepţii ei se voru lumina ca soarele întru părăţiia Tatălui, iară păcătoşii în munca veacului.

Darurile şi frâmseaţe derepţilor la dzua de giudeţu

Lumina-va faţa loru ca stelele în ceriu. Unii voru fi luminaţi, alţii şi mai luminaţi, cum grăieşte apostolul. Unora le va fi faţa ca lumina luniei; alţii ca lumina dzileei; alţii ca fierul aprinsu cându sar scânteile dintru elu; alţii ca [razele?] soarelui; alţii vor fi albi ca o hârtie, alţii ca lâna; alţii voru fi rumeni; alţii vor fi cine cum va fi fostu şi el. Pre toţi [va] fi scriptură, cine cu ce au slujit lu Dumnezeu. Sta-voru alese cinure luminate de dereapta lu Hristos, mulţi fără de număr. Acelora tutu[ro]r le va deşchide Hristos comoarăle împărăţiei cerului şi le va dărui veşminte luminate şi cununi împărăteşti.

Atunce voru începe a cânta îngerii şi arhanghelii şi herovimii şi sărafimii şi vor lăuda pre Hristos şi vor deşchide poarta ciătăţiei şi voru ivi comoarăle şi darurele împărăţiei ceriului. Hristos va şede spre scaunul slavei sale şi va chema Hristos toţi sfinţii de voru priimi den mâna lu Hristos veşmentele şi darurile toţi, cineşi cu cinste şi cu darul său. Şi mainte va merge preacinstita maica lu Hristos şi den talpe[le] ei

pară de focu va lăsa şi dintru ea slavă nespusă fi-va şi faţa ei să va lumina ca soarele. Şi va merge de se va închina domnului Hristos. După aceea-şi va pleca Hristos capul cătră maica sa şi va lua sfânta cunună de o va pune în cinstitul capul ei şi va dzi[ce]: "Priimeşte, maica me, aceasta slavă, ceea ce mi-au dăruitu Tată-miu, că cu aceasta am călcatu pre diiavolulu, că eu dintru tine sintu şi m-am născut şi am luat peliţe !". Şi-i va da un veşmentu mohorâtu împărătescu. După aceea va grăi aşa: "Pasă, sfântă maica me, în bucuria domnului tău şi cu toţi ceia ce te-au rugatu şi au slujit ţie pre pământu, şi [cu] destoinicii luminaţii feciorii tăi !". Ea va săruta preacinstitele ale lui mâini. Cu frâmseaţe mare va întra în sfânta cetate. Şi voru cânta îngerii întru slava odihnealeei sale.

După aceea va chema Hristos doisprăzeace apostoli şi le va da veşmente împărăteşti şi doaosprădzeace scaune de auru cu pietri scumpe cu birosu şi cu mărgăritariu. Dup-aceea le va da cununi în capul loru, mai luminate de[cât] soarele. Dup-aceea va chema Dumnedzeu şeaptezeci de apostoli şi proroci şi măcenici şi preagătiţii lui, ceia ce s-au gătatu de la Adam până la svârşitul veacului. Şi-i va slobodzi Hristos în pometele raiului, că raiul plin este de rodure şi de flori înfrâmseţate în toate chipurile şi cetate lu Hristos şi turnurile cu cornure împletite cu mărgăritariu şi cu bisorure împletite şi cu cinstite luminate pietri scumpe, bogăţie împărăţiei veacului plină şi corabiia împărătească. Şi mulţi călugări într-însă pâlcure, alături cu îngerii, împreună cu Duhul Sfântu, în veacu nesvârşitu, cu cununi luminate şi înfrâmseţate. Şi voru cânta împreună cu îngerii cu lauda în slava Sfinteei Troiţe, în veacu adevăru. Unii cu alţii se voru veseli fără de stare. Acolo nu va fi veacu, nece anu, nece vreme, nece ceas, nece dzi, nece noapte; nece se va şti cându e număru, nece va trece vremea, nici se va adaoge; nice va lipsi ploaie, nice căldură de soare; nice voru munci de foame, nece de seate, nice altă mişelie, ce numai într-un chipu pace fără de grije. Voru vie viaţa de veacu, nu voru ave scârbă, nece durere, nece suspinare, nece vo[r] ave frică de moarte, nece de giudeţ, nece va fi pohtă de trupu, ce toate pohtele şi hitlenşugurile diavolului vor peri. Nu va lipsi a munci, nece a se face oameni, nece va lipsi vară, nece toamnă, nece iarnă, nece primăvară, ce numai lumină şi dulceaţă. În veacu se vor veseli, în dulceaţă să vor îndulci şi să voru spodobi. O, fericaţii, că vor fi ca îngerii ceriului şi nu se vor mai schimba necedinioară, ce tot se voru veseli în veacul veacului.

Iară grăieşte den sfinţii oteţi marele patriarhul Ioan Zlataust, învăţătorul a toată lume: "O, amar voao, tâlharilor ! O, amar cela ce obideşte pre mişei ! O, amaru celuia ce-şi ureaşte fratele seu şi vecinul seu ! O, amar celuia ce nu ascultă şi nu cinsteşte părinţii săi şi duhovnicul seu ! O, amar celuie ce cleveteşte şi huleşte pre alţii ! Dzice Hristos: "Nu vede ştercul în ochiul altuia, ce vedzi bârna den ochiul tău !". O, amar mencionşiloru ! O, amar ceia ce giură pre cruce printru curviia !

O, amaru cela ce calcă cruce ! O, amaru cela ce-şi face faţă la domni şi dă mită pentru să poată călca mişeii ! O, [a]maru făţarniciloru ! O, amar cela ce să teme de domnii pământului, iară de împăratul ceriului nu se teame ! O, amar preaiubitorilor ! O, amar cela ce be şi mănâncă cu cimpoi şi cu ceteri şi cu alăute ! O, amar preotul cela ce nu e destoinic şi cântă leturghie, cum nu se pocăieşte, ce să lasă focului de veacu ! O, amaru voao, curvarilor ! O, amaru cela ce huleşte cartea şi scriptura ! O, amar cela ce gândeşte cumu-şi va îngrăşa trupul său ! O, amar cela ce-şi pierde vreame de pocăinţe în aceasta lume, că în ceea lume nu se va mai pocăi, ce să va munci în veci de veci ! O, amar beţiţilor [!] ! O, amar ceia ce nu mergu în sfânta duminecă la beserecă, la casa lu Hristos ! O, amar cela ce nu păzeşte praznicele şi posturile cu curăţie, cum grăieşte pravila sfinţilor, că aceia sântu menciunoşi botezu[lu]i ! O, amar ceia ce să sfădescu şi moru neiertaţi ! O, amaru cela ce-şi podobeşte trupul şi să laudă întru sine ! Nu numai oamenii pieru cu aceea, cu trufa, cu lauda, ce şi îngerii den ceru au căzutu şi au perit ! O, amar ceia ce nu se pocăiescu de păcatele sale, că aceia toţ să ducu în focul nestinsu şi în vermii neadurmiţi şi în tartaru ! O, munca şi amarul mare, şi oamenii nu percepu !".

Că spusă Hristos lui ievanghelistu Ioan bogoslov şi spuse îngerul lui Pavel apostol, că-l purtă de-i arătă toate muncile, că ară fi un voinicu de tre[i]dzeci de ani de ară prăvăli o piatră şi o ară slobodzi în gios să zboare în trei ani să cadză acolo, acolo este munca păcătoşilor. dereptu aceea, toţi creştinii, şi bătrânii şi tinerii, să să ispovedească de toate păcatele, să să pocăiască. Cu lacrămile sale şi cu postul şi cu rugăciune poate sparge scriptura păcateloru sale.

Cum grăiaşte Hristos în sfânta evanghelie: "Ferecaţi de ceia ce plângu, că aceia mângâieţi vor fi ! Ferecaţi de ceia ce plângu şi să tânguiescu aice, că acolo vor râde şi să voru veseli ! O, fericaţi mişeii cu sufletul şi cu inima derepţi şi plecaţi, că acelora iaste împărăţiia lu Hristos ! O, fericaţi de blâ[n]dzii, că aceia voru dobândi dulceaaţa veacului ! O, fericaţi de ceia ce să flămândzescu şi se însetoşadză, că acelora se va da saţiulu în veacu ! O, fericaţi de oamenii milostivi, că aceia miluiţi vor fi în veacu, că milosteniia o ducu îngerii în ceriu până la sfântul preastolu înai[n]te lui Hristos ! O, ferecaţi de ceia ce poartă gându bun cătră Hristos, că aceia cu Dumnedzeu se vădu ! O, fericaţi de oamenii ceia ce fac pacile şi împacă sfădiţii, că aceia-su fiii lu Dumnedzeu ! O, fericaţi de pridădiţii ceia ce-i scotu alţii de pre locurele loru printru dereptate, că acelora este împărăţia ceriului ! O, fericaţi de ceia ce-i batugiocurescu alţii printru mişeliia, de-i poreclescu, de le grăiescu în badgiocură, că aceia mari-s înainte lu Hristos ! O, fericaţi de ceia ce să sfădescu şi curundu se împacă şi nu dă locu mâniiei sale, că aceia calcă pre capul diavolului, cum grăiaşte Pavel apostol de dzice aşa: "Să te ve[ri] sfădi dzua, să nu şadză soarele în mânia ta, nece să răsaie !". O, fericaţi de posnicii şi agiunătorii cu curăţie, că aceia suie

în ceriu ca pre o scară şi n-au cheie la poarta raiului, ce înşişi întră în raiu ! O, ferecaţi de ceia ce să scoală în sfânta duminecă şi în prazdnicele lu Hristos, de să scoală de noapte de să roagă lu Hristos şi să roagă sfinţiloru să se roage lu Hristos derept el şi mergu la besearecă şi să spovedeşte de toate păcatele ce-au greşitu prespre săptămână; aceia pururе să spală de păcatele loru şi să lumineadză înai[n]te lu Hristos şi nai[n]te îngeriloru ! O, fericaţi de ceia ce-şi lasă părinţii şi fraţii şi sororile şi bratăşii săi şi toată dulceaţa de pre pământu dereptu Dumnedzeu, că aceia-s fiii lui Dumnedzeu şi asemene cu îngerii ! O, fericaţi de soţii, bărbaţii şi creştinele, ceia ce curundu se vor lăsa şi să voru ierta de voia sa de-şi voru priimi curăţie, şi feciorii de întâi, că aceia Dumnedzeu priimescu întru ei ! O, fericaţi de oamenii ceia ce să roagă şi dzua şi noaptea, că aceia gonescu dirainte sa duhurile şi ceasurele rele; nu numai înrainte lui, ce şi prespre elu întru duhu ! O, fericat de cela ce-şi iartă vinovatul seu şi nimică nu ia de la elu, că acela nu-l va giudeca Hristos la giudeţu, cum grăieşte Pavel apostol: "Să e flămându vrăjmaşul tău, e tu-l miluieşte şi-i dă pâine de-l saturе. Deci, se veri face aşa, cărbuni aprinşi de focu aprindzi în capul lui". O, fericat de cela ce-şi poartă trupul în curăţie, iară cu inima roagă Dumnedzeu, că duhul sfântu sp[r]e acela odihneşte şi scaunul lu Hristos într-inima aceluie iaste, că acela trupu cheamă-să beserecă ! O, fericaţi de oamenii ceia ce frângu voia sa în toată viaţa şi noapte lucrurele sale, că aceia facu voie lu Dumnedzeu !"

Aşa grăieşte Hristos în sfânta evanghelie acelora: "Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, că multu preţu iaste voao împărăţiei ceriului, că întru părăţie Tatălui miu mare viaţă iaste şi mergu eu ma[i] multu să gătedzu !". Sfântul Pavel, apostolul lu Hristos, aşa grăiaşte: "Ochi de omu nu vădu, în inimă de omu nu poate gândi ce găteadze Dumnedzeu oamenilor sei ceia ce facu voie lui !".

Iară la dzua de giudeţu, deca va giudeca păcătoşii şi-i va arunca în iadu şi va pune un munte de peatră pre gura iadului, de-l va astupa.

Oamenii botedzaţi, ceia ce-au vis în păcate şi nu se-au spoveditu şi nu s-au pocăitu, scula-să-vor la dzua de giudeţu goli şi negri, întunecaţi, strâmbi şi grodzavi, necuraţi şi iuţi şi amară ivi-se-va faţa lor hitleană, cum nu se poate spune spurcăciune lor. Unora le va fi faţa ca ţărâna pământului, alţii ca tina spurcată din uliţă, alţii ca gunoiul. Alţii le va fi trupul putredu ca un câine mortu cându-i saru viermii dintru elu. Altora le va curе dintru ochi smrad cu puroi şi vor fi îngânfaţi. Alţii vor fi negri ca însuş diavolul. Alţii vor fi ca peile aspideei, alţii ca pieiale asenului, alţii ca fumul verdzi. Alţii vor fi sângeraţi, alţii ca pieile poruciloru, alţii aspumaţi. Alţii voru fi gunoiţi, alţii cu toată spurcăciune din talpe până în capu, grodzavi şi împuţiţi în toate chipurile. Aceia toţi vor grăi unii cătră alalţi: "O, amar noo şi iute, că aceasta este dzua de-apoi, venire lu Hristos, cum audziiam până nu eramu morţi !".

Iară călugării la giudeţu chema-i-va Dumnedzeu de dereapta sa u[n]

cin de seboru mare de voru fi călugării ceia ce se-au pocăitu cu pocăinţă adevărată şi vor întra în sfânta cetate cu multă bucurie şi cu multă slavă. Ei-şi vor rădica mâinile sale şi voru slăvi în Sfânta Troiţe, întru Tatăl şi Fiiul şi în Duhul Sfântu. Şi vor fi mulţi periţi den cinul călugărescu, căzduţi în păcate, şi voru sta de stânga lu Hristos. Vede-voru şi voru asculta şi cu mare jelanie voru striga şi voru plânge cu amar mare. Înşiş să voru ucide pre sine unde vor vede slava sfinţilor şi darurele şi minunata şi frâmseaţe cetăţiei şi dulceaţa şi bunătate lu Hristos. Aşa voru vede c-au peritu şi se-au împărţitu de viiaţa împărăţiei ceriului. Şi cu amar mare voru plânge şi pre sine se voru ucide şi voru zice: "O, vai de noi, cum vom fi desperţiţi de Hristos în vecia veacului !". Amin !

Cópii

1) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5484 *Codicele Todorescu*, f. 69r-96v
Datare: prima jumătate a secolului XVII
Copist necunoscut; provenienţa: zona Năsăudului

2) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 577, *Miscelaneu*
F. 106v-111r
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

Versiune hibridă

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, f. 177v-188r[4]
Datare: sfârşitul secolului XVII
Copist necunoscut

[4] **Vezi textul în capitolul III.**

III. Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor

Aceasta este poate cea mai larg răspândită dintre cazaniile cu rost funebru care au circulat în mediul românesc din Transilvania şi nu numai, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi până târziu în secolul XIX. Povestea celor două cete de îngeri care sunt trimişi de Dumnezeu să preia, una sufletele drepţilor, cealaltă pe cele ale păcătoşilor, a fost foarte probabil tradusă în mai multe locuri şi după versiuni diferite, printre sursele sale numărându-se omiliile lui Efrem Sirul, *Dioptra* lui Filip Solitarul, *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*, *Viaţa Sf. Vasile cel Nou*, *Cuvântul pentru ieşirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei, unele scrieri atribuite Sf. Macarie, romanul popular *Varlaam şi Ioasaf* ş. a. Această diversitate a izvoarelor explică şi multitudinea variantelor, augmentată în special prin contaminarea surselor, dar şi prin hibridizarea cu alte predici funebre aflate în circulaţie.

O problemă o constituie diferenţierea, ca utilitate, între ceea ce în mod obişnuit va primi titlul de "cazanie la oameni morţi" şi izvoarele deja enumerate, sau, mai exact spus, în ce măsură unele dintre acestea din urmă au jucat şi ele rolul de predică funebră. Publicarea *Cuvântului pentru ieşirea sufletului* în anexele *Molitvelnicului*, ediţiile Buzău, 1699 şi 1701, şi chiar în completarea unui corpus de omilii funebre (Samuil Micu, *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi*, Blaj, 1784) induce tocmai ideea unei asemenea utilităţi. La fel, completarea colecţiilor de predici cu textele propriu-zise ale acestor surse este un alt argument în acelaşi sens. Totuşi, pentru a nu încărca suplimentar prezentul repertoriu, acestea nu au mai fost reproduse, considerând că mesajul lor, atâta cât a fost el asociat cu derularea evenimentului înmormântării, a fost deja inserat în predicile selectate de alcătuitorii lor din secolele XVI-XVIII.

A) *Poveaste la ertăciunia omului mort*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, f. 177v-188r[1]
Datare: sfârşitul secolului XVII
Copist necunoscut

[1] **Versiune cu antecedente în secolul XVI, foarte apropiată de *Cugetările în ora morţii*.**

Aşa să ştiţi, fraţilor, c-aşa se roagă sufletul către îngeri când vor să-l scoaţă din trup şi zic[e] către îngeri: lăsaţi-mă, îngerii lui Dumnezău, nu mă luare-ţi, să mă pocăescu, miluiţi-mă şi mă lăsaţi într-u[n] an ca să mă plâng de păcatele meale ceale reale ce am făcut, doară mă va milui Dumnezău; şi după aceaia mă veţi lua, cum v-au zis Dumnezău. Atunci grăescu îngerii, fac milă şi zic aşa: aii tăi s-au svrăşit, eşi suflete din trup, că noa ne-au zis marele giudeţ cel înfricoşat să te mutăm din ceastă lume, că toţi aici [?] întru negândirea ta de jeluiai în tot ceasul să biai şi să mânci, iar numai de moarte nu te temeai; iară acum, deaca vezi că te luom, tu pomeneşti de pocăinţă. Crezi, auzit-ai toată scriptura şi zisa cumu-ţi va fi deaca veri muri. Oh, vecinice óme, că în tote zilele vediai cum iaste şi cum sintu bătrânii şi tinerii, dară tu cum făcuş de nu te pocăişi în vreamia ta? Acum blăm către domnul tău şi domnul nostru.

Atunci să va trage sufletul din toate închieturile trupului şi-l vor lua înfricoşaţii îngeri. De suflet atunci nu te veri griji, nice de feciori, nice de muiare, ce numai ce te veri teame de înfricoşatul giudeţ şi te veri cutremura cum îţi va plăti Dumnezău pre faptele tale. Oh, unde-ţi va fi avuţiia şi bogăţiia şi scumpiia, unde-ţi va fi sămânţa ta şi fraţii tăi şi soţii tăi şi priiatnicii tăi şi părinţii tăi? Oh, suflete óme, vezi acum, nime de aceia nu-ţi pot ajuta acum ! Şi unde-ţi sint measele cu beuturile şi cu mâncările şi iubostia ta şi dulceaţa ta şi iubiria trupului tău? Acealia toate spurcate sint; ca umbra ce treace şi ca fumul şi ca prahul de vânt au perit. Oh, suflete óme, ce folos ţi-i ţie acum de dulceaţa trupului tău cela ce te încindiai lăutoare şi deşartă ! Oh, maica nóstră pământule, ca tu creşti pre omeni frumoşi şi apoi curându-i bagi supt pământ. Cum grăiaşte apostolul Pavel şi zice aşia: oh, mórte putiarnică ! oh, mórte amară, cu (cu) dureare ! oh, moarte fără milă ! oh, moarte mânioasă !

Şi atunci iase sufletul afară. Atunci dracii să adună aproape de stau şi aduc să scrie toate faptele tale ce ai făcut din tinereţe până la moarte şi le punu în cumpănă şi caută au doară ai obidit vrun mişel sau ai ucis sau ai furat sau doară ai vândut pre cineva sau n-ai lăcuit bine cu vecinul sau ai făcut pre iubiria trupului tău sau doară ai grăit minciuni sau n-ai iubit pre toţi omenii unul cu altul. Toate câti-ai greşit de cându ai născut, văzându şi nevăzându, cu voia şi fără voe, toate sint scrise. Iar de altă laturi vor sta doi îngeri ai lui Hristos de vor aştepta de la tine vro bunătate şi vor aduce toate faptele bune de le vor pune în cumpănă. Iară de altă laturi vor căuta alţi doi îngeri ai lui Hristos au doară veri fi miluit vrun sărac sau ai dat mâncare flămânzilor sau ai adăpat vrun sătos sau ai îmbrăcat vrun om mişel sau ai miluit vrum [!] om în prinsoare sau ai socotit cu ceva pre vrun betég sau ai dat sălaş vrunui om obidit de l-ai agiutat cu cuvântul sau cu milostenie vrunui sărac; toate le vor căuta îngerii lui Hristos de le vor pune în cumpănă. Deci, de-l vor lua îngerii lui Hristos, ei-l vor duce în viaţa veacului, înaintia lui Dumnezău şi înaintia îngerilor în veselie nesăvârşită. Iară să-l vor lua îngerii diavolului, ei-l vor duce în munca veacului.

Iară cându-i vor bucina îngerii spre patru cornuri ale pământului de trei ori cu frică şi cu bucurie mare, pământul să va cutremura din toate capetele. Atunci înviia-vor morţii, să vor fi de fieri mâncaţi sau de peşti mâncaţi, ei toţi vor învie din mare şi din toate adâncurile pământului, şi micii şi marii, şi derepţii şi păcătoşii, şi giudecătorii strâmbi şi împăraţii, şi bogaţii şi mişei[i], şi vor sta toţi aseamenia. Şi de zi şi de noapte şi de toate ceasurile şi toate ascunsurile să vor ivi atunci şi nice un păr din capul lor nu va fi perit. Şi unii vor fi luminaţi, iar alţii vor fi întunecaţi. Atunci vor vedea toţi păcătoşii maria de foc clocotindu şi arzindu şi mânii mari a lui Dumnezău fi-va atunci şi va aprinde lumia de va arde tot pământul şi toţi munţii şi toate măgurile şi toată spurcăciunia ce s-au făcut pre pământu. Atunci marea de apă va săca şi toate râurile şi toate izvórăle, atunci va fi cum zice Hristos în sfânta Evanghelie: stealele vor cădea şi soarele [să] va întuneca şi ciriul ei-l vor învăli îngerii ca şi un svitoc. Şi să va ivi altul ceriu, nou. Atunci să va ivi din ceriu răstignitul Hristos şi cinstita cruce de va lumina preste toate capetele pământului şi vor cânta cinuri de îngeri, arhangheli şi herovimi şi sărafimii şi toate puterile şi vor căuta scaunul de giudeţ.

Atunci să va deşchide poarta ceriului despre răsărit şi să va ivi împăratul Hristos, cum grăiaşte prorocul David, şi va bucina şi să va aprinde foc cu mare bură şi mare tresnet şi atunci vor căuta de vor vedea toţi oamenii şi toate făpturile atunci cum grăiaşte Hristos, că va şedea spre scaunul mării sale. Şi atunci vor sta désupra în sănii prinde îngeri [![2]] şi pământul va fi îndesat de oameni. Atuncia vor vedea toţi oamenii faptele sale, au bune, au reale, şi toate ascunsurile înaintea feaţei sale ivi-se-vor. Atuncia va trimite Hristos îngerii cei cu foc şi cu fulger şi cu patru vânturi de vor aleage toţi derepţii de-i vor pune de-a dereapta lui Hristos, iar strâmbii de-a stânga, cum aleage păstoriul oile din capre.

Atunci păcătoşii vor plânge şi vor tângui şi vor zice: Oh, cum nu ne-am pocăit ! Oh, cum ne-am pierdut vreamia de pocăinţă de am batjocurit şi am giucat şi am sărit în hitleşuguri ! Oh, căce n-am postit ! Oh, căce n-am miluit mişeii de să ne fie ertate sufletele şi păcatele, ce am râs şi am beut şi am mâncat fără de leage şi aceaia vreame au trecut ! Oh, amar noo ! Şi iute atuncia va eşi maria de foc înaintia giudeţului şi atunci vor vedea păcătoşii ce-au lucrat. Oh, frică şi cutremur mare ! Îngerii sint negreşiţi [şi] încă sint cutremoraţi de frica giudeţului.

Atuncia va căuta împăratul Hristos spre adereapta şi va vedea derepţii luminaţi şi să va veseli de înşii şi le va grăi cu glas dulce şi le va zice: veniţi blagosloviţi de Părintele mieu de împărăţiţi în viaţa de veaci ! veniţi pustiiţii miei ! veniţi fii[i] luminei ! veniţi milostivii miei ! veniţi luminaţii Tatălui mieu ! veniţi ceia ce aţi lăsat lumia şi aţi venit după mine ! veniţi ceia ce aţi lăsat în numele mieu ! veniţi de înpărăţiţi cu mine, preaiubiţii miei !

---

[2] **corect:** ***săninu plin de îngeri***

Atunci va căuta împăratul Hristos către de-a stânga şi le va zice: aduceţi-vă lucrul şi vă priimiţi preţul. Atunci va vedea Hristos pre păcătoşi negriţi şi spurcaţi şi întunecaţi şi le va grăi cu glas de urgie fără măsură şi va zice: duceţi-vă de la mine, nemilostivilor, că n-aţi miluit mişei, nice eu nu voi milui pre voi, nice aţi ascultat evangheliia şi scriptura, nice aţi ascultat, nice aţi crezut fericaţii apostolii miei, nice eu nu voiu asculta plângerile şi vaetul vostru, că aţi mâncat şi aţi beut şi v-aţi veselit în dulceaţa voastră fără de leage. Duceţi-vă de la mine păcătoşilor, curvarilor şi necuraţilor, că întru ascunsu hitleani aţi fost şi rău aţi făcut. Duceţi-vă de la mine, blăstemaţilor, în focul veacilor, unde iaste gătit diavolului şi îngerilor lui, că voi aţi făcut voia lui, că aţi batgiocurit şi aţi clevetit şi v-aţi lenit de către rugăciune. Duceţi-vă în iad, în cuptoriul de foc, unde vor fi ţipete şi plângere şi scrişniria dinţilor. Atunci va zvrâli Hristos cu toiagul de foc de-i va ucide şi-i va rumpe de-i va trimite îngerii de-i vor arunca în clocotiala mării de foc.

Atunci derepţii ei vor lumina ca soarele întru împărăţiia Tatălui mieu, iară păcătoşii în munca veacului. Oh, darurile şi frămsiaţele derepţilor la zua de giudeţ: lumina-va faţa lor ca stealele în cer şi unii vor fi luminaţi; cum grăiaşte apostolul Pavel: unora le va fi faţa ca lumina lunii, alţii ca lumina zilei, alţii ca fierul aprins cându sar scântei, alţii ca soarele, alţii vor fi albi ca hrâtiia, alţii vor fi ca luna, cine cum va fi slujit. Pre toţi va fi cum spune Scriptura: cine cum va fi slujit lui Dumnezău. Şi vor şedea alese cinurile luminate de-a dereapta lui Hristos, mulţi fără număr. Acelora tuturor le va deşchide Hristos comorăle împărăţiei ceriului şi le va dărui veşmentele luminate şi cununi împărăteşti.

Atunci vor începe a cânta îngerii şi herovimii şi serafimii şi vor lăuda pre Hristos şi vor deşchide poarta cetăţiei şi să vor ivi comorăle şi darurile împărăteşti ale împărăţiei ceriului şi Hristos va şedea spre scaunul slavei sale şi va chema Hristos toţi svinţii de vor priimi deîn mâna lui Hristos veşmentele şi darurile, toţi cineşi cu ale sale păcate, cineşi cu cinstea lui şi cu darul său. Şi mainte va mearge preacinstita luminata Maica lui Hristos şi din talpele ei pară de foc va lăsa şi dintru slavă nespusă fi-va şi faţa sa să va lumina ca soarele şi va lumina şi să va închina Domnului Hristos. După aceaia-ş va pleca Hristos capul său către Maica sa şi va lua svinta cunună de o va pune în cinstitul capul său şi va zice: priimiaşte, Maica mia, această slavă carele mi-au dăruit Tatăl mieu, că eu cu aceasta am călcat pre diavolul, că eu dintru tine m-am născut şi am chip. Şi-i va da un veşmânt mohorât împărătescu şi după aceaia va grăi aşa: pasă Svântă Maica mia în bucuriia Domnului tău, cu toţi ceia ce ti-au rugat şi au slujit ţie pre pământ şi ia destoinicii luminaţii feciorii tăi. Şi va săruta preacinstita ale sale mâni şi cu frămsiaţe mare întra-va în svinta cetate şi vor căuta îngerii întru slavă odihnii sale.

Şi după aceaia va chema Hristos 12 apostoli şi le va da veşmânte împărăteşti şi 12 scaune de aur şi pietri scumpe şi cu visorure şi cu

mărgăritar şi după aceaia le va da cununi(i) în capul lor mai luminate de[cât] soarele. După aceaia va chema Hristos 70 de apostoli şi proroci şi mucenici şi priveghiaţii săi ceia ce s-au gătit de la Adam până în svrâşitul veacului şi-i va slobozi Hristos în pomiatele raiului. Că raiul plin iaste de rodure, de săminţii şi de flori înfrămsăţate în toate chipurile. Şi cetatea lui Hristos şi turnurile împletite cu cornure şi cu mărgăritarure şi cu visoare şi cu cinstite pietrii scumpe, luminate bogăţii împărăţiei ceriului, plină şi curabiia împărătească şi mulţi călugări într-însa plăcure [!] alături cu îngerii, alături înpreună cu Duhul Svânt în veac nesvrâşit, şi cununi în capetele lor înfrămseţate. Şi vor cânta înpreună cu îngerii cu laudă întru slava Svintei Troiţe, în veac cu adevăr unii cu alţii să vor veseli neîncetat, că acolo iaste împărăţiia Tatălui şi Fiiului şi a Duhului Svânt, acum şi pururea şi în viacii netrecuţi şi nesvrâşiţi, amin.

Cópie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*
F. 123v-131r: *Poveaste la ertăciunia omului mort*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

B) *Învăţătură la petrecaniia omului mort. Ceteniia lui Pavel*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 4641, *Miscelaneu*, f. 50v-58r[3]
Datare: 1676
Copist: Popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Cându scoasă anglălul[4] lui Dumnezău pre Sfântu Pavel apostol până în alu treilé ceriu de-lu dusă de-i arătă viaţa de vecie. De elu au scris aşea: că viaţa de vecie iaste fără de duriare.

Că ce loc au gătit Hristos direpţilor săi ochi de om n-au văzut, urechi de om n-au auzit şi la inima omului n-au putut întra şi gândul omului n-au putut gândi ce bine mare au făcut Dumnezău iubiţilor săi.

Atunci arătă îngerul lui Dumnezău şi acesta lucru lui Sfântu Pavel apostol în ce chip iase sufletul diîn trupul omului deacă mearge la el îngerul de să-lu scoaţă diîn trup afară. Iară atunci înciape a să ruga sufletul omului cătră îngeri cu mare plângere şi cu mare jelanie de gice

[3] **Inspirată de *Apocalipsul apostolului Pavel*.**
[4] **arhanghelul**

aşia sufletul cătră îngerii lui Dumnezău: mai lăsaţi-mă, nu mă luoare-ţi încă acum diîn trup afară, că încă nu sâmt gata, că diîn păcate încă nu m-am înturnat, de mă mai lăsaţi să mă pocăesc şi să mă întorc cătră Dumnezău diîn păcatele meale, rogu-mă, lăsaţi-mă numai întru an sau în giumătate de an de să mă întorc şi să mă plâng de păcatele meale ciale mari şi riale şi spurcate ce-am făcut eu pre ceastă lume lacomă şi întunecată. Au doară mă va milui Dumnezău pre mine după ce mă veţi mai lăsa pre ceastă lume de să mă întorc, iară dup-aceaia voi-mi veţi lua sufletul mieu cum v-au zis Domnul.

Atunci grăesc îngerii fără de milă de zic ei aşia: o, oame, anii tăi ei s-au sfârşit şi zilele tale s-au scurtat. Ce numai ce eşi suflete diîn trup afară, că ne-au zis giudecătoriul cel mare şi înfricoşat să te luom acmu diîn ceastă lume. Că toţi anii tăi tu i-ai viiat câţi ai avut şi îngăduiria ta au trăcut. Că iată în ceastă lume numai ce te grijiiai tot să biai şi să mânânci şi să te dezmirzi în lăcomii şi în bucate dulci şi în păcate spurcate în tot chipul. Cum gice Pavel apostol 1, 15 [!]: să nu spargem lucrul lui Dumnezău pentru bucate, mai bine să nu mâncăm.

Şi zic îngerii: tu te temi acmu, suflete, deacă vezi că te luom, încă acmu te pomineşti de pocanie şi auziiai tu în toată vreamia învăţătura Scripturiei Sfinte şi cumu-ţi va fi ţie deacă veri muri, becisnice oame. Că în toate zilele vedeai că muriia oamini, şi bătrini şi tânări şi cumu nu te pocăişi în toată viaţa ta ! Acmu îmblem cătră Domnul nostru şi cătră Domnul tău.

Atunci să va trage sufletul diîn toate închieturile trupului şi diîn toate oasele lui, cum gice Pavel apostol la Evrei, 30, 9: că cuvântul Domnului celui viu şi putearnic mai tare-i de[cât] o spată cu doo [tăişuri] ascuţite şi întră şi desparte sufletul şi măduoa diîn oase. Şi-lu vor luoa înfricaţii îngeri a lui Hristos sufletul omului.

Atunci, oame, nu vei mai griji de săracii tăi, nice de muiare, nice de părinţi, nice de fraţi, nice de bratăşii tăi, nice de argintul tău. Ce numai ce te vei cutremura şi te vei tiame de frica giudeţului cumu-ţi va plăti ţie Dumnezău, oame, după faptele tale.

Dară unde-ţi va fi atunci ţie oame avuţiia ta şi scumpiia ta şi unde-ţi va fi atunci aurul să te plăteşti şi unde-ţi vor fi atunci fraţii şi soţiia ta cea iubită? Dară sufletului tău, oame, de ce nu-i pot agiuta, cum gice Hristos la Mathei, 6, 9: ce folosu va fi omului de-ar dobândi toată lumia deacă sufletul său va piiarde sau ce poate da apoi omul pentru sufletul său de să scoaţă diîn munca de vecie?

Dară când va vini Fiiul ominesc cu îngerii săi întru slava sa, atunci tot omul va da samă cineşi cu trupul său. Şi va înciape Hristos a întrăba de la noi aşia zicând: unde ţi-s oame measele tale şi cu băuturile tale şi cu mâncările tale şi dulceaţa ta şi iubostea ce iubiia trupul tău? Acealia toate te-au spurcat şi ca umbra au tăcut şi ca fumul s-au spart şi ca pravul înaintia vântului au perit. Dară sufletului tău, oame, ce hasnă-i de dulceaţa trupului tău ce te aprindiai şi zua şi

noaptia pre curvie şi pre lăcomie şi în odihnă mare erai tu oame şi te mâniiai şi dosădiiai, cum gice David proroc în psalom 4: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi ce grăiţi întru inimile voastre şi în cuvintele voastre.

Ce iubiiai hicleşigurile, cu mânule ucidiai săracii şi săracele cu picioarele călcai, curiai şi săriiai şi giucai în glasuri de cimpoi şi în fluere şi în toate vigăşagurile, cum gice Iacov apostol, 8, 5 [!]: cela om ce va să fie soţ lumiei, vrăşmaş iaste sufletului său. Cum gice şi într-alt loc, că gice: va îmbla în voia trupului, că trupul pre buiac iaste vrăşmaş sufletului său.

O, vai de tine suflete, multe iubeşti în deşert ! Cum gice iară Hristos la Mathei: adevăr, adevăru grăesc voo că de toate cuvintele ce grăesc oaminii în deşert şi minciuni avia-vor a da samă înaintia lui Hristos. Acum, suflete, de cuvintele tale îndirepta-te-veri şi iară de cuvintele tale şi de lucrurile tale ciale riale şi spurcate osindi-te-veri.

Plânge amu oame şi te cutrămură, că trupul tău-lu vor mânca viermii în pământ, iară sufletului tău cine-i poate spune munca şi cutrămurul şi frica ceasului celui de moarte [care] fără viaste vine ca u[n] leu răcnind şi cu mare frică şi groaze? În toate chipurile şi cu toate-lu muncesc şi-lu giunghe şi-lu tae atunci la moarte, cându-l iase sufletul diîn trup afară. Ce nu să poate spune atunci munca morţiei cându-i ia îngerul sufletul afară, aşia să spune că iaste duriaria şi usturimia trupului aşia cum ar zăcea gol cu piialia pre pară de foc să să frigă.

Atunci-i aduc îngerii de-i dau de bia păharul cel de moarte, atunci iase sufletul diîn trupul omului afară. Atunci mulţi îngeri drăceşti să adună de stau aproape aciia şi aduc scrisă toate păcatele tale. Şi zic: iani oame ce-ai făcut diîn prunciia ta până la moartia ta, de le pune în cumpănă ce-ai făcut tu oame, şi binele şi răul. Şi zic: au doară ai obidit pre vrun om mişel şi sărac sau ai ucis sau ai giurat strâmb sau ai furat sau ai pârât cineva fără diriptate sau ai curvit sau ai fărmăcat sau doară n-ai viiat bine cu fraţii şi cu vecinii tăi sau doară ai grăit minciuni sau doară n-ai iubit pre toţi oaminii asăminia. Şi toate lotriile şi toate strâmbătăţile şi toate hămişagurile tale, toate le vor întrăba câté-i făcut de cându eşti pre pământ, şi cu voe şi fără de voe, şi văzind şi nevăzind. Toate sâmt scrisă ce-ai făcut rău, de le-au scris îngerii cei iuţi şi le aduc înaintia omului de le pun înainte-i cum să să ruşiniaze şi să pliace capul ca u[n] om vinovat de să-lu piarză pre om cu vinile lui ceale riale ce-au făcut. Şi stau acolo mulţi draci nevăzuţi fără număr şi ei aduc acolia şi zic cătră îngerii lui Hristos: lasă-ni-l să-lu luom şi să-lu răpim, că el iaste al nostru.

Ce iară de altă lature vor sta doi angli[5] a lui Hristos şi ei încă vor căuta şi vor aduce înainte toate lucrurile ciale bune şi toate faptele ceale bune de vor căuta ce-ai făcut tu oame bine pre ceastă lume de le vor pune în cumpănă, de vor căuta şi ce-ai făcut bine şi ce-ai făcut rău de le

[5] **arhangheli**

vor cumpăni şi vor căuta rău ai făcut mai mult au bine ai făcut mai mult.

Şi vor căuta îngerii cia scriptură a lor au doară ai miluit pre săraci şi pre mişei sau ai dat mâncare flămânzilor sau ai adăpat sătoşii sau ai îmbrăcat dezbrăcaţii sau ai miluit robii sau ai socotit betiagii sau ai sălăşluit drumarii sau ai grăit bine direpт cei obidiţi şi diript cei călcaţi şi diîn năpastia lor tu i-ai slobozit? Toate le vor căuta îngerii lui Hristos de le vor pune în cumpănă.

Să-lu vor luoa îngerii lui [Hristos], ei-lu vor duce în viaţa de vecie, unde nu să poate spune limbă de om aceaia viaţă şi aceaia lumină şi odihnă. Iară să nu va avia credinţă şi să nu va fi înturnat diîn păcatele sale şi să nu va fi făcut bine în numele Domnului şi-lu va afla moarté în lotrie şi în păcate spurcate, ei-lu vor luoa îngerii cei iuţi şi-lu vor duce în munca de vecie, unde-i întuniarecul cel gros. Amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 47r-53v: *Cazanie la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa probabilă: Bihor

Versiune hibridizatată

Învăţătură la omul mort

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 4151, *Miscelaneu*, f. 58r-69v[6]
Datare: ante 1692
Copist: Popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Aştileu, judeţul Bihor

Iubiţii lui Dumnezău creştini carii v-au adus Dumnezău pre petrecanii acestui frate a nost ce l-au pohtit Dumnezău diîn ceastă lume, ascultaţi cuvântul lui Dumnezău. Că noi aşia sâmtem pre ceastă lume ca nişte oaspeţi şi ca nişte călători ce călătoresc într-o cale departe şi, deacă sosesc în cetate, ei într̆ în casa oraşului şi diîn câtă avuţie şi iuosag iaste într-aceaia casă, nemică nu ţin că iaste a lor, ce numai ce aştaptă să li să dia rândul şi vălasul şi gândesc astăzi au măine că să vor înturna înapoi şi au grije mare să nu-şi uite unialtele cându vor purciade. Pentr-aceaia, iubiţii lui Dumnezău creştini, aşia şi noi simtem deatori totdeauna să ne avăm călători într-această lume şi

[6] **Contaminarea s-a produs, în partea de început, cu cazania *Întâia poartă este moartea*, iar la sfârşit cu o predică posibil tradusă din literatura maghiară sau oricum alcătuită după modelul didactic al predicilor occidentale.**

nemică să nu ţinem că-i a nóstră, nice casa, nice avuţiia, nice dobitocul, încă nice feciorii, nice femeaia, nice trupul încă nu iaste a nostru, ce iaste a celuia ce l-au zidit.

Pentr-aceaia, oame creştine, să nu gândeşti că doară iaste al tău ceva pre pământ. Că moartia biruiaşte cu toate, că goli ne naştem pre lume, goli ne şi ducem diîn lume şi, până trăeşti în ceastă lume, încă trăeşti tot cu rău şi cu scârbă şi cu nevoe. Cum ai înnota pre o mare cu valuri şi cu vânturi riale, unde iaste în toate zilele nevoe şi amar. De o parte sâmt în ceastă lume boalele şi neputinţele, de altă parte sâmt năpăştile şi sărăciile, de altă parte paguba şi moartia, de altă parte greotăţile şi adaole[7]. Cumu-i în mare de înghit peştii cei mari pre cei mici, aşia şi într-această lume cei putiarnici pre cei neputincioşi. Atâta, iubiţii miei creştini, cât de toate laturile eşti în fricâ şi în groază, câtu nu ştii, cumu-i acmu lumia, până a dooa zi putia-vei fi viu au ba.

Pentr-aceaia, oame creştine, nu te lega de lucrurile ciale putrede şi amăgitoare a ceştii lumi, cum ai fi lăcuitoriu tot aicia. Ce tremite gândul tău la Dumnezău şi mută cugetul tău de aicia la ceriu şi te grijiaşte de faptele ciale bune. Dară nu lăsa gândul tău să să tăvălească după păcate scârnave, că prin doao porţi gróznice-ţi caută a mearge la Dumnezău, unde frică şi spaimă mare va avia sufletul tău.

Întâia poartă iaste moartia, priîn caria cu voe şi fără voe-ţi caută a treace cu bogată duriare. Deci la ceaia poartă sâmt străjiari mânioşi şi nemilostivi, carii te vor încungiura şi te vor dezbrăca de toate câte ai într-această lume şi le vor luoa de la tine toate, numai ciale sufleteşti vor lăsa de vei avia, iară de nu vei avia nice acialia, numai gol te vor lăsa.

Şi aşia-ţi caută să vii la a dooa pórtă, a giudeţului lui Dumnezău, înaintia atâtia gloate de îngeri şi atâtia săboară de sfinţi, priitini [!] lui Dumnezău, şi tocma înaintia fiaţei direptului giudeţ, unde te veri teame şi te veri cutrămura, că nu vei şti ce te va timpina şi cum va fi şi ce răspuns vei avia. Că te vor întreba acmu că ci ai vinit aşia gol şi sărac şi-ţi vor zice: ce-ai făcut [cu] văşmântul cel fără de moarte cu carile te-ai îmbrăcat în sfântul botezu? Încă şi de alte daruri sufleteşti te vor întrăba şi-ţi va zice Dumnezău: pentru ce-ai vinit aicia ca u[n] rob gol şi sărac, înaintia [a] atâţia fii dumnezăeşti şi înaintia scaunului mieu? Ce-ai făcut [cu] darurile creştinătăţiei, unde le-ai pierdut? Întru nemică n-ai băgat samă darurile meale ! Deci şi eu pre tine ca u[n] rob hiclean după lucrurile tale te voi giudeca şi în vecie faţa mia nu o vei mai vedia.

Pentr-aceaia, iubiţii lui Dumnezău creştini, când scoasă arhanghelul lui Dumnezău pre Sfântu Pavel apostol până în al treile ceriu de-l dusă de-i arătă viaţa de vecie de elu au scris aşia: că viaţa de vecie iaste fără de duriare. Că ce loc au gătit Hristos direpţilor săi ochi de om n-au văzut şi urechi de om n-au auzit şi la inima omului n-au putut întra şi gândul omului n-au putut gândi ce bine mare au făcut Dumnezău iubiţilor săi.

---

[7] dările

Atunci arătă arhanghelul lui Dumnezău şi acesta lucru lui Sfântu Pavel apostol: în ce chip iase sufletul diîn trupul omului deacă mearge la elu arhanghelul de să-lu scoaţă diîn trup afară. Iară atunci înciape a să ruga sufletul omului cătră îngerii lui Dumnezău cu mare plângere şi cu mare jelanie de zice aşia sufletul cătră îngerii lui Dumnezău: mai lăsaţi-mă, nu mă luoareţi încă acmu diîn trup afară, că încă nu sâmt gata, că diîn păcate încă nu m-am înturnat, de mă mai lăsaţi să mă pocăesc şi să mă întorn cătră Dumnezău diîn păcate. Rogu-mă, lăsaţi-mă numai întru an sau întru giumătate de an de să mă întorn şi să mă plâng de păcatele meale ciale mari şi reale şi spurcate ce-am făcut eu pre ceastă lume lacomă şi întunecată. Că doară mă va milui Dumnezău pre mine după ce mă veţi mai lăsa pre ceastă lume de să mă întorn, iară dup-aceaia voi-mi veţi luoa sufletul mieu cum v-au zis Domnul.

Atunci grăesc îngerii fără de milă de zic ei aşia: o, vai de tine oame, că anii tăi s-au sfrâşit şi zilele tale s-au scurtat. Ce numai ce eşi suflete diîn trup afară, că ne-au zis giudecătoriul cel mare şi înfricat să te luom acmu diîn ceastă lume. Că toţi anii tăi tu i-ai viiat câţi ai avut şi îngăduiria ta au trăcut. Că iată în ceastă lume numai ce te grijiiai tot să biai şi să mânânci şi să te desmirzi în lăcomii şi în bucate dulci şi în păcate spurcate în tot chipul. Cum gice Pavel apostol: să nu spargem lucrul lui Dumnezău pentru bucate, mai bine să nu mâncăm.

Şi zic îngerii: tu te temi acmu, suflete, deacă vezi că te luom, încă acmu te pomineşti de pocanie şi auziiai în toată vreamia învăţătura Scripturiei Sfinte şi cumu-ţi va fi ţie deacă veri muri, becisnice oame. Că în toate zilele vedeai că muriia oamini, şi bătrini şi tânări şi cum nu te pocăişi în toată viaţa ta ! Acmu îmblem cătră Domnul nostru şi cătră Domnul tău.

Atunci să va trage sufletul diîn toate închieturile trupului şi diîn toate oasele lui.[8] Cum gice Pavel apostol: că cuvântul Domnului celui viu şi putiarnic mai tare-i de[cât] o spată cu doo [tăişuri] ascuţite şi întră şi desparte sufletul şi măduoa diîn oase. Şi-l vor luoa înfricaţii îngeri a lui Hristos sufletul omului.

Atunci, oame, nu vei mai griji de săracii tăi, nice de muiare, nice de părinţi, nice de fraţi, nice de bratăşii tăi, nice de avuţiia ta. Ce numai ce te vei cutrămura şi te vei tiame de frica giudeţului, cumu-ţi va plăti ţie Dumnezău, oame, după faptele tale.

Dară unde-ţi va fi atunci ţie oame avuţiia ta şi scumpiia ta şi unde-ţi va fi atunci aurul să te plăteşti şi unde-ţi vor fi atunci fraţii şi priiatinii tăi cei iubiţi? Dară sufletului tău de ce nu-i pot agiuta, cum zice Hristos în Evanghelie (Mathei, 6, 9): ce folos va fi omului s-ar dobândi toată lumia deacă sufletul său va piiarde sau ce poate da apoi omul pentru sufletul său de să-lu scoaţă diîn munca de veaci?

---

[8] lateral: Evrei, 30, 9

Dară cându va vini Fiiul ominesc cu îngerii săi întru slava sa, atunci tot omul va da samă cineşi cu trupul său. Şi va înciape Hristos a întrăba de la noi aşia zicând: unde ţi-s, oame, measele tale şi cu băuturile tale şi cu mâncările tale şi dulceaţa ta şi iubostia ce iubiia trupul tău? Acialia toate te-au spurcat şi ca umbra au trăcut şi ca fumul s-au spart şi ca pravul înaintia vântului au perit. Dară sufletului tău, oame, ce hasnă-i de dulceaţa trupului tău ce te aprindeai şi zuoa şi noaptia pre curvie şi pre lăcomie şi în odihnă mare erai tu oame şi te mâniiai şi dosădiiai, cum zice David proroc[9]: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi, ce grăiţi întru inima voastră şi în cuvintele voastre.

Ce tu, oame, iubiiai hicleşigurile, cu mânule ucideai săracii şi săracele şi cu picioarele călcai, curiai şi săriiai şi giucai în glasuri de cimpoi şi în fluere şi în toate vigăşagurile, cum zice Dumnezău în cartia lui Iacov apostol[10]: cela om ce va să fie soţ lumiei, vrăşmaş iaste sufletului său. Cum zice şi într-alt loc: o, vai de cela om ce îmblă în voia trupului lui, că trupul prea buiac iaste vrăşmaş sufletului său.

O, vai de tine suflete, multe iubeşti în deşert ! Cum zice Hristos în Sfânta Evanghelie: adevăr, adevăr grăesc voo că de toate cuvintele ce grăesc oaminii în deşert şi minciuni avia-vor a da samă înaintia lui Hristos. Acmu suflete diîn cuvintele tale şi diîn lucrurile tale îndirepta-te-veri şi iară diîn cuvintele şi diîn lucrurile tale ciale riale şi spurcate osindi-te-veri.

Plânge amu oame şi te cutrămură, că trupul tău-l vor mânca viermii în pământ, iară sufletului tău cine-i poate spune munca şi cutrămurul şi frica ceasului celui de moarte ce vine fără de veaste, ca u[n] leu răgind şi cu mare frică şi groază. În toate chipurile şi cu toate-l muncesc şi-lu giunghe şi-lu tae atunci la moarte, cându-i iase sufletul diîn trup afară. Ce nu să poate spune atunci munca morţiei cându-i ia îngerul sufletul afară, aşia spune că iaste durearia şi usturimia trupului aşia cum ar zăcia omul viu, gol, cu piialia pre pară de foc să să frigă.

Atunci-i aduc îngerii de-i dau de bia păharul cela de moarte, atunci iase sufletul diîn trupul omului afară. Atunci mulţi îngeri drăceşti să adună de stau aproape aciia şi aduc scrisă toate păcatele şi zic: iani oame ce-ai făcut diîn prunciia ta până la moartia ta, de le pune în cumpănă ce-ai făcut tu oame, şi binele şi răul. Şi zic: au doară ai obidit pre vrun om mişel şi sărac sau ai ucis sau ai giurat strâmb sau ai furat sau ai pârât cineva fără direptate sau ai curvit sau ai fărmăcat sau ai făţărit sau doară n-ai viiat bine cu fraţii şi cu vecinii tăi sau doară ai minţit şi ai clevetit sau doară n-ai iubit pre toţi oaminii asăminia, sau doară la besiarecă n-ai mărs. Şi toate lotriile şi toate strâmbătăţile şi toate hămişagurile tale, toate le vor întrăba câte ai făcut de cându eşti pre pământ, şi cu voe şi fără de voe, şi văzind şi nevăzind. Toate sâmt

---

[9] lateral: psalom 4
[10] lateral: Iacov, 8, 5

scrisă ce-ai făcut rău, de le-au scris îngerii ce[i] iuţi şi le aduc înaintia omului de le pun înainte-i cumu să să ruşiniaze şi să pleace capul ca u[n] om vinovat de să-lu piiarză pre om cu vinele lui ciale riale ce-au făcut. Şi stau acolia mulţi draci nevăzuţi fără număr şi ei să adună acolo şi zic cătră îngerii lui Hristos: lasă-ni-l noao să-lu luom şi să-l răpim noi, că elu iaste a nostru.

Ce iară de altă lature vor sta doi arhangheli a lui Hristos şi ei încă vor căuta şi vor aduce înainte toate lucrurile ciale bune şi toate faptele ciale bune de vor căuta ce-ai făcut tu oame bine pre ciastă lume de le vor pune în cumpănă, de vor căuta şi ce-ai făcut bine şi ce-ai făcut rău de le vor cumpăni şi vor căuta rău ai făcut mai mult au bine ai făcut mai mult.

Şi vor căuta îngerii lui Hristos cia scriptură a lor au doară ai miluit pre săraci şi pre mişei sau ai dat mâncare flămânzilor sau ai adăpat sătoşii sau ai îmbrăcat dezbrăcaţii sau ai miluit robii sau ai socot[it] betiagii sau ai sălăşluit drumarii sau ai grăit bine direpţ cei obidiţi şi diript cei călcaţi şi diîn năpastia lor tu i-ai slobozit? Toate le vor căuta îngerii lui Hristos de le vor pune în cumpănă.

Să-lu vor luoa îngerii lui [Hristos], ei-lu vor duce în viaţa de veaci, unde nu să poate spune limbă de om aceaia viaţă şi aceaia lumină şi aceaia dulceaţă şi odihnă. Iară să nu va avia credinţă şi să nu va fi înturnat diîn păcatele sale şi să nu va fi făcut bine în numele Domnului şi-lu va afla moartia în lotrie şi în păcate spurcate, ei-lu vor luoa îngerii cei iuţi şi-lu vor duce în munca de vecie, unde-i întuniarecul cel gros şi neluminat cei ca u[n] păriate.

Pentr-aceaia iubiţii lui Dumnezeu creştini, Scriptura Sfântă zice de oaminii cei păcătoşi şi greşiţi, deacă vedem că mor în păcate, noi să plângem de ei, că aceia sâmt păgubiţi deacă nu plâng ei de păcatele sale până custă şi nu să roagă lui Dumnezău până sânt vii. Iară de oaminii cei buni şi creştini ce-i pohtiaşte Dumnezău şi-i duce în locul cel de odihnă, la lumina raiului, noi să nu plângem de ei. Că aşia grăiaşte Dumnezău în Sfânta Evanghelie, la Luca Evanghelest [!] în 7 capete: nu plânge, că plânge, că Sfinţiia sa deacă vindecă sluga celui hotnogiu ce era pus pe o sută de vitiiaji ce n-ai putia giudeca credinţa lui ce avu cătră Dumnezău. Şi a dooa zi iarăşi mergia Sfinţiia sa cu ucenicii săi cătră oraşul Nainului şi cum să apropie cătră poarta oraşului, află ducând orăşianii un mort la îngrupăciune, feciorul unii mueri văduo de avia numai acela şi numai acela au fost născut ia. Iară Domnul Hristos, văzind inima ei cia jeluită plângând şi suspinând, să milostivi de ia şi de plânsu o opri şi zisă: nu plânge ! Şi feciorul ei-lu învisă Domnul şi-l sculă.

Pentr-aceaia, iubiţii lui Dumnezău creştini, tribuiaşte a socoti şi a luoa aminte cum dintâiu tribuiaşte să plăngem pre morţi. A dooa oară, cum tribuiaşte a plânge pre morţi. [!] A treia oară, direpţ ce nu tribiiaşte fără mod a plânge. Miluoan că tribuiaşte a plânge cu măsură arată în carté întâiu: plânsul fără mod cuntiniaşte-l Dumnezău. Cum grăiaşte

Sfântu Pavel apostol[11]: nu voiu să nu ştiţi voi, fraţilor, de ceia ce-au adormit, ca să nu vă scârbiţi, ca ceia ce n-au nediajde. Tribuiaşte a plânge, că diîn năravi iaste tocmala a plânge. Că dobitocul încă plânge cându să desparte de soţul său.

A dooa oară, nu în modul poganilor să plângem, carii n-au nice o nediajde de morţii săi, nice ştiu de învieria morţilor săi şi de giudeţ. Direpţ aceaia pre morţi ei giudecă a fi periţi. Aşia au plâns David fără mod pre Avesalom ca u[n] om perit în păcate. Cumu-i scris în a doao carte a lui Samoil proroc.[12]

Pre a treia învăţătură încă voiu răspunde. Pentr-aceaia în locul cel de odihnă voi veţi treace, cum zice în cartia ascunşilor[13]: fericaţi-su morţii de acmu până în veac carii mor în credinţă diriaptă, adevăr că sufletul va poposi de ostăniala trupului. Aceasta poposală tribuiaşte a înţeliage de cei credincioşi. Că de pre necredincioşi aşia au zis Dumnezău[14] că inimile lor nu vor muri şi focul lor nu să va stânge, carile nu samnă poposală, ce munca de vecie. Pentr-aceaia, carii s-au schimbat în fericăciune ş-au murit în credinţă direaptă, nu tribuiaşte fără mod a plânge, că noao ne iaste direptate Iisus Hristos şi cuvântul Domnului sfântu-i.

Pentr-aceaia, oame creştine, puţin plânge pre mortul tău, că poposiaşte. Avram patriiarh cu mod au plâns pre Sara, muiaria lui, aşijderi şi Iosif pre tată-său, pre Iacov. Dară nime nu tribuiaşte fără mod a plânge pre morţii săi. Ughian tribuiaşte noao a plânge cu mod părinţii noştri şi muerile noastre şi pruncii noştri deacă mor. Cum plânsă Avram pre Sara, muiaria lui, şi Iacov pre Rahila, muiaria lui, şi Iosif pre Iacov, tatăl lui cel bătrin. Tribuiaşte noi a plânge şi a lăcrăma şi pre oaminii cei buni şi temători de Dumnezău şi cărtularii şi învăţătorii cei buni, cum au plâns jidovii pre Moysie proroc şi pre Aron în 30 de zile şi David craiu pre Amear, cumu-i scris în a dooa carte a lui Samoil proroc.[15] A treia oară, tribuiaşte noao a plânge pre bratăşii noştri şi carii fac cu noi bine, cum plânsă David craiu pre Nathan proroc şi Hristos pre Lazar.[16] A patra oară tribuiaşte a plânge şi alenşigul nostru când am căzut în voia lor, cum plânsă David craiu pre Saul, alenşigul lui, cumu-i scris în a dooa carte a lui Samoil proroc.

Întâiu [!] ocă a învăţăturei: direpţ (a)ce nu tribuiaşte a plânge fără mod pre morţi? Direpţ aceasta că diîn schimbaria aceştii lumi ei vor fi mai fericaţi. Oca acestuia lucru să cunoaşte în Scriptura Sfântă.

A dooa oară, direpţ aceaia nu tribuiaşte fără mod a plânge pre

---

[11] **lateral: Solon., cap. 4**
[12] **lateral: cap. 18**
[13] **lateral: cap. 14**
[14] **lateral: Isaia, 66**
[15] **lateral: cap. 4**
[16] **lateral: Ioan, 39**

morţi că din toată greimia aceştii lumi mântuiţi simtem priîn moarte şi poposim în pace.

Pentr-aceaia, iubiţii lui Dumnezău creştini, acest frate a nostru elu să petriace acmu de la noi şi de la vecinii lui şi de la fraţii lui. Dumnezău-i iarte păcatele ! Amin.

Identificare probabilă

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*, f. 5r-6v (fragment)
Datare: 1668
Copist: popa Pătru din Tinăud; provenienţa: Bihor

[...[17]] plăti Domnului tău şi Dumnezăului nostru pentru faptele tale. Unde ţi-i viiaţa ta acum şi bogăţiia sau scumpiia sau unde ţi-s vecinii sau fraţii sau soţii tăi sau gândul tău cu carele gândiiai totu să faci rău?

O, suflete muncite, nime de aceia acum nu-ţi pot agiuta ! Unde ţi-s measele cu mâncările şi cu băuturile dulci? Toate au fost spurcate !

O, suflete oame, ce folos ţi-i acum de dulceaţa ta, că îmblăm zua şi noaptea în curvie şi în odihna trupului ! Cu limba batgiocoriiai şi dosădiiai săracii şi ascultai hiclenşigurile şi cu mânule ucideai săracii şi te săltai în danţuri şi în glasuri de cimpoi !

O, vai de tine, suflete muncite, mult iubeşti în deşert ! Plângi acum şi te cutremură, că trupul ţi-l vor mânca viermii în pământ, iară sufletul să va munci în vecie. Cine poate spune deîn ceastă lume frica şi cutremurul ceasului de moarte cum vine la noi cu grozăvie grozavă, în toate chipurile de-l giunghe şi-l tae, cât nu să poate spune frica morţii !

După aceaia zace cum [...[18]].

C) *Învăţătură la omul mort*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 4151, *Miscelaneu*, f. 70r-81v: *Învăţătură la omul mort*[19]
Datare: ante 1692
Copist: Popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Aştileu, judeţul Bihor

---

[17] **lipsă file**
[18] **Restul filelor s-au pierdut.**
[19] **Inspirată cel mai probabil de *Dioptra* lui Filip Solitarul. Este versiunea cu cea mai mare răspândire.**

Ascultaţi creştini, oamini buni, cum spune noao Sfânta Scriptură în ce chip esu sufletele oaminilor celor buni şi direpţi diîn trup afară, cându vor să să schimbe diîntr-această lume. Iară atunci sufletul omului la moarte el să schimbă cu durori şi cu boală gria, cu suspini şi cu amar, cu plângeri şi cu lacrămi.

Are Dumnezău doao ciate de îngeri, o ceată o chiamă îngeri blânzi şi milostivi. Aceia sâmt foarte frumoşi şi podobiţi şi li-s veşmintele foarte albe şi luminoasă ca soarele şi pre veşmintele lor iaste scris IS HS NI KA, adecă Iisus Hristos cel blând şi putearnic. Şi aceia îngeri-s tocmiţi tot cu brâne de aur şi cu cununi de pietri scumpe, cu mărgăritariu şi cu piatră de aspis, de luminiază oarecum luminiază soarele cându luminiază şi răsare tânăr şi luminos.

Deci tremite Dumnezău tot câte doi îngeri diîntr-aceia ceată de iau sufletul cel direpţ cându va să iasă diîn trup. Deci omul cel direpţ deacă să războliaşte şi i să apropie ceasul şi i să împle vacul, atunci la moarte, când mână Dumnezău îngerii să ia sufletul diîn trup, iară sufletul omului celui direpţ câtu veade pre acei îngeri aşia mândri şi luminoşi, elu nu nice şti cum iase diîn trup de bucurie, ce câtu-i veade aşia luminoşi, îndată zboară în braţele lor, mângâindu-să şi veselindu-să de dragostia şi de frămsaţa lor.

Atunci îngerii arăduesc cu acel suflet şi îmblă cu elu de-i arată tot binele de pre ceastă lume şi îmblând îngerii cu elu-i zic: bucură-te suflete şi te veseliaşte ! Şi de-ar fi îmblat acel suflet până au fost în trup ceastă lume toată, încă-l poartă pretutindiria cum ai clipit cu ochii de riapede şi-lu întoarnă iară înapoi la oase, la trup, la case-şi, unde au petrecut pre lume, şi-i zic sufletului acei îngeri luminoşi: suflete, iată-ţi casa şi oaminii tăi cum plâng după tine, ferice de tine suflete c-ai fost om bun ! Aşia zic îngerii cătră suflet.

Iară oaminii duc oasele şi trupul la besiarecă şi-lu slujesc cu preuţi şi până-l slujesc preuţii şi stau la groapă şi-i cer ertăciuni, îngerii încă tot acolo stau cu sufletul şi aştaptă. Iară deacă bagă oaminii trupul în groapă şi pecetluiaşte preutul groapa în cruciş, amu atunci zic îngerii sufletului: suflete, vezi trupul tău şi oasele tale? Sufletul zice: văzu. Încă de trei ori-l întrabă pre suflet şi zic îngerii sufletului: caută bine, suflete, să-ţi cunoşti mormântul şi oasele tale şi pasă de-ţi sărută oasele tale şi te iartă cu trupul tău şi caută bine să-ţi cunoşti mormântul tău, că cându va fi la zuoa de giudeţ, atunci vei vini şi iară vei întra în oasele tale de te vei face om ca şi mainte şi te vei giudeca şi vei mearge cu toate lucrurile tale înaintia lui Hristos. Atunci sufletul mearge de-şi sărută oasele şi să iartă cu trupul şi amu, deacă să iartă sufletul cu trupul, atunci-lu iau îngerii pre suflet lângă sine până ce mărgu oaminii acasă la pomiane de mânâncă cumândaria.

Iară deacă mânâncă oaminii cumândaria, atunci îndată arăduesc îngerii cu acel suflet bun şi să duc cătră ceriu şi, suindu-să cătră ceriu, lu duc pre la 27 de vame a păcatelor ce să chiamă vame drăceşti şi la

toată vama-l opresc pre suflet de-l cearcă şi-lu cumpănesc şi pun în cumpănă de o lature păcate, de altă lature fapre bune, în cumpăna de-a diriapta pun arhanghelii lui Dumnezău diîn faptele ciale bune numai câte una, iară cumpăna de-a stânga pun diavolii diîn faptele ciale riale şi câte ziace şi tot nu pot trage ciale ziace riale pre cia bună, că o faptă bună calcă pre ziace de ciale riale. Şi la toate vamele-lu cearcă aşia. Ce nu-i mai greu sufletului de la ciale 7 vame a păcatelor celor de moarte, ales la vama cia de curvie.

Iară atunci, fraţilor creştini, bun feleliatiu şi agiutoriu are sufletul acolo milosteniia, să va fi miluit săracii şi să va fi îmbrăcat golii şi să va fi slobozit robii şi să va fi cinstit preuţii şi să va fi ipăltătuit besiaricile *şi să va fi cumpărat cărţi şi să le fie dat în mână de preuţi să fie rugat pre Dumnezău priîn păcatele lui*[20]. Că pentru unii ca ceia tare feleluesc îngerii lui Dumnezău şi-lu iau de acolia pre suflet şi-lu petrec de la toate vamele. Iară dracii deacă vădu că nu-l pot luoa într-a[lt] chip, ei ţinu calia sufletului şi-i stau înainte şi ar vria să-l ia cu tăriia de la îngerii lui Dumnezău. Iară ei câtu să apropie de îngerii lui Dumnezău, lor îndată le piiare putiaria şi tăriia şi nu să nice pot apropiia. Iară sufletul să foarte îngroziaşte şi să sparie şi mearge cu frică. Atunci îngerii zic acelui suflet bun: nu ti tiame suflete ! Iară diavolii aceia deacă vădu că nu-l pot luoa nice aşia, ei încep a strâga aşia: pasă, vitiaze suflete, pasă că bine te purtaşi, că scăpaşi diîn mânule noastre, că iaca cu ce te-am vrut cinsti noi pre tine şi iaca cu ce ţ-am vrut plăti noi ţie, cu foc şi cu putoare, şi ţin într-o mână zbiciu de foc, într-altă mână buzdugan de foc, iară sufletul tace şi nice napoi nu-şi caută de frică până ce sosiaşte la poarta ceriului. Iară deacă sosiaşte la poarta ceriului, stă în poartă şi atunci grăiaşte sufletul şi zice: încă acmu cunosc şi văzu c-am scăpat eu diîn mânule dracilor şi a vrăşmaşilor miei ce vria să mă munciască pre mine.

Şi atunci întră sufletul pre poartă înlontru, în ceriu, şi-lu duc îngerii priîn gloatele ceriurilor şi priîn mulţimia îngerilor. Iară arhanghelii cei cereşti întrabă şi zic: oare ce suflet treace? Iară îngerii ce-l duc zic aşia: un suflet bun treace şi mearge la Dumnezău. Iar îngerii în ceriu sâmt tot gloate şi stoluri de cântă şi laudă pre Dumnezău şi zic unii îngeri: ia înblemaţi şi noi, fraţilor, după elu ! Alţii iară zic: pasă, pasă, vitiaze suflete la împăratul ce n-ai mai îmblat şi la împăratul ce n-ai mai îmblat [!] şi la locul ce n-ai mai fost şi minuni şi mândrii carealia veri vedia tu acolo ce necum să fii văzut, ce nice cu gândul n-ai gândit. Alţii îngeri iară zic: înblemaţi şi noi, fraţilor, să vedem cumu-i va grăi Dumnezău, că bun sufletu-i acesta.

Deci mărg gloate de îngeri cu acela suflet şi cât sosiaşte înaintia lui Dumnezău, îndată întrabă Dumnezău ce om au fost şi ce sufletu-i

---

[20] Textul subliniat este foarte probabil o interpolare a popii Ursu, copist harnic, care a găsit astfel un foarte ingenios mod de a-şi face reclamă. Acest mod de plată a păcatelor nu apare decât în predicile sale.

acela. Iară îngerii zic: o, Doamne, fost-au om bun şi-i suflet direpţ; şi arată binele şi milosteniia ce-au făcut acel suflet, că sâmt toate scrisă în hoştoromul îngerilor. Iară Dumnezău zice cătră îngeri: duceţi-l în iad, mainte să vază iadul, că batăr c-au şi auzit că iaste iad şi doară n-au crezut. Pentr-aceaia-lu duceţi în iad să vază iadul.

Atunci îngerii-lu duc mainte în iad pre acel suflet, iară sufletul, văzind muncile iadului, înciape a ţipa şi a plânge. Iară îngerii zic: nu ti tiame, suflete, că nu ti-am adus noi aicia să lăcueşti, ce numai să vezi de ce te-ai mântuit. Că de n-ai vrut fi om bun, aicia ai vrut chinui şi ti-ai munci. Ce te vom duce la locul cel de odihnă, unde te vei bucura şi te vei veseli. Şi de aciia-lu iau îngerii pre acel suflet şi-lu scot diîn iad şi-lu duc iară înaintia lui Dumnezău. Şi iară-l tremite Dumnezău în raiu, de veade raiul, şi zice Dumnezău: duceţi-l la raiu, că-i acolo locul lui şi-lu tocmiţi în locul cel de odihnă, să să bucure şi să să odihnească. Atunci-l iau îngerii şi-lu duc la raiu pre acel suflet şi-lu pun la raiu în locul ce i-au gătat Dumnezău, unde sâmt pomii raiului, în dulceaţa raiului. Şi-i dau acelui suflet un pom diîn raiu, care pom rodiaşte în toată luna câte 12 poame sfinte şi supt acel pom sfânt dau-i un pat de aur să odihniască, că supt toţi pomii raiului sâmt paturi de lumină. Şi odihnindu-să acolo, acel suflet elu-şi veade binele său, că încă de la giudeţ înainte va mearge întru mai multă bucurie şi va dobândi mai mare bine.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, ascultaţi că toate limbile păgâne au toate un înger numai, îngerul lui Adam, arhanghel loil, carile au rugat pre Tatăl, priîn greşala lui Adam, tot în cóte şi în genuînche de l-au ertat Dumnezău. Pentr-aceaia acmu încă acela înger, arhanghel loil, roagă pre Tatăl direpţ toate sufletele păgâne ce nu-s luminate într-o lumină cu creştinii şi Dumnezău, pentru rugăciunia lui arhanghel loil, va aleage diîn toate limbile şi diîn păgâni la zuoa de giudeţ.

Iară oare de câte ori să naşte om diîn creştini în lume, de toate orile mărg îngerii la Dumnezău de să cer să le fie socotitori şi străjuitori pruncilor ce [să] nasc. Deci tot porobocul botezat, elu-l scrie îngerul în oştoromul lui Hristos şi-i poartă de grije până la moarte. Iară atunci la moarte-lu duc de-l pun în raiu supt acei pomi cu paturi de veselie. Şi atunci vine şi îngerul cel de botezu şi-lu sărută pre acel suflet şi-i zice: mulţămăscu-ţi c-ai fost om bun şi creştin şi milostiv şi cu inimă curată. Deci eu încă voiu dobândi boerie şi cinste de la Hristos pentru tine. Aşia-i zice îngerul sufletului celui bun şi aşia să veseliaşte şi sufletul şi îngerul.

Iară când moare omul păcătos are Dumnezău o ceată de îngeri de o chiamă îngeri iuţi şi cumpliţi. Aveia îngeri sâmt armaşi păcătoşilor. Deci la păcătoşi tremite Dumnezău dintr-aceia îngeri tot câte doi de iau sufletul diîn trup şi-lu giunghe îngerii trupul omului. Că sufletul cel păcătos nu poate eşi lesnă diîn trup, ce să strânge în trup. Dară oare de ce nu poate eşi diîn trup, ce să boiaşte numai? Direpţ aceaia nu poate că veade de o lature stând îngerii cei negri ce le iase foc diîn ochi şi

diîn gură şi arapinii [!] cei spurcaţi ce li-i mai cumplită vediaria decât şi munca. De altă lature iară veade păcatele sale şi iară veade stând înaintia sa îngerii cei iuţi şi cumpliţi şi mânioşi a lui Dumnezău. Deci dirept aceaia nu poate eşi lesnă osinditul de suflet a păcătosului, ce cându va să iasă, scârşcă în dinţi şi caută grozav şi spărios şi va să fugă diîn aşternut să scape de moarte. Oi, daş-ar elu atunci tot binele său de pre ceastă lume, numai să scape şi să să poată plăti. Ce zău, de moarte nu să poate plăti nice cu chinciul, nice cu dobitocul, fără numai de va fi făcut bine elu va dobândi şi acolo bine. Dirept aceaia, îngerii lui Dumnezău acei iuţi şi cumpliţi ce sâmt armaşi păcătoşilor, deacă văd ei că nu poate eşi sufletul de frică, iară ei-lu pătrund de doao laturi cu armele ciale de foc şi aşia iase sufletul diîn trup cu multă duriare şi cu multă usturime.

Şi atunci încep îngerii a-lu mustra pre acel suflet păcătos şi-i zic: câtu suflete ai fost vreşmaş lui Dumnezău şi cuvintele lui Dumnezău ţ-au părut visuri şi minciuni, ce iani înblem să-ţi arătăm faptele tale ciale reale şi pre unde ce ai făcut. Şi-l poartă cât ai clipi cu ochii de-i arată faptele ciale riale, s-ar fi îmblat ceastă lume toată. Iară el văzind faptele şi răotăţile sale şi pre unde ce-au făcut, elu îmblă tot plângând.

Atunci îngerii-lu mustră pre acel suflet păcătos şi-i zic: vezi-ţi lucrurile, veziţi faptele ce-ai făcut ! Şi-lu duc iară la trup. Iară oaminii duc oasele şi trupul la besiarecă şi-lu slujesc cu preuţi. Iară îngerii tot ţin pre suflet pre lângă oase şi lângă trup legat cu fune de grumazi. Iară când mărg oaminii la groapă de să iartă cu oasele şi cu trupul, atunci îngerii zic sufletului: pasă şi tu, sărace suflete, de-ţi sărută şi tu oasele şi te iartă cu trupul şi caută bine să-ţi cunoşti mormântul, că când va fi la giudeţ, vei vini iară şi vei întra în trup cu toate păcatele tale şi te vei face om ca şi mainte şi te vei giudeca.

Iară oaminii deacă îngroapă oasele şi trupul, ei mărg acasă şi gustă cumândaria. Iară îngerii încă stau tot acolo. Şi deacă gustă oaminii cumândaria, atunci îngerii încă arăduesc de acolo cu sufletul şi-lu sue cătră ceriu şi suindu-l cătră ceriu-lu duc pre la 27 de vame a păcatelor, ce să chiamă vame drăceşti şi la toate vamele-lu opresc domnii dracilor şi-i arată toate păcatele scrisă. Atunci bine-i prind lui banii provodnicului.

Şi-lu duc îngerii pre suflet ca pre un fur legat cu fune de grumazi şi-lu sue la poarta ceriului. Iară elu mearge ca o oae spăriată şi ca o fiiară sălbatecă şi-lu petrec priîn toate ceriurile. Şi zic unii îngeri: oare ce suflet triace? Alţii iară zic: ce suflet să treacă? treace un făcătoriu de rău ! Şi-lu mustră toţi de toate laturile şi-i zic: o, suflete becisnice, unde-ţi pare ţie că mergi acum? O, vai de tine, că tu mergi la împăratul ce n-ai mai fost niceodată şi la locul de n-ai mai fost şi mustrări ca cealia vei auzi ce mai mare-ţi va fi ruşinia şi ciuda decât şi munca. Alţii iară zic: o, vai de tine, sărace suflete, că ci nu s-au îndurat tată-tă sau mumă-ta sau sora sau fraţii să-ţi fie legat o piatră mare de grumazii tăi şi să te fie aruncat în groapă mare încă atunci cându ti-ai născut diîn mă-ta sau s-au vrut da Dumnezău să te fii făcut piatră în trupul mâne-ta

decâ să te fii născut, că cumu te duc la locurile ce ţ-ai agonisit, sărace şi vai de tine, suflete !

Şi-lu duc înaintia lui Dumnezău, iară Sfinţiia Sa întrabă la îngerii ce-l aduc: ce sufletu-i acesta? Iară îngerii arată păcatele lui scrisă. Atunci zice Dumnezău: duceţi-l în raiu mainte, să vază raiul, că doară elu au auzit că iaste raiu şi doară n-au crezut. Atunci îngerii-lu iau şi-lu duc în raiu pre acel suflet păcătos, de-l poartă şi-i arată toată dulceaţa şi tot binele diîn raiu.

Iară sufletul îmblând în raiu, în ciale mândrii multe, elu-şi uită de periria sa de mirizma raiulu. Că ce veade elu acolo, necum să fie văzut, ce nice cu gândul n-au putut gândi. Iară îngerii ce-l poartă-i zic: suflete mişiale, oare ce te tu aşia tare veseleşti şi ce te tu aşia bucuri? Nu-i aicia locul tău, că iaca deacă ai fi [fost] tu om bun, aicia te-ai vrut veseli şi aicia ai vrut fi, cu direpţii într-u[n] loc.

Şi îndată-l scot diîn raiu şi-lu duc în temniţele iadului, că sâmt temniţe afară de iad de toate fialurile de păcate: de furi, de tâlhari, de curvari şi de câte păcate sâmt pre lume de toate. Şi-l bagă pre acel suflet păcătos în temniţă la strana sa şi şiade acolo până la giudeţ. Şi şezând acolo cu alţi păcătoşi, elu-şi veade munca în ce va mearge, că stau muncile iadului cu gura deşchisă cătră uşile temniţelor de vădu păcătoşii şezând în temniţă în ce muncă vor mearge de la giudeţ înainte.

Iară ei tot plâng şi să roagă oaminilor săi într-această lume şi zic: că ce nu să îndură cine amu eu pre lume, tată-mieu sau mumă-mia sau fraţii sau surorile sau muiaria sau bărbatul sau cineva diîn rodul mieu şi să-m plătească diîntr-acest loc de muncă, să facă cumândări şi alămojnă şi să le dea întru numele lui Dumnezău şi dirept sufletului mieu mişeilor şi săracilor, şi să dia haine dezbrăcaţilor şi golilor şi cărţi la besiareci ca să roage preuţii pre Dumnezău şi (şi) să mă plătiască de aicia oaminii miei. Aşia să roagă sufletul diîn temniţele iadului cu mare milă ca să tremiţă fraţii lor după ei pomiane şi jirtvă. Că îngerii acelora oamini ce sâmt în temniţele iadului în toate zilele îmblă pre la uşile celor vii. Iară fraţii şi părinţii şi feciorii acelui mort deacă vor face cumânt [!] şi jirtvă întru numele lui Dumnezău şi dirept sufletul lui sau vor da haine *şi cărţi la besiareci*, atunci îngerii iau acia milostenie şi o duc acolo la temniţă şi dănuoară şi a duoară [!] şi tot să rad păcatele acelui suflet diîn hoştoromul păcatelor şi dup-aceaia zic îngerii sufletului: bucură-te, suflete, c-ai avut oamini buni şi milostivi şi înduraţi de-au dat milostenie multă pentru tine de te-au plătit de aicia şi acmuşi ne vom duce înaintia lui Dumnezău de-ţi vom face rând bun şi te vom scoate de aicia.

Şi atunci mărg îngerii la Dumnezău şi duc hoştoromul păcatelor înaintia lui Dumnezău şi zic: o, Dómne, cutare suflet au avut oamini buni şi milostivi şi înduraţi de au dat milostenie şi l-au grijit până i-au ras toate păcatele. Atunci zice Dumnezău aşia: aduceţi-l încoace pre acel suflet. Iară de aceia oamini buni ce-au grijit după elu până ce i-au

ras toate păcatele, noi le vom căuta de rând la zuoa de giudeţ.

Şi atunci-l scot diîn iad îngerii pre acel suflet ce-au făcut bine şi alămojnă rudeniia după elu şi-lu duc la Dumnezău. Atunci-l iartă Dumnezău pre acel suflet şi-l blagosloviaşte şi-lu tremite în raiu şi-i dau un pom sfânt şi un pat cu lumină şi să odihniaşte acolo până la giudeţ cu alalte suflete a direpţilor. Iară la zuoa de giudeţ deacă să va împreuna trupul cu sufletul, va mearge în părăţiia ceriului şi de-aciia înainte va fi mai în mare bine şi mai în mare veselie şi bucurie netrăcută şi nesfrăşită în veac. Amin !

Variante

1) *Cazanie la morţi*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*, f. 90r-96r
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

Ascultaţi dumneavoastră, pravoslavnicilor creştini de toată vârsta, tineri şi bătrâni şi toţi cei ce vă aflaţi la petrecaniia acestui pravoslavnic creştin, precum să roagă sufletul atunci când să desparte de trup cu mare rugăminte şi zice aşa: lăsaţi-mă puţintel, îngerii lui Dumnezeu, ca să mă pocăesc, mai miluiţi-mă în trup [un] an, ca să plâng păcatele mele cele reale şi multe care am făcut din tinereţile mele până în ceasul de acum, săracul de mine, lăsaţi-mă să mă pocăesc, ca dór mă va erta Domnul cel milostiv. Atuncea grăesc sfinţi[i] îngeri cătră suflet şi zic aşa: ani[i] tăi, suflete păcătoase, s-au sfârşit şi întru această lume nu mai sânt la tine zile şi ani[i] tăi toţi s-au sfârşit. Că poveşti ţe-au părut ţie cuvintele Sfintei Scripturi şi zisele care auziiai de la arhierei şi proroci în toate zilele spuind şi învăţindu-te de unele ca aceastea, cum va fi deaca vei muri.

Atuncea zise îngerii: eşi suflete din trup, nu mai zăbovi, ce purceade, că ne-au mânat marele şi înfricoşatul judeţ cel înfricoşat ca să te luom şi să te mutăm dintru această lume înşălătoare, că ţe-au trecut anii tăi în toate poftele tale ceale reale şi spurcate, de jeluiai să beai mult şi să mănânci numai tu de ajuns şi să te îmbraci în toate fealurile de podoabe, în toate zilele, ca să te arăţi lumii frumos, iar de moarte şi de săraci nu-ţi aduceai aminte, nice te temeai de moarte. Oh, suflete păcătoase, acum deaca vezi că vom să te scoatem dintr-această lume înşălătoare, îţ pare rău şi te căeşti şi începi a pomeni de pocăinţă şi de fapte bune. Ce, oh, suflete, acuma ai întârziiat, o, amărâte suflete păcătoase ! Fost-au vreame destulă de pocăinţă, când te-au strigat Sfânta Evanghelie întru sfintele liturghii la sfânta bisearică în toate zilele. Iar ţie nu-ţi era grijă de unele ca acealea, care acum de mare

folos ţ-ar fi, ce tu aflai alte socoteale amăgitoare, iar acum acealea ţ-ar trebui şi nu le ai, că de la tine s-au sfârşit toate. Că soarele ţe-au apus, târgul s-au strins şi dugheanele s-au închis, noaptea cea întunecată te-au apucat. Crez, auziiai în toate zilele Sfintele Scripturi şi învăţăturile meale şi-ţ spunea precum îţi va fi deaca vei eşi dintru această lume, o, amărite suflete şi greşite ! Vedeai în toate zilele murind tineri şi bătrâni, dar cum nu te-ai simţit pre tine să te deştepţi şi să te pocăeşti într-atâta vreame ce-i trăit, o, ticăite suflete ! Ce acuma îţi cauţi pocăinţă când vezi moartea? Nu umbla acuma căutând pocăinţa când vezi moartea că vine ! Ce blăm cătră Domnul tău şi Dumnezeul nostru.

Atuncea, cu mare nevoe şi groază să trage sufletul din trup, di pre toate încheeturile trupului, şi-l iau îngerii cei înfricoşaţi. Atuncea sufletul nu va mai griji nice de muiare, nice de feciori, nice de mumă, nice de tată şi nici de unele câte sânt într-această lume, numai ce te vei teame de înfricoşatul judeţ şi te vei cutremura ce răspuns vei să iai şi cum îţi va plăti ţie pentru faptele tale ceale reale şi multe.

Unde-ţi va fi atuncea avuţiia ta şi strinsoarea şi scumpeatea? Unde-ţi va fi neamul tău, părinţii şi fraţi[i] şi surorile tale şi toate rudeniile şi preateni[i] tăi cei iubiţi şi dulci cu care te îndulceai şi te însoţeai cu ei în toate dulceţile aceştii lumi? Oh, ticăloase oame, acum îţi pare rău şi e târziu, plângi cu amar şi nimărui nu e milă de tine. Acum measele tale şi iubostea trupului tău ca praful de vânt au trecut aceastea toate. Oh, amărite suflete păcătoase ! Ce folos îţi iaste ţie de dulceaţa ta cela ce te purtai zioa şi noaptea în toate chipurile de împresurai cu toate nevoile săraci[i] şi milă nu ţi să făcea de nimene ca să-i ajutorez, ci ascultai clevetele şi minciunile şi toate vicleşugurile. Cu mâinile [ucideai] săracii, o, vai de tine, oame păcătoase, mult iubiş în deşărt ! Acum nu-ţi poate folosi nice unii de aceia nimic. Acealea acuma într-ajutoriul tău nu sânt, ticăloase, ce trupul tău acuma în pământ va întra, dintru care au fost luat şi viermilor mâncare.

Că moartea vine fără veaste la om şi omul cătră moarte. Pentru că moartea soseaşte la om cu toate armele morţii: cu sabie ascuţită şi cu suliţă ascuţită, cu săgeata cu ţagle [!] şi cu groază mare. Cu toate acealea împunge cu păharul morţii, aşa cum ar zăcea gol în para focului. Atuncea aduc păharul cel amar de moarte şi uitân(d)du-se la părinţi şi văzându-i cum stau înainte şi văzând şi casa în pustiire şi copii[i] rămâind în sărăcie, de frica morţii varsă lacrămi cu sudori, neputând grăi nimica, îţ căuta a bea păharul morţii.

Iar sufletul iase afară din trup şi dracii să adună aproape de trup cu toate faptele ceale reale ca să-l apuci, că sint toate păcatele scrise, ceale dintru tinereaţele lui până la moarte, de le pun în cumpănă şi zic dracii: ni să-l răpim şi să-l luom. Iar de altă parte stau doi îngeri(i) a lui Dumnezeu şi aduc toate bunătăţile şi le pun în cumpănă.

Deci, de-l vor lua îngerii lui Hristos, îl duc la viiaţa cea de veaci, înaintea lui Hristos, în veselie nesfârşită, în gloata îngerilor şi a tuturor

sfinţilor. Iar de-l vor lua dracii, îl vor duce în temniţa morţii în munci, acolo va fi plingeri şi scârşnirea dinţilor şi vermi[i] cei neadormiţi.

Iară de va fi sufletul bun, îl iau îngerii cei luminaţi ca soarele de-l poartă pre la toţi cunoscuţii lui şi pre la casa lui pre unde au făcut şi bine şi vor zice: ferice de tine, suflete, că bine te-ai purtat. Şi iar zic: blem, suflete, să-ţi arăt. Şi ca fulgerul îl poartă îngerii de-i arată ce bine au făcut cât au trăit în lume, în viiaţa lui pre pământ. Deci, văzându-ş binele, el să bucură şi să veseleaşte şi iar îl duc îngerii la casa sa şi la oasele sale. Iar oamenii iau oasele cu coşciugul de-l duc la bisearică. Iară îngerii merg cu sufletul după oase şi, deaca slujesc preoţii şi merg de să iartă oameni[i] cu oasele, atuncea zic îngerii: vezi bine suflete oasele tale ! Până de trei ori. Sufletul zise: văzu-le bine. Îngerii zic: vezi-le să ţi le cunoşti, că aceastea oase când va bucina îngerii să vor scula cu înviiare toate trupurile împreună. Precum scrie Pavel apostol, că ne vom timpina cu Iisus pre nori[i] ceriului în văzduh. Că iaste o sămânţă la capul omului de tot trupul putrezeaşte, iar aceaia nu mai putrezeaşte niceodată, ce când va bucina îngerii, dintru aceaia va răsări trup neputred când va fi la judeţ. Atuncea vei veni de vei întra iară în trupul acesta, te vei face iară om cum ai fost şi vei mearge cu toate faptele tale de va judeca dreptul judeţ înaintea lui Hristos şi înaintea a 12 apostoli carele vor şedea pre 12 scaune la casele lui David. Acolo să vor pune scaunile la judecată.

Atuncia sufletul miarge de-ş sărută oasele până împart pamintea şi iară iau îngerii sufletul de-l trec 20 şi 8 de vămi, scaune drăceşti, şi la toate vămile îl opresc dracii să vază ce vor găsi păcate. Iară îngerii îl trec prin toate vămile, iară dracii daca văd că iaste sufletul bun, ei să fac tâlhari să-l ia cu sila. Iară sufletul mearge cu frică. Îngerii zic: nu te teame, suflete ! Iară dracii aleargă la trei poteci strimte să-l ia cu sila. El daca să apropiia de îngeri(i), le periia putiarea ca ceara denaintea focului. Daca văd dracii că nu pot apuca, ei zic: pasă, suflete, că bine te-ai păzit de-ai scăpat din mâinile noastre. Iară sufletul nimic nu grăiaşte înaintea lor, pâ[n] ce mearge la poarta ceriului, acolo stă sufletul şi grăiaşte dracilor: acuma cunosc că am scăpat din mâinile voastre.

Deci îl iau îngerii de-l poartă prin gloate de îngeri(i) sfinţi de privesc şi să ve[se]lesc şi zic: pasă suflete de mergi la împăratul ce n-ai mai fost. Iară alţi îngeri(i) zic: blemaţi, fraţilor, să auzim ce le va grăi. Şi va întreba Hristos: ce suflet iaste? Îngerii zic: fost-au, Doamne, om bun şi drept. Hristos le va zice: duceţi-l întâi în iad, să vază că iaste iad, că de multe ori au auzit că iaste iad şi doară n-au crezut.

Iară îngerii îl duc, iară el văzând muncile iadului, începe a ţipa şi a plânge. Îngerii zic: nu plânge suflete, nu te teame, că nu vei să petreci aici, ce numai să vezi din ce te-ai scos; de n-ai fi fost bun, aicea te-ai fi chinuit. Deci îl iau îngerii de-l duc înaintea lui Dumnezeu de-l blagoslo-veşte şi-l trimite de vede raiul. Deci îl pune dinaintea acolo unde sânt pomi[i] raiului cu toate dulceţile şi frănseţile [!] împodobiţi în toate

chipurile şi într-o lună înfloresc de 12 ori şi poamele să coc de 12 ori. Deci îi dă sufletului un pom şi un pat ce să chiamă odihnă vecinică şi-ş vede omul toate bunătăţile lui în raiu, unde va merge după judeţ înainte. După aceia vine îngerul înaintea sufletului cel din lotoz [![21]] şi-l sărută pre sufletul bucurându-se şi mulţămindu-i îi zice: mulţemescu-ţi suflete că ai ascultat Sfânta Scriptură şi ai plată bună de la Hristos şi bucurie mare. Aşa grăeşte îngerul cătră sufletul cel bun.

Pentru aceia, creştini blagosloviţi, de răutăţi să vă păziţi şi de Scripturile Sfintei Evanghelii să păziţi, carele ne învaţă a petrece spre viiaţa vecinică, ca dobândind împărăţiia ceriului cu dânsul să împărăţim, că auzim aeve cum grăeşte Sfânta Evanghelie, grăeşte-ne Domnul Hristos aceste cuvinte şi zice: cel ce are urechi(i) de auzit, să auză. Strigă Hristos cu cuvântul, cu lucrul, cu viiaţa, cu mórtea, ca să întórcem cătră dânsul, strigă celor surzi să auză, strigă celor ce dorm, să se trezească, strigă celor leneş să se simţă să se întoarcă, strigă celor neînţelegători să înţeliagă, strigă celor rătăciţi, strigă celor păcătoş să se pocăiască, strigă cu scripturile în toate zilele, cu slugile sale, cu arhierei, cu preoţi, cu toţi învăţătorii biserici[i], strigă tuturor din toată vârsta, bătrânilor, tinerilor, bogaţilor, săracilor, strigă tuturor să-ş aducă aminte de mórte, de zió ceia înfricoşată a judeţului şi de prăpastiia iadului, unde să vor munci păcătoşii carii nu să pocăesc, strigă să-ş aducă aminte de împărăţiia ceriului şi de plata aceia care va să o dea Dumnezeu într-aceia zi, bunătatea, frumseţea, dulceaţa, odihna, veseliia întru împărăţiia ceia de sus a ceriului, care noi toţi să o dobândim pentru mila şi darul Domnului noostru [!] Iisus Hristos, a cărui(i)a este slava, cinstea şi ţineria întru veci netrecuţi şi nesăvârşiţi, amin !

2) *Cazanie la oameni morţi, cum spune Sfânta Scriptură că es sufletele drepţilor şi a păcătoşilor prin vame ce sânt cătră ceriu*

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", ms. 3202, *Miscelaneu*, f. 63r-71v
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş; provenienţa: Sălaj

Veniţi fraţilor şi creştinilor şi voi surorilor de ascultaţi şi auziţi învăţătură cumu-ş dau bunii şi răi[i] sufletele. Că are Hristos 2 ceate de îngerii: o ci[a]tă o chiiamă îngeri blânzi şi milostivi, aceaia sânt foarte frumoşi şi blânzi şi le sânt veşmintele luminate ca soarele şi pre

[21] **corect: *botez***

veşmintele lor e scris Is Hs Ni Ka şi sint cu brâele de aur şi sânt cununi de pietri scumpe luminoasă ca soarele în capetele lor. Deci îi trimite Hristos tot câte doi dintr-aceaia ceată de iau sufletele drepţilor când vor să iasă din trup.

Iară deacă iau îngerii sufletul din trup, ei arată sufletului de-i zic: iată-ţi casa ta, oamenii tăi, sufletele plâng după tine şi-i zic: ferice de tine, suflete, că ai fost om bun ! Aşa zic îngerii cătră suflet, şi-i zic: iani blem suflete să-ţ arătăm pre unde ce bine ai făcut. Şi-l poartă câtu-i clipala ochiului de-i arată binele ce au făcut în viaţa sa. Deci văzându-ş binele ce-au făcut, să veseleşte foarte. Şi-l duc îngerii, iară oamenii duc oasele la beserică de le slujesc preoţii şi merg oamenii de să iartă cu oasele. Atunce zic îngerii sufletului: vezi-ţi oasele tale, suflete. Em, zice, văz. Şi-l întreabă de 3 ori acel cuvânt şi-i zic îngerii sufletului: caută bine suflete să-ţ cunoşti mormântul tău şi oasele tale, pasă de ţi le sărută şi te iartă cu ele şi caută să ţi le cunoşti când va fi la giudeţ; atunce vei veni şi iară vei întra în oasele tale de te vei face om ca şi mai nainte şi vei merge cu lucrurile tale de te vei giudeca înainte lui Hristos. Atuncea sufletul merge de-ş sărută oasele sale şi-l eu îngerii pre suflet lângă sine până ce merg oamenii la masă, până mâncă comândaré.

Deci merg îngerii cu sufletul de-l trec prin 26 de scale, ce-s vame drăceşti, şi la toate vamele opresc pre suflet de-l cearcă să vază ce păcat vor afla făcut de el. Iară îngerii grăesc pentru suflet şi-l eu îngerii de-l petrec prin toate vamele. Iară dracii deacă văd suflet bun, ei să fac tâlhari de-l vor să-l ia cu sila pre suflet de la îngeri. Iară sufletul merge şi caută cu frică. Îngerii zic: nu te teme suflete. Iară dracii ţin cale sufletului în 3 locori [!] să-l ia cu sila şi deacă să apropie de îngeri, lor le piere puteré şi tărié lor şi zic dracii aşa cu răstit, deacă văd că n-au putere: pasă, pasă viteze suflete, că bine te-ai păzit de scăpaş din mânile noastre. Iară sufletul nu grăeşte nemică până ce soseşte la poarta cerului. Acolo sufletul stă în poartă şi încă atunci grăeşte dracilor: acuma cunosc că am scăpat din mânile voastre.

De-acie îl duc prin gloate de îngeri(i), iară îngerii întreabă: oare ce suflet trece? Îngerii ce-l duc ei zic aşa: un suflet bun. Şi îngerii stau gloate de privesc pre acel suflet bun şi le pare bine de să bucură şi să veselesc şi-i zic: pasă, pasă suflete, că mergi la împăratul ce n-ai mai fost şi la locul ce n-ai mai mers, nice ai văzut. Iară alţi îngeri zic: iani blemaţi fraţilor să vedem cumu-i va grăi Hristos !

Deci merg gloate de îngeri cu sufletul şi-i întreabă Hristos ce suflet au fost. Iară îngerii zic: suflet drept, Doamne, şi om bun, şi-i arată binele ce-au făcut în viaţa sa. Iară Dumnezeu zice aşa: duceţi-l întâi în iad, să vază iadul, că au auzit că este şi doară n-au crezut că este iad, ce să mérgă acum să-l vază ! De-aciia îl duc pre suflet în iad mai nainte, iară sufletul, văzând muncile iadului, începe a ţipa şi a plânge. Iară îngerii zic: nu plânge suflete că [nu] te-am adus să petreci aice, ce numai să vezi de ce te-ai mântuit. De n-ai fi fost om bun, aice te-ai vrut

chinui în veaci, ce te vom scoate de-aice şi te vom duce de-acum la locurile acele ce te vei bucura şi te vei veseli.

De-aciia iau îngerii pre suflet şi-l duc înainté lui Hristos şi-l trimite de vede raiul. De-aciia îl scot din raiu de-l pune în preajma raiului. Acolo sânt pomii raiului, mulţi cu poame dulci în toate chipurile şi coc într-o lună de 12 ori numai câte 12 poame un pom. Deci dă sufletului un pom şi un pat, că sânt supt toţi pomnii paturi şi sufletul săde [!] acolo şi-ş vede binele său în raiu, în raiu în ce va merge de la giudeţ înainte. De-aciia merge îngerul cel din botez şi-l sărută pre suflet şi-i mulţămeşte şi-i zice: mulţămăscu-ţi s[u]flete că ai fost om bun, deci de-acum eu încă voiu lua de la Hristos boerie şi cinste. Aşa grăeşte îngerul sufletului celui bun.

Iară sufletul păcătosului

Când moare omul păcătos, are Dumnezău o ceată de îngeri de-i chiiamă îngeri iuţi şi cumpliţi. Aceia sânt armaşi păcătoşilor. Deci îi trimite Dumnezău tot câte doi dintru aceia ceată de eu sufletul din trup a omului păcătos şi scot sufletul păcătosului din trup şi-l mustră de-i zic: tu suflete ai fost vrăjmaş lui Dumnezău şi n-ai ascultat de sfintele cărţi a lui Hristos. Iani blemaţi să-ţi arătăm ce ai făcut cu faptele tale cele reale şi păcatele tale carele pre unde le-ai făcut. Şi-l poartă cât clipeşti cu ochii de-i arată, s-ar fi umblat această lume toată. Şi sufletul umblă tot plângând, văzându-ş păcatele sale ce-au făcut. Iară îngerii tot îl mustră şi-i zic: vezi-ţi lucrurile tale cele reale, vezi-ţi faptele. Şi de-aciia îl duc iară la trup. De-aciia duc oamenii oasele la beserică şi le slujesc cu preoţii, iară îngerii ţin sufletul lângă sine şi merg oamenii de să iartă cu oasele. Iară îngerii zic: pasă suflete şi tu de te iartă cu oasele tale şi ţi le sărută şi caută bine să-ţi cunoşti mormântul tău şi oasele tale când va fi la giudeţ. Că atunce vei fi cu toate păcatele tale de te vei giudeca. Iară oamenii îngroapă oasele şi îngerii stau cu sufletul până mănâncă oamenii comândaré.

De-aciia iau îngerii sufletul şi-l duc spre ceriu de să petrec prin 26 de vame drăceşti. Şi-l opresc dimonii, dracii lor, şi-i arată toate păcatele acelui suflet scrise şi-l duc îngerii ca pre un fur legat de grumazi şi sufletul merge căutând ca o óe spăriiată şi ca o fia[ră] sălbatecă şi-l sue la poarta ceriului şi-l trec prin ceriuri. Iară alţii zic: oare ce suflet trece? Iară alţii zic: un făcătoriu de rău trece, şi-l mustră de-l zic: o, vai de tine becisnice suflete, unde-ţi pare că mergi? La împăratul ce n-ai mers. Dară căci nu s-au îndurat tată-tău sau mumă-ta să-ţi fie legat o piiatră de moară de-a grumazii tei şi să te fie aruncat într-o apă afundă şi pre mare la naştere ta decât să fii făcut atâte păcate? Iată cum te duc la locurile ce ţ-ai agonisit !

Şi-l duc înainté lui Hristos. Iară Sfinţié Sa întreabă pre armaş: ce suflet aduci? Îngerii arată păcatele lui scrise şi le zice Hristos: duceţi-l întâe în raiu, să vază raiul, că au auzit că este şi doară n-au crezut, ce

să mérgă să-l vază. De-aciia îl duc întâe în raiu de-l poartă şi-i arată toate frămseţele raiului şi dulcea[ţa] lui. Iară sufletului [!] uită de periré sa, de mireazma raiului, ce ochii de om n-au văzut şi gură de om nu poate să spue. Iară zic îngerii: o, mişele suflete, ce te veseleşti? Că nu ţi-i ţie aicé locul tău, s-ai fi fost om bun, puteai fi fost aicea sălăşluit cu drepţii.

De-aciia îl scot din raiu şi-l duc în temniţă, că sânt temniţă de toate feliurile de păcate: de tâlhari şi de curvari şi de câte păcate sânt pre lume de toate. De-aciia îl duc de-l bagă în temniţă la ceata sa. Iară sufletul preveşte pre fereasta uşii temniţii şi-ş vede munca în ce va merge, că stau muncile cu gurile deşchise [în] uşile temniţei de văd păcătoşii şăzând în temniţă în ce muncă vor merge de la giudeţ înainte. Iară ei tot plâng şi să roagă oamenilor sei carii sânt într-această lume şi zic: că ci nu să îndură tată-său sau maică-sa sau fraţii sau [su]rorile sau [mu]eré sau bărbatul sau cineva din rodul mieu? Aşa să roagă sufletele din temniţele iadului cu milă mare, de zic: că ci nu să îndură să-mi trimiţă să mă scoaţă şi să mă plătească de-aicé oamenii miei?

Iară ruga acelor oameni(i) din temniţă în toate zilele umblă pre la uşile fraţilor şi oamenilor săi, acestor vii. Şi deacă dă cineva, îngerii iau milostenie şi dănăoră şi a doa óră şi o duc la temniţă şi tot să rad păcatele lor din catastihul păcatelor până ce să rad toate şi-i zice îngerul: bucură-te, suflete, că ai avut oamenii buni şi milostivi şi îndurători de au dat milostenie multă pentru voi şi v-au ras păcatele. Acum ne vom duce înainte lui Hristos, deci vom face rând bun şi te vom scoate din muncă. Şi duce îngerul catastihul pacatelor înainte lui Hristos şi zice aşa îngerul: cutare suflet, Doamne, au avut oamenii buni şi milostivi şi îndurаţi de au dat şi au grijit de dânsul până ce i-au ras păcatele. Şi zice Hristos: adă-l încoace. Iară acei oamenii buni ce au grijit de morţii săi încă le vom căuta de rând la giudeţ.

Şi-l iartă şi-l blagosloveşte Hristos şi-l trimite la raiu, înainte Edemului, de-i dă un pom şi un pat şi şade acolo până la giudeţ înainte va merge cu toţi drepţii [!]. Iară în temniţele iadului la păcătoşi merge lumină de vineri dimineaţa până luni sara şi de-aciia iară cade întunerecul pre pă[că]toşi de nu să ştiu carii unde-s, nici să văd. Tot aşa umblă când lumină, când întunerec, iară de la giudeţ înainte vor merge cineşi în munca sa.

Acum încă văd muncile cine în ce va merge. Ce bine ar fi, fraţilor, să vă grijiţi morţii voştri, că şi pre voi vă veţi spăsi şi morţii voştri de-i veţi griji cu dare şi cu milostenie ce veţi da în ştirea lui Dumnezău. Iară de nu veţi griji de morţii voştri, ei încă vor peri, voi încă veţi peri. Că morţii-i va cere Dumnezău din mâna voastră a cestor vii. Pentru aceaia ne dă Dumnezău mai mult unora decât altora, cum grăeşte Sfânta Scriptură, de ne dă în ştire tuturor să grijască vii[i] de cei morţi ca să spodobască şi pre voi Dumnezău întru împărăţie ceriului, [pe] ca[re] noi toţi să dobândim în veacii veacilor. *Tatăl nostru …* Amin !

Cópii

1) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 577, *Miscelaneu*
F. 115v-117v: [cazania la moartea sufletului drept]
F. 118r-121r: [cazania la moartea sufletului păcătos]
Datare: începutul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţă: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

2) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*
F. 142v-146r: *Altă cazanie a sufletului celui drept*
F. 146v-150v: *A doua, cazaniia sufletului celui greşit*, fragment, lipsă sfârşitul
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Bihor

3) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/102, [*Miscelaneu*]
F. 1r-10r
Datre: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

4) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 1r-6v: [*Cazanie la oameni morţi*]
F. 93r-102v: *Învăţătură la om mort, cum merg sufletele direptilor şi a păcătoşilor pre la vămile văzduhului*
Datare: 1758
Copist: diiacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu (judeţul Sălaj)

5) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*
F. 19r-23r: *Cazanie a cincé, când moare omul cel cu fapte bune*
F. 23v-26v: *Cazanie a şasé, când moare omul cel păcătos*
Datare: a doua jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: "beserica Năpustului"

6) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5314, *Miscelaneu*
F. 36v-44v: *Cazanie a cincé înaintea portiţii ţintirimului. Învăţătură pentru sufletul cel bun*
Datare: a doua jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut

7) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*
F. 7r-13r: *Ascultaţi cazanie la toţi fraţi[i] noştri cei adormiţi şi mutaţi de la noi către Dumnezeu*
Datare: 1788
Copist: dascălul Necula sin popa Petru ot Braşov; provenienţa: Săcele (judeţul Braşov)

8) Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*
F. 29r-34v: *Poveaste pentru eşirea sufletului la oameni morţi*
Datare: 1790
Copist: Mihail Popovici

9) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 2876, *Cazanie la oameni morţi*
F. 1-12: [*Cazanie la oameni morţi*]
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

10) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-4r: *Cazanie la oameni morţi, când merg sufletele pe la vame*
F. 4v-9v: *A doa parte, pentru sufletul cel păcătos*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Vasile Mangra

11) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5772, *Miscelaneu*
F. 1v-5r: *Povestea sufletului celui direpţ*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

12) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5321, *Miscelaneu*
F. 20r-24r: *Cazanie pentru sufletul omului celui drept şi cu fapte bune*
F. 24v-38r: *Cazanie pentru muncile păcătoşilor*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: Theodor Mironovici

13) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 573, *Miscelaneu*
F. 1r-31v: *Învăţături pentru sufletul curat şi pentru cel păcătos în ceasul morţii*

Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

14) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 591, *Miscelaneu*
F. 30r sqq.: *Învăţătură pentru sufletul cel bun*
F. 33r sqq.: *Învăţătură pentru sufletul cel păcătos*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

15) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 95, *Cazanii la oameni morţi*
F. 8r-12v: *Cazanie a doao la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

16) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. II/106, *Cazanii la oameni morţi*
F. 13r-14v: *Cazanie la omul mort, când merg sufletele pre la cele doaozăci-şişasă de scaune drăceşti*
F. 15r-16v: *A doo parte, pentru sufletul păcătos*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: necunoscut

17) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4360, *Miscelaneu*
F. 50r-59r: *Învăţătură pentru sufletul cel drept, în ce chip vin îngerii cei milostivi când moare omul cel cu fapte bune*
F. 59v-69v: *Învăţătură pentru muncile iadului şi pentru osândiré sufletului celui păcătos şi ce i se întâmplă în ceasul morţii*
Datare: începutul secolului XIX
Copist: necunoscut; provenienţa: Moldova

18) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4719, *Miscelaneu*
F. 1r-14r: *Omilie pentru omul cel bun şi drept, în ce chip vin îngerii de-i iau sufletuli*
F. 14r-31r: *Învăţătură pentru muncile iadului şi pentru osândiré sufletului celui păcătos şi ce i se întâmplă în ceasul morţii*
Datare: 1802
Copist necunoscut; provenienţa: Moldova

19) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 535, *Miscelaneu*
F. 1r-5r: *Întrare la raiu. Cu mila lui Dumnezău, începutul învăţăturii pentru sufletul carele nu iaste păcătos şi are fapte bune, precum vin îngerii cei milostivi de iau sufletul de la trup*
F. 5r-9v: *Învăţătură pentru muncile iadului, ce-i pentru osândirea sufletului celui păcătos şi ce i să întâmplă în ceasul morţii*
Datare: 1815
Copist necunoscut; provenienţa: Moldova

20) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4263, *Miscelaneu*
F. 8r-11v: *Cazaniia la eşirea sufletului, când să duce omul din această lume trecătoare întru cea petrecătoare*
Datare: 1819
Copist: învăţătorul Gheorghe Popovici; provenienţa: Aradul Vechi

21) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4209, *Miscelaneu*
F. 5r-11r: *Învăţătură pentru omul cel drept*
F. 19r-26r: [copie de altă mână]
F. 11r-18v: *Învăţătură pentru muncile iadului*
F. 26v: [copie de altă mână; fragment]
Datare: prima jumătate a secolului XIX
Copist necunoscut; provenienţa: Moldova

22) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5280, *Miscelaneu*
F. 11r-22r: *Învăţătură pentru oamenii cei drepţi şi cu fapti bune, pentru ca să ştim cum mor di cu înlesnire şi când vin îngerii cei milostivi di iau sufletile acelor drepţi şi cu fapti buni, şi cât de greu mor oamenii cei păcătoşi*
Datare: 1840-1842
Copist: Ioan Cazimir

23) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/24, *Cazanii la oameni morţi*
F. 79v-85v: *Poveastia sufletului celui drept*
F. 86r-92v: *Altă poveste, a sufletului celui greşit*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

D) Cazanie la oameni morţi

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 110, *Miscelaneu*, f. 8v-11r[22]
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist necunoscut

Pravoslavnicilor creştini carii v-aţi adunat aicea la petrecaniia acestui răposat şi mutat de la noi cătră Dumnezeu, trebuie să ascultaţi cu inimi umilite să ştiţi pântru că iaste supus tot omul morţi[i] şi în ce chip sântem datori toţi ca să ne aducem aminte de moarte. Că aşa ne învaţă Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie la Mathei Evanghelist în 25 capete, zicând: fiţi gata, că nu ştiţi zioa, nice ceasul în care Fiiul omenesc va veni. Numai ce rog pre Dumnezeu de ajutor şi pre voi, creştini, de ascultare.

Scrie Sfântul Macarie că întrebând pre îngerul lui Dumnezeu cum lăcuesc oameni[i] în ceaia lume carea iaste de viac, îngerul zisă: ascultă cinstite părinte, că precum vezi într-această lume umblând zioa de diminiaţa până siara şi precum vezi umblând albinele în stupini şi nu să cunosc unele dintr-alte[le], aşa umblă sufletele zburând şi nu să cunosc uni[i] cu alţi[i]. Sfântul zise: o, îngerul lui Dumnezeu, spune-mi cum iau îngeri[i] sufletele oamenilor şi le duc în ceriu. Îngerul zisă: ascultă cinstite părinte:

Deaca iau îngerii pe suflet din trup, oameni[i] iau trupul şi-l duc la bisiarică, iar sufletul mearge împreună cu oameni[i] şi cu îngeri[i] până la groapă. Iar oameni[i] merg de-şi iau ertăciuni. Atunci miarge şi sufletul de să iartă cu trupul şi mearge împreună cu oameni[i] pân-acasă. Iar oameni[i] şed la masă de mâncă şi, daca să scoală oameni[i], ei zic toţi: Dumnezeu să-l iarte. Atuncea ia şi sufletul ertăciuni de la oameni.

Iar îngerul ia sufletul a triia zi şi-l duce la ceriu ca să să închine lui Dumnezeu. Deci de la pământ până la ceriu sânt 21 de vămi, carea fieştecare vamă are câte o ceată de draci de ia sama sufletului şi scot catastişele de le arată îngerilor şi zic draci[i]: în cutare zi iată ce au făcut: au curvit, au vândut, au furat şi alte multe reale au făcut. Iar îngeri[i] scot şi ei catastişele lor şi zic cătră draci: împotriva celor păcate, iată ce bine au făcut: bolnavi au căutat, goli au îmbrăcat, sărindar au făcut. Iar draci[i] daca aud, ei încep a tremura şi a scârşni în dinţi şi a plânge.

Iar sufletul să îngroziaşte de frică şi să cutremură, iar îngeri[i] zic: nu te tiame, suflete, că nu ti-am adus noi aci ca să te dăm în mânile dracilor, că tu ai postit şi ti-ai rugat lui Dumnezeu mult pântru păcatele tale. Şi-l iau îngeri[i] şi-l duc la altă vamă mai gróznică şi es draci[i] înainte scârşnind cu dinţi[i] ca câni[i] şi să pricesc cu îngeri[i] pântru acest ticălos de suflet ca să-l ia dracii cu sila. Iar sufletul tremură şi să

[22] **Inspirată de scrierile atribuite Sf. Macarie.**

ascunde supt poalele îngerilor. Iar îngeri[i] iau pe sufletul şi-l duc şi la alte vămi, pân la Dumnezeu.

Iar Domnul Dumnezeu daca vede sufletul, zice îngerilor: duceţi-l şi la iad, ca să vază iadul şi muncile lui, că au va [fi] crezut că iaste iad, au nu va fi crezut. Iar îngeri[i] iau sufletul şi-l duc la iad şi-i arată sfinţii îngeri toate muncile câte sint în iad, îi arată întuniarecul iadului, care să razimă omul de întuniarec ca de un zid, şi-i arată viermi[i] neadurmiţi, cu capul de om, şi-i arată munci groaznice, ţipete neîncetate, plânsuri nemângâiate, suspinuri neoprite. Oh, oh, amar păcătoşilor! Vai de păcătoşi!

Iar Sfântul Mac[a]rie zisă: o, îngerul lui Dumnezeu, spune-mi, iadul are fund au n-are? Îngerul zise: auzi, cinstite părinte, iadul cât iaste de adânc, cum a fi un voinic de vârstă ca de 30 de ai şi să ia o piiatră cum ar putia să o rădice şi să o lase pe gura iadului şi ar mearge pân-ar rămânia numai ca un grăunţ de mac şi nu va ajunge la fund. Atuncea Sfântul lăcrămă.

Iar sufletul deaca vede toate muncile, să spare foarte şi începe a plânge. Iar îngeri[i] zic: nu te teame, suflete, că nu ti-am adus ca să hii aicea, ci te-am adus numai ca să vezi muncile. Iar dracii să bucură şi zic: suflete, unde vei să mergi, că aici ţ-ai gătit loc, că ai curvit şi ai hoţit şi ai grăit pre altul de rău. Iar sufletul caută cu frică către dracii cei întunecaţi.

Iar îngeri[i] iau sufletul şi-l duc la Domnul nostru Iisus Hristos şi-l blagosloviaşte şi zice către îngeri: luaţi, îngeri[i] miei, pe acest suflet şi-l duceţi la rai, că au va fi crezut au nu va fi crezut, ci să meargă să vază şi atunci va crede. Iar îngeri[i] iau sufletul şi-l duc la rai şi-i arată bunătăţile şi frumsiaţea raiului şi pomi[i] din grădina raiului: uni[i] înfloriia, alţi[i] să pârguia, unile să cocea, altele pica de coapte. Şi zbura pasări prin toţi pomii şi cânta unele un viers, altele într-alt viers. Şi iar mai arată sufletului mease tinse pe la toţi pomii şi la mease şed sufletele drepţilor şi cântă, cântă neîncetat: toată suflarea să laude pre Domnul ! Atuncea sufletul daca vede atâta frumsiaţe, zice către îngeri: o, îngeri[i] lui Dumnezeu, diaca aţi ştiut că ce nu m-aţi luat mai de demult dintracea lume deşartă şi viclianâ? Că decât aş fi trăit eu acolo 70 de ai mai bine aicea numai o zi sau un ceas să fiu. Iar îngeri[i] zic: suflete, nu te griji, că nu ti-am adus aicea ca să lăcueşti, ci numai ca să vezi.

Şi iau îngeri[i] pe suflet şi merg împreună la Dumnezeu şi-l blagosloviaşte şi zice Domnul către îngeri: luaţi sufletul şi-l duceţi la trup ca să-şi ia ertăciune. Iar când să plinesc 40 de zile merg îngeri[i] cu sufletul la trup şi oameni[i] fac pomeană de 40 de zile. Iar deaca să scoală de la masă şi zic: Dumnezeu să-l iarte, atunci ia sufletul ertăciune de la toţi oameni[i]. Iar îngeri[i] iau sufletul şi să sue cu el în ceriu, unde să odihnesc sufletele drepţilor pân la judecata cea de apoi. Iar atuncea va trimite Domnul Hristos îngeri[i] săi ca să rădice sfintele cărţi şi sfintele bisiarici şi sfânta cruce (cruce) de pre faţa pământului şi le va rădica în ceriu. Dar după aceaia ce va să mai fie? Îngerul zi[...[23]].

[23] **Restul textului nu a mai fost copiat.**

E) *Cazanie la oameni morţi*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 70, *Miscelaneu*, f. 42r-48r[24]
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa

Blagosloveşte părinte !

Veniţi creştinilor şi fraţilor, veniţi cei bogaţ şi cei săraci, veniţi bătrânii şi tinerii, veniţi cei mari şi cei mici, ceale bătrâne şi ceale tinere şi toata vârsta de ascultaţi şi auziţi cum trec şi să petrec oamenii din această lume, ce iaste plină de valuri şi de năcazuri, de nevoi şi de scârbe.

Mulţi înţelepţi au tâlcuit şi au arătat zicând că Hristos are mulţime de îngeri milostivi şi foarte blânzi, împodobiţi şi luminaţi ca soarele şi dintr-acei îngeri trimite Domnul câte doi de iau sufletele drepţilor şi când văd oamenii la moarte pre acei îngeri minunaţi şi frumoşi şi foarte miloşi, ei să bucură şi să mângâe. Şi eşind atuncea sufletul din ticălosul trup, îl iau acei îngeri şi grăesc sufletului: iată-ţi casa unde ai odihnit, iată-ţi locul unde te-ai trudit într-această viiaţă înşelătoare, iată-ţi şi oamenii tăi cum te grijescu şi te împodobesc, vezi rudeniile şi priiatenii lăcrămându. Jelesc şi tânguesc astăzi, iară tu suflete, de ai făcut poruncile lui Dumnezeu, să mergi acum cu noi să-ţi arătăm lăcaşele direpţilor şi faptele tale care ai făcut în viiaţa ta. Deci, dacă-ş veade faptele ceale bune, el să veseliaşte foarte şi luându-l îngerii îl duc iară la oasele lui, să şi le mai vază şi oamenii încă iau bietul trup şi-l duc la besearecă sau şi într-altu loc unde i să va fi gătit mormântul şi îngerii îi duc sufletul după trup la groapă şi după ce slujesc preoţii aceale oasă şi după ce merg oamenii de să iartă cu oasăle, atuncea iar zic îngerii: suflete vezi-ţi oasele tale? lară el răspunde şi zice: le văz. Şi aşa îl întreabă pănă de trei ori şi iarăşi zic îngerii: bine să le cunoşti şi mergi de te iartă şi tu cu oasăle tale, că la zioa judeţului iară vei să vii să întri într-aceale oase, făcându-te om deplin precum ai fost şi atuncea vei miarge cu faptele tale la judecată. Şi după aceastea mearge sufletul de-şi sărută oasele şi stând îngerii acolo cu sufletul împreună pănă împart oamenii milosteniia şi pomana şi după ce isprăvescu toată slujba şi după punerea în mormânt, îndată îl iau acei doi îngeri frumoşi acel suflet de-l duc pe la ceale 27 de vămi la carea străjuesc vicleanii diavoli şi la fieştecare vamă îl oprescu de îl întreabă de păcate.

Şi iar îngerii îl iau de-l duc şi-l trec vămile, de iaste om creştin şi de iaste ispoveduit şi au plinit poruncile duhovnicului. Deci dacă văd diavolii că acel suflet iaste drept şi nu-l pot lua, ei silescu să-l ia cu putearia pre acel bun suflet, iară el căutând la milostivirea îngerilor, miarge cu multă frică şi îngerii, văzând că să înfricoşază, cu cuvinte dulci îl îmblânzescu zicând: mergi suflete, nu te teame. Iar vicleanii

[24] **Versiune contaminată cu *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*.**

diavoli daca văd că nu-l pot lua, zic şi ei: mergi suflete, daca ai scăpat din mâinile noastre. Şi aşa mearge sufletul până ce soseaşte în poarta ceriului şi de acolo, căutând înapoi, grăiaşte cătră vicleanii diavoli de zice: acum cunosc că am scăpat din mâinile voastre.

Şi îndată îl iau de-l duc prin gloate de îngeri şi toţi întrabă ce suflet triace. Iară unii din îngeri răspundu zicându că treace suflet direpţ, care au făcut poruncile lui Dumnezeu şi le pare foarte bine de bunătăţile ce au făcut acel suflet, pentru care au scăpat din mâinile diavolilor. Şi zic îngerii: mergi suflete cu vesălie, că te duci pe calea care n-ai mai mersu şi la un împărat ce nu l-ai mai văzut.

După aceaia zic îngerii: să meargem şi noi, fraţilor, să vedem ce va să zică cerescul împărat Hristos. Şi aşa merg cu vesălie îngerii cu sufletul şi întrebându-i Hristos, le zice: ce om au fost acesta? Iară îngerii răspund şi zic: fost-au drept, curat şi bun şi arată faptele lui bune foarte. Atunci grăiaşte Domnul şi zice: duceţi-l la iad, să-l vază, că doară n-au crezut că iaste iad şi văzându-l acum, va creade. Şi aşa după porunca lui Dumnezău îl duc, iară sufletul văzând iadul şi muncile lui să foarte îngrozeaşte şi să spare şi înceape a ţipa şi a plânge cu mare glas. Iară îngerii, mângâindu-l, îi zic: nu plânge suflete, că nu te-am adus să petreci aici, ce numai ca să vezi şi să ştii de ce ai scăpat, pentru bunătăţile ce ai făcut în viaţa ta, iar noi te vom duce la o veselie ce te aşteaptă.

Şi-l iau îngerii de-l duc iarăşi la Hristos de-l blagosloveaşte şi-l trimite la raiu de-l veade şi iară-l scoate de-l aşază la un loc frumos, aproape de raiu, unde să chiamă Edem, cu multe fealiuri de pomi, cu poamele bune şi dulci. Aceale poame să coc de 12 ori într-un an şi pre suptu pomi sânt sălaşe de odihnă şi acolo îi dau şi lui un pom să să odihnească până la judecată. Şi atunci vine îngerul cel ce l-au păzit de la botez până la moarte de-l sărută şi-i zice: mulţămescu-ţi suflete că m-ai ascultat de te-ai păzit de nu ţ-ai spurcat trupul tău cu curviia, nice cu strâmbătatea, că şi eu pentru tine mare cinste voi lua de la Hristos. Şi aşa mulţămit îl lasă acolo să odihnească până la judeţ.

Deci aşa să ştiţi, blagosloviţi creştini, că şi sufletul cel păcătos să roagă cu mare plânsu când vor să-l ia îngerii din ticălosul trup zicându: dragii miei îngeri, lăsaţi-mă să mă pocăescu măcar numai un an, să plângu pentru păcatele meale, doară să va milostivi Dumnezeu de mă va erta. Atunci mă veţ lua precum v-au poruncit voao Dumnezeu. Iară îngerii răspund atuncea cu mânie şi fără de nici o milă şi zic: eşi suflete din trup, că anii tăi în deşert au trecut. Deci acuma grăbeşte-te de eşi din acel trup leaneş şi împuţit şi plin de toată răutatea, că l-ai îngrăşat cu toată răutatea, bându şi mâncând fără de nici un saţiu. Eşi de purceade, nu zăbovi, că ne-au poruncit judeţul Dumnezeu să te scoatem din lumea aceasta, că să nu-l mai pângăreşti pământul cu păcatele tale. Că ai petrecut anii tăi şi ai chieltuit vreamia ta făr de nici

un folos şi fără de grija lui Dumnezeu ai fost până ai trăit în lume. Iar acum în mare grije ai întrat, din care nu vei mai putea scăpa în veaci. Că numai ci doriai şi poftiai să-ţi fie pântecele plin de bucate scumpe şi de vin bun, iară de moarte nu-ţi mai aduciai aminte şi acum vezi că vom să te luom şi pomeneşti să te pocăeşti? Dar n-ai auzit totdeauna sfânta beserică învăţându-te şi spunând cum vei să petreci dacă vei muri? Oh, ticăloasă suflete şi oh, moarte, oh, oame păcătoasă, au nu vediai în toate zilele murind oameni tineri şi bătrâni dintr-înşii, şi oameni buni, dar tu cum nu te mai pocăiai până erai pre lume ! Au nu ştii că Dumnezeu au poruncit să le fie ruşine oamenilor a face păcate? Şi fiind cu neputinţă, că nefiind omul încă născut, Dumnezeu l-au ştiut şi pentru aceaia au zis tuturor greşiţilor: lăsaţi tot omul ruşinea la duhovnic, să să ispoveduiască şi de toate să să mântuiască. Deci şi tu, de n-ai făcut aceaste porunci şi învăţături până astăzi, lăsând toate, să mergi la Dumnezeul tău şi Dumnezeu nostru cel ce pre tine te-au zidit şi pre noi ne-au făcut şi ne-au trimis să te luom.

Atuncea amărâtul suflet alta n-are ce face numai ce-i caută a să trage din ticălosul trup şi-l iau acei înfricoşaţi îngeri şi-i zic: suflete amărâte, acum nu vei mai griji de tată sau de mumă, nici de fraţi şi de surori, nici de frumseţele lumii aceştiia cu multe fealiuri de lăcomii, ce numai te vei griji de înfricoşatul judeţ, cum ai făcut pre lume. Şi încă nu va fi cu atâta, ci te va întreba şi va zice: unde-ţi iaste acum, oh, oame, avuţiia ta carea rău o ai chieltuit ! Unde-ţi sânt frumseţile tale sau podoabele trupului tău celui ce cu el precupiiai cârcimele şi multă înşelăciune făciai şi nu te îndurai săraci nici un bine [!]?

Unde-ţi sânt acum fraţii tăi sau rudele să-ţi ajute, cele ce te dezmierdai cu dânşii? Oh, oame păcătoasă, suflete ticăloasă, cum acolo nici îţi poate ajuta, nici folosi ! Unde-ţi vor fi measele ceale cu bucate bune şi cu băuturi multe? Unde-ţi iaste dezmierdarea ta şi dragostea trupului tău? Toate au trecut ca o umbră şi lucrurile tale s-au stinsu ca fumul şi ca praful de vânt au perit. O, oame păcătoase, suflete ticăloasă, ce folos îţi iaste că ai trăit şi nu te-ai pocăit, cela ce te îndulciiai zioa şi noaptea în curvii şi în beţii şi dai volnicie limbii tale de batjocuriiai şi dosădiiai oamenii şi ascultai minciunile şi iubiiai vicleşugul şi cu mâinile ucidiai săracii şi, grăbind, alergai la sfade şi la ucideri şi mult săltai şi jucai în fluere şi în lăute şi în multe şi în multe fealiuri de zicători. O, vai de tine ! O, oame păcătoasă, multu iubiiai a te veseli, iară acum plângi şi te amărăşti şi trupul tău viermii îl vor mânca şi pământ să va face !

Cine poate spune groaza ce are sufletul cându să desparte de trup? Că moartea iaste fără de ştiinţă şi vine fără de veaste, ca un leu răcnind şi ca un armaş viteazu, gata de război cu tot fealiul de munci şi de arme, de tae şi junghe cu amărâtă moarte, trimiţând pre fieştecarele gol şi despoiat, cu paru de foc usturat. Şi după toate îţi dau păharul morţii de-l bia. Şi scot îngerii sufletul din oasă şi îndată să apropie şi

vicleanii diavoli de ticălosul suflet de-i aduc toate păcatele scrisă, câte au făcut din tinereaţe până la bătrâneaţe, şi le pun în cumpănă să vază de au obidit pre cineva sau au furat sau au ucis sau au pârât pre cineva sau n-au trăit bine cu vecinii lui sau de au făcut preacurvie sau de au minţit sau de n-au iubit pre toţi într-un chip. Toate câte au făcut amărâtul om din tinereaţele lui le ţin scrisă vicleanii diavoli şi stau gata de o parte ca să-l ia, iar de altă parte stau cei doi îngeri ai lui Hristos de aşteaptă bunătăţile lui şi, aducându-să toate bunătăţile lui, i le pun în cumpănă împrotiva păcatelor: milosteniia care au dat săracilor sau de au hrănit flămânzii sau de au adăpat sătoşii sau de au îmbrăcat golii sau de au ajutat împovăraţilor sau de au dat la călători sălaş sau de au grăit bine şi direpţ pentru vreun om să-i ajute la vreo nevoe. Toate aceastea şi mai mult decât aceastea de va avea, toate le vor pune în cumpănă îngerii. Deci, de va prisosi binele tău, suflete, lua-te-vor îngerii lui Hristos şi te vor duce în viaţa de veaci, în lăcaşele direpţilor, unde te vei desfăta şi te vei bucura, mângâindu-te de cântările îngerilor în veaci. Iară de vor fi răutăţile tale mai multe decât bunătăţile, lua-te-vor, suflete, groaznicii diavoli şi te vor duce în matca focului nestinsu, în munca iadului, unde viermii nu dorm şi focul nu să stinge în veaci.

Pentru aceaia ascultaţi dragii miei fraţi învăţătura Sfântului Ioan, Botezătoriul Domnului nostru Iisus Hristos, precum ne învaţă sfinţiia sa zicând: pocăiţi-vă că s-au apropiat împărăţiia ceriului, că iată şi săcurea zace pre rădăcina pomului şi tot pomul carele nu face roade tae-l şi în focu-l aruncă. Deci săcurea ce iaste pre tot pomul să înţeleage moartea, ce să află la viaţa a toată lumea, de tae şi dezrădăcinează ca o armă. Pentru carea, fraţilor, fieştece om de nu va face lucruri bune sau dreptate şi rugă curată şi pază la sfânta besearică, de aceastea şi încă şi de alte multe fapte bune de nu să va griji fieştece om, tăiat va fi şi curmată viaţa lui fără de nici o milă, ca un lemnu uscat şi în foc aruncat. Încă şi mai multe pilde şi învăţătură au grăit către oameni zicând: după mine vine cela ce ţine lopata în mâinile lui şi va curăţi ariia lui şi va aduna grâul în jitniţa lui, iară pleavele le va arde în focul de veaci. Care lopata să tâlcuiaşte judeţul lui Dumnezeu cel drept şi înfricoşat, iară ariia iaste acest pământ pre carele trăesc şi pre dânsul lăcuesc drepţi şi păcătoşi, precum şi grâul împreună cu pleavele până la zioa judeţului. Atunci direptul judeţ va aleage direpţii din păcătoşi precum aleage fieştecarele grâul din pleave. Direpţii îi va duce întru împărăţiia ceriului, în odihnă veacinică, iară pre păcătoşi de năprazină îi vor lua şi-i vor cuprinde îngeri cumpliţi şi-i vor duce în focul nestinsu, în munci cumplite şi nesfârşite.

Pentru aceaia, o, fraţilor, să ne păzim de aceia muncă gróznică, să ostenim de răutăţi, să ne păzim pre noi, să ne curăţim ca să nu fim pleave, uşori de fapte bune, să nu fim numai de lăcomii încărcaţi şi de furtuna diavolului în păcate aruncaţi, ci măcar de ai fi şi pleavă, leasne îţi iaste a te face grâu până eşti într-această lume, să te pocăeşti şi de

păcate să te curăţeşti, ca să nu te apuce moartea negrijit şi negătit, nevoindu-te de toate necurăţiile a te scăpa / spăla[25], în haine luminate a te îmbrăca, să fii plăcut domnului Hristos. Căruia i să cuvine cinstea, mărirea şi închinăciunea, Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin.

F) *Cazanie la morţi foarte de folos*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4458, *Miscelaneu*, f. 72r-82v[26]
Datare: 1784
Copist: logofătul Iacov ot Vişoi (judeţul Gorj); provenienţa: Ţara Românească

Creştinilor blagosloviţi, ascultaţi cuvinte de învăţături la petrecaniia (acestui frate sau soră), adecă cuvântul Sfintei Evanghelii a Domnului nostru Iisus Hristos carele au zis Petru către Domnul nostru Iisus Hristos: Doamne, de va greşi fratele mieu într-o zi de şapte ori, au erta-l voi? Iar Hristos au zis lui: nu zic ţie de şapte ori, ci de şaptezeci de ori câte şapte.

Pentru aceia fraţilor şi iubiţilor, vedeţi porunca lui Dumnezeu că iaste mai iute decât para focului nestins. Deci, când vine asupra amărâtului om, atuncea uită toate dintru această lume, şi tată şi mumă şi fraţi şi surori şi priiateni şi pre soţiia lui şi pre toţi cunoscuţii şi începe numai a ofta şi a tremura cu tot trupul şi tinde mânile către toţi şi nu are cine să-ţi ajute, ci cu mare nevoe să desparte sufletul din trup.

Deci, iubiţii miei creştini, şi aceasta iaste pentru greşala lui Adam. Când l-au făcut Dumnezeu pre Adam din pământ şi-l împodobi cu chipul Sfinţii sale şi suflând întrânsul duh şi învie şi-l puse în raiu, acolo să lăcuiască în veciia veacului. Ci neascultând porunca făcătoriului său, l-au gonit din rai afară. Pentru aceia au venit moartea pre lume şi să desparte sufletul din trup. Şi deaca greşi, el rămase gol şi să ascunse într-un smochin. Iar Domnul, cela ce ştie toate, umblând prin raiu, strigă pre Adam şi zise: Adame, unde eşti? Adam nu zise: aicea sânt, ci am greşit, Doamne ! Ci zise: m-am ascuns de tine că sânt gol. Pentru aceasta au rămas de la strămoşul nostru Adam acest blestem, adecă din pământ am eşit şi iară în pământ ne vom întoarce.

Deci, iubiţii miei creştini, când chiamă Dumnezeu sufletul nostru a fiiaştecăruia ca să-l desparţă din trupul nostru cel ticălos, atuncea amărâtul om cu mare nevoe să desparte sufletul de la trup. Întâi, căce îi

[25] Variantă introdusă de copist deasupra rândului.
[26] Variantă inspirată în special de *Cuvântul la ieşirea sufletului* al Sf. Chiril.

iaste dragă lumina lumii şi frumseţile şi binele ei şi dulceaşa ei, şi la tânăr şi la bătrân. A doao, căce să desparte de tată şi de mumă, care după Dumnezeu l-au născut trupeşte întru această lume. A treia, căce să desparte de fraţi şi de sururi [!] carii sânt dintr-un sânge născuţi. A patra, căce să desparte de soţul cel de căsătorie care i-au împreunat Dumnezeu întru această lume deşartă ca să fie de ajutoriu unul altuia la toate neputinţele trupeşti.

Şi când iase sufletul din trup are Hristos doao ceate de îngeri care iau sufletele oamenilor. O ceată să chiiamă îngeri blânzi şi milostivi. Aceia sânt foarte frumoşi şi veşmintele lor sânt luminoase ca soarele şi pre veşmintele lor iaste scris aşa: Is Hs Nika. Şi cu brâne de aur încinşi şi cununi de pietri scumpe luminoase ca soarele în capetele lor. Deci trimite Hristos tot câte doi îngeri dintru o ceată de iau sufletele când vor să iasă din trupuri. Iară sufletul omului deaca îi veade pre îngeri aşa de frumoşi, el nu ştie când iase din trup. Adecă omul bun că să mângâe de dragostea lor. Iară deacă iau îngerii sufletul de-l scot afară din trup, ei îi arată sufletului şi zic aşa: iată casa ta şi oamenii tăi, suflete, cum plâng după tine. Şi zic îngerii cătră suflet: să mergi cu noi să-ţi arătăm pre unde ai umblat până ai fost pre lume şi să vezi ce bine ai făcut şi ce rău ai făcut. Şi îl poartă în ceriu câtu-i clipa ochiului de îi arată şi binele şi răul ce au făcut cât au trăit pre lume. Şi văzându-şi binele, el să bucură şi să veseleaşte mult. Şi iară îl iau îngerii, iară atuncea oamenii îi duc trupul la bisearică de îl slujesc preoţii şi merg oamenii după obiceiu de să iartă cu trupul. Atuncea zic îngerii sufletului: suflete, vezi oasele tale? El zice: văz ! Până de trei ori îl întreabă şi zic îngerii sufletului: caută bine să-ţi cunoşti mormântul tău şi oasele tale la zió judeţului, că atuncea iară vei veni şi vei întra în oasele tale. Apoi vei mearge înaintea lui Hristos de te vei judeca de toate lucrurile tale. Atuncea mearge şi sufletul de-şi sărută oasele lui şi să iartă şi el cu iale. Şi iară îl iau îngerii lângă ei până merg oamenii la masă de-i mânâncă pomana lui. Şi atuncea zic oamenii: Dumnezeu să-l iarte ! Iară îngerii tot scrie aceste cuvinte ca să poată răscumpăra la vămi şi apoi îngerii iară iau sufletul de aceia şi-l duc şi-l trec 24 de vămi drăceşti. Că fieştecare vamă îi aduce lui înainte toate feliurile de păcate usebite.

Una, grăirile de rău, orice au făcut cu gura şi cu limba, minciunile şi jurămintele ceale strâmbe şi vorbele ceale deşarte şi grozave şi cuvintele ceale urâte şi mâncările ceale fără de măsură şi băuturile de vin ceale necurate şi râsurile ceale multe şi urâte şi sărutările ceale scârnave şi împuţite şi cântările ceale necurate. Iară sfinţii îngeri carii duc sufletul, aduc şi aceia tot ce au vorbit cu gura şi cu limba de lucruri bune: rugăciunile, mulţămitele, psalmii, cântările, glasurile şi cântecele ceale sufleteşti, citirea Scripturilor şi tot ce au trimis la Dumnezeu mai bun cu gura şi cu limba.

A doao vamă, priveala cu ochii şi tot ce am făcut cu urâta priveală şi cu uitarea cea deşartă şi fără de opreală şi cu facerea cu

ochiul şi cu pohtele ceale reale.

A treia vamă, auzul şi tot ce primeşte bucurându-se duhurile necurate pentru această simţire.

A patra vamă, mirosul, mirezmele, unsorile ceale cu bună miroseală, mirosirea cea de poftă carele fac muerile ceale jucătoare şi curvele.

A cincea vamă, tot ce s-au făcut cu pipăiala mâinii, lucrurile ceale vicleane şi reale.

Iară alte vămi reale sânt pizmuirile şi aprinderile de mânie şi mândriile şi laudile deşarte, umflările, înfâmfările şi mâniile şi otrăviturile ceale cumplite şi mozaviriile, curviile, voia slobodă, desfrânările, dezmierdăciunile, uciderile şi fermecăturile şi alte lucruri necurate şi urâte lui Dumnezeu.

Şi la toate vămile îl opresc pre sufletul şi-l întreabă foarte tare de toate păcatele, de pizmuire, de clevete, de scumpete, de ucideri, de furtişaguri, de curvii şi de toate faptele reale. Că fieştecare păcat usebit vameş are şi întrebătoriu cu amăruntul. Iară îngerii tare stau lângă dânsul şi arată şi ei bunătăţile câte au făcut pre lume şi pentru binele ce va fi făcut să răscumpără păcatele.

Şi iară îl iau îngerii şi-l trec din vamă în vamă, suindu-să în susu către ceriu. Iară dracii deacă văd că sufletul iaste bun, ei să facu tălhari şi es înainte şi vor să-l ia cu sila de la sfinţii îngeri. Iară sufletul atuncea suspină şi să cutremură căutând la sfinţii îngeri. Iară îngerii zic: nu te teame suflete ! Iar dracii ţin calea între locuri sufletului ca să-l ia cu sila şi deacă să apropie dracii de îngeri, lor le piiare puterea şi tăriia ce au şi zic aşa dracii, deaca văd că n-au putere: mergi, viteazule suflete, mergi, că bine te-ai nevoit de ai scăpat din mâinile noastre. Iar sufletul nu grăiaşte nimic până soseşte la poarta ceriului şi acolo stă sufletul în poarta ceriului şi grăiaşte dracilor: acuma cunosc că am scăpat din mâinile voastre.

Şi acolo îngerii îl duc îngerii [!] prin ceate de îngeri. Iară acei îngeri întreabă pre îngerii cei ce duc sufletul acela: ce suflet iaste acesta? Iară îngerii care duc sufletul acela zic: un suflet bun şi drept iaste. Iară aceale ceate de îngeri stau şi privesc spre acel suflet bun, le pare bine şi să bucură şi să veselesc căce au scăpat din mâinile diiavolilor. Şi atuncea zic îngerii cătră suflet: mergi, suflete, la împăratul care n-ai mai mers şi la locul care n-ai mai fost niceodată, nice l-ai mai văzut până acum. Iară alţi îngeri zic: să meargem şi noi, fraţilor, să vedem cum va grăi Hristos cătră acest suflet. Şi merg atuncea ceate de îngeri cu acel suflet până la scaonul lui Hristos şi atuncea întreabă Hristos pre îngeri ce suflet au fost acesta? Nu că doară nu ştie cel ce ştie inimile tuturor, ci ca să spue acei îngeri. Atuncea acei îngeri zic: Doamne, acest suflet au fost om bun şi drept şi atuncea îngerii arată înaintea lui Hristos în scris tot binele cât au făcut în toată vrema vieţii lui. Aşijderea îi arată şi toate răutăţile care le-au lucrat cât au fost în lume şi câte le-au pocâit. Iar Dumnezeu zice către îngeri: duceţi-l mai

nainte în iad, să vază iadul, că au auzit că iaste iad şi nu va fi crezut, ci să meargă acum să vază.

Şi atuncea îngerii duc sufletul în iad întâi. Iară sufletul deaca veade muncile iadului şi scâr[ş]nirea dinţilor, începe a ţipa şi a plânge şi a să văita. Iară îngerii zic către suflet: nu plânge, suflete, şi nu te văeta, că nu te-am adus aicea ca să moşteneşti muncile aceastea, ci te-am adus numai ca să le vezi şi să crezi de ce-ai scăpat şi de ce te-ai mântuit. Că de ai fi fost om făcătoriu de reale şi iubitoriu de strâmbătăţi, aicea ai fi lăcuit în vecii vecilor. Şi iară te vom duce la locurile ciale de vecie unde îngerii totdeauna privesc şi nu să mai pot sătura. Şi apoi îl duc îngerii pre acel suflet şi-l pun în preajma raiului. Şi acolo sânt pomii raiului cu poame foarte dulci, care pomi fac roadă de 12 ori într-un an şi îi dă sufletului un pom de aceia şi cu un pat, că sânt pre supt toţi pomii aceia paturi gătite după măsura faptelor bune şi acolo şade sufletul şi de acolo îşi veade şi binele său în care va mearge şi de la judecată înainte şi apoi mearge şi îngerul cel de la botez şi sărută pre sufletul acela şi zice: mulţămescu-ţi, suflete, căce te-ai aflat om bun şi drept, că pentru căce ai fost drept înaintea lui Hristos, şi eu voi dobândi de la Hristos bucurie şi cinste. Aşa îi grăiaşte îngerul sufletului celui drept şi bun.

Iară sufletul omului păcătos, adecă când moare omul păcătos are Hristos o ceată de îngeri ce să chiamă îngeri iuţi şi cumpliţi, aceia să chiiamă şi sânt armaşi păcătoşilor. Deci trimite Hristos doi armaşi dintru o ceată de iau sufletul păcătosului şi, câtu îi scot sufletul din trup, încep acei îngeri a judeca pre suflet şi a-i zice: tu, suflete, ai fost vrăjmaşu lui Dumnezeu pentru că n-ai păzit poruncile lui şi dreptăţile lui şi sfintele scripturi ale lui Hristos nu le-ai băgat în seamă. Şi iară zice îngerii către acel suflet păcătos: suflete, să mergi cu noi să-ţi arătăm toate faptele tale ceale reale şi păcatele tale care pre unde le-ai făcut şi la ce locuri ai păcătuit. Şi atuncea îl poartă îngerii pe suflet câtu-i clipa ochiului, măcar de ar fi umblat toată lumea. Iară sufletul umblă tot plângând, văzându-ş păcatele sale. Iară îngerii îl tot judecă şi îl mustră şi îi zic: vezi-ţi, suflete, lucrurile tale, vezi-ţi faptele tale ! Şi apoi îndată iar îl duc la trup şi atuncea oamenii îi duc trupul la bisearică şi îl slujesc preoţii. Iară îngerii ţin sufletul lângă ei până merg oamenii toţi de să iartă la trupul lui. Iară îngerii zic către suflet: mergi şi tu, suflete, de te iartă cu oasele tale şi ţi le sărută şi caută la iale să ţi le cunoşti, că la zioa judecăţii iară vei fi cu trupul tău şi cu toate păcatele tale de te vei judeca. Iară oamenii îngroapă trupul lui atunci, iară îngerii stau cu sufletul acolea până mănâncă oamenii pomana lui. Apoi îngerii iau sufletul şi îl duc către ceriu şi îl trec prin 24 de vămi drăceşti şi tot îl opresc diiavolii foarte tare şi îi arată toate păcatele lui, adecă ale sufletului. Că toate scrise le au diiavolii. Şi apoi îl duc îngerii ca pre un fur legat de grumazi şi el mearge după îngeri ca o oae spăriiată şi ca o

hiiară sălbatică ce să poartă pintre oameni. Şi aşa îl sue îngerii cătră ceriu până ajung la poarta ceriului şi îl trec prin ceriuri în sus cătră scaonul lui Dumnezeu. Iară îngerii zic unii cătră alţii: oare ce suflet trece pre aicea? Iară unii din îngeri zic: un suflet făcătoriu de reale. Şi atuncea zic îngerii cătră suflet: o, sărace suflete, unde-ţi pare ţie că mergi acum? Nu ştii că mergi la împăratul care n-ai mai mers şi la locul care n-ai mai fost niceodată, nice l-ai mai văzut? Că ce nu s-au înd[ur]at ta[tă]-tău sau mumă-ta când te-au născut să-ţi leage o piiatră mare de grumazii tăi şi să te fi aruncat în apă sau în mare, decât te-ai născut în lume şi ai păcătuit. Iată acum cum te duci la locul ce ţi-ai agonisit, sărace suflete !

Şi apoi îl duc îngerii înaintea scaonului lui Hristos. Iară Domnul Hristos întreabă pre îngeri ce suflet iaste acela. Iară îngerii zic: un suflet osândit iaste. Şi apoi îngerii îi arată toate păcatele lui scrise înaintea Domnului Hristos. Şi apoi zice Domnul Hristos cătră îngeri: duceţi acest suflet în raiu întâiu, că au auzit că iaste raiu şi n-au crezut. Şi îl duc îngerii şi îl poartă şi-i arată tot raiul şi binele şi frumseţile raiului şi dulceţile care sânt într-însul, care ochi de om nu le-au văzut şi urechea nu le-au auzit şi omul cu inima sa nu poate să gândească, nice om cu gura nu poate să spue. Sufletul deaca veade toate frumseţile raiului şi binele lui, îşi uită de peiria sa. Iară îngerii zic cătră suflet: o, ticăloase suflete, ce te veseleşti şi ce gândeşti că vei lăcui aicea? Că n-ai păzit poruncile lui Dumnezeu, pentru aceia n-ai loc aicea. Că aicea lăcuesc sufletele ceale ce au păzit poruncile lui Dumnezeu şi legea o au păzit neîntinată, şi deaca greşa, ei să pocăia şi de păcate să izbăvia. Pentru aceia li s-au dat lor aicea să lăcuiască în veaci, iară tu petreceai în păcate, nepocăit şi neispoveduit şi de judecata lui Dumnezeu nu te temeai. Pentru aceaia ce n-ai gândit, aceia ai dobândit.

Şi apoi îl duc îngerii la temniţele iadului, că sânt temniţe de tot feliul de păcate împărţite: de furtişaguri, de tălhării, de curvii, de scumpete şi de toate păcatele câte sânt pre lume. Şi îl bagă într-o temniţă de ale iadului de acelea, adecă la ceata sa. Iară sufletul să uită pre fereasta uşii temniţii şi îş veade muncile în care va mearge. Că stau muncile cu gurile deschise în temniţile iadului, de văd păcătoşii şezând în temniţă în ce muncă va mearge de la judecată înainte. Şi plâng păcătoşii aceia acolo şi să roagă la neamul său şi la oamenii săi care sâmt dintru această lume şi zic aşa: că ce nu să îndură tată-mieu sau maica mea sau fraţii sau surorile sau bărbatul sau mueria sau altcineva din neamul mieu să facă bunătăţi pentru sufletul mieu, dacă n-am făcut eu. Că doară prin faptele lor ceale bune aş scăpa şi eu dintru aceste locuri groaznice şi cumplite.

Şi deaca fac neamul aceluia suflet păcătos adeca fac milostenii la săraci şi rugăciuni la bisearici sau alte bunătăţi fac pentru aceale suflete, vin îngerii şi să duc la temniţile iadului şi şterg din catastihul păcatelor acelora pentru care fac bunătăţile şi de câte ori vor face vii[i]

milostenie şi alte bunătăţi pentru sufletele morţilor lor, de atâtea ori să şterg păcatele lor, până să şterg păcatele toate, deacă are cine face pentru dânşii. Şi atuncea zic îngerii cătră sufletul acela: bucură-te, suflete, că ai avut oameni buni şi milostivi şi înduraţi de au făcut milostenie multă la săraci şi la bisearici şi ţi s-au şters păcatele din catastihul tău.

Şi apoi zic îngerii cătră acel suflet: acum ne vom duce şi noi înaintia lui Hristos de vom face rugăciune bună pentru tine şi te vom scoate dintru această muncă cumplită, care iaste diavolului gătită. Şi duce îngerul catastihul păcatelor înaintia lui Hristos şi zice îngerul cătră Domnul Hristos: Doamne, acest suflet au avut oameni buni şi milostivi şi înduraţi de au dat multă milostenie la săraci şi la besearici şi alte multe bunătăţi au făcut, până i s-au şters toate păcatele lui din catastih. Şi zice Domnul Hristos: aduceţi acel suflet la mine. Şi îl duc îngerii sufletul acela la Domnul Hristos, iară Domnul Hristos îl blagosloviaşte şi îi zice: tot neamul acela care au făcut bunătăţi pentru sufletul acesta, aceia toţi vor avea milă la mine în zioa judecăţii, căce au grijit pentru aceste suflete pierdute.

Şi îl trimite Hristos pre un suflet ca cela la raiu, înaintea Edemului, şi îi dă un pom şi supt pom un pat foarte frumos şi acolo şade până la giudecată şi de la giudecată înainte va mearge în raiu cu toţi drepţii. Iară în temniţele iadului mearge lumină de vineri dimineaţă până luni seara şi iar cade întunearecul pre dânşii de nu să ştie unde sânt, nice să văd niceodată. Iară de la giudecată înainte va mearge cineş în munca sa şi de acum îşi văd muncile în care vor mearge.

Ci bine iaste fraţilor să grijim pentru cei morţi. Că morţii de la cei vii aşteaptă milă şi de veţi face bunătăţi pentru cei morţi, voi veţi luoa întâi plata de la Dumnezeu, apoi va plăti morţilor. Iar de nu veţi griji pentru morţii voştri, voi încă veţi peri şi morţii voştri încă vor peri, şi pre morţi îi va cere Dumnezeu din mâinile voastre, ale celor vii. Pentru aceasta dă Dumnezeu mai mult unora decât altora, ca să grijască cei vii de cei morţi.

Deci, iubiţii miei creştini şi dragii miei fraţi, cu multă jale şi cu multă oftare să duce sufletul omului dintru această lume. Acum, prin Sfânta Scriptură să roagă tuturor să-l ertaţi.

A doao, mă rog preoţilor sfintei besearici, pre care v-au lăsat Dumnezeu lumină în lume ca să mărturisiţi cuvântul lui Dumnezeu şi a lega şi a dezlega păcatele oamenilor, pentru aceasta şi eu, păcătosul, până am fost viu învăţătura svinţiilor voastre n-am plinit, ci mă rog să mă ertaţi.

A treia, mă rog fraţilor şi surorilor şi la tot neamul mieu să mă ertaţi.

A patra, mă rog soţului celui de căsătorie, că fiind lumea plină de scârbe şi de valuri, de multe ori ne-am supărat unul pre altul, ci mă rog să mă erţi şi să nu mă uiţi a face bine pentru mine.

Şi mă rog şi iubiţilor miei fii şi feate carele am silit a vă feri de foc

şi de apă şi de alte de toate răutăţile trupeşti şi sufleteşti, trăgându-vă nădejde ca să-m fiţi toiag de razim în vremea bătrâneţelor meale, că de multe ori învăţându-vă şi dojenindu-vă, veţi fi supărat pre mine. Ci acum vă las în mila lui Dumnezeu să vă grijască şi să vă înveaţe şi pre mine să mă ertaţi şi să daţi milostenie la săraci şi jertve la sfânta besearică pentru sufletul mieu, ca să-m iarte Dumnezeu păcatele, şi ale meale şi ale voastre, şi împărăţiia ceriului să o dobândim împreună cu Avram şi cu Isac şi cu toţi drepţii în veci netrecuţi şi nesfârşiţi. Amin ![27]

Cópie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3778, *Miscelaneu*
F. 43r-55r: *Cazaniia a cincea, înaintia porţii ţintirimului. Învăţătură pentru sufletul cel drept, în ce chip vin îngerii cei milostivi când moare omul cel cu fapte bune*
F. 55v-70v: *Cazaniia a şasa la oameni morţi, înaintia gropii, după cel prohodeşte*
Datare: prima jumătate a secolului XIX
Copist necunoscut

G) Versiuni hibride

1) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 73, *Molitvelnic*, f. 230r-233v: *Cazanie la morţi. 1. Pentru sufletul cel bun*[28]
F. 236v sqq: *Altă căzanie, a sufletului păcătos, care să propoveduiaşte la uşa besearecii, înainte ţintirimului*
Datare: circa 1716
Copist necunoscut

2) Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3137, *Molitvelnic*
F. 290v-297v: *Cazanie pintru sufletul cel bun*[29]
F. 298v-304r: *Iarăşi poveastia sufletului păcătos*
Datare: 1720
Copist: Popa Luca

---

[27] **"Această învăţătură pentru morţi scrie la Sfânta Pravilă, la leatul [1]726, numai scrie mai pre scurt." – însemnare a copistului pe f. 82v.**
[28] **Vezi textul în capitolul XVI.**
[29] **Vezi textul în capitolul XIX.**

IV. Cazanie la moartea omului creştin

Titlul, preluat din versiunea cuprinsă în *Codicele Drăganu*, acoperă un text cu o foarte largă răspândire geografică, dar care pare să fi intrat în literatura românească cu uz funebru ceva mai târziu decât *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*, pe care nu o poate concura nici în ceea ce priveşte longevitatea succesului. În secolul al XVII-lea prezenţa sa a fost însă net superioară cantitativ faţă de aceasta, datorită editării uneia dintre versiuni în 1642, la Câmpulung, în cuprinsul unui volum de *Învăţături preste toate zilele*[1]. Circulaţia sa anterioară este probată de *Cuvântul la slujba îngropăciunii* rostit la 17 martie 1639 de diacul Toader din Feldru cu prilejul înmormântării binefăcătoarei sale, Sofronia Ciogolea, acestei versiuni abreviate, apreciată la momentul publicării sale ca o creaţie originală[2], datorându-se de fapt celebritatea actuală a cazaniei. *Codicele Drăganu*, a cărui datare posterioară, undeva între 1643-1652[3], este cu siguranţă corectă, pare să conţină însă ceea ce ar putea fi considerat ca varianta integrală a primei traduceri în limba română, cel mai probabil după o versiune slavonă, a predicii publicate la 1642, când a fost (re)tradusă după originalul grecesc, aparţinându-i, iarăşi probabil, lui Efrem Sirul[4]. Frecvenţa copierii acestei predici, pe fondul circulaţiei în variante traduse după surse diferite, a generat interesante interferenţe, rezultând elaborate de o mare complexitate structurală şi frumuseţe artistică, ce probează un impact considerabil asupra auditorilor.

---

[1] Rezultatul efortului editorial şi foarte probabil şi de traducere al egumenului Melhisedec, având titlul complet *Învăţături preste toate zilele, alease pre scurt den multe dumnezăeşti cărţi, de folosinţa tuturor creştinilor, prepuse de pre limbă greciască pre limbă rumânească, carele sânt 7 tocmeale sufleteşti, întâi pentru dragoste cum să iubim unul pre altul, a 2. pentru răotate, cum să le răbdăm cu mulţimire câte ne vin asupră, a 3. pentru să nu fim iubitori de argint, a 4. pentru milostenie, a 5. pentru muzăvirie, cum să nu muzăvirim pre niminea, a 6. pentru pocaanie, a 7. pentru propovedanie. Otcenaş cu tâlc, la închinarea crucii, la moartea omului, pentru preoţi, învăţătura celor 10 porunci*, volumul este înregistrat de *Bibliografia românească veche* în vol. I, nr. 43, p. 125.

[2] Vasile Pârvan, *Un vechiu monument de limbă literară românească (1639-1668)*, în *Convorbiri literare*, an XXXVIII, Bucureşti, 1904, p. 930. Studiul a fost republicat în Idem, *Studii de istorie medievală şi modernă*, Ediţie îngrijită, note şi indici de Lucian Nastasă, Bucureşti, 1990.

[3] Alexandru Mareş, *Cărţi populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuţii filologice*, Bucureşti, 2006, p. 157, cu referiri la tentativele de antedatare propuse de Atanasie Popa (1600, apoi 1634), care nu rezistă examenului filigranologic.

[4] Cf. D. Russo, *Studii bizantino-romîne*, p. 15.

A) Versiuni derivate din traducerea anterioară anului 1642

1) [*Cuvânt la slujba îngropăciunii*[5]]

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 167, *Miscelaneu*, f. 1r-5v
Datare: 1639
Copist: dascălul Toader din Feldru (judeţul Bistriţa-Năsăud); provenienţa: Moldova

Toate faptele câte-s pre pământ şi în ceastă lume, şi ceriul şi pământul şi sórele şi luna şi stealele pre ceriu şi copacii cei sterpi şi cei roditori pre pământu, numai cu cuvântul au zis Dumnăzău să fie şi toate din nemică s-au făcut. Aşişjderea şi fierile şi dobitócele numai cu cuvântul au zis şi au eşit din pământu toate odată cu trupul şi cu sufletul. Pentr-aceaia, cându mor, iarăş cu odată mor, şi cu trupul şi cu sufletul. Iară cându au făcut Dumnăzău omul, întâiu au luat lut din pământu de l-au zidit sângur cu mănule sale, dup-aceaia au suflat într-îns suflet de viaţă. Pentr-aceaia cându móre omul, trupul, cumu-ş iaste din pământu, mearge iară în pământu, iară sufletul, cumu-ş ii lucru din ceriu şi de la Dmnăzău suflat, mearge iarăş la Dumnăzău.

Şi nu că dóră au făcut Dumnăzău omul să móră: nu l-au făcut să moară; ce dintâiu au făcut pre om fără de mórte, fără bóle, curat, fără păcate, bun, direptu, cu de toate darurile dăruit; şi l-au pus în raiu, într-acel loc frumos şi dulce, şe toate au plecat suptu mâna şi supt putearia lui, cât D(a)v(i)d proroc şi înpărat să miră de atâta cinste, ce-l cinsti Dumnădzău, şi zisă: Dómne, ce iaste omul că-l pomeniş pri [dân]nsul? Cu slavă şi cu cinste-l cununaş pri [dân]nsul şi toate plecaş suptu piciórele lui: dobitócele pământului şi peştii apelor, încă şi hierile munţilor şi a cânpilor şi paserele văzduhului, toate aceastia plecate şi ascultătóre le dedeş omului, iubitoriu de omeni, Doamne. Puţinel că iaste mai mic omul decât îngerii: toate deade Dumnăzău pre voia omului, preste toate-l pusă mai mare şi împărat. Iară deaca greşi omul şi călcă zisa lui Dumnăzău, deaciia căzu în toate boalele şi în toate neputinţele şi fu osândit de la Dumnăzău să moară, şi într-însul noi toţi murim. Că mórtea altă nemică nu mai iaste, fără numai plata păcatului şi sămnul osândei lui Dumnăzău, care iaste pre tot rodul omenescu.

Moartea iaste o cale pre carea să petreace toată firea omenească: de domni nu să teame, de boiari nu să stideaşte, de bâtrân(i) nu să ruşinează, pre frămseaţe nu caută, tinereaţele nu le cruţă, de unul născut nu i-i milă, ce pre toţi vine într-un(n) chip.

Şi moartea nu iaste rrea, cum zice Iov, că mórtea iaste odihnă omului, că treace din trudă în odihnă, di[n] scrâbă în bucurie, din valuri

[5] ***Molitva mrtvi zaproştenie***

în linişte, di-ntunearec în lumină. De iaste omul direptu, el să duce să-ş ia plata sa din mâna lui Dumnăzău, iară de iaste păcătos, el părăseaşte de-a facerea păcate.

Mórtea iaste o mutare din ceastă lume cătră a doa lume. Mórtea iaste o pórtă fără de carea nu poate întra nime, nice póte treace din ceastă lume trecătóre cătră viiaţa cea netrecută. Pentr-aceaia mortul îl petrecem cu cântări dumnăzăeşti, de arătăm că mulţemim lui Dumnăzău; cu veşmente albe îmbrăcăm mortul, de închipuim înnoirea veşmântului celui fără de morte; cu lumini-l petreacem, de arătăm că dintunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnăzău; cu faţa cătră răsărit îl îngropăm, de sămnăm învierea, că cum apune sórele şi iară răsare, aşia şi mortul apune în pământu şi iară să vor scula.

Pentr-aceaia noi să creadem că va fi învierea, să nu plâ[n]gem mortul prespe măsură, ca aceia ce n-au nădeajde să învie: acelora să cade să plâ[n]gă. Păgânii, necredincioşii să plângă morţii săi, iară noi să creadem că va veni un ceas cându vor auzi morţii glasul Fiiului lui Dumnăzău şi ceia ce vor auzi vor învie, cum zice şi Isaia proroc: învie-vor morţii şi să vor scula ceia ce-s în gropi. Dece, pentru că să vor scula morţii, să nu facem lucrure schimosite pentru morţi. Să nu ne rumpem hainele, ce mai vrâtos inimile, că şi pre noi aceasta mórte ne aşteaptă; să nu ne dârăem obrazele şi să ne rumpem părul, nu cumva [să] facem necredinţă învierei; să nu grăim cuvente de răpştă spre Dumnăzău, să nu cumva [să] stricăm şi noo şi mortului, ce să mulţemim lui Dumnăzău celuia ce au murit pentru spăsenia nostră.

De veri să agiuţi mortului, dă milostenie, că bună soţie iaste milosteniia într-aceaia cale dă lumină. Fă leturghii pentru dânsul.

Să meargem să petreacem mortul mainte până nu ne petrec pre noi alţii şi să vedem lucru mare şi minunat, să vedem ceia ce-s în gropi. Putea-veri să spui carele-i împărat şi carele-i rob, carele-i frumos şi carele-i grozav, carele-i tânăr şi carele-i bătrân, carele-i de rudă bună şi mare şi carele-i de rudă próstă? Au nu-s toţi lut? Au nu-s toţi ţărnă? Vedeţi, creştini blagosloviţi, lucru cu obidă şi plin de spaimî, vedeţi şi vă întrestaţi şi de păcate să vă părăsiţi. Vedeţi şi unul altuia nu zavistuireţi, nice vă învrajbiţi. Vedeţi şi poftele lumii să urâţi. Vedeţi trupul mortului zăcându, iară sufletul să grijeaşte pre calea aceaia ce n-au călătorit nice dănăoară, că veade altă lume, altă înpărăţie, alte slugi, altu giudeţ, altă tocmală, alte lucruri carele nici odânăoară nu le-au văzut. Pentr-aceaia numai de sine să grijeaşte cum va da răspunsu de faptele sale.

Deci şi noi carii ştim că fără greş ni-i mearge pre aceaia cale, să agiutorim mortul cu ruga cătră Dumnăzău şi să gicem: Dómne, cela ce birueşti cu morţii şi cu viii, răpăosază robul tău carele acmu ai vrut de l-ai mutat dintru noi, odihneaşte-l în locori [!] frumóse, în locuri luminate, în locuri cu pace şi fără de grije, întru ceata direpţilor tăi, în hrana svinţilor tăi, întru veselia aleşilor tăi, în curţile ceale veacinice, întru

lăcaşurile ceale nerăsipite, întru împărăţiia ta cea dumnăzăiască, unde nu-i grije, nu-i scârbă, nice suspin, nice lacrămi, nice bóle, nici mórte, fără numai bucurie şi veselie neîncetată.

Pentr-aceaia şi dumile vóstre câţi cereţi şi voi iertăciune de la Dumnăzău, să iertaţi şi voi pre acest răpăosat de toate, că au greşit ca un om în ceastă lume ce-au petrecut cu dumile vóstre depreună şi să giceţi toţi: Dumnăzău-l iarte. Aşijdirea de va fi greşit vrunuia de voi óre cu cuvântul, óre [cu] lucru, óre întru ceva nu va fi putut îngădui cuiva de voi, iarăş să-l iertaţi de la tótă inima şi gi[ce]ţi toţi: Dumnăzău-l iarte. Şi câţi nu s-au tâmplat aicea la pogrebul Dumisale acestui răpăosat, iarăş acestu cuvântu să le spuneţi şi aceia toţi să-l iarte şi să zică: Dumnăzău-l iarte.

Cópii

a) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 279, *Miscelaneu*, f. 37r-46v
Datare: 1668
Copist necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Al. Papiu Ilarian

Cuvânt la pogabani [pogribanie !]

Toate faptele câte-s pre lume, şi ceriul şi pământul şi soarele şi luna şi stealele pre cer şi copacii cei sterpi şi cei roditori pre pământ, numai cu cuvântul au zis Dumnezeu să fie şi toate den nemică s-au făcut. Aşijderia şi fierile şi dobitoacele numai cu cuvântul au zis şţsu eşet [!] toate cu odată, şi cu trupul şi cu sufletul. Pentr-aciaia, cându móre, iarăşi cu trupul şi cu sufletul [moare]. Iar cându au făcut Dumnezău omul, întâi au luoat lutu din pământu de l-au zidit însuş cu mâna sa. După aciaia i-au suflat suflet de viiu. Iară pentr-aciaia, cându moare omul, trupul, cumu-ş iaste din pământu, iarăşi mearge îm [!] pământu, iară sufletul, cumu-i lucru cerescu şi de la Dumnezău, iarăş mearge la Dumnezeu.

Şi nu l-au făcut Dumnezeu pre om să moară, ce l-au făcut dintru întâiu pre om fără mórte, fără boale, curat, fără de păcate, bun, direptu, cu toate dăruit, şi l-au pus în raiu, într-acel loc frumos şi dulce şi toate plecate suptu puterile lui. Că şi David proroc şi-npărat să miră de atâta cinste ce-l cinsti Dumnezău şi zice: Dómne, ce iaste omul, că-l pomeneşti pre însu cu mărirea şi cu cinste îl încununaşi pre însu şi toate le plecaşi suptu picioare[le] lui: dobitoacele pământului şi peştii mărei, încă şe ferile munţilor şi paserile văzduhului, toate aceaste plecate şi ascultătóre le de(ş)de omului. Iubitóre de ómene [!], Dómne, puţin că iaste mai mic omul decât îngerii ! Toate deade Dumnezău pre voia omului, prespe toate-l pusăş împărat, iară daca greşi omul şi călcă

învăţătura lui Dumnezeu, decii căzu în toate bólele şi în toate neputenţele şi fu osindit de Dumnezău să moară şi întrânsul tot rodulu, noi toţi. Că moartia altă nemică nu iaste fără numai plata păcatului şi sămnul osindi[i] lui Dumnezău, carea iaste pre tot rodul omenescu.

Mórté iaste o cale pre caria petreace toată firia omenéscă. Moartia de împărat nu i frică, de domni nu să tiame, de boiari nu să siiaşte, de bătrâni nu să stidiaşte, pre frumsiaţe nu caută, tinereaţele (nu) nu le cruţă, ce pre toţi vine într-un chip.

Şi mórtia nu iaste rea, că zice Iov că moartia iaste odihnă omului, că treace din trudă în odihnă, din scrâbă în bucurie, din valuri în linişte, di-ntunearec în lumină. De iaste omul bun şi direptu, el să duce de-ş ia plata din mâna lui D[umnezeu], iar de iaste păcătos, el să părăseaşte de facerea păcatelor.

Mórtia iaste o mutare dintr-această lume cătră a doa lume, mórté iaste o poartă fără de carea nu poate întra nime, nice petreacia dintr-acea lume trecătóre cătră viaţa cea netrecătoaria. Pentr-aceaia omul mortu îl petrecem cu cântări dumnezăeşti, de arătăm că mulţămim lui Dumnezău, cu veşminte albe îl îmbrăcăm mortul, de-i închipuim înnoiré veşmântului celui fără de mórte, cu lumini şi cu făclie îi petreacem, de arătăm că di-ntunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnezeu, cu faţa cătră răsărit îl îngropăm de închipuim învierea. Că cum apune soarele şi iar răsare, aşia şi mortul îl punem în pământu şi iar să va scula. Pentr-acia noi credem că va fi înviere.

Deci să nu plângem mortul preste măsură, că cela ce n-are nedeajde să învie aceluia i să cade să plângă; [să-şi plângă] păgânii cei necredincioşi morţii săi, iară noi să creadem că va fi înviere, că va veni un ceas cându vor auzi morţii glasul (Fiiu) Fiiului lui Dumnezeu şi ceia ce vor auzi, vor învie, cum zice şi Isaiia proroc: învie-vor morţii şi să vor scula ceia ce-s în gropi. Deci, pentru căci să vor scula morţii, să nu facem lucruri schimosite pentru morţi, să nu ne rumpem veşmentele, ce mai vrâtos inimile, că şi pre noi ne aşteaptă acésta mórte. Să nu ne zgâriem obrazele şi să nu ne rumpem părul, să nu cumva [să] facem necredinţă învierii. Să nu grăim cuvinte deşarte spre Dumnezău, să nu cumva [să] stricăm noa înşi[ne şi] mortului, ce să mulţimim lui Dumnezău celuia ce au murit pentru mântuinţa noastră.

De veri să agiuţi mortului, dă milostenie, într-aciaia cale du lumină, fă leturghie pentru dânsul.

Să mergem să vedem şi să petreacem mortul mainte până nu ne petrecu şi pre noi alţii şi să vedem lucru minunat, să vedem ce iaste în gropi. Putea-veri să spui carele-i iaste înpărat şi carele-i rob şi carele-i frumos şi carele-i grozav, carele-i tânăr şi carele-i bătrân şi carele-i bogat şi carele-i sărac, carele-i de rudă mare şi carele-i de rudă mică? Au nu-s toţi lut? Au nu-s toţi ţărnă? Au nu ne mănâncă pre toţi viermii şi pământul, maica tuturor? O, mare şi minunat lucru ! Unde-s ochii cei negri şi frumoşi, că s-au închis ! Unde-i părul cel des şi pieptănat?

Unde-i faţa cea rumănă şi frumoasă, ca s-au schimbat şi a ponegritu ! Unde-s podoabele hainelor cu carele să înfrumşia trupul şi să mândriia? Unde-i limba cea vorovitoare, că s-au legat ş-au tăcut ! Deci, vedeţ lucru cu obidă şi plin de spaimă, vedeţ şi vă întristaţi şi de păcate vă părăsiţi, vedeţ şi unul altuia nu zavistuireţ, vedeţ şi poftele lumii să urâţi. Vedeţ trup mortu zăcându, iară sufletul să grijişti [!] pre calea aceia caria n-au mai călătorit nici dănăóră, că acolo va vedea altă lume, alt împărat, altă suire, alte lucruri, carele nice dănăuară nu le-au mai văzutu. Pentr-a[ceaia] numai să grijim cum vom da răspuns cine de păcatele sale.

Deci şi noi, creştini[lor], ştim că ni-i a miarge pre aciaia cale. Deci, să agiutorim mortul cu ruga cătră Dumnezău, deci să zicem: Dómne, cela ce biruieşti cu morţii şi cu vii[i], răpausază şerbul tău cariale acumu au vrut de l-au luat din ceastă lume, odihneaşte-l, Doamne, în locuri fără întunearec, în locuri cu lumină, în locure [!] cu pace şi fără griji, întru ceata direpţilor tăi, în hrana svinţilor, întru veselié aleşilor tăi, în curţile cealia de veaci, întru lăcaşurile ceale nerăsipite, întru împărăţiia ta cea dumnezeiască, unde nu-s griji, nici scrâbă, nice suspini, nice lacrămi, nici boale, nici moarte, numai bucurie şe [!] veselie neîncetată.

Pentr-aceaia şi duamneavoastră [!] încă cereţi şi voi ertăciuni de la Dumnezău, să ertaţi şi voi pre acestu răpăusat de toate greşealele câte au greşit ca un om în ceastă lume ce au petrecut cu dumile voastre depreună şi ziceţ toţ: Dumnezău-l iarte ! Aşijderea de va fi greşit vruunuia [!] de voi cu lucrul sau cu cuvântul, iarăş să-l ertaţ cu toată inima şi cu tot sufletul şi ziceţ toţ: Dumnezău-l iarte ! Şi câţ nu s-au tâmplat aicia la îngroparea acestui dus din ceastă lume, iarăşi acesta cuvântu să-le [!] spuneţi şi aceia toţ să-l iarte şi să zică: Dumnezău-l iarte, amin !

b) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, ms. rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*, f. 13r-17r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

Cazanie a triia la omeni morţi

Domnul nostru Isus Hristos, înpăratul ceriului şi a pământului, împărat preste toţi împăraţi[i] şi domn preste toţi domni[i], întâiu făcu Sfinţiia [Sa] ceriul şi pământul, soarele şi luna şi stelele pre cer şi copacii cei roditori şi cei sterpi ce sânt pre acest pământ. Numai cu cuvântul au zis Dumnezău să fie şi toate din nemica să făcură. Aşijderea şi fierile şi dobitoacele, numai cu cuvântul au zis Dumnezău şi au eşit din pământ toate odată, şi cu trupul şi cu sufletul. Pintru aceia când mor acelé, odată mor şi cu trupul şi cu sufletul.

Iar când au făcut Dumnezău pre om, adecă pre Adam, întâi au luat lut din pământ de l-au zidit singur cu mânele sale, după aceia au suflat într-însul suflet de viaţă. Pentru aceia când moare omul, numai trupul moare, cumu-şi iaste din pământ, iar sufletul, cumu-i lucru ceresc, şi [e] el de la Dumnezău suflat, să duce iarăşi la Dumnezău. Şi n-au făcut Dumnezău pre om ca să moare, ce din-ceput au făcut Dumnezău să fie omul fără de moarte, bun, direpţ, cu toate darurile l-au dăruit şi l-au pus în raiu, într-acel loc frumos, să lăcuiască în odihnă, din scârbe în bucurie, din valuri în linişte, din întunearic în lumină. De iaste omul drept, să duce să-şi ia plata, iar de iaste omul păcătos, el părăseaşte de a facere păcate.

Moartia numai ce iaste o înmutare dintru această lume către a doao lume. Moartea iaste o poartă fără de care nu poate nime întra, nice trece dintru această lume trecătoare către viaţa cé netrecută. Pintru aceia mortul îl petrecem cu cântări dumnezăeşti, de arătăm că mulţămim lui Dumnezău; cu veşminte îlbe [!] îmbrăcăm mortul, de închipuim înnoiria veşmântului celui fără de moarte; cu lumini îl petrecem, de arătăm că din întunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnezău; cu faţa spre răsărit îl îngropăm, de închipuim învieré, că cum apune soarele şi iarăşi răsare, aşé şi mortu apune şi iarăşi să va scula. Drept aceia noi, creştini[i], credem că va fi înviere.

Să nu plângem mortul preste măsură, ca ceia ce n-au nădeajdea învierii. Ce să cade să plângă păgâni[i] morţi[i] săi, ceia ce nu cred în Sfânta Troiţă, în Tatul şi în Fiiul şi în Duhul Sfânt. Iar noi, creştini[i], credem că va veni un ceas când morţi[i] vor auzi glasul Fiiului lui Dumnezău. Cum grăiaşte Isaia prorocul: învie-vor morţii şi să vor scula ceia ce sânt în gropi. Deci pentru că să vor scula morţi[i], să nu facem lucruri schimosite pintru morţi, să nu rupem hainele, ce mai vârtos să ne umilim cu inimile, că şi pre noi această moarte ne aşteaptă. Să nu ne zdăriem obrazele şi să nu ne rupem părul, să nu cumva facem necredinţa învierii. Să nu grăim cuvinte [de] răpştie pre Dumnezău, să nu cumva [să] înstreinăm şi noao şi mortului. Ce să mulţămim lui Dumnezău celuia ce au murit pentru noi şi pentru a noastră mântuire.

De vei să ajuţi mortului, dă milostenie, că bună iaste milosteniia în aceia cale, dă lumină, fă liturghie pintru dânsul.

[...[6]] Mai înainte, până nu ne petrec şi pre noi alţii şi să vedem lucruri mari şi minunate. Să vedem ce iaste în gropi. Putea-vei să spui carele iaste împărat şi carele rob, carele-i frumos şi carele-i grozav, carele-i bătrân şi carele tânăr, carele-i bogat şi carele sărac, carele-i de viţă mare şi carele-i de prost? Au, nu-s toţi lut şi ţărnă? Vedeţi, blagosloviţi creştini, lucru cu obidă şi plin de ciială, vedeţi şi vă întristaţi şi de păcate vă părăsiţi şi unul altuia nu pizmuiţi, nice vă sfădiţi. Vedeţi trupul mortului zăcând, iar sufletul să grijaşte pre calea aceia ce n-au

[6] **Lipsă text, din neatenţia copistului.**

călătorit niciodată, că vede altă lume, alt împărat, alte slugi, alte judeţe, altă tocmală, altă împărăţie, alte locuri, care niciodată nu le-au văzut. Pintru aceia numai ce să grijaşte cum va da răspuns de faptele sale.

Deci noi, cari ştim că n-i a merge pre acé cărare, să ajutorim mortului cu [ru]gă cătră Dumnezău şi să zicem: Doamne, cela ce birueşti cu vii[i] şi cu morţi[i], odihneaşte pre răpăosatul robul tău (cutarele), carele acum ai vrut de l-ai mutat de la noi, odihneaşte-l în locuri luminate, în locuri frumoase, în locuri cu pace şi fără de grijă, întru ceata sfinţilor tăi, în curţile tale ceale veacinice, întru lăcaşurile tale cele nerăsipite, întru împărăţiia ta ce dumnezăiască, unde nu iaste grijă, nice scârbe, nice suspin, nici lacrămi, nice boale, nice moarte, fără numai bucurie şi veselie neîncetată. Pintru aceaia şi dumneavoastra, câţi cereţi ertăciune de la Dumnezău, să ertaţi pre acest răpăusat, aşijdere de va fi greşit vreunuia din voi ori cu cuvântul, ori întru ce nu s-au putut pricepe să vă îngăduiască, să faceţi bine să-l ertaţi. Şi câţi nu v-aţi întâmplat la îngroparea acestui răpăusat, toţi să facă bine să-l erte, ca milostivul Dumnezău să vă erte pe dumniavoastră, amin !

c-d) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 577, *Miscelaneu*
F. 98v-101v
F. 111v-113r
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

2) *Scazanie la moartea omului creştin*

Cluj-Napoca, Biblioteca Institutului de Lingvistică "Sextil Puşcariu", ms. 6, *Codicele Drăganu*, f. 79r-88v
Datare: 1643-1652
Copist necunoscut; provenienţa: Maramureş

Ascultaţi blagosloviţi creştini învăţătură şi dojană, ascultaţi cuvântul lui Domnezeu pentru să poate eşi scriba şi amarul diîntro inemele voastre. Că de multe ori cuvântul potoleşte dorearea şi învăţătura pierde scrăba.

Şi întâe, să înţe[le]gem ce iaste moarté: este o cale pre carea tot într-on chip mărgători sântem diîn ceastă viiaţă trecătoare cătră viaţa cé netrecută. Moarté de împăraţ nu să teame, pre arhierei nu cinsteşte, de bătrâne[ţe] nu să stideşte, frămseaţelor nu răvneşte, pre lacrămi nu caută, de un fiiu numa ce are neştene nu ei milă, de boiari nu să cutremore, de domnii nu ei frică, ce pre toaţi [!] vine într-u(î)n chip.

Că moarté este o poartă pre care or trece tot rodul omenescu diîn céstă lume cu scârbe şi bole, cu doreri, cu dosezi multe, cu lacrămi, cu suspine, cătră a doa viaţă, unde nu-s boale, nice durere, nici lacrămi, nici suspini.

Ce moarté nu iaste ré, ce mai vrătos este bună, şi nu zic eu aceasta, ce dereptul Iov gice, că moarté este odihniala omului, şi Pavel apostol gice că moarté îndereptează omul deîn păcate, di[în] nedereptate, diîn lăcomia, diîn năravurile rele. Moarté este robilor slobozire, celor năpăstuiţ sprejeneare, celor închiş izbăvire, celor săraci şi amăriţi măîngâiare şi de n-ar hi moarté, noi ni-am măînca unul pre altu şi de n-ar hi căzut Adam diîn raiu pentru greşală, nici moarté nu ne-are omorî. Iară socoteşte mila lui Domnezău, osinda cară fu pentru greşala nostru [!], adeca moarté statu într-o noi mântuire [!]. Că de iaste dereptu mortul, paeţi bine, că cu multă nedejde să duce cătră Domnezeu. Iară de iaste păcatos, nu te scrâbi, chici [!] că s-au părăsit de răutăţi ce a vrut a face.

Şi dere hi să răminem noi aicé, cu dereptul are hi să plăîngem pre cei morţi. Iară décă mergem noi toţ acolo, să nu plângem aşe prespre mesură, să nu facem după tocmala păgânilor, carii n-au nedejde de înviere. Să nu ne rumpem veşmentele, ce mai vrâtos sufletele să ne umilim, căci că şi pre noi aceasta moarte ne aştaptă. Să nu grăim vrun cuvântu de hulă, ca să nu vătămăm şi mortul şi pre noi.

Să ţ-au murit tatu-tău sau înmăta, mulţumeşte lui Domnezeu cela ce şi tată şi înmă noau [!] tuturor şi au murit pentru noi pentru toţ. Să ţ-au murit sor[ă] sau frate, închinte lui Domnezeu celuia ce au zidit din nemica şi iară au luat nu al teu, ce al seu. Să ţ-ău murit un fiiu unul născut, dă laudă lui Domnezeu cela ce ş-au dat pre moarte Fiiul său unul născut pentru tine. S-ai avut muiare ş-au murit, laudă pre Domnezeu carele te-au înpreunat cu nunsa şi iară ti-au desparţit di-nsa; s-au fost rea, Domnezeu te-au mântuit di-nsa, iară s-au fost bună şi o au iubit, Domnezeu mai bine o au iubit. Aşé şi mueré să mulţămăscă lui Domnezeu pentru moarte bărbatului.

Au nu vez cum facem la morţi? Cu cântări şi cu cetiri îi petrecem la groapă, de arătăm că mulţimim lui Domnezeu; cu veşminte albe-i îmbrăcăm, de închipuim înnoirea veşmântului celui fer de moarte; cu lumină şi cu făclii aprinse-i petrecem, de arătăm că din într-aceasta lume întunecată să duce în lumina lui Domnezeu; spre răsăritu-i îngropam, de însămnăm învierea. Că cum se ascunde soarele şi iară răsare, aşé şi omul moare şi iară va învie.

Pentr-ace într-o cale ca aceaia merge pre carea nici dănăoară n-au îmblat, în neşte locuri ca acele să duce ce nice dănăoare n-au fost, lucru ca acela vede ce nice dănăoară n-au vezut. Derept a[cé] să teme şi de spaimă[-i] piare faţa cându moare: unii ei sar din pat de vor să fugă să scape de moarte, alţii scrâşcă în dinţi, alţii-ş întorcu ochii vezându îngerii şi draci[i] întrebându şi strâgându sufletul şi luându-i sama şi giudecându-l.

Multe rugi, multe lacrami trăbuescu atunci soţi sufletului, că aice de cercăm soţie cându vom să mergem aiurea undeva, dară cu cât mai vrâtos trebueşte să avem soţii acolo într-acea cale înfricoşată, să [ne] apere de răi furi, de diavoli, carii nu cer bunătate şi avuţie, ce sufletul ceară ca să-l muncească. Atunci bună soţia iaste milostenia, bune soţii sântu săracii ca să ne înderepteaze [la] împărăţia ceriului. Derept acé, să sârguim mainte de moarte să plângem, mainte până nu ne mun[...][7].

[...] când văd vecenul sau prietinul înaintea sa mort, puţinel gândescu de moarte şi iară acii-ş uită, în chipul porcilor când ucig pre unul atunci ceialalţi grohnescu şi, de frică, lasă mâncarea şi fug, iare déca moare cel ucis, iarăş să întorcu la alviile sale. Aşé într-acela chip şi iubitorii lumii aceştia puţinel de moarte aducu-ş amente până văd mortul înainte sa şi iarăş pre viaţa cea pustie să întorcu. Ce de-aceia nu este a să mira, căci că-s neşte dobitóce mute. Ce este a să mira de ceşte ce sâmtu şi cu graiu şi cu mente şi fac într-acesta chip şi ştiu ce-i va agiunge după moarte şi nu să tem, nici gândescu de ceasul morţii ce înfricoşată. Pentru ce unii ca aceia sâmtu destoinici plâingerei, cât că înşiş de bună voia sa să dau muncilor.

Şi ce este începătura aceştiia orbiciune? Întâiu iaste aciasta, dintru care şi altele să încep: diavolul iaste iscoditor meşter şi foarte să nevoeşte întâiu să-i ia aducerea amente-i a morţii, ca să uite omul morté, să nu-ş aducă amente de svrăşitul vieţei sale. După aceaia îndulceşte-l cu dulceaţa aceştii lume şi-l amăgeşte că va custa multe şi pocăinţa di an într-an o mută şi mulţie vieţei sale numără. Această de departe le prăveşte, pare-i că va hi slobod de moarte. Şi nu şti că acesta ceas iaste fórte scurt. Decii, cându cel viclean drac cându-l aduce în păcate, aduce-i amente de mila lui Domnezeu şi vremia pocăinţiei mută-i dintr-o zi într-altă, din tenereaţe pân la bătrâneaţe, din îmbătrâneţe pân într-aşternutul morţii. Şi cu aceasta pre mulţi au înşălat diavolul de greşescu fără de temere şi făr de pocăinţă. Ce fiecarele ce greşeaşte în nedejde milei lui Domnezeu, acela sufletul său pierde-ş. Ştim că iaste milostiv Domnezeu. Însă celora ce fug din păcate şi de sârgu vin la pocăinţă, nu mâne sau poimâne, ce acmu. Nu ştii că de ver aştepta până poimâne, cândai în cântatul cucoşilor sau întâiul [ceas] de nopte de năpraznă ver hi apucat la giudeţul lui Domnezeu? De au nu ştii că pre mulţi tineri înghite moarte şi nu-i lasă să agiungă până bătrâneşte? Iare s-are hi tocma şi aciasta, atunci la bătrâneţe, pre aşternutul morţii, nevoia este neştine a să pocăi.

Pentr-acé zice Domnezeu: străjuiţi-vă, preveghiaţi, că nu ştiţi cându va veni pre voi moarté de năpraznă, ca un fur, că ceasul acela în carele va eşi sufletul diîn trup forte iaste neştiut. Pentr-acé, aduceţi-vă amente de moarte şi de giudeţul lui Domnezeu, cum ver da răspunsu de toate faptele tale. Aduţ amente de munci şi de matca focului ce

[7] **Câteva file s-au pierdut.**

întrânsu păcătoşii în veci să muncescu. Aduţ amente şi de împărăţia ceriului, cum într-însă svenţii împărăţescu şi de aceastea ver aduce amente, în veci nu ver greşi, ce şi viaţa de veci ver dobândi şi împărăţia cerului, iară noi toţ să o dobândim, cu darul Domnului nostru lui Iisus Hristos, ce a lui măriia şi cinstea şi puterea iaste împreună cu Părintele şi Duhul Svânt, acum şi pururea şi întru veci nesvrăşiţ, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 577, *Miscelaneu*
F. 103r-106v
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

Versiune abreviată

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 257, *Miscelaneu*, f. 1r-11v
Datare: 1673
Copist: diacul Anghel din Crăciuneşti; provenienţa: zona Bradului, judeţul Hunedoara

Scazaniia m[o]rt[u]l[u]i

Ascultaţi oameni buni şi blagosloviţi creştini învăţătura şi dojana, ascultaţi cuvântul lui Dumnezău, pentru ca să poată eşi scrâba şi amarul diîntru inimile voastre. Că de multe ori cuvântul potoleaşte durearia şi învăţătura piiarde scrâba.

Şi întâi zice: ce iaste moartia omului? Moartia iaste o cale pre care toţi într-un chip călătoresc dintr-această viaţă trecătoare către viaţa cea netrecută. Moartea de împăraţi nu să teame, preuţii nu cinstiaşte, de bătrâni nu să ruşinează, frămseţile nu le răvneaşte, unde-s lacrămi nu caută, de un fiiu de are cineva numai unul nu i milă, de boiari nu să cutremură, de domni nu i frică, ce pre toţi vine într-un chip.

Că moartia iaste o poartă rodului omenesc ce să petreace dintr-această lume cu scrâbă, cu boale, cu durori, cu dosăzi multe şi cu lacrămi şi cu suspini către a doaă viaţă, unde nu-s boale, nice durori, nice lacrămi, nice suspini.

Şi moartia nu iaste rea, ce mai vrâtos iaste bună. Cum zice dereptul Iov, că moartea iaste odihneală omului. Şi Pavel apostol zice că moartea [iaste] îndereptarea omului deîn păcate şi diîn lăcomie şi diîn năravuri reale. Moartia iaste robilor sloboziia, celor năpăstuiţi(lor)

sprijeneală, celor închişi izbăvire, celor săraci şi amărâţi mângâiare. Şi de n-am fi căzuţi diîn raiu pentru greşală, nice moartea pre noi nu ni-are mânca. Ce iani socoteaşte mila lui Dumnezău şi osânda care fu preîntru greşala noastră. Deci moartea stă între noi mântuire. Când iaste dereptul mort, pare-i bine, că cu multă nedeajde mearge cătră Dumnezău. Iară de iaste păcătos, tu nu te scrâbi, căce că s-au părăsit de răutăţi ce au vrut face.

Şi de fire să rămânem noi acicea, că cu dereptul are fi să plângem pre cii morţi. Iară deacă miargem şi noi toţi acolo, să nu plângem prespre măsură, să nu facem după tocmala păgânilor, carii n-au nedeajde de înviiare. Să nu ne rumpem veşmentele, ce mai vrâtos sufletele să ne omilim, căce că şi pre noi aceasta moartea ne aştiaptă. Să nu grăim vrun cuvânt de hulă, ca să nu ne vătămăm şi mortul şi pre noi.

Ce de ţ-au murit tată-tău sau mumă-ta, mulţemeaşte lui Dumnezău cela ce-i tată şi mumă noa tuturor şi au murit pentru noi pentru toţi. Să ţ-au murit soră sau frate, închină-te lui Dumnezău celuia ce te-au zidit din nemică şi iarte unnul alăltui ce-i al său [!]. Să ţ-au murit un fiiu unul născut de la Dumnezău, cela ce ş-au dat Fiiu său unul născut pentru tine [!]. De ai avut muiare şi au murit, mulţemeaşte lui Dumnezău carele te-au împreunat cu dânsa şi iară te-au despărţit [!] de dânsa: s-au fost bună, Dumnezău au iubit, iară de au fost rria, Dumnezău te-au despărţit de ia. Aşia iastă [!] şi muiaria să mulţemească lui Dumnezău pentru moartea bărbatului ei.

Au nu vezi cum facem la morţi? Cu cântări şi cu slujbă îi petriacem la groapă, de arătăm că mulţemim lui Dumnezău. Cu veşmente albe [îi] îmbrăcăm, de închipuim înnoirea veşmentelor celor fără de moarte. Cu lumini şi cu făclii aprinse să-l petriacem, de arătăm că dintr-a această lume întunecată să duce în lumina lui Dumnezău. Spre răsărit [îl] îngropăm, de închipuim înviiaria lui Hristos. Că cum să ascunde soarele şi iară să iveaşte, aşia şi omul moare şi iară va învia.

Pentr-a aceaia, într-o cale ca aceaia mearge pre caria nice dinioară n-au îmblat, în nişte lucruri ca acialia să duce ce nice dinioară n-au fost, lucruri ca acialia veade ce nice dinioară n-au văzut. Derept aceaia, să teame şi, de spaimă, piere-i faţa când moare, de unii sar diîn pat de vor să fugă să scape de moarte, alţii-ş întorc ochii groaznic, văzând îngerii şi dracii întrebându-i şi strângându-i sufletul lui şi luaînd [!] sama şi giudecându-l.

Multă rugăciune şi multe lacrămi trebuesc atunci soţii sufletului, că atunci şi acicea de cearcă soţii, cându vom să miargem aiurea undeva, dară cu cât mai vrâtos trebuiaşte să avem soţie acolo într-aceaia cale înfricoşată, să ne apere de răei diavoli, carii nu cer bunătate şi avuţie, ce numai sufletul ca să-l muncească. Atunci bună soţie iaste milosteniia, bună soţie sânt săracii ca să ne înderepteze la împărăţié ceriului.

Derept aceaia, să serguim mainte de moarte, până nu ne muncem, că viaţă noastră iaste scurtă, iară muncele nemăsurate, să fim soţi

mortului, să meargem până la groapă şi să vedem lăsatul nostru şi să vedem agonisita noastră unde avem a petreace, să vedem cum ne vom face, cum vom putredi, şi să ne îndereptăm pre sine, să vedem cum vom muri şi să ne căim. Carii iubesc frămsiaţia şi podoaba ei, să meargă la groapă să vază ce iubesc, cum sâmt urâte de toţi, de mici şi de mari. Carii s-au învrăjbit cu alţii, să vază cu cine să învrăjbesc. Carii beau de să îmbată de-ş iase diîn minte, să socotească ce dobândesc.

Vedeţi, fraţilor, vediare minunată, vedeţ vedeare înfricoşată şi ziceţi voi acmu împăratu-i sau carele-i slujitoriu, carele-i boiariu sau sărac, carele-i bătrân sau tânăr, sau carele-i frumos au nefaţoş, sau carele-i [!]? Au nu ne facem toţi lot şi pământ? Au nu ne mânâncă viermii şi pământul, maica tuturora? O, mari şi minunate lucruri ! Unde-s ochii noştri cei negri şi frumoşi? Că s-au închis ! Unde-i părul nostru cel des şi frumos şi pieptănat? Unde-i faţa cea rumenă şi frumoasă? Că s-au schimosit şi s-au ponegrit ! Unde-i podoaba hainelor cu carele să înfrămseşază trupul şi să mândriia? Unde limba cia vorbitoare? C-au tăcut şi s-au legat !

Deci, fraţilor, să nu stăm până acicea, de să meargem mainte să gândim cum va învia: mortul acesta ce-i acum iară va grăi, acesta ce zace iară să va scula (şi) când va veni zua cia înfricoşată a giudeţului, când va şedea Dumnezău de va giudeca toată lumé. Atunci vor sta înaintea lui mii de întuniarece de îngeri. Atunci ceriul să va învăli ca o hârtie şi gropile să vor deşchide, apele vor seca şi adâncurile să vor cutremura şi pământul să va legăna, munţii să vor clătina.

Dară atunci cum vom fi noi pentru lucrurile noastre cele ce fă [!] şi zua şi noaptea? Deci pentr-aceaia fraţilor, acmu mearge trupul în pământ, iară sufletul mearge la Dumnezău şi trupul iară să va scula din pământ, cum zice Pavel apostol în multe locuri şi Domnul nostru Iisus Hristos. Aşea şi ale noastre trupuri să vor scula diîn pământ şi să vor împreuna cu sufletele şi atunce ne vom împreuna şi cu acest frate, imerec. Pentr-aceaia, fraţilor creştini, să ne nevoim şi să ne gătim cu lucrurile ce plac lui Dumnezău, cum cându ne vom împreuna cu acest frate, iară noi cu el depreună să putem lăuda pre Dumnezău întru fericăciunea cea de vecie, ceaia ce u dă Dumnezău tuturora creştinilor. Şi acestui frate ce să petreace de la noi astăzi Dumnezău-i iarte, amin !

Versiune hibridă

Cazanie la omul mort, de cinste

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, f. 17r-23r
Datare: 1748
Copist: logofătul Nicolae Ludoşan; provenienţă: Dumbrăveni, judeţul Mureş

Cându-l chiamă Dumnezeu dintru această puţinea viiaţă, ce să spune după viaţă, aşteptăm şi moartea şi după sfârşitul vieţii, ce i se dulcele [!] sufletu din trup şi rămăne meser şi fă[r] de glas, iar rudeniile şi cunoscuţii îl petrec pănă la locul cel de răpaos ce să chiamă la sfânta beserecă, pănă la uşa gropii, cu lacrămi şi cu tânguire mare. Apoi numai ce se întorc lăcrămănd şi înşiş de sine se să grijască, cum zice Domnul Hristos la Mathei Evanghelist, cap 24, stih 42: priveghiaţi şi vă rugaţi, că nu ştiţ ceasul în carele va veni Fiiul omenesc. Pentru aceia socotiţi şi bine să înţelegeţi de această sfântă răspundere şi poveste ce zice Pavel apostolul, cap 13, stih 14: că nu avem noi aice cetate stătătoare, ci ceia ce vine să o cercăm. Cum ne învaţă pre noi Scripturile, cu dojană, să socotim şi să păzim, că toţi caută a face această cale, că în lume vieţuim şi ne caută toţi a ne schimba dentru această puţinea viaţă să mergem la viaţa cea netrecută şi săfăvărşită [!]. Precum zice David la 132 de cântări, că acolo au zis Dumnezeu bună cuvintare şi viiaţă pănă în veci. Pentru aceaia şi împăraţii şi săracii toţi vor sta, cineş cu ale sale lucruri, să dea sama cineş de sine. Pentru aceia şi voi, fraţilor, de această învăţătură să socotiţi fórte bine cu tot sufletul.

Ascultaţi, creştini blagosloviţi, învăţătură şi dojană ce iaste cuvântu lui Dumnezeu, pentru să poată eşi scârba şi amarul din inimile noastre. Că de multe ori cuvântul potoleşte durerea şi învăţătura pierde scrăba.

Şi întâiu să zicem ce iaste moartea. Moartea iaste o cale pre care toţi într-un chip călătorim din ceastă viaţă trecătóre cătră viiaţa cé netrecută. Deci viaţa cé netrecută sânt faptele omului cele bune. Cum zice Iacov apostolul în 2 capete, stih 17: că credinţa fără fapte iaste moartă, cum iaste şi trupul fără suflet.

Dici [!] moartea de împăraţi nu să teme, de vlădici nu să ruşânează, nici îi cinsteşte, de bătrini nu să stideşte, frumseţele nu răvneşte, spre lacrămi nu caută, de un fiiu ce are niştine nu-i e milă, de domni nu să cutremură, de boeri nici în seamă nu-i bagă, ci la toţi într-un chip merge.

Că moartea iaste o poartă pre care mearje [?] toţi oamenii de pre pământ, din ceastă lume cu scrâbe, cu boale şi cu dureri multe, cu dosăzi, cu lacrămi şi cu suspini, cătră a dooa viaţă. Deci, a dooa viaţă iaste oamenilor celor ce să pocăesc. Cum zice la dianile apostolilor, cap 10, stih 31, şi iarăşi cap 19, stih 18. Întăi iaste pocăinţa sufletească, cu suspini şi cu lacrămi, să-i pae rău de păcatul ce au făcut. A dooa este ispovedaniia, cum ne învaţă în numărate lucruri. Deci unii ca aceia merg unde nu sânt boale, nici dureri, nici lacrămi, nici suspini. Iară păcătoşilor scris iaste, cum zice David, 9 cântări: întoarce-să-vor păcătoşii în iad şi toate limbile cele ce uită pre Dumnezeu.

Ci moartea nu iaste rea, ci mai vârtos iaste bună. Şi nu zic eu aceasta, ci dreptul Iov zice că moartea iaste odihnă omului. Şi Pavel apostol zice că moartea îndereptează omul (din) din păcate, din ne-

dreptate, din lăcomie, din năravurile [!]. Moartea iaste robilor slobozie, celor năpăstuiţi sprijinire, celor închişi slobozire, celor săraci şi lipsiţi mângâere, şi de n-ar fi moartea ne-am mânca unul pe altul şi de n-ar fi căzut din raiu Adam pentru greşale, nice moartea nu ne-ar omorî. Iar socoteşte şi aceasta mila lui Dumnezeu, că au ştiut mai nainte de greşala omului. Precum zice David, 138 de cântări, că încă nu era lucrul mieu lucrat când îl văzură ochii tăi, adecă nu era greşită greşala mea când o ai ştiută [!] tu. Că osânda care fu pentru greşala noastră, adecă moartea, stătu întru noi mântuirea, adecă Domnul Hristos. Dacă iaste drept mortul, pae-i bine, că cu multă nădejde să duce cătră Dumnezeu. Care iaste păcătos, nu te scârbi, căci că s-au părăsit de răotăţi ce-au vrut face şi bine ce n-au vrut.

Şi de-ar fi să rămânem noi aicea, cu dreptul ar fi să plângem pre morţi. Iar deca mergem şi noi toţi acolo, să nu plângem preste măsură, să nu facem după tocmeala păgânilor, carei n-au nădejde de înviere. Să nu ne rumpem văşmântele, ci mai vârtos cu sufletele să ne umilim, că şi pre noi această moarte ne aşteaptă. Precum zice prorocul David, 145 de cântări: eşi-va sufletul lui şi în ţărâna lui să va întoarce şi într-aceia zi vor peri toate gândurile lor. Pentru aceia să nu grăim vreun cuvânt de hulă, că vătămăm şi mortul şi pre noi.

De au murit tată-tău sau maică-ta, mulţemeaşte lui Dumnezeu celuia ce este tată şi mumă noao tuturor şi au murit pentru noi pentru toţi. De ţ-au murit soră sau frate, închină-te lui Dumnezeu celui ce te-au zidit din nimic şi iar l-au luat, nu al tău, ci al său. Sau de ţ-au murit un fiiu al tău unul născut, dă laudă lui Dumnezeu celuia ce ş-au dat spre moarte fiiul său unul născut pentru tine. Sau de ai avut muere şi au murit, laudă pe Dumnezeu cela ce te-au împreunat cu dânsa şi iar te-au despărţit de dânsa. De-u fost rea, Dumnezeu te-au mântuit de ia, iar de au fost bună, Dumnezeu o au iubit. Deci să mulţemim lui Dumnezeu pentru moartea fieştecăruia.

Au nu vedeţi cum facem la morţi? Cu cântări şi cu glasuri îi petrecem până la groapă, de arătăm cum mulţămim lui Dumnezeu. Cu veşminte albe [îi] îmbrăcăm, de închipuim înnoirea văşmintelor celor fără de moarte. Cu lumini şi cu flăcăi [!] aprinse îi petrecem, de arătăm că dintr-această lume întunecată să duce cătră lumina lui Dumnezeu. Cu faţa spre răsărit îi îngropăm, de însemnăm înviarea. Că cum apune soarele, aşia iar răsare. Aşa şi omul moare şi iar va învia. Cum zice David, 103 cântări: iai sufletele lor şi să stâng şi în ţerână să va întoarce, trimite-vei duhul tău şi să vor zidi şi vei înnoi faţa pământului şi va fi mărirea lui Dumnezeu în veaci.

Pentru [!] o cale ca aceasta mergem pre carea niciodinioră n-am umblat. În neşte locuri ca acelea să duce care nici odinióră n-au văzut. Drept aceia să teme şi, de spaimă, îi piere faţa când moare. Unii s-ar din pat să fugă să scape de moarte, ci nu pot. Alţii scârşnesc cu dinţii şi-ş întorc ochii groaznec, văzând îngerii şi dracii întrebând şi strâgând

sufletele şi luându-i seama, ju[de]cându-l.

Şi multe rugi şi milostenii şi lacrămi trebue atunci să fie soţie sufletului. Precum zice cartea Macaveilor, 12 capete: bună soţie iaste milosteniia sufletelor celora ce sânt mutate de aicea cătră Dumnezeu. Că de cercăm aicea soţie să mergem undeva, dar cu cât mai vârtos să avem soţie acolo într-aceia cale înfricoşată, să ne apere de furii diiavoli carei nu cearcă bunătatea, nici aur, nici avuţie, ci sufletul ciară [!] să-l muncească.[8]

Deci, ascultaţi şi vedeţi ce să zice şi ce foloseşte atuncea avuţiia la moartea noastră. Fie bogot [!], fie sărac, să auzi această pildă minunată ce o spune sfântul Chiril la cartea ce să chiamă Otecinic, de zice aşa: era un om de avea trei prieteni dragi. Deci unul dentr-acei trei îl urâ şi[-i] iubi pe cei doi numai. Iară nu multe zile căzu omul acela cu priiatenii dragi într-o nevoe mare de la împăratul şi, neavând ce face, să duce la priiatinul său ce-l drag şi zice: frate, drag îmi eşti, fă bine de mergi cu mine la cel împărat de grăeşte pentru mine, doar voi scăpa de nevoia mea. El zice: frate, nu pociu merge acolo, iară pentru prieteşugul cel bun, n-aţi trei coţi de pânză şi te du cu dânşii. Apoi să duce ticălosul om la cel frate al doilea şi să rugă şi aceluia. Acela încă zice ca şi cel dintăiu: nu pociu merge eu la acel împărat, iar pentru dragostea ce am avut cu tine, te voiu petrece până la un loc, apoi te du singur. După aceia să duce la fratele cel urât şi zice: ştiu că te-am urât şi m-ai urât, ci tot mă rog să mergi cu mine la cel împărat să grăeşti pentru mine. Iar el zise: eu voiu merge şi voiu grăi, de mi să vor asculta cuvintele, îţi voi folosi.

Deci ascultaţi ce sint aceste pilde. Că omul acela ce au căzut la ceastă nevoe mare sântem noi toţi oamenii ce cădem în nevoia morţii. Iar împăratul iaste singur Domnul Hristos. Deci ticălosul om s-ar ruga la avuţie să-i ajute, că aceia este dragă tuturor oamenilor. Iară avuţiia zice: ştiu că ţ-am fost dragă, iar dacă m-ai strâns, n-aţi trei coţi de pânză şi te du cu dânşii. Şi luo ticălosul om acei trei coţi de pânză şi-i pune pă obraz. Iar al doilea frate sint vecinii din sat, carii îl petrec până la sfânta beserecă, adecă la groapă. Iar fratele cel urât iaste sfânta milostenie, care e urâtă tuturor oamenilor. Că aceia merge pentru toţi, ci nu foloseaşte tuturor, numai celora ce o fac. Că milosteniia întră înaintea lui Dumnezeu ca un postelnic şi foloseaşte celora. Că atuncea bună soţie iaste milosteniia în mânile săracilor, ca să ne îndrepteze înaintea lui Dumnezeu şi împărăţiia ceriului.[9]

Să sărguim mai nainte de moarte să plângem pentru păcatele noastre. Să plângem mai nainte până nu-s munci, că viaţa noastră iaste scurtă. Cum zice David: s-au rugat să-i spue viaţa lui cum iaste şi i-au spus aşa, cum zice la 38 psalmi: spune Doamne sfârşitul mieu şi

---

[8] Urmează parabola celor trei prieteni. Vezi şi celelalte cazanii cu acest subiect în capitolul XIII.

[9] Textul revine la *Cazania la moartea omului creştin*.

numărul zilelor mele cât iaste, ca să înţeleg de ce sânt lăsat eu. Iată cu palma măsurate puseş zilele meale. Deci viaţa iaste scrută, iar muncile sânt nenumărate.

Să fim soţie mortului să-l petrecem până la groapă, să vedem lăcaşul nostru, să vedem agonisita noastră şi avuţiia ce putere are să ne folosească, să vedem ce ne facem, cum putrezim, să vedem, deaca vom muri, putea-ne-vom pocăi? Câţi iubesc frumseţile, podoabele, au bărbat sau muiare, să meargă la groapă să-şi vază frumseţile cum sânt călcate de toţi şi urâte. Câţi au vrajbe cu alţii, să vază cu cine s-au învrăjbit. Câţi beau şi-şi es afară din minte, să socotească de ce folos le iaste. Veniţi creştini blagosloviţi de vedeţi vedeare minunată. Vedeţi vedeare minunată, vedeţi vedere straşnică şi să ziceţi carele iaste împăratul sau săracu sau bătrân sau tânăr, carele e grozav sau frumos, că toţi pământ şi ţărână ne facem ! Au, nu ne mânâncă viermii şi [pu]trejunea? Autuncea [!] ce folos iaste? Precum zice prorocul David la 49 de psalmi: că ce folos e de grăsimu [!] şi rumeneala mea când mă voi pogorî întru putrejune? Că pă(mâ)mântul e maica noastră a tuturor. O, mare şi minunat lucru iaste ! Unde sânt ochii cei negri şi frumoşi, că s-au închis ! Unde e portul cel tocmit sau faţa cea frumoasă şi frumoasă [!], că s-au ponegrit ! Unde e podoaba hainelor cu care să mândriia trupul? Unde e limba cea vo[r]bitoare, că[-i] tăcută şi legată !

Deci, blagosloviţi creştini, să stăm până aicea şi cuminte să socotim cum va înviia mortul? Că acesta ce zace acum, iarăşi să va scula, acesta ce tace, iară va grăi când va veni zioa cea înfricoşată a judeţului, când va şedea Dumnezeu de va judeca toată lumea, când vor sta înaintea lui mii de mii şi întunearece de întuneare[ce] îngereş[t]i, după zisa lui Daniil prorocul. Iară David zice la 101 de psalmi că ceriul să va învăli atuncea ca o hârtie sau ca un sfitoc le vei învăli şi să vor schimba. Atuncea gropile să vor deşchide şi morţii vor înviia şi apele vor seca. Numai paosele vor face izvoară, unele de lapte, altele de vin, altele de miere, împrotiva credinţii cine cum au avut în ceastă lume. Atuncea adâncurile să voro [!] cutremura şi pământul să va legăna şi morţii[10] să vor clăti. În ce chip să cade să fim noi atuncea pentru multe faptele noastre ceale rele ce facem zioa şi noptea?

Pentru aceia, vă aduceţi aminte de moarte, precum Pavel apostol la Efeseni, cap 2, stih 1: şi voi fiind morţii cu grişala [!] şi cu păcatele voastre întru care umblaţi oarecând[11]. Pentru aceia socotiţi că toate frumseţele lumii moartea cu de-a sila le va lua de la voi şi agonisita voastră o va da în mânile vrăşmaşilor voştri. Că ceia ce iubesc toate dulceţile lumii aceştiia şi în păcate petrec, aceia sânt robi păcatului. Cum de aceasta arată Pavel apostolul la Râmleni, cap 60, stih 17, de zice: dar au nu ştiţi că celuia ce vă veţi pune pre sine robi întru

---

[10] **corect: *munţii***
[11] **Pare să lipsească text.**

ascultare, robi sânteţi, aceluia ce-l ascultaţi oare păcatului în moarte ori ascultării întru dreptate.

Că unii ca aceia de moarte nu-ş aduc aminte, alţii ei să scârbesc cum nu le-ar fi a muri. Când văd vecinul său şi prietenul său zăcând de moarte, puţinel grijesc de moarte şi aceia-ş uită în chipul porcului când îl ucig, atuncea ceialalţi grohnesc şi de frică lasă mâncarea şi fug, iar dacă moare cel ucis, iar să întoarce la albiia sa. Aşa şi oamenii aceştii lumi puţin îş aduc aminte de moarte, până când văd mortul înainte sa, apoi iar să întorc la viiaţa sa cea pustie. Ci de aceia nu este a să mira că sânt ca nişte dobitoace mute, ci este a să mira de ceşti ce sânt cu graiu şi cu minte şi fac în chipul dobitoacelor şi ştiu că vor muri şi nu să tem, cei ce[12] gândesc de ceasul morţii cel înfricoşat. Deci unii ca aceia sânt destoinici plângerii, că înşişi de bună voia sa să dau muncilor.

Şi aceia iaste începătura aceştii obicini. Că diiavolul iaste meşter şi [i]scoditoriu şi foarte să nevoeşte să nu-şi aducă omul aminte de Dumnezeu, să-şi uite de moarte, să nu-şi aducă aminte de păcate, nici de sfârşitul său sau de împuţinarea vieţii sale. După aceia îl îndu[l]-ceşte cu multe dulceţi ale aceştii lumi care sânt pee[r]zătoare de suflet şi-l amăgeşte că va trăi mult şi pocăinţa îi mută din an în an şi mulţi ani ai vieţii lui şi acestuia [?] de departe îi priveşte ticălosul om că-i pare că va trăi mult şi va fi tot slobod de moarte şi nu ştie că viiaţa-i scurtă. Precum zice David proroc la 139 de psalmi: omul li[m]but nu să va îndrepta pre pământ şi omul nedrept rău va vâna [!?] întru putrejune. Deci acela viclianul şi pizmaşul sufletelor şi amăgitoriul diavolul, când duce pe om în păcate, aduce-i aminte de mila lui Dumnezeu şi vreme de pocăinţe de la tinereaţe până la bătrâneţe, tocma până într-aşternutul morţii, şi cu aceasta pe mulţi înşală de greşesc fără de temere şi trăesc fără de pocăinţe. Pentru aceaia grăeşte sfântul Mathei Evanghelist de zice: preveghiaţi şi vă rugaţi, că nu ştiţi ceasul când va veni furul. Deci, fieştecarele va greşi în nădejdea milostivului Dumnezeu, acela suflet va peri. Ştim că este milostiv Dumnezeu, ce este milostiv celora ce fug de păcate şi aleargă la pocăinţe şi nu aşteaptă mâine sau poimâine să-ş mute zioa înainte, ce în tot ceasul să găteşte de moarte. Că de va aştepta până mâine au poimâine, nu ştie au doar în cântatul cocoşilor sau întâiul ceas al nopţii vei fi a(u)pucat de înfricoşat ceasul morţii fiind negata. Dară cum vei putea sta înaintea judecăţii lui Dumnezeu? Dară au nu ştiţi că pe mulţi tineri îi înghite moartea şi nu-i lasă să ajungă până la bătrâneţe? Iar de ar fi tocmeala şi aceasta atuncea la bătrâneţe, pă aşternutul morţii cu anevoe este niştine a să pocăi atuncea. Că ceasul acela în care va eşi sufletul din trup foarte este neştiut.

Pentru aceia, vă aduceţi aminte de moarte şi vă temeţi de faptele vóstre cele rele şi vă aduceţi aminte de înfricoşatul judeţ, că va şădea nefăţarnicul Fiiul Părintelui de va judeca fără mită şi va plăti căruiaş

[12] **corect: nici**

după lucrul său. Pentru aceasta să zicem ca David la [...[13]]: Doamne, păcatele tinereţelor noastre nu le pomeni ! Aduceţi-vă aminte de focul de veci că câtu-i nespusă şi groaznică munca aceia, ce într-aceia muncă păcătoşii în veaci să vor munci şi multe munci groaznice sânt acolo şi viermii neadurmiţi. Acolo va fi scrâşcarea ce vor scrâşca cu dinţii săi în veci. Acolo-i tartarul şi răceala cea nespusă câtu-i de rece, acolo-s beznele ceale fără de funduri, acolo iaste fucul [!] cel nestâns, acolo vor cădea grindine mari de vor ucide păcătoşii în cap ca cu neşte ciocane. Acele toate gătite diiavolului şi îngerilor lui şi oamenilor care vor umbla în voile sale şi spre învăţăturile diiavolului. Că urât iaste dracului acolo singur. Dici, pentru aceia umblă în lume de amăgeşte pe mulţi ca un fur şi să aseamănă ghieonoii, că gheonoaoa încă umblă şi la un copaci şi la altul. Deci unii sânt mai tari, alţii mai slabi. Aşa şi pre oameni(i) îi cearcă amăgitoriul diiavolul. Deci de-l birueşte el, puiază într-însul mulţime de păcate, însă mai vârtos pre încredinţaţii lui Dumnezeu botezaţii creştini să-i zmintească din făgăduinţa lui Domnu-lui [!] nostru Iisus Hristos [...[14]] împărăţiia ceriului şi odihna raiului, ca să fim acolo moşteani împărăţii lui.

Aduceţi-vă aminte de aceasta ce aţi auzit şi nu-ţi ve[i] griji, ci viiaţa de veci veţi dobindi, că acolo împărăţeaşte Părintele şi Fiiul cu Duhul Sfânt, neîmpărţită Sfânta Troiţă. Să ne închinăm Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh ca să ne cuprinză şi pre noi în braţele sale părinte[le] nostru Avraam şi Isai şi Iacov întru părăţiia lui Dumnezeu. Că aceluia să cuvine toată cinstea şi mărirea întru veaci de veaci, amin.

3) *Învăţătură la îngroparea oamenilor creştini*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, ms. 26, *Miscelaneu*
Datare: 1680-1688
Copist: Vasile Il Hoban

Dumnezău întâi zidi pre om, adecă pre Adam, pre chipul Svinţiăi Sale, şi-l duse pre îns în hrana raiului şi-i zise: din tot fealiul de poame câte sânt în rai să mâncaţi, iar de pomul cela ce iaste în mijlocul raiului să nu te atingi de îns, nici să mănânci din poamele lui, că în ce zi veri mânca, cu moarte veri muri. Deci Adam fu prilăstit de diavol şi mâncă din poamele lemnului celui oprit de Dumnezeu şi aduse moarte spre tot rodul omenesc carele iaste întru noi şi până în zioa de astăzi. Cum mărturiseaşte Pavel apostol la întâia carte la corinteani, glava 15:

[13] **text ilizibil**
[14] **text ilizibil**

pentru un om întră moartea în lume, însă nu moartea sufletului, ce moartea trupască. Că ceia ce n-au nădeajde de înviere, aceia mor cu totul, şi cu sufletul şi cu trupul, iar noao credincioşilor nu ne iaste moarte, ce numai iaste mutare dintr-această lume cătră Domnul.

Că moartea iaste ca o poartă, pre carea să petreace toată lumea şi toţi oamenii ce petrec într-însa, derepţii şi păcătoşii, bogaţii şi săracii, împăraţii şi measerii, cum scrie şi David proroc de zice: ce om va fi să petreacă într-această lume şi să nu vază moartea?

Că moartea de împăraţi nu să teame, de patriarşi şi de arhierei nu-i iaste frică, de bătrâni nu să stiideaşte, nici să cutremură de muncitori, nici nu-i iaste milă de tinereaţe, nici să pleacă spre lacrămile unuia născut fiu al maicei sale, uită de-s a nimănuia, ce tuturor vine într-un chip, că aşa o au tocmit Dumnezău cum să vie tuturor într-un chip, cum zise sângur mântuitoriul nostru cu rostul svinţii sale: ferice de cela la carele va veni moartea şi-l va afla făcând lucrurile lui Dumnezău. Acel[uia] nu-i iaste moarte, ci-i iaste bucurie şi veselie, că să mută dintr-această lume cu grije şi cu scrâbe şi cu văluşaguri şi mearge în odihna de veaci, cum zice Iov în 3 stih: cu adevărat moartea iaste odihnă oamenilor.

Moartea iaste un păhar cumplit, amar şi înfricoşat celora ce petrec în dulceaţa aceştii lumi şi celora ce nu să pocăesc de faptele sale ceale reale până sânt într-această viaţă. Cât să roagă şi David proroc la 38 psalmi zicând: lasă-mă să mă odihnesc mainte de ce nu mă duc şi de-aciia nu voi fi. Adecă: iartă-mă Doamne de păcate până sânt viu şi până nu mă duc înaintea giudeţului tău, unde nu iaste făţărie, ci tot cum au lucrat aşa va lua platâ.

Derept aceaia fraţilor, pururea să fim gata de moarte şi să nu zicem întru inimile noastre: eu-s tânăr şi tare, am vreame de acmu să mă pocăesc. Iani vedeţi unde sânt acum tinereaţele cestui frate, frămseaţea vieţii lui? Toate i s-au închis astăzi şi astăzi să dă gropei, precum au zis sângur Dumnezău: pământ eşti şi iar în pământ vei mearge. Deci, vedeţi ce iaste viaţa noastră: iaste ca fumul şi ca umbra să treace, cât să miră şi David Proroc la 39 psalmi de zice: însă întru deşert să învăluiaşte tot omul într-această lume, adună omul, adună, şi nu ştie cui strânge. Strânge cu apucare nedereaptă şi nu ştie cui strânge, şi deaca iase sufletul lui, să întoarce în pământ de unde iaste luat. Cum zice David împărat la 145 de psalmi.

Derept aceaia, să nu plângem noi pentru morţii ceştia, ce [să] avem nădeajde de înviere. Lasă să plângă saduchieii şi ceia ce ascultă de învăţătura lui Epicurie, că aceia n-au nădeajde de înviere. Iar noi să nu-i plângem, ci să mulţămim lui Dumnezău, săvai că au fost derept. Avem mărturie din Scriptură svântă cum zice înţeleptul Solomon: sufletele derepţilor îs întru mânile lui Dumnezău şi nu să va atinge de înşi munca de veaci, săvai că au fost şi păcătos, milostivul Dumnezău şi l-au luat dintr-această lume să nu mai adaogă păcate. Cum scrie

Pavel apostol la Rimleani în 6 capete, zaceala 91, zice: cela ce moare să părăseaşte de păcate şi să lasă de apucare nedereaptă şi de toată calea păcatelor şi deaciia să lasă a adaoge păcate cătră păcate.

Cum zice şi Ioan Zlataust în 11 învăţături: moartea iaste odihnă derepţilor, mângâiare coconilor, slobozie robilor, odihnă celor ce să ostenesc. Moartea iaste piadecă păcatelor, că de n-are fi moartea mai rău ar fi între noi, cum au fost şi mainte de potop: cu cât trăia oamenii mai mult, cu atâta făcea mai mult rău, până ce mâniiară pre Dumnezeu cu totul şi trimise spre înşi potop şi înecă toată lumea. Cum scrie la întâia carte a lui Moisi în 7 capete. Iar noi fraţilor să ascultăm pre mântuitoriul nostru Iisus Hristos şi să creadem cum au zis şi iaste scris şi la Evanghelie la Ioan în 10 capete zicând că va veni ceasul şi acum iaste când vor auzi morţii glasul fiiului lui Dumnezău şi, deaca vor auzi, vor învie şi să vor scula toţi ceia ce vor fi în gropi şi să va înnoi tot pământul.

Derept aceaia, să nu plângem preste măsură, nici să rumpem [veş]mintele noastre, ci mai vrâtos să miluim sufletele, că şi pre noi ne aşteaptă acelaşi păhar, şi să nu grăim cu limbile noastre cuvinte de hulă să nu vătă[mă]m sufletul celui mort. Plângă-să pre sine păgânii, că aceştia să duc dintr-această lume fără de svinţire şi fără de sămnul svântului botez. Acelora cu adevărat li să cade a plânge şi a tângui, că aceia vor fi afară de împărăţiia lui Dumnezău, cu cei osândiţi, cum zice sângur Dumnezău la Ioan glava 3: adevăr vă grăesc voao, cine nu să va naşte din apă şi din duh, nici dănăoară n-are a întra întru împărăţiia ceriului. Şi să plângă pre sine ceia ce asupresc săracii cu nedereptate, cum scrie Pavel apostol la corintheani în 13 capete de zice: fraţilor, nu plângereţi pentru cei morţi, ci mai vrâtos plângeţi pentru ceia ce fac păcate şi pentru ceia ce nu fac milostenie într-această lume pentru sufletele morţilor, că aceia n-au nădeajde de înviere, ci piiare pomenirea lor cu sunet.

Iară noi, blagosloviţilor, să ascultăm de Scriptura Svântă cum ne învaţă Isus Sirah în 29 capete şi Tovie în 4 capete zicând: milosteniia de toate păcatele izbăveaşte pre om şi nu lasă sufletul cel răposat să margă în munca de veaci. Fi-va milosteniia nădeajde înaintea lui Dumnezău la zioa giudecăţei tuturor celora ce o vor face pre însa. Derept aceaia, nu plângeţi, ci daţi milostenie, îmbracă golii şi satură flămânzii pentru sufletul acestui răposat, miluiaşte svintele beseareci din cât îţi va fi putearea. Cu unele ca aceastea vei folosi şi mortului şi ţie, iar nu cu plânsul. Precum scrie prorocul David în 31 psalmi: ferice de omul cela ce miluiaşte şi dă, acela îşi va socoti cuvintele sale la zuoa de giudeţ. Bun soţ avem noi pre milosteniia, împreună şi cu pocăinţa, pre calea ceaia ce odănăoară meargem toţi pre însa şi nimea nu o mai pothoreaşte [?], ce odată mearge pre însa şi nu să mai întoarce. Milosteniia poate fără de nici o sminteală să ne treacă pren toate vamele cealea ce sânt în văzduh şi să ne deşchiză poarta ceriurilor.

Derept aceaia, mainte să ne sârguim către Dumnezău cu milostenie şi cu pocăinţă, că viaţa noastră iaste prea scurtă, ca o painjină ce să îngaimă şi ca floarea ce într-un ceas iaste frumoasă şi de-aciia să veştejeaşte. Aşa iaste şi viaţa noastră, cum zice Ioan Damaschin într-o 164 de stihuri: *cogda mir priobreaştem, togad i văgrăb văselim sia*, adecă când ne pare că agonisim pace şi odihnă spre noi într-această lume, atunci ne vine moartea spre noi şi ne sălăşluim în pământ. Deci, până sântem vii, să eşim la groape să vedem îngâmfarea, mărirea şi mândriia celora ce au fost mainte de noi, să vedem cum ne facem ţărână şi cenuşe, şi văzând aceaia ne vom îndeperta şi vom cunoaşte ce sântem. Pleacă-te în groapă şi vezi mulţimea oaselor şi cunoaşte cine au fost mainte împărat şi domn, bogat sau sărac. Toţi sânt într-un chip ! Unde sânt podoabele veşmintelor celor scumpe? Unde sânt unsorile ceale cu bună mirezmă? Toate s-au împuţit ! Unde iaste dulceaţa bucatelor şi băuturile ceale prepre fire, cealea ce într-înse să dezmierda bogaţii? Toate putrediră în pământ dimpreună cu trupul ! Numai ci rămase sufletul sângur, plângând şi suspinând în temniţele iadului, aşteptând giudeţul cel înfricoşat de care mărturisesc toţi prorocii şi apostolii. Ezechiil, 37 capete şi Neemiia în 45 de capete mărturisesc zicând: atuncia va da tot omul răspuns de lucrurile sale când să vor închina lui Dumnezău toate seminţiile omeneşti. Şi prorocul Daniil scrie în 7 capete zicând: văzui scaune la giudeţ şi şezu cel mai bătrân de zile şi un râu de foc cura înaintea giudeţului celui derept şi da samă cineş de sine.

Derept aceaia fraţilor, vă rugăm pre dumneavoastră şi grăim ca cum are grăi mortul: cui ce va fi greşit fiind într-această lume şi petrecând într-un loc cu voi, cât v-au greşit să-l ertaţi, că nimea nu iaste fără de greşale, măcar de-are petreace numai o zi, cum zice svântul Sirah în 25 de capete: ertaţi greşalele fraţilor voştri şi veţi lua şi voi ertare de la giudeţul cel înfricoşat. Cum au zis şi sângur Mântuitoriul nostru Iisus Hristos la Mathei în 5 capete: de nu veţi erta greşalele oamenilor şi Părintele cela din ceriu nu va erta greşalele voastre. Pentru aceaia fraţilor, să zicem către Dumnezău aceaste cuvinte pentru sufletul mortului: Doamne Iisuse Hristoase, cela ce te-ai pogorât din nălţimea ceriurilor pentru păcatele noastre şi ai zis cu cinstit rostul Svinţiei Tale: cela ce va creade întru mine, de va şi muri tot va fi viu, şi ai vărsat cinstit şi svânt şi nevinovat sângele (tău) Svinţiei Tale pentru rodul omenesc şi cu moartea Svinţiei Tale ai zdrobit iadul şi toate puterile diavolului, noi şerbii Svinţiei Tale ne rugăm către Svinţiia Ta pentru fratele nostru cesta ce l-ai mutat către Svinţiia Ta, iartă-i toate greşalele lui ce va fi făcut într-această lume, fiind cu trup, şi-l spodobeaşte a treace fără de sminteală vamele văzduhului ceale înfricoşate, du-l pre îns întru odihna raiului şi întru bucuriia svinţilor, odihneaşte-l în sânul lui Avraam şi a lui Isac şi a lui Iacov, spodobeaşte-l să auză cuvântul cela ce ai zis cu cinstit rostul Svinţiei Tale: şerb bun şi dulce, (întru) întru bucuriia domnului tău şi te veseleaşte cu îngerii miei întru veciia de veaci, amin !

4) *Ertăciunia omului mort*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, f. 188r-195r
Datare: sfârşitul secolului XVII
Copist: necunoscut.

Dragii mii [!] fraţi, tineri şi bătrâni, laud venire voastră că aţi venit a sluji cest pristăvit de la noi slujirea cia mai de apoi, cum vedem că mulţi până eri era vii carii vorbia cu noi şi să bucura cu noi, iară acuma sint morţi, cum vedem de faţă cu ochii noştri ce ne facem şi nu ne întorcem. Dară când ne vom înderepta?

Căce că vedem că nice unul nu sintem fără de morte şi-s ducători toţi în calea morţii. Că moartea de împăraţi nu i frică, de vlădici nu să teme, de bătrâni nu-i pare rău, frămseţile nu pohteaşte, de cocon carele are omul numai acela nu i-i milă, lacrămile nu le veade, de boiarii nu-i gândeaşte, pre domni nu-i bagă în samă, de sărac nu i milă, ce pre toţi [vine] într-un chip. Astăzi ei sânt în polate, iară mâne în grópă. Astăzi boiariu, iară mâine împuţiciune. Astăzi trufaş, iară mâne smerit. Şi încă de multe ori întrebăm unul pre altul unde este cutare boiariu şi cutare om mare şi cutare om trufaş. Toţi s-au dus un [!] loc înfricoşat, unde este judeţul judecătorilor, unde este împăratul împăraţilor, unde toţi întocma stau domnii cu robii. Unde este acolo mărirea împăraţilor şi trufiia domnilor? Unde sint bogaţii carii nu fac milostenie? Unde sint ceia ce îmblă aicea beaţi, iară acolo n-au o picătură de apă, aice gata în cuvinte reale şi în jurământuri, iară acolo legat şi mut trai? Unde este putearnicul cela ce-i stau înainte mulţi? Unde sint ceia ce beau vinul cu danţuri, jocuri şi la săraci nu să uită? Vai de noi, fraţilor, carii nu facem bine !

Că moartea-i înfricoşată şi moarte nu estia rea, cum grăiaşte dereptul Iov, că moarte este răpaus omului şi apostolul Pavel grăiaşte: cela ce moare, să slobozeaşte de păcate. Moartea este robilor slobozire. Deci vedeţi că, de n-am fi căzut din raiu, nici moartia nu ne-are birui. Vedeţi: osânda căderii nostre s-au făcut noao mântuire. Însă de va fi cela ce moaria derept, bucură-te, că cu multă nădeajde mearge către Dumnezeu. Iară de este păcătos, încă nu te întrista, că au dobândit răutăţile sfrâşit. Şi cum să ascunde soarele şi iară răsare, aşia şi omul moare şi iară va învia. Cum grăiaşte şi prorocul Isaiia: învia-vor morţii şi să vor scula ceia ce vor fi în grópe.

Deci, deaca vor învie şi vom vedea unul pre altul, noi să nu facem că puri [!], cum nu să cade la cei morţi, căce că şi pre noi ne aşteaptă aceasta moarte. Şi să nu îndemnăm unii pre alţii a plânge de cela ce moare. Deci, de-ţi moare macar cine, mulţămeaşte lui Dumnezeu. Derept aceaia, să apucăm mai nainte de sfrâşenie şi să plângem de noi până nu ne muncim. Că viaţa noastră iaste puţină, iară muncă este fără măsură. Grabnică-i moarté, iar lumé puţină-i.

Iane să ne vedem dobânda şi bogăţiia noastră şi să ne vedem ce ne facem de pe ceastă lume, cum ne strâcăm, şi să ne pocăim. Câţi caută bunătăţile şi frămseaţea lumii, să vie la mormânt să vază. Vedeţi vedeare înfricoşată. Au nu ne facem toţi pământ? Au nu ne facem toţi cenuşe? Au nu ne facem toţi pulbere? Au nu ne mănâncă pământul pre toţi? O, mare lucru, fraţilor ! Eri îndrăjit, iar astăzi urât. Eri-l luam şi-l sărutam, iară în puţin ceas nu-l vedem. Unde iaste podoba trupului? O, cum putrezi ! Unde-s bătrâneaţele şi floria preafrumoaselor tinereaţe şi frămsiaţiale şi trufiia? O, cum să strâcă şi pier într-un ceas !

O, creşteni, iani să vedem cum va să învie mortul acesta ! Acesta ce tace, iară va să grăiască când va veni zua cea înfricoşată a judeţului, când va şedea [Hristos să] judece lumia, când înainte-i vor sta mii de mii de povăr de îngeri, când ceriul să va stră[n]ge ca o hârtie, când să vor deschide mormânturi, când izvoarăle să vor săca, pământul să va cutremura, munţii să vor mişca. În ce chipu ni să va cădea să fim atunci, fraţilor, pentru lucrurile noastre pentru câte facem zua şi noaptea? Vai de noi, creştini blagosloviţi, în ce chip este locul acela unde este plângerea şi scrâşnirea dinţilor, întru care loc şi singur diiavolul să cutremură de dinsul unde veade. Vai de noi în ce chip este matca focului celui nestâns, care tot arde şi neceodată nu luminează. Oh, în ce chip sânt viermii muncei carii neceodată nu mai odihnescu mâncând pre cei păcătoşi ! În ce chip vor fi diiavolii aceia cari îl vor munci ! Atunci vom strâga şi nime nu ne va auzi, că vom plânge şi nime nu ne va auzi[15], când derepţii vor sta de-a dereapta lui Dumnezeu, când păcătoşii vor plânge, iară derepţii să vor bucura, când derepţii să măresc, iară păcătoşii să vor osândi, când derepţii să vor cinsti, iară ei să vor dosădi, când derepţii vor cânta, iară păcătoşii vor plânge, derepţii vor hi în poala lui Avram, iară păcătoşii întru întunearecul cel mai de afară, derepţii să vor bucura în ceruri, iară păcătoşii să vor văeta în muncă, derepţii vor cunoaşte unul pre altul, iară cei din muncă nice unul pre altul nu vor vedea, derepţii să vor lumina, iară păcătoşii să vor întuneca, derepţii vor fi albi, iară păcătoşii să vor întuneca, derepţii vor fi sătui, iară păcătoşii flămânzi, derepţii vor fi în raiu, iară păcătoşii în muncă, derepţii vor fi în grădini frumoase, iară păcătoşii în groapă întunecată, derepţii cu îngerii, iară păcătoşii cu diiavolii, derepţii în bucurie, iară păcătoşii în tristări, derepţii să vor [în]cununa, iară păcătoşii să vor dosădi, derepţii în cer, iară păcătoşii jos dedesupt.

Pintru aceastea ni să cade, creştini blagosloviţi, să ne tânguim, pintru aceastea ni să cuvine să plângem, de aceasta ni să cade să ne aducem aminte, să nu ne lipsască niceodată lacrămi. Iată că de vei trăi 50 sau 70 sau 100 de ani, te îmbogăţăşti şi faci coconi şi împărăţăşti şi te măreşti, iară după aceaia vine mortia la om şi atunci-ş aduce aminte

[15] **E posibil ca, din neatenţia copistului, să fi fost lăsate pe dinafară sau inversate rândurile textului de pe care se copia.**

de lucrurile ce-au făcut pre ceastă lume păcătoasă şi cu vălăşaguri multe. Derept aceaia, să lăudăm pre coconii cei mici ce mor fără de păcate. Pentru aceaia zicem şi noi de multe ori: cum n-am murit mici, când eram copii ! Şi tu, óme, la mórte lăcrămează şi plânge şi mulţămeaşte lui Dumnezău, că şi Domnul, arătându-ş iubirea de oameni, plânsă ca un om şi lăcrămă. Şi ţie-ţi pare că nu şti Dumnezău cela ce şti şi cunoaşte şi inimile noastre ce facem, iară tu când vezi mortia fiiului tău, tu zi ca şi Iov: Domnul m-eu dat, Dumnezău i-au luat. Căce că şi acela avea 12 ficiori şi muriră toţi într-o zi. Iară el nu blăstămă, nice grăi cuvânt cum nu să cade din gura lui, ca unii omene de acum. Iară tu, óme, de vei vrea să faci după învăţătura Domnului, mulţămeaşte lui Dumnezău de ce-ţi dă şi de ce-ţi ia.

Ce trăbuiaşte, fraţilor, să ne părăsim şi să ne lăsăm şi să ne ferim de aceaste lucrure reale şi pierzătoare de ómeni şi mai vrâtos să ne apucăm de ceale lucruri ce ne îndeamnă pre noi spre dobânda vieţii. Că vedem că nu sintem de uric aici în ceastă lume, ce sintem toţi mergători într-altă lume şi într-altă viiaţă. Ca şi acest frate mort de astăzi, că unde a mearge acum el de la noi, acolo nu-i nici o scrâbă, neci o nevoe. Deci trăbuiaşte, fraţilor, să nu plângem şi să nu ne bănuim fără samă de carii mor înaintea noastră, ce mai vrâtos să ne gătim şi noi de calea morţii, cu pocanie şi cu rugare, de să putem scăpa şi noi dintr-acest loc cu nevoe şi cu zmenteale cătră împărăţiia ceriului. Care milostivul Dumnezău să o dăruiască tuturor şi acestui frate al nostru care să desparte de la noi astăzi, acum şi pururе şi în veaci de veaci amin !

5) *Cazanie la moartea a tot omul creştin*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 70, *Miscelaneu*, f. 52r-57v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Ascultaţi, blagosloviţi creştini, învăţătură şi dojană, ascultaţi cuvântul lui Dumnezeu, pentru ca să poată eşi scârba şi amarul dintru inimile voastre. Că de multe ori cuvântul potoleaşte durearia şi învăţătura piiarde scârba.

Şi întâe [să] înţelegem ce iaste moartea: moartea iaste o cale pre carea toţi într-un chip călătorescu dintr-această viaţă trecătoare cătră viaţa acea netrecută. Moartia de împăraţi nu să teame, pre preoţi nu-i cinsteaşte, de bătrâni nu să ruşinează, frămţiaţele [!] nu le râmneaşte, de lacrămi nu caută, de un fiiu de are neştine numai nu i-i milă, de boiari nu să cutremură, de domni nu i-i frică, ce la toţi vine într-un chip.

Că moartea iaste o poartă prin carea să petreace tot neamul omenesc dintr-această lume cu scârbe, cu boale, cu dureri, cu dosăzi

multe, cu lacrămi, cu suspini, cătră a doao viaţă, unde nu-s boale, nici dureare, nici lacrămi, nici suspini.

Şi moartea nu iaste rea, ce mai vârtos iaste bună. Cum zice dreptul Iov, că moartea iaste odihnă omului, şi Pavel apostolul zice că moartea îndreptează omul din păcate şi din lăcomie şi din năravuri reale. Moartea iaste robilor slobozire, celor năpăstuiţi sprijineală, celor închişi izbăvire, celor săraci şi amăriţi mângâiare. Şi de n-are fi moartea, noi ne-am mânca unul pre altul şi de n-am fi căzut din raiu pentru greşala, nici moartea nu ne-ar omorî. Ci iani socoteaşte mila lui Dumnezeu şi osânda carea fu pentru greşala noastră. Deci moartea stătu întru noi mântuire. Când iaste drept mortul, pae-i bine, că cu multă nădeajde mearge cătră Dumnezeu, iară de iaste păcătos, nu te scârbi, căci că se-au părăsit de răutăţi ce-au vrut face.

Şi de-ar fi să rămânem, adecă să petreacem noi aicea, cu direptul ar fi să plângem pre cei morţi, iară deacă meargem noi toţi acolo, să nu plângem prespre măsură, să nu facem după tocmeala păgânilor, care n-au nădeajde de înviiare. Să nu ne rumpem veşmintele, ce mai vârtos sufletele să ne umilim, căci că şi pre noi aceasta moarte ne aşteaptă. Să nu grăim vrun cuvântu de hulă, ca să nu vătămăm şi mortul şi pre noi.

Ce de ţ-au murit tată-tău sau mumă-ta, mulţămeaşte lui Dumnezeu cela ce-i tată şi mumă noao tuturor şi au murit el însuşi pentru noi pentru toţi. De ţ-au murit frate sau sor[ă], închină-te lui Dumnezeu celuia ce i-au zidit din nimică şi iară i-au luat, nu pre altul, ci pre al său. De ţ-au murit un fiiu unul născut, dă laudă lui Dumnezeu celui ce ş-au dat Fiiul său unul născut pentru tine. De ai avut muiare şi au murit, mulţămeaşte lui Dumnezeu carele te-au împreunat cu dânsa şi iară te-au despărţit de ia. De au fost bună, şi Dumnezeu o au iubit, iar de au fost rea, Dumnezeu te-au mântuit de ia. Aşia iaste şi muiarea, să mulţămească lui Dumnezeu pentru bărbatul său / ei[16].

Au nu vezi cum facem la morţi? Cu cântări şi cu slujbe îi petreacem la groapă, de arătăm că mulţămim lui Dumnezeu; cu veşminte albe îl îmbrăcăm, de închipuim înnoirea veşmintelor celui fără de moarte [!]; cu lumini şi cu făclii aprinsă-l petreacem, de arătăm că dintr-această lume întunecată să duce în lumina lui Dumnezeu; spre răsărit îl îngropăm, de închipuim înviiarea lui Hristos. Că cum să ascunde soarele, aşia şi omul moare şi iară va învii a.

Pentr-aceia, într-o cale ca aceia mearge pre carea nici odinioară n-au umblat, în nişte locuri ca acealia să duce ce nici odinioară n-au fost, lucruri ca acealea veade ce nici odinioară n-au văzut. Direpţ aceaia să teame şi de spaimă-i piiare faţa când moare, de unii sar din pat, de vor să fugă, să scape de moarte, alţii scârşnesc în dinţi, alţi-şi întorcu ochii groaznic, văzându îngerii şi dracii întrebând şi strigând sufletul şi luându-i samă şi judecându-l.

---

[16] Variantă introdusă de copist deasupra rândului.

Multă rugăciune, multe lacrămi trebuesc atunci soţie sufletului. Că aicea de cercăm soţie când vom să meargem undeva, dară cu cât mai vârtos trebuiaşte să avem soţie acolo într-acea cale înfricoşată, să ne apere de răii furi, diavolii, carii nu cer bunătate şi avuţie, ce numai sufletul ca să-l muncească. Atuncea bună soţie iaste milosteniia, bună soţie sânt săracii, ca să ne îndrepteaze la împărăţiia ceriului. Drept aceaia să sârguim mai nainte de moarte să plângem, mai nainte până nu ne muncim. Viaţa noastră iaste scurtă, iar muncile nenumărate.

Să fim soţi mortului, să meargem până la groapă, să vedem lăcaşul nostru, să vedem agonisita noastră unde avem a petreace, să vedem cum ne vom face, cum vom putrezi, şi să ne întreptăm [!] pre noi, să vedem cum vom muri şi să ne pocăim. Carii iubesc frumsiaţea lumii şi podoaba ei, să meargă la groapă să vază ce iubesc, cum sânt urâte de toţi, cum sânt călcate de toţi, de mici şi de mari. Carii s-au învrăjbit cu alţii, să vază cu cine să învrăjbesc. Carii beau de să îmbată de-şi es din minte, să să socotească ce dobândesc. Vedeţi, fraţilor, vedeare umilită, vedeţi vedeare înfricoşată şi ziceţi [carele-i] împărat sau carele slujitoriu, carele-i boiariu sau sărac, carele-i bătrân sau carele-i tinăr, carele-i grozav sau carele-i frumos? Au nu ne facem toţi lut şi pământ? Au nu ne mănâncă viermii şi pământul, maica tuturor? O, mare şi minunat lucru ! Unde-s ochii noştri cei negri şi frumoşi, că s-au închis ! Unde-i părul nostru cel des şi frumos şi pieptinat? Unde-i faţa cea rumenă şi frumoasă, că s-au schimosit şi s-au ponegrit ! Unde-i podoaba hainelor cu carele să înfrămsăţa trupul şi să mândriia? Unde-i limba cea vorbitoare, c-au tăcut şi s-au legat !

Deci, fraţilor, să nu stăm până atuncea, ci să meargem mai nainte să gândim cum va învііa mortul. Acesta ce-i acum [mort], iară va grăi, acesta ce zace, iarăşi să va scula. Şi când va veni zua cea înfricoşată a judeţului, când va şedea Dumnezeu de va judeca toată lumea, atunci vor sta înaintea lui mii de întunearece de întunearece, atunci ceriul să va învăli ca o hârtie şi groapele să vor deşchide, apele vor săca şi adâncurile să vor cutremura şi pământul se va legăna, munţii să vor clătina. Dar atunci, cum vom fi noi pentru lucrurile noastre ceale ce am făcut şi zioa şi noaptea?

Pentru aceaia, vă aduceţi aminte pururea de moarte, aduceţi-vă aminte că toate frumseţile lumii aceştiia le va lua moartea cu sila de la noi şi agonisita noastră o va da în mâinile vrăjmaşilor noştri. Că ceia ce iubesc lumia şi în păcate fără pocăinţă petrec, aceia de moarte nu-şi aduc aminte, iară [dacă] alţii le aduc aminte, ei să scârbesc cum n-are fi lor a muri. Şi când văd vecinul sau priiatinul înaintea sa mort, atunci puţinel gândesc de moarte şi iarăşi uită, în chipul porcilor, când ucig pre unul atunci ceialalţi grohnesc şi de frică lasă-şi mâncarea şi fug, iară dacă moare cel ucis, ei iarăşi să întorc la mâncarea lor. Aşia într-acesta chip şi iubitorii aceştii lumi puţinel îşi aduc aminte, până văd moartea înaintea lor, şi de-aci iarăşi pre viaţa cea rea şi pustie ne

întoarcem. Ci de aceia nu iaste a să mira căci că-s nişte dobitoace mute. Ci iaste a să mira de aceştea ce sânt cu graiu şi cu minte şi fac într-acesta chip şi ştiu ce-i va ajunge după moarte şi nu să tem, nice gândesc de ceasul morţii cel înfricoşat. Pentr-aceia unii ca aceia sânt destoinici plângerii, căci că înşişi de bună voia sa să dau muncilor.

Şi ce iaste începutul aceştiia orbiciuni? Întâi iaste aceasta, dintru carele să încep şi altele: diavolul iaste iscoditor şi meşter şi foarte să nevoiaşte întâi să ia aducerea aminte a morţii, ca să uite omul moartea, să nu-şi aducă aminte de sfârşitul vieţii lui; după aceaia îl îndulceaşte cu dulceaţa aceştii lumi şi-l amăgeaşte că va custa mult şi-i mută pocăinţa dintr-un an într-altu şi în mulţi ani ai vieţii lui numărând. Şi aceastea de departe le priveaşte şi-i pare că va hi slobod de moarte şi nu va şti că acesta ceas iaste foarte sârguit. De-acii acel drac hiclean, cându-l duce în păcate, aduce-i aminte de mila lui Dumnezeu şi vreamia pocăinţii lui îi mută dintr-o zi până într-alta, din tinereaţe până la bătrâneaţe, până într-aşternutul morţii. Cu aceasta pre mulţi au înşelat diavolul, de greşesc fără de teamere şi fără de pocăinţă. Ce fieştecarele ce greşeşte în nădeajea milii lui Dumnezeu, acela sufletul său şi-l piiarde. Ştim că iaste milostiv Dumnezeu celora ce fug de păcate şi de sârg vin la pocăinţă, nu mâine sau poimâine, ce acum. Nu ştii că vei aştepta până mâine, cândai în cântatul cocoşilor sau întâiul ceas de noapte de năprasnă vei fi apucat la judeţ. Dară au nu ştii că pre mulţi tineri înghite moartea şi nu-i lasă să ajungă până la bătrâneaţe? Iară de ar hi acesta tocma şi atunci la bătrâneaţe, nevoe iaste neştine a să pocăi.

Pentr-aceaia zice Hristos: străjuiţi-vă şi vă pocăiţi, că nu ştiţi când va veni pre voi moartea de năprasnă, ca un fulger, şi ceasul acela în carele va eşi sufletul din trup foarte iaste neştiut. Pentr-aceaia vă aduceţi aminte de moarte şi de judeţul lui Dumnezeu, cum vei da răspunsu de toate faptele. Adu-ţi aminte de muncile de veaci şi de matca focului ce într-însă păcătoşii în veaci să muncesc. Adu-ţi aminte şi de împărăţiia ceriului cum într-însa iaste sfinţie împărătească şi sfinţii împărăţesc. Şi de-aceastia aducându-ţi aminte, în veaci nu vei greşi, ce şi viaţa de veaci vei moşteni şi împărăţiia ceriului, carea şi noi toţi să o dobândim, cu darul Domnului nostru Iisus Hristos, că a lui iaste mărirea şi cinstea şi putearea, cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, acum şi întru veaci netrecuţi şi nesfârşiţi, amin.

Rugăciunea la mort, adecă ertăciune

Iară a fi nu iaste cu putinţă într-atâta vreame petrecând în lume împreună cu dumneavoastră acest răposat să nu fie pre cineva din voi mâniiat cu cuvântul sau cu lucrul ce n-au putut îngădui, ca un om de lume şi greşit ce au fost în lume. Deci, pentru aceasta de îngăduinţă rog pre toţi, cu numele răpăusatului (cutare), ca să-l ertaţi de vinele şi de greşialele ce au greşit lui Dumnezeu şi dumneavoastră, să-i ertaţi lui dintru toată inima voastră, pentru Dumnezeu, că să roagă fratele vostru,

vecinul vostru, ca să vă iarte şi Dumnezeu greşalele voastre. Ertaţi cum să cade oamenilor creştini şi să rugaţi pre Domnul Dumnezeu ca să priimească sufletul răposatului fratelui vostru în părăţiia lui. Că dintr-această lume trecătoare Dumnezeu au luat de i-au luat sufletul ca să-l ducă întru viaţa cia de veaci, cu sfinţii şi cu direpţii şi cu toţi ceia ce au slujit lui Dumnezeu din tinereaţe până într-acesta ceas. Ce şi pre noi să nu ne părăsească Hristos, fiiul lui Dumnezeu, amin.[17]

B) Versiunea tipărită la 1642

Cuvânt de învăţătură pentru moarte, ca să nu foarte plângă creştinii pentru ce-i ce mor

***Învăţături preste toate zilele*, Câmpulung, 1642, f. 39v-49v**

Ascultaţi boiari învăţătură şi luaţi aminte, ascultaţi cuvântul lui Dumnezeu ca să iasă întristarea de la inimile voastre. Căci că de multe ori cuvântul bun mângâe duroarea şi învăţătura cea bună piarde întristarea. Că mulţi, fraţilor, vedeam eri vii carii vorbiia şi să bucura cu noi denpreună, iară acum eu văzu că nu sântu. Ce au doară s-au dus cătră vrun om mare, de dinsul chemaţi, au zac în aşternut şi-ş aşteaptă moartea.

Căce că multă tânguire văz acum, multă netocmire la besearică şi în casă plângere fără măsură şi suspinări şi chipuri cum nu să cade întru besearica lui Dumnezeu. Şi de multe ori am rugat pre dumnia-voastră pentru aceasta şi o v-am adus aminte cum cu răbdare şi cu mulţămire să răbdăm de adurmirea celor ce să pristăvescu, iară să nu faceţi aşa netocmire şi cum nu se cade, nice să vă pară că sântu ca nişte periţi cei ce mor în leage creştinească şi să plângeţi cum nu să cade pentru dinşii. Ce pre noi să plângem, creştini blagosloviţi, pre cei păcătoşi să tânguim. Că de nu ne vom înţelepţi de moartea fratelui nostru, când ne vom pocăi? Deaca vedem de faţă cu ochii noştri ce ne facem şi nu ne întoarcem, dară când ne vom îndrepta? Pentru aceaia vă rog de noi să ne întristăm, iară să nu ne pară că sântem fără de moarte, căci că una iaste calia morţii, iară nu alta. Tuturor iaste dată de la Dumnezeu ispravă tocma. Moartea de împăratul nu-i iaste frică, de arhierei nu-i e teamă, de bătrâni nu-i pare rău, frumseaţele nu pohteaşte,

[17] **Acest paragraf completează copia primeia dintre iertăciunile tipărite la 1689 din Ms. Rom. 100 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei, f. 176v-177v. Vezi textul în capitolul XXII/4.**

de cocon carele are numai acela nu i se face milă, nice lacrămele veade, de boiariu nu gândeaşte, pre domni nice în seamă nu-i bagă, la obraz nu caută, ce la toţi tot vine tocma.

Drept aceaia, iată că vedem câţi sânt pre pământ, mâine sânt în ceriu, însă de vor fi făcut bine pentru suflete. Astăzi ei sânt în polate, iară mâine în groapă. Astăzi boiariu şi mare, iară mâine împuciciune [!] şi împuţit plin de viermi. Astăzi trufaş şi limbutu, iară mâine smerit şi tăcut. Astăzi să bucură şi se veseleaşte, iară mâine pute mai multu decât toată împuciciunea. Şi încă de multe ori întrebăm unul pre altul: unde iaste cutare boiariu, unde iaste cutare împărat mare, unde iaste acela ce răpeaşte fără dreptate, unde iaste cel hulitoriu şi obiditoriu? Toţi s-au dus în loc înfricoşat şi prea ciudat, (unde) unde iaste judecătoriul judecătorilor, unde iaste înfricoşatul înfricoşaţilor, unde iaste împăratul împăraţilor, acolo unde toţi tocma stau: robii, roabele, cei slobozi, cei de bună rudă, cei cinstiţi, păcătoşii, drepţii, ce însă drepţii să vor încununa, iară păcătoşii să vor osândi.

Unde iaste acolo măriia împăraţilor, unde iaste trufiia domnilor, unde sântu bogaţii carii nu fac milostenie, unde iaste făţăriia boiarilor, unde iaste frumseaţea tinereaţelor şi multa răsfăţătură, tinereaţele nepricepute carele au nădeajde să trăiască mulţi ani, tinereaţele nebune şi trufaşe? Ce însă carele iaste aicea trufaş, iară acolo iaste smerit, aicea beat, iară acolo măcar o picătură de apă n-are, aicea gata în cuvinte reale şi în jurământuri, iară acolo legat şi mustrat, aicea gata să facă nedreptate şi să ia cu de-a sila, iară acolo osândit şi de grumazi legat. Unde iaste acolo înţeleptul, fraţilor, unde iaste boiariul, unde iaste putearnicul, unde iaste cela ce-i stau nainte mulţi, unde sântu ceia ce beau vinul cu danţuri şi cu jocuri? Şi ei să bea aşa, iară alţi robi ai lui Hristos şi creştini să fie însetoşaţi, carii de patimă rea şi de multă sărăcie să mă creadeţi că pohtescu şi cer moartea. Vai de noi, boiarilor, şi voi, fraţilor, moartea înfricoşată cum o pohtesc săracii, viaţa cea dragă să face celor nevoiaşi urâtă şi această lume dragă să face la toţi la aceia uitată ! Ce mărit iaste Dumnezeu carele toate le aduce şi le tocmeaşte !

Fraţilor creştinilor, moartea nu iaste rea, ce încă e şi bună, şi nu zic eu, ce şi dreptul Iov aşa grăiaşte: moartea iaste răpaos omului. Şi apostolul Pavel iară grăiaşte: cel ce moare să slobozeaşte de păcate, izbăveaşte-să de răpire, de nedreptate, de clevete, de valuri. Moartea iaste celor drepţi răpaos, moartea iaste mângâiare coconilor celor mici, moartea iaste robilor slobozire, moartea iaste celor îngrijiţi izbăvire, moartea iaste nevoiaşilor slobozire. De n-ară fi fost moartea, iară noi am mânca unul pre altul. De nu ne-am nădăjdui cum vom să ne judecăm, noi n-am avea nădeajde nici că vom să înviem. De n-am fi căzut den raiu, nice moartea nu ne-ară oblădui. Vedeţi milosârdia biruitoriului? Osânda căderii noastre s-au făcut noao mântuire. Însă de va fi cela ce moare drept, bucură-te, căce că cu multă nădeajde mearge cătră Dumnezeu, iară de iaste păcătos, nu te întrista, căce că au dobândit

răotăţile carile au vrut să le şi ia. De-ară fi fost să rămânem aicea, noao ni se-ar cădea să şi plângem pre cei ce mor, ce iaste căce că toţi acolo meargem, pentru aceaia să nu foarte plângem aşa fără mângâiare.

Cealea ce le facem cum să cade şi pre leage, noi să nu le stricăm cu lucruri reale. Au nu vedeţi cum facem la cei ce mor? Cu psalmi şi cu cântări-i petreacem la groapă şi arătăm cum mulţimim lui Dumnezeu. Cu pânză albă-i îmbrăcăm şi închipuim înnoirea îmbrăcării a neputrezirei. Cu tămâe şi cu lumânări aprinse-i ducem şi arătăm cum den ceastă lume întunecată ei mergu întru lumina lui Dumnezeu. Cătră răsăritu-i punem cu capetele şi închipuim înviiarea. Că cum să ascunde soarele şi iarăşi răsare, aşa şi omul moare şi iară înviiază. Iară noi carii creadem cum iaste înviiarea morţilor, să nu ne foarte întristăm, ca ceia ce n-au nădeajde de înviiare. Cade-se să-şi plângă pre acela ce moare ellinii, ovreaii, samarineanii şi cealealalte limbi păcătoase şi păgâne, aceia să-şi plângă morţii lor. Iară noi să ascultăm pre Hristos şi să creadem cum zice, că vine ceasul şi acum iaste, când morţii vor auzi glasul Fiiului lu Dumnezeu şi, deaca-l vor auzi, vor înviia, şi pe prorocul Isaia zicând: înviia-vor morţii şi să vor scula ceia ce vor fi în groape. Ce deaca vor să învie morţii şi vom să vedem unul pre altul, noi să nu facem chipuri cum nu se cade la cei morţi, să nu facem cum era mai nainte vreame obiceaiul ellinilor, să nu ne spargem [!] hainele de pre noi, ce încă sufletul să ni-l dăşchidem, căce că şi pre noi această moarte ne aşteaptă. Să nu ne batem capetele cu mâinile, să nu chemăm tânguitoarele de lume şi muerile ceale loloitoare să ne îndeamne să plângem, să nu ne dezgolim capetele noastre şi să ruşinăm pre Hristos cela ce iaste cap tuturora, să nu plângem de cela ce moare în multe zile, ca să nu ne facem necredincioşi învierii, să nu grăim cuvinte cu blăstem, ca să nu stricăm celui mort şi noao. Deaca-ţi moare coconul, tu mulţimeaşte lui Dumnezeu carele ţi l-au dat şi iarăşi ţi l-au luat, măreaşte pre Dumnezeu carele au ales mai bun. Pre vecinul tău deaca l-au luat Hristos, închină-te, ziditoriul l-au zidit. Nu suspina, nu vrăjbi pre Dumnezeu carele au luat plodul pântecelui tău. Deaca-ţi moare frate-tău şi atunce iară mulţimeaşte lui Dumnezeu, carele au murit pentru mântuirea noastră. Deaca-ţi moare numai un cocon ce ai, măreaşte pre Dumnezeu, căce că Sfinţiia sa pentru ale noastre păcate se-au dat morţii. Deaca-ţi moare fata, cinsteaşte pre Dumnezeu ca să nu se mânie să-ţi ia şi pre ceaialaltă. Iară de vei avea numai aceaia, şi atunci mulţimeaşte, ca să nu te urgisască.

Ia spune-mi, o, óme, ce plângi şi ce te tângueşti atâta de mult? Ce poţi să faci cu atâta plânsoare? Au doară să-l înviezi? Că nu poţi ! Doară să-l mântueşti? Ce nu eşti volnic ! Altu nimic nu faci numai ce urgiseşti pre Dumnezeu. Pre mortu-l vezi mortu, iară tu cutezi de scoţi vaete? La tainâ ca aceasta stai şi cutezi de faci chipuri grozave? Însă de o parte aduci preoţi să mulţimească lui Dumnezeu carele au răposat pre al tău, iară de altă parte tu te vaeţi şi strigi şi de multe ori încă

blastemi şi pre Dumnezeu. Au nu vezi ce rău ne aşteaptă, ce fiară de zvăpăiată iaste moartea noastră? El mărturiseaşte în ce cale vom să meargem şi noi. Mortul să cutremură, iară tu te joci, lui iasă sufletul, iară tu nu gândeşti, lui iaste frică şi să cutremură văzând lucruri îngrozite şi minunate, carele nu le-au văzut niceodată, iară tu te nevoeşti să plângi? Cându-i iaste în minte, cându-i grăiaşte limba şi plânge aducându-ş aminte de moarte, tu atunce, de poţi, ajută-i sufletului lui, cându-ţi mulţimeaşte, mulţimeaşte-i şi tu, cându-ţi tinde mânile şi ceare ajutoriu, atunce de poţi fă milostenie pentru dinsul. Unde iaste atunce muma să-i ajute? Unde atunce tată-său să-i fie soţie? Unde e atunce frate, unde atunce rudeniia, unde sânt atunce coconii, unde atunce vecinii? Frate pe frate atunce nu poate să izbăvască, numai acolo lucrurile ceale bune pot să ajute.

Ca o nimică nu iaste omul, creştini blagosloviţi, puţină odihnă, iară într-un ceas toate să petrec, cel văzut nu se veade într-o mică de ceas şi-i iasă sufletul, iară trupul lui mearge în pământu cela ce-i iaste mumă. Numai la cea zi înfricoşată vor să ne piară noao gândurile, într-aceaia zi să vor dăspărţi fraţii ţi priiatenii şi cunoscuţii şi rudeniile. Mai bine să însoţim pre cei ce mor mai nainte până nu însoţesc alţii pre noi. Vedeţi pre cel mort şi înţeleageţi de vedeţi ce ne facem, vedeţi taina cea mare a morţii şi urgisiţi păcatele, vedeţi şi vă cutremuraţi, vedeţi şi vă minunaţi, vedeţi şi nu vă trufireţi. De vezi pe vreun împărat sau domnu sau boiariu sau bogat sau sărac mortu, poţi cunoaşte că e împărat sau domnu? Şi el să cutremură de moarte, şi lui, ca şi celui sărac, iaste-i frică, cu totul să face blând. Care era înfricoşat, într-un ceas să face smerit cel mare şi trufaş; de cela ce eri să cutremura lumea cum se clăti, să cutremură, toată putearea-i peri, văzu pre îngerul groaznic şi-ş uită măriia, veade oaste groaznică şi frica lui ca fumul să bägă în seamă, veade vedeare striină şi piarde chipul feaţii-ş, aude osândirea sufletului şi cu totul să cutremură şi plângând zice: unde iaste măriia boiarilor miei? vai de mine ! altă tocmeală adeverită, altă puteare mai tare, altă mărie mai mare, altă împărăţie nesfrăşită, alt împărat înfricoşat şi fără de moarte, altă oaste preaslăvită !

Unele ca aceastea şi încă alte mai înfricoşate cugetă cei ce mor de multe ori, cându să luptă cu sufletul, unii saru den aşternuturi să fugă de moarte, iară alţii scrâşnesc cu dinţii, iară alţii lovesc fălcile, alţii întorcu ochii cu înfricoşare, văzând pre îngeri şi pre diavoli unde-i caută, unde-i clevetesc, unde-i osândesc sufletul. Atunce multe rugăciuni-i trebue unuia ca aceluia, multe lacrăme, mult bine, ca să însoţască sufletul. Că aicea, de vom vrea să meargem de la un loc într-alt loc, noi încă căutăm soţii, dară încă acolo cât mai mult ne tribue să avem soţii într-acea cale înfricoşată, să ne păzască de tlăharii cei răi, de diavoli, carii nu cer aveare şi bogăţie, ce numai sufletul cer să-l muncească. Atunce soţie bună iaste milosteniia şi dragostea, carele pot să scoaţă sufletul, buni soţii sântu săracii să ne îndrepteaze întru împărăţiia

ceriurilor. Drept aceaia, ni să plângem mai nainte până nu ne muncim, că viaţa noastră iaste puţină, iară munca iaste fără de măsură, grabnică e moartea şi lumea puţină.

Ni să însoţim pre cel mortu, ni să meargem până la mârmântu-i [!], să ne vedem dobânda, să vedem bogăţia noastră unde-i iaste casa, să vedem cinstea noastră unde zace, să vedem ce ne facem, să vedem cum ne stricăm şi să ne îndreptăm pre noi. Ni să vedem cum murim şi să ne pocăim. Câţi caută bunătăţi şi frumseaţe ei, să meargă la mârmânt să vazâ. Câţi caută cinste şi mărirea, aceia ei să meargă la groapă să vază ce caută, cum se urgisescu de toţi, cum se calcă de cei mici şi de cei mari. Câţi au vrajbă cu altul acum, aceia să vază cu cine se învrăjbescu. Câţi beau şi să îmbată şi-ş es afară de minte, să-ş aducă aminte ce dobândesc. Vedeţi, boiari blagosloviţi, vedeare fără de milă, vedeţi vedeare înfricoşată şi ziceţi carele iaste împăratul şi carele iaste voinicul, carele iaste domnul şi boiar şi carele iaste săracul, cine iaste tânărul şi cine iaste bătrânul, cine iaste cel frumos şi cine iaste cel grozav. Au nu ne facem toţi pământ, au nu ne facem cenuşă, au nu ne facem pulbere, au nu ne facem mâncare viermilor, au nu ne mânâncă pământul cela ce iaste mumă tuturor? O, mare lucru ! Eri îndrăgit, iară astăzi urât, eri-l luam în braţe şi-l sărutam, iară în puţin ceas ne spământăm, căce nu-l vedem. Unde sântu ochii carii făcea clepiri reale? O, cum s-au închis ! Unde iaste părul cel pieptănat şi des văpsit, unde iaste obrazul cel spălat şi unsu? O, cum se întunecă ! O, cum să sfărâmi ! Unde sânt grumazii cei ce se nălţa, unde iaste podoaba trupului? O, cum putrezi ! Unde-s tinereaţele şi frumseaţele şi trufiia? O, cum se strică ! Unde e limba cea reapede? O, cum tăcu, o, cum se aşează !

Ce, o, creştini blagosloviţi, ni să nu stăm numai până aicea, ce să vedem şi mai nainte. la să cugetăm să vedem cum va să învie mortul acesta. Acum acesta ce zace, iară va să învie, acesta ce tace, iară va să grăiască. Dară când? Când va veni zioa cea înfricoşată a judeţului, când va şedea judecătoriul să judece lumea, când nainte vor sta mie de mii şi povără de povără, când ceriul să va strânge ca o hartie, când să vor dăşchide mârmânturile, cînd izvoarăle să vor usca, fără fundurile să vor clăti, pământul să va cutremura, munţii să vor mişca. În ce chip ni se va cădea să fim atunce pentru lucrurile noastre, pentru cuvintele ceale dăşarte, pentru clipirea cea fără obraz, pentru câte facem zioa şi noaptea, pentru câte facem cu voia noastră şi fără de voia noastră? Vai de noi, fraţilor, în ce chip iaste locul acela unde iaste plângerea şi scârşnirea dinţilor, carele se chiamă tartarul, întru care loc şi singur diavolul să cutremură de dinsul unde-l veade ! Vai de noi în ce chip iaste matca focului celui nestins, carea tot arde şi niceodată nu luminează ! Vai de noi în ce chip sânt viermii muncii, carii niceodată nu se mai odihnesc mâncând pre cei păcătoşi ! Vai de noi în ce chip vor fi diavolii aceia carii ne vor munci ! Atunce vom striga şi nimine nu ne va auzi, că vom plânge şi nimine nu ne va mângâia. Vai de noi, păcătoşii,

când drepţii vor sta de-a dreapta lui Dumnezeu, iară ei să vor întrista, când păcătoşii vor plânge, iară drepţii să vor bucura, când drepţii vor juca, iară păcătoşii să vor bate, când drepţii vor fi la răcoare, iară păcătoşii în zăpadă înfricoşată. Vai de noi, păcătoşii, când drepţii să vor mări, iară păcătoşii să vor osândi ! Vai de păcătoşii [!], când drepţii vor avea de toată bunătatea, iară ei vor vedea şi să vor întrista, când drepţii să vor cinsti, iară ei să vor dosădi, când drepţii să vor bucura, iară ei să vor întrista, când drepţii vor cânta, iară ei vor plânge. Drepţii vor fi în poala lui Avraam, iară păcătoşii întru întunearecul cel mai de afară. Drepţii să vor bucura în ceriu, iară păcătoşii să vor văeta în muncă. Drepţii vor cunoaşte unul pre altul, iară cei den muncă nice unul pre altul nu vor vedea. Drepţii să vor lumina, iară păcătoşii să vor întuneca. Drepţii vor albi, iară păcătoşii vor negri. Drepţii vor fi sătui, iară păcătoşii flămânzi. Drepţii vor fi în raiu, iară păcătoşii în muncă. Drepţii vor fi în grădini frumoasă, iară păcătoşii în groape întunecate. Drepţii cu îngerii, iară păcătoşii cu diavolii. Drepţii în bucurie, iară păcătoşii în tristări. Drepţii să vor cununa, iară păcătoşii să vor dosădi. Drepţii sus în ceriu, iară păcătoşii jos, dedesupt, în fund.

Pentru aceastea ni se cade, creştini blagosloviţi, să ne tânguim, pentru aceastea ni se cuvine să plângem, de aceastea ni se cade să ne aducem aminte, să nu ne lipsască niceodată lacrăme. Iată că de vei trăi 50 sau 100 de ani, te îmbogăţezi şi faci coconi şi înzestrezi feciori şi feate şi împărăţeşti şi te măreşti, iară după acealea, sfrăşeniia. Carea? Moartea ! Dară după moarte? Judecata, carea n-are sfârşenie, nice pocaanie ! Drept aceaia să lăudăm pre coconii cei mici, căce mor fără de păcate. Pentru aceaia zicem şi noi de multe ori: cum n-am murit mici, când eram copii !

Ce, o, fraţilor, aceasta carea o lăudăm şi o iubim a o păţi noi când vedem la coconii cei mici, noi să nu plângem. Ce iară zic unii că am avut numai un cocon înţelept, cinstit, frumos, ca să mă hrănească la bătrâneaţe, să mă caute la neputinţa mea, iară acum muri şi încă să nu plângu? Câte de-aş zice şi încă să nu plângă omul, creştini blagosloviţi, nu e cumva să nu tânguiască neştine. Ştiu şi eu că o fire sântem, pricep şi eu căce că plângu, ce nu zic să nu lăcrămezi nicecum, ce lăcrămează, plângi, mulţimeaşte şi lui Dumnezeu, că şi Domnul, arătându-ş iubirea de oameni, plânse ca un om şi lăcrămă. Ce numai atâta plângi numai cât te aduce firea, nu-ţi zmulge părul, nice te mâhni până în moarte, nu-ţi eşi afară de minte pentru scrâba ta. Că de multe ori unii, nepricepuţi şi nebuni, nice la besearică unde-ş îngroapă al său ei nu mergu, ce iaste mai cum nu se cade. Ce iaste altă mai nebuneaşte, ce iaste alt lucru mai afară den tocmeala creştinătăţii? Cu Dumnezeu vei să ţii vrajbă? Cu împăratul vei să aibi pizmă? Dară cu cine vei să aibi dragoste? Dumnezeu l-au luat, iară tu răpşteşti. Pare-ţi că nu ştie Dumnezeu ce face? Nu priceape singur, cel ce cunoaşte inemile, ce face? Când vezi moartea fiiu-tău, tu zi ca şi Iov: Dumnezeu

au dat, Dumnezeu au luat. Căce că şi acela 12 feciori avea şi muriră toţi într-o zi, iară el nu blăstemă, nice grăi cuvânt cum nu se cădea den gura lui. Ca unele mueri nepricepute şi nebune carele zic aşa: vai, Doamne, dară că ce ai făcut aşa?

De ai avut muiare şi s-au răposat, tu măreaşte pre Dumnezeu carele te-au împreunat cu dinsa şi iarăşi te-au dăspărţit de dinsa. Sau căce că de va fi fost rea şi te-au striinat Dumnezeu de dinsa, sau dară de va fi fost bună şi o au iubit Dumnezeu mai bine. Aşijderea şi muiarea iară într-acesta chip să mulţimească lui Dumnezeu pentru moartea bărbatului ei, să nu blasteme, să nu răpştască, să nu grăiască cuvinte grozave den gură-ş.

Ce de vei vrea să faci bine pentru cel mort, fă milostenie pentru dinsul, dă săracilor, golilor, striinilor, celor închiş, preoţilor, ca să se roage pentru dinsul la besearică, să se pomenească. De vei vrea să faci bine mortului, fă pomană a treia zi, a noa zi, patruzeci, la anul, toată slujba lui, fă liturghii câte poţi şi nu căuta să-l îngropi în loc bun şi frumos. Oriunde-l vei îngrupa, nimic nu-i va strica. Măcar de-l vei îngrupa în mijlocul beseariciı, nimică de aceaia nu-i foloseaşte. De-l vei pune afară, tot nimică nu-i strică. Ce numai sufletul să-i fie bun şi dăstoinic împărăţiei ceriurilor. Aprinde făclii la mârmântu-i de vei putea şi pune candilă să arză pre la praznice şi duminecile. Numai la aceastea te cheltuiaşte. Iară ceale multe şi vederi mari, acealea strică sufletului mortului. Dară carele sânt acealea? Să nu-l îngropi cu haine frumoase şi cu arginturi şi cu podoabe şi cu alte năluciri ce nu se cade, ce acealea toate le dă la besearici, dă-le golilor, săracilor, mişalelor, ca să-i zică: Dumnezeu-l iarte ! Dă-le preotului ca să-l pomenească, unde ţi-e voia dă-le, numai în groapă nu le băga, că acealea în groapă nu folosesc mortului.

Ce acum, o, creştini blagosloviţi, câţi au auzit carea iaste tocmeala şi lucrurile creştineşti, voi le faceţi, ca şi Domnul nostru Iisus Hristos să răpaose sufletul cestui ce s-au răposat acum în braţele lui Avraam şi întru împărăţia sa, că a lui iaste măriia în veciia nesfrăşită, amin !

C) Versiuni derivate din textul publicat la 1642

1) *Învăţătură la petrecaniia omului mort*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, f. 58r-77r
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Ascultaţi boiari învăţătura şi luoaţi aminte. Ascultaţi cuvântul lui Dumnezău ca să iasă întristaria de la inima voastră. Căci că de multe

ori cuvântul bun mângâe duroria şi învăţătura bună piiarde întristaria. Că, fraţilor creştini, mulţi oamini vediam în ceastă lume până în zua de eri au de alaltăeri era cu noi depreună în voe bună şi să bucura, iară acmu eu văzu că nu sâmt, că i-au chemat Dumnezău pre ei şi au mărs înaintia Sfinţiei Sale au zac în aşternut şi aştaptă moartia.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, multă tânguire şi multă netocmire văzu că iaste la beserică şi în casă plângere fără măsură şi suspinări şi chinuri cumu nu să cade întru creştinii lui Dumnezău. Şi totdéuna v-am rugat şi v-am adus aminte cum cu răbdare şi cu mulţimire să răbdăm lui Dumnezău pentru morţii noştri. Iară să nu faceţi aşia netocmire şi cum nu să cade, nice să vă pară că sâmt ca nişte periţi ceia ce mor în leagia creştinească şi să nu plângeţi cum nu să cade pentru dânşii, ce pre noi să plângem, creştini blagosloviţi, pre cei păcătoşi să plângem şi să tânguim, iară nu pre cei morţi. Că de nu ne vom înţelepţi de moartia fratelui nostru, dară când ne vom pocăi de păcate? Că vedem cu ochii noştri ce să face omul deacă moare, dară că ci nu ne pocăim de păcate şi să ne îndireptăm? Pentr-aceaia vă rog, creştini, de noi să ne întristăm şi de păcatele noastre să plângem. Iară să nu gândim noi că vom fi fără de moarte.

Moartia nu să tiame de împăraţi, nice de crai, nu să tiame de vlădici, nice de bătrini, nu-i pare rău de cei cu frămsiaţe, nu pohtiaşte numai coconii, de nime nu i milă şi de nime nu lăcrămază, nu să tiame de boiari şi de crai nu gândiaşte, pe domni nice în samă nu-i bacă [!], la obrazu nu caută, ce la toţi vine întru chip.

Direpţ aceaia, fraţii miei creştini, iată că vedem că astăzi simtem pre pământ, mâine putem fi în ceriu, însă deacă vom fi făcut bine. Astăzi sâmt în polate, iară mâine în groapă. Astăzi boiari şi mari, iară mîine împuţit şi plin de viermi. Astăzi trufaş şi cu graiu, iară mâine smeriţi şi tăcut [!]. Astăzi să bucură şi să veseliaşte, iară mâine pute mai tare decâtu toate împuţiciunile şi grozăviile.

Şi încă de multe ori întrăbăm unul pre alalt: unde iaste cutare boiariu, unde iaste cutare împărat mare, unde iaste cel silnic şi trufaş, unde iaste cela ce răpiaşte fără direptate, unde iaste cel hulitoriu şi obiditoriu? Toţi s-au dus în loc înfricoşat, acolo unde iaste giudecătoriul giudecătorilor, unde iaste înfricoşatul înfricoşiaţilor, unde iaste împăratul împăraţilor, acolo unde toţi stau asăminia: robii, roabele, cei slobozi, cei de bun rod, cei cinstiţi, cei păcătoşi şi direpţii, ce însă direpţii să vor lumina, iară păcătoşii să vor întuneca.

Unde-i acolo, oame, măriia împăraţilor, unde iaste acolo trufiia domnilor, unde sâmt bogaţii carii nu fac milostenie, unde iaste acolo făţiriia oaminilor, unde iaste frămsaţa tânărilor şi multe făţărnicii cu carile ai gândit să poţi trei în ceastă lume, tânăriaţele nebune şi trufaşe? Ce însă carile iaste aicia trufaş, iară acolo smerit. Aicia bia, iară acolo mâncare n-are, o picătură de apă n-are. Aicia-i gata în cuvinte riale şi în giurământuri strimbe, iară acolo-i legat şi mustrat.

Aicia-i gata să facă nedireptate şi să ia cu dé sila şi cu tăriia, iară acoloi osindit şi de grumazi legat. Unde iaste acolo înţeleptul, fraţilor, unde iaste boiariul, unde iaste putiarnicul, unde iaste cela ce-i stau înainte mulţi, unde sămt ceia ce biau vinul cu danţuri şi cu giocuri şi ei să bia aşia, iară alţii să le caute şi să le fie robi? Vai de noi, fraţilor creştini ! Moarte înfricoşată aşteptăm şi noi, deci să ne gătăm de moarte.

Că moartia nu iaste ria, ce încă-i şi bună. Că şi direptul lov aşia grăiaşte: moartia iaste răpaus omului. Şi Pavel apostol gice: cela ce moare, să sloboziaşte de păcate şi să izbăviaşte de răpire şi de nedireptate şi de clevete. Moartia iaste celor direpţi răpaus. Moartia iaste mângâiare coconilor. Moartia iaste robilor slobozire. Moartia iaste celor îngrijiţi izbăvire. Moartia iaste celora ce au nevoe slobozire.

Că de n-ar fi moarté, iară noi am mânca unul pre alalt. Că de n-am fi greşiţi cu Adam, diîn raiu n-am fi lăpădaţi şi de n-am fi lăpădaţi diîn raiu, nice moartia nu ni-ar osindi.

Pentr-aceaia, oame creştine, de va fi cela ce moare direpţ, bucură-te, căci că cu multă nediajde mearge cătră Dumnezău. Iară de eşti păcătos, nu te întrista. Că Dumnezău pentru păcatele tale au răbdat chin şi moarte.

Direpţ aceaia de-ar fi fost să rămânem noi aicia în ceastă lume, noo ni s-ar cădia să şi plângem pre ceia ce mor, ce iaste căci că toţi vom muri. Pentr-aceaia să nu foarte plângem aşia fără măsură, ce să facem cumu să cade şi pre liage, noi să nu strâcăm cu lucruri riale.

Au nu vedeţi cum facem la ceia ce mor? Cu psalomi şi cu cântări de-i petriacem la groapă şi arătăm cum mulţimim lui Dumnezău. Cu pânză albă-i îmbrăcăm chipul, a noirei şi a neputredirei arătăm. Cu tămâe şi cu lumânări aprinsă-i ducem şi arătăm cum diîn ceastă lume întunecată ei mărg întru lumina lui Dumnezău. Cătră răsărit i punem cu capetele şi arătăm chip de înviere. Că cum să apune soarele şi iarăşi răsare, aşia şi omul moare şi iară înviiază.

Iară noi carii creadem cum iaste înviiaria morţilor, să nu ne foarte întristăm şi să nu plângem ca ceia ce n-au nice o nediajde de înviere. Cade-se a plânge elinii, ovrei[i], samarinianii şi cialialalte limbi păcătoasă şi păgânii, aceia să-şi plângă morţii lor. Iară noi să ascultăm pre Hristos şi să creadem că vom înviia. Cum gice că vine ceasul şi acmu vine ceasul când morţii vor auzi glasul Fiiului lui Dumnezău şi, deacă-l vor auzi, ei vor înviia. Şi prorocul Isaie gice: înviia-vor morţii şi să vor scula ceia ce vor fi în gropi.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, deacă vor înviia morţii şi vom să înviem şi să vedem unul pre alalt, iară noi să nu facem cum nu să cade la cei morţi. Să nu facem cum era mainte vreamia şi obiciaiul păgânilor. Să nu ne întristăm şi să nu ne spământăm de moartia fratelui nostru, căci că şi pre noi aceasta moarte ne aştaptă. Să nu chemăm tânjitorile diîn lume şi muerile ciale loloitoare să ne îndeamne să plângem. Să nu ne golim capetele noastre pentru cela ce moare şi să ruşinăm pe

Hristos cela ce iaste cap tuturora. Să nu plângem de ceia ce mor, ca să nu ne facem necredincioşi învierei de apoi. Să nu grăim cuvinte de blăstăm, ca să strâcăm celui mort şi noo.

Deacă-ţi moare feciorul tău, tu mulţemiaşte lui Dumnezău carile ţi l-au dat şi iar ţi l-au luoat. Măriiaşte acmu, oame, pre Dumnezău carile au luoat acmu pre vecinul tău. Deacă l-au luoat Hristos, închină-i-te, ziditoriul l-ai zidit, nu suspina, nu vrăjbi pre Dumnezău carile au luoat rodul trupului tău.

Deacă-ţi moare fratele tău, tu atunci mulţemiaşte lui Dumnezău, carile au murit pentru mântuiria noastră.

Deacă-ţi moare numai un cocon ce ai, măriaşte pre Dumnezău, căci că Sfinţiia sa pentru ale noastre păcate s-au dat morţiei.

Deacă-ţi moare fata, cinstiaşte pre Dumnezău ca să nu să mânie pre tine Dumnezău să-ţi ia şi ceaialaltă. Iară de vei avia numai aceaia, şi atunci-i mulţemiaşte, ca să nu te urgisască.

Ia spune-mi, oame, ce plângi şi ce tângueşti atâta [de] mult? Ce poţi să faci cu atâta plâns? Au doară să-lu înviezi? Ce nu-l poţi ! Au să-l mântueşti? Ce nu-l poţi, că n-ai putiare ! Altă nemică nu faci numai ce scârbeşti pre Dumnezău. Pre mortu-lu vezi mort, iară tu-l descoperi. Vaeţi-te la taină ca ceasta, cum cutezi face tu chipuri grozave ca aciastia? Însă de o parte adu-ţi preuţi să slujască şi să mulţămască lui Dumnezău pentru acest suflet, iară de altă lature tu te vaeţi şi strâgi şi de multe ori blastămi şi pre Dumnezău. Acest frate a nostru (imerec) spune noo şi arată în ce cale vom să meargem şi noi, mortul să cutremură, iară tu te gioci. Lui i-au eşit sufletul, iară tu nu nice gândeşti. Lui iaste frică şi cutrămur văzindu lucruri îngrozite şi minunate carile nu le-au mai văzut niceodată, iară tu te nevoeşti să plângi. Cându-şi iaste în minte, cându-i grăiaşte limba şi plânge aducându-şi aminte de moarte, tu atunci-i agiuţi sufletului. Cându-ţi mulţemiaşte, tu încă-i mulţemiaşte. Cându-ţi tinde mânule şi să roagă, agiută-i. De poţi, atunci fă milostenie pentru dânsul.

Unde iaste atunci muma să-i agiute, unde iaste atunci tată-său să-i fie soţie, unde iaste atunci fratele să-i agiute, unde iaste atunci rudeniia să-i fie de bine, unde sâmt atunci coconii, unde iaste atunci vecinul? Frate pre frate atunci nu poate izbăvi. Numai acolo sâmt lucrurile ciale bune, acealia pot să agiute omului celui bun.

Pentr-aceaia, creştini blagosloviţi, aicia în ciastă lume puţină odihnă are omul, într-u[n] ceas toate să petrec. Ceale văzute nu să vădu. Deă iase sufletul, trupul miarge în pământ în cela ce iaste mumă tuturor. Numai la cia zi înfricoşată vor să ne piară noo gândurile. Într-aceaia zi să vor despărţi fraţi şi priiatini şi cunoscuţi şi rudeniile. Mai bine să însoţim noi pre ceia ce mor mainte de noi, până nu însoţăsc alţii pre noi.

Vedeţi, creştini, pre acest mort şi luoaţi aminte ce ne facem, vedeţi taina aceasta mare a morţiei şi părăsiţi păcatele. Vedeţi în ce chinu-i moartia şi vă cutremuraţi de ia. Vedeţi în ce chinu-i moartia şi

nu vă trufire-ţi de ia. Vedeţi cumu-i moartia şi vă minunaţi de ia. Că de vezi mort pre vrun împărat şi domn sau boiariu sau bogat, poţi cunoaşte că-i împărat sau domn? Şi elu încă să cutrămură de moarte şi i moartia ca şi celui sărac şi iaste frică cu totul. Cela ce era înfricoşat, într-u[n] ceasu să face smerit. Împărat mare şi trufaş de carile mainte de moarte să cutremura toată lumia, iară după moarte-i peri toată putiaria. Deacă văzu pre îngerul cel gróznic, şi uită a sa mărie şi cu totul să cutrămură şi plângând gice: unde-i măriia împăraţilor, că văzu alt împărat mai mare, văzu altă putiare mai tare, altă mărie mai mare, altă împărăţie mai înaltă, altă oaste mai slăvită.

Unele ca ciastia şi altele mai înfricoşiate cugetă ceia ce mor de multe ori. Cându să luptă cu sufletul unii saru diîn aşternut, vrând să fugă de moarte. Alţii scârşcă cu dinţii săi, iară alţii-şi lovăsc (dinţii) falcile, iară alţii-şi întorc ochii cu înfricoşiare, văzând îngerii şi pre diavoli unde-i osindesc sufletul.

Atunci multă rugăciune tribuiaşte unuia ca aceluia, multe lacrămi şi mult bine ca să să însoţască sufletul lui cu Dumnezău. Că iată, fraţilor, şi aicia în ceastă lume deacă vom vria să meargem de la un loc la altul, noi ne căutăm soţie, dară încă acolo câtu mai mult tribuiaşte să avăm soţie întru cei răi de diavoli, carii nu cer bogăţie şi avuţie, nici aur şi argint, ce numai sufletul să-lu muncească. Acolo soţie bună iaste milostenia şi dragostia, carile pot să scoaţă sufletul diîn muncă, buni soţi sâmt acolo săracii, aceia ne îndireaptă întru împărăţiia ceriului.

Direpţ aceaia, fraţilor creştini, să ne pocăim mainte de sfrâşenie, să plângem mainte până nu ne-am muncit. Că viaţa noastră iaste puţină, iară muncă iaste fără măsură. Pentr-aceaia să meargem la mormânt să vedem dobânda noastră acolo, să vedem bogăţiia noastră unde iaste casa noastră, să vedem cinstia noastră unde zace, să vedem ce ne facem, să vedem cumu ne strâcăm şi să ne îndireptăm, să vedem cum murim şi să ne pocăim. Câţi caută bunătăţile şi frămsiaţele lumiei şi a trupului, să meargă la mormânt să vază ce caută. Câţi caută cinste şi mărire, aceia să margă la groapă să vază ce caută, cumu-s călcaţi de moarte. Câţi au vrajbă şi-su curvari şi sâmt beţivi şi scumpi şi-su giurători strâmb şi varsă singe şi sâmt fără minte, să-şi aducă aminte ce dobândesc.

Vedeţi, creştini blagosloviţi, omul la moarte cumu-i fără de vediare, vedeţi frica morţiei câtu-i [de] gróznică şi înfricoşată şi giceţi: carile iaste împărat şi carile-i voinic şi carile iaste domn şi boiariu şi carile iaste sărac? Cine iaste tânăr, cine iaste cel bătrin, cine iaste cel frumos, cine iaste cel grozav? Au nu ne vom face toţi pământ? Au nu ne facem cenuşe? Au nu ne facem pulbere? Au [nu] ne facem mâncare viermilor? Au nu ne mânâncă pământul cela ce iaste mumă tuturor?

O, mare lucru, fraţilor creştini, acest frate al nostru (imerec) eri au alaltaeri era îndrăgit, iară astăzi urât, eri au alaltaeri grăiia cu noi, iară astăzi-i împuţit şi ne tiamem căci nu-l vedem. Unde sâmt ochii ce

făcia clipituri? Acmu s-au închis ! Unde iaste părul cel pieptănat, unde-i iaste obrazul cel spălat şi uns? O, cumu să întunecă, o, cumu să sfărmă ! Unde sâmt grumazii ceia ce să înălţa, unde sâmt podoabele trupului? O, cum putreziră ! Unde sâmt tânăreaţele şi frumsiaţele şi trufiia? O, cum să strâcă ! Unde-i limba cea riapede? O, cum tăcu şi să aşează !

Pentr-aceaia, creştini blagosloviţi, să ne aducem aminte de moarte şi de înviere, că mortu acesta ce zace mort, iară va să învie şi iară va să grăiască.

Dară când va vini zua aceia înfricoşată a giudeţului, cându va şedia giudecătoriul să giudece toată lumia, când înainte-i vor sta mii de mii şi întuniarece de întuniarece, cându ceriul să va strânge ca o hârtie, cându să vor deşchide mormintele, cându izvoarăle să vor usca, fără fundurile să vor clăti, pământul să va clăti, munţii să vor mişcura [!]. În ce chipu ni să cade să fim atunci pentru lucrurile noastre, pentru cuvintele ciale deşearte, pentru clipiturile ciale fără de obraz, pentru câte facem zua şi noaptia, pentru câte facem cu voe şi fără de voe? O, vai de noi, fraţilor ! În ce chip iaste locul acela unde iaste plângeria şi scârşcările dinţilor, carile să chiamă tarutarul [!], întru care loc şiade însuşi diavolul şi să cutremură unde-l viade ! Vai de noi în ce chip iaste matca focului celui nestâns carile tot arde şi nicedănuoară nu luminiază ! Vai de noi în ce chip sâmt viermii muncei, carii niceodată nu să mai odihnesc mâncând pre cei păcătoşi ! Vai de noi în ce chip vor fi diavolii carii vor munci păcătoşii ! Atunci vom plânge şi nime nu ne va mângâia. Vai de noi, păcătoşilor, când direpţii vor sta de-a diriapta lui Dumnezău, iară păcătoşii să vor întrista, când direpţii să vor bucura, iară păcătoşii vor plânge, când direpţii vor giuca, iară păcătoşii să vor bate, când direpţii vor fi la răcoare, iară păcătoşii în zăpadă înfricoşată ! Vai de noi, păcătoşii, când direpţii să vor mări, iară păcătoşii să vor osindi, când direpţii vor avia de tot binele, iară păcătoşii vor căuta şi să vor întrista, când direpţii să vor cinsti, iară păcătoşii să vor dosădi, când direpţii vor cânta, iară păcătoşii să vor văeta, când direpţii vor fi în poala lui Avram, iară păcătoşii întru întuniarecul cel mare de afară, când direpţii să vor bucura în ceriu, iară păcătoşii vor plânge în muncă, direpţii vor cunoaşte unul pre alalt, iară păcătoşii unul pre altul nu vor nice vedia, direpţii să vor lumina, iară păcătoşii să vor întuneca, direpţii să vor albi, iară păcătoşii să vor negri, direpţii vor fi sătuli, iară păcătoşii flămânzi, direpţii vor fi în raiu, iară păcătoşii în muncă, direpţii vor fi în grădină frumoasă, iară păcătoşii în groapă întunecată, direpţii cu îngerii, iară păcătoşii cu diavolii, direpţii în bucurie, iară păcătoşii în tristare, direpţii să vor cununa, iară păcătoşii să vor dosădi, direpţii sus în ceriu, iară păcătoşii gios supt fundul pământului.

Pentr-aceaia ni să cade, creştini blagosloviţi, să ne tânguim, pentr-aceaia ni să cade să plângem, de aciastia ni să cade să ne aducem aminte să ne pocăim de păcate. Iată că de vei custa 50 au 60 de ani în ceastă lume, te îmbogăţeşti şi faci feciori şi fiate şi împărăţeşti

şi te domneşti şi, dup-aceaia, vine sfârşeniia caria-i moartia, iară după moarte giudecata, caria n-are sfrâşenie, nice pocanie, nice ertare.

Direpт aceaia, creştini blagosloviţi, să lăudăm pre coconii cei mici ce mor fără de păcate şi de aceia să nu plângem. Ce iară zic unii oamini: nu pociu face să nu plâng, c-am avut numai un cocon înţelept şi cinstit şi frumos şi am gândit acela să mă hrăniască la bătriniaţele meale, să mă caute la neputinţa mia, pentr-aceaia plâng.

Omul creştin şi botezat nu poate face să nu plângă puţinel, că Domnul nostru Iisus Hristos când învie pre Lazar diîn moarte, atunci şi Sfinţiia Sa încă plânsă şi suspină puţinel.

Pentr-aceaia, oame creştine, nu zic să nu lăcrămezi şi să nu plângi puţinel, iară nu te văeta. Mulţemiaşte şi lui Dumnezău, nu huli pre Dumnezău, nice te mâhni până la moarte, nu-ţi eşi afară diîn minte pentru scârba ta. Că de multe ori unii, neprecepându-să şi nebuni, nice la beserică unde-şi îngroapă morţii săi nu mărg, ce sâmt mai cum nu să cade. Ce lucru iaste altul mai nebun decât acesta, ce lucru iaste altul mai afară de tocmala creştinătăţiei decât acesta? Cu Dumnezău vei să ţii vrajbă, cu împăratul vei să ţii pizmă? Dară cu cine vei să aibi dragoste? Dumnezău l-au luoat, iară tu huleşti şi-ţi pare ţie că nu ştii Dumnezău ce faci tu, cela ce şti şi cunoaşte inimile noastre. Când vezi moartia fiiului tău, tu zi ca şi Iov: Dumnezău l-au dat, Dumnezău l-au luoat. Că şi Iov avia 7 feciori şi muriră toţi într-o zi. Iară el nu blăstămă, nice grăi cuvânt cum nu să cade diîn gura lui. Cum zic unii oamini nebuni, de-ai moare pruncul zic: că ci Dómne făcuşi aşia?

Pentr-aceaia, oame, de-ai avut muiare ş-au murit, tu măriaşte pre Dumnezău, carile te-au împreunat cu dânsa şi iară te-au despărţit Dumnezău de dânsa. Sau căci au fost ria şi iară te-au despărţit Dumnezău de dânsa, sau de au fost bună şi o au iubit Dumnezău. Aşia şi muiaria să iubască pre Dumnezău pentru moartia bărbatului său şi să nu grăiască diîn gura sa cuvinte de grozăvie.

Pentr-aceaia, oame, de vei vria să faci bine pentru cest mort, fă milostenie pentru dânsul, dă săracilor, golilor, străinilor, preuţilor, să roage pentru dânsu pre Dumnezău, la beserică să-lu pomenească. De vei vria să faci mortului bine, fă pomană a 3-a zi, de a nooa zi, de 40 de zile, la anul toată slujba lui, fă lăturghii câte poţi şi nu căuta să-lu îngropi în locu ales, ce oare unde-lu vei îngrupa, nemică nu-i va strâca. Iară să nu-l îngropi cu haine bune şi frumoasă, nice cu argint şi cu podoabe şi cu alte năluciri ce nu să cade. De acealia toate le dă la beserici, dă-le golilor, săracilor, mişeilor, ca să zică: Dumnezău-i iarte ! În groapă nu le băga, că acialia mortului nu folosesc nemică.

Iată acmu, creştini blagosloviţi carii aţi vinit pre petrecaniia acestui frate a nostru, voi [aţi] auzit caria iaste tocmala şi lucrurile creştineşti, voi le şi faceţi, ca şi Domnul nostru Iisus Hristos acest suflet ce s-au răpăusat acmu să-lu odihniască în braţele lui Avram şi întru împărăţiia ceriului, amin !

2) *Învăţătură la îngroparea oamenilor creştini*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, ms. 26
Datare: 1680
Copist: Vasile II Hoban

Dumnezeu cela ce au făcut toate câte sânt văzute şi nevăzute, cela ce au zidit pre om, adică pre Adam, strămoşul nostru, din pământ şi l-au făcut pre chipul Sfinţiei Sale, ne-au dat noao la arătare învăţătură ca să fie întru auzul tuturor creştinilor celora ce cred întru numele Sfinţiei Sale pentru mutarea noastră dintr-această lume şi cum ne vine moartea. Pintru aceaia, creştini blagosloviţi, să ascultăm învăţătură cu frică.

Ascultaţi cuvântul lui Dumnezeu, ca să iasă întristarea de la inimile voastre. Ian vedeţi creştini că de multe ori cuvântul bun mânghie durearia şi învăţătura cea bună piiarde întristarea. Că mulţi fraţilor vedeam eri vii şi îmblând cu noi, carii vorovie şi să bucura dinpreună cu noi, iar acum eu [!] nu-i vezi, ce să zicem că au doară s-au dus către vrun boiariu fiind chiemaţi, au zac în paturile sale şi-şi aşteaptă moartea. Pintru că multă tânguire vezi acum, multă netocmire la bisearecă şi în casele lor plângere şi suspine fără măsură. Şi chipul cum nu să cade şi multe lucruri ce nu iubeaşte Dumnezeu la bisearica Sfinţii sale şi de multe ori am învăţat pre dumneavoastră şi v-am adus aminte cum cu răbdare şi cu milostianie şi cu mulţămită să răbdăm de adurmirea celor ce să pristăvesc. Iară să nu facem aşa netocmire şi cum nu să cade nici să vă pae că sânt ca nişte periţ[i] cei morţi carii mor în leagea creştinească, nici să plângem cum nu să cade pintru dânşii, ce pre noi să plângem, pre cei păcătoşi să-i tânguim. Că de nu ne vom înţelepţi de moartea fratelui nostru, când ne vom pocăi deaca vedem de faţă cu ochii noştri ce ne facem şi cum ne facem pământ şi prah şi tot nu ne întoarcem? Dară când ne vom înderepta? Pintr-aceaia vă rog ca să ne aducem aminte de zioa cea înfricoşată, să nu ne pae că sântem fără de moarte.

Că una iaste calea morţei iară nu alta. Tuturor li-a dat Dumnezeu ispravă tocma: moartea de împăraţi nu[-i] iaste frică, de arhierei nu-i iaste teamă, de bătrâni nu-i pare rău, aici să cutremură de munci toţi, frumşeţile nu le poftească, de coconi mici carei sânt dragi părinţilor având numai acela nu i să face milă, nici lacrămilor să uită, de boiar nu gândeaşte, pre împăraţi, pre crai, pre domni nu-i bagă în samă, la obrazele oaminilor nu caută. Ci la toţi vine într-un chip, că aşa o au întocmit Dumnezeu, ca să vie tuturor într-un chip.

Derept aceaia, iată că vedem cum sânt astăzi pre pământ, iar mâine vor fi în ceriu, însă de vor fi făcut bine petrecând în această lume pintru sufletele lor; astăzi vedem pre unii că sânt în polată, iar mâine sau poimâine în groapă întunecată, astăzi boiari şi mare, iar mâine plin de viermi şi de împuţiciune, astăzi trufaş şi limbut, iar mâine smearit şi

tăcut, astăzi să bucură şi să veseleaşte, iar mâine pute mai rău decât toată împuţiciunea. Crezi de multe ori unde iaste cutare boiariu şi cutare priiatin sau unde iaste cutare împărat mare, unde iaste cel silnic şi trufaş, unde iaste cel ce apucă fără dereptate, unde iaste cel holitoriu şi obiditoriu? Toţi s-au dus în loc înfricoşat şi groaznic, la locul acel ciudat unde şeade judecătoriul judecătorilor, acolo unde iaste înfricoşatul înfricoşaţilor şi împăratul împăraţilor. Acolo vor sta toţi depreună cei bogaţi cu cei săraci, cei de bună rudă şi cinstiţi de toată lumea cu păcătoşii, împăraţii cu voinicii, derepţii în loc luminat, ce însă cine o va fi făcut petrecând pre acest pământ, aşa va luoa plată.

Da, derepţii să vor încununa cu veseliia cea cerească, iar păcătoşii să vor osândi cu munca de veaci. Unde iaste acolo măriia împăraţilor? Unde iaste trufiia domnilor? Unde sânt cei bogaţi carii nu fac milostenie? Unde iaste făţăriia boiarilor? Unde iaste frămseaţea tinereaţelor şi răsfăţătura cea multă şi cei beţi şi mândri, tinereaţele nepricepute care au nădeajde să trăiască mulţi ani, tinereaţele nebune şi trufaşe? Ce, care iaste aicea trufaş, iar acolo iaste smerit. Aicea beat totdeauna, iar acolo măcar o picătură de apă n-are. Aicea gata în cuvinte reale şi în jurământuri, iar acolo legat şi mustrat; aicea gata să facă nedereptate şi să ia cu sila, iară acolo osândit şi de grumazi legat. Unde iaste acolo înţeleptul, fraţilor? Unde iaste boiariul? Unde iaste putearnicul? Unde iaste cela ce-i sta oarecând mulţi înainte? Unde ceia ce beau vinul cu danţul şi cu jocul, iar alţii de patimă rea şi de sărăcie neavând, pohtesc moartea. Unde-s, femei, feaţele voastre ceale derease şi unse şi rumine ce vă schimosiţi chipul ce v-au dat Dumnezeu pre cest pământ? Nu vedeţi cum să împut şi le mănâncă viermii şi chipul şi sulimanul vostru şi toată netocmirea voastră ce faceţ[i] carea nu iubeaşte Dumnezeul nostru? Vai de noi, boiarilor şi voi fraţilor, creştini blagosloviţi ! Moartea cea înfricoşată şi groaznică cum o pohtim, săracii ! Cum viaţa aceştii lumi care iaste noao dragă să face celor neputincioşi(lor) urâtă ! Ci măritul şi a toate ţiitorul Dumnezeu toate le întocmeaşte.

Fraţilor creştinilor, moartea nu iaste rea, ce încă iaste şi bună. Ci nu zic eu, ce dereptul Iov bogatul însuşi grăiaşte şi zice că moartea iaste repaos omului, tuturor celora ce petrec viaţă curată, petrecând într-această viaţă, precum şi apostolul Pavel grăiaşte că cel ce moare să părăseaşte de păcate şi [se] lasă de răpire şi de apucare nedereaptă şi de clevete cu valul. Moartea iaste celor derepţi repaos. Moartea iaste mângâiare coconilor celor mici. Moartea iaste slobozire robilor. Moartea iaste celor îngrijiţi izbăvire. Moartea iaste celor nevoiţi slobozire. Că de n-ar fi fost moartea, mai rău ar fi fost între noi, că ne-am mânca unul pre altul de nu ne-am aduce aminte de giudeţul cel înfricoşat ce va să ne judece şi de nu ne-am nădăjdui că vom să înviem. Că de n-am fi căzut din rai, nici moartea nu ne-ar omorî. Vedeţi mila biruitoriului nostru şi osânda căderei noastre cum s-au făcut tuturor mântuire ! Însă de va fi cela ce moare derept, nu te mâhni, ci te bucură şi te veseleaşte,

că cu mare nădeajde mearge către Dumnezeu. Iar de iaste păcătos, ce te scrăveşti? Că s-au părăsit de-a mai face păcate şi răutăţi ce au vrut face de-acum. Că de-ar fi să rămânem noi aicea să nu murim, s-ar cădea să plângem pe cei morţi. Iar şi noao tuturor ne caută a mearge pre acea cale. Ci nu să cade să plângem peste măsură, nici să facem precumu-i tocmala păgânilor, carei n-au nădeajde de înviere. Să nu ne smulgem părul, nici să rumpem veştmintele noastre, ci mai vârtos să umilim sufletele, că şi pre noi ne aşteaptă acelaşi păhar. Să nu grăim cuvinte cu hulă asupra cestui mort.

De ţ-au murit tatuu sau mumă-ta, mulţămeaşte lui Dumnezeu, că Sfinţia sa iaste mumă şi tată tuturora noao creştinilor şi pintru noi au murit ca să ne scoaţă din munca de veaci. Iar de ţ-au murit soţu tău sau frate-tău, închină-te Sfinţiei Sale lui Dumnezeu, că Sfinţia Sa ne-au zidit din nimica şi au luoat fapta lui, iar nu al [!] altuia. Să ţ-au murit un fiiu al tău având numai pre acela, dă laudă lui Dumnezeu celuia ce ş-au dat Fiiul său unul născut spre moarte pintru toţi creştinii carii cred numelui Sfinţii Sale. Să ţ-au murit muiarea, laudă pre Dumnezeu cela ce te-au împreunat cu dânsa şi iară te-au despărţit. Să au fost şi rea, Dumnezeu te-au despărţit de ia, iar s-au fost bună, pentru bunătăţile ei o au iubit Dumnezeu şi o au mutat către Sfinţia Sa. Aşa şi muiarea să mulţămască lui Dumnezeu pintru bărbatul ei. Iani spune, oh sirimane o[a]me, ce plângi şi ce te mângâeşti atâta de mult? Ce poţi folosi cu suspinile tale? Au doară te înşală mintea ta că vei să învii sau să izbăveşti de moarte? Ci nu eşti volnic, nici poţi altă nimica a face, ci numai mânia pre Dumnezeu şi te urgiseaşte apoi şi pre tine. Pre mortu-l vezi mort, iar tu cutezi de scoţi vaete? La tainâ înfricoşată ca iasta mai şi cutezi de faci chipuri grozave ca acealea care nu plac lui Dumnezeu? De o parte aduci preoţi să mulţămască lui Dumnezeu celuia ce au răposat mortul acesta, iar de altă parte tu te vaeţi şi strâgi şi de multe ori blastămi pre Dumnezeu? Oh sărace oame, ce gândeşti şi ce faci ! Au nu vezi ce rău ne aşteaptă şi ce fiară dezvăpăiată iaste moartea noastră? Nu vezi că mortul mărturiseaşte în ce cale vom să meargem şi noi? Nu vezi că mortul să cutremură, iar tu te schimoseşti a lucra ce nu să cade? Mortului îi iasă sufletul, iar tu nu gândeşti ! Lui îi iaste frică şi să cutremură văzând lucruri îngrozite şi minunate carele nu le-au văzut niciodată, iar tu cutezi de plângi când iaste mainte de ceasul morţii lui, de nu mai poate grăi şi plânge văzând moartea aproape !

Atuncea, de poţi, agiută-i sufletului său când întinde mânile şi-ţi ceare agiutor, atuncea, de poţi, fă milostenie pintru dânsul. Unde iaste atuncea muma să-i agiute? Unde iaste atuncea tată-său să-i fie soţie? Unde-s atuncea fraţii sau surorile să-l mântuiască? Că tată pre fecior nu poate izbăvi atuncea, ni[ci] fecior pre părinte, nici frate pre frate. Că nici de un folos nu sânt mortului atuncea, numai lucrurile ceale bune.

Nu te pricepi atâta, oh oame, că omul iaste ca când n-are fi, puţină odihnă şi bine ce va petreace, iar într-un ceas toate să trec. Cela

ce-l vezi acum, iar într-o mină de ceas nu iaste necăirea. Sufletul îi iaste, iar trupul mearge în pământ, de unde au fost luoat. Că pământul acesta ni-i mumă tuturor şi el ne strânge până când ne vom scula la a doua venire a giudeţului. Atuncea ni să vor piiarde gândurile noastre, într-aceaia zi să vor despărţi fraţii şi priiatinii, rudele şi cunoscuţii.

Vedeţi pre mortul zăcând înaintea voastră, părăsiţi-vă de păcate. Au nu vedeţi ce ne facem? Luoaţi aminte de-aiasta şi vă cutremuraţi. Vedeţi că ne facem prah şi cenuşă. Pintr-aceaia nu fiţi trufaşi. Iani pleacă-te în groapă de vezi: cunoaşte-vei cine au fost mainte împărat sau domn, bogat sau sărac, toţi sânt într-un chip şi toţi să cutremură într-un chip de moarte, bogatului ca şi celui sărac îi caută a mearge când îi vine ceasul. Care iaste aicea înfricoşat şi porâncitor, oh cum să smereaşte acolo ! De cel ce eri să cutremura oamenii, cum să cutremură şi el de moarte ! Toată puterea-i peri văzând îngerul groaznic. De spaimă uită mărirea şi frica lui ca fumul nu să bagă acolo în samă. Vede vedeare minunată şi-şi piiarde chipul feaţei lui, priceape osândirea trupului şi sufletului şi de spaimă ca aceaia să cutremură şi plângând zice: unde-i putearea şi mărirea boeriei meale? Toate s-au închis. Iaste tocmală adeverită şi altă puteare mai mare, altă mărire mai mare şi altă împărăţie nesfârşită văz acum, alt împărat înfricoşat şi fără de moarte şi a toate biruitoriu. Unele ca aceastea, încă alte, mai înfricoşate, cugetă cei morţi.

Că de multe ori unii sar din aşternuturi şi vor să fugă de moarte, iar alţii scrişcăesc cu dinţii, îşi întorc ochii văzând şi îngerii şi diavolii stând de-i caută. Pre atuncea multe rugăciuni tribue [!] să facă unia ca aceluia, multe lacrămi şi mult bine de vei să-i foloseşti sufletului lui. Că aicea de vom să meargem într-o cale încăş pohtim a fi cu soţii, dară cu cât mai mult atuncea ne tribue [!] agiutoriu şi soţii când ni să apropie moartea şi în ce cale înfricoşată vom să meargem. Cine ne va păzi pre noi de furii cei răi, de diavolii carii nu cearcă avuţie, ce sufletul îl cearcă să-l apuce să-l ducă la groaznica muncă?

Atuncea cu nimica nu-i poţi fi mortului agiutoriu sau soţ, fără cu milosteniia: miluiaşte săracii din cât ţi-e putearea, îmbracă golii, dă sfintelor biseareci, roagă-te preoţilor să să roage lui Dumnezeu pintru dânsul ca să-i facă cale la împărăţiia ceriului. Pintru aceaia iani să facem milostenii mainte până nu murim, iani să facem bine mainte până nu ni să apropie munca. Cu unele ca aceastea vei folosi şi mortului şi ţie, iar nu cu plânsul. Au nu vezi, sirimane oame, câtu ni-i viaţa noastră de scurtă? Ca o painjină ce să îngaimă şi ca prahul ce-l ia vântul de pre pământ şi nu i să cunoaşte locul unde au fost stătut, aşa iaste şi viaţa noastră de multă, iar muncile sunt nemăsurate. Grabnică iaste moartea şi lumea aceasta-i puţină.

Iani să fim soţi mortului, iani să-l petreacem până la groapă să vedem dobânda noastră, să vedem agonisita noastră, să vedem ce ne facem, să vedem cum vom să putredim, să vedem cum murim şi ce

sântem după moarte. Ca văzând, doară ne vom pocăi şi ne vom lăsa de toate răutăţile care le-am făcut mainte vreame. Nu vedeţi acum voi ceia ce iubiţi frămseaţea şi podoaba aceştii lumi trecătoare şi voi, femei, ce sulemeniţi feaţele voastre şi le podobiţi ca să [vă] arătaţi oamenilor frumoase, iani plecaţi-vă acum în groapă şi vă uitaţi ce ne facem şi cum ne sfârşim şi putredim. Carele de voi va cunoaşte frumseaţea ei ce o au podobit? Altă nimica nu faceţi, ci vă puneţi împotriva lui Dumnezeu şi vă faceţi lăcaş focului nestâns şi părtaş dracului.

Crezi de multe ori auzind cum zice la prorocestvia lui Solomon înţeleptul, feciorul lui David împărat, că zice aşa: că Dumnezeu să pune împotrivă celor mândri şi aceia pământul cu luncile [?] nu-l va moşteni şi odihna cea de veaci. Iani uită-te şi tu, oh oame sărace, în groapă unde îngropi al tău de vezi cum sânt urâte toate, cum sânt culcate de mici şi de mari ! Câţi au aici vrajbă cu alţii, să vază cu cine să învrăjbesc, câţi beau de-şi es afară de minte, să vază ce dobândesc. Vedeţi, creştini, vedeare straşnică şi înfricoşată. Au nu puteţi cunoaşte cine-i cel împărat mare şi putearnic? Numai unul Dumnezeu !

Cine au fost aicea împăraţi sau domn boiariu sau bogat sau sărac? carele iaste bătrân şi carele iaste tânăr, carele iaste frumos şi grozav, tuturor îndrăzneaşte moartea într-un chip. Au nu ne facem toţi ţărână? Au nu ne facem toţi lut şi pământ? Au nu ne facem toţi mâncare broaştelor şi viermilor? Au nu ne mănâncă pre toţi pământul? Oh, mare minune poate hi aiasta ! Unde sânt acuma ochii cei negri şi frumoşi? Oh, cum s-au închis ! Sau unde-i părul cel cernit şi neatezit? Cum s-au sfărămit ! Unde-i faţa cea spălată şi sulemenită şi rumină? Oh, cum s-au înnegrit şi s-au întunecat ! Unde-i podoaba hainelor cu care împodobeşti trupul tău? Toate putredină ! Unde-s tinereaţele ceale liubovnice? Oh, cum să schimosiră ! Unde-i limba cea vorovitoare ? Cum tăcu şi să aşează !

Creştini blagosloviţi ! Să nu stăm numai până aicea, ci să gândim şi mai nainte, să vedem cum va învie mortul acesta. Că acesta ce zace mort, iar să va scula, acesta ce tace acum, va grăi iară. Dar când va fi aceasta? Când va şedea milostivul nostru Domnul Iisus Hristos de va judeca viii şi morţii, când vor sta înaintea Sfinţiei Sale mii de mii de întunearece de hieruvimi şi de serafimi, când atuncea să va învăli ceriul ca o hârtie şi gropile să vor deşchide şi apele vor săca şi toate adâncurile să vor cutremura şi pământul să va legăna. Atuncea morţii să vor scula. În ce chip ni să va cădea să fim noi atuncea care-ş de noi pintru lucrurile noastre şi pintru cuvintele noastre, pintru toate câte facem zioa şi noaptea, cu voe şi fără de voe?

Oh, vai de noi fraţilor ! Aduceţi-vă aminte că toate frămseţile lumiei aceştie sânt trecătoare, că groaznic şi înfricoşat iaste locul acela unde iaste plângerea şi scrâşnirea dinţilor. Vai de noi, fraţilor ! Dară cu cât va fi mai groaznic locul cel de mai afund carele să cheamă tartar? Că de acesta loc şi diavolul sângur să cutremură, unde[-l] veade,

dinpreună cu matca focului nestâns, care tot arde şi lumină nu mai face niciodată. Şi acolo sânt viermii carii tot rod fără stâmpărare pre cei păcătoşi, vai de dânşii, amărâţii ! şi nu să mai satură. Atuncea va fi amar mare păcătoşilor, că vor striga neîncetat şi nimea nu-i va auzi. Atuncea vor plânge şi nimea nu-i va mângâia.

Oh vai de noi fraţilor ! De-aceasta să vă aduceţi aminte, că derepţii vor sta de-a dereapta lui Dumnezeu, iară păcătoşii de-a stânga şi să vor întrista. Când păcătoşii vor plânge, iar derepţii să vor bucura, când derepţii să vor încununa, iar păcătoşii vor arde în focul nestâns, când derepţii vor fi la răcoare, iar păcătoşii în omăt înfricoşat, când derepţii să vor mări, iar păcătoşii să vor osândi, derepţii vor avea toate bunătăţile, iar păcătoşii vor vedea şi să vor întrista. Oh, fraţilor ! Derepţii cum vor cânta cu veselie, iar păcătoşii cum vor plânge cu amar, derepţii vor fi în poala patriarhului, lui Avraam şi a lui Isac şi a lui Iacov, iar păcătoşii vor fi în tunearecul cel dinnafară [!], derepţii să vor bucura cu îngerii în raiu, iară păcătoşii să vor văeta în muncă, derepţii vor vedea unul pre altul, iar păcătoşii nu să vor vedea de întunearec mare, derepţii – fraţilor – să vor lumina, iar păcătoşii să vor întuneca, derepţii vor fi albi ca zăpada, iar păcătoşii negri ca cernala, derepţii vor fi sătui, iar păcătoşii flămânzi, derepţii vor fi în ceriu, iar păcătoşii în munca de veaci, derepţii în grădini frumoasă, iar păcătoşii în groape întunecate. Când derepţii vor fi cu îngerii, iară păcătoşii cu diavolii, derepţii în bucurie, iară păcătoşii [în] întristare, derepţii să vor încununa, iar păcătoşii să vor osândi, derepţii vor fi sus în ceriu, păcătoşii jos, dedesupt, în muncă. Deci auzind, creştini blagosloviţi, ce dar mare au derepţii ceia ce să grijesc de păcatele sale încă fiind pre pământ, iar păcătoşii în cât amar mare întunecat şi în muncă prăpădită carei şi dracului îi iaste urâtă, deci de aceasta să ne tânguim, de(a) aceastea ni să cuvine a plânge şi ca să nu lipsască lacrămile noastre şi zioa şi noaptea, că şi pre noi ne aşteaptă această cale.

Au nu pricepi atâta, creştine oame, că de vei trăi pre acest pământ şi într-această lume cu valuri 50 sau o sută de ani, măcar şi mai mult, te îmbogăţeşti şi faci coconi şi înzestrezi feciori şi feate şi împărăţeşti şi te măreşti, dar acestora cine le iaste sfârşenie? Moartea ! Dară morţei? Giudecata, care n-are sfârşenie, nici pocaanie ! Pintru aceaia ni să cade a lăuda coconii cei mici că mor fără de păcate, că de multe ori zicem şi noi că [de] ce n-am murit când am fost mici, căci mor fără de păcate. Ci pintru aceaia, fraţilor, când vedem coconii murind, să mulţămim lui Dumnezeu celuia ce ni l-au dat şi iar ni l-au luoat. Iar voi creştinilor nu faceţi aşa, ce ziceţi la o vreame ca aceasta, deaca-ţi moare pruncul tău: au cum nu trăi acest cocon, cât era de înţelept şi de frumos ! Să mă fie hrănit la bătrâneaţe şi să mă caute la neputinţele meale ! Au ştii ajunge-vei bătrâneaţele care le pohteşti? Ci alt nimica nu faci, fără numai ce scârbeşti pre Dumnezeu !

Nu poate fi creştin să nu lăcrămeaze omul la moarte. Că o fire

sântem, un trup sântem toţi, iar cu samă şi cu mulţămită lui Dumnezeu. Dară căci vei plânge mult şi vei rumpe părul şi-ţi vei zgârâia faţa ta, ce-i să foloseşti? Nimica, ci tot ţie îţi strâci ! Că şi Domnul, arătându-şi mila sa cea de oamini, lăcrămă ca un om la moartea lui Lazar. Deci şi tu numai aşa fă: nu te mâhni până la moarte, nu-ţi eşi afară din minte, ci mulţămeaşte lui Dumnezeu, nu te lepăda de creştini. Au cu Dumnezeu vrei să ţii vrajbă? Au cu împăratul vei să aibi pizmă? Dară apoi dragoste cu cine vei să aibi? Dumnezeu l-au luoat, iar tu răpşteşti? Îţi pare că nu ştie Dumnezeu ce faci? Au gândeşti că nu priceape singur toate cela ce ştie gândurile şi cunoaşte inimile tuturor? Când vezi moartea fiiului tău, zi şi tu ca lov bogatul: Dumnezeu au dat, Dumnezeu au luoat. Căce că acela încă au avut 10 feciori şi-i muriră toţi într-o zi. Cum nu muri el de amar sau cum nu grăi vrun cuvânt cu hulă sau cu osândă să greşască lui Dumnezeu cu gura lui, aşa şi tu, o[a]me, nu blestema asupra lui Dumnezeu, nu răpşti, nu grăi cuvinte cu hulă sau grozave din gura ta, ca să nu greşeşti lui Dumnezeu.

Ci de vei vrea să faci bine mortului, fă milostenie pintru dânsul. Dă săracilor, golilor, străinilor, celor închişi, precum grăiaşte Sfânta Evanghelie a Domnului nostru Iisus Hristos de zice că va zice la zuoa judecăţei tuturor noao: veniţi, blagosloviţii Părintelui mieu, de ocinaţi împărăţiia raiului care iaste cetate voao di-nceputul lumiei, că m-aţi văzut gol şi m-aţi îmbrăcat, flămând şi m-aţi săturat, strein şi m-aţi priimit în casele voastre, bolnav şi m-aţi cercetat, în timniţă şi aţi venit la mine. Cu unele ca aceastea vei folosi şi mortului şi ţie. Dă preoţilor cu rugăminte ca să roage [pe] Dumnezeu pintru dânsul slujind sfinta şi dumnezeiasca leturghie. Şi de vei vrea să faci bine mortului, fă-i pomeană a treia zi şi a noao zi, la 40 de zile, la anul, fă leturghii câte poţi, să fie pomenit la jrtevnic. Aceastea-i sânt de folos. Nu căuta să-l îngropi în loc bun şi frumos, că oriunde-l vei îngropa, nimica nu-i va strica. Măcar să l-ai îngropa în mijlocul bisearecei, cu nimica nu-i foloseaşte. De-l vei îngropa şi afară, tot una-i plăteaşte. Numai sufletul să-i [fie] bun şi destoinic a întra în părăţié ceriului. Că ştiţi că Dumnezeu sângur ne-au hărăzit împărăţie ceriului să moştenim să vom face zisele lui. Aprinde lumânare la mormântu-i când ver putea, pune candele să arză în bisearecă pre la praznice şi duminecile. Numai aceastea te chieltuiaşte, iar ceale multe şi trecătoare le lasă, că acealea strică sufletului mortului. Şi care sânt acealea? Să nu-l îngropi cu haine frumoase şi cu arginturi şi cu podoabe şi cu alte unealte scumpe, ci mai bine le dă bisearecei, dă-le golilor, săracilor, ca să zică: Dumnezeu-l iarte. Roagă preoţii ca să-l pomenească măcar în ce loc îţi va fi voia. Dă-le, numai în groapă nu le băga. Că acealea în groapă nu folosesc mortului nimica.

Pintru aceaia, creştini blagosloviţi, cum ne învaţă Scriptura Sfântă precum auziţi, şi aceastea faceţi. Că aceastea să cheamă lucrurile ceale creştineşti şi vă aduceţi dumneavoastră aminte că ştiu că nu poate [să] fi fost ca, fiind acest răposat aicea pre pământul acesta şi petrecând cu

voi într-un loc, să nu fie greşit dumneavoastră măcar cu cuvântul deaca nu cu altceva, au vă va fi mâniat sau vă va fi clevetit, ca un om lumea, au şi greşit că nimea nu iaste fără de greşală, măcar de-ar trăi cât de puţinel, fără numai singur milostivul Dumnezeu. Ci ne rugăm şi grăim dumneavoastră ca cum ar grăi mortul acesta, cui ce va fi greşit să-l ertaţi, ca Dumnezeu să iarte şi pe dumneavoastră. Socotiţi Dumneavoastră că toate sânt trecătoare ale noastre şi trec toate ca unbra [!] şi ca fumul. Pintr-aceaia nu să cade să ţineţi mânie sau pizmă feciorilor mortului au fraţilor de ţ-au şi greşit mortul, ci pe toate să le ertăm, precum sângur Mântuitoriul nostru zice la Mathei Evanghelist: ertaţi greşale[le] fraţilor voştri să veţi să luoaţi şi voi ertare de la Părintele vostru cel din ceriu.

Pintr-aceaia să zicem toţi aceaste cuvinte pintru sufletul cestui răposat: Doamne Dumnezeul nostru cela ce te-ai pogorât din nălţimea ceriului pre aşternutul picioarelor Sfinţiei Tale, carele iaste pământul, şi ai petrecut cu noi păcătoşii şi neruşinaţii oamenii tăi şi pintru toată creştinătatea şi toată lumea te-ai răstignit pre cruce de lemn şi ţ-ai vărsat sfânt şi cinstit şi nevinovat sângele Sfinţiei Tale pintru tot rodul omenesc, ca să ne scoţi pre noi de la diavolul vrăjmaşul sufletelor noastre şi din munca de veaci, rugămu-ne Sfinţiei Tale pentru şerbul Sfinţiei Tale şi fratele nostru acesta [...[18]], carele l-ai mutat către Sfinţia Ta, ca să-i erţi lui toate păcatele sale câte au greşit cu voe şi fără de voe, că Sfinţia Ta sângur ai zis cu cinstit rostul Sfinţiei Tale: şerb bun şi dulce între întru sălaşul mieu, că voao vă iaste giuruită împărăţia ceriului. Deci ne rugăm Sfinţiei Tale Hristoase, caută spre noi slugile Sfinţiei Tale şi priimeaşte ruga noastră cea de-acuma ce ne rugăm pintru robul tău şi-i dezleagă toate păcatele sale, că sângur ai zis apostolilor tăi şi apostolii ne-au dat noao zicând: pre câţi veţi lega pre pământ, să fie legaţi şi în ceriu şi pre câţi veţi dezlega pre pământ, să fie dezlegaţi şi în ceriuri. Deci pintru aceaia cu lacrămi ne rugăm dumnezeirei Sfinţiei Tale, du-l pre dânsul în dulceaţa raiului, odihneaşte-l în curţile derepţilor, fă-i lăcaş cu părinţii patriiarşii ai noştri, cu Avraam şi cu Isac şi cu Iacov şi cu toţi cei din veaci care bine au îngăduit Sfinţié Ta să odihnească cu veselie dinpreună cu arhanghelii la îngerească horă, ca să să proslăvască nume[le] Sfinţiei tale de-acuma până în veaci. Slavă Părintelui şi Fiiului şi Sfântului Duh care iaste un Dumnezeu adevărat, acum şi pururea şi întru veacii netrecuţi şi nesfârşiţi. Amin !

3) Braşov, Biblioteca Judeţeană, ms. 459, *Miscelaneu*

F. 157r-167r: *Cuvânt de învăţătură pentru moarte, ca să nu foarte plângă creştinii pentru cei ce mor*

---

[18] Urmează un semn imposibil de reprodus, care marca faptul că trebuia rostit numele mortului.

Datare: 1741
Copist: necunoscut; proveniență: județul Mureș

4) București, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morți*
F. 3v-19v: *Cazanie pentru moartru [!], ca să nu foarte plângă creștinii pentru cei morți*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; proveniență: Bihor

5) București, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/102, *Cazanii la oameni morți*
F. 13r-21r: *Cazanie la oameni morți*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; proveniență: Bihor

D) Versiune hibridă

Călătoriia la oamini morți, la mijlocul drumului

Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, nr. 49 (fost 205), f. 22r-30v[19]
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; proveniență: Rogoz, județul Bihor

[19] **Vezi textul în capitolul IX.**

V. Poveste la petrecania morţilor

Sub acest titlu, preluat de la cea mai veche versiune pe care am găsit-o în manuscrisele consultate, am aşezat acele texte care, într-o formă mai scurtă sau mai elaborată, în funcţie de numărul surselor pe care le cumulează, printr-un discurs cu accente pe deşertăciunea vieţii şi evidenţierea contrastului între cei drepţi şi păcătoşi, între mântuire şi damnare, agită în faţa auditorilor imaginea terifiantă a judecăţii de apoi, tonul moralizator fiind aproape singurul utilizat.

De asemenea, pentru comparaţie, am aşezat la sfârşit o compoziţie pe aceeaşi temă din repertoriul preotului calvin Filip Gherman din Urmeniş.

A) *Poveaste de la petrecanié morţilor*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, Ms. Rom. 73, *Molitvelnic*, f. 3r-10r
Datare: cca 1716
Copist necunoscut

Ascultaţi creştini blagosloviţi, carii v-au adus milostivul Dumnezău la petrecaniia acestui boiariu carele l-au poftit Dumnezeu dintr-această lume înşelătore şi trecătoare. Dumnezău au rânduit preuţi să fie protactori [![1]] morţilor şi înveţători viilor. Derept aciaia şi noi, creştinilor, cată că învăţăm, cum zice Pavel apostol, că aicia într-această lume nu avem oraşul stătetoriu, nice casă văcuitóre. Dară, creştinilor, întru ce nedeajde lăsămu, décă nu putem lăcui într-aceasta lume să fim de uric, să veadem acum ce ducem dintr-aceasta lumea? Iani căutaţi, creştinilor, unde-i aurul şi argintul, unde-ai marha, unde-s caii cei podobiţi, unde hainelea noastre ceale scumpe, unde-s casăle noastre cele podobite şi înfrumsoşate cu de tot binelea, unde iaste dulceaţa aceştii lumi? Toată, iani coutaţi creştinilor, că nemică nu ne foloseşte înainté morţii, ce toate rămâne în deşert. O, vai de noi, creştinilor, dar ce samă vom da înainté înfricoşatului giudeţ pentru faptele noastre ce am făcut într-această lume lacomă? Iată că ne află moarté negândiţi şi cu toate faptele cele rele îngreuiaţi. Iată: un ceas ne îndulcim într-această lume, iară într-acea lume în veaci ne vom amărî şi ne vom chinui în focul nestâns.

---

[1] **În limbajul juridic al timpului, *procator* era cel care, într-un proces, susţinea cauza acuzatului, adică avocatul apărării.**

Derepţii să vor lumina şi să vor veseli, iară păcătoşii să vor întuneca şi vor fi leagaţi de mâni şe de picioare şi vor fi aruncaţi în matca focului nestâns, cum zice David prorocul: ca o flóre ne arătăm şi ca o umbră trecem şi să răsâpiască toţi oamenii de pre aceste pământ [!].

Iani caută creştine şi neprecepute oame şi îngrăditu cu mreje diiavolului şi cu lăcomie lumii, poftind tot la bogăţiia, iară moarté vine ca fumul[2] la tine şi te află negătit şi neispovedit şi cu toate faptele cele relea împreunat. Iată, creştine, că nu-ţi foloseştea nemică binele tău de pre această lume, ce tot rămâne aicea, iară tu mergi de pre această lume, din binele tău, numai cu trei coţi de pământ. O, sărace oame, ce nu te grijeşti să te pocăiaşti până cuşti pre această lume?

Cum grăiaşte la canunul la eşiria sufletului[3], că atunci în vremé morţii tale, văzindu faptele cele rele şi apropiindu-să duhurile cele reale cu mare usârdia să apucea sufletul tău şi îngerii lui Dumnezău stându de deirépta. Atunci, o, vai de mişelul suflet ce face şi îngrozitu de moarte tinde-şi mânule cătră fraţii săi şi cătră prietinii lui să-l agiute şi să-i folosască şi nime nu-i poate agiuta. Cătră îngerii [!] ochii îşi rădică şi aşe grăiaştia: miluiţi-mă presfinţi îngerii lui Dumnezău şi mă îngăduiţi un an să mă tocmescu de păcatele mele. Atunci răspundu îngerii zicându: eşi, suflete, că aii tăi s-au scurtat şi ai[i] tăi şi veacul tău s-au împlut, că ai mâncat binele tău. Că porunca lui Dumnezău iaste să eş suflete din trup şi e aminte să-ţ cunoşti trupul tău, că la zua giudeţului iară vei veni de te vei găta în trupul tău şi te vei face om şi vei merge înainté înfricoşatului giudeţu de vei da samă de faptele tale ce ai lucratu pre această lume.

Putem lua samă, creştinilor, câtă dulceaţă avem într-această lume şi cu cât amar la moarté noastră o lăsăm această lume. Vare bogat, voare [!] sărac, pre toţ vine aseminé. Că moarté de împăraţi nu să teme, de domni nu i frică, de bătrâni nu i ruşine, de tineri nu i milă.

Ce să ne aducem aminte ce iaste viiaţa noastră. Cum zice David prorocul: cine agiunge până la 70 de ai şi trece de agiunge la 80 de ai, el este în trudă şi în boală, nice iaste cu vii[i], nice cu morţii. Ce derept aceia în vécul de demult au custat oamenii câte optu sute de ai şi când au murit, aşe au grăit: cum are hi întrat pre o uşe şi cum are hi eşită pre alta, aşe le-au părut de puţin aceasta lume.

Ferice de ceia ce fac bine pentru sufletele sale. Pentr-aceia trebuiaşte, creştinilor, în toată vremé să avem fapte bune şi să ne afle moarté în gândul cel bunu. Cum zice Scriptura Sfânta: cum varecum cu ce fapte te va afla moarté, într-aceia te va giudeca giudeţul lui Hristos.

Cum zice la canonul sufletului: diacă vine moarté, unde-s tine-reţele, unde-s vitejii, unde-s ochii cei frumoşi, unde-s frumseţele trupului, unde-i binele acestii lumi? Toată-i acum în pământ vermilor tată [!] şi

---

[2] Greşeală a copistului. Corect: *furul.*

[3] Este vorba de *Cuvântul pentru ieşirea sufletului* al Sf. Chiril de Alexandria.

mâncată. O, lume înşeletoare, cum ne înşeli şi ne amăgeşti şi apoi ne înghiţi în pământ şi ne tragi la iadu !

Că pintr-aceia, creştinilor, au adurmitu şi acest boiar. Dac-ar fi ştiut că-i va vini moarté aşe degrabă, au nu s-are fi grijit şi s-are fi câştigat de toate faptele lui până au custat şi au fost viu pre lume? Ce [a]cum el merge pre care calea nice dănăoară n-au îmblat şi merge înainté înpăratului carele nici dănăoară cu ochii nu l-au văzut. Spunând dei [!] Scriptura Sfentă: acum ţie îţi caută să mergi, suflete, pre la vămile acelora duhuri necurate şi vicleane ce sint date şi lor până la zua giudeţului să biruiască şi iau sama sufletului şi-i aru[n]că în cumpănă faptele ceale rele a sufletului. De altă parte stau îngerii lui Dumnezău. Iară décă cu[m]pănesc faptele cele rele pre cele bune, atunci duhurile celea reale apucă sufletul şi-l tragu bătându-l, zicând: noo ai slujit şi al nostru voia ai făcut şi noi cu dragoste te-m aşteptat, pasă unde ţ-ai gătat. Iară de biruescu faptele cele bune pre cele rele, îngerii încă să bucură şi sufletul încă se vesăleaşte şi grăesc îngerii lui Dumnezău: bucură-te suflete, că dobândeşti împărăţiia ceriului cu faptele tale cele bune. Şi atunci îl duce înainté lui Dumnezău de-l închină şi Dumnezău să bucură de el şi-l tremite la câmpii Edenului, la locul cel de odihnă, până la zua de giudeţ.

Pentr-aceaia şi acest boiar carele l-au poftit Dumnezău dintr-această lume înşelătoare şi stă înainte ca să-i lui cia trecătoare[4], cu picioarele lui nu poate îmbla, mânule lui nu poate rădica, cu ochii lui nu poate căuta, cu gura lui nu poate grăi. Pentr-aceia Dumnezău au lăsat preuţii să fiia protracăni [!] morţilor şi învăţătoriu viilor. Iată că grăim şi noi cu cuvăntul acestui suflet, că, petrecându într-această lume, acum să află greşit şi vinovat înainté lui Dumnezău şi înainté boiarilor şi aşe să roagă şi grăiaşte: doară am greşit cuiva cu gura me sau cu trupul mieu, au în beţiia, au în trezie, sau am luat de la cineva cu nedreptul, au în cumpărare, au în vânzare, au am amăgit pre cineva în vrun fel de chip sau doară am rămas cuiva datoriu şi n-am plătit. Acum să facă bine toţi creştinii şi boiarii şi giupănesăle, carii sântu aice şi carii nu sânt, să facă bine să mă iarte toţi pr-acest pământ înainté lui Dumnezău. Pentr-aceaia acum şi acest suflet boiar, stându mort înainte casii lui ce-i trecătoare, să roagă cu cuvântul Tatului şi Fiiului şi Duhului Sfântu, celora ce vor fi de sama mia ca fraţilor, aşişderia carii vor fi mai tineri ca fraţilor mii, să faceţi bine să mă ertaţi, ca să vă iarte şi pre voi milostivul Dumnezău. Şi iară mă întorcu şi mă rog şi giupânesălor, celor ce vor fi de sama me ca surorilor, celor mai tinere ca fetelor mele, ca să vă înduraţi să mă ertaţi, doare Dumnezău încă mă va erta, ca să vă iarte Dumnezău şi păcatele voastre. Iar oamenii să zică: Dumnezău iarte dânsul [!].

---

[4] Text lipsă, din neatenţia copistului.

Cópii

1) Sibiu, Biblioteca Judeţeană "Astra", *Miscelaneu*, CM 26
F. 11r-14v: *Cazanii la oamenii morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

2) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. II/106, *Cazanii la oameni morţi*, f. 17r-19v
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

Cazanie la oameni morţi

Domniile voastră, blagosloviţi creştini pre cari v-au adus milostivul Dumnezeu la petrecanié acestue boeriu de cinste, pre carele l-au pohtit Dumnezeu dintr-aceasta lume înşelătoare şi cu totul nestătătoare şi petrecătoare. Iată că Dumnezeu au rânduit preoţi ca să fie de învăţătură oamenilor. Pentru aceia ascultaţi domnié voastră cum grăeşte marele apostol Pavel: că nu avem aicea într-această lume cetate stătătoare, nice oraş lăcuitoriu. Deci, fraţilor, luoaţi aminte întru ce ne nădăjduim deacă nu putem trăi într-această lume. Iani căutaţi, fraţilor, unde-i aurul şi argintul sau unde-i bogăţie şi viaţa aceştii lumi? Ia socotiţi creştinilor, că nimică nu foloseşte în ceasul morţi[i], macăr tot binele de l-am avé: numai faptele bune şi milostenie. Unde-i marile şi tarile împărat Navahodonosor şi Olofern şi Ramsac, voivozi cari să numie a fi ei al doilé după Dumnezeu? Sau unde-i tărié şi vitejié lui Artaxere împărat, carele birué 127 de crai şi zicé că el va bate marea cu toege şi o va băga în obezi şi munţi[i] va măsura în cumpănă? Au nu şi acela au murit? Dară Valtisar împărat şi faraon, carele să numie soarele eghiptenilor, şi Poriu împărat şi Darie, cari să numie a fi ei dumnezei şi de moarte n-au putut scăpa? Dară marele şi viteazul Alexandru, carele toată lumé au biruit, până la raiu şi până la iad încă mearsă, iară în ţara Ghersimului au murit şi el? Dară unde-i Dechie şi Dioclitean şi Maximian, cari vărsa sângele mucenicilor? Şi acie toţi au murit şi din avuţié lor nimică nu putură duce cu dânşi[i], ce toate rămasără şi periră cum n-ar mai fi fost.

Deci într-acesta chip fiind avuţié şi frumseaţele lumi[i] aceştie, carele nimică nu pot folosi în ceasul morţii, fără numai milostenie, precum zice Mathei Evanghelist, cap 5, stih 7: ferice de cei milostivi, că aciia vor dobândi mila. Deci numai ce iaste vai de noi. Dară ce răspuns vom da înaintea înfricoşatului giudeţ pentru păcatele noastre cele reale şi spurcate ce-am făcut într-această lume slobodă? Iani căutaţi, creştinilor, că moartea ne află neispoveduiţi şi negrijiţi şi cu toate păcatele îngreoiat [!] şi într-un ceas îndulcesc, iară acolo în veaci ne vom munci pentru

păcate noastre, în focul nestâns, precum scrie Marco Evanghelist, cap 9, stih 47: unde vermele lor nu doarme şi focul nu să stânge. Iară drepţi[i] să vor veseli împreună cu îngerii şi să vor lumina. Păcătoşi[i] legaţi de mâni şi de picioare şi în matca focului aruncaţi, iară drepţii cu totul slobozi şi încununaţi cu cinste şi cu mărire, şezând pre scaune de bucurie. Păcătoşi[i] cu multă groază să uită în faţa cé gróznică a diavolilor, iară drepţi[i] cu multă bucurie văd faţa lui Dumnezeu.

Ce precum grăiaşte prorocul David: ca o floare ne arătăm şi ca umbra treacem şi să răsipesc toţi oameni[i] de pre acest pământ. Deci, o, oame creştine şi neprecepute, opăcite şi îngrădit cu mrejile peritoriului şi cu lăcomiile lumi[i] aceştie înşelătoare, pohtind tot bogăţie şi vezi că toate pier şi trec cum n-ar fi mai foastă [!]. Deci moarté vine la tine şi te află neispoveduit, cu toate păcatele neertate. Deci ia caută, iubitul mieu creştin, că nimică nu-ţi foloseaşte binele tău din lumé aceasta. O, vai de tine, sărace oame ! Pentru ce nu te grijăşti şi să te ispovedueşti până eşti sânătos în lume? Că în ce te va găsi moarté, într-aceia te va giudeca Dumnezeu.

Că la zioa morţi[i] tale, văzând duhurile celea necurate, lucrurile omului celea reale, să apropie să ia sufletul. Iară îngeri[i] lui Dumnezeu stau d-a dreapta şi neavând sufletul ce face, fiind înspăimântat de moarte, tinde-ş mânile către părinţi şi către fraţi şi către toţi cunoscuţi[i] lui, şi nime nu-i poate agiuta. Apoi către îngeri ochi[i] îşi rădică şi să roagă zicând: miluiţi-mă preasfinţii îngeri[i] lui Dumnezeu şi mă mai lăsaţi un ceas să mă pocăesc de păcatele meale. Atunce îngeri[i] zic aşé: eşi suflete, că zilele tale s-au plinit şi veacul tău au trecut şi tu ţ-ai luoat binele tău din lumé aceasta. Că au venit porunca lui Dumnezeu să eşi şi caută bine să-ţi cunoşti trupul tău, că la zuoa cé înfricoşată a giudeţului iară te vei împreuna cu el şi vei sta înaintea giudeţului de vei da samă de toate faptele tale. Precum scrie la Mathei Evanghelist, cap 12, stih 36: că şi de cuvintele ceale deşarte şi de glume încă vor da samă oameni[i] la zuoa giudeţului.

Pentru aceaia moarté la toţi vine într-un chip, că moarté de împăraţi nu să teame, de domni nu i frică, de bătrâni nu i ruşine, de tineri nu i milă, ce la toţi vine într-un chip. Pentru aceia în vreame de demult au custat oameni[i] câte 8 şi 9 sute de ani şi, când au murit, aşé le-au părut de puţin că au custat în lumé aceasta cum s-ari băga pre o uşe şi pre alta să iasă. Ce fericiţi de ceia ce fac bine pentru sufletele lor. Pentru aceaia trebuiaşte, creştinilor, în tot ceasul să avem ispovedanie şi alte fapte bune. O, lume înşelătoare, cum ne înşeli cu păcate şi mai apoi ne acoperi cu pământ şi ne duci în iad !

Pentru aceaia acest creştin răpăosat şi frate al nostru, d-ar fi ştiut că-i va veni moartea aşe degrabă, s-ar fi gătat până au fost viu. Iară acum mearge pre cale ce n-au mai umblat şi la împăratul ce n-au mai fost, nice l-au văzut, numai ce au auzit preoţi[i] spunând din Sfintele Scripturi. Deci acuma suflete ţi-i a mearge pre la vămile acelor

draci vicleni cari vor aduce faptele tale celea rele şi le pun în cumpănă. Iară îngeri[i] cei buni şi luminoşi aduc faptele celea bune şi le pun în cumpănă. Deci de biruesc faptele celea rele pre cele bune, atuncé vai de acela suflet, că-l iau neşte arapi negri şi urâţi şi gróznici, ce-s unii cu obraze de leu, alţii cu vânătăi şi cu dinţi negri, răzbuzaţi în tot chipul şi urâţi, cât numai chipurile iaste mai înfricoşate decât toată munca. Iară de biruesc faptele celea bune pre celea reale, atunce ferice de sufletul acela, că-l iau îngeri[i] lui Hristos foarte veseli şi-l duc de-l închină înaintea lui Dumnezeu şi multă bucurie să face în ceriu pentru el, cum grăeşte Luca Evanghelist, cap 5, stih 7. Apoi Dumnezeu îl trimite la câmpii Edemului şi-i dă lui odihnă până la zuoa giudeţului.

Pentru aceia şi acest boeriu de cinte şi frate al nostru pre carile l-au luoat Dumnezeu dintr-aceasta lume înşelătoare să roagă domniilor voastre tuturor, boerilor şi săteanilor, celor bătrâni ca părinţilor, celor de vârsta dumisale ca fraţilor, celor mai mici ca fiilor săi, să faceţi bine toţi să-l ertaţi. După aceaia să roagă domniilor voastre giupâneaselor, celor mai bătrâne ca maicelor, celor de vrâsta dumisale ca surorilor, celor mai mici ca fiicelor, să faceţi bine şi dum[n]évoastră să-l ertaţi. După aceia să roagă săracilor şi neputincioşilor, că doară v-am obidit şi nu v-am putut agiuta în sărăcié voastră, să mă sloboziţi toţi câte cu dooă şi trii cuvinte de ertăciune, ca Domnul nostru Iisus Hristos să vă iarte şi dumniilor voastre păcatele, că acelué să cade toată slava, cinstea şi închinăciunea în veci[i] vecilor, amin !

B) *Cazanie la oameni morţi*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. 701, *Miscelaneu*, f. 106r-117r
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Scris-au Sfântul Ioan Zlatoust în cartea sa, cap 24, zicând: [!]

Dragii miei, câţ lucrurile vieţii ceale deşarte şi pierdute aţ părăsit, socotiţi să nu cumva iarăş inima voastră spre acealia să întoarceţi. Avuţiia să treace, mărirea să piiarde, frumseaţa să veştejaşte şi toate să schimbă şi ca umbra să petrec, tinereaţe deşarte, toate deşertare ! Pentr-aceaia zice David: ca umbra petreace omul şi în deşert să mişcă, în zadar să turbură, strânge avuţie, iară preste puţin nu poate lua nemică cu dânsul, ce toate lăsându-le, goli precum ne-am născut, spre înfricoşata judecată meargem şi toată avuţiia care am strâns lăsându, goli, ticăloşi, posomorâţi, întunecaţi, spereaţi, trudiţi, despuiaţi, spăimântaţi, împilaţi, chinuiţi, cu faţa la pământ şi aceasta cu ruşine acoperindu-o, aşa ne sculăm şi aşa meargem şi aşa vom sta înainte la

înfricoşata aceaia şi gróznica şi nefăţarnica judecată şi muncă, unde îngerii să cutremură, unde înfricoşatele scaune să pun, unde cărţile faptelor noastre să deşchid, unde iaste râul focului celui nestinsu, unde iaste sălbatecul viiarme, unde iaste tartariul cel neîncălzit, unde iaste neîncetata scărşnire şi râşnirea dinţilor, unde iaste plângerea cea fără de mângăiare, unde sânt lacrămile ceale neîncetate, unde iaste suspinul cel necontenit, unde nu iaste râdere ce tănguire, unde nu iaste lumină ce întunearec, unde nu iaste bucurie ce suspin, unde nu iaste desfătare ce judecată. Cu adevărat înfricoşat iaste a auzi, iară şi mai înfricoşat iaste a vedea toată zidirea totu odată sculându-să şi stându de faţă şi muncindu-să, dând samă de lucrurile ce-au făcut cu fapta şi cu gândul şi pentru ceale ce-am păcătuit în zi şi în noapte. Mare frică va fi atuncea, fraţilor, mare va fi ceasul nevoei aceiia, cându trâmbiţe vor trâmbiţa, stealele vor cădea, soarele să va întuneca, ceriurile să vor strânge, pământul să va cutremura, puterile îngereşti vor alerga înainte, serafimii vor striga, herufimii vor grăbi ceale de sus şi ceale de jos, ceale de pre pământ şi ceale de suptu pământ să vor turbura, mormânturile să vor deşchide, trupurile vor învиia, judecăţile să vor găti. Mare frică, nespus cutremur, nepovestiiată e nevoia care va fi atuncea, mare va fi iarna aceaia, mare furtună, ria primejdie, neîncetate ţipete.

Iani să auzim pre Daniil care zice: vedeam, zice, întru vedenié nopţii, până când scaunele s-au pus şi cel vechiu de zile au şezut, scaunul lui ca para de foc, roatele foc arzându, mii de mii de îngeri au dvorbit înainté lui şi zece de zece de mii slujiia lui, divanul s-au aşezat şi cărţile să deşchisără, râu de foc să trăgea pre den naintea lui. Văzuiu eu, Daniil, şi vedearea capului mieu mă turbură. O, mare minune, prorocul văzend judecata care iaste să fie, s-au cutremurat ! Dară noi ce vom face când la aceaste lucruri ne va fi a mearge, când de la răsăritul soarelui până la apus vom sta de faţă goli şi sarcina păcatelor deasupra grumazilor arătându-o tuturor?

Atuncea limbile clevetitorilor să vor arde neîncetat şi nu va avea cine să răcorească, atuncea dinţii grăitorilor de rău de îngeri aprinşi să vor zdrobi, atuncea gurile mincioşilor cu foc să vor astupa, atuncea mâinile iubitorilor de argint spânzurate vor tremura şi zgârcindu-să să vor chinui, atuncea ochi[i] cei ce facu seamne să vor scoate.

Unde [vor fi] atuncea părinţii, unde tatăl care au născut, unde maica care s-au chinuit, unde fraţii cei iubiţi, unde priiatinii, unde vecinii, unde e puteare împăraţilor peminteşti, unde trufiia judecătorilor, unde slava cea deşartă a boiarilor, unde atuncea slugile, unde slujnicele, unde podoaba hainelor, unde încălţămintele ceale lucii, unde ceale de mătasă, unde ceale roşii, unde strelucirea aurului, unde sunetele argintului, unde e podoaba inealelor, unde casăle ceale văruite, unde grădinile, unde livezile, unde vistiriile ceale păzite, unde ceia ce nu văd săracii, unde ceia ce urăscu dumnezeiasca credinţe, unde ceia ce nu

credu că iaste iadu şi muncă şi ca cumu ară rămânea fără de moarte, unde ceia ce râdu şi zicu: dă-m mie astăz şi ia tu mâine pentru că aici nu-mi trebueşti, ce acolo te aştept, unde ceia carii cu trâmpănă [!] şi cu jocuri beau vinul, unde ceia ce zicu: să mâncăm şi să bem că mâine vom să murim, unde ceia ce zicu: să dobândim ceaste de aici şi pentru ceale de acolo iară vom vedea, unde ceia ce zicu că iubitoriu de oameni iaste Dumnezeu şi nu munceaşte pre ceia ce păcătuescu? Câtu să vor căi atuncea cei ce zicu aceaste, cât să vor ucide şi nimănui nu va fi milă de ei, câtu vor suspina şi nimene nu-i va căi !

Atuncea vor grăi unii cătră alţii zicând: o, cum ne-am greşit şi ne-am pierdut pre sine ! Ne învăţa alţii şi nu ascultam, nice băgam samă, ne învăţa şi noi ne băteam jocu, să mărturisiia noao şi nu credeam şi auziam Scripturile şi tot ne rătăciiamu. Direaptă e judecata lui Dumnezeu, cu adevărat pre direptu pentru ceale ce am făcut ne luom plata ! Vai, că pentru trecătoare şi necurată dulceaţă ne muncim în veaci ! Puţină vreame ne-am lenevit şi veacinicului focu ne-am cufundăm [!]. Pentru slavă mică şi de nemică ne-amu scăpat de slava cea adevărată, pentru puţină desfătare ne-am lipsit de desfătarea raiului, pentru bogăţiia pierdută ne-am scăpat de bogăţiia împărăţiei cereşti. Noi am avut parte de veacul cel deşert, iară cei ce n-au avut parte acolo, acmu să bucură. Acmu cei ce au crezut să află în desfătare, cei ce au păzit pre sine cu curăţie la cerească veselie joacă, cei ce au plâns acmu să veselescu în veaci, cei ce au răsipitu a lor bogăţie acmu seaceră şi strângu cu bucurie, cei ce au lepădat ceale peminteşti acmu au dobânditu ceale cereşti. Numai noi, ticăloşii, cu direptate ne-am dat muncii. Şi acum strigăm şi nimănui nu să face milă, oftăm şi n-are cine ne mântui.

Dereptu aceaia dară, ca să nu zicemu şi noi aceaste cuvinte împreună cu acei fără de minte la veacul cel ce va să fie, viniţi să ne apucăm mai nainte până a nu vini acel sfârşitu, să ne apucăm mai nainte de câtu a vini furul sufletelor noastre, să năvălimu până avem vreame, să suspinămu şi să plângem, să facem milostenie, vă rogu să rădicăm mâinile cătră cel ce poate să ne mântuiască şi să zicem: mântuiaşte pre noi Doamne că perim ! Numai să năzoim până nu apune soarele, până a nu să închide uşa, până a nu să zborul vieţii acestie strica [!]. Că deacă ne va apuca noaptea, nimeni nu va mai lucra, deacă să va sparge zborul bogăţiei, nimeni nu să va cununa, nimeni nu să va osteni, nimeni nu să va trudi. Direptu aceaia să alergăm, că treaba căii iaste, fraţilor, şi tare cale avem ca să sosimu să nu auzim şi noi cându vom bate în uşă că nu ştiu pre voi. Să [ne] facem mai iuţi la picioare, să ni să facă ruşine de câte pre Dumnezeu necistim, cât pre făcătoriul de bine întristăm. El ne face bine şi noi îl părăsim. El ne miluiaşte, noi ne lepădăm. El ne hrăneaşte, ne păzeaşte, ne are grije şi noi, în toate zilele poruncile lui călcându, nu ne ruşinăm. Ce să ne ruşenăm dară, că vreamea s-au apropiat şi zua au sositu şi vom să dămu lui samă pentru toate câte am făcutu în toată vreamea vieţii noastre. Să încetăm

desfătările mâncărilor şi beuturilor şi de curvii şi a grăi de rău, a năpăstui să încetăm, a batjocori preoţii lui Dumnezeu, ca să nu ne judecăm rău, ca cei ce au batjocoritu pre Hristos. Cu adevărat să ne lăsăm de toate şi să ne apucăm de rugăciuni, de metanii, de posturi, să arătăm viaţă noao premenită şi să ne spoveduimu pentru că vreamea întoarcerii iaste aceasta, pentru că trebue a ne întoarce dentru această vreame rea care iaste plină de lacrămi şi de pedeapse dumnezăeşti. Să ne aducem aminte de ceasul judecăţii, să ne rugăm aici puţinel ca să nu plângem acolo, să ne ostenim în ceastă vreame puţinică ca să nu ne muncim în veaci. Vreamea e puţină, iară judecata va fi multă, sfârşitul aproape şi groaza rea şi nimenea nu te va slobozi pentru că va căuta fiecine vreamea care rău o au cheltuitu şi nu o va găsi.

Vai de cel fără credinţă, că să va da la îngeri nemilostivi ! Vai de cel ce nu să pocăiaşte, că la adevărat judecătoriu va mearge ! Cel ce pierde aurul va găsi altul, iară cel ce pierde vreamea, fiecându nu o găseaşte. Dereptu aceaia să nu ne fie milă, fraţilor, de trupurile noastre, ce să le chinuim, că fericiţi sântu cei flămânzi şi cei sătoşi şi cei întristaţi. Pentru că trupul iaste lutu şi va vini zi şi ceas înfricoşatu şi să va treace şi va mearge iară în pământu şi ţărâna iară ţărână să va face. Să ne trezim şi să priveghemu, pentru că va vini ceasul adevărat. Va vini şi iară zicu că va vini. Să nu ne amăgimu pre înşine. Că de vom petreace întru desfătăciune 50 de ani şi de vomu trăi 100 de ani, după aceaia ce bătărneaţe [!] şi după aceaia ce boală şi după boală slăbiciune şi apoi gróznicul acela ceas care de toţi să aştaptă şi să cutremură de el. Şi noi? Noi ne lenevim !

Mare frică iaste atuncea, fraţilor, mare cutremur, mare lucru iaste a vedia sufletul despărţendu-să de trupu. Mare iaste nevoia ceasului aceluia cându glasul să opreaşte şi limba să zică cuvântul alesu nu poate, apoi întoarcemu ochii încoace şi încolea des şi pre cei ce stau aproape, priiatinii sau părinţii sau fraţi, nu-i cunoaştemu, sau doară de-i şi cunoaştemu, a le grăi ceva nu putem. Plângerea lor auzim şi a mângâia pre ei nu putem. Sau pre copiii noştri vedemu plângându şi tânguindu şi cu dorul acesta ne ducemu. Ce zicu de copii? La ceasul acela nu iaste nice o grije, nice de copil, nice de priiatinu, nice de alte ceva ne aducem aminte, fără câtu numai de păcatele noastre şi cumu vom să întimpinămu pre judecătoriul şi ce samă vom să dămu şi ce ertare vom să luomu şi ce locu oare va priimi pre noi. Apoi aşa gândindu aceaste, fără veaste vinu asupra noastră îngeri nemilostivi de la Dumnezeu tremişi. Atuncea noi deacă ne vom afla negrijiţi, cum ne vom cutremura şi cercăm a fugi den patu, iară neputându, numai ce căutăm cu ticăloşii ochi şi, bătându obrazul nostru, ne rugăm, ne cucerim zicându: milostiviţi-vă asupra mia, nu mă duceţi necuratu şi fără de rodu la judecătoriul, nu mă despărţiţi de trup păcătos fiindu, lăsaţi-mă puţină vreame să mă pocâiascu [!], să suspinu, să plângu, să facu milostenie, de vreamea ce viaţa mia rău o amu căltuitu [!] şi o amu

petrecut. Aceaste de la noi auzindu îngerii, zicu cătră noi: O, suflete proaste, o suflete ticăloasă, toate zilele tale le-ai trăitu cu lenevire şi de acmu înainte vrei să te pocăeşti? Soarele tău au apusu, sfârşitul ţ-au vinit, Dumnezeu te chiamă, sărace suflete ! Eşi şi te desparte şi te osândeaşte în focul celu veacinicu, după faptele tale nu va mai fi ţie mântuire, nu va mai fi ţie de acmu nădeajde, ce veacinică muncă.

Şi aceaste de la mine auzindu, care nu-s basne, ce adevărate, să ne nevoimu mai nainte de ceasul acela şi să năvălimu spre pocanie. Şi nu-m zice că amu furatu, amu ucisu, amu curvitu, am preacurvit şi nu mă priimeaşte Dumnezeu. Nice una dintru aceaste să nu zici, că Dumnezeu priimeaşte pre toţi, cum au priimit pre tălhariu, pre curva, pre mitarnicul şi pre curvariul, numai să batemu în uşe pre pocăinţă, zicându: deşchide noao, deşchide Doamne celor păcătoşi şi nevreadnici robii tăi, că la tine scăpăm şi ţie slavă şi închinăciune tremitem, Tatălui şi Fiiului şi Duhului Sfânt, acmu şi pururea şi în veacii veacilor, amin.

Cópii

1) *Cazanie la petrecania oamenilor celor* [...[5]]

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, f. 23v-28r
Datare: 1748
Copist: logofătul Nicolae Ludoşan; provenienţa: Dumbrăveni, judeţul Mureş

Dragii miei fraţi, câţi lucrurile vieţii ceale deşarte şi perdute aţi părăsit, socotiţi să nu cumva iarăşi inima voastră spre celia să întórceţi. Avuţiia să trece, mărirea să perde, frumseaţia să veştejaşte şi toate să schimbă şi ca umbra să strică, tinereaţele deşărtare, toate deşărtarea [!]. Pentru aceaia zice David: ca o umbră petrece omul şi în deşert să mişcă [?], că în zadar să turbură, strânge avuţie, peste puţin nu poate luao [!] nimică cu dânsul, ce toate lăsându-le, gol precum ne-am născut spre înfricoşatul judeţ mergem şi toată avuţiia carea am strins lăsând, goli şi ticăloşi, posomorâţi, întunecaţi, spăreaţi, trudiţi, despuiaţi, spăimântaţi, împilaţi, chinuiţi, cu faţa la pământ şi aceasta cu ruşinee [!] acoperindu-o, aşa ne sculăm şi aşa mergem şi aşa vom sta înainte la înfricoşata aceaia şi gróznică şi nefăţarnică judecată şi muncă, unde îngerii să cutremură, unde înfricoşatele scaune să pun, unde cărţile faptelor noastre să deşchid, unde iaste răul focului celui nestâns, unde iaste sălbatecul vierme, unde iaste tărtarul cel neîncălzit, unde iaste neîncetata scârşnire şi râjnirea dinţilor, unde iaste plângerea

[5] **text ilizibil**

cea fără mângâere, unde iaste lacrămile cele neîncetate, unde iaste suspinul cel neco[n]tenit, unde nu iaste râdere ci tânguire, unde nu iaste lumină ci întunearec, unde nu iaste bucurie ci suspin, unde nu iaste desfetăciune ci judecată. Cu adevărat înfricoşat iaste a auzi, iar mai înfricoşat iaste a vedea toată zidirea tot odată sculându-să şi stând de faţă şi muncindu-să, dând seama de lucruri ce au făcut cu fapta şi cu gândul şi pentru ceale ce-am păcătuit în zi şi în nopte. Mare frică va fi atuncea, fraţilor, mare va fi ceasul nevoii aceiia, când trâmbiţe vor trâmbiţa, stealele vor cădea, soarele să va întuneca, ceriurile să vor strânge, pământul să va cutremura, puterile îngerilor vor alerga la tine, serafimii vor striga, heruvimii vor grăbi, ceale de sus şi ceale de jos, ceale de pre pământ şi ceale de supt pământ să vor turbura, mormânturile să vor deşchide, trupurile vor învia, judecăţile să vor găti. Mare frică, nespus cutremur, nepovestită nevoia care va fi atuncea, mare va fi iarna aceaia, mare furtună, ria primejdie, ne[în]cetate ţipete.

Iani [...[6]] zice: întru vedeniia nopţii, până ce scaunile s-au pus şi cel vechiu de zile au şezut, scaunu lui ca para focului, roatele lui foc arzând, mii de mii de îngeri au dvorit înaintea lui şi zece de zeci de mii slujiia lui, divanul s-au aşăzat şi cărţile să deşchiseră, râu de foc să trăgia pre din naintia lui. Văzuiu eu, Daniil, şi vederea capului mieu mă turbură. O, mare minune ! Prorocul Daniil [...[7]]. Dară noi ce vom face când la acestea lucruri ne va fi a merge, când de la răsăritul soarelui până la apus vom sta de faţă goli şi sarcina păcatelor deasupra grumazilor arătându-o tuturor.

Atuncea limbile clevetitorilor să vor arde neîncetat şi nu va avea cene să [le] răcorească. Atuncea dinţii grăitorilor de rău de îngeri aprinşi să vor zdrobi. Atuncea gurile mincinoşilor cu foc să vor astupa. Atuncea mâinile iubitorilor de argint spânzurate vor tremura şi zgârcindu-se să vor chinui. Atuncea ochii cei ce fac semne să vor scoate.

Unde [vor fi] atuncea părinţii, unde tatăl care au născut, unde maica care s-au chinuit, unde fraţii cei iubiţi, unde priiatenii, unde vecinii? Unde e putearea împăraţilor pământului, unde trufiia judecătorilor, unde e slava cea deşartă a boerilor, unde atuncea slugi, unde slujnice, unde e podoaba hainelor, unde-s încălţemintele ceale lucii, unde cele de mântase [!], unde ceale roşii, unde e strălucirea aurului, unde e sunetele argintului, unde e podoaba inelilor, unde casile ceale văruite, unde grădinile, unde livezile, unde-s vistieriile ceale păzite, unde-s ceia ce nu văd săracii, unde-s ceia ce urăsc dumnezeiasca credinţe, unde-s ceia ce nu cred că nu iaste iad şi muncă [!] şi ca cum ar rămânia fără moarte, unde-s ceia ce râd şi zic: dăm mie astăzi şi ia tu mâne, pentru că aicea nu-mi trebueşti, ci acolo te aşteaptă, unde-s ceia carii cu tâmpene şi cu jocuri beau vinul, unde-s ceia ce zic: să mâncăm şi să

[6] **text ilizibil**
[7] **text ilizibil**

bem că mâine vom să murim, unde-s ceia ce zic să dobândim aceaste de aici şi pentru cele de acolo iară vom vedea, unde-s ceia ce zic că iubitoriu de oameni iaste Dumnezeu şi nu munceşte pre ceia ce păcătuesc? Cât să vor căi atuncea cei ce zic aceiastia ! Cât să vor ucide şi nimunui [!] nu va fi milă de ei ! Cât vor suspina şi nimeni nu-i va căi !

Atuncea vor grăi unii cătră alţii zicând: oh, cum ne-am greşit şi ne-am pierdut pre sine ! Ne învăţa alţii şi nu ascultam, nice-i băgam seamă. Ne învăţa şi noi ne băteam joc. Să mărturisiia noo şi noi nu credeam. Auziam Scripturile şi tot ne rătăciiam. Dréptă judecata lui Dumnezeu, cu adevărat pré dréptă ! Pentru ceale ce-am făcut ne luîm [!] plata ! Vai, că pentru trecătoare şi necurată dulceaţă ne muncim în veaci ! Puţină vreme ne-am lenevit şi în veacinicului [!] foc ne cufundăm ! Pentru slavă mică şi de nimic ne-am scăpat de slava cea adevărată. Pentru puţină desfătăciune ne-am lipsit de dăsfătăciunia raiului. Pentru bogăţiia pierdută ne-am scăpat de bogăţiia împărăţiei cereşti. Noi am avut parte de veacul cel deşărt, iar cei ce n-au avut parte acolo acum să bucură. Acum cei ce au crezut să află în desfătăciune, cei ce-u păzit pre sine întru curăţie la cerească veselie joacă. Cei ce au plâns, acum să veselesc în veaci. Cei ce au răsipit a lor bogăţie, acum săceară şi strâ[n]g cu bucurie. Cei ce-u lepedat ceale pământeşti, acum au dobândit cele cereşti. Numai noi ticăloşii cu dr[e]ptate ne-am dat muncii şi acum strâgăm şi nimunui nu să face milă, oftăm şi n-are cine ne mântui.

Drept aceia dară, ca să nu zicem şi noi aceste cuvinte împreună cu acei fără de minte la veacul cel ce va să fie, veniţi să ne apucăm mai înainte până a nu veni acel sfârşit, să ne apucăm mai nainte decât a veni furul sufletelor noastre, să năvălim până avem vreme, să suspinăm, să plângem, să facem milostenie. Vă rog să ridicăm mâinile cătră cel ce poate să mântuiască şi să zicem: mântuiaşte-ne pre noi, Doamne, că perim ! Numai să nevoim până a nu apune soarele, până a nu să închidi uşa, până a nu să zborul vieţii aceştiia strica. Că deacă ne va apuca noaptea, nimenea nu va mai lucra, déca să va sparge zborul bogăţiei, nimenea nu să va cununa, nimenea nu să va osteni, nimeni nu să va trudi. Drept aceia să alergăm, că treaba căii iaste fraţilor, şi tare cale avem ca să sosim. Să nu auzim şi noi când vom bate în uşe că nu ştiu pre noi. Să fim mai iuţi la picioare, să ni să facă ruşine de câte pre Dumnezeu necinstim, cât pre fă[că]toriul de bine înstristăm [!]. El ne face bine şi noi îl părăsim. El ne miluiaşte şi noi ne lenevim. El ne hrăneşte, ne păzeaşte, ne are de grije şi noi în toate zilele, poruncile lui călcându-le, nu ne ruşinăm. Ci se ne ruşinăm dar, că vreamea s-au apropiiat şi zioa au sosit şi vom să dăm lui seama pentru toate câte am făcut în toată vreamea vieţii naastre [!]. Să încetăm desfătările mâncărilor şi băuturilor şi de curvii şi a grăi de rău, a năpăstui, să încetăm a batjocori preoţii lui Dumnezeu, ca se nu ne judecăm rău, ca cei ce au batjocorit pre Hristos. Cu adevărat să ne lăsăm de toate şi să ne

apucăm de rugăciuni, de citanii, de metanii, de posturi, să arătăm viiaţă noo primită şi să ne ispoveduim pentru că vreamea întoarcerii iaste aceasta. Pentru că trebue a ne întoarce dintru această vreme rea care iaste plină de lacrămi şi de pedepse dumnezeeşti. Să ne aducem aminte de ceasul judecăţii, să ne rugăm aicea puţinel ca se nu plângem acolo. Să ne ostenim în ceastă vreme puţinel ca să nu ne muncim în veaci. Vreamea e puţeană [!], iar judecata va fi multă, sfârşitul aproape şi groaza rea şi nimeni nu te va slobozi, pentru că va căuta fiecine vreamea care rău o au cheltuit şi nu o va găsi. Vai de cel fără credinţe, că să va da la îngerii nemilostivi ! Vai de cel ce nu se pocăiaşte, că la adevărat judecătoriu va merge ! Cel ce pierde aurul va găsi altul, iar cel ce pierde vremea nu o găseaşte fiecând. Drept aceia să nu ne fie milă, fraţilor, de trupurile noastre, ci se le chinuim, că fericiţi sânt ce[i] flămânzi şi cei sătoşi şi cei întristaţi. Pentru că trupul iaste lut şi va veni zi şi ceas înfricoşat şi să va trece şi va merge iar în pământ şi ţărâna iar ţărână să va face. Să ne trezvim şi să preveghem pentru că va veni ceasul. Adevărat va veni pre înşine. Că de vom petrece întru desfătăciune 50 [...[8]] aceia ce bătrâneaţe, şi după aceia ce boală şi după boală slăbiciune şi apoi groaznicul acela ceas care de toţi să aşteaptă şi să cutremură de el. Şi noi lenevim !

Mare frică iaste atuncea, fraţilor, mare cutrămur, mare lucru iaste a vedea sufletul despărţindu-se de trup, mare iaste nevoia ceasului aceluia, când glasul să opreaşte şi limba să zică cuvântul ales nu poate. Apoi întoarcem ochii încoace şi încolia des şi pre ce[i] ce stau aproape, priiatini sau părinţii sau fraţii, nu-i cunoaştem, sau doar de-i şi cunoaştem, a le grăi nu putem, plângerea lor auzim şi a mângâia pre ei nu putem, sau pre copii[i] noştri vedem plângând şi tânguind şi cu dorul acesta ne ducem. Ce zic de copii? La ceasul acela nu iaste nici o grije, nici de copil, nici de priiatin, nici de altceva. Ne aducem aminte fără cât numai de păcatele noastre şi cum vom să întimpinăm pre judecătoriul şi ce seamă vom să dăm şi ce ertare vom să luăm şi ce loc oare va priimi pre noi.

Apoi aşa gândind aceastia, făr de veaste vin asupra noastră îngerii nemilostivi trimeş de la Dumnezeu. Atuncea noi deaca ne vom afla negrijiţi, cum ne vom cutremura şi cercăm a fugi din pat, iar neputând, numai ce căutăm cu ticăloşii ochi şi, bătând obrazul nostru, ne rugăm, ne cucerim zicând: milostiviţi-vă asupra mea, nu mă duceţi necurat şi făr de rod la judecătoriul, nu mă despărţiţi de trup păcătos fiind, lăsaţi-mă puţinea vreme să mă pocăesc, să suspin, să plâng, să fac milostenie, de vreme ce viiaţa mea rău o am cheltuit şi o am petrecut. Acestea de la noi auzind, îngerii zic către noi: o, suflete proaste, o, suflete ticăloase, toate zilele tale le-ai trăit cu lenevire şi de acum înainte vei să te pocăeşti? Soarele tău au apus, sfârşitul ţe-au

[8] **text ilizibil**

venit, Dumnezeu te chiamă, sărace suflete ! Eşi şi te desparte şi te osândeşte în focul cel veacinic ! După faptele tale, nu va mai fi ţie mântuire, nu va mai fi ţie de acum nădejde, ci veacinică muncă.

Şi acestia de la mine auzind, care nu-s basne, ci adevărate, să ne nevoim mai nainte de glasul acela şi să năvălim spre pocaianie. Şi nu-m zice că am furat, am ucis, am curvit, am preacurvit şi nu mă va primi Dumnezeu. Nici una dintr-a acestea să nu zici. Că Dumnezeu primeşte pre toţi, cum au priimit pre tâlharul, pre curva, pre mitarnicul şi pre curvariul. Numai să batem în uşă prin pocăinţă, zicând: deşchide-ne noao, deşchide Doamne, celor păcătoşi şi nevrednici robii tăi, că la tine scăpăm şi ţie slavă şi închinăciune trimitem, Tatălui şi Fiiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi [în] veacii veacilor, amin.

2) *Cazanie la oameni morţi, scoasă de sfântul părintele nostru Zlatoust Ioan, Arhiepiscopul Ţarigradului. Cuvânt 24*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*, f. 34v-40r
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

Fraţii miei, când v-aţi întors de aţi părăsit lucrurile vieţii ceale deşarte şi pierdute ale lumii, socotind să nu cumva inima voastră spre acealea iarăşi să vă întoarceţi. Că avuţiia să treace, mărirea să piiarde, frumseţea să veştejaşte şi toate să schimbă şi ca umbra trec, tinereaţele sânt deşarte. Pentru aceaia zice şi David proorocul la psalm 105: ca umbra treace omul şi în deşărt să mişcă, în zadar să turbură, strânge avuţie şi nu ştie cui. Că preste puţintică vreame nu poate lua nimica cu sine, ci toate lăsându-le, goli precum ne-am născut la înfricoşata judecată mergem şi toată avuţiia carea o am strâns lăsându-o, noi ticăloşii, posomorâţi, întunecaţi, spăriiaţi, trudiţi, despoiaţi de toate ale noastre, spăimântaţi, chinuiţi, cu faţa la pământ şi aceastea cu ruşine acoperindu-le, aşa ne sculăm şi aşa meargem şi aşa vom sta înainte la groaznica şi înfricoşata judecată şi muncă, unde înfricoşatele scaone să pun, unde cărţile faptelor noastre să deşchid, unde iaste râul focului celui nestins, unde iaste sălbaticul vierme, unde iaste tartarul cel neîncălzit, unde iaste neîncetata scârşnire a dinţilor, unde iaste plângerea cea fără de mângăiare, unde sânt lacrămile neîncetate, unde iaste suspinul cel necontenit, unde nu iaste râs ci tânguire, unde nu iaste lumină ci întunearec, unde nu iaste bucurie ci întristare şi suspin, unde nu iaste desfătăciune ci judecată. Cu adevărat înfricoşat iaste a

auzi, iară mai înfricoşat iaste a vedea toată zidirea, tot odată sculându-să şi stând de faţă şi muncindu-să, dând seama de toate lucrurile ce au făcut cu fapta şi cu gândul şi pentru ceale ce am păcătuit în zi şi în noapte. Mare va fi ceasul nevoii aceiia, când trâmbiţele vor trâmbiţa, stelele vor cădea, soarele să va întuneca, ceriurile să vor strânge, pământul să va cutremura, puterile îngerilor vor alerga înainte, serafimii vor striga, heruvimii vor grăbi spre ceale de sus şi spre ceale de jos, mormânturile să vor deşchide, trupurile vor învііa, judecăţile să vor găti. Mare frică, nespus cutremur, nepovestită iaste nevoia carea va fi atuncea, mare iarnă, mare furtună, rea primejdie, neîncetate ţipete.

Precum au văzut şi Daniil proorocul scrie la cartea lui, cap 7, stih 9. Au văzut în videniia nopţii până ce scaonele s-au pus şi cel vechi de zile au şezut, scaonul lui ca para focului, roatele lui foc arzând, mii de mii au dvorit înaintea lui şi zeci de zeci de mii slujiia lui, divanul s-au aşezat şi cărţile s-au deşchis, râul de foc să trăgea pre dinaintea lui. Şi văzând Daniil vederea aceaia s-au îngrozit foarte. O, mare minune ! Proorocul văzând judecata carea iaste să fie, s-au cutremurat. Dară noi ce vom face când la aceste lucruri ne va fi a merge, când de la răsăritul soarelui până la apus vom sta de faţă goli şi sarcina păcatelor fiind deasupra grumazului nostru, le vor vedea toţi?

Atuncea limbile clevetitorilor să vor arde neîncetat şi nimenea nu va fi să le răcorească. Atuncea dinţii grăito(ri)rilor de rău de îngeri aprinşi să vor zdrobi. Atuncea gurile mincinoşilor cu foc să vor astupa. Atuncea mâinile iubitorilor de argint spânzurate vor tremura şi zgăriindu-se să vor chinui. Atuncea ochii cei ce fac semne să vor scoate.

Unde sânt atuncea părinţii şi unde iaste tatăl carele au născut? Unde iaste maica care s-au chinuit? Unde sânt fraţii cei iubiţi? Unde sânt prietenii? Unde sânt vecinii? Unde iaste puterea împăraţilor pământeşti? Unde iaste slava cea deşartă? Unde sânt atuncea slugile? Unde iaste podoaba hainelor? Unde sânt încălţămintele ceale lucii? Unde sânt hainele ceale de mătase roşi şi în tot fealiul? Unde sânt strălucirile aurului şi sunetul argintului? Unde iaste podoaba picioarelor? Unde sânt casele ceale văruite? Unde sânt grădinile şi livezile? Unde sânt ceia ce nu văd săracii? Unde sânt ceia ce urăsc dumnezeiasca credinţă? Unde sânt cei ce nu cred că iaste iad şi muncă şi ca cum ar rămânea fără de moarte? Unde sânt cei ce zic: dă-m mie astăzi şi ia tu mâine, pentru că aici nu-m trebuiaşte, ci acolo te aştept? Unde sânt carii cu lăute şi cu jocuri beau vinul? Unde sânt cei ce zic: să mâncăm, şi să bem, că mâine vom să murim? Unde sânt cei ce zic: să dobândim veaste de aici şi pentru ceale de acolo iarăşi vom vedea? Unde sânt cei ce zic că iubitoriu de oameni iaste Dumnezeu şi nu munceaşte pre cei ce păcătuesc? Cât să vor căi atuncea cei ce zic aceastea, cât să vor ucide şi la niminea nu va fi milă de dânşii ! Cât vor suspina şi niminea nu-i va căi !

Atuncea vor grăi unii către alţii zicând: o, cum ne-am greşit şi ne-am pierdut pre noi ! Ne învăţa alţii şi nu ascultam, nice băgam seamă. Ne învăţa şi noi ne băteam joc. Să mărturisiia noao şi nu credeam şi auziiam Scripturile şi tot ne rătăciiam. Dreaptă iaste judecata lui Dumnezeu, că adevărat pre dreptate pentru ceale ce am făcut ne luom plata. Vai de noi, că pentru trecătoarea şi necurată dulceaţă ne muncim în veaci. Puţinea vreame ne-am lenevit şi veacinicului foc ne cufundăm. Pentru slava mică şi de nimic ne-am scăpat din slava cea adevărată. Pentru puţină desfătăciune ne-am lipsit din desfătarea raiului. Pentru bogăţiia ceastă pământească ne-am scăpat de bogăţiia ceriului. Noi am avut parte de veacul cel deşert, iară cei ce n-au avut parte acolo acum să bucură. Cei ce au crezut, acum să află în desfătăciune, numai noi ticăloşii ne-am dat muncii şi acuma strigăm şi nimănui nu i să face milă, oftăm şi n-are cine să ne mântuiască.

Drept aceaia, să nu zicem şi noi aceaste cuvinte cu cei fără de minte la veacul ce va să fie, să apucăm mai înainte de cât a veni furul sufletelor noastre, să năvălim până avem vreame, să suspinăm, să plângem, să facem milostenie. Vă rog să rădicăm mâinile către cel ce poate să mântuiască şi să zicem: mâ[n]tuiaşte-ne pre noi, Doamne, că perim ! Numai să ne nevoim până nu apune soarele, până nu să închide uşa, până a nu să strica zboriul lumii aceştiia. Că deaca ne va apuca noaptea, niminea nu va mai lucra. Drept aceaia, să alergăm, că tare cale avem, ca să sosim, să nu auzim că nu vă ştiu pre voi, să fim mai iuţi la picioare, să ni să facă ruşine de câte pre făcătoriul de bine am întristat. El ne face bine şi noi îl părăsim. El ne miluiaşte şi noi ne lenevim. El ne hrăneaşte, ne păzeaşte, ne are de grije şi noi în toate zilele poruncile lui călcăm. Nu ne e ruşine, ci să ne ruşinăm dară. Că vremea s-au apropiiat şi zioa au sosit şi vom să dăm lui seama pentru toate câte am făcut în viiaţa noastră. Să încetăm de desfătările mâncărilor şi a băuturilor şi de curvii şi a grăi rău, a năpăstui, să încetăm a batjocori preoţii lui Dumnezeu ca să nu ne judecăm rău, ca cei ce au batjocorit pre Hristos. Să ne lăsăm de toate şi să ne apucăm de rugăciuni, de cetanii, de metanii şi de posturi, să arătăm viiaţă noao, primenită, să ne ispoveduim. Pentru că vremea întoarcerii iaste aceasta. Pentru că trebue a ne întoarce dintru această vreame care iaste plină de lacrămi şi de pedeapse dumnezeeşti. Să ne aducem aminte de ceasul judecăţii, să ne rugăm aicea puţinel, ca să nu plângem acolo. Vremea iaste puţină, iară judecata va fi multă. Sfârşitul iaste aproape şi groaza rea şi niminea nu ne va slobozi. Pentru că va căota fieştecine vremea carea rău o au chieltuit şi nu o va găsi. Vai de cel fără de credinţă, că să va da la îngeri nemilostivi. Vai de cel ce nu să pocăiaşte, că la adevărat judecătoriu va mearge. Cel ce piiarde aurul va găsi altul, iară cel ce piiarde vremea, fieştecând nu o găseaşte. Drept aceaia să nu ne fie milă, fraţilor, de trupurile noastre, ci să le chinuim. Că fericiţi sânt cei flămânzi şi cei setoşi şi întristaţi, pentru că trupul iaste lut şi va veni zi şi ceas

înfricoşat şi va treace iară în pământ şi ţărâna iarăşi ţărână să va face. Să ne trezvim şi să priveghem pentru că va veni ceasul, adevărat va veni şi iară zic că va veni. Să nu ne amăgim pre înşine. Că de vom petreace în desfătăciune 50 de ani şi de vor [!] trăi 100 de ani, după aceaia ce? Bătrâneaţe, şi după aceaia ce? Boală, şi după boală? Slăbiciune, şi apoi groaznicul acela ceas care de toţi să aşteaptă şi să cutremură de el. Şi noi ne levevim !

Mare frică iaste atuncea, fraţilor, mare cutremur, mare lucru iaste a vedea sufletul despărţindu-să de trup. Mare iaste nevoia ceasului aceluia, când glasul să opreaşte şi limba să zică cuvântul ales nu poate. Apoi întoarcem ochii încoace şi încolea des şi pre cei ce stau aproape, priiateni sau părinţi sau fraţi, nu-i cunoaştem, sau doară de-i şi cunoaştem, a le grăi ceva nu putem. Sau pre copii[i] noştrii vedem plângând şi tânguind şi cu dorul acesta ne ducem. Ce zic de copii? La ceasul acela nu iaste nici o grije, nici de copil, nici de priiaten, nici de altceva ne aduce[m] aminte, fără decât numai de păcatele noastre şi cum vom să întâmpinăm pre judecătoriul şi ce samă vom să dăm şi ce ertare vom să luăm şi ce loc oare va primi pre noi?

Apoi, aşa gândind aceastea, fără de veaste vin asupra noastră îngeri nemilostivi de la Dumnezeu trimişi. Atuncea noi, deaca ne vom afla negrijiţi, cum ne vom cutremura? Că cercăm a fugi din păcat, iară neputând, numai ce căutăm cu ticăloşii ochi şi bătând obrazul nostru ne rugăm, ne cucerim zicând: milostiviţi-vă asupra mea, nu mă duceţi necurat şi fără rod la judecătoriul, nu mă despărţiţi de trup, păcătos fiind, lăsaţi-m puţinea vreame să mă pocăesc, să suspin, să plâng, să fac milostenie, de vreame ce viiaţa mea rău o am chieltuit şi o am petrecut. Aceastea de la noi auzind îngerii, zic cătră noi: o, suflete proaste, o, suflete ticăloase, toate zilele tale le-ai trăit cu lenevire şi de acum înainte vei să te pocăeşti? Soarele tău au apus, sfârşitul ţe-au venit, Dumnezeu te cheamă, sărace suflete ! Eşi şi te desparte şi te osândeaşte în focul cel veacinic ! După faptele tale, nu va mai fi ţie mântuire, nu va mai fi ţie de acum nădeajde, ci veacinica muncă.

Şi aceastea de la mine auzind, care nu sânt bazne, ci adevărate, să ne nevoim mai nainte de ceasul acela şi să nevoim spre pocăianie. Şi nu-m zice că am furat, am ucis, am curvit, am preacurvit şi nu mă va priimi Dumnezeu. Niciuna dintru acestea să nu zici. Că Dumnezeu priimeaşte pre toţi, cum au priimit pre tâlhariul, pre curva, pre mitarnicul şi pre curvariul, numai să batem în uşă prin pocăinţă zicând: deşchide noao, deşchide Doamne celor păcătoşi şi nevreadnici robii tăi, că la tine scăpăm şi ţie slavă şi închinăciune trimitem, Tatălui, Fiiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin !

Ertăciune

După aceaia, creştini blagosloviţi care v-au îndemnat milostivul Dumnezeu de aţi venit la petrecaniia acestui cinstit frate al nostru (sau

sor[ă]) care au trăit întru această lume cu dumneavoastră. Acum Dumnezeu, fiindcă l-au iubit, sufletul i l-au poftit şi iaste ducători dintru această lume în ceaialaltă şi neputând veni pre la casele dumneavoastră să-şi ceae ertăciune, au lăsat la cinstiţii preoţi să se roage, mai întâi la vecinii miei şi dragii miei fraţi, că-i voi fi supărat cu ceva şi n-am putut să-m iau ertăciune, ci mă rog acum să mă iarte.

A dooa. Mă rog la toate rudeniile meale ca să-ş facă milă să mă iarte, ca să-i iarte milostivul Dumnezeu pre dumnealor.

A treia. Mă rog la cinstit soţul mieu[9], că de multe ori voi fi greşit, şi cu voe şi fără de voe, şi n-am ascultat de învăţătura cea bună, precum iaste această lume cu multe valuri şi cu multe greşale, ci acum mă rog să mă iarte şi dumneaei, ca Domnul Hristos să o iarte.

A patra. Mă rog tuturor creştinilor carii aţi venit la mutarea mea dintru această lume, acum să mă ertaţi toţi, ca şi pre dumneavoastră să vă iarte milostivul Dumnezeu.

Pater imon oendis* [?] *uranis ...

Versiune hibridă

Cazanie la oameni morţi mari

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*, f. 1r-12v
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

În numele Tatălui şi al Fiiului şi al Sfântului Duh, amin !

Scrie Sfântul Prooroc Daniil, cap 7, stih 9, zicând: priviiam până când scaunele să vor pune şi cel vechi de zile va şedea, scaunul lui e pară de foc, cartea lui foc arzând, râu de foc cura de mergea pre dinaintea lui, mii de mii de îngeri slujiia lui şi întunearece de întunearece de sfinţi sta înaintea lui, judeţul şezând şi cărţile deşchizându-să şi faptele cercându-să.

Pravoslavnici creştini, pre carii v-au adunat milostivul Dumnezeu la petrecaniia cea mai de pre urmă a acestui cinstit frate al nostru (sau sor[ă]). Ascultaţi dumneavoastră puţinică învăţătură şi rugare de ce să va ruga cu mine dumneavoastră acest pravoslavnic creştin care au adormit acum cu somnul cel mai de pre urmă, pre carele l-au chiemat Dumnezeu dintre noi şi l-au mutat din viiaţa aceasta care iaste numai până la o vreame şi trecătoare şi puţin să arată şi de grab piiar(d)e şi l-

[9] **De fapt, soţia defunctului.**

au trecut la viiaţă veacinică, care în veaci nu să va mai schimba, nici sfârşit are. Ascultaţi dumneavoastră cu umilite inimi şi cu smerite suflete şi cu dragoste dumnezeiască, din tot sufletul şi din toată inima, ca şi milostivul Dumnezeu rugăciunea cea direaptă a dumneavoastră să o asculte. Ascultaţi cu bucurie, cum scrie Sfântul Marcu Evanghelistul în 6 stihuri şi în 14 capete: de veţi erta oamenilor greşalele lor, erta-va şi voao greşalele voastre, iară de nu veţi erta oamenilor greşalele lor, nici Părintele vostru cel din ceri nu va erta voao greşalele voastre. Deci, pravoslavnici creştini, deaca zice Domnul Hristos să ne împăcăm unii cu alţii, iară noi să nu aşteptăm să ne apuce moartea neîmpăcaţi cu greşiţii noştri. Că întru ce ne va apuca moartea, întru aceaia ne va judeca Hristos Dumnezeu.

Pentru aceaia fraţilor, mai nainte să ne aducem aminte de acel înfricoşat ceas al judeţului, cum vom sta înainte şi cum ne vom afla în ceasul acela când să va despărţi sufletul nostru din păcătosul trup. Cu câtă nevoe şi cu câtă groază şi mare frică, cu voe, fără de voe, îi caută a eşi amărâtul suflet din spurcatul trup, apucat şi răpit de înfricoşaţi şi groaznici îngeri. Că aşa cântă bisearica, zicând:

Vai câtă nevoe are sufletul, despărţindu-să de trup, vai cât lăcrămează atunci şi n-are cin îl milui pre dânsul. Cătră îngeri ochii rădicându-şi, în deşert să roagă, cătră oameni mâinile îşi tinde şi n-are cine să-i ajute lui. Bine au zis Sfânta Scriptură cum spune că atuncea nu vor putea folosi unul altuia părinţi, fraţi, soţi, cunoscuţi, vecinii şi toţi priiatenii. Cătră toţi îşi tinde mâinile şi nimenea din neamul lui nu să află să-i poată ajuta sau să-i folosească în ceasul acela. Numai ce-şi întoarce ochii într-o parte şi într-alta şi peste cap groaznic şi caută grozav a scârşni cu dinţii şi a-şi strâmba fălcile, a-şi roade buzele şi a-şi sgâriia faţa văzând groaznicile munci ale iadului. Atuncea uită toată grija lumii aceştiia. Numai cu faptele sale, au bune, au reale, îi caută a sta de faţă înaintea judeţului celui înfricoşat şi ce răspuns va da întru acel ceas şi unde-l va trimite.

Că aşa scrie Mathei Evanghelistul, cap 7, zicând: va şedea fiiul omenesc pre scaunul măririi sale şi să vor aduna înaintea lui toate limbile. Atuncea va pune drepţii de-a dreapta şi păcătoşii de-a stânga lui. Şi va zice celor de-a dreapta lui: veniţi blagosloviţii părintelui mieu de moşteniţi împărăţiia ceriului, carea iaste gătită voao mai nainte de începutul lumii. Iară celor de-a stânga lui să va răsti cu glas groaznic şi va zice: duceţi-vă de la mine, blestemaţilor, în focul de veaci, unde iaste gătit diiavolului şi slugilor lui. Şi vor mearge aceştea în munca de veaci, iară drepţii în viiaţa de veaci.

Să ne aducem aminte şi noi, fraţilor, de acea zi înfricoşată a judeţului, în care zi şi noo tuturor ni să cade a ne arăta înaintea judeţului şi să dăm samă de ceale ce am făcut într-această lume, au bine, au rău, zioa şi noaptea, cu lucrul, cu cuvântul sau cu gândul şi cu toate simţirile noastre. Încă şi de glume ni să cade a da sama într-acea

zi, care zi văzându-o de demult proorocul Daniil, mare frică l-au cuprins, (că) văzând unde zice judeţul [că] va şădea şi cărţile să vor deşchide.

Atuncea, fraţilor, toate faptele noastre să vor arăta şi să vor ceti din cărţile acealea şi toate lucrurile ce am făcut la întunearec, la aiave să vor arăta. Oh, ce frică şi ce groază va fi atuncea, fraţilor, care n-au mai fost din începutul lumii până atuncea ! Că atuncea să va plini cuvântul Sfântului Ioan Zlatoust, care au zis: oh, fraţilor, ce plâns şi ce jale iaste aceasta dintr-această lume ! Atuncea va fi plâns şi amărâtă jale, când ceriul şi pământul să vor cutremura, stealele vor cădea, soarele şi luna să vor întuneca şi ceriul să va strânge ca o hârtie. Atuncea când va striga judeţul tuturor puterilor cereşti şi tuturor sfinţilor cu dulce glas, iară pre păcătoşi îi va trimite în focul de veaci. Atuncea îşi vor blestema păcătoşii zilele întru care au vieţuit pre pământ şi ceasul întru care s-au născut şi vor zice: Amar, amar noao păcătoşilor, mai bine ar fi fost să nu fim nice născut pre această lume ! Oh, oh, amar de păcătoşi ! Atuncea limbile celor ce hulesc şi grăesc de rău pre alţii le vor mânca viermii în veaci. Atuncea buzele ceale şoptitóre cu şópte vicleane să vor strânge. Atuncea obrazul cel sulemenit şi rumenit să va înnegri. Atuncea mâinile şi picioarele furilor vor fi spânzurate. Atuncea picioarele celor iuţi la alergări reale şi spre jocuri şi danţuri drăceşti vor fi împiedecate cu lanţuri de îngeri înfricoşaţi.

Unde vor fi atuncea părinţii şi fraţii? Unde vor fi atuncea tatăl şi muma? Unde vor fi atuncea feciorii şi featele? Unde vor fi rudele şi priiatenii? Unde va fi atuncea mărirea împăraţilor? Unde va fi atuncea stăpâniia domnilor? Unde va fi atuncea putearea crailor? Unde va fi atuncea mândriia tuturor domnilor şi a dregătorilor lumii aceştiia? Unde va fi atuncea făţăriia juraţilor şi a tuturor judecătorilor lumii aceştiia, ceia ce judecă pre mită şi în făţărie? Unde va fi atuncea limba învârtitoare şi înşălătoare a procatorilor celor vicleani? Unde va fi atuncea cel ce înfruntă şi obidează săracul şi-l supără? Unde va fi atuncea mulţimea slugilor şi a slujnicilor? Unde va fi atuncea hainele ceale frumoase şi scumpe de mătase? Unde vor fi atuncea grumazii cei înalţi şi capul cel rădicat? Unde va fi atuncea olofirele şi urş[i]nicele ceale scumpe? Unde va fi atuncea aurul şi argintul? Unde va fi caii cei cu rafturi scumpe? Unde va fi atuncea casele ceale frumoase şi împodobite? Atuncea toate câte sânt ale lumii aceştiia să vor face praf şi cenuşă.

Atuncea numai faptele ceale bune pot să ajute, cum iaste milosteniia, paza bisearicii, lacrămile, suspinele, rugă întinsă cătră Dumnezeu zioa şi noaptea, postul, ispovedaniia, curăţiia, blândeaţele, cum zice Domnul Hristos la Mathei Evanghelistul, cap 6, stih 14, zicând: că de nu veţi avea dragoste şi priinţă unii cu alţii, nimica nu plăteaşte, macar ce bine am face. Aşa zice Sfântul Apostol Pavel cătră corintheani, cap 13, stih 3: de aşi şti toate tainele şi de aşi avea toată credinţa, cât să poci muta şi munţii, şi de n-aşi avea dragoste, nimica nu sânt, şi de aşi împărţi toată avuţiia mea şi de aşi da trupul mieu să-l arză şi

dragoste n-aşi avea, nimica nu-m foloseaşte. Dragostea niceodată nu să săvârşaşte. Cine are dragoste, pre Dumnezeu are întru el, iară cine n-are dragoste, pre Dumnezeu n-are, nice n-are parte de binele cel ceresc. Ca aşa zice Sfântu Ioan Bogoslov la întâia carte, 4 capete, stih 17, zicând: Dumnezeu dragoste iaste şi cine trăiaşte în dragoste întru Dumnezeu trăiaşte şi Dumnezeu întru el. Dară cine n-are dragoste şi tot cugetă rău altuia şi pizmuiaşte şi trăiaşte tot în mânie pre altul, acela n-are duhul lui Dumnezeu, ci are duhul diiavolului. Că aşa zice iarăş Sfântul Ioan la întâia carte, cap 3, stih 10: dintru aceasta să vor cunoaşte fii[i] lui Dumnezeu şi fii[i] diiavolului. Tot cine nu face dreptate şi nu iubeaşte pre fratele său nu e de la Dumnezeu, ci iaste al diiavolului. Şi iarăş zice tot acesta Sfântul Ioan Evanghelistul, cap 13, stih 35: pre aceasta vă vor cunoaşte toţi că sânteţi slugile meale de veţi avea dragoste unul cu altul. O, fericit suflet al aceluia creştin care va trăi în dragoste şi care de va şi greşi şi de s-ar şi mâniia şi iarăş să va întoarce şi va erta greşalele altuia, Dumnezeu încă va erta greşalele lui. Că aşa zice Pavel Apostolul către Efiseani, cap 27 şi David în 4 psalmi: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi, ceale ce gândiţi întru inimile voastre, soarele să nu apue întru mâniia voastră, iară de va şi rămânea cineva în mânie întru apusul soarelui, până în răsăritul soarelui iarăşi să să împace, să nu cumva să trăiască neîmpăcat cineva şi cu mânie pre altul, că foarte păcat iaste. Că aşa zice Sfântul Ioan Zlatoust că nu iaste nici un păcat mai mare decât pizma. Deci, precum iaste ferice de acel suflet carele trăiaşte în dragoste şi nu ţine mânie şi pizmă altuia, aşa iaste amar mare şi vai de aceia oameni care trăesc tot în ceartă, în mânie şi în pizmă şi cu gând rău pre alţii în toată viiaţa lor şi nu să mai întoarce până la moartea lui să să iarte cu greşiţii lui. Oh, vai, vai, amar, amar de acel suflet al acelui om carele trăiaşte aşa, că mai bine ar fi fost să nu fie nice născut în lume omul acela ! Că acel om zice Sfânta Scriptură că este soţ dracului şi cu el va avea parte în iazerul cel de foc. Iar sufletul cel ertători şi cu dragoste fericit va fi, că va avea parte cu Hristos, carele când au fost răstignit pre cruce au ertat pre toţi pre aceia ce l-au chinuit şi l-au răstignit şi pre toţi greşiţii Sfinţii Sale i-au ertat zicând: Părinte sfinte, au zis către Tatăl, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac ! Pre toţi câţi au crezut în Sfinţiia Sa i-au ertat, iară care n-au crezut cum că iaste fiiul lui Dumnezeu, pre aceia nu i-au ertat, ci au perit în păcatele lor. Iară pre care s-au întors, cum au fost tâlhariul şi sutaşul, pre aceia i-au şi ertat şi i-au făcut părtaş raiului, zicând către tâlhariul: astăzi vei fi cu mine în raiu. Deci blagoslovit şi sfânt suflet iaste acel cu dragoste şi ertători.

Pentru aceaia, pravoslavnici creştini, şi acest cinstit frate al nostru (sau sor[ă]) carele până acum au trăit întru această lume ce iaste plină de tot fealul de nevoi, împreună cu dumneavoastră, acum milostivul Dumnezeu l-au chiemat dintre noi cu cumplită şi iute boală şi au trimis îngerii Sfinţii Sale şi i-au luat sufletul, iară trupul l-au lăsat

pământului, că din pământ iaste. O, cu ce dureri şi cu ce strânsori şi cu ce munci cumplite şi cu scârşniri de dinţi şi cu mare nevoe s-au despărţit sufletul din ticălosul trup !

Şi ascultaţi dumneavoastră cum s-au rugat sufletul îngerilor lui Dumnezeu ca să-l mai lase în trup, zicând către îngeri: o, sfinţi îngeri luminaţi ai lui Dumnezeu, Mihaile şi Gavrile, ceia ce sânteţi mai mari ceatelor îngereşti, miluiţi-mă, miluiţi-mă şi mă mai lăsaţi cât de puţintel să mai vieţuesc în lume şi să mă pocăesc de păcatele meale ceale multe care le-am făcut în lumea aceasta. O, sfinţi îngeri trimişi de la Dumnezeu, priimiţi lacrămile ceale fierbinţi şi sudorile ceale crunte şi mă mai lăsaţi. Plecaţi-vă spre mine cu milă, îngerii lui Dumnezeu, şi vedeţi pre iubiţii miei părinţi şi pre dragii şi dulcii miei fraţi şi pre toţi priiatenii miei cum plâng şi varsă lacrămi pentru mine, văzând despărţirea mea de dânşii, cum să tânguesc cu mare plângere. Plecaţi-vă spre milă şi vă umiliţi de atâta norod ce să tânguesc pentru mine. Sfinţi îngeri ai lui Dumnezeu, mai lăsaţi-mă să mă pocăesc. Şi nu să milostiviră nici unul să mă mai lase, numai mă răpiră şi mă apucară fără de toată mila şi mă înfricoşai de groaza duhurilor celor necurate, văzând cum arată cărţile întru care era scrise toate păcatele meale. Şi scrâşniră spre mine cu dinţii săi, ca nişte lei cumpliţi să răpească cumplit sufletul mieu. Iară eu mă rugai sfinţilor îngeri să nu mă lase în mâinile duhurilor celor necurate. Şi mă răpiră îngerii şi mă duseră fără de nici o milă.[10]

Deci, pravoslavnici creştini, precum mai întâi am spus pentru ertarea păcatelor şi a greşiţilor şi pentru dragostea dumnezeiască, şi acum mai pre urmă iarăş vom pomeni pentru acest cinstit frate (sau sor[ă]). Că acest frate al nostru mai nainte cu câteva zile au fost sănătos, ci acuma sănătatea dumnealui întru mare şi cumplită boală s-au întors şi întru mare slăbiciune s-au pogorât, atâta cât tocma morţii l-au dat. Cât în boală cu dumneavoastră n-au putut grăi şi pe la dumneavo[a]stră n-au putut umbla ca să-şi ceae ertăciune, cui ce va fi greşit, că nu iaste cu putinţă să nu fie greşit împrotiva dumneavoastră cu ceva. Că numai singur Dumnezeu iaste fără de greşală, iară om din lume nu iaste negreşit. Că aşa zice sfântul prooroc David: toţi au greşit şi netreabnici s-au făcut. A nu greşi nu iaste puteare firii omeneşti. Iară trebue a să întoarce omul. Pentru aceaia şi acest cinstit frate al nostru, ştiindu-să cu oarece greşit dumneavoastră şi neputând el grăi cu dumneavoastră, să roagă acum prin mine tuturor, măcar cui ce va fi greşit în toată viiaţa dumnealui, având dumneavoastră toţ suflete pline de dragoste dumnezeiască şi neţiitoare de pizmă, pentru mila milostivului Dumnezeu şi pentru ca să luaţi şi dumneavoastră ertare de la Dumnezeu, să-l ertaţi, orice va fi greşit.

Şi să roagă iarăş prin mine tuturor şi zice: veniţi către mine toţi priiatenii miei, apropiiaţi-vă toţi cunoscuţii miei, adunaţi-vă toţi ştiuţii

---

[10] **Fragment din *Cazania pentru sufletele dreptţilor şi păcătoşilor*.**

miei la preaslăvită vedeare, veniţi toţi vecinii miei ! Rogu-mă şi mă cuceresc voao, fraţilor şi priiatenilor, rudelor cei mai de aproape şi cei departe, veniţi şi plângeţi toţi de mine văzându-mă fără de glas şi fără de suflare zăcând. Plângeţi de mine şi vă tânguiţi. Că şi eu încă am fost om ca şi dumneavoastră, iară acum sânt mort, fără de glas şi fără de suflet. Plângeţi de mine toţi, că în zioa de eri cu voi am grăit cu graiu şi cu faţă veaselă. Iară acum degrabă şi fără de veaste îmi veni înfricoşatul ceasul morţii, neaducându-mi aminte eu, ticălosul. Pentru aceaia strig acum tuturor cărora vă zac înainte: veniţi toţi împreună de mă sărutaţi cu sărutarea cea mai de pre urmă. Că eu de acum nu mă voi mai întoarce, nici voi mai vorbi cu voi. Veniţi dară toţi împreună de mă petreaceţi, că pre calea cea mai de pre urmă mă duc. Veniţi toţi de-mi fiţi soţie, că pre lungă cale am purces, pre groaznic drum mă duc, pre care niciodată n-am mai umblat, în ţară streină mă duc, unde nime nu mă cunoaşte, de unde nime nu s-au mai întors, în oraşul cel necunoscut în care n-am mai fost, de unde niminea niciodată nu să mai întoarce îndărăpt. Rogu-mă, veniţi dară toţi priiatenii miei, veniţi, veniţi toţi de mă petreaceţi, că mă duc, şi nu ştiu unde mă duc.[11]

Precum zice Sfântul Luca Evanghelistul, cap 9, stih 57: duci-te într-o cale neumblată şi neştiută, în locuri straşnice, în lume minunată, şi-ţi caută a întra pre doo porţi groaznice, unde frică şi spaimă mare va avea sufletul. Întâia poartă iaste moartea, pre care, cu voe, fără de voe, îţi caută a mearge cu destulă dureare. La acea poartă sânt portari mânioşi şi nemilostivi, carii te vor încungiura şi te vor dezbrăca de toate câte ai într-această lume şi vor lua toate de la tine. Numai faptele ceale bune sufleteşti îţi vor lăsa, încă de vei avea şi de acealea, iară de nu vei avea de acealea, numai gol te vor lăsa. Şi aşa îţi caută a veni la a dooa poartă, a judeţului lui Dumnezeu, înaintea [a] atâtea gloate de îngeri şi atâtea soboară de sfinţi, priiatenii lui Dumnezeu, şi tocma înaintea fericitului judeţ unde te vei teame şi te vei cutremura, că nu vei şti ce te va întâmpina şi cum va fi şi ce răspuns vei avea. Şi încă deaca vei mearge şi gol, oh, ce ruşine vei păţi ! Că întâi te vor întreba ce ai venit aşa gol şi sărac, şi-ţi vor zice: ce ai făcut [cu] veşmântul cel fără de moarte cu care te-ai îmbrăcat în sfântul botez? Deci şi de alte daruri te vor întreba şi-ţi va zice dreptul judeţ: pentru ce ai venit ca un rob gol şi sărac aicea, înaintea [a] atâţia fii dumnezeeşti şi înaintea scaunului măririi meale? Ce ai făcut [cu] darurile creştinătăţii şi unde le-ai pierdut? Întru nimica n-ai băgat seama de darurile meale, nici ai mulţămit pentru binele mieu care ţ-am dat. Pentru aceaia şi eu întru nimica te voi socoti, ci ca un rob viclean după lucrul tău te voi judeca şi faţa mea în veaci nu o vei mai vedea. Iară tu, o, suflete păcătoase, auzind acestea, teame-te şi te înfricoşază. Că înaintea ta stă moartea

[11] **Acest paragraf este preluat din slujba prohodului. Urmează un fragment din *Cazania la moartea omului creştin*.**

cumplită şi judeţul cel drept şi groaznic, muncile ceale neîncetate, matca focului nestins, întunearecul împărţit, plângerea şi scârşnirea dinţilor. Precum zice şi Mathei Evanghelistul, cap 25, stih 30: de aceastea să te temi foarte şi să te părăseşti de păcate până eşti încă pre calea vieţii tale.

Creştini blagosloviţi ! Iarăşi să roagă acest cinstit frate al nostru şi zice: veniţi de vedeţi tinereaţele meale cum s-au topit de slăbiciunea morţii ceii cumplite. Oh, tinereaţele ceale nebune şi nepricepute, tinereaţele ceale necrezute şi proaste, carele au nădeajde să trăiască mulţi ani ! Veniţi de vedeţi toată frumseţea trupului cum s-au veştejit la vremea morţii meale. Mâinile şi picioarele meale sânt legate, lumina ochilor miei cum s-au stins, limba acum cu tăceare s-au îngrădit, auzul mieu au asurzit, toată frumseţea obrazului mieu s-au ponegrit şi s-au întunecat. Veniţi de vedeţi mare taină şi groaza morţii şi ceasul cel înfricoşat şi vremea de întoarcere, vremea de plângere ! Veniţi de vedeţi cum rămân de noi toate ! Veniţi toţi de plângeţi pentru mine ! Că eu mă duc cătră judeţul tuturor, să dau seama de ceale ce am făcut într-această lume. Oh, oh, văerat de sufletul mieu ! Cum şi ce răspuns voi da înaintea dreptului şi sfântului judeţ, Hristos Dumnezeu ! Deci pentru aceaia mă rog, fraţilor, rugaţi-vă pentru mine lui Hristos Dumnezeu să-m aşaze sufletul mieu unde să odihnesc sufletele drepţilor, în viiaţa veacilor. Amin !

C) Cazania popii Filip Gherman din Urmeniş

Timişoara, Biblioteca Universităţii de Vest, *Evhologhion*, f. 366v-373v
Datare: 1721-1724
Traducere după un text maghiar: preotul Filip Gherman din Urmeniş; manuscris autograf

Cazanie de giudecată.
Despre giudecata tuturor

A 2. carte Corintheni, cap 5, stih 10: că noao tuturor ne caută a ne arăta înainte scaunului Hristos, ca să-ş iae tot omul ce-au făcut cu trupul, bine au rău, vare în ce chip cum de Dumnezeu este lucru rânduit, cum tuturor oaminilor (afară de cei pre cari va afla vii în zua giudeţului) deodată să moară aşe şi acesta lucru-i rânduit, ca toţi oamini se să giudece, la Evrei, stih 27, cap 8, de Domnul Hristos, Ioan, 5 stih, 22. Iară Tatăl au dat sfânt Fiiului său toată giudecata, întâe ca să arăte toată ştiinţa sa cea dumnezeiască cu care va giudeca fie pe cine, Apocalips 2, stih 23. Cum celora ce tăgăduesc, nu mărturisăsc dumne-

zeiré sa înainte aceştii lumi să-ş arăte putere sa cea dumnezeiască, Mathei, cap 4, stih 30; Luca, cap 2, 69, 70, 3. Că fiecăruia să-i pletască după credinţe şi după faptele sale, despre care grăeşte Pavel Apostol într-această sfântă învăţătură, care are doao părţi.

1. Starea tuturor ominilor înainte scaunului celui de giudecată a lui Iisus Hristos, că noao tuturor ne caută a ne arăta, iproci.

2. Sfârşitul stărei noastre înainte scaunului celui de giudeţ a lui Iisus Hristos, ca tot omul să-ş iae plata cine ce-au făcut iproci. Sămnături ca aceste sint într-acéstă sfintă învăţătură: căraria cuvintelor acestora să cuvine de la verşul dintâe, că toţ iproci, după ce în verşul mai sus a 8 şi a 9[-lea] verş ar fi scris credincioşilor potha [!] treceri[i] lor cătră Domnul Iisus Hristos. Într-această învăţătură, de oca potha lor 2, cuvine-se noao tuturor a sta înainte scaunului [lui] Hristos, că tuturor noao ne caută a ne arăta înainte scaunului celui de giudecată a lui Hristos, în 1. când şi cui să cuvine a să arăta înainte scaunului celui de giudecată a lui Hristos; 2. ce să înţelege scaunul cel de giudecată a lui Hristos; 3. unde va fi scaunul cel de giudecată a lui Hristos.

100. [!] Înain[tea] scaunul lui Hristos, tuturor bunilor şi răilor le caută a să arăta, la scularea cea depreună la giudeţ, când în trupul cel aiavia va veni Sfinţenié Sa a giudeca pre cei vii şi pre cei ce s-or scula din morţi, Deaianie 1. 11, ca şi în Credeul apostolilor, că scaunul lui Hristos nu să înţelege a fi ca scaunul pre care au sucuit a şedé biraele cele giudecătoare, ce nuor luminos şi slăvit, întru care va fi vinitor spre giudecată, Mathei, 24, stih 30. În care ca într-un scaun în cer s-au suit Sfinţenié Sa, Deaianie 1. 9. Că acel nuor luminos să cheamă scaun de giudecată, că în ce chip biraele cele giudecătoară, şezând în scaunul lor, îş arată puteré lor cea de giudecată spre cei buni, mântuindu-i, iară pre cei răi osindindu-i, aşe şi Domnul Iisus Hristos la giudeţ îş va arăta înainté aceştii lumi vrednicié sa cea dumnezeiască, puteré şi toată ştiinţa, întru spăsenie celor buni şi întru giudecata celor răi, aceasta va fi sămnul fiiului omenesc spre cer, precum au ţinut jidovi[i] pre Sfinţenie Sa, Math. 24, stih 30. A doa oară, aceasta zice, că tocma a lui Hristos scaun va fi, că apostoli[i] depreună chilin-chilin pre scaune vor şede cu Hristos, Mathei, 9, 28.

Răspuns 1. nu despre scaunele ce vor fi la giudeţ grăeşte ispăsitoriul nostru, ce despre giudeţul sfintei besereci ce-au fost şi ce va fi, care prin propovidanie Evanghelii au giudecat apostoli[i] pre izrailteni[i] cari n-au crezut în Hristos. Astăz încă giudecă propoveduitori[i] Evanghelii pre cei necredincioşi, precum zice sfintul Pavel Apostol, Râmleni 2, 16. Iară d[e]-ar fi grăit Hristos despre giudecata giudecăţei, acolo nice într-alte scaune ce în nuori (ca în neşte scaune) stând, apostoli[i] vor giudeca cu Hristos depreună pre cei necuraţi, zicând şi la loc lăsând giudecata Sfinţii Sale în al[e]anul acelora cari n-au crezut în Sfânta Evanghelie şi, pentr-insă, în Iisus Hristos ca în Fiiul lui Dumnezeu. 1 Ioan 4, 17, şi toţi credincioşi[i] aşe să zice că vor giudeca

pre cei necredincioşi, 1 Corinth. 6, stih 2-3.

3. [!] Răspuns. Nu în vale lui Iosăfat ei, precum zic la Ioil proroc 3, stih 12, că acolo nu despre giudeţul păgânilor ce va fi la zua de apoi, ce acé proroci[e] este despre pizmaşi[i] sfintei besareci din lege noao a lui Gog ş-a lui Magog, precum în vale lui Iosefat, şi ţin prin agiutoriul lui Dumnezeu bătu pe pizmaşi[i] sfintei besareci, pe moaviteni şi pe moniteni. Cartea Numerilor, 20, 16-23. Aşe Dumnezeu duşmani[i] besearecei sfinte din legé noao după ce s-ar strânge în al[e]anul ei, îi va pierde pre dinşi[i], Apocalips, 20, 7-9. Că Ioil, după cea biruinţă, scrie mântuire cea slăvită a beserecei sfinte de legé noao. Caută stih 13-21. Ca şi Sfântul Ioan Apostol, 21, stih 1-2. Pentr-aceia scaunul lui Hristos va fi în vozduh, că acolo să vor răpi toţi credincioşi[i] înainte Sfinţenii Sale, 1. Solon., 4, 17.

3. Pentru ce ne tribue noao acolo a ne arăta? Pentr-aceia ca tot omul să-ş iae plata ce-au făcut cu trupul, cade-să a şti fiecine plata gândurilor celor bune au celor reale, a cuvintelor au faptelor, după cum i să va cuvini, să asculte giudecata Domnului Isus Hristos, Mathei, 25, stih 34-44.

Învăţătură

tuturor oaminilor numiţi cu nume, celor buni şi celor răi, celor ce să vor ispăsi şi celor ce să vor osindi neîncungiurat înainté Domnului Iisus Hristos; trăbue să stăm cum din toată viiaţa lor după faptele cele bune şi cele reale să auză giudecată de Domnul Iisus Hristos. Aceasta merturiseşte însuş isp[ă]sitoriul nostrul la Mathei 25, stih 32, 44, Apocalips 2, 40, 23. Oca întâia: că atuncé va fi cea zi de dară de samă, întru care ca pre un şofar pre care Dumnezeu se-au bizuit în ceastă viiaţă să cade să dăe samă de şufărie lui, Luca, 16, 2. Atunci să vor deşchide ştiinţele lui Dumnezeu şi toate cărţile cunoştinţei sufleteşti, despre care va lua Fiiul lui Dumnezeu samă despre toate faptele oaminilor, Apocalips 1, 12. Că tuturor oaminilor de făţerie, după fapte le va plăti Iisus Hristos la giudeţ, Râmleni 2, 6-8. Cazna întâiu dojenitoare nu-i numai om şi pus Dumnezeu, dar Domnul Iisus Hristos care va giudeca pre cei vii, trăiţ, trăitori, şi sămânţa cea omineascâ trăitoare, cei şi Dumnezeu de vecie într-o faţă dumnezeiască, că viiaţa omineascâ, în faţa despre toate faptele a giudeca toată ştiinţa, potheşte [!] care-i însuşi a lui Dumnezeu, Eremie 17, 19, Apocalips 2 [?], 23. Că celor buni viiaţa de veci a le da şi cei răi a-i osindi lucrul făcătoriului Dumnezeu este, Ioan 5, stih 22. Nu să poate dară ascunde nime dintre oamini denainté scaunului Domnului lui Isus Hristos cel de giudecată, macar că s-ar nevoi necredincioşii, Apocalips 6, 15-17. Ce mare şi pământul şi iadul îş vor da morţi[i] săi afară, Apocalips 2 [?], 12-15, 3. Aşedară, toţi pentru faptele lor să vor giudeca şi aşe vor auzi şentenţie, ucigaşi[i] cu Cain, cei cu viţe necurată, bueci cu sodomleni şi cu Ezavela închinetori idoleşti cu draci[i], de nu să vor întoarce, Apocalips 9, 20-21. Oh, făricite Doamne, cât va fi de groznică aceia zi ! Cum veţ pute sta ceia ce trăiţ în păcate, cari nu credeţ Evanghelii, că atunci cei drepţi abie vor

sta şi nu vor pute sta, 1. [?] Petru, 4, 17.

8. Întrebeciune. Oare credincioşilor celor ispăsitori (cade-să a şti) beţié lui Lot şi necurăţié a lui David, doao păcate a lui Solomon, închinăciuné idolească, lepedaré lui Petru de cătră Domnul, a lui Pavel blăsteame şi vărsări de singe oare aduce-să-vor înainte la giudeţ şi oară aşe să vor giudeca?

Răspuns: ba nu, că ei din acele s-au întors, iară păcatele ce s-au întors, Dumnezeu înainte nicecând nu le va mai aduce, Ezecheil, 18, 21-22.

2. Că pentru a cărora pecate au murit Domnul Iisus Hristos, că acelora nice într-aceasta viiaţă, nice în moarte nu este, ni[ci] va fi osindire, Râmleni, 8, 1.

3. Că aceia cari cred în Domnul Iisus Hristos în slavă, iară nu spre giudecată să vor scula, Ioan, 5, 24.

A 4. Batăr că n-ar avé ocă vrednică spre viiaţa de vecie, fapte bune ce-s de trabă spre viiaţa de veci, că într-acela chip să va zice giudecata cea cu bucurie a credincioşilor, Mathei, 15, 34, iproci. Îndămn aşé să trăim într-astă viiaţă trecătoare, cum înainte scaunului celui de giudecată să putem sta.

Întrebare: cum să trăim?

Răspuns: în 1. să credem în Iisus Hristos, Ioan, 3, 16; să ascultăm cuvântul Sfinţenii Sale şi aşé să trăim, Ioan, 5, 24, şi aşe vom puté sta la sfântul giudeţ, psalom 1.

3. [!] Cu preveghire să trăim în dreptate, cu sfinţie, cu prevegheare, aşé vom pute sta, aştepta pe Domnul Hristos la giudeţ, Tit, 2, 11-12.

3. Veseleşte, veseliţivă drepţilor şi voi pă[că]toşilor ce v-aţ întors, că tocma de ne va şi căuta asta înainté scaunului lui Hristos cel de giudecată cine vom fi giudecaţ cu cei pâriţi, că capul nostru va fi Domnul Iisus Hristos, giudecător sfânt, birău, care pre noi, mădulările lui, nu ne va giudeca. 2. Că mirele sufletelor noastre va fi giudeţ giudecător şi nu ne va giudeca pre noi sămnaţi[i] lui şi atunci va veni să ne ducă pre noi, precum au făgăduit, Ioan, 14, 1-3. Amin.

Tatăl nostru ziceţ.

VI. Învăţătură la petrecania morţilor

Cunoscută doar din trei copii, această cazanie este totuşi una dintre cele mai complexe construcţii de gen, cu totul diferită, ca structură, tematică şi tip de discurs, faţă de celelalte predici care au circulat în secolul al XVII-lea doar prin intermediul manuscriselor. Cea mai veche versiune identificată este datată 1676 şi a fost copiată de popa Ursu din Cotiglet. Deşi se termină brusc, consider că ceea ce a reprodus copistul constituie forma iniţială şi completă a predicii, care, în partea introductivă, are evidente similitudini cu celelalte cazanii funebre cu origini în scrierile bizantine. În jurul aceleiaşi date, sigur însă înainte de 1686, ea va fi copiată de popa Dănilă, originar dintr-un areal geografic relativ apropiat de cel al primului copist, versiunea acestuia fiind augmentată cu un text de o cu totul altă factură stilistică, ordonat matematic pe puncte şi subpuncte, după tiparul consacrat în Occident. Această versiune, inclusiv cu greşelile de numerotare, va fi reprodusă în prima jumătate a secolului XVIII tot undeva în Bihor, cu menţiunea, extrem de deruntantă: “despre tipar amu scris”. Cum nu pare deloc probabil ca ultimul scrib să fi avut la dispoziţie copia popii Dănilă sau cea de pe care a copiat acesta din urmă, identitatea dintre texte ne obligă să acceptăm ipoteza că la baza ambelor copii a stat o versiune tipărită, despre care trebuie să recunoaştem însă că nu ştim mai mult decât ne mărturiseşte anonimul care s-a arătat interesat, circa o jumătate de veac mai târziu, de reproducerea uneia dintre componentele sale, alături de alte texte similare, unele cu o largă circulaţie, altele cunoscute deocamdată doar din corpusul rezultat în urma acestei selecţii.

Dintre acestea, doar *Ertăciune la oameni morţi* de la filele 140v-142v a mai fost reprodusă după tipar, fiind vorba de textul cu acelaşi titlu din anexa *Molitvelnicului* blăgrădean editat la 1689, dar este evident că nu despre această tipăritură este vorba, câtă vreme o copie a predicii funebre în cauză, cea a popii Dănilă, se afla deja în circulaţie cu câţiva ani înaintea publicării *Molitvelnicului*, iar o altă copie, a popii Ursu, fie ea şi fragmentară, îl precede cu mai bine de un deceniu. Astfel, dacă nu cumva suntem pe o pistă falsă, tipăritura pe care au folosit-o popa Dănilă şi scribul anonim, şi care ar putea fi şi sursa versiunii reproduse de popa Ursu, rămâne deocamdată o enigmă.

Posibila versiune originală

Învăţătură la petrecaniia omului mort

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 40r-50v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Dumnezeescul proroc Daniil, în 8 părţi, în oraşul Jujanului[1], ce era al perşilor, iar el văzu un berbiace minunat în vediare, carile avia 2 córne şi înpungia spre 4 părţi a pământului, şi în sus şi în gios şi înviingia pre toate jivinile şi jigăniile şi nemică nu putia sta înaintia lui şi nime nu le putia izbăvi de el. Şi să închipuiaşte aceluia şi moartia, că nime nu ne poate apăra şi izbăvi de moartia trupască.

Că moartia încă nu să teame de nime: nu să tiame de împăraţi, nu să tiame de crai, nu să tiame de domni, nice de boiari, nice de vitiajii cei buni într-armaţi, nice de ceia cu cetăţile, nice de ceia cu olatele şi cu bogătate, nice de cei cu frăţie, nice de nime. Nice nu să poate apăra nime de moarte, nice să măriiaşte de nime, nice de orbi, nice de şcopi, nice de surzi, nice de muţi, nice de slabi, nice de săraci, nice de nime.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini carii v-au adus Dumnezău la petrecaniia acestui frate, cumu s-au petrecut şi diîn vec, că astăzi-i pre acesta, iară mâine au poimâne va fi pre unul diîn noi.

Pentr-aceaia fraţilor, să mai luom aminte cum ne va învaţă prorociţa Anna, maica lui Samoil proroc, diîn cartia ce să cheamă a împăraţilor, de primă, 2 Erimie, 8: să nu să laude mândrii cu mândriia lor şi să nu să laude putiarnicii cu putiaria lor şi să nu să laude bogaţii cu bogătatia lor, ce de aceasta să să laude că ştiu şi cunosc pre Dumnezău. Aicia, fraţilor creştini, să socotim şi să luom aminte pentru ce nu să cade să să laude nime, că nu putem găsi, nice putem afla vreame să să poată lăuda omul pre ceastă lume nicecându.

Că putem socoti 4 lucruri de pre viaţa omului: întâiu cându-i poroboc, a dooa cându-i tânăru, a treia cându-i miezu om, a patra cându-i bătrin. Ce nicecându nu putem afla vreame să să poată lăuda, nice să să poată veseli au desmirda.

Că întâiu, omul cându-i poroboc mic să să ia aminte cum naşte de grozav diîn trupul mumă-sa, sau, până nu-i născut încă, câtu-i de grozav. Dară cu ce să va lăuda că-i mândru, au tare, au bogat? Că vedeţi, fraţilor, că atunci încă naşte plângând şi să arată încă atunci că să naşte pre scrâbă şi pre supărare şi pre dosadă. Dară fraţilor, ce ne mai mărim şi ne mai lăudăm şi ne mai apucăm de ceastă lume lacomă şi înşelătoare şi trăcătoare ca umbra sau ca fumul şi ca negura?

[1] **Suza.**

A dooa, dară cându-i tânăru cu ce să va lăuda au să va dezmirda au să va veseli? Că tânăriaţele omului sâmt ca fiiara neîmblâ[n]zită şi sălbatecă şi sămaţe, caria, deacă cade la mână, iară foarte o păzăsc şi o ţin de aproape ca să nu scape şi, până o îmblă[n]zăsc, rău flămânzăscu şi u însătoşază şi o ţin legată cumu să nu îmble pre voia ei. Aşia iaste şi viaţa tânărului, că-lu ţin părinţii supt zbiciu şi supt certare sau dascalul său sau stăpânul său sau domnu-său, de rabdă foame şi siate şi bătae şi nu-l lasă să îmble pre voia sa, să-lu poată îmblânzi şi să-l poată învăţa în năravbun. Dară fraţilor, cându să va putia lăuda au dezmirda au veseli?

A treia, dară cându-i miezu om cum să va putia lăuda şi dezmirda şi veseli? Că atunci-i viaţa omului ca şi maria. Întâiu cumu-i maria plină de toate fialiurile de jivini şi gadini, aşia iaste şi viaţa omului plină de toate fialurile de nevoi şi de scârbe şi de nevoi şi de supărări şi de dosadă şi de tot fialul de năpaste şi de griji. A do[ua] oară, cumu-s undele şi valurile măriei de agiunge una pre alaltă, aşia şi supărările omului şi nevoile şi scărbele agiung una pre alta. Că omul are grije pe sine, are grije pe femeae, are grije pre feciori, are grije pre slugi, are grije pre dobitoc şi are grije că di înainte-i face săblaznă şi poticnială Satana cu meşterşigurile lui şi cu năpăstile lui şi cu măestriile lui. Iară di înapoi are grije de păcatele ce-au făcut ş-au greşit lui Dumnezău şi să teame că-lu va apuca moartia negătit şi negrijit şi nesocotit. Iară de-a stânga are grije şi să tiame de vro pagubă sau de vro strişte ria sau de vo ruşine. Iară de-a direapta iaste nărocul omului şi are grije să nu se uite de cătră Dumnezău întru nărocul său. Iară de-supra capului iaste mâniia lui Dumnezău pre om şi are grije şi nu să cutiază clăti. Iară supt picioarele omului iaste iadul şi focul nestâns şi are grije să nu cumva [să] cază să-lu înghiţă. Fiindu cu multă supărare viaţa omului şi trăindu omul în atâta năpaste şi dosadă, fraţilor creştini, cumu să va putia lăuda au dezmirda şi veseli pre ceastă lume trecătoare şi înşelătoare şi ticăloasă, cu nevoi multe, omulu fiindu cuprinsu de toate nevoile lumiei?

A patra, dară cându-i bătrin, cumu să va putia lăuda şi dezmirda şi cum să va putia veseli? Că bătriniaţele omului sâmt cuibu a toate răotăţile şi a toate nevoile şi a toate scârbele şi năpăstile. Că toată viaţa s-au petrecut şi l-au cuprins bătriniaţele şi slăbiciunia şi i-au scăzut vârtutia şi i s-au împuţinat mintia şi i s-au strâmbat cerbiciia şi i s-au adunat faţa şi i-au urdoroşat ochi[i] şi i s-au strămutat graiu şi-i mărgu balele şi s-au schimosit şi i-au asuurzit [!] urechile şi-i pute gura şi i-au perit vediria.

Dară fraţilor creştini, văzind noi că-i aşia viaţa omului, că n-are cându să să laude şi să să veselească au să să dezmirde pre ceastă lume ticălosă şi trăcătoare, ce ne mai apucăm şi ne mai lipim de dinsa unde nu ni să vine şi nu ne sosiaşte vreame să ne putem lăuda au să ne putem dezmirda au să ne putem veseli, nice în porobocie, nice în tânăriaţe, nice în miezu om, nice în bătriniaţă? Dară ce vom mai grăi de

pre supărările omului ciale multe încă până-i sănătos şi viază şi petriace în ceastă lume? Dară deacă i să apropie moartia şi-lu găsiaşte negătit şi neispovedit şi nepocăit şi neplânsu-şi păcatele şi greşialele ce-au greşit lui Dumnezău pre céstă lume în toată viaţa lui? Dară atunci unde va mearge la agiutoriu sau la cine va mearge să-i folosască sau să-i agiute?

Că veade îngerii drăceşti şi duhurile necurate şi să sparie şi să miră ce să va face şi la cine va scăpa de frică şi de gróză şi de nevoi şi de scârbă şi de durori şi de usturime şi de amărăciune şi de putoare şi de dosadă? Atunci unde veade că nu-i folosesc, nice-i agiută nice sfinţii, nice îngerii, nice fraţii, nice priiatinii, nice nime ! Iară el fără de agiutoriu fiind, văeratul de el şi ticălosul de el şi neputinciosul de el, atunci să va întoarce cătră ochi şi va gice ochilor: unde-i acmu vediarea voastră, de nu vedeţi undeva vrun folos au agiutoriu au mângâetoriu au bucurătoriu au veselitoriu sau să vedeţi de unde-mi vine munca şi nevoia şi scârba şi dosada şi să mă ascunzu au să fug diînaintia atâtă nevoe? Şi ochii nu-i vor putia folosi, nici-i vor putia agiuta nemică, că nu vor vedia lumina, nici-i vor putea folosi, nici-i vor putea agiuta nemică, că nu vor vedia lumina, nice vor cunoaşte sau aleage noaptia diîn zuo, nice vor vedia nemică.

Atunci văeratul de suflet, elu va întoarce cătră urechi şi va gice: o, voi, urechile meale, carile auziiaţi multe fialuri de graiuri şi de veselii şi multe laute de cimpoi şi glasuri de bucurii şi glasuri de veaste bună şi glasuri de mângâiare şi de voe bună, că ci n-auziţi şi acmu vrun glasu de bucurie sau de veselie sau de veaste bună sau de mângâiare sau de voe bună sau să auziţi diîncătruo-mi vine scârba şi nevoia şi dosada şi să pociu fugi au să mă ascunzu diînaintia atâta groază şi muncă? Şi urechile nu-i vor putia folosi nemică, nici-i vor putia ajuta, nici vor auzi nemic.

Iară văeratul de suflet, el întoarce cătră limbă şi gice: o, limba mia, caria grăiiai multe cuvinte de bucurie şi de veselie şi de mângâiare şi dezmirdăciune, că ci nu grăeşti acumu să mă bucuri şi să mă mângâi de scârba mia şi de nevoe şi de dosadă şi de amărăciune şi de tot chinul mieu ce-mi vine asupră acmu? Iar limba nemică nu-i va putia folosi, nici-l va agiuta, nice va putia grăi.

Iară văeratul de suflet să va întoarce şi va grăi picioarelor şi va gice: o, voi picioarele meale, cu carile am îmblat ş-am alergat ş-am scăpat de multe răotăţi şi de multe nevoi şi de multe năpăşti, că ci nu fugiţi acmu cu mine să pociu scăpa de la atâta nevoe şi de la atâta năpaste ce mi-i asupra mia acmu? Iar picioarele nu vor putia fugi, nice vor putia scăpa, nice vor putea folosi nemică sufletului.

Iară văeratul de suflet el întoarce cătră mâni şi va gice: o, voi mânule meale, cu carile m-am apărat de multe ori de vrăşmaşii miei şi de nevoia mia şi în toată nevoia mia mi-aţi fost mie de folos şi de izbăvire, dară acmu că ci nu-mi folosiţi şi să-mi agiutaţi la această nevoe mare ce am acmu şi să mă apăraţi de moarte şi de frica duhurilor necurate? Şi mânule nu-i vor putia folosi, nici-i vor putia agiuta nemică.

Iară atunci văeratul de suflet va întoarce cătră inimă, că inima învie mainte în trupul omului şi inima moare mai apoi în trupul omului decât toate mădularele, şi gice: o, inima mia, unde-i acmu sfatul tău şi înţelepciunia ta şi mintia ta şi mândriia ta, că ci nu-mi foloseşti acmu şi să mă aperi diînaintia atâta nevoe şi de frica îngerilor celor drăceşti şi duhurile necurate şi de groaza muncilor nesfrâşite şi de munca iute şi de spaimele şi de frica cea nespusă şi negrăită şi nevăzută şi de răcniturile şi vaetele şi ţipetele şi zbierăturile nevăzute şi neauzite şi de putoaria cea neauzită şi nevăzută şi de durerile nevindecate şi întunecate? Iară inima nu-i poate folosi, nice-l poate agiuta nemic.

Iară atunci văeratul şi ticălosul de suflet unde viade că nime nu-l poate folosi, nici-l poate agiuta nemică, iară el înciape a-şi blăstăma zua născutului ce-au născut pre ceastă lume înşelătoare şi ticăloasă şi trăcătoare ca umbra ce treace riapede şi curund şi ceasul ce-au născutu întru el. Şi n-are ce să mai face, pentru că sufletul mearge la loc de muncă, iară trupu întră în pământ, de unde-i şi zidit. Şi la giudeţu va eşi sufletul diîn muncă, iară trupul diîn pământu şi să vor împreuna şi după judecată vor mearge amândoi la muncă de vecie.

O, dragi fraţilor creştini, vedeţi că mai rău să tâmplă şi să prilijiaşte omului decât jigăniilor celor spurcate şi necurate. Că acialia deacă mor, odată iale-su moarte şi nu vor mai înviia să să muncească. Iară omul după ce va înviia diîn moarte, după aceaia să va munci mai mult până în vecie. Pentr-aceaia, fraţilor creştini, să ne pocăim de păcatele noastre aicia într-această lume, până simtem vii şi trăim în ceastă viaţă ce-i trecătoare, cum să dobândim aicia viaţă netrăcătoare şi stătătoare, ce iaste într-aceaia lume de vecie.

Pentr-aceaia, fraţii miei, acest frate a nostru (imerec) elu mearge de la noi astăzi, trupul mearge în pământ, iară sufletul mearge la Dumnezău şi ne vom iară aduna cu el dup-această viaţă trăcătoare. Dumnezău-i iarte ! Amin.

Versiune hibridă

Învăţătură la petrecaniia morţilor

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 257, *Miscelaneu*, f. 102r-132v
Datare: ante 1686
Copist: Popa Dănilă; provenienţă: zona Bradului, judeţul Hunedoara

Dumnezeescul proroc Daniil, în 8 părţi, în oraşul Jujanului, ce era al perşilor, iar el văzu un berbeace minunat în vedeare, carele avea 2 córne şi împungea spre 4 părţi a pământului, şi în susu şi în giosu şi

învingea pre toate jivinele şi jigăniile şi nemică nu putea sta înaintea lui şi nime nu să putia izbăvi de el. Şi să închipuiaşte aceluia şi mórtia, că nime nu ne poate apăra şi izbăvi de mórtia trupască.

Că mórtia încă nu să teme de împăraţi, nu să teame de crai, nu să teme de domni, nice de boiari, nice de vitejii cei buni într-armaţi, nice de ceia cu cetăţile, nice de cei cu olatele şi cu bogătatia, nice de nime. Nice unul nu să poate apăra nime de mórte, nice să ţine mare, nice să făreaşte de nime, nice de-s orbi, nice de-s şcopi, nice de surzi, nice de muţi, nice de slabi, nice de surac [!], nice de nime.

Pentr-aceaia fraţilor creştini, carii v-au adusu Dumnezău la petrecaniia acestui frate, cumu s-au petrecut şi din veacu până acmu, că astăz ii pe acesta, iară mâine au poimâine va fi pre unul de noi.

Pentr-aceaia, fraţilor, să mai luom aminte cum ne va învăţa Anaa [!], maica lui Samoil prooroc, a împăraţilor în cartea de prima, în 2 lrimie, 8 părţi: să nu să laude mândrii cu mândriia lor şi să nu să laude putearnicii cu putearea lor şi să nu să laude bogaţii cu bogătatia lor, ce de aceasta să se laude că ştiu şi cunosc pre Dumnezău. Aice fraţilor crăştini să socotiţ şi s-ascultaţi pentru ce nu să cade să să laude nime, că nu putem găsi, nice putem afla vreame să să poată lăuda omul pre ceastă lume nicecându.

Că putem socoti 4 lucruri despre viaţa omului: au cându-i poroboc, a 2. cându-i tânăru, a 3. cându-i miezu om, al 4. cându-i bătrânu. Ce nicecându nu putem afla vreame să să poată veseli au să să poată desmirda.

Că 1. întâi: omul cându-i poroboc micu să să ia aminte cum naşte de grozav den trupul mumă-sa, sau, până nu-i născut încă, câtu-i de grozav, cu ce să va lăuda că-i mândru au tare au bogat ? Că vedeţi fraţilor că atuncé încă naşte plângându şi s-arată încă atuncé că să naşte spre scârbe şi spre supărare şi spre dosada. Dară fraţilor, ce ne mai mărim şi ne mai lăudăm şi ne mai apucăm de ceastă lume lacomă şi înşelătoare şi trecătoare ca umbra sau ca fumul sau ca negura?

A 2.: dară cându-i tânăru cu ce să va lăuda au să va desmirda au să va veseli ? Că tinereaţăle sântu ca fiara neîmblâ[n]zită şi sălbatecă şi miage cadea [!] dacă cade la mână, iară foarte o păzescu şi o ţinu di-(a)aproape ca să nu scape şi, până a o îmblă[n]zi, rău o flămânzăscu şi o însătoşază şi o ţinu legată cumu să nu înble pre vooe ei. Aşea iaste şi viiaţa tănărului, că-l ţinu părinţii suptu biciu şi suptu certare, sau dascal[ul] său sau stăpână-su sau domnu-său, de rabdă foame şi seate şi bătae şi nu-l lasă să îmble pre voia sa, să-l poată învăţa în nărav bunu. Dară, fraţilor, cându să va putea lăuda au desmirda au vesili?

A 3.: dară cându miezu om cum să va putea lăuda şi desmirda şi veseli, că atunci-i viaţa omului ca şi marea: plină de toate fealiurile de jivine şi gadine? Aşea iaste şi viaţa omului, plină de toate fealurile de scârbe, de nevoi şi de supărări şi de dosadă şi de tot fealiul de năpaste şi de griji. A 2. a do[ua] oară: cumu-su undele şi valurile măriei de

agiunge una pre ala[l]tă, aşea şi supă[ră]rile omului şi scărbele şi nevoile agiungu una pre alaltă. Are grije pe sine, are grije pe slugi, are grije pe dobitocu şi are grije că din nainte-i face săblaznă şi poticnială Sătana şi cu mereteşigurile lui şi cu năpăstile lui şi cu măestriile lui, iară din dărăpt are grijă de păcate s-au făcut ş-au greşit lui Dumnezău şi să teame că-l va apuca mortea negătit şi negrijit şi nesocotit, iar di-a stânga are grije şi se teame de vro pagubă sau de vro strişte ré sau de vo ruşine; di-a deriapta iaste nărocul omului şi are grije să nu se uite de cătră Dumnezău întru nărocul său, iară de-supra capului iaste mâniia lui Dumnezău spre om şi are grije şi nu să cutiază clăti, iară suptu picioarele omului iaste iadul şi focul nestânsu şi are grije să nu cază cumva să-l înghiţă, fiindu aşea cu multă supărare viaţa omului şi trăindu omulu în atâta năpaste şi dosadă. Fraţilor, cumu să va putea lăuda şi desmirda şi veseli pre ceastă lume trecătoare şi înşălătoare şi ticăloasă, cu nevoi multe, omulu fiindu cuprinsu de toate nevoile lumiei?

A 4.: dară cându-i bătrân, cumu să va putea lăuda şi desmirda şi cum să va putea veseli? Că bătrâneaţele omului sântu cuibul a toate răotăţile şi a toate nevoile şi a toate scârbele şi năpăştile. Că toată viaţa o au petrecut şi l-au prinsu bătrâneaţele şi slăbiciunea şi i-au scăzut vârtutea şi s-au împuţinat mintea şi i s-au strâmbat cerbiciia şi s-au adunat faţa şi i-au urdoroşat ochii şi s-au strămutat graiul şi-i mărgu balele şi s-au schimosit şi i-au asuurzit [!] urechile şi-i pute gura şi i-au perit vederea.

Dară, fraţilor creştini, văzându noi că-i aşea viaţa omului, că n-are cându să se laude şi să se veseliască au să să desmiiarde pre ceastă lume ticălosă şi trecătoare, ce ne mai apucăm şi ne mai lipim de dânsa, unde nu ni se vine şi nu ne soseaşte vreame să ne putem desmirda au să ne putem veseli, nice în porobociie, nice în tinereaţe, nice în mizu om, nice în bătrâneaţă? Dér ce vom mai grăi despre supărările omului ceale multe încă până-i sănătos şi viază şi petreace în ceastă lume? Dară dacă i s-apropiia morte şi-l găseaşte negătit şi neispovedit şi nepocăit şi neplânsu-şi păcatele şi greşealele ce-u greşit lui Dumnezău pre cestă lume în toată viaţa lui? Atunce unde va mearge pentru agiutoriu sau la cine va mearge să-i folosască sau să-i agiute lui?

Că veade îngereii [!] drăceşti şi duhurile necurate şi să sparie şi să miră ce va face şi la cine va scăpa de frică şi de groză şi de nevoe şi de scârbă şi de dorori şi de usturime şi de amărăciune şi de putoare şi de dosadă? Atunce unde vede că nu-i folosăscu şi nu-i agiută nice sfinţii, nice îngeri[i], nice fraţii, nice priiatinii, nice nime ! Iară el fără agiutoriu fiindu, văeratul de el şi ticălosul de el şi neputinciosul de el, atunce se va întoarce cătră ochi şi va zice ochilor: unde-i acmu vedearea voastră, de nu vedeţi undeva vrun folos au agiutoriu au mângâetoriu au bucurătoriu au veselitoriu sau să vedeţi de unde-mi vine mu[n]ca şi nevoia şi scârba şi dosada şi să mă ascunzu au să fug din naintea atâta nevoe? Şi ochi[i] nu vor putea folosi, nici-i vor putea agiuta nemică, că

nu vor vedia lumina, nici-i vor putea folosi, nici ii vor putea agiuta nimic, că nu vor vedea lumina, nice vor cunoaşte soarele, aleage noapté din zuo, nice vor vedea nemică.

Atunci văeratul de suflet, el [î]-şi întoarce cătră urechi şi zice: o, uruchile [!] meale, carele auziiaţi multe fealiuri de graiuri şi de bucurie şi multe laute şi cimpoi şi glasuri de veselie şi glasuri de veaste bună şi glasuri de mângâiare şi de voe bună, că ce n-auziţi şi [a]cmu vrun glas de bucurie sau de veselie sau de veaste bună sau de mângâiare sau de voe bună sau să auziţi de-ncătruo-mi vine scârba şi nevoé şi (şi) dosada şi să pociu fugi au să mă ascunzu din naintea atâta groază şi muncă? Şi urechile nu-i vor putea folosi nemic, nici-i vor putea ajuta, nice vor auzi nemică.

Iar văeratul de suflet, el să va întoarce cătră limbă şi va zice: o, limba mea caria grăiai multe şi cuvinte de bucurie şi de veselie şi mângâiare şi desmirdăciune, că ce nu grăeşte acumu să mă bucuri şi să mă ve[se]leşti şi să mă mânghii de scârba mea şi de nevoe şi de dosadă şi de amărăciune şi de tot chinul mieu ce-mi vine asupră acmu? Iar limba nemică nu-i va putea folosi, nice ajuta, nice-i va puté grei.

Iar văeratul de suflet să va întoarce şi va grăi picioarelor şi va zice: voi picioarele meale, cu carile am îmblat şi amu alergat şi scăpat de multe răotăţi şi de multe nevoi şi multe năpăşti, că ce nu fugiţi ş-acmu cu mine să pociu scăpa de la atâta nevoe şi di la atâta scârbă şi de la atâta năpaste ce mi-i asupră mea acmu. Iar picioarele nu vor putea fugi, nici vor putea scăpa, nici-i vor putea folosi nemica.

Iar văeratul de sufletu, el [se] va întoarce cătră mânu [!] şi va zice: o, voi mânule meale, cu carele m-am apărat de multe ori de vrăjmaşii miei şi de nevoia mea şi în toată nevoia mea, voi mi(i)-aţi fost de folos şi de izbăvire, dară acmu că ce nu-mi folosiţi şi să-mi agiutaţi la această nevoe mare, amu-acmu să mă apăraţi de mórte şi de frica duhurilor necurate? Şi mânile nu-i vor putea folosi, nici-i vor putea agiuta nemică.

Iară atunce văeratul de suflet să va întoarce cătră inimă, că inima învie mainte în trupulu omului de[cât] toate mădularile, inima moare în trupul omului mai apoi de toate mădularele, şi zice: inima mia, unde-i acmu sfatul tău şi înţelepciunia ta şi mintia ta şi mândriia ta, că ce nu-mi foloseşti acmu şi să mă aperi din naintea atâta nevoe şi de frica îngerilor celor drăceşti şi duhurile necurate şi de groza muncilor nesăvrăşite şi munca iute şi de spaimele şi de frica cea nespusă şi negrăită şi nevăzută şi deochiturile şi vaetele şi ţipetele şi zbireaturile şi de putóre cea nevăzută, nenădăită şi de dororile nevindecate şi de întunecate [!]? Iară inima nu-i va puatia [!] folosi, nice agiuta nemic.

Iar atuncé văeratul şi ticălosul de suflet, unde veadea că nime nu-i poate folosi, nice-i poate agiuta nemic, iar el începe a-şi blăstăma zua născutului ce-u născut pre ceastă lume înşălătoare şi ticăloase şi trecătoare ca umbra ce treace reapede şi curundu şi ca ceasul ce-au

născutu întru el şi n-are ce se mai face, unde, că sufletul mearge la loc de muncă, iar trupu întră în pământ, de unde e şi zidit. Şi la giudeţ va eşi sufletul di[n] muncă, iar trupul din pământu şi [se] vor împreuna şi, după judecata, vor mearge amândoi la muncă nesăvă[r]şită.

O, dragi fraţilor creştini, vedeţi că mai rău se tâmplă şi să prilejeaşte omului de către jigănile celea spurcate şi necurate, că acealea dac[ă] moru o dată, ele-su mórte şi nu vor mai învie să să muncească. Iar omul după ce va învie din mórte, după aceaia să va munci mai mult în veciie. Păntr-aceaia, fraţilor, trăbuia[şt]e se ne pocăim de păcatele noastră aicea într-această lume, până sintem vii şi trăim această viaţă ce-i trecătoare, cum să dobindim acé netrecătoare şi stătătoare în vecie şi nescăzătoare. Căce că aice păţimu multe scârbe, că zice pr[o]rocul Davidu, psalom 33: multe scâ[r]be derepţilor şi de toate izbăveaşti pre ei Domnul.

O, dragilor, mare păgubit va fi care om pre ceastă lume pate scârbă şi nevoe, iar pre ceaia lume el să va munci în vecie. Să vedem, fraţilor, şi să luom aminte pântru ce lasă Dumnezău scârbă derepţilor săi?

Că întâi, 1., lasă Dumnezău pre noi scârbe şi nevoi pentru să nu ne lăudăm şi să nu ne mărim şi să nu ne înălţămu pre această lume ticăloasă, ce se ne cunoaştem slăbiciunea nóstră. Că nu putem face de noiş[2] nemica. Cum zice la Ion, 1: fără de mine nu puteţi face nemic, şi cum zice şi prorocul Davidu: eu-su viiarme, nu om, împutarea oamenilor şi batjocură.

A doa, 2., păntr-aceaia voiaşte Dumnezău de se ţie credincioşii suptu scârbe cum să ne mai tare smerim lui Dumnezău, cum zice şi Sfântul Apostol Pavel: că pentru multă scârbă ni să cade noao a întră în părăţiia ceriului.

A treia, 3., pentr-aceaia voiaşte Dumnezău să fie credincioşii suptu scârbe şi supt nevoe şi suptu ră(r)bdare cum să să mai tare roage lui Dumnezău. Că pre cine-l iubeaşte Dumnezău, el-l şi ceartă, ca părintele pre fiiul carile-i voiaşte binele.

A patra, pentr-aceaia voiaşte Dumnezău să viiaze şi se petriacă creştinii cu scârbe şi cu nevoe şi cu răbdare că atunce ne ispiteaşte şi ne cearcă crădinţa noastră. Cum cearca şi ispitiia pre Iov bogatul, aşea ne cearcă şi ne ispiteaşte Dumnezău inimile noastre şi credinţa nóstră, să văză cu ce mulţămită vom fi către Sfinţiia lui.

A cincea, 5., pentr-aceaia lasă Dumnezeu scârbe şi nevoe şi ceartă şi răbdare pe creştini şi pre credincioşi cum să urâm lumea aceasta cu pohta ei şi cu lăcomiia ei şi cu înşelăciunea ei, că o vedem că-i trecătoare repede şi degrabă, ca fumul şi ca umbra cum treace de riapede şi curundu, şi să silim şi se nevoim şi să ne grijim şi să ne gătim mai tare către ceaia ce-i netrecătoare în vecie şi-i stătătoare în vecie.

---

[2] noi înşine

A şeasea, 6., pentr-aceaia lasă Dumnezău nevoe şi scârbă şi dosadă şi năpaste cum să urmăm lucrurile ceale omeneşti şi să grijim şi să ne gătim cătră ceale dumnezăeşti şi să părăsimu lucrurile pământeşti. De[ci] să silim şi să nevoim spre cele ce-su în ceriu şi să urâm şi se părăsim lucrurile trupeşti, să nevoim şi să silim cătră ceale sufleteşti. Că lucrurile omeneşti şi pământeşti şi trupeşti iale toate-su trecătoare. Iar cele dumnezăeşti şi cereşti şi sufleteşti, iale-s stătătoare în vecie.

Pentr-aceaia socotiţi, fraţilor, şi luaţi aminte că 4 lucrure ducu omul la iadu şi la muncă şi la perire: întâi, 1., le se pare oamenilor că vor custa mult pre această lume şi vor înturna din păcate şi să vor pocăi fiecându, iară mórtea încă vine fiecându şi fără ştire şi f[ă]ră de veste şi apucă pre om negătit şi nepocăitu şi negrijit; al doile, 2., cându văd păcătoşii custindu şi viindu mult pre ceastă lume, că-i rabdă Dumnezeu pentru să să întoarne den păcate şi-i pare omului că elu încă va custa ca şi el şi vine mórtea fără de veaste şi-l apucă şi-l găseaşte negătit şi nepocăit; al treilea, 3., zic că-i milostivu Dumnezău şi miluiaşte pre toţ şi cu adevăr că-i milostivu ceia ce milostivu [!] celora ce să pocăescu şi-ş bănuescu de păcate[le] sale, cum făcu Pătru Apostol şi cel tâlhariu de pe cruce şi Maria Magdalinna, nu cumu să lăsă luda şi să păgubi şi Saul împărat şi Cain; al patrulea, 4., cându să însoţaşte omul cu cei necredincioşi păntru lăcomiia şi pentru hlăpiia ceştii lumi înşălătoare. Aceaste 4 lucruri ducu omul la muncă şi la băznă şi la iadu.

Ce trebuiaşte, fraţilor, să ne părăsim şi să ne lăsăm şi să ne ferim de-aceaste 4 lucruri reale şi perzătoare oamenilor, ce-i mai stătătoare [!] să ne apucăm de celea lucruri ce ne îndiamnă pre noi spre dobânda vieţiei şi fericăţiei de vecie, din carile iaste acesta unul, că vedem că nu sintem de uric aicia în ceastă lume, ce sintem toţi mărgători şi trecători într-a altă lume şi într-a altă viaţă, ca şi acest frate iar [!] astăzi cumu-i mărgătoriu şi trecătoriu di la noi cătră muşii [!] şi strămoşii noştri, cătră ceea viaţă nesăvârşită şi de uricu şi de vecie.

Pentr-aceaia, fraţilor, trebuiaşte să ne păzim şi să ne lăsăm de cătră lucrurile pieirzătoare şi să silim cătră ceale stătătoare în vicie [!].

Al doilea, 2., iaste acesta că unde mearge astăzi acesta frate imerec de la noi, acolo nu-i nice o scârbă, nici nevoe, deci trăbuiaşte dar, fraţilor, să nu plâ[n]gem şi să nu ne bănuim de acesta frate imerec, ce mai vrâtos să ne nevoim şi să sâlim şi noi să ne gătim cu pocaniia şi cu ruga de se putem scăpa şi noi dintr-acest locu cu scârbe şi cu nevoe cătră acel locu ce mearge astăzi acest frate imerec, unde nu-i nici o scârbă, nici o nevoe.

Al treilea, 3., iaste aceasta, că unde mearge acest frate, a[colo]-i gătită împărăţiia lui Dumnezău, unde au gătit aleşilor săi cum ochi de om n-au văzut, nici inimă de om n-au gândit, nici urechi de om n-au auzit. Pentr-aceaia, fraţilor, să nu plengem şi să nu ne bănuim di-acest frate, ce se silim şi noi să ne gătim cum să putem mearge la acel locu desmirdatu, unde ochiu de om n-au văzut şi inimă de om n-au gândit şi

urechi de om n-au auzit.

Al patrulea, 4., iaste aceasta că acolo ne vom cunoaşte unul cu alaltu, cum zice Hristos jidovilor, Luca, glava 13: că vor vedea pe Avram şi vor cunoaşte. 2. Adam cunoscu pre Domnul bine, 2. [!]. A treia oară, 3., cunoscură apostolii pe Hristos dacă învisă din mórte, Marcu, glava 6, 57.

A cincea, 5., cunoscu bogatul pe Lazar şi pe Avram, Luca, glava 16.

A şasea, 6., zice Hristos că vor şedea 12 apostoli în 12 scaune de vor giudeca 12 siminţii ale izdraililor şi-i vor cunoaşte, Mathei, 19; aa [?] Corintheni, glava 7.

A şaptea, 7., zice Pavel la Curi[n]thu [!], 1 carte, glava 13, că ne vom vede de faţă făţiş.

A opta óră, 8., cumu-i întâi carte a lui Moisi, glava 25, dacă muriia, zicea că mărgu cătră ai săi.

A noa, 9., zice Pavel că dragostia nu va scădea nicecându, 1 Corintheni, glava 13. Dar cumu s-ar drăgosti de nu s-ar cunóşte?

A zeacea, 10., încă scrie Pavel la Rim, glava 20, şi la Apocali[p]si în 21, că se vor cunoaşte.

Pentr-aceaia, fraţilor, să nu plângem fără ispravă şi să nu ne bănuim de fraţii şi de priiatini[i] noştre [!] cându să ducu şi să petrec de la noi, că iar ne vom vedea şi ne vom împreuna ca[3] dânşii. Aşea şi acest frate să ştiţi că iar-l veţi împreuna cu dânsul, că noi încă sintem mărgători după el.

Al cincile, 5. [!], iaste aceasta că unde miarge acest frate acumu, el va lăuda pururia pre Dumnezău. Pintr-aceia, fraţilor, să nu ne bănuimu, ce se silim şi să ne gătim cu lucruri bune, cum şi noi după morte să putem lăuda pre Dumnezău.

A şasălea, 6., iast[e] aceasta ca acest frate amu el mearge în pământ trupul, iar sufletul mearge la Dumnezău. Şi trupul iar să va scula din pământ, cum zice Pavel Apostol în multe locuri şi Dumnul [!] nostru Iisus Hristos. Aşea şi ale nóstre trup[ur]i să vor scula din pământ şi să vor împreuna cu sufletele şi atunce ne vom împreuna şi cu acest frate imerec.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, să ne nevoim şi să ne gătim cu lucruri ce placu lui Dumnezău, cum cându ne vom împreuna cu acest frate iar noi cu el depreună să putem lăuda pe Dumnezău întru fericăciunea cea de vecie, ceaia ce o dă Dumnezău tuturoru creştinilor. Şi acestui frate imerec ce se petreace di la noi astezi Dumnezău-i iarte. Amin !

---

[3] **corect: cu**

Copie după tipar

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 701, *Miscelaneu*, f. 81r-96r
Datare: începutul secolului XVIII; "despre tipar amu scris" (f. 96r)
Copist: necunoscut; provenienţa: Bihor

Cazanie la petrecania mortului[4]

[...[5]] lui Samoil prooroc, den cartea ce să chiamă a împăraţilor, în cartea de prima, în 2 Irimie, 8 părţi: să nu să laude mândrii cu mândriia lor şi să nu să laude putearnicii cu putearea lor şi să nu să laude bogaţii cu bogătatea lor, ce de aceasta să să laude că ştiiu şi cunosc pre Dumnezeu. Aicea fraţilor să socotiţi şi să ascultaţi pentru ce nu să cade să se laude nime, că nu putem găsi, nice putem afla vreame să să poată lăuda omul pre ceastă lume nicecând.

Că putem socoti 4 lucruri despre viaţa omului: întâi cându-i poroboc, a 2. cându-i tiner, a 3. cându-i miez om, a 4. cându-i bătrân. Ce nicecând nu putem afla vreame să să poată lăuda, nice să să poată veseli au să să poată desmierda.

Că întâi: omul cându-i poroboc mic să să ia aminte cum naşte de grozav den trupul mumă-sa, sau, până nu e născut încă, câtu e de grozav, dară cu ce să va lăuda că-i mândru, au tare, au bogat? Că vedeţi, fraţilor, că atunce încă naşte plângând şi să arată încă atunce că să naşte spre scârbe şi pre supărare şi spre dosadă. Dară, fraţilor, ce ne mai mărim şi ne mai lăudăm şi ne mai apucăm de ceastă lume lacomă şi înşelătoare şi trecătoare ca umbra sau ca fumul sau ca negura?

A 2. Dară cându-i tiner cu ce să va lăuda au să va desmierda au să va veseli? Că tinereaţele sânt ca fiara neîmblânzită şi sălbatecă şi sămaţă, carea dacă cade la mână, iară foarte o păzăsc şi o ţin de aproape ca să nu scape, şi, până a o îmblănziia, rău [o] flămânzesc şi o însăto-şază şi o ţin legată cumu să nu înble pre voia ei. Aşa iaste şi viaţa tinerului, că-l ţinu părinţii supt biciuiu [!] şi supt certare, sau dascal[ul] său sau stăpân-său sau domn-său, de rabdă foame şi seate şi bătae şi nu-l lasă să îmble pre voia sa, să-l poată îmblânzi şi să-l poată învăţa în năravi bun. Dară, fraţilor, când să va putea lăuda au desmierda au veseli?

A 3. Dară cându-i miez om cum să va putea lăuda şi desmierda şi veseli? Că atunce-i viaţa omului ca ş marea: întâi, cumu e marea plină de toate fealiurile de jivine şi gadine, aşa iaste şi viaţa omului plină de toate fealurile de scârbe şi de nevoi şi de supărări şi de dosadă şi de tot fealiul de năpastă şi de griji. A 2., cumu-s undele şi valurile mării de agiung una pre alaltă, aşa şi supărările omului şi scârbele şi nevoile agiung una pre alaltă. Are grije pre sine, are grije pre femeae-ş, are grije

---

[4] titlul din antet
[5] lipsă file

pre feciori, are grije pre slugi, are grije pre dobitocu-ş, are grije că den nainte-i face zăblaznă şi poticneală Sătana cu meşterşugurile lui şi cu năpăstiile lui şi cu măestriile lui. Iară din dărăpt are grije de păcatele ce-au făcut ş-au greşit lui Dumnezeu şi să teame că-l va apuca moartea negătit şi negrijit şi nesocotit. Iară de-a stinga are grije şi să teame de vro pagubă sau de vreo strânşte rea sau de vo ruşine. Iară de-a direapta iaste nărocul omului şi are grije să nu să cumva uite de către Dumnezeu întru nărocul său. Iară de-asupra capului iaste mâniia lui Dumnezeu pre om şi are grije şi nu să cutează clăti. Iară supt picioarele omului iaste iadul şi focul nestins şi are grije să nu cază cumva să-l înghiţă. Fiind aşa cu multă supărare viaţa omului şi triind omul în atâta năpaste şi dosadă, fraţilor, cum să va putea lăuda şi desmierda şi veseli pre ceastă lume trecătoare şi înşelătoare şi ticăloasă, cu nevoi multe, omul fiind cuprinsu de toate nevoile lumei?

A 4. Dară cându-i bătrân, cumu să va putea lăuda şi desmierda sau cum să va putea veseli? Că bătrâneaţele omului sânt cuibul a toate răotăţile şi a toate nevoile şi a toate scârbele şi năpăştile. Că toată viaţa o au petrecut şi l-au cuprins bătrâneaţele şi slăbiciunia şi i-au scăzut vârtutia şi s-au împuţinat mintea şi i s-au strâmbatu cerbicea şi i s-au adunat faţa şi i-au urduroşat ochii şi i s-au strămutat graiul şi e merg balele şi i s-au schimosit şi i-au asurzit urechile şi-i pute gura şi(i) i-au perit vedearia.

Dară, fraţilor creştini, văzând noi că-i aşa viaţa omului, de n-are când să să laude şi să se veselească au să se desmierde pre ceastă lume ticăloasă şi trecătoare, ce ne mai apucăm şi ne mai lipim de dânsa, unde nu ni să vine şi nu ne soseaşte vreame să ne putem lăuda au să ne putem desmierda au să ne putem veseli, nice în porobocie, nice în tinereaţe, nice în miez om, nice în bătrâneaţe? Dară ce vom mai grăi despre supărările omului ceale multe încă până e sănătos şi viază şi petreace în ceastă lume? Dară deacă i să apropie moartea şi-l găseaşte negătit şi neispovăduit şi neplânsu-şi păcatele şi greşalele ce-au greşut [!] lui Dumnezeu pre ceastă lume în toată viaţa lui? Dară atuncea unde va mearge pentru agiutoriu sau la cine va alerga să-i folosească sau să agiute lui?

Că veade îngerii drăceşti şi d[u]hurile necurate şi să sparie şi să miră ce să va face şi la cine va scăpa de frică şi de groază şi de nevoe şi de scârbă şi de durori şi de usturime şi de amărăciune şi de putoare şi de dosadă. Atuncea unde veade că nu-i folosăsc şi nu-i agiută nice sfinţii, nice îngerii, nice fraţii, nice priiatinii, nice nime, iară el fără de agiutoriu fiind, văeratul de el şi ticălosul de el şi neputinciosul de el ! Iară el atunce să va întoarce către ochi şi va zice ochilor: unde-i acmu vedearea voastră, de nu vedeţ undeva vriaun [!] folos au agiutor au mângâitor au bucurător au veselitor sau să vedeţ de unde-m vine munca şi nevoia şi scârba şi dosada şi să mă ascunz au să fug den naintia atâta nevoe? Şi ochii nu-i vor putea folosi, nice-i vor putea

agiuta nimică, că nu vor vedea lumina, nice vor cunoaşte sau aleage noaptea den zuo, nice vor vedea nimică.

Atunce (să) văeratul de suflet, el să va întoarce cătră urechi şi va zice: o, urechile meale, carele auziiaţi multe fealiuri de graiuri şi de bucurii şi multe laute şi cenpoi şi glasuri de veselie şi glas de veaste bună şi glas de mângheiare şi de voe bună, că ce n-auziţ şi acmu vreaun glas de bucurie sau de veselie sau de veaste bună sau de mângâiare sau de voe bună sau să auziţi de-ncătruo îmi vine scârba şi nevoia şi dosada şi să pociu fugi au să mă ascunz den naintea atâta groază şi muncă? Şi urechile nu-i vor putea folosi nimică, nice-i vor putea agiuta, nice voru auzi nimică.

Iară văeratul de suflet, el să va întoarce cătră limbă şi va zice: o, limba mea, carea grăiai multe cuvinte de bucurie şi de veselie şi mângâiare şi desmierdăciune, că ce nu grăeşt acmu să mă bucuri şi să mă veseleşti şi să mă mângăi de scârba mea şi de nevoia mea şi de dosadă şi de amărăciune şi de totu chinul mieu ce-m vine asupră acmu? Iară limba nemică nu-i va putea folosi, nice agiuta, nice va putea grăi.

Iară văeratul de suflet, el să va întoarce şi va grăi picioarelor şi va zice: voi picioarele meale, cu carele amu îmblat şi am alergatu şi amu scăpat de multe răotăţi şi de multe nevoi şi de multe năpăşti, că ce nu fugiţi şi acmu cu mine să pociu scăpa de la atâta nevoe şi de la atâta scârbă şi de la atâta năpastă ce mi-i asupra mea acmu? Iară picioarele nu voru putea fugi, nice vor putea scăpa, nice-i vor putea folosi nemică.

Iară văeratul de suflet, el să va întoarce cătră mânu [!] şi va zice: o, voi mânule meale, cu carele m-am apărat de multe ori de vrăjmaşii miei şi de nevoia mea şi în toată nevoia mea voi mi-aţ fost de folos şi de izbăvire, dară acmu că ce nu-mi folosiţi şi să-mi agiutaţi la această nevoe mare ce amu acmu şi să mă apăraţ de moarte şi de frica duhurilor necurate? Şi mâinile nu-i voru putea folosi, nice-i vor agiuta nimică.

Iară atuncé văeratul de suflet el să va întoarce cătră inimă, că inima învie mainte în trupulu omului de[cât] toate mădulările, inima moare în trupulu omului mai apoi de toate mădulările, şi va zice: o, inima mea, unde-i acmu sfatul tău şi înţelepciunia ta şi mintea ta şi mândriia ta, că ce nu-mi foloseşti acmu şi să mă aperi den naintea atâta nevoe şi de frica îngerilor celor drăceşti şi duhurile necurate şi de groaza muncelor nesfârşite şi munca iute şi de spaimele şi de frica cea nespusă şi negrăită şi nevăzută şi de râvniturile şi vaetele şi ţipetele şi zbierăturile nevăzute şi neauzite şi de putoarea cea nevăzută şi neauzită şi de durorile nevindecate şi de întunecate [!]? Iară inima nu-i va putea folosi, nice agiuta nimică.

Iară atuncé văeratul şi ticălosul de suflet unde veade că nime nu-i poate folosi, nice-i poate agiuta nimică, iară el va începe a-şi blăstăma zuoa născutului ce-au născut pre ceastă lume înşelătoare şi ticăloasă şi trecătoare ca umbra ce treace reapede şi curundu şi ceasul ce-

au născut întru el şi n-are ce să mai face, unde veade că sufletul mearge la loc de muncă, iară trupul întră în pământu, de unde-i şi zidit. Şi la giudeţu va eşi sufletul den muncă, iară trupul den pământu şi să vor împreuna şi după judecată vor mearge amândoi la muncă nesăvrăşită.

O, dragi fraţilor creştini, vedeţe [!] că mai rău să tâmplă şi să prilejeaşte omului decât jigăniile ceale spurcate şi necurate, că aceale deacă mor o dată, iale sânt moarte şi nu voru mai învia să să muncească. Iară omul, după ce va învia den moarte, după aceaia să va munci mai multu în veaci. Pentr-aceaia fraţilor trăbuiaşte să ne pocăimu de păcatele noastre aicea într-această lume, până sântem vii şi treimu în ceastă viaţă ce-i trecătoare, cumu să dobândim acea netrecătoare şi stătătoare în veaci şi nescăzătoare. Căce că aicea păţimu multe scârbe, cumu zice prorocul David, psalm 33, stih 19: multe scârbe drepţilor şi de toate izbăveaşte pre ei Domnul.

O, dragelor, mare păgubit va fi care om pre ceastă lume pate scârbe şi nevoi, iară pre ceaia lume el să va munci în veaci. Să vedemu, fraţilor, şi să luom aminte pentru ce lasă Dumnezeu scrâbe drepţilor săi?

Că întâi, 1., lasă Dumnezeu pre noi scârbe şi nevoi pentru să nu ne lăudăm şi să nu ne mărim şi să nu ne înălţămu pre ceastă lume ticăloasă, ce să ne cunoaştemu slăbiciunia noastră. Că nu putemu face de noiş nemica, cumu zice la Ioan, 1: fără de mine nu puteţ face nimică, şi cumu zice şi prorocul David: eu-su viiarme, nu om, în putearea oamenilor şi batgiocură.

Pentru aceaia voiaşte Dumnezeu de-s şi credencioşii supt scrâbe, cumu să ne mai tare smerimu lui Dumnezeu, cum zice şi Sfântul Apostol Pavel: că pentru multă scrăbă ni să cade noao a întra în părăţiia ceriului.

A 3. Pentr-aceaia voiaşte Dumnezeu să fie credencioşii supt scârbe şi supt nevoe şi supt răbdare cumu să să mai tare roage lui Dumnezeu, că pre cine-lu iubeaşte Dumnezeu, el-lu şi ceartă, ca părintele pre fiiul carele-i voiaşte binele.

A 4. Pentru aceaia voiaşte Dumnezeu să viiază şi să petreacă creştinii cu scârbe şi cu nevoi şi cu răbdare, că atunce ne ispiteaşte şi ne cearcă credenţa noastră, cumu cerca şi ispitiia pre Iov bogatul, aşa ne cearcă şi ne ispiteaşte Dumnezeu inimele noastre şi credenţa noastră, să văză cu ce mulţemită vomu fi cătră Sfinţiia Sa.

A 5. Pentru aceaia lasă Dumnezeu scrâbe şi nevoe şi ceartă şi răbdare pre creştini şi pre credencioş cumu să urâmu lumea aceasta cu pohta ei şi cu lăcomiia ei şi cu înşelăciunea ei, că o vedemu că-i trecătoare reapede şi degrabă, ca fumul şi ca umbra cumu treace de reapede şi curund, şi să silimu şi să nevoimu şi să ne grijim şi să ne gătim mai tare cătră ceaia ce-i netrecătoare în veaci şi e stătătoare în veaci.

A 6. Pentru aceaia lasă Dumnezeu nevoe şi scrâbă şi dosadă şi năpastă cumu să urâm lucrurile ceale omineşti şi să grijim şi să ne gătimu cătră ceale dumnezeeşti şi să părăsimu lucrurile peminteşti.

De[ci] să silim şi să nevoimu către ceale ce-su în ceriu şi să urâm şi se părăsimu lucrurile trupeşti, să nevoim şi să silimu către ceale sufleteşti. Că lucrurile omeneşti şi pementeşti şi trupeşti iale toate-su trecătoare, iară ceale dumnezăeşti şi cereşti şi sufleteşti, iale-s stătătoare în veaci.

Pentru aceaia socotiţ, fraţilor, şi luaţ aminte căce că 4 lucrure duc pre om la iad şi la muncă şi la perire: întâi, 1., li să pare oaminilor că voru custa mult pre ceastă lume şi să voru înturna den păcate şi să vor pocăi fiecând, iară moartea încă vine fiecând şi fără de ştire şi fără de veaste şi apucă pre om negătitu şi nepocăitu şi negrijit; a 2., când veade păcătoşii custând şi viind mult pre ceastă lume, că-i rabdă Dumnezeu pentru să să întoarne den păcate şi-i pare omului că el încă va custa ca ş ei şi vine moartea fără de veaste şi-l apucă şi-l găseaşte negătit şi nepocăit; a 3., zic că-i milostiv Dumnezeu şi miluiaşte pre toţi şi cu adevărat că-i milostiv, ce iaste milostiv celora ce să pocăescu şi-ş bănuesc de păcatele sale, cum făcu Petriu [!] Apostol şi cel tâlhariu de pre cruce şi Maria Magdalina, nu cumu să lăsă luda şi să păgubi şi Saulu împăratu şi Cain; a 4., cându să însoţază omul cu cei necredencioş pentru lăcomiia şi pentru hlăpiia ceştii lumi înşelătoare. Aceaste 4 lucruri duc omul la muncă şi la băznă şi la iadu.

Ce trebuiaşte, fraţilor, să ne părăsim şi să ne lăsămu şi să ne ferimu de aceaste 4 lucrure reale şi pierzătoare oaminilor, ce mai vrătosu să ne apucăm de ceale lucruri ce ne îndeamnă pre noi spre dobânda vieţii şi ferecăciunii de veaci, den carele iaste acesta unul, că vedemu că nu sântem de uric aicea în ceastă lume, ce sântem toţ mergători şi trecători într-altă lume şi într-altă viaţă, ca ş acest frate (imerec) astăzi cumu e mergător şi trecător de la noi către moşii şi strămoşii noştri, către cea viaţă nesăvrăşită şi de uric şi de veacie.

Pentr-aceaia, fraţilor, trebuiaşte să ne uităm au să ne lăsăm de către lucrurile pierzătoare şi să silim către ceale stătătoare în veaci.

A 2., iaste aceasta că unde mearge astăzi acestu frate (imerec) de la noi, acolo nu-i nice o scrâbă, nice nevoe. Deci, trebuiaşte dară, fraţilor, să nu plângem şi să nu ne bănuim de acest frate (imerec), ce mai vrătos să ne nevoim şi să silim şi noi să ne gătim cu pocanie şi cu ruga, de să putem scăpa şi noi dintr-acest locu cu scrâbe şi cu nevoi către acel loc ce mearge astăzi acest frate (imerec), unde nu-i nici o scrâbă, nice o nevoe.

A 3., iaste acesta că unde mearge acestu frate, aşa-i gătită împărăţiia lui Dumnezeu unde au gătitu aleşilor săi cumu ochi de omu n-au văzutu, nice inimă de omu n-au gânditu, nice urechi de omu n-au auzitu. Pentr-aceaia, fraţilor, să nu plângemu şi să nu ne bănuim de acest frate, ce să silimu şi noi să ne gătim cumu să putemu mearge la acel locu desmierdatu, unde ochi de om n-au văzutu şi inimă de omu n-au gândit şi urechi de omu n-au auzit.

Al 4., iaste aceasta că acolo ne vom cunoaşte unul cu alaltu, cum zice Hristos jidovilor, Luca, glava 13: că voru vedea pre Avram şi voru

cunoaşte. A 2., Adam cunoscu pre Domnul, Bitie, 2. A 3., cunoscură apostolii pre Hristos deacă învisă den moarte, Marcu, glava 27. A 4., cunoscu Petru şi Ioan şi Iacov pre Ilie şi pre Moisie, Mathei, glava 17.

A 5., cunoscu bogatul pe Lazar şi pre Avram, Luca, glava 16.

A 6., zice Hristos că vor şedea 12 apostoli în 12 scaune de vor giudeca 12 seminţii ale izdraililor şi-i voru cunoaşte, Mathei, 19; al 1. Cori[nteni], glava 7.

A 7., zice Pavel la Core[n]th [!], 1 carte, glava 13, că ne vomu vedea de faţă făţiş.

A 8., cumu-i întâi carte a lui Moisiu, glava 25, deacă muriia, zicea că merg cătră ai săi.

A 9., zicea Pavel că dragostia nu va scădea nicecându, 1 Corint, glava 13. Dară cumu s-are drăgosti de nu s-are cunoaşte?

A 10., încă scrie Pavel la Râm, glava 20, şi la Apocalipse în 21, că să vor cunoaşte.

Pentr-aceaia, fraţilor, să nu plângemu fără de ispravă şi să nu ne bănuimu de fraţii şi de priiatinii noştri cându să duc şi să petrec de la noi, că iară ne vomu vedea şi ne vomu cunoaşte cu dânşii. Aşa şi acest frate să ştiţi că iară-l veţi vedea şi vă veţi împreuna cu dânsul, că noi încă sântem mergători după el.

A 5. [!], iaste aceasta că unde mearge acest frate acmu, elu va lăuda pururea pre Dumnezeu. Pentr-aceia, fraţilor, să nu ne bănuimu, ce să silim şi să ne gătimu cu lucruri bune, cum şi noi după moarte să putem lăuda pre Dumnezeu.

A 6., iaste aceasta că acest frate acmu el mearge în pământ trupul, iară sufletul mearge la Dumnezeu, şi trupul iară să va scula den pământ, cum zice Pavel Apostol în multe locuri şi Domnul nostru Iisus Hristos. Aşa şi ale noastre trupuri să vor scula den pământ şi să vor împreuna şi cu sufletele şi atunce ne vom împreuna şi cu acestu frate (imerec).

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, să ne nevoimu şi să ne gătimu cu lucrurile ce plac lui Dumnezeu, cumu când ne vomu împreuna cu acest frate iară noi cu el denpreună să putemu lăuda pre Dumnezeu întru fericăciunia cea de vecie, ceaia ce o dă Dumnezeu tuturoru creştinilor. Şi acestui frate (imerec) ce se petreace de la noi astăzi să ziceţi toţi să-l iarte Dumnezeu. Amin !

VII. Învăţătura lui Solomon

Descoperită deocamdată doar în cuprinsul unui singur codice, predica pare să aibă o vechime apreciabilă la data copierii. Îmi bazez această afirmaţie pe particularităţile grafice arhaice pe care le conţine şi care au fost păstrate cu fidelitate de copist, dar pe care acesta nu le foloseşte în textele categoric mai târzii, semn că nu făceau parte din limbajul său cotidian.

Cetenie şi învăţătură la omul mort. Învăţătura lui Solomon

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 77r-83v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Mai bună iaste zua morţiei decât zua naşteriei şi mai bine-i a mearge la casa plânsului decât la casa uspăţului, că la casa plânsului aduce-şi omul aminte de pre sfârşitul vieşiei sale şi, întrând omul şi auzind, gândiaşte ce va fi lui.

Ce oaminii aceştiia lumi ei au luoat a căuta şi socotesc întru zua naşteriei a să bucura şi a să veseli, iară întru zua morţiei ei plâng şi să vaetă şi să negresc şi cu toate amărămile [!] să amărăsc. Ce încă aceaia zi au luoat oaminii de pre ceastă lume a u chema zua nărocului rău şi oaminii aceştiia lumi cei muritori vârtos au luoat ş-au prins a socoti şi a mearge şi a îmbla la casa uspăţului şi acialia li-s mai dragi şi mai iubăsc ei şi acialia îndrăgesc şi gândesc că-su mai bune acealia. Ce vai de aceia oamini ce îndrăgesc pre acealia decâtu la casa plânsului, că şi mintia omului bănatul bucuros l-ar depărta de la sine, iară bucuriia şi veseliia bucuros o ar omul voi la sine şi o ar primi cu drag mare.

Dară direpţ ce iaste mai bună zua morţiei decât zua naşterie[i]? Direpţ aceaia-i mai bună zua morţiei că omul când va mearge la casa plânsului, elu-şi aduce aminte că lui încă-i iaste a face aşia şi a muri şi în acela chip părăsiaşte toate păcatele lui ciale riale şi necurate. Iară să va mearge la casa uspăţului, el va uita sfârşitul vieţiei sale şi va înceape a să veseli şi a giuca şi va înciape [a] asculta cimpoile şi cântecele şi fluerăturile şi trâmbiţele carile sâmt trăgătoare la păcate şi la greşiale.

Cum gice Pavel, că unde-i trist trupului, acolo-i veselie sufletului, iară unde-i veselie trupului, acolo-i trist sufletului. Şi acela omu ce îmblă în voia trupului, vrăşmaş iaste sufletului său, cela om ce îmblă în curvie şi în tâlhărie şi în furtuşag şi în pâră strâmbă şi în vânzări şi în făţării şi în minciuni. Iov patriiarhul, carile într-o vriame bine treisă şi cu

bun năroc, ce direpţ aceaia văzind nestătutul aceştiia lumi, aşia zisă: omul născut diîn trup (diîn trup) de muiare, puţină vriame trăind şi încă cu multă nevoe el să hrăniaşte. Iov patriiarhul, văzind nestătutul şi scăparia ceştii lumi câtu iaste de trăcătoare şi de scurtă viaţa omului de pre ceastă lume de nime nu o laudă, nice o îndrăgesc, nice o înalţă, ce mai vârtos defaimă de ia şi o mişuriază [!] şi hulesc de ia şi toţi oaminii carii lăcuesc întru ia fără năroc sâmt şi sâmt încuiaţi şi băgaţi supt toate dosăzile şi nevoile.

Ca u[n] om ce ar înnota pre o scândură în mijlocul măriei şi cumu-i pare de bine deacă scapă afară la pământ uscat diîn mijlocul măriei şi diîn undele măriei, aşea-i pare bine şi sufletului celui direpţ deacă iase diîn trup afară, viaselu-i şi-i cu bucurie nesfrăşită nicedă-nuoară. Şi aşia au scriiat şi sfinţii lui Dumnezău, cum sufletulu celui direpţ unde iar da ceastă lume toată să o domniască într-o o mie de ani şi numai într-u[n] ceas să poată fi acolo şi nu ar nice căuta cătră ceastă lume de să domniască într-o o mie de ani. Şi David proroc gice: anii noştri 70 au 80 de ani încă numai muncă şi trudă şi dosadă şi nevoe.

Ce s-ar fi văzut sfinţii cei mari a lui Dumnezău fericăciunia şi dulceaţa ceştii lumi c-ar fi fără boală şi fără beteşiguri, într-acesta chip n-au vrut defăima de ia, ce Dumnezău voiaşte cum să o urâm această lume fără direptate şi fără credinţă, că s-ar fi mai mult pus hotarul nostru şi vacul nostru. Cu cât mai tare am face păcate unde am şti noi că avăm viaţă lungă. Că mainte de potopul apei multă au fost viaţa omului pre ceastă [lume], că unii au custat câte 9 sute şi 30 de ani, ce de cătră Dumnezău s-au înstrăinat şi întru păcate spurcate ei să deaderă şi Dumnezău n-au putut răbda nebuniia lor şi spurcăciunile lor, ce slobozi apa de spăla toată lumia şi o înnecă.

Dară ce oaspe ar fi acela carile au şezut cu voia ta la casa ta şi n-ar voi să margă afară de la gazdă şi de la sălaşul altuia? Apoi gazda cu sila-lu va scoate afară şi plângând să va muta afară.

Că lumia aceasta plină iaste de alnicie şi de tâlhărie şi de curvie şi într-această lume nu iaste nice o credinţă şi nu iaste nice o milă, nice o direptate şi nice o pace şi nice o odihnă unde-s păcatele şi unde să rădică un frate pre alt frate cu arma şi unde pohtiaşte feciorul moartia părintelui şi părintele moartia feciorului şi muiaria moartia bărbatului şi bărbatul moartia mueriei. Puţini sâmt acmu de nu-s furi sau carii nu-s alnici şi carii nu-s cu doo fiaţe şi cu doo inimi, într-atâta cum această lume o putem chema vârtop de tâlhari, în caria crai[i] şi domnii şi bogaţii şi oaminii şi vlădicii şi popii încă numai ce-s cu numele creştini. Dară ei trag şi zmulg şi belesc pre dihanie şi pre mişei. Pârgarii unul pre altul să vând şi oştesc unul în aleanul altuia. Şi o ţară pre altă ţară şi un vecin pre altu vecin şi un frate pre alt frate şi oaminii să betegesc şi mor carile în foc, carile de frig, carii de foame, unii nasc, alţii mor în ceastă lume, unii mâhniţi, alţii veseliţi, unii bogaţi, alţii săraci, unii în toate slujbele domnilor, alţii în mare odihnă.

Ce iani socotiaşte, oame creştine, cu câtă nevoe trăiaşte omul pre ceastă lume şi toate aceastia lucruri aceştii lumi sâmt nestătătoare şi peritoare. Dară direpт ce ocă îndrăgim noi această lume şi după morţii noştri plângem, carii Dumnezău-i duce la cel uric de vecie? Dară direpт ce ocă noi nu ne bucurăm de moartia fraţilor noştri şi a priiatinilor noştri carii diîntru atâta nevoe ar înnota? Au nu s-ar bucura acela omu carile ar scăpa diîn undele măriei afară la pământ uscat? Aşia-i şi lucrul fraţilor noştri şi a morţilor noştri carii mor în credinţa lui Dumnezău, iară aceia nu pohtesc moartia carii lăcuesc în păcate şi ş-au gătat uric trupăsc. Aceia n-ar iubi să meargă înaintia lui Dumnezău să să ruşiniaze aceia de faptele sale, ce mai bucuroşi ar lăcui în ceastă lume.

Ce direpт aceaia [nime] nu poate încungiura zua ce iaste de Dumnezău pusă, ce pre aceaia cale tuturora ne iaste a mearge. Direpт aceaia, fraţilor, nu rătăcireţi, că nice curvarii, nice slujitorii de idoli, nice frângătorii de căsătorie, nice leanişii, nice giurătorii strâmb, nice fărmăcătorii, nice tâlharii, nice furii, nice vărsătorii de singe, nice scumpii, nice beţivii, nice lacomii nu vor dobândi împărăţiia lui Dumnezău. Amin !

VIII. Cazania despre începătura morţii

Această predică, descoperită deocamdată doar în cuprinsul unui singur miscelaneu, reia fragmente din discursurile cu care suntem deja obişnuiţi, accentuând însă, în scurtul său cuprins, pe originea morţii în păcatul "celui dintâi zidit", cum atât de plastic se exprimă vechile texte când se referă la Adam.

Învăţătură la mutarea omului mort

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, f. 147r-151v
Datare: 1679 ?
Copist: Popa Pătru, ficior lui Şerb Stoiţia

Grăiaşte unul dentru înţelepţi şi zice aşa: mai bine iaste să întri în casa cea de plângere decât în casa ceia de veselie, căce că în casa ceia de plângere să pomeaniaşte şi-ş aduce aminte svrâşitul tuturor oamenilor, iară în casa ce de veselie îş aduce aminte de dezmirdiaciune şi de mândrie şi săltare tuturor păcatelor. Iară în casa cia de plângere să întăreaşte omul spre lucrurile bune şi să cunoaşte pre sine cine iaste şi de unde vine şi unde să duce şi să înţelepţeaşte, iară în casa cea de veselie să uită omul pre sine că are a muri şi ca un fără de moarte să grijaşte. Pentr-aceaia laudă venirea voastră ca-ţi venit să vedeţi sfrâşitul vostru şi calea pre carea vă iaste voao a călători dintru ceastă lume în veacul cela ce va să fie.

Veniţi să vedeţi pre cela ce au grăit şi au vorovit cu voi până eri-alaltăeri şi-a umblat ş-au beut cu voi, iară acum zace fără de graiu şi fără de limbă şi neclătit şi nesimţit. Venit-aţi să vedeţi cum aşia de năprasnă să veştejaşte şi să schimoseaşte frămseaţia chipului omenescu, ca o floare şi ca o iarbă şi cum treace măriria omenească ca un vântu ce nu să mai întoarce îndărăpt.

Lucru mare şi minunat venit-aţi să vedeţi cum şi în [ce] chip sînt aceaste 2 fapte ale lui Dumnezău, adecă trupul şi sufletul. Din izvod şi din naştere le-au făcut Dumnezău ca să lăcuiască împreună unul cu altul, trupul cu sufletul să petreacă în lume, iară acum iată că s-au despărţit unul de altul şi sufletul, ce iaste suflarea lui Dumnezău, de aicia au zburat de s-au dus ca un lucru nevăzut şi cerescu ce iaste şi fără de moarte, iară trupul au rămas ca o zidire de pământu şi de în pământu să să întoarcă iară în pământu de unde iaste luat. După cuvântul lui Dumnezău ce-au grăit către om de au zis: pământ eşti, iarăşi în pământ să te întorci.

Ce moartia nu iaste pentru acel cuvântu a lui Dumnezău, că Dumnezău nu va moartia omului, nice să bucură de cădearia lui. Cum zice Scriptura: că nice au făcut Dumnezău pre om să moară, ce l-au făcut fără de moarte, cum zice dumnezăescul cuvântul la învăţătura beseareciei noastre. Că omul l-au făcut Dumnezău pre chipul şi pre obrazul lui întru tot bun, întru tot fără de păcate, întru tot fără de moarte, întru tot fără de putredire.

Deci cuvântul lui Dumnezău şi ale Svintelor Scripturi iaste adevărat şi moartia omului nu iaste de la Dumnezău, nice au făcut Dumnezău pre om să moară. Dară de unde iaste moartia omului de la Dumnezău? Dară cine au agonisit omului aceasta, de lăcuiaşte aşa puţinel pre lume şi aşa [cu] boale şi cu chinuri multe? Nimea n-a agonisit omului aceasta fără numai păcatul, că iaste puse zisa [!] de la Dumnezău omului întru cuvintele acealia ce grăi omului celui ce l-au zidit întâiu, adecă lui Adam şi într-înse tuturor celora ce să vor naşte dintr-însă, de carele au scris Moisi proroc. Aşia zice Dumnezău lui Adam: pentru căce ai ascultat cuvântul muieriei tale şi ai mâncat den pomul acela din carele eu ţ-am zis să nu mânânci, pentru aceaia să fie blăstămat pământul întru lucrurile tale, scai şi spini să crească ţie şi cu trudă să te hrăneşti şi cu sudoare şi cu ostenинţă să-ţ mânânci pâinea ta până cându te veri întoarce iară în pământu din carele eşti făcut, că eşti pământu şi iară să te faci pământu.

Aceasta iaste începătura morţiei: greşala. Apostol Pavel zice că iaste păcatul, deci zice aşa: pentru om au întrat păcatul în lume şi pentru păcat au întrat moartia de s-au sămănat preste toată lumia, întru toţi oamenii. Deci aceasta iaste plata păcatelor: moartia. Deci moartia nu e de la Dumnezău, cum nu e nice de la Dumnezău păcatul, că păcatul dea la Satana ni s-au scornit întru Adam. Moartia iarăşi pentru păcat s-au sămănat întru omeni. Pentru aceaia adevărat lucru iaste că Dumnezău au făcut pre om să nu moară, ce să trăiască. Deci aşa ca şi un împărat ce fu pus în ceastă lume şi plecase toate supt mâna lui, cum scrie Svânta Scriptura.

Acum noi întrebăm: cum aceaste 2 lucrure, adecă păcatul şi moartia nu-s dea la Dumnezău, ce păcatul dea la Satana s-au scornit în om, moartia deîn păcat, dară deaca răsipi domnul Hristos păcatul acela a lui Adam pentru munca şi răstignire lui, că ci nu răsipi şi moartia? Deaca-u vrut de ne-au răscumpărat Domnul Iisus Hristos pre noi din păcat, aria[1] trebui să fie luat dentru noi şi moartea carea iaste pentru păcate. Răspunse că n-au vrut Dumnezău să facă aceasta, că oamenii încă nu părăsescu păcatele. Derept aceea vom muri întâiu pentru ca să rămâe întreagă şi plină zisa lui Dumnezău. Ce tu ne dă, Doamne, împărăţié Svinţii Tale, căruia să cade cinstia şi închinăciunia cu Tatăl şi cu Fiiul şi cu Duhul Svânt, acum şi pururea şi în veaci de veaci adevăr.

---

[1] **corect:** ***ar***

IX. Întâia poartă este moartea

Cu o răspândire largă şi o utilizare îndelungată, construită pe laitmotivul morţii ca o poartă spre viaţa veşnică, pe care am văzut că îl vehiculează şi predicile grupate sub titlul *Cazanie la moartea omului creştin*, această cazanie ni s-a păstrat într-o singură variantă datată în secolul al XVII-lea, şi aceea un hibrid. Forma sa originară este însă foarte probabil conservată în copia din Ms. Rom. 577 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, manuscris care conţine şi alte reproduceri fidele ale unor predici funebre cu certă circulaţie în veacul al XVII-lea.

Propovedanie la pogrebanie morţilor oamenii [!]

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 577, *Miscelaneu*, f. 95r-98v
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

O, câtu e de largă şi de [cu] jele povesté firei noastre ceii omeneşti, ceii proaste şi slabă şi câtu-i de mare aretaré nepotinţei ei firei omeneşti ! Nu iaste mai adevărate decât cuvântul prorocului, bine şi pre cale ocăreaşte aceasta lumea grăind. Însă întru deşert să învelueşte tot omul ce-i petrecătoriu pre pământ. Lumea iaste ca o fiare ce să chiame basilisc, care numai cu ochii déca vede pre om, ucide-l şi-l omóră. Aşa şi aceaste lumea ucide-l şi omóră pre ceia ce iubesc cu înşeleciunea banilor şi avuţiei.

Într-alt chip iaste lumea ca o curve fără saţiu şi cu fremseţele pohtelor ei trage la sine pre ceia ce o ved. Deci cine se prinde de parté dragoste[i] sale, ia să apucă di [î]nsul şi decii nu să poate scoate din mânule ei până cel dezveşte [!] de viaţa lui şi déca-l goneaşte de toate şi-l scoate din casa sa întru ziua morţii sale, amăretul om cunoaşte pre lumea că au fost înşăletoare şi amăgitoare.

Pentr-acé iubiţilor, să ne deşteptăm şi să ne trezim din bunguiré lumiei aceştie. Că viaţa noastră în această lumea iaste foarte scurtă şi să trăguitoare [!], ca o apă repede ce cură şi ne apropie de moarte şi zilele noastre trece ca o umbră de nuor şi fără de ploae. Ca o corabie pre mare ce o bate vântul spre margine, ca o piatră din deal la vale cându să răstoarnă şi nu să poate opri, aşia merge de tare şi viaţa noastră spre moarte şi noi sântem ca nişte nemernici în această lumea.

Dară într-însa cine stăpâneşte? Moarté ! Şi[-i] foarte mânioasă. Curund ne scoate din casa şi ia toate de la noi, ca un fur şi ca un tâlhar, şi nea lasă goli numai cu trupul de-a ne ducem în calea departea şi străină, într-o calea neştiute, în locuri straine, în lumea minunată.

Şi caută a trece pre doao porţi gróznice, unde frică şi spaimă va avé sufletul tău, oame. Întâe poartă iaste moarté, prin care cu voe fără voe-ţ caută a trecea, cu destulă durerea. La aceaia poartă sânt străjearii mânioşi şi nemilostivi carii te vor dezbrăca de toate câte ai în această lumea şi vor lua de la tine toate, numai cele sufleteşti vor lăsa de ver avea, iară de nu ver ave nici aceale, numai gol ce te vor lăsa. Şi aşea-ţ caută să vii şi la a doa poartă, a judeţului lui Dumnezău, înainte a atâte săboară de sfinţi priiatini lui Dumnezău şi întocma înainte feţei dereptului judeţ, unde te ver teme şi te ver cutremura, că nu ver şti ce te va tâmpina şi cum va fi, nice răspuns ver avea. Şi încă de ver merge gol şi sărac şi-ţ vor zice cé-i făcut [cu] veşmentul cel fără de moarte cu carele te-ai îmbrecat în sfântul botez? Decii de alte daruri sufleteşti te vor întreba şi-ţ va zice dereptul judeţ: Ce ai venit ca un rob, gol şi sărac, aicea înainte a atâţe fii dumnezeeşti şi înainté scaunului merirei meale? Ce ai făcut [cu] darurile creştinătăţiei şi unde le-a[i] pierdut? Întru nemică n-ai băgat samă darurile meale, nice ai mulţămit pentru binele mieu ce ţ-am dat. Pentr-aceaia şi eu întru nimic te(a) socotesc, ce ca un rob viclean, după lucrul tău, te ver judeca şi faţa mea în veaci nu o va vedé.

Iară tu suflete păcătoasă al mieu, auzind aceastea, temetea şi te înfricoşază, că înaintea ta sta moartea cumplită, judeţul cel derept şi gróznic, muncile ceale neîncetate, matca focului nestâns, întunearecul împărţit, plângeré şi scrâşcaré dinţilor. De aceste să te temi foarte şi să te părăsăşti de păcate până eşti încă pre calea vieţii tale, până nu te duce într-aceia cale şi într-aceale locuri.

Ce iaste omul? Cum zice Avram: prah şi cenuşe. Cine au fost aşia de drag şi priiatin lui Dumnezău ca Moysii proroc şi pentru [a]cé nu să putu plăti din datorié morţiei.

O, minunată [!] iaste Dumnezău întru judeţele sale şi neprecepute sânt tocmelele Sfinţiei Sale, cela ce ţine [nu] numai vro parte de pământ, ce toate marginile pământului cuprinde cu palma, carele toate aceaste le(a) poartă cu cuvântul puteriei sale, căruia noroadelea a toată lumea ca o nimică, ca nişte spumă să socotesc înaintea măriei sale. Acesta împărat nu au venit dă în telegari de cai albi, nice cu cathane înbrecat, nice cu cunună în cap va veni să judece pământul, ce cum şi în ce chip iani asculta cum grăiaşte prorocul şi strigă atâta cât poate suferi omul cuvântul lui Dumnezău. La aiave va veni Dumnezăul nostru şi nu va pesti, nice va zăbăvi, foc pre dinainte lui va arde, iară înprejurul sfinţiei sale un vivor mare chiema-va ceriul de sus şi pământul să judece oamenii săi. Iară proroc Isaia ne scrie şi de muncă, grăind aşa: iată veni zua lui Dumnezău cé nevendecată, zi de mânie şi de urgie, să pue lumea toată în pustiire şi păcătoşii să-i piarză de prin

[dân]sa. Că stealele ceriului şi tot crăgul şi toată strălucire ceriului lumina sa nu va lumina şi va întuneca soarele la răsăritul său, nice luna încă nu va da lumina sa şi voiu arăta a toată lumea răutate, grăiaşte Dumnezău, şi necuraţilor păcatele lor şi voiu piiarde trufa necredincioşilor, o voi pleca şi vor fi cei remaşi mai curaţi decât aurul cel lămurit şi va fi omul [mai] scump decât piatre cé de samfir. Că cerul să va clăti şi pământul să va cutrămura din temeliia sa de mâniia Domnului puterilor ceriului în zua când va veni urgiia sfinţiei sale. Cine va pute grăi, om pământean, să spuia câtu-i de mare puteré măriiai sale?

Că iată şi acest ce zace acum mort, cutarele, iară să va scula, acesta ce zace iară va grăi şi, când va veni zua aceaia înfricoşată a judeţului, când va şădea Dumnezău de va judeca toată lumia, când vor sta înainte lui mii de mii şi întunearece de întunearece, când ceriul să va învăli ca o hrătiia, când apelia vor săca, când adâncurile să vor cutremura, când pământul să va legâna şi munţi[i] să vor topi, în ce chip să cade să fim noi atuncé pentru faptele noastre câte facem şi zua şi noapté? Cum zice înţeleptul Solomon: ca de 7 ori într-o zi cade cel drept, dară cel păcătos ce vom zice?

Pentr-aceaia, iubiţi[i] lui Hristos creştini, cu rugămente voiu să mai grăiasc şi pentru cearé erteciuneei răpăosatului acestuia, cutarele, că nu iaste putinţă a fi într-această viaţă atâta vreamea petrăcând cu voi acest răpăosat, cutarele, să nu hie pre cineva de voi mâniiat, cu cuvântul sau cu lucrul, ce n-au putut îngădui ca un om pământean şi greşit în lumea. Deci, pentr-aceasta neîngăduinţă roagă pre toţ cu numele răpăosatului cutarele ca să-l ertaţ de vinele şi greşalele ce-au greşit lui Dumnezeu şi dumilor voastre, să ziceţi cu mine toţi: Dumnezău-l iarte ! Şi vă rog pentru Dumnezău să-i ertaţ lui dintru toată inima voastre, să ziceţ şi al doilé rând: Dumnezău-l iarte ! Însă cum să cade oamenilor creştini a erta să ertaţ, după cuvântul lui Iisus Hristos, cum zice în Sfânta Evanghelie: cum iubim noi să ne facă oamenii, aşea să facem şi noi lor. Deci noi şi în viaţa noastre şi după moarte am vré să ne iarte greşelele noastre toţ. Drept-acé să împlem acest cuvânt a lui Hristos, să zicem şi al treilé rând: Dumnezău-l iarte ! Să rugaţ [pe] Dumnezău ca să priimască sufletul răpăosatului întru împărăţiia sa, ca dintr-aceasta lumea trecătoare ce-au vrut de au luat sufletul lui întru viaţa de veaci să-l împreuneză cu sfinţii cu toţi ceia ce au îngăduit lui Dumnezău din veaci. De carea viaţă nice pre mine păcătosul, cutarele, să nu mă lasă înstreinat a fi Hristos, fiiul lui Dumnezău. Că toţi sfinţii cu aceasta moarte s-au dus dintr-această lumea şi acmu sânt vii în mâna lui Dumnezău, cu care moarte să ne spodobască Domnul Hristos, Fiiul lui Dumnezău, şi pre noi, în ispovedanie şi în pocăinţă să trecem în ceata sfinţilor, în lăcaşurile viilor, întru bucurié direpţilor, acolo unde împărăţeşte Sfânta Troiţă, depreună Părintele şi Fiiul şi Duhul Sfânt, acmu şi pururea şi întru veaci netrecuţi, amin.

Cópii

a) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, f. 33r-35r
Datare: 1749
Copist: Pătru grămăticul; proveniență: Dumbrăveni, județul Mureș

Cuvânt şi învăţătură de folos la moartea omului creştin

Ascultaţi fraţilor şi părinţilor

O, câtu-i de largă şi de cu jale povestea firei noastre omeneşti cei proaste şi slabe şi câtu-i de mare arătarea neputinţei firii cei omeneşti. Nu este mai adevărat decât cuvântul prorocului. Bine şi pre cale ocăraşte această lume grăind, însă întru deşărt să învăluiaşte omul ce-i petrecătoriu pre pământ. Lumea iaste lacomă şi fără saţiu, carea cu frumseţele pohtelor ei trage la sine pre ceia ce o văd. Deci, cine să prinde de partea dragostei sale, ia să apucă de dânsul şi de aceia nu să poate scoate din mâinile ei până ce-l dezbracă din viiaţa lui şi deaca-l goleşte de toate şi-l scoate din casa sa în zioa morţii sale, atuncea omul amărâtul cunoaşte pre lume că au fost înşălătoare şi amăgitoare. Aşa iaste lumea: lacomă şi fără saţiu.

Pentru aceia, iubiţilor, să ne deşteptăm şi să ne trezvim din buiguirea lumii aceştiia. Că viiaţa noastră în lumea aceasta iaste foarte sârguitoare, ca o apă repede ce cură aşa şi noi curăm şi ne apropie de moarte şi zilele noastre trec ca umbra de nor fără de ploae, ca corabiia pre mare ce o abate vântul spre margi(ni)ne, ca o piiatră din deal la vale când să rântură şi nu să poate opri(i), aşa merge de tare şi viiaţa noastră cătră moarte şi noi sântem ca nişte nimearn[i]ci în lumea aceasta. Dară într-însa cine-i stăpânu? Iaste moartea şi-i foarte mânioasă. Curând ne scoate din casa sa şi ia de la noi tot cât avem, ca un fur şi ca un tâlhariu, şi [ne] lasă goli numai cu trupul de ne ducem în cale departe şi streină, într-o cale neştiută, în locuri străine, nice în lume minunată. Şi-ţi caută a untra [!] pre doao porţi groaznice, unde frică şi spaimă mare va avea sufletul tău, o, oame !

Întâia poartă iaste moartea, prin care cu voe, fără de voe îţi caută a treace cu destulă dureare. La cea poartă sânt străjarii mănioşi şi nemilostivi, care te vor dezbrăca de toate câte ai în ceastă lume şi vor lua-o de la tine toate. Numai ceale sufleteşti îţi vor lăsa, de vei avea, iară de nu vei avea nice acelea, numai gol te vor lăsa şi aşa-ţi caută să vii şi la a doao poartă, a judeţului lui Dumnezeu, înaintea a atâtea gloate de îngeri şi atâtea săboară de sfinţi, priiatenii lui Dumnezeu, şi tocma înaintea feaţii direptului judecătoriu, unde te vei teame şi te vei cutremura că nu vei şti ce te va întimpina şi cum va hi şi ce răspuns vei avea. Şi încă de vei mearge gol, o, ce ruşine vei păţi ! Că te vor întreba

întâi ce ai venit aşa gol şi sărac şi-ţi vor zice: ce ai făcut cu veşmântul cel fără de moarte cu care te-ai îmbrăcat în sfântul botez? De-aciia şi de alte daruri sufleteşti te vor întreba. Şi-ţ va zice dreptul judecătoriu: pentru ce ai venit ca un rob, gol şi sărac, aicea înnaintea atâţa fii dumnezeeşti şi înnaintea scaunului măririi meale, ce ai făcut [cu] darurile creştinătăţii şi unde le-ai pierdut? Într-o nimică n-ai băgat seamă darurile meale, nice ai mulţămit pentru binele mieu ce ţ-am dat. Pentru aceaia într-o nimică te socotesc, ci ca un rob viclean după lucru tău te vei judeca şi faţa mea în veci n-o vei vedea.

Iară, o, suflete păcătoase al mieu, auzând aceastea, teame-te şi te înfricoşază, că înnaintea ta stă moartea cumplită şi jude(ţe)ţul cel drept şi gróznic, muncile ceale neîncetate, matca focului nestins, întunerecul cel împărţit, plângerea şi scârşnirea dinţilor. De aceastea să te temi foarte şi să te părăsăşti de păcate până eşti încă pre calea vieţii tale, până nu te duci într-aceale locuri(i).

Că împăratul cel veacinic, Dumnezeul nostru, la aiave va veni şi nu va pesti şi neavând telegari de cai albi, nice şăzând în leagăn de aur, nice cu caftane îmbrăcat, nice cu cunună în cap va veni să judece pământul. Ce cum şi în ce (chi)chip? Iani ascultă cum grăiaşte prorocul şi strigă atâta cât poate suferi omul cuvântul: foc pre din naintea lui va arde, iar împrejurul Sfinţii Sale un vifor mare, chema-va ceriului de sus şi pământul să judece oamenii săi. Iară Isaiia ne scrie şi de muncă, aşa grăind: iată vine zioa lui Dumnezeu cea nevindecată, zi de mânie şi de urgie, să pue lumea toată în pustiire şi păcătoşii să-i piiarză de pre dânsa. Că stealele ceriului şi tot crugul şi toată strălucirea ceriului lumina sa nu o va lumina şi soarele va întuneca la răsăritul său, nice luna nu va da lumina sa şi voi arăta a toată lumea răutate şi necuraţilor păcatele lor şi voi piiarde hvala necredincioşilor şi înălţarea mândrilor o voi pleca şi vor fi cei rămaşi mai curaţi decât aurul cel lămurit şi va fi omul mai scump decât piiatra cea de safir. Că ceriul să va clăti şi pământul să va cutremura din temeliia sa de mâniia Domnului puterilor ceriului în zioa când va veni urgiia Sfinţii Sale. O, minunat iaste Dumnezeu întru lucrurile sale şi nepricepute sânt tocmealele Sfinţii Sale ! Cine va putea grăi să spue cât e de mare putearea măririi sale?

Că iată şi acesta ce zace acum mort, numeaşte-l, iarăşi să va scula, acesta ce tace iarăşi va grăi când (când) va veni zioa cea înfricoşată a judeţului lui Dumnezeu, când va şădea Dumnezeu de va judeca toată lumea, când vor sta înaintea lui mii de întunearece de întunearece, când ceriul să va învăli ca o hârtie, când să vor deşchide mormânturile, când apele vor seca, când adâncurile să vor cutremura, când pământul să va legăna şi munţii să vor clăti. În ce chip să cade să fim noi atunci pentru lucrurile noastre, pentru faptele noastre, pen[tru] câte facem şi zioa şi noaptea?

Pentru aceaia, iubiţii lui Hristos creştini, ascultaţi să mai grăim nişte cuvinte cu rugăminte şi pentru ertăciunea răpăusatului, cu [!] nu

iaste a fi putinţă într-această viiaţă atâta vreame petrecând cu dumnea-voastră acest răpăusat, cutarele, să nu fie pe cineva din dumneavóstră mâniiat, cu cuvântul sau cu luc(u)rul, ce n-au putut îngădui ca un om pământean şi greşit în lume. Deci pentru această neîngăduinţă rog pre toţi cu numele răpăusatului, numeaşte-l, ca să-l ertaţi de vinile şi de greşalele ce au greşit lui [![1]]. Dumnezeu să-l erte ! Şi vă rog pe[n]tru Dumnezeu să ertaţi lui dintru toată inima voastră, de v[r]eţi să vă iarte şi Dumnezeu greşalele voastre şi să ziceţi şi al doilea rând: Dumnezeu să-l iarte ! Iar cum să cade oamenilor creştini a erta, să ertaţi, după cuvântul Domnului Hristos în Sfânta Evanghelie: cum iubim noi să ne facă oamenii, aşa să facem şi noi lor. Deci noi şi în viiaţa noastră şi după moarte am vrea să ne iarte greşalele, toţi, drept aceaia să împlem acel cuvânt al lui Hristos, să zicem şi al treilea rând: Dumnezeu să-l erte şi să rugaţi [pe] Dumnezeu ca să priimească sufletul răpăusatului întru împărăţ(ii)ia sa, ca dintr-această lume trecătoare ce au vrut de au luat sufletul lui întru viiaţa cea de veaci să-l împreuneze cu sfinţii, cu drepţii, cu toţi ceia ce au îngăduit lui Dumnezeu din veaci. De care viiaţă nici pre noi păcătoşii să nu ne lase înstreinaţi a fi Hristos, Fiiul lui Dumnezeu, că toţi sfinţii cu această moarte s-au dus dintr-această lume şi acum sânt vii în mâna lui Dumnezeu. Cu care moarte în ispovedanie şi în pocăinţă să ne învrednicească Domnul Hristos, Fiiul lui Dumnezeu, şi pre noi, să petrecem în ceata sfinţilor, în lăcaşul viilor, întru bucuriia drepţ(i)ilor, în lumina îngerilor, acolo unde împărăţeaşte Sfânta Troiţă, dimpreună Părintele cu Fiiul şi cu Duhul Sfânt, acum ş [!] şi pururea şi în veacii vecilor, amin!

b) Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*
F. 184r-186v: *Cuvânt şi învăţătură de folos la moartea omului creştin. Ascultaţi fraţilor şi părinţilor*
Datare: mijlocului secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Transilvania

c) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 79v-92v: *Cazanie la om mort*
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Sălaj

[1] **Lipsă text.**

Versiuni hibride

1) *Învăţătură la omul mort*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 58r-69v[2]
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

2) *Cazanie la oameni morţi ce-s pristăviţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*, f. 20r-25v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Călătoria noastră într-această lume iaste foarte sârguitoare, ca o apă reapede ce cură, aşia şi noi curăm şi ne apropiem de moarte şi zilele noastre trec ca o umbră de nuor fără de ploae, ca şi corabiia pre mare ce o bate vânt margine [!], ca o piiatră din deal la vale când să prăvăliaşte şi nu să poate opri, aşa miarge de tare şi viiaţa noastră cătră moarte şi noi sântem ca nişte nimiarnici într-această lume. După cuvântul prorocului David, în 118 de psalomi, stih 19, zicând: că această lume iaste ca o chiverserie, numai pentru călători iaste făcută şi pentru hrana călătorilor. Şi întru dânsa cine iaste stăpân? Iaste moartia şi iaste foarte mânioasă, curund ne scoate din casa sa şi ia de la noi tot cât avem, ca un fur şi ca un tlăhariu, şi ne lasă goi numai cu trupul de ne ducem în cale di departe şi striină. Pentru aceaia să cade ţie, oame, să ştii de unde vii şi unde te duci. Duci-te din ce n-ai fost întru viiaţa ce iaste pururi fiind, din tuniarec în lumină şi călătoreşti întru această lume ca şi pântru în codru întunecat, plin de furi şi de tlăhari şi de hieri sălbatece şi reale. Unii leşuesc trupul să-l înghiţă, alţii sufletul tău să-l mânânce, unii cu lăcomiia avuţii, alţii cu necurăţiia curvii, alţii cu mândriia lumii şi cu iubiria mărirei. Călătoreşti întru această lume cum ai înota pre o mare cu valuri şi cu vânturi reale, unde sânt în toate zilele furtune de scârbe. De o parte bat valurile boalelor şi a neputinţelor, de altă parte valurile năpăştilor şi a sărăciilor, de altă parte valurile nevoilor şi a greotăţilor celor mai mari. Că precum iaste în mare de îngât [!] peştii cei mari pre cei mici, aşa şi într-această lume cei putearnici pre cei neputiarnici. De toate părţile eşti în frică şi

[2] **Vezi textul în capitolul III.**

groază, că tu nu ştii până a doao zi fi-vei viu au ba. Pintru aceaia te rog să cunoşti călotoriia [!] ta, unde te duci, că deacă vei cunoaşte, ştiu că te vei teame şi te vei folosi. Duci-te într-o cale neştiută, în locuri stracinice [!], în lume minunată şi-ţi caută a întra pre doao porţi gróznice, unde frică şi spaimă mare va avia sufletul tău.

Întâé poartă iaste moartia, prin care cu şi fără de voe îţi caută a treace cu destulă duriare. La aceaia poartă sântu străjarii mânioşi şi nemilostivi carii te vor încungiura şi te vor dezbrăca de toate câte ai întru această lume şi vor lua de la tine toate, numai ceale sufleteşti îţi vor lăsa, de vei avea. Iară de nu vei avia nice acealia, numai gol ce [!] vor lăsa. Şi aşa îţi caută să vii la a doao poartă, a giudeţului lui Dumnezău, înaintia [a] gloate de îngeri şi [a] atâtia săboară de sfinţi, priiatini lui Dumnezău, şi tocma înaintia feaţii direptului giudeţu, unde te vei teame şi te vei cutremura, că nu vei şti ce te va întimpina, cum va fi şi ce răspuns vei avia. Şi încă de vei miarge gol, o, ce ruşine vei păţi ! Că întâe te voru întreba ce ai venit aşa gol şi sărac şi-ţ vor zice: ce ai făcut [cu] veşmântul cel fără de moarte cu carele te-ai îmbrăcat în sfântul botez? De acii şi de alte daruri sufleteşti te vor întreba şi-ţ va zice direptul giudeţ: pentru ce ai venit ca un rob, gol şi sărac, aicia înaintia atâţia fii dumnezăeşti şi înaintia scaunului mărirei meale? Ce ai făcut [cu] darurile creştinătăţii şi unde le-ai pierdut? Întru nimica n-ai băgat în samă darurile meale, nice ai mulţămit pintru binele mieu ce ţ-am dat. Pentru aceaia şi eu întru nimică nu te socotesc, ce ca un robu viclean după lucrul tău te vei giudeca şi faţa mia în viaci nu vei vedia. Iară tu, o, suflete păcătoase, auzind aceaste, teame-te şi te înfricoşază, că înaintia ta stă moartia cumplită, giudeţul cel direpţ şi gróznic, muncile ceale neîncetate, matca focului nestâns, întuniarecul împărţit, plângeria şi scrâşniria dinţilor (la Mathei Evanghelist, cap 25, 30). De aciastia să te temi foarte şi să te părăseşti de păcate până eşti încă pre calia vieţii tale, până încă nu te duci întru aceale locuri.

Adu-ţi aminte de acealia porţi prin carele îţi caută a treace în viiaţa cea netrecută. Socotiaşte: de toate părţile eşti în multe laţuri de păcate, să treci, să nu cumva [să] cazi în vrunul de dânsele şi lasă în lume, ca şi Avraam, tatăl şi muma carele naşte, pohtele cealia ce sânt de periré sufletului. Şi toţi ceia ce sânt robi păcatului le zice Domnul Hristos că sânt morţi, precum mărturiseaşte Sfânta Evanghelie, că oarecine au zis cătră Hristos: Învăţătoriule, vini-voiu tot după tine, numai ce-mi zi să mă ducu mainte să-mi îngrop pre tată-mieu; iară Domnul au zis lui: lasă morţii să-şi îngroape morţii săi. Pentru aceaia şi tu să laşi ceia ce sânt robi păcatului, macar să ţ-are fi şi fraţi şi părinţi. Pre unii ca aceia zice Domnul să-i laşi şi să-i slujeşti lui cu frică şi fără de păcate şi fără de valuri, zioa şi noaptia. Şi de aciia să nu te mai întorci îndărăpt să cauţi spre faptele ceale mai denainte, că acela nu va putia fi îndireptat întru împărăţiia ceriului. Cum şi jidovii, deacă eşiră din Egypet, să întoarsără cu gândul la bucatele Egypetului, la carnia şi

la căldările ce avusease acolo, la Eşire, cap (în) 16, stih 2. Pentru aceaia trupurile lor au căzut în pustie şi ţara cea făgăduită nu le-au fost a u [!] vedia. Aşa şi tu, deacă vei începe a te întoarce la întunearecul păcatelor aceştii lumi, atuncia şi trupul sufletului tău va cădea în pustiile viacului acestuia, în munci, şi nu vei agiunge să întri în ţara cia făgăduită, în Erasalimul [!] cel de sus. Că şi Lot, fungind să scape de arderia Sodomului, muiaria lui să întoarsă de căută îndărăpt şi îndată să făcu stâlp de sare, la Facere, cap (în) 19, stih 26. Aşa şi tu, de vei căuta înapoi cătră pohtele ceale de păcate, îndată te vei face ca un bolovan de sare mort, lins de dobitoacele păcatelor.

Pentru aceaia, ceia ce călătoriţi după Hristos şi veţi să scăpaţi de faraon cel nevăzut, de Sătana diiavolul şi din robiia păcatului, adecă a Egypetului, din muncile de viaci, nu zăbăvireţi întru întuniarecul pustii cei de păcate, ce eşiţi după povaţa voastră, după Moysie, adecă după duhovnicul carele poate să vă îndireptiaze şi să vă triacă maria păcatelor, şi cu ispovedanie şi cu lacrămile să înnecaţi gonacii lui faraon şi să scăpaţi din păcate şi din Maria Roşie, să cântaţi în besearecă mulţămită lui Dumnezău celuia ce v-au izbăvit şi aşa să mâncaţi mană din ceriu Sfânta Cuminecătură, hrana sufletelor voastre, fără care hrană nime nu va putia fi viu în viiaţa ce vine şi fără de greşală veţi întra în ţara cia făgăduită, după povaţa voastră ce iaste Domnul Hristos, carele pentru voi au întrat acolo pentru ca să vă bage pre voi acolo unde iaste previria a mulţime de îngeri şi de săboară de sfinţi ce sânt noao fraţi mai mari, pentru căce au întrat acolo mai nainte de noi, carii sânt scrişi în ceriu, unde iaste tot binele din veaci ascuns şi voao făgăduit, care bine şi îngerii îl doresc să-l vază, întru carele bine şi pre noi pre toţi credincioşii tăi ne învredniciaşte Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, acolo în viaci să lăcuim şi pre tine să proslăvim dinpreună cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururia şi întru viaci netrecuţi şi nesfârşiţi, amin !

3) *Călătoriia la oamini morţi, la mijlocul drumului*

Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49 (fost 205), f. 22r-30v
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

Călătoriia noastră în ceastă lume iaste foarte sârguitoare, ca o apă ce cură reapede, aşia şi noi alergăm şi ne apropiem cătră moarte şi zilele noastre trec ca o umbră de nuor fără de ploae, ca corabiia pre mare ce o bate vânt spre margine, ca o piiatră din deal la vale când să răstoarnă şi nu să poate opri, aşea mearge de tare şi viiaţa noastră

cătră moarte şi noi sântem ca nişte nemearnici în ceastă lume. Că această lume iaste ca o chevărsărie[3], numai pintru călători iaste făcută şi pintru hrana călătorilor. Şi întrânsa cine-i stăpân? Iaste moartia şi-i foarte mâniósă, că curund ne scoate din casele noastre şi ia de la noi tot cât avem, ca un fur şi ca un tlăhariu, şi ne lasă goli numai cu trupul de ne ducem în cale departe şi streină. Pintru aceaia să cade ţie, o, oame creştine, să ştii de unde vii şi unde te duci. Duci-te din întunearec în lumină şi călătoreşti în ceastă lume ca pintr-un codru întunecat, plin de furi şi de tâlhari şi de hieri reale şi cumplite, plin de draci şi de diavoli şi de zmei zburători şi de alte duhuri reale. Unii leşuesc trupul tău să-l înghiţă, alţii sufletul tău să-l mânânce, unii cu lăcomiia avuţiei, alţii cu necurăţiia curviei, alţii cu mândriia lumii şi cu iubiria argintului şi a măririi. Şi călătoreşti în ceastă lume cum ai înota pre o apă mare, cu valuri şi cu vânturi reale, unde sânt în toate zilele furtuni de scârbe. De o parte bat valurile boalelor şi a neputinţelor, de altă parte valurile năpăştilor şi a sărăciilor, de altă parte valurile nevoilor şi a asuprelelor şi a greotăţilor celor mai mari. Că cumu-i în mare de înghit peştii cei mari pre cei mai mici, aşea şi într-această lume asupresc cei putearnici pre cei neputearnici şi de toate părţile eşti asuprit şi cu frică şi în groază, cât nu ştii până a doa zi mai fi-vei viu au ba. Pintru aceaia te rog să cunoşti călătoriia ta unde te duci, că deacă veri cunoaşte, ştiu că te veri teame şi te vei folosi. Duci-te într-o cale neştiută, în locuri straşnice, în lumea minunată, şi-ţi caută a întra pre doao porţi gróznice, unde frică şi spaimă mare va avea sufletul tău.

Întâé poartă iaste moartia, prin carea cu voia au fără de voe îţi caută a treace, cu destul amar şi dureare. Că la aceaia poartă sânt străjarii foarte mânioşi şi nemilostivi carii te vor încungiura şi te vor dezbrăca de toate câte ai în ceastă lume şi vor luoa de la tine toate, numai ceale sufleteşti vor lăsa, de veri avea, adecă de veri fi făcut vrun bine sau milostenie. Iară de nu vei avea nici de acealea, numai gol te vor lăsa. Şi aşea-ţi caută să vii la a doa poartă, a giudeţului lui Dumnezău, înaintea atâtia gloate de îngeri şi atâtea săboară de sfinţi, priiatini lui Dumnezău, şi înaintia a toată lumea şi tocma înaintia feaţii lui Dumnezău, a dreptului giudeţ, unde te veri teame şi te veri cutremura şi vei fi înfricoşat, că nu veri şti ce te va întâmpina şi cum va fi şi ce răspuns veri avea. Şi încă de veri mearge gol, o, ce ruşine veri păţi ! Că întâe te vor întreba ce ai vinit aşa gol şi sărac şi încă îţ vor zice: ce ai făcut [cu] veşmântul cel fără de moarte cu carele te-ai îmbrăcat în sfântul botez? De-acii şi de alte daruri sufleteşti te vor întreba şi-ţi va zice dreptul giudeţ: pentru ce ai vinit aşa gol, ca un rob şi sărac, aicea înaintia atâţea fii dumnezăeşti şi înaintea scaunului lui Dumnezău şi a măririi meale? Ce ai făcut [cu] darurile creştinătăţii şi unde le-ai pierdut? Întru nemica n-ai băgat în samă darurile meale, nici ai

[3] **lateral:** ***casă de cârşmă***

mulţămit pintru binele mieu ce ţ-am dat. Pentr-aceia şi eu întru nemică nu te socotesc, ce ca un rob viclean după lucrurile tale te veri judeca şi faţa mia în veaci nu o veţi vedea. Iară tu, o, suflete păcătoase, auzind aceastia, teame-te şi te înfricoşază, că înaintia ta stă moartia cumplită şi giudeţul cel drept şi gróznic, muncile ceale neîncetate, matca focului nestâns, întuniarecul împărţit, plângeré şi scrâşniré dinţilor. De aceastea să te temi foarte şi să te părăseşti de păcate până eşti încă pă calea vieţii tale, până încă nu te duci într-aceale locuri cumplite.[4]

O, vai de noi, fraţilor, în ce chip şi în ce chip iaste locul acela, unde iaste plângeré şi scârşcaria dinţilor, carele să chiamă tartarul, de care loc să cutremură şi diavolul unde-l veade ! O, vai de noi în ce chip iaste matca focului celui nestins, carele tot arde şi lumină nu mai face ! O, vai de noi, păcătoşii, în ce chip sânt viermii neadormiţi, carii nu să odihnesc niciodată ! O, vai de noi, în ce chip sânt diavolii acei negri cari-i muncesc pre păcătoşi ! Atuncea vor striga şi nime nu ne va auzi, când vom să plângem şi nime nu ne va mângâia. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii să vor bucura, iară păcătoşii vor plânge, când drepţii să vor cinsti, iară pre păcătoşi îi vor bate, când drepţii vor fi la răcoare, iară păcătoşii în zăpadă şi în ger iute. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii să vor mări, iară păcătoşii să vor osândi, când drepţii vor avea toate bunătăţile, iară păcătoşii macar o picătură de apă nu vor dobândi. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii să vor cinsti, iară păcătoşii să vor dosădi, când drepţii vor cânta, iară păcătoşii vor plânge. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii vor fi în braţele lui Avraam, iară păcătoşii în tunearecul cel mai din afară, când drepţii să vor veseli în ceriu, iară păcătoşii să vor văeta în munca iadului. Drepţii vor cunoaşte unul pre altul în bine, iară păcătoşii în muncă nu vor vedea unul pe altul. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii vor fi albi, iară păcătoşii negri. O, vai de noi, păcătoşii, când drepţii vor fi sătui, iară păcătoşii flămânzi, drepţii vor fi în raiu, iară păcătoşii în muncă, drepţii vor fi în grădină frumoasă, iară păcătoşii în temniţe întunecate. O, vai de noi, păcătoşii ! Drepţii cu îngerii, iară păcătoşii cu diavolii. Drepţii sus în ceriu, iară păcătoşii dedesuptul pământului, în iad.

Atuncea să vor despărţi părinţii de feciorii săi şi frate de soră şi maică de fata sa, atuncea să vor despărţi soţ de cătră soţ şi vecin de cătră vecin, atunce să vor despărţi priiatinii şi rudeniile, atuncea vom suspina cu lacrămi şi nime nu ne va auzi şi vom plânge şi nime nu ne va mângâia. Pintru aceaia te preveghează, oame, şi te părăseaşte de faptele tale ceale reale şi te teame că la zuoa giudeţului le vor aduce îngerii păcatele tale toate scrise înaintea înfricoşatului giudeţ, unde şi îngerii vor sta cu frică şi toată lumea în cutremur şi în spaimă mare va fi. Atuncea vei auzi cuvântul cel cu dureare ce va grăi păcătoşilor

[4] **Restul textului urmează *Cazania la moartea omului creştin*, varianta tipărită la 1642.**

dreptul giudeţ şi le va zice: duceţi-vă de la mine, blăstămaţilor, în focul de veaci, unde-i gătit diavolului şi slugilor lui. Atuncea vei suspina şi vei plânge cu lacrămi şi nimică nu vei folosi, atuncea vei blăstăma leanea ta şi nepreceaperia ta ce te-ai lenit a face bine într-această lume şi te-ai părăsit de cătră Dumnezău, atuncea vei procleţi avuţiia ta şi strânsoarea cea nedreaptă şi avuţiia şi bunătatea cea putredă, atunce vei vedea pre ceia ce i-ai năpăstuit şi i-ai asuprit şi i-ai prădat, atuncea vei vedea pre ceia ce ţ-au lucrat şi nu le-ai plătit, pre aceştea pre toţi îi vei vedea stând şi pârându-te cineş de nevoia şi de strâmbătatea ce au avut de la tine şi de toate părţile te va cuprinde nevoia şi greotatea: de cătră Dumnezău frică, de cătră pârâşii tăi groază, de cătră cunoscuţii tăi ruşine, de cătră muncile iadului usturime şi dureare. Unde va fi acolo lăcomiia ta, unde va fi acolo nesaţiul tău, unde va fi acolo dezmierdăciunea şi dulceaţa lumii, unde va fi acolo aurul şi argintul şi trufa lumii aceştiia, unde vor fi sculele şi veşmintele? Toate aceastea ca o umbră vor treace şi ca un fum vor peri şi să vor răşchira, numai ferice de ceia ce să vor afla nevinovaţi şi pocăiţi întru acela ceas. Că binele acelora şi veseliia acelora nice ochi de om n-au văzut, nice urechi n-au auzit, nice la inima omului n-au întrat, binele acela ce [l-au] gătit Dumnezău celora ce iubesc pre dânsul.

Pintru aceaia şi noi, fraţilor, să nevoim să luom pre Hristos în casa sufletelor noastre, că şi sufletele noastre sânt moarte în păcate, iară noi să le înviem cu Hristos. Că fieştece păcat iaste ucigaş sufletului. Pintru aceaia feriţi-vă de păcate ca de un şarpe veninat. Cum scrie Isus Sirah în 21 de capete, stih 2: ca nu cumva să te muşte cu veninul păcatelor, că de te va muşca, cu anevoe te vei vindeca şi să te omoară cu munca de veaci. Deci de această moarte să te temi, o, iubitul mieu creştin, decât că te temi de moartea cea trupască, că moartea cea trupască iaste trecătoare, iară moartia a doa iaste munca de veaci. Pintru aceaia grăiaşte Domnul Hristos în Sfânta Evanghelie, la Mathei, în 10 capete, stih 28: nu te teame de cela ce ucide trupul, că sufletul nu-l poate omorî, ce te teame de moartea caria piiarde şi trupul şi sufletul în matca focului nestâns. Pintru aceaia au zis în Sfânta Evanghelie, la Marco, în 8 capete, stih 34: că de ară dobândi omul lumea cu toate avuţiile ei şi sufletul îş va piiarde, ce folos iaste? Că de ai strânge aur şi argint mult, tot vine moartea şi avuţiia rămâne şi să veselesc alţii într-însa, iară de o dai săracilor în veaci iaste a ta.

Pintru aceaia să gătim cale largă cătră ceriu, că lumea aceasta treace ca o umbră şi binele ei să stinge ca un fum, iară scaunul lui Dumnezău a dreptului giudeţ să gătează şi zuoa acea înfricoşată ne aşteaptă întru caria dreptul giudeţ va şedea la giudeţ şi cărţile să vor deşchide şi faptele voastre să vor ceti înaintea a toată lumea. Pintru aceaia, iubiţilor, să lepădăm păcatele şi să tindem mânile cătră săraci cu milostenie, să ne părăsim de rău şi să facem bine, să tindem sufletele noastre spre rugă şi trupul spre post, pintru ca să ne iarte

Dumnezău păcatele noastre şi să le raze din cărţile giudeţului său şi în locul acelora să să scrie faptele noastre ceale bune ce vom face. Pintru carele să ne spodobască să stăm de-a driapta lui întru zuoa înfricoşatului giudeţ, împreună cu sfinţii săi şi cu dânşii şi noi să dobândim cinstea binelui de veaci întu împărăţiia ceriului şi să ne izbăvască de muncile de veaci.

Iară de vei vrea să faci bine cu cel mort, fă milostenie pintru dănsul: dă săracilor milă, îmbracă golii, biciuluiaşte streinii, dă sălaş drumarilor, dă la robi şi dă la besearecі şi dă lyturghii la sfintele besearecі. De cei vrea să faci bine cu cel mort, fă pomană a triia zi şi la 9 zile şi la patruzeci de zile şi la anul şi nu căuta să îngropi mortul în locuri frumoase. Că măcar unde-l vei îngropa, nemica nu-i va strica: de-l vei îngropa în mijlocul besearecii, nemică nu-i foloseaşte, de-l vei pune afară, nemică nu-i strică, numai sufletul să fie bun şi drept. De vei vrea să faci bine cu cel mort, aprinde lumini la mormânt la toate praznicele ceale mari şi dă pomană şi cu aceastea te cheltuiaşte. De vei vrea să faci bine cu cel mort, nu-l îngropa cu haine scumpe, nice cu arginturi, că nu să cade, ce acealia le dă golilor, săracilor, besearecilor, neputincioşilor, ca să zică: Dumnezău să-i iarte ! Şi unde ţi-i voia, acolia le dă, numai în groapă nu le băga, că în groapă nu folosesc mortului nemică. Ce acum, o, creştini blagosloviţi, carii aţi auzit învăţătura cum să cade noao creştinilor a ne îngropa la moartia noastră, aşea să facem, ca Domnul Dumnezău să odihnească sufletul acestui răpăosat, cutarele, unde să odihnesc sufletele drepţilor în veaci, amin !

X. Învăţătură la omul mort. 1

Singura versiune a acestei predici pe care am întâlnit-o pare să fie un hibrid. Alături de motivele comune şi altor predici, în conţinutul său au fost inserate două elemente care o individualizează faţă de toate celelalte texte de gen din secolele XVII-XVIII, şi anume o foarte interesantă definiţie a Sfintei Treimi, care, la rândul ei, constituie pretextul pentru o adevărată prelegere de biofizică. Textul este extraordinar prin valenţele sale instructive, la nivel teologic şi ştiinţific, de aceea este cu atât mai greu de înţeles cum de nu a avut o circulaţie mai largă. Desigur, aceasta este posibil să fie o falsă impresie, determinată de supravieţuirea aleatorie a codicelor sau de stadiul insuficient de documentare. Poate fi însă şi reflecţia corectă a realităţii, ceea ce ar demonstra o lipsă de apetenţă a mediului românesc, clerical şi laic deopotrivă, pentru acest gen de oraţie funebră, în care, alături de parabolele preluate din scrierile patristice şi de *exempla* extrase din literatura istorică, atractive prin narativul şi pitorescul lor, sunt inserate şi informaţii de natură strict ştiinţifică, oarecum aride şi insipide.

Ne bazăm această afirmaţie pe analiza lotului de cópii realizate după cazaniile funebre publicate la 1689 de popa Ioan din Vinţ, care propun tocmai acest gen de lectură, asezonată cu informaţii din diverse alte domenii. S-ar putea spune chiar că Ioan Zoba este cel care consacră acest stil în mediul românesc, cazaniile sale, în special cele tipărite la 1689, înregistrând un ecou uriaş. Şi totuşi, dintre acestea, cea de a patra, în care de asemenea se face apel la argumente de ordin ştiinţific a căror redare nu a putut fi exprimată mitic, îmbrăcată într-o poveste, pentru a fi astfel mai uşor de înţeles şi de reţinut, nu a cunoscut nici pe departe succesul celorlalte, în care predomină apelul la parabole şi istorioare din literatura clasică.

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 30r-48v
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, oamini buni carii v-au adus Dumnezău pre petrecaniia acestui frate a nostru ce l-au iubit Dumnezău acmu diîn ceastă lume, ascultaţi cuvântul lui Dumnezău. Că noi încă nu ştim ceasul nostru cându ne vom schimba de pre ceastă lume, sara au deminiaţa va fi, că omul de moarte nu poate scăpa, nice

să poate apăra. Că omul nu-i atâta de putearnic şi de vitiazu şi nu-i atâta de mândru şi de tânăr şi nu-i atâta de cuminte şi de înţelept să poată scăpa de moarte. Că nu-i acela craiu şi nu-i acela împărat [îndeajuns] de mare pre ceastă lume să să poată apăra de moarte. Pare-mi aşia că mai mare împărat în lume n-au fost de[cât] Alixandru Machidon şi elu încă n-au putut scăpa de moarte, ce-au murit şi l-au otrăvit ai lui slujitori.

Cuvine-să a şti cuvântul lui Dumnezău, că Tatăl Dumnezău deacă făcu pre Adam în raiu, cinsti-l şi-i deade viaţă şi-lu tocmi în raiu, în lumină şi în dulceaţă mare şi-i deade poruncă şi învăţătură cum elu să nu mânânce poame diîn pomul Edimului, că să va mânca, elu va muri cu moartia morţiei. Şi porânci Tatăl Dumnezău cum toate jigăniile şi toate dobitoacele câte au fost în raiu, toate să asculte de Adam şi de cuvântul lui Adam.

Şi până să ţinu Adam în curăţie şi ascultare elu porunca lui Dumnezău, toate jigăniile şi toate dobitoacele asculta de Adam şi de cuvintele lui Adam, de nice nu mânca, nice să culca fără voia lui Adam. Iară deacă greşi Adam şi călcă porunca lui Dumnezău şi mâncă diîn pomul Edimului, îndată-l urî Dumnezău pre Adam şi toate dobitoacele şi toate jigăniile începură a-lu urî pre Adam şi a să mâniia pre elu şi când grăia Adam cătră iale iară iale fugiia de iale îndărăpt. Apoi Dumnezău să mânie pre Adam şi-lu scoasă afară şi diîn dumnezăiasca grădină a raiului. Dară acmu, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, cum nu să va mâniia Dumnezău pre voi carii suduiţi pre Dumnezău de obrazu şi de suflet şi curviţi în rudeniile voastre ciale de singe şi sufleteşti şi vărsaţi singele omului botezat şi-lu omorâţi şi fărmăcaţi de luoaţi cu putiaria dracului mana grâului şi untul vacilor şi o puneţi la vacile voastre şi pârâţi omul sărac şi-lu vindeţi la pogani şi la besearecă nu viniţi sfânta duminecă ! O, vai de aceia oamini ce gătiază dracului masă cu păcatele aicia, că ei încă acolo vor şedia la dânsa cu dracul.

Pare-mi aşia că omul unde ar custa o mie de ani pre ceastă lume şi apoi numai ce-i a muri şi a triace diîn lume. Aflat-am în Scriptura Sfântă că nişte oamini mainte de potopul apei au custat câte 9 sute şi 50 de ani şi de moarte nu s-au putut apăra, ce numai ce-au murit şi le-au fost a să schimba diîn ceastă lume.

Cuvine-să a şti de Adam când-au (când-au) greşit în raiu de au călcat porunca lui Dumnezău, atunci miluoan l-au înşelat şi l-au celuit diavolul pre Adam de au greşit. Iară acum diavolul pre nime nu îndeamnă, nice te face cu tăriia, oame creştine, să-i faci voia, nice te duce cu sila în păcate, ce numai ce samănă dedesupt pre ascuns, iară obiciaiul tău cel rău, oame creştine, iaste cu mult mai rău şi mai viclean decât diavolul. Derept aceaia, pentru păcate nu tribuiaşte să înputăm diavolului, ce tribuiaşte să înputăm noao, că diavolul pune gândurile ciale riale şi samănă înaintia ta toată răotatia, dară tu, oame creştine, cându-l

cunoşti gândul cel rău, că cel faci? Iară cându-ţi vine gândul lui Dumnezău şi-lu cunoşti că iaste gând bun şi direpţ, că ce-l laşi şi nu-l faci? Ce te duci şi alergi în căile dracului ca să te muncească, dară nu vei să alergi şi să îmbli în căile lui Dumnezău ciale bune. Deci, oare diavolul face aciastia ce faci tu, au obiciaiul tău cel rău şi viclean? Ştiu, frate drag, pentru să te îndireptezi şi să te faci om bun că vei zice: diavolul m-au îndimnat şi elu mi-au adus gândul cel rău de am făcut păcat. Dară nu vei putia zice că nu ţ-au adus şi Dumnezău gândul bun încă mai multe decât a diavolului şi a lui Dumnezău n-ai gândit să le faci. Direpţ aceaia, dracul ca u[n] începătoriu strâcă gândul tău, ce zău şi tu oamelu strâci mai tare. Că tu faci mai tare voia dracului decâtu a lui Dumnezău.

Direpţ aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, pentru păcatele noastre au lăsat Dumnezău pre noi acum atâta rău şi atâta pediapsă ş-au lăsat Dumnezău mâniia sa pre noi şi zbiciul său. Că noi ne-am lăpădat acum de Dumnezău şi ne-am lăsat de leagia lui Dumnezău şi de direptatia Sfinţiei Sale şi facem tot rău. Deci, *pentr-aceia ne-au dat Dumnezău pre noi în mânule vrăşmaşilor noştri celor păgâneşti şi ne-au robit şi fac atâta rău pre noi*.[1] Că noi n-am vrut să îmblăm în căile lui Dumnezău şi să ascultăm cuvântul Sfinţiei Sale. Cum zice Isaiia proroc: zice că păcatele voastre vă despart pre voi de Dumnezău şi pentru păcatele voastre ş-au întors faţa sa de către voi, ca să nu i să facă milă de voi. Că mânule voastre sâmt legate cu singele nedireptăţiei şi deagetele voastre cu păcate şi buzele voastră au grăit fărădelegia şi limba voastră învaţă nedireptaté şi nice unul nu grăiaşte direpţ, nice face giudecată diriaptă. Cum zice Ezichiel proroc: pentru păcatele voastre vă voiu da în sabie şi toţi veţi cădia giunghiaţi şi veţi muri, pentru că nu m-aţi ascultat, ci aţi făcut hiclenie şi rău înaintia mia şi cialia ce n-am vrut voi aţi făcut. Pentr-aceaia mi-am întors faţa mia de cătră voi şi v-am dat în mânule vrăşmaşilor voştri, pentru păcatele voastre şi pentru fără[de]legile voastre.

Că zisă Dumnezău cătră Moysie: nice unii văduo sau mişia să nu-i faceţi rău, că ei vor strâga la mine şi eu voiu auzi strâgaria lor şi să va încinge mâniia mia pre voi şi cu arma voiu omorî pre voi şi apoi vor rămânia muerile voastre văduo şi pruncii voştri săraci. Iară de veţi îmbla întru poruncile meale şi să păziţi învăţăturile meale şi să le faceţi, da-voiu ploaia mia la vreamia ei şi pământul îşi va da roada lui şi pomii-şi vor da rodul lor şi va agiunge aria strânsura şi strânsura va agiunge sământa şi să va înmulţi viaţa voastră şi veţi mânca pâinia voastră diîn destul şi veţi şedia pre pământul vostru fără frică şi voiu da pace pre pământul vostru şi veţi dormi fără frică şi nu va fi nime să vă înfrico-şiaze şi voiu piiarde toate fierile ciale riale diîn pământul vostru şi

[1] **Dincolo de rolul său de metaforă, reluarea obsesivă a acestei afirmaţii trebuie pusă în legătură cu stăpânirea otomană asupra Oradiei.**

războiul nu va treace pre uliţa voastră şi veţi înteri vrăşmaşii voştri şi vor cădia giunghiaţi înaintia voastră cu frică şi 5 diîn voi vor înteri pre 100 şi 100 diîn voi vor înteri pre 1000 de aceia şi să vor omorî vrăşmaşii voştri cu arma şi voiu căuta pre voi de vă voiu blagoslovi şi vă voiu creaşte şi vă voiu înmulţi şi voiu pune leagia mia cu voi şi veţi mânca pâine cu saţiu şi veţi bătrâni şi eu voiu lăcui întru voi şi eu voiu fi Dumnezăul vostru, iară voi veţi fi oaminii miei. Iară să nu veţi asculta cuvintele meale şi să nu veţi ţinia poruncile miale, ce veţi sta în aleanul mieu, aduce-voiu asupra voastră şi voiu da pre voiu sărăciia, robiia şi boala şi să vor întuneca ochii voştri şi sufletul vostru să va împuţina şi va peri şi veţi sămăna sămânţele voastră în deşert şi le vor mânca vrăşmaşii voştri şi voiu pune pre voi obrazul mieu şi veţi cădia, adecă veţi peri înaintia vrăşmaşilor voştri şi vă vor înteri ceia ce vă urăsc şi veţi fugi, neînterindu-vă nime. Deci, întru atâta pediapsă ce vă veţi pedepsi de nu veţi asculta cuvântul mieu şi de nu veţi ţinia poruncile meale, încă voiu şi mai adauge pedeapsa pre voi şi voiu strâca trufiia voastră de la voi şi voiu face ceriul ca fierul şi pământul ca arama şi va fi putiaria voastră deşartă şi pământul vostru nu va da rodul său şi pomii ţarinilor voastre nu-şi vor da rodurile lor. Şi iară de nu veţi îmbla direpţ şi de nu veţi asculta cuvântul mieu, iară voiu adauge pre voi rane, bube, pentru păcatele voastre şi voiu tremite pre voi fierile sălbateci a pământului să vă mânânce şi să vă strâce toate dobitoacele şi să vă împuţiniaze şi căile voastre vor fi deşiarte. Iară deacă nu vă veţi pedepsi cu atâta, ce încă veţi îmbla în alean cu mine, îmbla-voi şi eu în alean cu voi şi atunci voiu lăsa pre voi mâniia mia şi vă voiu bate cu de 7 ori mai tare priîn păcatele voastre şi voiu aduce pre voi spata mia şi vă veţi mânca pre la satele voastre şi voiu tremite pre voi moarte amară, adecă ciumă, şi veţi mânca trupurile feciorilor voştri şi a fiatelor voastre de foame şi vă voiu da în mânule vrăşmaşilor voştri şi vă vor sămăna limbile şi vor împlia păgânii toată lumia de voi şi vă voiu bate cu spata ceaia ce va să vie asupra voastră, caria iaste foc, gringhine, foamete, ciumă, lăcuste, dinţii fierilor, scoropiile, şerpii, aspidele, sabiia.

Aciastia toate le-au lăsat Dumnezău pre noi pentru păcatele noastre, ca să ne întoarcem cătră Dumnezău şi să ne pocăim, să ne iarte Dumnezău. Pentr-aceeia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, preveghiaţi-vă şi vă rugaţi şi să nu vă îngreoiaţi inima voastră cu mâncaria şi cu băutura şi cu nesaţiul şi cu grija aceştiia lumi, să cădeţi în năpaste. Că ni-i a muri. Că noao încă nu ni-o-au dat Dumnezău de uric această lume, cum gândesc unii oamini nebuni, că ei nu vor muri nicedănuoară, ce totdeuna fac rău şi necum să să ispovedească de păcate, cum au lăsat Dumnezău cu ispovădaniia şi cu pocăinţa, ce nice la besiarecă încă nu vin să să roage lui Dumnezău şi nice o samă încă nu ţin pre Dumnezău, ce numai ce gândesc că cum ar putia curvi şi cum ar putia fătări şi cum ar putia pârî şi minţi pre vecinul său şi cum ar putia mânca iuosagul altuia. Ce pre aceia oamini ce nu-şi

aduc aminte de Dumnezău şi gândesc ei că nu vor muri, ce ei fac tot hămişag şi păcate, aşia vine de riapede pre ei mâniia lui Dumnezău şi sosiaşte moartia cum ai clipi cu ochii. Cum au vinit mâniia lui Dumnezău şi zbiciul lui Dumnezău şi pre Irod craiu, de cu moarte ca ceaia au murit câtu nu l-au nice putut îngrupa, că moartia celor păcătoşi iaste amar şi muncă, iară celor direpţi iaste schimbare şi mutare la Dumnezău.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, dumnezăiasca şi Sfânta Troiţă, adecă Tatăl şi Fiiul şi Duhul Sfânt iaste în trei obraze şi unul de alalt nu-i despărţit, batăr că-i în trei obraze. Iară sângur unul iaste Dumnezău: Dumnezău Tatăl, Dumnezău Fiiul, Dumnezău şi Duhul Sfânt. Şi lumină Tatăl, lumină Fiiul, lumină şi Duhul Sfânt. Şi tustriale iaste un Dumnezău, iară nu trei şi au o putiare şi o biruire şi o domnie şi o împărăţie şi iaste Sfânta Troiţă o fiinţă dumnezăiască nedespărţită, neamestecată şi făcătoare de viaţă. Şi Tatăl iaste nenăscut, iară Fiiul iaste născut diîn Tatăl mainte de veaci, iară Duhul Sfânt iaste eşitoriu de la Tatăl şi aciaste trei obraze unul iaste Dumnezău, cum iaste şi omul unul şi sâmt întru elu trei lucruri nedespărţite, adecă mintia, cuvântul, graiul. Şi nice mintia iaste despărţită de cuvânt, nice graiul, nice cuvântul de minte şi ciaste trei lucruri au o fire, căci că întru om sâmt tustriale şi să chiamă minte ominiască şi cuvânt ominesc şi glas ominesc. Aşia şi Sfânta Troiţă, Tatăl şi Fiiul şi Duhul Sfânt iaste unul Dumnezău fără de început şi fără sfrâşenie.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, sufletul omului încă iaste o fiinţă cuvântătoare şi fără de moarte şi-i de la Dumnezău. Dumnezău iaste nevăzut, sufletul omului încă iaste nevăzut, că nu poate nime să-l vază. Dumnezău iaste nespus, sufletul omului încă iaste nespus, că nu poate nime să-l spue. Dumnezău iaste fără de moarte, sufletul omului încă iaste fără de moarte. Dumnezău iaste neputred, sufletul încă iaste neputred. Dumnezău iaste nepipăit, sufletul încă iaste nepipăit. Dumnezău iaste gânditoiu şi iaste făcătoriu tuturora, sufletul omului încă iaste gânditoiu şi făcătoriu a toate, cum am zice de naşte [?] pre alte suflete şi tocmiaşte cetăţi şi oraşe, locuri, case, polate, besiareci, mănăstiri şi alte lucruri înalte şi mai frumoasă, vii sădiaşte, pomi, grădini, mori, corăbii face şi alte meşterşuguri câte vezi că face omul, sufletul cu mintia le face, că sufletul iaste domn şi iaste viaţă şi frăşire [!] tuturora mădularilor trupului. Că sufletul iaste un lucru neîmpărţit şi nedespărţit, adecă nu să împarte, nice să desparte şi sufletul dă trupului toată putiaria şi toată lucraria şi sufletul omului lăcuiaşte în toate mădularele şi în tot trupul omului, iară dumnezăescul Ioan Damaschin zice că sufletul omului să află în trei locuri mai de treabă a trupului şi cum încape raza soarelui întru loc şi întru într-o [!] casă de o luminiază toată, aşia şi sufletul în trei locuri a trupului lăcuiaşte de luminiază şi învie tot trupul. Lăcuiaşte sufletul omului la inimă şi lăcuiaşte în cap şi lăcuiaşte în vinele ciale împărăteşti. Într-aciaste trei locuri mai cu samă lăcuiaşte sufletul omului şi de acolo

înviiază tot trupul. Iară deacă să desparte sufletul de trup, rămâne trupul mort şi toate mădularele nemişcate.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, să luom aminte şi să înţeleagem omul cum să rodiaşte în trupul maicei sale. Aşia spune Scriptura Sfântă că omul cându să rodiaşte în trupul mâne-sa, a treia zi să sămniază inima, a noao zi să închipuiaşte trupul, iară la 40 de zile face faţa omului toată. Pentr-aceaia trupul omului iaste făcut din patru stihii: diîn foc şi diîn apă şi diîn aeru şi diîn pământ. Deci, cându i să apropie omului să moară, atunci tot trupul, mânule şi picioarele şi cialialalte mădulare toate încep a răci şi rămân moarte, că singele iase diîntru iale şi vine tot singele şi să strânge la inimă, că inima încă-i vie. Iară deacă să desparte şi să duce singele şi de la inimă, atunci moare şi inima, caria învie înainte în trupul omului. Că mainte mor alalte mădulare, iară mai apoi moare inima. Şi diîn acealia patru stihii ce-i făcut trupul omului, una rămâne cu trupul moart [!], cia diîn pământ, iară ceale trei stihii să duc afară diîn trup, acolo la locul lor de unde le-au luoat Dumnezău. Şi deacă iase singele şi moare inima, atunci iase şi sufletul diîn trup. Direpţ aceaia trupurile ciale moarte singe n-au şi în mormânt alt nu rămâne fără numai trupul, carile l-au luoat Dumnezău diîn pământ. Direpţ aceaia pământul ţine ce-i al său, iară ciale trei stihii fiecaria mărg la locul lor: căldura mearge în foc, răciala mearge în aeru, umezala mearge în apă. Pentr-aceaia Sfântul Nichifor zice aşia: că varecumu să rodiaşte omul în trupul mâne-sa, aşia şi deacă moare să strâcă în pământ. Că omul deacă să îngroapă în pământ, a treia zi înciape faţa omului diîn albire şi diîn luminată ce iaste, a să strâca şi a să face înpăinjinată şi grozavă. Iară la a nooa zi înciape zidiria trupului a să despărţi şi a să deşchiia, numai inima iaste întreagă. Iară deacă să împlu 40 de zile, atunci să răsipiaşte şi inima.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, rogu-vă cu Dumnezău, pocăiţi-vă şi vă ispovediţi de păcate şi vă rugaţi lui Dumn ezău să nu să mânie pre voi, să muriţi cu moarte grozavă. Că Dumnezău iaste giudecătoriu direpţ şi tare şi să mânie în toate zilele pre cel păcătos. Să nu să va înturna diîn păcate, spata sa va ascuţi şi va găti pre cel păcătos armele morţiei. Nu a morţiei trupului, ce a morţiei sufletului, cum zice David proroc: înpreună moare direptul şi păcătosul, ce păcătosul şi necuratul-şi va petriace în iad tot veacul şi să va munci la întuniarec. Şi de moare păcătosul împreună cu direptul, să nu te înmiri, căci că păcătosul muri că-i tăe Dumnezău calia, ca să nu facă mai multe păcate, să să pedepsască mai mult. Iară direptul de au murit, murit-au că i-au fost a muri. Că omul direpţ deacă moare, să sloboade mai curund de supăraria şi de nevoia ceştii lumi.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, vine pre noi moartia fără viaste, ca şi furul noaptia, alesă pre ceia ce sâmt cu păcate, cum zice David proroc: moartia păcătoşilor iute iaste şi amară. Cum vedem că lasă Dumnezău pre bogaţi oamini morţi riale şi

grozave, încă şi de alte năpăşti, boale şi pagube. Şi toate câte vin pre oamini, toate le şti Dumnezău că să fac şi nice-i place să să facă, nice le opreaşte să nu să facă. Cum spune Scriptura Sfântă că sâmt bogaţi oamini în ceastă lume cu păcate şi să tâmplă de mor la bine şi să petrec cu cinste la îngrupare. Şi iară sâmt bogaţi oamini direpţi în ceastă lume de au făcut bine şi să tâmplă de mor grozav şi să petrec fără de cinste la îngrupare. Şi din oaminii cei direpţi unii mor în apă, alţii în foc, alţii de fieri mâncaţi, alţii din copaci căzuţi, alţii detunaţi, alţii de păgâni omorâţi fără de vină au pentru leagia lui Dumnezău, cum auzim că pre Isaiia proroc l-au tăiat cu firazeul şi lui Ioan Botezătoriul i-au tăiat capul şi pre Stefan întâiul mucenic cu pietri l-au ucis şi pre Pătru Apostol l-au răstignit şi alţi sfinţi mulţi au căzut în riale nevoi şi morţi. Pentr-aceaia lasă Dumnezău moarte ca ceaia pre oaminii cei direpţi ca să să sparie cei păcătoşi şi să zică: de vreame ce păţi acel om direpţ rău ca cela, dară noi păcătoşii ce vom să păţim? Şi deacă cel direpţ abiia să spăsiaşte, dară necuratul şi păcătosul unde să va arăta? Şi pentr-aceasta încă lasă Dumnezău moarte grozavă pre cei direpţi, că doară au niscari greşiale mici, şi pentru acia moarte gróznică-lu iartă Dumnezău. Că diîntru oaminii cei direpţi nu iaste niceunul să n-aibă şi câtă ceva greşală, adecă păcat. Deci acel păcat-lu plătiaşte cu acia moarte grozavă aicia, iară acolo nu să va munci. Iară oaminilor celor păcătoşi pentr-aceaia li să tâmplă de mor la bine şi să petrec cu cinste la îngrupare că diîntru oaminii cei păcătoşi nu iaste nice unul să nu fie făcut şi câtă ceva bine. Pentr-aceaia le plătiaşte Dumnezău acela bine la moarte, iară acolo mărg de tot în munca de veaci.

Pentr-aceaia, oame creştine, când vezi pre vrun om direpţ că să războliaşte sau cade în vro răotate sau în moarte ria, nu te spământa, nice te scârbi. Că vezi c-au avut puţinia greşală, deci aicia o au plătit, iară acolo nu să va munci, căci că elu aicia ş-au luoat pedépsa şi munca acelui păcat. Cum şi Mavrichie împărat să rugă lui Dumnezău în lumia aceasta să-şi ia pedeapsa şi munca păcatelor sale. Deci, pentr-aceaia Dumnezău-lu deade pre elu în mânule altui împărat şi-i tăe capul şi a lui şi a împărătiasei lui şi a toţi coconii lui şi de-aciia fu el împărat în locul lui şi aşia-şi luo elu pedeapsa şi munca păcatelor lui aicia pre ceastă lume, iară acolo fu de tot ertat.

Cum spune Sfânta Scriptură că era într-o pustie un sfânt carile străluciia în lume de bunătăţile lui şi de lucrurile lui ciale bune ce făcia şi avia şi un ucenic smerit acolo în pustie unde petrecia sfântul. Iar într-una de zile să dusă ucenicul sfântului acelui la un sat ce-l ţinia un domn rău fără milă şi în aceaia dată-lu află mort pre acel domn rău, ducându-l toţi oaminii să-l îngroape cu cădiri şi cu lumini aprinse şi cu mare cinste. Iară deacă să întoarsă ucenicul acela în pustie, află pre sfântul său mâncat de o leoae. Iară elu deacă văzu aceasta să înmiră şi să îngrozi şi începu a-şi eşi afară din minte, a înputa şi a să giudeca cu Dumnezău, zicând: unde-i, Dómne, giudecata ta cia diriaptă? Cel domn

hiclean şi rău carile foarte te mâniia şi acela cumu să petrecu cu atâta cinste ! Iară acest sfânt carile foarte-ţi slujiia şi zuoa şi noaptia, deci elu acmu cum muri cu moarte gróznică ca ciasta. Iară elu giudecând şi zicând aceasta, vine înaintia lui îngerul Domnului şi grăi lui şi zisă că acel domn era de tot rău şi hiclean, iară un lucru bun făcusă, deci pentr-acia cinste luo la îngruparia lui luoat-au acia plată acelui bine carile fusiase făcut. Iară acolo în ceaia lume să dusă de tot osindit în ghiiana focului. Iară sfântul tău au făcut toate câte plac lui Dumnezău, deci elu încă au avut oarece păcat, pentr-aceaia au luoat aicia pedeapsa şi munca acelui păcat acia moarte amară, iară acolo au mărs la împărăţiia ceriului de tot ertat şi luminat.

Pentr-aceaia, fraţilor creştini, nu să cade să osindim pre aceia oamini ce cad pre ei nevoi şi pagube, beteşiguri greale şi morţi riale, că le lasă Dumnezău, şi să nu zicem că pentru păcatele lui au căzut pre elu acel beteşig şi acia moarte ria. Ce să ne tiamem în toată vreamia de moarte şi de giudeţul cel gróznic a lui Dumnezău, că noao încă ni-i a muri şi a ne schimba diîn ceastă lume.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău şi botezaţii lui Dumnezău, cându moare omul, atunci are slobozie sufletul în doao zile de îmblă cu îngerul aicia gios pre lume unde-i iaste lui voia. Deci sufletul, de multă dragoste a trupului căci s-au despărţit de dânsul, uneori mearge la casa aceaia ce-au lăcuit în viaţa lui, iară alteori mearge la mormânt unde-i iaste îngrupat trupul. Iară sufletul cel bun şi direpţ el mearge în locul acela unde avia obiceaiu de să ruga pentru ispăseniia sa şi petriace sufletul doao zile pre pământ. Iară a treia zi mearge îngerul şi cu sufletul la ceriu şi stă înaintia gróznicului scaun a giudeţului şi să închină lui Dumnezău. Pentr-aceaia să face a treia zi cumând şi alămojnă după cel mort. Iară deaca să închină lui Dumnezău, iară mearge îngerul cu sufletul în raiu de-i arată tot binele şi dulceaţa raiului şi ciale lăcaşuri frumoasă şi luminoasă, cu veselie şi cu mângâiare a sfinţilor şi a direpţilor carii au făcut voia lui Dumnezău. Şi deacă le veade toate şi acialia sufletul, a noa zi iară mearge sufletul de să închină lui Dumnezău. Pentr-aceaia să face a noao zi cumând şi jirtvă după cel mort. Dup-aceaia iară-lu ia îngerul lui Dumnezău pre suflet şi-l duce de-i arată toată munca păcătoşilor şi ceale de desupt munci toate. Şi la 40 de zile iară mearge sufletul şi să închină lui Dumnezău. Pentr-aceaia să face la 40 de zile cumând şi lăturghie după cel mort.

Deci amu atunci sufletului, după lucrurile ce-au lucrat, dau-i loc până cându va vini Dumnezău la giudeţ să giudece lumia şi să plătiască fiecui după lucrurile lui. Deci sufletele direpţilor până la giudeţ sâmt în raiu cu sufletul sfântului tâlhariu. Cum zice şi Solomon: că sufletele direpţilor sâmt în mâna lui Dumnezău şi nu să va atinge de dânsele munca. Iară sufletele oaminilor celor păcătoşi toată leagia veache şi leagia noao zice aşia: că până la giudeţ sâmt întru legăturile iadului ca şi cum ar fi nişte oamini răi vinovaţi într-o temniţă de zac

acolo până li să face leagia să piară. Aşia sâmt şi sufletele păcătoşilor în munci ca într-o temniţă până va vini direptul şi înfricoşatul giudecătoriu Dumnezău să giudece lumia.

Iară deacă va vini Dumnezău la giudecată şi va trâmbita în trâmbita anghelilor[2], atunci toate trupurile morţilor să vor rodi şi să vor zidi diîn morminte şi să vor face dease ca şi florile de primăvară priîn pădure. Iară deacă va trâmbita a dooa oară, vor vini toate sufletele şi diîn raiu şi diîn iad ca şi albinile şi să vor împreuna cu trupurile şi vor învia trupurile şi să vor scula. Iară cându va trâmbita a treia oară, duce-să-vor toţi oaminii cu trupul şi cu sufletul înaintia giudeţului. Cându va trâmbita patra oară, descoperi-să-va giudeţul şi focul cel nestâns va arde şi 7 tuneturi deodată vor tuna şi iadul va scârşca şi toţi dracii cu mare frică să vor înfricoşa şi mare spaimă pre cei păcătoşi va cădia şi amu atunci ne va giudeca Dumnezău şi să vor despărţi direpţii diîn cei păcătoşi şi să vor duce direpţii în viaţa de veac, iară păcătoşii în munca de veaci. Şi numai cela om ce va face bine va dobândi acolo bine şi ertăciune păcatelor, cum au zis sângur Dumnezău, că acela om ce să va întoarce diîn păcate şi să va ispovedi de toate faptele ciale riale şi va face bine la besiarică, va mearge şi să va cumineca şi sălaş călătorilor va da şi mişei[i] şi săracii va milui şi golii şi dezbrăcaţii va îmbrăca şi flămânzii va sătura şi însătaţii va adăpa şi postitorii şi preuţii va cinsti şi vecinii şi fraţii săi va iubi şi mortul până la groapă va petriace şi să va ruga lui Dumnezău, făgăduit-au Dumnezău că acela om lu va erta şi deacă să va schimba de aicia diîn ceastă lume, sufletul lui-lu va duce în părăţiia ceriului. Deci Dumnezău să ducă în părăţiia ceriului şi sufletul acestui frate a nostru ce s-au schimbat acmu de la noi, amin !

[2] arhanghelilor

XI. Învăţătură la omul mort. 2

Deşi vehiculează motive comune şi altor cazanii, textul rămâne unul original prin cumulul de exemple biblice cu care se demonstrează caracterul schimbător al sorţii. Aparenta lipsă de interes pentru răspândirea cazaniei în secolul XVII nu este un indiciu că nu se încadra universului de aşteptare al auditorilor, ci doar consecinţa cunoaşterii fragmentare a realităţii, căci această predică are un foarte interesant ecou în secolul XVIII. Întâlnită în două dintre codicele consultate, noua predică îşi maschează dibaci originile, prin modernizarea limbajului, reformularea unor pasaje, contaminarea cu alte omilii şi indicarea rostirii la înmormântarea pruncilor.

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 48v-58r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Fraţii miei, creştinii lui Dumnezău carii v-au adus Dumnezău pre petrecaniia acestui frate a nostru ce l-au luoat Dumnezău diîn ceastă lume, că de la Dumnezău atât au fost tocmit şi rânduit custul şi viaţa acestuia cum astăzi să să petreacă diîn ceastă lume, nu ştiu amu ce samă va putia da înaintia lui Dumnezău de păcatele sale. Că Sfântu Pavel apostol zice că cu multă scârbă ni să cade noao a întra în părăţiia ceriului. Dară, creştinii lui Dumnezău, ce să cade omului creştin să înviaţe şi să facă la moarte?

Cuvine-să a şti că omul deacă să războliaşte şi viade elu că va muri, întâiu să să iarte cu fraţii şi cu vecinii săi şi să să împace cu toţi oaminii, mai tare cu ceia ce s-au învrăjbit şi s-au sfădit. A dooa oară, să să ispovedească de păcate. A treia oară, să să cuminece şi să să roage lui Dumnezău. A patra oară, să lasă învăţătură femei[i][1] şi casei de rândul agonisitei şi cu vecinii cum vor viia şi lui Dumnezău cum vor îngădui, la besiarecă cum vor mearge şi milostenie săracilor şi mişeilor cum vor da şi de toate să aibă grije şi de Dumnezău să aibă fricâ.

Cum făcu şi Tobiiaş la moartia sa. Deacă văzu că va muri, elu chiemă pre feciorul său, pre Tobie, şi zisă lui: ascultă-mă, fătu mieu, deacă va luoa Dumnezău sufletul mieu, trupul mieu-l îngroapă, iară pre mumă-ta o cinstiaşte şi în toate zilele vieţiei tale în gândul tău şi în mintia ta să aibi pre Dumnezău şi te feriaşte cumu va să nu îngădueşti

[1] **cu sensul de *familie***

păcatelor şi să laşi înapoi pre Dumnezău. Şi diîn toată bunătatia avuţiei tale fă alămojnă şi nice de cătră un sărac faţa ta nu o întoarce, că aşia nice de cătră tine faţa sa Dumnezău o va întoarce. Şi de câtu vei putia mai tare să fii milostiv şi de vei avia mult, dă mult, iară de vei avia puţinel, încă dă cu bucurie. Că bună comoară faci atunci în ceriu şi mare platâ dobândeşti în zi de niştotă. Că jirtva şi alămojna toate păcatele acoapere şi de moarte sloboziaşte omul şi nu lasă sufletul omului să meargă în tuniarec. Mare izbăvală iaste înaintia celui înălţat Dumnezău jirtva şi alămojna tuturora carii o fac. Feriaşte-te fătu mieu de toată curviia, păcat să nu faci, trufiia nicecând într-inima ta au în cuvântul tău nu o lăsa să domniască, că aceaia-i începătura a toată periria. Cela ce va lucra ţie, plătiaşte-i cu asupră, simbriia şi plata lucrătoriului tău la tine să nu rămâe şi ce vei şti tu că rămâne ţie de la altul, dă-i-l înapoi. Pâinia ta cu flămânzii şi cu lipsiţii tu o mânâîncă [!] şi cu veşmintele tale sămânţa ta şi goli[i] tu îmbracă şi pre îngrupăciunia omului mort pururia pasă. Nu mânca şi nu bia cu păcătoşii, sfatul totdeauna-l întreabă la omul bătrin, în toată vreamia alduiaşte pre Dumnezău şi roagă pre elu cum calia ta să o îndireptiaze şi toate sfaturile în elu să rămâe.

Deci, creştinii lui Dumnezău, cu aciastia cuvinte au lăsat Dumnezău şi cu aceasta tocmală să să desparţă omul la moarte de fraţii săi şi de vecinii săi şi de femeaia sa şi de casa sa. Că necum omul să nu să schimbe de aicia diîn ceastă lume, ce şi ceriurile şi pământul învechisă-vor ca şi haina şi să vor schimba ca văşmântul şi ceriurile cu mari scărşcături vor treace pre zuoa Domnului, iară pământul şi cu tot lucrul ce-i pre elu va arde. Că omul deoarăce-i ziditură dragă lui Dumnezău câtu şi acolo în ceaia lume încă-lu duce Dumnezău în viaţă fără moarte, iară aicia, creştinii lui Dumnezău, n-are omul oraş stătătoriu şi omul cându să schimbă diîn ceastă lume, elu diîn nefericăciune treace în fericăciune şi diîn boală în sănătate. Cum şi David craiu sosi diîn pribegie la crăire şi Iosif diîn temniţă sosi la domnie, aşia iară de bogate ori să întoarce diîn bine la rău, cum agiunsă iară David craiu diîn crăire pre pribegie şi Adonie împărat de la împărăţie sosi pre robie.

Direpţ aceaia, creştinii lui Dumnezău, în ceastă lume mai direpţ om de[cât] Iov n-au fost şi mai mult rău de[cât] Iov n-au păţit. Că şi elu încă să întoarsă diîn sănătate în boală gria şi în beteşig şi diîn bogătatia sa cia falnică pre mare surumănie şi agiunsă diîn bine la rău. Cum zice elu: blând fuiu şi mă zdrobiiu şi în vreamia păciei mă agiunsă amărala şi căzu pre mine răul.

Într-acesta cuvânt ce zice Iov sâmt doao lucruri: întâiu, pominiaşte Iov fericăciunia sa şi zice: blând fuiu; a dooa óră, să vaeră că să înturnă diîn fericăciune în dosadă şi zice: zdrobiiu-mă, avui fricâ şi de ce mă temuiu, aceaia căzu pre mine şi nu fuiu blând. Numai cu atâta nu era Iov blând că elu numai nu ştiia ceasul în ce vreame Dumnezău pre elu va slobozi nevoia şi bătaia ce era vietoaria pre elu, că elu simţiia şi prorociia că va vini rău şi nevoe pre el. Ce numai ceasul nu ştiia cându

va tremite Dumnezău pre el amarul şi dosada şi moartia. Pentr-aceaia zisă elu: de ce m-am temut şi am avut grije, aceaia căzu pre mine şi atunci inima mia nu era blândă. Ştiut-au Iov aceasta cum Dumnezău pre oamini nu i-au sfinţit totdeauna cu fericăciune. Pentr-aceaia era blând Iov mainte până nu sosisă pre el nevoia şi moartia şi era în toate fericat. Cum zice elu[2]: Dumnezău în acealia zile ce trăcură pre mine mă ţinu în fericăciune aşia cum în zilele miale ciale de tănăriaţe Dumnezău au fost soţie în casa mia, putiarnicul Dumnezău fu cu mine şi porobocii miei pregiur mine sta. Aceasta-i blânziia lui Iov şi a lui Dumnezău lucru.

Că Iov era ca şi cetatia cia tare caria dinlontru are grije şi frică şi să grijesc de alenşig şi până aciia să împace până nu vine alenşigul şi nu să pune cu oştorom supt cetate. A dooa oară, să luom aminte, creştinii lui Dumnezău, cum să zdrobi acel om sfânt în bună blânziia lui şi în a lui pace auzim gura lui ce zice: avuiu frică şi, de ce mă temuiu, acealia căzu pre mine. Femeaia mia şi casa mia să pustii şi Domnul căile miale închisă, cum prestă iale să nu pociu treace şi pre calia mea aruncă întuniarec şi de slava mia mă dezbrăcaiu şi cununa capului mieu luo şi diîn giur împregiur mă răntuiiu să pier şi nedeajdia mia fu ca şi a lemnului ce să răstoarnă diîn rădăcină. Şi mâniia Domnului întru aleanul mieu să încinsă şi eu în alean cu Domnul fuiu, fraţii miei departe să înstreinară de mine şi bratăşii miei să depărtară de mine.

Aşia într-acesta chip să răscoli acel om sfânt, Iov. Că de tot binele ce avusă pre ceastă lume, într-o zi să prădă de femeaia[3] casei sale şi de tot iuosagul său, având nevoe şi pagubă multă de [la] oaminii cei răi. Ce mai vârtos de Satana s-au pustiit mai cu samă şi feciorii lui, nenădăindu-să, muriră, şi cu mare boală şi beteşig să răscoli Iov, că trupul lui au fost îmbrăcat în viermi ca şi într-o haină. Cum zice elu[4]: fuiu ca şi omul diînaintia căruia să ascund pruncii şi ca omul bătrin carile, sculându-să, abiia să rădică. Că toţi să înstrăinară de mine şi de necăiria nu pociu dobândi veselie. Că eu strâg cătră sluga mia şi nu-mi răspunde şi soţul[5] mieu de aburii miei să înstrăină şi fuge şi coconii tuturora oaminilor mă urâră şi toţi oaminii şi bratăşii cei buni a miei pre carii am iubit să oştiră cu mine.[6]

A treia oară, să luom aminte, creştinii lui Dumnezău, acesta lucru: cine l-au răscolit pre acela om bun şi sfânt cu atâtia greotăţi? Putem cunoaşte unde zice elu: deade-mă cel putearnic Dumnezău în mânule alnicilor şi hicleanilor; blându fuiu şi mă zdrobiiu. Dară cine-i acel putiarnic Dumnezău ce-l deade pre Iov în mâna hicleanilor afla-vom în Scriptura

---

[2] lateral: 29
[3] cu sensul de *familie*
[4] lateral: cap. 7
[5] cu sensul de *soţie*
[6] lateral: cap. 29

Sfântă, că aşia iaste scris[7]: cum sabiuşianii au mânat boi[i], iară haldiianii au mânat asinii şi aceştia au tăiat slugile de lângă boi şi de lângă asini, iară focul arsă oile, iară diîn pustie să scorni vântul şi foo [!] aşă cu vivor mare şi oborî casa pre feciorii lui Iov şi muriră toţi.

Direpţ aceaia, creştinii lui Dumnezău, Dumnezău-i acel putiarnic şi lucrul lui Dumnezău fu pre Iov, că ce va vrea Dumnezău, numai ce-i caută a fi. Au nu de la Dumnezău vine tot binele şi răul? Deaicia au crezut Iov patriiarh cum moartia feciorilor lui iaste de la Dumnezău[8]. Cum zicia el deacă văzu paguba şi moartia pre elu, zicia: Dumnezău diîn Savaoth mi-au dat, Dumnezău diîn Savaoth mi i-au luoat, fie numele Domnului blagoslovit ! Şi despre beteşigul lui aşia zicia[9]: ararii-ori-l poate încungiura omul ce trăiaşte în bucurie, cum pre elu să nu-l afle oarece voe ria. Cu direptulu-i aceasta, că Iov cându era mai blând şi traiia mai bine şi era mai cu bucurie, atunci-l răscoli Dumnezău pre elu. După veselie şi după bucurie şi după blândiaţe, elu agiunsă voe ria, jale şi scârbă.

Iacov patriiarh, după ce fu în pribegie, când lăcuia în pământul Cananului, nu avia bănat, iară deacă adusără înaintia lui veşmintele fiiului său, lui Iosif, şi zisără lui: cunoştiu, zice, să-su [!] hainele feciorului tău a lui Iosif? Iară Iacov deacă o cunoscu, şi rupsă haina sa şi să îmbrăcă în jale şi plânsă pre Iosif în vreame multă, cu mare amar.[10]

Aşia şi omul vieţuitoriu în bine şi în blândeaţe, de multe ori află moartia şi bănatul. Cum şi pre David craiu de câte ori-l află bănatul şi amarul de elu când nice o grije nu avia, atuncii aducia veaste ria. Numai cându-i spusără lui că Amon au îngrecat pre Thamar, adecă au făcut păcat frate cu soru [!][11]. Şi dup-aceaia iară omorî Avesalom pre Amon, adecă frate pre frate, priîn ce făcu păcat cu soro-sa. Zău, nice una de aceastia nu-i plăcu lui David craiu. Şi încă mai mare lucru să tâmplă de aceasta, că să sculă Avesalom pre David craiu, fiindu-i lui tată, şi-lu căuta să-l omoară[12].

Şi o muiare surumană diîn Suniam să bucura pentru custul porobocului ce avia, iară porobocul numai cât strâgă diîn braţele mâne-sa: vai, capul mieu, vai ! Şi îndată muri[13].

Şi Ezichiel aşia spune, cum pentru blândiaţe vine pre el nevoe multă şi moarte şi zice: pentru răbdare cu pace, mare amăralâ cazu pre mine[14].

---

[7] lateral: cap. 1
[8] lateral: cap. 1
[9] lateral: cap. 19
[10] lateral: Bitie 37
[11] lateral: Samoil, cap. 13
[12] lateral: Samoil, cap. 17
[13] lateral: Ţrstva, cap. 4
[14] lateral: Isaiia, cap. 38

Pentr-aceaia, acel Dumnezău Sfânt şi bulciuş, el, în bulciuşagul său, scârbiaşte omul cu voe ria şi iară dup-aceaia le dă voe bună şi bucurie şi iarăşi pre cei blânzi elu-l ceartă cu bănat şi cu amar.

Pentr-aceaia, oame creştine, ia aminte cum grăiaşte lov de muiaria sa, fiind ia cu credinţă slabă, zicia el: luoat-am tot binele de la Dumnezău, deci aşia să luoam şi răul. Că aşea-i voia lui Dumnezău, cum şi binele şi răul să luom tot cu mulţimită de la Dumnezău.[15]

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău, oaminii ce trăesc în blândiaţe şi iară ar vria să trăéscă în buecie, aceia de multe ori înaintia lui Dumnezău cad în păcate. Cum căzu David craiu în prăznuşag şi în curvie şi nemziatiul jidovăsc în necredinţă.[16] Deci Dumnezău pre aceia oamini ce trăesc în pace şi în aciastia dulceţi, aşia-i ceartă şi-i dojeniaşte însuşi Sfinţiia Sa şi le zice: Eu ţie zic ascultă-mă, că acmu eşti în pace. Iară tu oame zici că nu vei asculta. Pentr-aceaia, oame creştine, atunci durorile şi chinurile aşia cresc pre tine ca şi durorile muerii ce o să nască prunc.[17]

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău, zău aşia-i podoaba şi blândiaţele omului ca şi abracul la cal şi cumu-i abracul la cal aşia-i omului băutura şi beţiia şi cumu să îngraşe calul de abrac şi apoi zvârliaşte în domnu său, aşia şi omul deacă să îngraşe de băutură şi de beţie până la vig, zvârliaşte în Dumnezău cu păcatele sale. Că omul deaca-şi îngraşe rărunchii întru aleanul lui Dumnezău, saltă cu rău. Că cu mare cheatve [!] bia omul vinul şi apoi-şi bănuiaşte că diîn beţie unora-i bai, altora-i suspini, altora-i ţipăt, altora-i bănat şi plângere, alţii cad în rane şi, sfârşindu-să, mor[18]. Deci aceştia sâmt oaminii ce-s în poposală, carii pre Dumnezău cu păcatele şi cu bueciia-l supără şi-i fac băsău.[19] Cum zice David proroc[20]: ochii Domnului ispiti-vor pre fii[i] oaminilor şi Domnul ispitiaşte direptul şi adevărat că ce-i în inima omului nime alt nu şti fără numai Dumnezău şi sufletul omului. Cum zice şi Pavel apostol: mulţi oamini temători de Dumnezău au pace, răbdare, dragoste, blândiaţe şi dup-aceastia ei n-au nice o dosadă sau pedeapsă şi nice o urgie, ce au pace.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău, diavolul Satana, pârâtoriul oaminilor, să ruşină pentru ce căzu pre lov această răotate mare. Că Satana-l pârâ pre lov înaintia lui Dumnezău fără de nice o vină. Că zisă Satana: ia slobozi tu, Dómne, mâna ta pre lov şi faţă făţişă te va blăstăma. Şi Dumnezău aşi-a făcu, că slobozi şi pusă pâna sa pre lov.[21]

---

[15] lateral: cap. 5
[16] lateral: Erimie, cap. 22
[17] lateral: Erimie, cap. 22
[18] lateral: a cincia carte a lui Moisi, cap. 32
[19] lateral: Amos, cap. 6
[20] lateral: psalom 10
[21] lateral: cap. 1

Şi Iov nu să lăsă de credinţa ce avia cătră Dumnezău. Deci aşia Satana să ruşină.

Pentr-aceaia, creştinii lui Dumnezău, de aicia să luom aminte cum omul ce trăiaşte în pace şi în buecie, curund are schimbare în multe chipuri şi numai ce aştiapte răscoală, scrâbă şi moarte, cum zice Iov: de ce mă temuiu, acealia căzură pre mine.

Aşia gândiia şi David craiu, că elu diîn bine nu va scădia şi elu diîn poposală şi diîn fericăciune la rău nu va sosi şi la voe ria nu va agiunge. Direpţ aceaia, creştinii lui Dumnezău, acestui frate a nostru ce s-au schimbat diîn ceastă lume Dumnezău-i iarte păcatele. Amin !

Versiune reinterpretată

Propovedanie la prunci morţi, scoasă din cartia Sfântului Iov Patriarhul, cu cap şi cu stih

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 103, *Cazanii*, f. 15r-22r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Creştinilor blagosloviţi, grăi-vom doao sau trei cuvinte la petrecanié acestui coconaş mutat dintre noi, pentru mângâiaré părinţilor şi fraţilor. A doa, despre schimbarea omului dintr-această lume, cum să schimbă din bucurie aşia curând pre jeale şi din jale pre bucurie. Că aşia scrie direptul Iov Patriarhul, cap. 17, stih 12, grăind: cu pace am vieţuit şi am petrecut, dar degrabă îmi veni scârbă şi amărăciune, de mă rupsă şi mă zdrobi făr de veaste. O, nu te mira oame că ce să schimbă omul aşia de curând din bucurie întru amărăciune, aşa fără de veaste. Că iată şi Sfântul Proroc David şi împărat scrie în psalom 101, stih 27, grăind: că ceriul şi pământul încă să vor schimba foarte degrabă, că n-au veşmânt stătătoriu. Şi Sfântul Petru Apostol scrie în a 2[-a] carte a lui, cap. 3, stih 10, grăind: că ceriul încă cu mare trăsnet şi ţipet cu stealele lui să va schimba. Dară cu cât mai vârtos neamul omenesc ne vom schimba din toate domniile lumii şi binele ei?

Că şi Pavel Apostol scrie la Evrei, cap. 13, stih 14, grăind: că omul într-această lume nu are loc moştenitoriu au oraş stătătoriu. Precum fu şi lucrul lui Ezechiaş craiu, că-l aduse Dumnezău până la moarte, dară el să rugă lui Dumnezău să-i mai lungească viaţa şi Dumnezău îl auzi şi-i mai lungi viaţa lui 15 ani, de care foarte s-au bucurat. Precum iaste scris la Prorocul Isaia, cap. 38, stih 17. Şi David proroc şi împărat din prebegie îl adusă Dumnezău pre împărăţie, precum scrie în a 2[-a] carte a lui Samoil Proroc, cap. 2, stih 4. Şi Iosif ghizdavul, din robiia lui

faraon mearse pre crăíe, precum iaste scris la întâé carte a lui Moysi Proroc, cap. 41, stih 39, 40, 41. Şi Adonivejec craiu din crăíe agiunse la robie amarnică, precum scrie Birac [!], cap. 1, stih 7. Precum vedem, fraţilor, şi lucrul dreptului Iov. Că din viaţa lui cea lină şi bună şi din sănătate, cu boale greale îl văzu Dumnezău, din bogătate cu multă sărăcie, din bucuriia feciorilor, mare jale şi amar ajunsă, de care lucru grăiaşte: iată cum petreceam viaţă lină şi bună, dară cum veni spre mine amărăciune aşia mare de mă rupsă şi mă zdrobi !

Creştinilor, încă să vom mai căuta, vom mai afla în Sfânta Scriptură cuvinte de ponoslu ca aceasté. Că şi Prorocul Isaia scrie, cap. 38, stih 17, zicând că Ezechiaş împărat zisă: iată, în loc de pace, cu multă răzmiriţă ne văzuşi pre noi, Doamne. O, amar, amar căzu pre noi ! De care lucru doao învăţături vom cunoaşte din cuvintele dreptului Iov, ce zice c-au vieţuit cu pace şi s-au amărât cu grabă. Că aşia scrie, cap 3, stih 25, grăind: că de ce m-am temut, de aceaia n-am scăpat şi de ce m-am temut, aceaia au sosit pre mine. De-aicea putem conoaşte [!], fraţilor, că Iov de multe ori au vieţuit şi cu pace, iar mai de multe ori au avut scârbe şi supărări foarte mari. Pentr-aceaia au grăit aceste cuvinte: că de ce s-au temut, de aceaia n-au nici scăpat. Că el au ştiut că oare în ce vreame şi când Dumnezău va să-l cearnă ca grâul, numai ce n-au ştiut zioa şi ceasul şi au ştiut el că credincioşilor nu le iaste viaţa totdeauna fericită, ce când vieţuesc mai bine, atuncia le va fi viaţa cu păreare de rău. Pentr-aceaia atuncia când au venit pre el amărăciunia şi supăraria, au viat cu pace, mulţămind lui Dumnezău. Iară într-alt chip au fost aşteptând acela ceas a scârbelor, precum arată în cartia lui, la 29 de părţi, grăind: iată Dumnezău pre tine în ceaia lună ce au trecut în mare fericire m-au ţinut şi în zilele tinereaţelor meale Dumnezău era într-o soţie cu mine (cap. 2, stih 4) şi pruncii miei împregiur de mine sta şi toată bogătatia mia spornică era. Iară acum din toate Dumnezău m-au plivit afară. Cu adevărat zice că cu pace au vieţuit. Dară cum fu aceasta de zice că l-au zdrobit şi l-au rupt? Spune Sfânta Scriptură că am auzit din gura lui cum au fost lucrul lui, precum vedem din 3 părţi sau 25, grăind: că Dumnezău mi-au pustiit casa mea de oameni, cel nume mare de bogătatia Dumnezău l-au întors în sărăcie şi cia cunună de pre capul mieu o au luat. De ce mi-au fost dat, de toată mi-au prădat, de toate părţile Dumnezău m-au rupt şi cu toate m-au zdrobit şi pre mine mânié lui m-au făcut, că toţi prietinii miei m-au urât, şi într-o zi casa mea de toate o pustii şi pre mine Dumnezău de tot binele mă pustii şi mă prădă. Dară mai pre urmă ce au zis dreptul Iov, cu ce s-au veselit el? Spune Sfânta Scriptură că au zis: lucrul lui Dumnezău au fost pre mine. Că ce poate fi în lume fără porunca lui Dumnezău? Nemica ! Că din rostul Domnului vine binele şi răul. Aceasta grăiaşte Prorocul Isaia în cartia plângerii lui, cap. 3, stih 37, 38: au poate fi undeva vrun glas de plângere şi Dumnezău să nu-l auză sau să nu-l ştie? Aceasta grăiaşte Prorocul Amos, cap. 3, stih 60.

Învăţătură despre aceaste cuvinte.

O, drag norod a lui Dumnezău, în rari locuri veţi afla aleşi[i] lui Dumnezău petrecând fără de undele părerilor de rău, însă nu veţi afla. Că iaca şi Sfântul Iacov Patriarhul când lăcuia în pământul Cananului foarte cu blândiaţe mari şi lin dezmierdându-să cu fiiul său Iosif, iară când fu într-o zi, îi adusără ceia alalţi fraţi veşmântul lui crunt, plin de sânge, a lui Iosif. Atuncia Iacov îşi rupse veşmântul de pre el şi să îmbrăcă în veşmânt jalnic, deacă cunoscu veşmântul fiiului său cel iubit, Iosif. Că aşia scrie Moysi Proroc la întâé carte a Bâtii, cap. 37, stih 32, 33. Aşia le iaste, iubiţii miei fraţi, lucrul aleşilor lui Dumnezău: când vieţuesc mai bine şi mai cu pace, atunci le aduce Dumnezău viaţă amarnică foarte degrabă. Precum fu şi lucrul lui David Proroc şi împărat, că el de multe ori gustase multe amărăciuni, ce mai mare şi mai rea amărăciune decât aceasta nu avu. Ce când petrecia şi vieţuia mai bine, atuncia îi adusără veaste cum că feciorul său Amnon ar fi curvit cu soru-sa Tamara şi Avisalom au omorât pre fratele său Amnon pentru aceaia. Iată, fraţilor, în casa lui David doao lucruri s-au făcut rreale [!], vrăjmăşiia şi curviia. Că el n-au gândit în viaţa lui cea bună şi cu pace că vor veni spre el aşa degrabnice scârbe ca aceale: să curvească frate cu soră şi pentru aceaia mânie să să omoară unul pre altul. Precum iaste scris în a doa carte a lui Samoil Proroc, cap. 13, stih 20, şi în 16 capete, stih 11. Şi cum era şi cea muiare săracă din oraşul Jujanului care avea numai un prunc mic şi rămasă săracă de bărbat şi toată bucuriia ei acel prunc era, dară numai ţiindu-l în braţă muri, iară muma copilului cu amar mare plânse, zicând: vai, vai fiiul mieu şi bucuriia mia, cum veni spre mine păreare de rău şi scârbă amarnică ca aceasta ! Precum iaste scris în a doa carte a împăraţilor, cap 4, stih 19, 20. Şi Ezechiaş împărat iară într-acesta chip aduce ponoslu mare şi greu. Cum iaste scris la Prorocul Isaia, cap. 38, stih 17, grăind: în loc de pace, care am aşteptat de la Dumnezău şi petrecând cu pace, iată o mare amară (o mare amară) îmi căzu mie.

Tocmeala acelor învăţături

Fraţilor, aşa iaste Dumnezău Sfinţia sa de înţelept în toate lucrurile lumii aceştiia cât gândul lui şi mare mila lui care izvoraşte de la Sfinţia sa ca apa nime nu-l ştie cum poartă grije spre cei buni şi spre cei răi, pre cei buni să-i ţie în viaţa lor, cu grije, ca să să păzască de păcate, să nu-ş piarză viaţa cea de veaci. Pentr-aceaia, când nu-ş aduc aminte, atuncia îi amăraşte Dumnezău şi le tremite au moarte în feciori, au pagubă într-agonisită, au boale greale. Că lui Dumnezău aşa-i iaste voia a spăla pre iubiţii săi de păcate cu lacrămile. Precum scrie şi Prorocul Irimiia pentru săminţiia ludei, cap. 22, stih 21, 23, grăind: aşa zisă Domnul cătră ei: o, voi, oamenilor, de multe ori v-am dojenit pre voi şi nu m-aţi ascultat, ce pentr-aceaia vor veni pre voi nevoi şi durări [!] ca pre mueri când nasc prunci.

Cu adevărat oame să crezi că aşia iaste viaţa omului cea lină şi cu pace ca şi calului obrocul şi ca omului beţiv dezmierdăciunia. Că calul odihnit şi îngrăşat pre domnul său încă-l leapădă. Aşia sânt şi oamenii carii trăiesc în viaţă multă cu pace lină, că uită pre Dumnezău şi să leapădă de Sfinţiia Sa, îngrăşindu-să în vreame multă cu pace. Cum au fost Ejeborun [?], carele s-au tămăduit într-a aleanul lui Dumnezău. Precum iaste scris în a 5[-a] carte a lui Moysi Proroc, cap. 32, stih 15, grăind: zisă Domnul că în zilele cele cu pace mă mâniiară pre mine; pentru aceaia zisă că nu iaste bună pacea oamenilor mei, că i-am îngrăşat; îngrăşatu-te-am pre tine, Israile, şi tu m-ai uitat pre mine, îmbogăţitu-te-am şi te-am înălţat, iară tu te-ai lăsat de mine.

Pentru aceaia Dumnezău pre ai săi pre cari-i iubeaşte, îi ceartă cu moarte în prunci, alteori cu pagube multe, alteori cu morţi şi cu boale răle. Nu va Sfinţiia Sa să-i lasă în vreame multă cu pace şi cu viaţă blândă, ce mai de multe ori îi veade cu aceaste scârbe şi amărăciuni. Că aşia scrie Amos Proroc, cap. 6, stih 1, grăind: zice Domnul: amar, amar şi vai acelora oameni carii-ş pun nădeajdea într-această lume, au în pruncii lor, au în puterile lor. Că Dumnezău pentru aceaia ceartă părinţii cu moarte în prunci ca să vază oare sânt ei stătători în credinţă au ba? Că până-i au şi le trăesc pruncii, uită pre Dumnezău pentru bucuriia feciorilor şi nu-ş aduc aminte că Dumnezău i-au dat şi Sfinţiia Sa îi ţine. Iară părinţii numai ce-s ca nişte daice a-i ţinea. Că Dumnezău de la nime nemică nu ia Sfinţiia Sa, ce ai lui sânt, el i-au luat.

Iară tu, oame, fii pentru toate mulţămitoriu lui Dumnezău, cum au fost şi sfântul şi direptul Iov bogatul. Că el întru toate scârbele lui au zis: Domnul mi-au dat şi iară Domnul li-au luat, fie numele Domnului binecuvântat de acum şi până în veaci. Şi Prorocul Solomon încă scrie, cap. 3, stih 1, 4, 8, grăind: toate au vreame, vreame iaste râsului, vreame iaste plânsului, iaste vreame răutăţilor, iaste vreame păcii. Şi Prorocul Isaiia zice, cap. 22, stih 12, grăind: Domnul zice: eu sânt Dumnezăul şireagurilor, păziţi-vă de mreaja lumii care trage omul spre păgubitura de vecie; eu sânt Domnul şireagurilor, deci când v-aş trimite voao scârbe, cu jeale, cu plâns şi cu vaite, au aşia v-aţi despărţi voi de cătră mine şi n-aţi fi stătători în credinţă.

O, oame creştine, pentru toate să fii mulţămitoriu lui Dumnezău, iară acum, săvârşind acest lucru, iată că vedem adevărat cu Sfânta Scriptură că cu multă nevoe să despart părinţii de fii[i] săi. Precum fu şi Tovie, că cu mult amar să despărţi de fiiul său Toviia, că aşia scrie în carté sa, cap. 4, zicând: fiiul mieu Toviia, eu astăz au mâne voiu muri, iară cu mult amar şi dosadă mă voiu despărţi de tine. Şi Sfântul Ilie Proroc, când [vru] Dumnezău să-l răpească în ceriu, încă zisă lui Eliseiu: fiiul mieu Eliseiu, rămâi aicia în Iereion, că pre mine Dumnezău va să mă răpească în ceriu; iară Ieliseiu zisă: viu-i sufletul tău, nu te voiu lăsa; ce plângând să despărţiră amândoi.

Iubiţii miei fraţi şi a lui Dumnezău creştini, şi Domnul nostru Iisus Hristos ne mânghie cu cuvântul Sfintei Evanghelii. Că aşia scrie la Mathei Evanghelist, cap. 5, stih [!], grăind: ferice de ceia ce plâng, că aciia să vor mânghiia. Cu aceaia veselie şi mângâiare să vă mânghiiaţi şi voi de la Tatăl Dumnezău în veacii netrecuţi şi nesfârşiţi, amin.

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 14r-21v: *Propovedanie la prunci morţi, scoasă din cartea lui Iov Patriarhul, cu cap şi cu stih*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: biblioteca episcopului Vasile Mangra

XII. Învăţătură la omul mort. 3

În acest caz avem de-a face cu un hibrid, am putea spune cu o asociere primară, fără nici cea mai vagă intenţie de sudare între părţile componente: o predică inspirată de o parabolă extrasă din romanul *Varlaam şi Ioasaf* şi o alta construită pe un citat din Apostolul Pavel, în care trupul omenesc este asemănat cu un cort, text cu o structură ordonată matematic, didactic, după modelul predicilor occidentale, indiciu că s-ar putea să ne aflăm în faţa unei traduceri. Oricum, predica dezvăluie lecturi sofisticate, fiind probabil primul text în limba română care foloseşte noţiunea de "medic" – în formula "mădiţian", şi în care este citat Sf. Augustin – "Agustius doctor şi filosof". Termeni precum "poposală", "snuşig", "şator" deconspiră un autor sau traducător originar din Bihor, respectiv faptul că sursele predicii trebuie căutate în literatura maghiară de gen. Desigur, aceste concluzii se ofereau de la sine, predicile maghiare fiind, pentru românii transilvăneni ai secolului XVII, cele mai la îndemână lecturi occidentale, iar originea bihoreană cea mai apropiată de cea de baştină a copistului, care îşi va fi construit repertoriul de texte apelând în primul rând la oferta din proximitate. Nu trebuie exclusă însă nici traducerea / alcătuirea textului în alt areal geografic şi adaptarea sa la graiul bihorean, ceea ce ar presupune o vechime şi o circulaţie incomparabilă cu ceea ce ne oferă fondul documentar consultat. Ceea ce trebuie reţinut din existenţa acestei predici este faptul că modelul de discurs care va face epocă odată cu tipărirea corpusurilor îngrijite de Ioan Zoba era deja prezent în mediul românesc, fără să putem preciza însă dacă această precedenţă a constituit sau nu un stimul pentru protopopul din Vinţ. Insinuarea sa şi pe alte căi nu a putut fi însă foarte veche şi nici prea răspândită, din moment ce va fi practic blocată de cele două ediţii, poate şi ca o consecinţă a încrederii pe care o va fi manifestat apariţia lor sub patronajul unui for ortodox consacrat.

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 82r-95r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Oamini buni şi creştini carii v-au adus Dumnezău pre petrecaniia acestui frate a nostru ce l-au iubit Dumnezău diîn ceastă lume şi să

petriace astăzi de la noi. Că aşia s-au petrecut şi s-au schimbat diîn veac toţi oaminii diîn ceastă lume, cu duriare şi cu amar, cu plângere şi cu bănat. Că Sfântu Pavel apostol zice: toţi vom muri şi ne vom schimba diîn ceastă lume, ce trupul şi singele împărăţiia lui Dumnezău nu va moştini. Pentr-aceaia să cade trupul omului alu îngrupa în pământ să putrediască şi va vini vreame de putrediria trupului să va îmbrăca întru neputredire şi moartia omului întru fără de moarte şi atunci va învііa tot omul şi să va scula. Învііa-vor făcătorii cei de bine pre învieria vieţiei de veaci, iară făcătorii cei de rău pre învieria giudeţului.

Pentr-aceia oamini buni şi creştinii lui Dumnezău, cuvine-să a şti rândul şi obiceaiul legiei creştineşti: omul deacă moare, varecâţi oamini creştini au luminat Dumnezău cu Duhul Sfânt de au vinit pre petrecaniia omului, aşia au lăsat Dumnezău ş-au porâncit Sfinţiia Sa să-lu petriacem de la casa lui ce-au viiat până la casa lui Dumnezău şi de la casa lui Dumnezău până la groapă, rugându-ne lui Dumnezău pentru păcatele lui şi zicând să-i iarte Dumnezău.

Şi iară ascultând cuvântul lui Dumnezău cu toată inima, că celui mort încă i-i de folos şi i de hasnă cuvântul lui Dumnezău şi i de cinste slujba lui Dumnezău la petrecaniia lui. Iară cu mult mai vârtos cuvântul lui Dumnezău iaste de folos şi de hasnă voao cestora ce sinteţi vii. Să-lu veţi asculta cu credinţă bună, că mortul acesta-i mort şi elu nice şti, nice viade, nice simte, nice aude ce facem şi ce zicem noi, că elu numai ce are grije cum va putia da samă înaintia lui Dumnezău de păcatele sale.

Pentr-aceia, oamini buni şi creştinii lui Dumnezău, nice o limbă mai răi oamini nu sâmtem de[cât] noi, rumânii, că noi deaca vinim pre petrecaniia omului, noi toţii până slujim mortul şi zicem Evangheliile şi-i ciarem ertăciune, voi nu gândiţi să ascultaţi cuvântul lui Dumnezău cu direptul şi să aveţi frică de Dumnezău şi de moarte. Ce încă tonţi şi vă aflaţi alte besezi şi vă trufiţi şi vă căutaţi mândriia şi încă doară altul n-au nice vinit să asculte cuvântul lui Dumnezău, ce numai să să fălească şi să să mândrească. Ce zău, vai de voi va fi ! Că zău, bucuriia voastră să va întoarce întru plângere şi veseliia şi râsul vostru întru amar şi veşmintele şi podoabele voastre întru jale şi întru golătate şi besezile şi viaţa voastră întru moarte şi trufiia şi lăcomiia voastră întru nesaţiu şi în niştotă. Că lacomii şi iubitorii de lume nu vor dobândi împărăţiia lui Dumnezău. Pentr-aceaia, oamini buni şi creştini, i-ascultaţi cum ne grăiaşte noao Dumnezău cu pildă şi ne spune Scriptura Sfântă şi zice aşia:

Un om oarecarile odată îmbla pre un câmp limpede şi curat şi nu era pre acel câmp nice pădure, nice dumbravă. Iară acel om, preâmblându-să, văzu viind cătră elu doao fieri gróznice: un leu şi o cămilă, şi-i fu grije omului aceluia de acialia. Iară omul acela începu a suspina că nu avia unde să ascunde diînaintia acelor fieri cumplite. Ce începu a fugi pre acel câmp înainte, iară fugind elu pre acel câmp, află o fântână foarte adâncă de nu avia fund, şi stătu deasupra fântânie[i]. Iară aciale fieri vârtos tare să apropiia de elu. Iarâ omul acela deacă văzu răul,

abătu şi sări în fântână. Iară în coastele fântâniei era crescuţi doi copaci: unul era de avia frunză de aur, altul era de avia frunză de argint. Iară acel om căzu pre lemnul cel cu frunză de argint şi să apucă de şezu pre el şi căută în sus şi văzu acele fieri stând de-asupra lui. Iară o turturia zbură la om şi-i ducia smochine, adecă nişte poame dulci, şi omul mânca, iară turturiaoa plângia de el. Şi dup-aceaia vine şi un corb şi aducia acelui om cărbuni aprinşi de foc şi-i lăpăda pre elu şi cu focul lăpăda pre om şi aspide şi broaşte. Aciastia toate vedia omul acela şi să cutră-mura. Şi iară căută în gios şi văzu doi şoareci, unul alb, altul negru şi mânca rădăcinile copaciului. Şi acolo în fundul fântâniei era şerpi înfri-coşiaţi şi era scoropii riale de le eşiia pară de foc diîn gură. Pentr-aceaia, oamini buni creştini, luoaţi aminte că acel om neînţelept el vedia că nu va fi viu, nice va eşi diîn fântâna aceaia. O, nebunul şi neînţeleptul de el ! Iară elu începu a rumpe frunză de argint de băga în sin şi gândiia cum va putia luoa şi diîn copaciul cel cu frunză de aur şi elu să slobozi să ia şi de aciale de aur. Iară deacă să slobozi, elu nu să putu ţinia, ce căzu în fundul fântâniei cei fără fund, într-aciale scoropii riale şi spurcate. Şi acolo începu alu asurzi pre el şarpele cel groaznic cu şueratul lui ce şuera şi îngroziia asupra lui. Direpţ aceaia aşia peri nebunul.

Pentr-aceaia, oamini buni şi creştini, ascultaţi ce iaste pilda aceasta. Spune aşia: că câmpul acela iaste ceastă lume toată, iară cămila sâmt bătriniaţele omului şi slăbiia noastră, iară leul să chiamă că iaste moartia noastră. Cum zice David proroc: răcniaşte moartia pre om ca leul să apuce sufletul nostru. Iară fântâna aceaia iaste iadul, temniţa dracului cia întunecată şi fără fund. Deci cela om ce va strânge avuşie multă şi va face răotate şi-i va sta inima tot la păcate, iară de împărăţiia ceriului nu va gândi nemică, nice-şi va aduce aminte de moarte, o, vai de el, zău ! În munca de veaci va peri, ca şi omul acela într-acia fântână. Iară lemnul cel de argint spune că iaste nedireptatia şi lăcomiia aceştii lumi ce strâng bogaţii şi nu-şi mai aduc aminte să să teamă de moarte. Iară deacă moare, toate le lasă şi să duce gol în munca iadului şi nu-i folosiaşte bogăţiia şi răotatia cea multă. Iară şoarecii aceia ce rodia rădăcinile copaciului aceluia iaste zuoa şi noaptia, de scurtiază vacul omului. Iară turturiaoa aceaia ce-i aducia smochinele iaste îngerul lui Dumnezău de aduce gând bun la inima omului şi plânge pentru păcatele lui. Iară corbul ce-i aducia cărbunii cei aprinşi cu foc, acela iaste diavolul, ce aprinde inima omului cu foc pre răotatia aceştii lumi şi pre alte păcate spurcate. Iară şerpii şi broaştele şi aspidele iaste munca vacului şi focul cel nestâns ce întru el să vor munci toţi păcătoşii şi spurcaţii şi lacomii şi curvarii şi nemilostivii.

Pentr-aceaia oamini buni şi creştini, Sfântu Pavel apostol zice că şatorul casei noastre acestui de pământ să va sparge, ziditurâ vom avia de la Dumnezău casă făcută fără de mână de om, de moştină împărăţiia ceriului. Sfântul Pavel apostol veseliaşte oaminii ceia ce-s în gura morţiei.

Direpт aceaia, să ne vom schimba diîn şotorul [!] ceştii lumi, iară pre aceia oamini nu-i va lăsa Dumnezău, ce-i va duce în şatorul ceriului, ce-i făcut de mânule Sfinţiei sale şi-i va acolo poposi.

De unde au învăţat apostolul lui Dumnezău acesta lucru, cum că au oaminii cei creştini casă făcută în ceriu fără de mână de om? A dooa oară iară întrabă: ce-i custul omului de pre ceastă lume?

Acesta lucru au învăţat Pavel apostol de la Dumnezău, care lucru i-au arătat Dumnezău lui cându l-au răpit pre el în ceriu şi zice: n-avăm noi aicia casă stătătoare, ce să ne câştigăm casa cia de vecie în ceriu.

Cum grăi şi Sfinţiia Sa Hristos ucenicilor săi: mearge-voiu să vă gătesc loc voao şi iară voiu vini să vă duc pre voi cu mine şi unde voiu fi eu, voi încă să fiţi acolo cu mine.

Pentr-aceaia să ştim la ceasul morţiei cu ce să cade să să veseliască omul. Lucrul dintâiu iaste cum nime moartia cia trupască nu o poate încungiura. Cum zice Hristos în Sfânta Evanghelie, că aşia iaste scris să paţă Hristos şi să între întru împărăţiia Tatălui Sfânt. Iară Sfântu Pavel apostol grăiaşte că-i şatorul cel spărgătoriu custul omului de pre ceastă lume. Pentr-aceaia zice cum că şatorul casei noastre cetui de pământ să va sparge.

Deci, pentr-acé să asamănă şatorului viaţa noastră? Întâiu, pentr-aceaia să asamănă că şotorul [!] nu-i făcut numai să stia într-u[n] loc, ce să mută diîntr-u[n] loc într-altu. Aşia şi viaţa noastră nu o au tocmit Dumnezău să vieţuiască numai într-u[n] loc, ce cum diîn pribigiia ceştii lumi să să schimbe în fericăciunia lui Dumnezău. Aşa-u ţinut Dumnezău supt şator pre Avram şi pre Isac şi pre Iacov în pribăgiia lor, ce direpт aceaia luoară fericăciune. Cum zice Hristos în Sfânta Evanghelie, că Sfinţiia Sa nu avu atâta poposală în ceastă lume unde capul să-şi pleace. Dară, oame creştine, ce te înmiri că să eşti astăzi aicia, mâine airia poţi fi. Cum zice Hristos, că pasările ciale mai scumpe vara şedu cu tine, iară iarna-su pribage. Aşia poţi giudeca că nu va viia totdeauna cu tine custul tău.

A dooa oară, mortul cumu-i iaca, oame, şatorul. Întâiu, cându-l rădică, el iaste frumos şi vederos, ce trufăşiia lui şi mândriia lui în toate zilele scade şi să grozăviaşte şi aţele şi firele lui diîn ceas în ceas putredesc şi să slăbiaşte şi, ploindu-l ploaia şi udându-l picăturile, diîn zi în zi să strâcă şi să rumpe. Aşia şi viaţa noastră iaste minunată şi iaste podobită cu tot fialul de mândrie şi de bine, ca florile pomilor şi a grădinilor şi cu sănătate şi cu minte şi cu toată fericăciunia trupului, ce dup-aceaia diîn zi în zi tot scade şi slăbiaşte diîn trup: că lumina ochilor să întunecă şi mintia să tâmpiaşte şi singele să răciaşte şi trupul să slăbiaşte, mânule trămură şi vinele să potignesc, capul ameţiaşte şi somnul să sfârşiaşte şi toată trufia din zi în zi scade, cum şi florile câmpilor înfluresc şi trăcu.

A treia oară, şatorul putrediaşte şi după putredire piiare şi să face nemică. Aşia şi viaţa trupului nostru, după nevoile trupului nostru

şi după gitrulamul [!] custului nostru să sparge şi piiare. Cum au zis Dumnezău: pământ eşti şi în pământ vei mearge şi diîn pământ iară vei eşi. Direpţ aceaia, ca umbra iaste viaţa noastră şi ca pravulu-i şi ca iarba ce să uscă.

Pentr-aceaia, acesta lucru să învăţăm cum în ceastă lume celarnică rău să nu trăim. Cum zice Pavel apostol: obrazul şi firia aceştii lumi va treace. Şi Pătru apostol zice: ceriurile cu sunete vor treace şi văzduhurile să vor împărţi şi toate jivinile, încălzindusă, (vor) vor arde şi toate făpturile să vor răsipi.

Direpţ aceaia să ne preveghem, că-i fără de nediajde hotarul custului nostru de pre ceastă lume. Cum zice Pavel apostol, că toţi să vor arăta înaintia scaunului celui de giudeţ a lui Hristos cum toţi să ia plată după faptele trupului, au bine, au rău au făcut, şi nime pre sine nu să va putia cruţa. De aceaia cale şi batăr [că] ne vom schimba cu moartia diîn ceastă lume şi fără de casa cea de vecie nu vom putea fi. De unde zice întâiu Pavel apostol: avăm noi casă tocmită în ceriu fără de mână de om, dară aicia n-avăm noi oraş stătătoriu, ce altul să câştigăm. Pentr-aceaia, oamini buni creştini, au răbdat patriiarşii şi apostolii cu pace şi cu blândiaţe toate nevoile de pre ceastă lume. Cum zice Hristos în Sfânta Evanghelie[1]: toţi în casă au poposală.

Iară acolo casa Domnului va fi casă sufletului, că morţii acolo să veselesc. Cum zice loan Bogoslov: auziu graiu în ceriu grăind: iată cortul Domnului lăcuiaşte pre ei şi aceştia vor fi oaminii lui Dumnezău şi Dumnezăul lor cu ei iaste.

Pentr-aceaia Dumnezău are oamini chilini de diavolul şi aleşii lui Dumnezău ei să [!] desupra de diavolul, iară diavolulu-i dedesupt şi aceia oamini sâmt cu Dumnezău în fericăciunia împărăţiei ceriului, cum fu şi Lazar în bucurie. Cum zice în Apocalipsie, că acelora oamini moarte nu va fi mai de multe ori, nice plâns, nice strâgare, nice ustănială.

Avram patriiarh cu giurământ au şezut în pământul făgăduitei cum ară şedia în şatorul străinilor şi aştepta oraşul cel de vecie, în care oraş Dumnezău împărăţiaşte întru elu. O, ce oraşu-i acela de Dumnezău zugrăvit şi făcut, carile niceodată nu să va sparge, nice să va răsipi şi Dumnezău cu sine acela loc l-au gătit celora oamini ce să tem de el. Cum zice Isaiia proroc: în muntele Domnului ce[-l] lăcuiaşte Domnul, cei fără picioare, ologii şi ştiopii nu pot sui şi cei fără mâni nu să pot prinde. Aşia şi în oraşul lui Dumnezău nu pot întra acolo necuraţii şi făcătorii cei de rău.

Dară pentru ce-l chiamă oraş sfânt? Pentr-aceaia că toată direptatia întru elu iaste şi varecâţi simt întru acel oraş, toţi cu singele lui Iisus Hristos sâmt spalaţi şi spăsiţi şi făcătorii cei de bine toţi-i chiamă Dumnezău acolo întru acela oraş. Cum zice loan Bogoslov: văzuiu oraşul cel sfânt, noul Erosalim, carile face despărţire între Erosalimul

---

[1] lateral: Ioan, 14

cel lumăsc. Că Erosalimul cel lumăsc diîn pământ s-au zidit, iară cel ceresc fără poganii, că încă poganii în Erosalimul cel de sus n-au jirtvit, nice vor întra.

Pentr-aceaia la acesta lucru mortul are dojană şi învăţătură multă. Dintâiu, că grumazii şi custul păcatului să rumpe, carile până custăm pre ceastă lume ca apa bem. Cum zice Pavel apostol: o, eu, om păcătos, cine mă va slobozi diîn păcatele meale? Că numai diîn năprasniciile ceştii lumi şi diîn nevoile miale Dumnezău mă va slobozi.

Lui Iuliuş împărat[2] i spusără şi-i zisără lui: astăzi pre tine te vor omorî. Iară Iuliuş împărat zisă: deci mai bine dănuoară să murim, decât totdeauna să trăim rău.

Direpт aceaia moartia din periria noastră ne va slobozi, au de vinitul custului ne va mântui, au de pre rândul morţiei cine va muri, elu va fi mântuit şi nu să va teame de întuniarecul morţiei.

Cum vedem de lucrul lui Tironim, cându cunoscu casa nunţaşilor [!] că va să cază, iară elu scăpă diîn casă şi cei mai mulţi periră. Dară elu înălţă glasul şi strâgă: o, strânşte bună, în carile scăpai !

Pentr-aceaia mortul oaminilor vii aduce folos, cum priîn moarte să înnoiaşte omul. Cum Sfântu Pavel apostol pre noi foarte cu dragoste mare ne învaţă şi zice: în groapă-să trupul cel putreditoriu şi trăcătoriu, care trup să face pământ în porunca Domnului. Că, oame, numai prah eşti şi pravu ţi-i a fi şi apoi iară vei învиia în trup neputreditoriu, aşia cum mai de multe ori supt putredire şi supt moarte nu vei mai fi.

A dooa oară, omul mort să îngroapă cu nehiazu [!] mare, că îndată ce iase sufletul diîn trup diîn acela ceas trupul iaste împuţit şi-i mai grozav de[cât] toate jivinile. Ce la zuoa de apoi iară va învиia întru slavă şi întru mândrie ca aceaia ce nice ochi de om n-au văzut, nice urechi de om n-au auzit, nice la inima omului n-au întrat. Cum zice Isaiia proroc: acest trup trăcătoriu Hristos pre elu-l va schimba şi-lu va asămăna trupului său celui diîn slavă.

A treia oară, omul deacă moare, elu să îngroapă fără de putiare, carile nu-i altă fără numai slăbiciune şi nevoi şi durori şi scârbe, şi iară va învиia cu putiare şi de toate nevoile va fi slobozit şi nu să va teame de năpăştile ceştii lumi şi şohan de-acii înainte bucuriia şi blagosloveniia lui sfrâşit nu va avia.

A patra oară, să îngroapă trupul omului pre lipsa sufletului, că trupul doriaşte şi are snuşig [!] mare de suflet cum va vini la el şi-l va scula şi va învиia trupul sufletesc şi cu putiaria împărăţiei ceriului să va spodobi şi atunci va fi cu sfinţii îngeri a lui Hristos.

Pentr-aceaia, oamini buni creştini, cu această veselie să ne veselim noi când simtem în gura morţiei. Că nu vom peri, ce numai ce dormim în trup au în ograda casei lui Dumnezău. Că jidovii locul mormântului, adecă ţinchirimul lor l-au chiemat beticain, adecă casa

---

[2] Iuliu Cezar

viilor, că ei înc-au crezut că dacă să va îngrupa trupul în pământ şi va putredi, iară va învii. Că sufletului viu şi în zuoa de apoi cu trupul viu va sta înainte. Iară creştinii locul îngrupăciunei lor în limbă grecească l-au chiemat casa adormiţilor. Că varecumu-i omul somnoros de să scutură şi să stârniaşte, care somn o ţine omul în giumătate de moarte, aşia şi Dumnezău va stârni pre oaminii săi în zuoa de apoi diîn somnul morţiei. Că aşia grăesc mădiţiianii[3] de pre somn, cum că boalele ciale multe şi beteşigurile şi ustăniala le vindecă somnul şi le iuşoriază de pre om. Aşia şi moartia scutură custul nevoilor şi poposiaşte trupul de grijile ceştii lumi.

A doao oară, cum că omul nu să şti când calcă somnul, aşia şi sfrâşitul vieţiei lui nu şti când va fi.

A treia oară, cum de omul cel adormit nediajde bună iaste că să va stârni somnul său, aşia şi morţii fără de îndoială vor învii, cum ei să ia în trupurile lor plata faptelor celor bune şi celor riale. Că somnul nu-i de vecie, aşia şi moartia numai ce-i schimbă pre viaţa de veaci.

A patra oară, acolo în aceaia lume încă nu va luoa Dumnezău de la noi băiaţii noştri cei dulci, ce-i vom cunoaşte pre ei. Cum cunoscu Adam pre Evva şi Pătru apostol pre Moysie şi pre Ilie. Pentr-aceaia Agustius doctor şi filosof[4] cu trei lucruri veseliaşte pre oamini: cum că batăr sau dezbrăcat sufletul de soţul său cel trupăsc, încă de mirele său de Hristos nu s-au despărţit, că Sfinţiia Sa iaste cu noi şi pentru credinţă-i întru inimile noastre. A dooa oară, Sfântu Pavel apostol veseliaşte oaminii cu învieria şi cu scularia. A treeia oară, că omul împărăţiia lui Dumnezău o va cunoaşte şi mai bine decât în ceastă viaţă, că aicia numai obrazul trupului viade, iară acolo cugetele încă le va şti. Cum zice Pavel apostol: vini-va Dumnezău şi va lumina întuniarecul şi inimile întunecaţilor. Ce-i custul omului de pre ceastă lume aşia iaste ca şi şatorul. Dumnezău-i iarte ! Amin !

---

[3] medicii
[4] Sf. Augustin

XIII. Predici construite pe *exempla* din literatura patristică

Avem trei astfel de situaţii, în care discursul preia pilde din scrierile Sf. Ioan Damaschinul sau din romanul popular *Varlaam şi Ioasaf*. Deşi la prima vedere circulaţia acestor predici nu pare să fi fost una remarcabilă, observăm că pildele respective l-au inspirat şi pe Samuil Micu în redactarea propovedaniilor sale funebre, publicate la Blaj în 1784, semn că erau destul de gustate în epocă.

1) Parabola fântânii; versiune hibridă

Învăţătură la omul mort

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 82r-95r[1]
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Aştileu, judeţul Bihor

2) Parabola inorogului[2]

Cazanie la îngropare[a] morţilor

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 577, *Miscelaneu*, f. 121r-122v
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Budacu Românesc, judeţul Bistriţa-Năsăud

A[s]cultaţ blagosloviţi creştini !

Odănâoaere [!] au fost fugând un om de un inorog, iară inorogul l-au fost întărând [?] caliia ce să-l agiungă de să-l mânânce. Iară omul, săracul, fugind, Dumnezeu Sfinţiia sa îndireapte-l spre un deal mare şi era acolo o ziapă mare şi groznică afundă foarte şi la mijlocul răpăi crescu un copaci mare de agiunge cu odraslele până în ţermurele râpăei. Iară omul, săracul, deacă agiunge acolo, inorogul şi-l va mânca

[1] **Vezi textul în capitolul XII.**
[2] **Folosită de Samuil Micu în *Învăţătura IV*, p. 44-46.**

pre el, ce să slobozi în copaci şi caută la rădăcină copaciului de să-l vază tare au ba. Iară el văzu 2 şórici, unul albu, altul negru, de roade rădăcini[le] copaciului. De alte parte văzu o aspidă unde-ş ascuţie dinţii săi şi rânje de să-l mănânce. Iară omul, săracul, întristat foarte rău, să întoarce de caută în gios. El văzu un şearpe mare, vrăjmaşul, unde-ş casca gura că de va cădea din copaci să-l mânânce sau să-l înghiţe. Inorogul de sineş sta în ţărmure şi-l înfricoaşă. Iară omul să întoarce de caută cu ochii săi în sus pre odraslele copaciului ce crescuse. Iară lui pica miiare de stredie în gura lui. Iară omul, săracul, deacă dede de dulceaţa strediei, el uită aceaia groază mare şi frica şi spaimă toată, stind şi cascând gura după cé dulceaţă multă.

Drept aceaia ascultaţi ce iaste inorogul. Inorogul iaste moarté, că în toate zilele ne întăreaşte şi ne [a]lungă să ne mănânce şi să ne ia zilele noastre. Iară şóreci[i] iaste, cel alb zua, iară cel negru noapté. Vine zua şi treace noapte şi veacul nostru scurtă. Iară copaciul iaste iadul, vrăjmaşul. Iară aspidele sânt păcatele omului. Iară stredii ce de miiare ce cură din odraslele copaciului iaste lumea şi uităm de ceaia vecinica.

Derept aceaia, creştinilor, să ne aducem aminte totdeuna de moarte şi de viaţa cea veacinică, unde vom sta goli înaintea înfricoşatului giudeţ. Acolo unii foarte să vor ruşina, iară alţii foarte să vor lumina în sălaşele sfinţilor. Ce drept aceaia, fraţilor, strigaţ cătră Hristos Domnul, când va veni să giudece aceasta lume toate şi să ivască ascunsele oamenilor, să mă lasă şi pre mine la lumina de direaptă Sfinţiei Sale, că iubitor de oameni iaste.

O, mare minune, fraţilor şi surorilor şi tot rodul mieu, cum vă înduraţ acmu voi de mă băgaţ în ceasta temniţă gróznica şi întunecoasa, temniţa de veacie ! O, dragii miei părinţi şi fraţi, cum sânt spăimântat eu acmu şi îngrijat că dintr-aceasta temniţa gróznica şi întunecósa şi fără fărăstri nu mă veţ mai scoate nice pre aur, nice pre argint, nici în chizăşie, până voi putredi şi trupul mieu îl va strica cel pământ muced şi oasele meale le vor sfrădeli viermii şi să vor face pământ şi aşe vom lăcui în casele ce n-am mai lăcuit. Ce eu mă rog dumilor voastre, părinţii, fraţii, surorile, pomană să-m faceţ după mine şi la mormântul mieu pururea în zilele mari rugăciuni să-m faceţ dumne-zăiască [!] şi pomana pururea după mine să-m faceţ. Că eu la voi nu voiu mai veni, ce voi după mine veţ veni. Drept aceaia, rugăciunea drept mine să-m faceţ şi să strigaţ cătră Domnul Dumnezău să mă spodobască în lumina sfinţilor şi în curţile direpţilor şi în sălaşul aleşilor de direapta lui Hristos să stau în veacii nesfârşiţi. Amin !

3) Parabola celor trei prieteni[3]

Propovedanie a şaptea la oameni morţi

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*, f. 34v-38v
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

Ascultaţi blagosloviţi creştini pe cari v-au adus milostivul Dumnezău la petrecaniia acestui creştin răpăosat şi înmutat de la noi cătră Dumnezău. Ascultaţi ! Un om avea trei priiateni dintru cari pre doi ei foarte iubea şi-i cinstia şi-i era dragi. Era gata pintru dânşii moarte a lua, iar de al treilia nu avea nice o grijă şi niciodată nu-l cinstia, ci o milă foarte puţină arăta lui. Iar întru una de zile veniră nişte ostaşi înpărăteşti înfricoşaţi şi groaznici să-l ducă la împăratu cu multă pripă ca să-şi dea samă pintru datoriia unui întunearic de talanţi.

Iar el, nepricepându-să ce ar face, căuta ajutoriu să-i ajute la acel dat de siamă groaznică al împăratului. Deci au alergat la prietenul cel dintăia ce avea mai drag şi i-au zis: prietene, ştii că de multe ori îm puneam sufletul pintru tine, iar mie astăzi îm trebuiaşte ajutoriu de la tine la această nevoe ce m-au cuprins, dară ajutoriu cum vei să-m dai şi ce nădejde voiu avea de la tine cătră împăratul? Iar el răspunzând au zis: o, oame, nu-ţi sânt eu prieten, te cunosc cine eşti, că eu am mulţi priiatini cu care voiu să mă veselesc astăzi şi după aceasta să aibi prietini. Ci iată îţi dau 2 veşminte fără de nici un folos, să-ţi fie în calea care mergi, iar alta nu aştepta de la mine.

Aceasta auzind el, s-au părăsit de ajutoriu ce aştepta de dânsul şi au mărs cătră al doilia prietin şi au zis: o, prietine, adu-ţi aminte de câtă prietenie te-ai îndulcit de la mine, iar astăzi căzân[d] în mare scârbă, îm trebuiaşte ajutoriu, ci cât poţi să te osteneşti pintru mine? Iar el au zis: nu sânt îndeleatnic astăzi să merg cu tine, căci că şi eu am năpăşti şi sânt în grija, dară voiu merge cu tine puţin până la jumătate de cale şi iarăş mă voiu întoarce acasă la trebuinţele meale, iar ţie de nici un folos nu-ţi voiu fi.

Deci omul întorcându-să de-acolo deşert şi nicidecum pricepându-să ce va face, tinguindu-să pentru neajutoriul neînţelepţilor lui prietini şi pentru patima ce în zadar răbda pentru dânşii, dup-aceia au mărs la al treilea prietin pre carele niciodată nu-l cinstea şi nici în voe nu-i îmblase şi au zis cătră dânsul cu faţa ruşinoasă şi mâhnită: nu am a deşchide gura cătră tine, că bine ştiu că nu-ţi vei aduce aminte să-ţi fiu făcut vreun bine vreodată, măcar de am şi legat prietinie cu tine. Ci, de

[3] **Folosită de Samuil Micu în *Învăţătura I*, partea a doua, p. 8-11.**

vreame ce m-au cuprins această primejdie cumplită şi într-alţi prietini ai miei n-am aflat nici o nădeajde de mântuinţă, am venit la tine să mă rog de vei putea să-m dai ceva ajutoriu şi nu te lepăda, aducându-ţi aminte de a mea nebunie. Iar el, cu faţa lină şi blândă, au zis: adevărat aşa iaste, eu te mărturisesc că-m eşti de pururia prietin şi, aducându-mi aminte de acé facere de bine a ta, voiu plăti astăzi mai cu asupră. Deci nu te teame, nici te îngrozi, că eu voiu merge înnaintea ta şi voiu ruga pre împăratul pintru tine şi nu te va da în mânule vrăjmaşilor tăi. Ci cutează, priiatine !

Atunci el, umilindu-să, au zis cu lacrămi: oh, vai de mine ! de caria mă voiu jelui mai nainte şi de care voiu plânge de neîndurarea ce-am avut de la cei nemulţămitori şi mincinoşi priiatini !

Tâlc

Priiatinul cel dintăia iaste bogăţiia cé trufitoare, iubirea de argint pentru care cade omul întru întunearece de nevoi şi la ceasul morţii nu folosesc nimic, că nimic nu ia dintr-ânsa, numai nişte pânză cu care să îngroapă. Iar priiatenul al doilia iaste mueria şi cuconii şi alte rudenii şi prietini de care cu jiale ne despărţim de dânşii, căci pintru dragostia lor ne lipsim de dragostia cea sufletiască. Iar la ceasul morţii ei nimic nu ne folosăsc, ci numai ne petrec până la groapă şi aşia să întorc degrabă acasăşi, apucându-să iară de grijile lumeşti şi, acoperindu-l cu pământ, îndată-l uită, ca cum n-ar fi fost.

Iar al treilia priiatin iaste faptele cele bune, credinţa, nădeajdia, dragostia, milosteniia şi alte bunătăţi aseamenea, cari merg înaintea noastră şi, deacă eşim din trup, ne îndreptează înaintea scaunului lui Dumnezău. Şi să roagă preotul pintru sufletul lui ca să-l izbăviască de vrăjmaşii cei cumpliţi şi ne uşurează calia văzduhului.

Pintru aceia acum, la daria sufletului acestui răpăosat, anume (cutarele), s-au rugat noao preuţilor cu limbă de moarte să grăim dumilor voastre tuturor înpreună, celor bătrâni ca părinţilor, celor tineri ca fraţilor, cu ceia ce-au petrecut bine şi cu ceia ce-au avut scârbe, să vă îndure milostivul Dumnezeu să-l ertaţi de toate greşalele lui, ca să vă erte Dumnezău şi greşalele voastre şi să ziceţi toţi: Dumnezău îl erte !

Pintru aceia vă rog pe dumilor voastre să-l ertaţi din toată inima şi cu toată voia, nu numai cu gura, ce de la tot sufletul şi să ziceţi toţi al doilia rând: Dumnezău să-l erte ! Cum zice Domnul nostru Isus Hristos în sfânta Evanghelie, că cine iartă pre pământ, iaste ertat şi în ceriu. Deci şi voao să nu vă fie greu a erta, ce să ziceţi şi al treilia rând: Dumnezău îl erte ! Ca să fiţi şi voi toţi ertaţi de însul şi de milostivul Dumnezeu, amin !

Sfârşitul cazanii şi lui Dumnezeu laudă. Amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 68r-72r: *Istorie la mort*
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Sălaj

Versiune hibridă, rezumată

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, f. 17r-23r: *Cazanie la omul mort, de cinste*[4]
Datare: 1748
Copist: logofătul Nicolae Ludoşan; provenienţă: Dumbrăveni, judeţul Mureş

[4] **Vezi textul în capitolul dedicat *Cazaniei la moartea omului creştin*.**

XIV. Cazania bogatului nemilostiv

Descoperită deocamdată doar în cazanii databile în secolul al XVIII-lea, această temă nu se poate să fi lipsit din repertoriul omiletic funebral al secolului anterior, cele două variante în care am identificat-o în manuscrisele veacului XVIII indicând cu certitudine o circulaţie mai veche. Prima pare chiar să fie o traducere sau adaptare după o predică din literatura protestantă de gen, trădată de formulări precum: "nimenea nu să poate spăsi cu altă numai cu credenţa cea direaptă prin moartea şi prin înviiarea lui Iisus Hristos" (principiul *sola fide*) sau "aicea într-această lume avem loc de spăsănie, iară după moartea omului, nime nu-i poate folosi" (afirmaţie care contrazice eficacitatea întregului ansamblu de practici şi ritualuri dedicate morţilor de Biserica Orientală). Cea de-a doua, datorită stilului şi reiterării unor imagini deja familiare, dar mai ales a faptului că a fost descoperită în cuprinsul unor corpusuri de predici despre a căror circulaţie în secolul XVII nu există îndoială, am atribuit-o aceleiaşi generaţii de predici.

1) *Cazanie la oamenii morţi*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*, f. 117r-123r
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Cuvânt înainte, caută mai sus, list 17.

Pentru aceaia, fraţilor creştenii lui Dumnezeu, ascultaţi ce zice Domnul nostru Iisus Hristos, cum cine va asculta cuvintele lui şi va creade că Iisus Hristos au murit şi au învis[1], acela va avea viaţa de veaci. Pentru aceaia, pravoslavnicilor creştini, doao lucruri ne învaţă Domnul Hristos dintr-această Sfântă Evanghelie cu ce vom putea cinsti pre Iisus Hristos într-această lume.

Întâi, de vom asculta cuvintele Sfintei Evanghelii şi Sfintele Scripturi, că dintr-acealia putem înţeleage voia lui Dumnezeu şi putem cunoaşte păcatele noastre dentr-această lume şi putem înţeleage cu ce voe iaste Dumnezeu cătră noi şi putem înţeleage calea dereptăţii carea ne-au tocmet noao Domnul nostru Iisus Hristos. Să ascultăm şi să

[1] **Cu sensul de *înviat*.**

ţinem cuvintele lui până vom avea suflet împreună cu trupul pre ceastă lume, că mai mare slujbă nu putem face lui Dumnezeu decât când vom asculta cuvintele sale. Precum zice la Ioan, 32 de capete şi stih [...[2]], zicând: cine iaste de la Dumnezeu, cuvintele lui Dumnezeu va asculta. Şi iară zice Hristos: cine va asculta pre voi, pre mine va asculta, iară cine va lepăda pre voi, pre mine va lepăda, căce că cine va iubi cuvintele meale şi le va plinea, eu voiu fi cu el în veaci.

Pentr-aceaia, pravoslavnicilor creştini, să vom creade întru Iisus Hristos cum că Tatăl Sfânt au tremis într-această lume noao domn pre Iisus Hristos să ne descumpere şi să ne spăsească pre toţi păcătoşii. Că nimenea nu să poate spăsi cu altă numai cu credenţa cea direaptă prin moartea şi prin înviiarea lui Iisus Hristos. Şi noi numai pentru Hristos vom putea afla împărăţiia lui Dumnezeu. Precum mărturiseaşte Hristos la Ioan, zicând: aceasta iaste voia celuia [ce] m-au tremis pre mine, cum toţi carii vor creade în Fiiul lui Dumnezeu aceia vor avea viaţa de veaci şi-i va învia la zua de apoi. Şi iară zice Hristos la Mathei Evanghelist, 43 de capete: viniţi cătră mine toţi îngreuiaţii şi însărcinaţii cu păcatele şi eu voiu odehni şi voi răpăusa pre voi; luaţi giugul mieu pre voi şi vă învăţaţi de mine, că blând şi smerit sânt cu inima şi veţi afla răpaus sufletelor voastre, că dulce-i giugul mieu şi uşoară iaste sarcena mea.

Pentr-aceaia, fraţilor, pre morţii noştri să nu-i plângem deacă mor, că de-au ascultat ei cuvântul lui Dumnezeu şi au crezut întru înviiarea lui Iisus Hristos până au fost vii pre ceastă lume, ei sântu în viaţa de veaci şi sufletele lor le-au închinat în mâna lui Dumnezeu. Adevărat acmu sufletele lor sânt cu Hristos întru cea veaselie mare şi întru cea bucurie nesfrâşită. Pentru aceaia, pravoslavnice creştine, până sântem sinătoş şi viem pre ceastă lume să ne grijim de spăsăniia sufletelor şi să ne nevoim a asculta cuvintele lui Dumnezeu în toate zilele şi la toate praznicele. Iară de nu vei asculta, o, oame, până eşti sinătos şi viezi într-această lume şi te va afla şi te va găsi moartea făcând rău şi strâmbătate, atunce va mearge sufletul tău în iadu şi nime nu te va putea scoate de acolo. Căce că aicea într-această lume avem loc de spăsănie, iară după moartea omului, nime nu-i poate folosi, precum auzim de multe ore, oame creştine, cum păţi şi cel om bogat, precum scriia la Evanghelist Luca, 83 de capete, zicând:

Un om oarecarele era bogat şi să îmbrăca tot în haine aurite şi firuite şi să veaseliia întru inima sa în toate zilele şi era înaintia porţii lui un om mişel şi sărac, anume Lazar, ce zecea înaintea porţii celui bogat, în gunoiu, de să jeluia şi să grijiia să apuce ceva den fărâmele şi den cojile ce cădea den masa celui bogat. Ce şi câinii bogatului atâta bine făcea că mergea de lingea ranele lui şi i să mai alina durorile lui. Şi vini vreame de muri mişelul acela, Lazar, şi fu dus de îngerii lui Dumnezeu

---

[2] Loc lăsat necompletat.

în sinul lui Avram, ce să zice întru dulceaţa lui Avram patriiarhul, în grădina lui Dumnezeu, în cea veaselie mare. Iară vini vreame de muri şi bogatul acela şi fu dus şi el de îngerii cei dievoleşti în iadu, în cea muncă nesovrăşită [!] şi în cea pucură [!] nevăzută şi să deşchisără ochii celui bogat den muncă şi văzu pre Avram departe şi Lazar şedea în braţele lui, adecă întru o dulceaţe cu Avram. Şi striga cel bogat den muncă către Avram şi zisă: părinte Avrame, rogu-te fie-ţi milă de mine şi tremite pre Lazar să-ş ude deagetul cel mic în apă şi să-mi stâmpere limba mea, că rău mă muncesc şi mă chinuesc într-această văpae de foc nestinsu. Şi zisă Avram către cel bogat: fiiule, adu-ţi aminte că tu ţe-ai luat dulceaţa ta în viaţa ta, iară Lazar au fost acolo cu muncă şi cu mare trudă. Fost-au flămând şi sătos şi gol şi cu multe durori şi mult au plâns acolo, iară aicea să odihneaşte şi să veseleaşte şi să bucură şi să mângâe într-această lumină mare şi într-această odihnă nesfrâşită. Iară tu te munceşti într-acea muncă mare fără de odihnă şi fără de lumină, că tu te-ai veselit şi te-ai dezmierdat fără de dreptate pre acea lume deşartă. Deci nime nu poate vini de acolo aicea, nice de aicea nu poate vini acolo la voi, căce că între noi şi între voi s-au făcut o prapastie mare. Deci nice întru chipu nu pot vini de aicea acolo, nice de acolo aicea la noi nu pot vini. Şi zisă bogatul: ba rogu-te, părinte Avrame, să tremeţ dară pre Lazar la casa tată-mieu că am mai avut cinci fraţi, să le spue lor întru ce muncă mare mă muncescu eu, deci să nu facă ei cum am făcut eu, să nu vie şi ei într-acest locu de muncă, că mai bine au vrut fi şi miie să fiu fost mişel şi sărac ca ş Lazar. Şi zisă Avram: sânt acolo proroci şi Moisii, să asculte de aceia. Şi iară zisă bogatul: ba rogu-te, părinte Avrame, de are mearge cineva den morţi către ei să le mărturiseascâ, doară să vor pocăi şi să voru întoarce den păcate. Iară Avram zisă: de nu vor asculta de Sfintele Scripturi şi de proroci şi de învăţătorii besearecii, de are şi mearge cineva den morţi, ei nu vor creade.

Pentru aceaia, fraţilor, noi încă să ne nevoim către Dumnezeu cu credenţe dreaptă şi cu lucruri bune, cu milostenii şi cu jertve la sfintele besearecii, cu ruga şi cu postul, că ne va da Hristos împărăţiia sa în veacii netrecuţi, amin !

2) *Cazanie la oameni morţi*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*, f. 15r-18v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

Fraţilor creştini blagosloviţi, bărbaţi şi fămei şi de toată vârstea, cari v-au adus milostivul Dumnezeu la răpăusaniia acestui frate, anume

cutarele, pintru aceia ascultaţi cum ne învăţă această sfântă carte de zice că mai bine iaste a merge în casa de plângere decât în casa veselii. Că ci şi pentru ce? Pintru aceia că la casa plângerii, adecă la oameni morţi, îşi aduce omul aminte de Dumnezeu şi să teme de moarte şi gândeaşte să facă bine, că această lume îi deşartă şi înşelătoare, iară la casa veselii uită omul de moarte şi să asamănă bogatului celuia ce-i bueciră holdele şi gândea să-şi răsipască jitniţile sale şi să strângă acolo toată avuţié şi să zică sufletului său: suflete, ai mult bine, mănâncă, bé şi te veseleaşte. Iară Dumnezeu făcu-l pre dânsul nebun şi-i zise: nebune, sufletul tău l-oi lua întru această noapte de la tine, dară cele ce ai gătat cui vor fi?

Pentru aceia nesaţul şi veseliia pre mulţi ei pierde şi-i face de uită pre Dumnezeu. Că omul deacă i să dă de la Dumnezeu vreun bine pre această lume, el gândeaşte că-i cu nevoinţa sa şi până iaste viu de nemica nu să mai satură, ce, cât veade cu ochii, tot pohteaşte să fie ale sale. Dea[că] are de-a agiunsu, pre atâta să-i prisosească şi nu mulţămeaşte lui Dumnezeu care i-au dat lui toate aceste şi să-şi aducă aminte de cuvântul proorocului David unde grăiaşte de zice: bogăţié cură ca un izvor în casa celor ce-şi lipăsc inima de dânsa. Şi iarăşi zice: de-i avea cât de mult, dar să nu-ţi fie Dumnezeu avuţiia [!]. Şi iarăşi vă aduc aminte că n-am adus nimică în lume, nice vom putea duce, că goli ne naştem din pântecele maicii noastre, goli ne ducem iarăşi în pământ. Cu plâns trăim în lumé aceasta, cu scârbe şi cu jele şi iarăşi cu plâns mergem şi în groapă, şi începutul şi sfârşitul tot cu plângere. Dară ce ne mai amăgim în deşert, că aceştii lumi toate sânt deşerte şi nemişcate, al nostru nu-i nemica întru această lume, nice moşii, nice avuţie, nici părinţi, nici fraţi, nici feciori, nici altă nemică, ce toate le ia moartea de la noi şi să răsipăsc. Că lumea dă omului trei coţi de pământ moşie numai, iară alte moşii şi uricuri rămân altora, iară de la avuţi[e] un rând de haine şi trei coţi de pânză şi de la pădure 4 scânduri, iară altă avuţie rămâne pre pământ şi să veselesc alţi[i] întru dânsa cari nu s-au ostenit şi o cheltuesc cum le iaste voia, iară cela ce au strins, de scump s-au lăsat gol şi flămând şi de-au cerut un sărac un ban, de-au şi avut s-au giurat că n-are şi nu i-au dat şi toată nădeajdea au pus spre avuţie, iară pre Dumnezeu au uitat şi de moarte nu ş-au adus aminte şi să să teame de cuvintu lui Dumnezeu ce-au zis bogatului: nebune, întru această nópte [!], dară cele ce ai gătat cui vor fi? Nu zisă Dumnezeu să le strângă bine şi să le e cu sine sau se-i zică să le dea feciorilor săi sau fraţilor săi, ce zise: cui vor fi? Adecă cum ar zice: cui n-au nice gândit şi căruia ţ-au fost mai urât şi mai de râs, cum vedem de multe ori. Şi de-ar rămâne tocma şi feciorilor săi sau fraţilor, nici aceia nu dau toată avuţiia mortului şi să le ducă unde trebuesc mortului, ce ei încă numai ce merg plângând cu mortul la groapă, decí să întorc la casa sa şi grijesc de nevoile sale, iară de mort uită şi ce rămâne de cel mort ei împart şi să sfădesc şi, cine ce dobândeaşte, cheltuiaşte pre voia sa,

iară nu pre voia mortului.

Deci, vedeţi iubiţii miei fraţi, ce folos are omul de la moşie şi de la feciori şi de la fraţi şi de la părinţi, că această lume cu avuţie şi părinţii şi fraţii şi feciori[i], toţi oameni[i] o iubăsc şi pentru aceste îşi pune omul capul, altul şi sufletul şi puţin folos are de dânsele şi în puţină vreame, ca şi bogatului celuia ce-i era scârbă de Lazar cel mişel ce zăcé înaintea porţii lui, în gunoiu, iară el să îmbrăca în olofer şi urşinice şi să veseliia în toate zilele luminat şi de moarte nu-şi aducea aminte şi de năprasnă veni moartea pre dânsul şi-i luo tot cât avea şi într-o mică de ceas rămasă aşa de sărac cât o picătură de apă n-avé să-şi cumpere din cé bogăţie mare ce avuse şi sărac şi gol fu dus în muncă, în pară de foc, jos, şi, usturat fiind, văzut-au pre Avraam de departe şi pre Lazar în poala lui şi să rugă de zisă: părinte Avraame, miluiaşte-mă şi trimite pre Lazar ca să-şi întindă degetul său în apă şi să-m stâmpere limba mea, că rău mă chinuesc. Nu ceru mult, ce puţin, şi nici atâta nu căpătă, căci că încă nu făcuse milă săracului aceluia. Cum zice Pavel apostol că va fi judeţul fără milă celuia ce n-au făcut milă.

Pintru aceia, fraţilor, mai bună iaste puţinea milă decât avearea multă, cum zice prorocul David că mai bunu-i puţinel a direptului decât bogăţiia cea multă a păcătosului. Pintru aceia şi bogăţiia iaste un dar de la Dumnezeu, ca şi sărăciia. Pintru aceia, cui dă Dumnezeu mult, mult va cere de la dânsul şi cui o dă Dumnezeu avuţiia, nu o dă numai pintru dânsul şi pintru trebile sale, ce să împarţă unde va trebui, că mai apoi va fi întrebare cum au adevăsit avuţiia Domnului său. De va da samă bine, bună plată vei dobândi în ceriu, iară de vei da samă rău, mare pagubă vei păţi, că-ţi caută a muri şi vor lua tot de la tine şi te vor dezbrăca de toate şi aşe gol şi legat te vor trimite în muncă la bogatul cel nemilostiv. Şi de acolo vei cere şi tu milă şi nu vei dobândi.

Ce mai bine până eşti viu pre acest pământ să-ţi grijeşti de suflet, să te ispoveduieşti de păcate înaintea lui Dumnezeu şi înaintea duhovnicului şi pocăinţă să facem şi să ne părăsim de păcate, săraci[i] să miluim, obiduiţii să-i mângâem, năpăstuiţilor să ajutăm. Să nu ne nădăjduim că vom custa mult, că acesta lucru să începe de la diiavolul, ducând pre om la păcat. Întâi aduce aminte de mila lui Dumnezeu şi zice: greşeşte mu[lt] acmu şi te vei pocăi la bătrâneaţe, că te va erta Dumnezeu, că iaste milostiv. Şi pocăinţa mută din an în an, din tinereaţe până la bătrâneaţe şi nu să mai pocăeşte, ce cari fac păcate, în nădeajdea lui Dumnezeu, şi nu să mai pocăesc, unii ca aceia mai grea osândă vor lua. Ştim că iaste milostiv Dumnezeu, însă celor ce să pocăesc şi vin la pocăinţă. Că nu ştii până când te va aştepta, până mâne au poimâne? Şi de năprasnă vine moartea şi duce pre om la judeţu lui Dumnezeu până seară sau până în miezul nopţii şi vei zăcé mort ca şi acest frate înaintea noastră.

Că acesta încă au fost viu eri-alatăeri şi au grăit cu noi şi acum nu grăiaşte şi nu poate grăi să-şi cee ertăciune de la voi, că cu sufletul

să grijeşte de altă cale. Trebuiaşte mult să-i dăm de la toţi, mai vârtos de greşelele sale ce-au greşit dumnealor voastre. Cum zice singur Sfinţiia Sa Hristos: să te împaci cu greşitul tău până eşti pre cale cu dânsul. Deci să cade dumilor voastre carii rămâneţi până la o zi: gazde, părinţi, soţ, feciori, fraţi, slugi, vecini şi alţi cari sânt aici toţi, să vă îndure milostivul Dumnezeu să-l ertaţi. Că zice aşa către căsaşi[i] săi: că, nevoind să ţie agonisită şi casă, de multe ori v-am ocărât şi v-am dosădit, iară acele de-am lăsat şi rămân voao până la o zi, deci cui veţi şti că este datorie, să nevoiţi să împăcaţi şi să plătiţi datoriile şi împăcaţi cu toţi toate scârbele. Aşijdere iară să roagă vecinilor tuturor, cu carii au petrecut bine şi cu cari au avut scârbă, faceţi bine toţi şi-l ertaţi, că zice Sfânta Pravilă: de să vor sfădi vecinii şi nu să vor împăca şi de va muri vreunul dintră-i şi cel viu să margă la groapa celui mort până în patru zile să-şi cee ertăciune şi să zică: iartă-mă frate şi Dumnezeu să te erte şi pre tine. Deci mai bine iaste să să erte oameni[i] până custă şi iar de nu s-au întâmplat cineva din căsaşi să-ş cee ertăciune sau nu s-au întâmplat acasă, tot să zicem Dumnezeu să-l erte şi să fiţi ertaţi şi dumneavoastră de milostivul Dumnezeu, amin !

Copie

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*, f. 15r-18v
Datare: secolul XVIII, ante 1787
Copist necunoscut; provenienţa: "biserica Năpustului" (fondul Blaj)

Cazania a patra la oameni [morţi], la mijlocul popasurilor, mergând la beserică. Cuvânt

Fraţilor, creştinilor blagosloviţi, bătrânilor şi tinerilor, bătrânilor bărbaţi şi mueri şi de toată vârsta, pre carele v-au îndurat milostivul Dumnezeu de aţi venit la petreceria acestui răposat frate al nostru (cutare), pentru aceasta bine aţi făcut că aţi venit, că aşa ne învaţă şi ne porunceşte Domnul nostru Iisus Hristos, că mai lesne este omului să margă la casa plângerii decât să margă la casa ve[se]lii. Că ce şi pentru ce? Pentru aceasta că la casa plângerii îşi aduce omul aminte de moarte şi să teme de Dumnezeu şi gândeşte să se pocăiască, iară la casa veselii uită omul pre Dumnezeu şi nu-şi aduce aminte de moarte, n-are gând se se pocăiască şi să asamănă bogatului acelui ce buecé holdele şi gândi să-şi răsipiască jicniţile sale şi mai mari să le zidească şi să strângă acolo toată avuţia sa şi să zică sufletului său: o, suflete, ai strânsu multu bine, spre mulţi ani, bé, mânâ[n]că şi te veseleşte. Iară Dumnezeu i-au zis: o, nebune oame, sufletul tău să va luoa de la tine în iastă noapte, dară cele ce ai gândit cui vor fi?

Pentru aceasta nesaţiu şi lăcomié bogăţii pre mulţi perde şi face de uită pre Dumnezeu. Că omului dacă i să dă de la Dumnezeu vreun bine pre această lume, el gândeşte că iaste den munca lui şi, până iaste viu, de nemică nu să mai satură, ce, cât vede cu ochii, tot pohteşte să fie ale sale. Şi de are şi de agiunsu, mai mult pohteşte şi nu mulţemeşte lui Dumnezeu, carii i-au dat lui toate aceste şi nu-şi aduce aminte de cuvântul proorocului carele zice aşa: bogăţia de ar curge ca un izvor, încă să nu-ţi lipeşti inima de dânsa. Şi vă aduceţi aminte că nemică n-am adus în lumia şi nemică cu noi nu putem duce din lume, căce goli ne-am născut din pântecele maicii noastre şi iară goli ne vom duce în pământ, în pântecele maicii noastre. Şi cu plângere ni-am născut în lume, cu plângere am trăit în lume, şi începutul şi sfârşitul tot cu plângere iaste. Dară pentru ce ne ducem şi ne mai învăluim în deşert, că ale lumii aceştiia toate sint deşarte şi mincinoasă şi nemică nu iaste al nostru într-această lume, nice moşiia, nice părinţi[i], nice fraţi[i], nice bogăţié, fraţi[i] şi feciorii, ce toate le ia moarté de la noi şi să răsipescu. Că lumé dă omului moşiie numai 3 coţi de pământ, de la bogăţie 3 coţi de pânză, de la codru 4 scânduri, iară alte moşii şi avuţii toate rămân pre pământ şi să strică şi le împart alţii, carii nu s-au trudit cu iale a le strânge şi le cheltuescu cum le iaste voia lor. Iară cela ce li-au strânsu, de multe ori s-au lăsat gol şi flămând, numai ca să strângă, şi de au cerut vrun sărac vrun ban, s-au giurat că n-are şi nu i-au dat şi toată nădejdia sa o au pus spre avuţii, iară pre Dumnezeu au uitat şi de moarte nu ş-au adus aminte şi n-au gândit de cuvântul carele au zis Dumnezeu bogatului: nebune oame, dară cele ce ai gătit, cui vor fi? N-au zis Dumnezeu să le stringă bine şi să lă iae cu el sau să-i zică să le deia feciorilor sau fraţilor lui, ce i-au zis: cui vor fi? Adecăte căruia n-au gândit şi cui i-au fost mai urât şi de râs, precum videm pre multe locuri. Şi de ar rămâne tocma şi feciorilor săi sau fraţilor, nice aceia nu le cheltuesc pre slujba şi triaba mortului şi să le dea unde să cade, ce numai mergu cu mortul până la groapă şi iară să întorcu acasăş, cineş la nevoile sale, iară pre mortu îl uită şi ce rămâne de el împart şi să sfădescu şi, cine ce dobândeşte, cheltueşte pre voia sa, iară nu pre voia mortului.

Deci, vedeţi iubiţii miei fraţi ce folos are omul de la avuţie şi de la feciori şi de la fraţi. Că această lume toţi o iubescu şi pentru dânsa îşi pune omul capul şi sufletul şi puţin folos are omul de ia, tocma o nemică, ca şi bogatul cela ce-i era scârbă de Lazar cel sărac ce sta înaintea porţii lui, în gunoi, iară bogatul să veselea în toate zilele cu bucate şi să îmbrăca în olofire şi în urşinice şi de moarte nu-ş mai aducea aminte. Şi de năprasnă vini moartea la el şi-i luă tot ce avé şi rămase atâta de gol şi de sărac cât o picătură de apă nu avé pre ce să-şi cumpere şi au fost dus în munca focului nestâns şi usturat. Şi muri şi Lazar şi-l duse îngerii în poala lui Avram şi zise bogatul, dacă văzu pe Lazar în poala lui Avram, au zis: părinte Avrame, trimite pe Lazar să-ş întingă degetul cel mic în apă şi să-mi stâmpere limba în gură, că rău

mă chinuescu într-această pară de foc. Puţin au cerut şi nice atâta n-au dobândit, căce el încă n-au făcut milă cu săracul acela. Iară Avram, ca un bun şi blând părinte, nu l-au mai dosădit, ce i-au zis: fiiule, adă-ţ aminte că tu ţ-ai luat binele tău în ceia lume şi Lazar ş-au luat scârba lui acolo. Pentru aceia să ve[se]leşte aicia, iară tu te vei munci aicia.

Deci şi noi, fraţilor, săracii să-i miluim, scârbiţi[i] să-i mângâem, năpăstuiţilor să lă agiutăm să nu gândim că vom trăi mult, că mórté vine foarte degrabă şi fără de veste, răcnind ca un leu, şi te află când nice cu gândul nu gândeşti.

Deci şi acest răpăusat, fratele nostru, încă până eri-alaltăeri au fost viu şi sinătos, cu podoaba şi cu frumsaţe obrazului, iară acum zace mortu fără de suflare, nime nu-i poate agiuta la acest ceas înfricoşat şi cu sufletul său să grijeaşte de altă lume şi el să duce la locurile unde n-au mai umblat şi la împăratul ce nu l-au mai văzut. O, cu câtă frică şi grijă mearge la acé poruncă dumnezăiască, pentru carea îi trăbuia lui mult agiutoriu de la noi de la toţi, iară mai vârtos deacă v-au greşit dumilor voastre, tuturor, să roagă să-l ertaţi.

Şi a 2. oară iarăşi să roagă de feciorii săi şi zice aşa: o, iubiţii miei fii şi feate, că v-am greşit cu ceva şi de multe ori v-am dosădit, v-am amărât fără de vină, iară aceste toate vă rog să le uitaţi şi să nu le mai pomeniţi.

A triie [...[3]].

Versiune hibridă

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5314, *Miscelaneu*
F. 6v-16r: *Cazaniia a doo la oameni morţi, pentru muncile iadului şi pentru mincinoasa şi deşarta lume şi pentru binele ei*[4]
Datare: a doua jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Simion Florea Marian

[3] **Restul filelor lipsă.**
[4] **Hibridizare cu *Cazania la moartea omului creştin*.**

XV. Amarul păhar al morţii

Predica având acest subiect, descoperită deocamdată doar în cuprinsul unui singur miscelaneu, sau una similară, trebuie să fi fost foarte răspândită, formula morţii ca un "păhar umblător" care trece obligatoriu pe la toţi oamenii fiind adeseori invocată în literatura cu uz funebru şi, deci, foarte familiară.

Cazanie la oamenii morţi. Cuvânt înainte

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*] f. 96v-105v
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; proveniența: Bihor

Creştini blagosloviţi pre carii milostivul Dumnezeu v-au spodobit şi v-au luminat inimele şi sufletele dumilor voastre cu darul Duhului Sfânt de aţi vinit pre petreacerea acestui creştin răpăusat şi mutat de la noi cătră Domnul nostru Iisus Hristos, Dumnezeu să vă iarte păcatele dumilor voastre şi a părinţilor voştri. Deci acest creştin răpăusat şi al nostru frate ce să petreace astăzi de pre această lume trecătoare şi înşelătoare şi să gată astăzi să să pue în pravul pământului, drept aceaia ascultaţi şi dumniavoastră cuvântul lui Dumnezeu.

Scris-au Sfântul proroc David craiu, psalm 74, stih 9, zicând: păharul iaste în mâna Domnului şi într-însul iaste vinul carele ruşeaşte şi amăreaşte. Şi acel păhar plinu-i de toate mestecăturile şi drojdiile, den el încă le sug şi le beau toţi păcătoşii pământului. Amar păhar arată noao dumnezeescul proroc David cu Duhul Sfânt de acest păhar, că acel păhar iaste păhar morţii şi-i foarte iute, că acel păhar toată veseliia vieţii omului den lume cât are fi avută pre ceastă lume, păhar[ul] acesta o amăreşate. Întru acest păhar iaste neşte vin otrăvit şi într-acest păhar sânt neşte poame veninate. Vinul dintr-acest păhar faţa omului o grozăveaşte şi vinul dintr-acest păhar oasele omului le răsipeaşte şi veseliia omului o pustiiaşte şi întru mari jeale o întoarce şi vinul dentr-acest păhar limba omului o încue şi vinul dentr-acest păhar înţelepciunia omului o scoate. Acest păhar iaste înfrecoşat, acest păhar iaste înspăimântat, acest păhar iaste groznic şi cu mare dureare şi întru aleanul acestui păhar nu pot sta împăraţii şi crai[i] pământului, că să spăimântează foarte tare şi tăriile lor slăbăsc şi sfaturile lor le răsipeaşte şi trupurile lor în pământu le întoarce. Acel păhar tăriia şi putearia dentru ei o scoate, cum iaste scris în cartea lui David proroc şi împărat, psalm 68, stih 10, 11, grăind: numai deşerţie sint fii[i] oamenilor, mincenoşii fii

[ai] domnilor, de s-are pune în cumpănă mai iuşori are fi decât deşerţii. Şi iare zice: nu vă nădăjduireţi în presurare şi în răpire, nu fireţi deşerţi, de să vor înmulţi bogăţiile voastre, nu vă punereţi inima spre iale, că sânt trecătoare.

De acest păhar amar spune David proroc că sânt deşerţi şi trecători domnii şi toţi oamenii despre pământ. Cumu zice David proroc şi împărat, psalm 145, stih 3: nu vă nădăjduireţi în puternicii, întru fii[i] oamenilor, întru carii nu iaste spesenie, că iasă sufletul lor şi să întoarce în pământul său şi într-aceaia zi vor peri toate cugetele lor. Aceaia zi iaste atuncé când toarnă Dumnezeu pre ei vinul den păhar den mâna Sfinţii Sale în ceasul morţii.

Acest păhar gustă-l şi Alexandru împăratul de la Machidoniia şi să spăimântă şi tăriia împărăţii lui cu carea el birui toată lumea ia slăvi [!]. Acest păhar deacă l-au gustat Alexandru Machidon, de a oştirea să părăsi şi împărăţiia o pierdu şi de acest păhar Alexandru să spăimântă mai tare decât de Darie şi de Poriu împărat. De acest păhar Alexandru să spământă [!] mai tare decât de toţi împăraţii cei lumeşti. Că den cuvântul lui Alexandru putem vedea acel păhar că iaste amar şi-i fricos şi spăimos şi cu multă duroare. Acest vin roşiu spune Sfântul David proroc că iaste moartia. Şi Alexandru, cându să apropie moartia de el, cu mare dureare începu a să jelui şi cu mare plângere începu a plânge şi cu greale lacrămi ca izvoarăle apelor mergea pre faţa obrazului lui de l-au usturat şi inima şi cu mare amar începu a grăi, zicând: o, trecătoare viaţă ce eşti într-această lume trecătoare ! O, moarte mânioasă şi nemilostivă ! O, viaţă zburătoare şi cât eşti tare grabnică fugătoare şi întru multă întristare cu grabă te arătaş schimbătoare ! O, moarte cumplită şi fără de îngăduială ! O, mărire putredă şi neputincioasă ! O, moarte, tu eşti cel păhar plen de otravă ce amărăşt orsocat [!] trupul mieu şi-l împluş de durori şi de giunghiuri amară şi usturoi ! O, lume şi soare, cum întunecaş, şi faţa mea cea împărătească dentru voi în pământ întunecat pogoară de să astupă cu putregiune ! O, maica noastră pământule, cumu ne araţi de frumoş şi apoi cât [de] cu grabă te întorci de iarăş iai frănseaţele [!] noastre la tine şi le răsipeşti şi sântem ca ş[i] cum n-am mai fi pre tine ! O, făpturi şi frămseaţele lumei aceştiia, cumu vă ascundeţ ! O, împărăţie lumească, cumu te aflaş fără de puteare ! O, moarte putearnică, tare eşti pre lume ! Că înaintea ta nice un împărat nu poate sta de alean ţie ! O, păhar amar, cum nime nu te poate suferi ! O, moarte, putearnică eşti pre lume, că nice un voinic pre lume, cu zale îmbrăcat şi cu arme bune împregiurat, pre tine nu te poate birui şi izbândi ! O, moarte, armă tare, că de tine nu potu scăpa domnii în cetăţi şi săracii în pustii şi în măgurile munţilor ! O, moarte, tare eşti, că de tine nu să pot plăti domnii cu avuţiia şi cu bogăţiile sale, cu aurul şi cu argintul şi cu adimantul ! O, moarte gróznică, mare-i putearea ta, că birueşti cu tot ce-i viu pre lume şi într-apă ! O, ceas de spaimă şi de dureare, cum mă arătaş întru mare grije de putregiune şi

întru schimbare de lume!

Adevărat, acesta-i cuvântul de priipă ce-au grăit Sfântul David proroc de acel vin roşiu, aceastea sânt drojdiile păharului aceluia ce-i în mâna Domnului. O, cât îs de amară ! O, cât îs de veninate ! O, cât îs de usturoi ! O, moarte, câtă înţelepciune avuiu şi de tine nu putuiu scăpa ! Ce adevărat aceasta iaste cuvântul Sfântului Domn Savaoth ce au grăit lui Adam când au călcat porunca lui Dumnezeu în raiu şi[i] zisă cum, oame, den pământ eşti şi iară pământ te vei face. Cum scrie la Bitie în 3 capete, zicând: în sudorile tale vei mânca pâinea ta până te vei întoarce iară în pământul tău de unde eşti şi zidit.

Aşa şi eu, căce fuiu împărat şi cu multe mii de voinici biruíu şi pre mulţi împăraţ bătuiu carii era tari şi putearnici, iară acm[u] cu degrabă moartea supt putearea sa mă surupă.

Adevărat iaste plin cuvântul Domnului ce-au grăit lui Adam, că trupul omului iaste pământ şi iară să întoarce în pământ de să răsipeaşte. Aşea şi eu gustaiu acm[u] den păharul morţii şi mă surupă şi nime nu mă poate scoate, nice mă poate răscumpăra. O, moarte, tu eşti împărat, iară eu înaintea ta mă aflu ca un rob ! O, moarte, tu eşti slobodă, iară eu sânt legat ! O, moarte, tu eşti tare, iară eu mă aflu slab şi neputincios înaintea ta ! O, moarte amară şi mănioasă şi nemilostivă ! O, moarte, chipu gróznic şi întrestat ! O, moarte, zi de dureare şi de scârbă şi de amărăciune ! O, moarte, săgeată veninată şi străbătătoare, carea săgeată cu mare dureare pătrunsăş inima mea şi scosăş sufletul mieu den trup afară şi trupul mieu dai-l mâncare pământului şi hrană vermilor şi şerpilor şi broaştelor ! O, trupu gingaş de împărat, cum pogoară în temniţă întunecată şi eşti putregiunei dat ! Tu, trup ominesc fără de puteare, poţ socoti şi poţ vedea că nu eşti moştenitoriu pre ceastă lume. Că moartea iaste stăpânitoare a toate nemzeatiurele de pre pământ şi înaintea morţii nime nu poate sta întru puteare să o biruiască.

Acesta-i acel păhar cu vinul cel iute, ce ne arată noao David proroc zicând că iaste în mâna Domnului şi den acest păhar băură toate nemzeatiurile de pre pământ, de la Adam până acm[u], şi să răsipiră. Acest păhar deacă-l gustă împăraţii şi domnii pământului, pierd împărăţiile lumii şi domniile lor. Acest păhar beau-l bogaţii şi, gustând ei, şi pierd bogăţiile. Acest păhar beau-l săracii şi scapă den sărăcie. Acest păhar deacă-l gustă robii, es den robie şi acest păhar deacă-l beau bolnavii, să tămăduesc de boalele lor. Acest păhar şi noi carii ne vedem acmu vii, avem a-l gusta cu degrabă şi cu amar.

Deci, şi noi văzând iuţimea acelui păhar, să ne grijim şi să ne socotem, ca să nu ne amărască drojdiile ceale amară a muncelor de veaci, ce să facem bine sufletelor noastre, ca să ne veselim şi noi şi să ne bucurăm întru împărăţiia ceriului şi la lumina raiului, întru carea şi pre noi, Doamne Iisuse Hristoase, ne spodobeaşte, acolo să te lăudăm şi să te proslăvim cu Părintele şi cu Fiiul şi cu Duhul Sfânt, acmu şi pururea şi întru veacii netrecuţ şi nesfrăşiţi, amin.

XVI. Cazanie la coconi mici

Deşi am identificat-o doar în manuscrise din secolul XVIII, această cazanie aparţine, cu foarte mare probabilitate, secolului XVII. Un argument ar fi datarea atât de apropiată de limita superioară a acestui veac a primelor versiuni cunoscute: cca 1716 şi 1720, un alt argument ar fi apropierea vizibilă dintre conţinutul ei şi câteva paragrafe din cea de-a treia cazanie din corpusul publicat la 1689, în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean, şi ea o *Cazanie la oameni şi la cuconi mici morţi*. Această apropiere ridică problema unei posibile descendenţe a uneia din cealaltă. Este adevărat că, în comparaţie cu celelalte cazanii databile în secolul al XVII-lea cu circulaţie exclusiv manuscrisă, aceasta pare a fi singura cu pretenţia de a se plia pe o categorie relativ individualizată de defuncţi, dar, în condiţiile în care avem o *Ertăciune la prunc* datată 1668, în redacţia popii Pătru din Tinăud, trebuie acceptată şi existenţa unei cazanii aferente: aceasta, o alta sau chiar mai multe, rămase deocamdată nedepistate. Posibilitatea ca oraţia în cauză să fi fost inspirată din textul tipărit şi, deci, chiar dacă aparţine secolului al XVII-lea, să fie totuşi posterioară anului 1689, pare cu totul exclusă, copiile realizate pe parcursul secolului al XVIII-lea scoţând în relief o individualitate foarte clar conturată, ceea ce nu se poate spune despre niciuna dintre celelalte derivate ale cazaniilor tipărite la 1689, în ciuda numărului lor impresionant. Rămâne deci să acceptăm faptul că ne aflăm în faţa uneia dintre sursele folosite de autorul cazaniei tipărite, mult mai probabil decât că avem de-a face cu două derivate ale unui text încă necunoscut.

Privind spre locul de provenienţă a manuscriselor care conţin această cazanie, observăm că singurele despre care avem astfel de date sunt originare din aceeaşi zonă unde a fost redactată şi *Ertăciunea la prunc*, adică Bihor-Sălaj, ipoteza lansării de aici a textului fiind extrem de tentantă. Devine de neînţeles însă cum de numai aceasta a reuşit să se extindă în restul Transilvaniei, toate celelalte produse similare întâlnite în respectivul areal dovedindu-se fie că au făcut drumul invers, dinspre Transilvania spre Bihor, fie că au avut doar o răspândire locală. Mai există şi alternativa ca şi manuscrisele al căror loc de origine nu ne este cunoscut să aibă aceeaşi provenienţă vestică, cazania nemaiieşind în acest caz din tiparul observat la celelalte predici, iar contactul lui Ioan Zoba cu acest text să fi fost posibil doar în urma unui demers special pentru obţinerea unui număr cât mai mare şi mai divers de asemenea creaţii, fapt perfect

explicabil pentru un cărturar care se erija în rolurile de traducător, editor şi chiar autor de astfel de texte.

Cazanie la coconi mici

Sibiu, Biblioteca Judeţeană "Astra", CM 26, *Miscelaneu*, f. 7r-8v
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

Ascultaţi creşti[ni] pravoslavni[ci] carei v-au adus Dumnezeu la petrecanie acestui cocon carii l-au poftit Dumnezeu dintr-această lume înşelătóre, bine aţi făcut că aţi venit să-i petreceţi trupşorul lui până la mormânt. Şi luodu-şi [!] zioa bună de la dumneavoastră, să roagă cu mila lui Dumnezeu şi a Maicei Precurate şi a tuturor sfinţilor şi dumilevóstre tuturor să vă milostiviţi să-l sloboziţi di[n] gura dumile-voastre câte un cuvânt de ertăciune, ca să-l erte Dumnezeu. Ştiind că nime nu-i fără greşală într-această lume, precum scrie prorocul David în 50 de psalmi, stih 5, zicând că iată întru fărădeleagi m-am zămislit şi în păcate m-au născut maică-mea.

Că moartea vine pâ[n]dindu-ne ca lupul răpitoriu şi ca furul şi tâlhariul apucătoriu. Pre unii îi apucă moartea în slabe bătrâneţe, neispoveduiţi şi nepocăiţi. Pre alţii îi apucă moartea într-aşternuturi moi şi în scaune frumoasă, cumu-i drag lumii a petrece. Pre alţi[i] îi [a]pucă moartea în mâncări dulci şi în băuturi scumpe şi în cântece şi în beţii. Pre alţi[i] î[i] [a]pucă moartea în domnii, veselindu-să într-alate [!] şi în scoposă frumoasă, dănţuind în şeţii [!] şi în râsuri carele sânt iubite diavolului şi cu plăcere omului. Pre alţi[i îi] apucă moartea în tinereţe cându-i mai drag a petreceşi a vieţui în lume. Pre alţi[i] îi apucă moartea coconi mici, precum vedem astăzi înain[n]tea noastră acest cocon. Venit-au moartea pâ[n]dindu-l ca un lup răpi(to)toriu ce apucă miluşei din oi. Aşe degrabă l-au apucat moartea de la ţiţe şi din braţăle mâne-sa care acum pentru dânsul iaste în scârbă şi în jale şi ca o maică să tângueşte, că trupul şi inima ei iaste mâncată de suspini amară şi uită durerea dintru adâncul sufletului său zicând: vai de mine, fiiul mieu şi vederea ochilor mei, întórce-te fiiul mieu şi dulce suflete şi mângâia pre tatăl tău şi maica ta (ta) şi vezi lacrămile ce varsă după tine, fiiul mieu, cum să udă sălaşul tău cu lacrămile pări[n]telui tău !

O, mórte nemilostivă, cum ne coseşti pre toţi şi ne amărăşti cu veninul tău ! O, lume înşelătoare, cum în puţină vreame ne îndulceşti şi apoi iară ne amărăşti ! O, necre[din]cioasă moarte, dară cum te-ai indurat de-ai săcerat acest spic de grâu care au răsărit întru noi şi necopt fiind? Dară acest struguraş necopt şi verde cum te-ai indurat de l-ai cules fără de vreame? O, mórte amărâtă, cum te-ai îndurate de-ai

rupt această floricé răsărită între noi? O, îngrozită moarte, acest coconaş ca o mlădiţe sădit înainté ochilor noştri cum te înduraşi de-l omorâşi cu săgeţile tale şi faţa lui ce crudă pajişti[i] o ai asămănat şi trupşorul lui cu pământ îl împreunezi? O, moarte gróznică, [cum te-ai îndurat] de-ai luoat nevinovat sufletul lui din trup şi ai lăsat pre părinţii lui în scârbă şi în jele, pustii şi jucuiţi ca şi via după ce o culeg şi ca miriştile după săcerişi? Că pre acesta îl avé părinţii lui bucurie şi veselie, pre acesta îl ave ei razim ochilor şi tărie, pre acesta-l avé părinţii toiag şi stâlp întru bătrâneţele lor, văzindu-l înaintea ochilor uita şi văluşagurile, dezmerdându-să cu dânsul, pre acesta avé ei nădejde că la slabe bătrâneţe îi va socoti.

O, jelnică maică, plânge pre fiiul tău, că până acum au petrecut pre pământ întru această scurtă trecătoare viiaţe împreună cu noi. Iată, acum lasă lumea, părinţii, fraţii şi surorile, prietini[i] şi cunoscuţii şi vă lasă tuturor mângâere nedejdea învierii, pre Domnul Hristos să vă mângâeţi şi să ziceţi aşe: Dumnezeu l-au dat, Dumnezeu Sfinţiia sa l-au luoat. Iară acum ducându-să cătră Domnul Hristos acest fericit cocon, să roagă iubiţior săi părinţi să se milostivească din mila lui Dumnezeu săl erte. Şi iară zice că v-am fost în această lume numai de obidă înaintea ochilor şi de amar şi de jele, ce mă rog să mă iarte toţi carii v-au adus Dumnezeu Sfinţiia Sa la îngroparea mea şi la prestăvirea mea dintr-această lume şi vă las pre dumileavoastră [!] în locul lui să vă bucuraţi cu toate făgădui[n]ţele lui Dumnezeu ce au gătit şi nedejdea învierii să aveţi pururea şi în veaci, amin !

Cópii

1) *Cazaniia la pruncii cei mici*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*, f. 27r-29r
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: "besereca Năpustului", fondul Blaj

Cuvânt înnainte. Blagosloveşte părinte.

Pravosloavnicilor creştinilor pre carele v-au îndurat milostivul Dumnezeu de v-aţi lăsat trebile şi grijile casălor domnilor voastre şi aţi luat ostenială de aţi venit la petreceré acestui pruncu mititel carele de curund au fostu răsărit între noi. Pentru aceasta bine aţi făcut, dragii miei, că aţi venit să-l petrecem până la groapă.

Deci şi el ca un pruncu fără de răutate, iată că-şi ia ziua bună de la (de la) dumniavoastră de la toţi şi zice aşa: dragii mei, iertaţi-mă cu toţii, căce macar am avut zile puţine pre această lume mincinoasă, iarăşi ştiu bine că v-am greşit cu ceva, precum zice David proroc la

psalmul 50: că iată întru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-au născut maica mé. Deciiu şi eu ştiind că sint zămislit întru fărădelegi, născut în păcate, mă rog să mă ertaţi, că moartea au venit ca un lup leşuin-mă şi ca un tâlhar pândindu-mă şi astăzi mă ascunde supt pământ denaintea ochilor părinţilor mei. Venit-au moarté şi m-au apucat din braţele maicii mele şi dinainte ochilor tătăne-mieu. Care inimile lor multă scârbă au şi mare jale li s-au întâmplat astăzi şi să rumpe inima maicii mele suspinând şi zice aceste cuvinte: o, fiiul mieu şi fătul mieu, nu auzi pre tată-tău cum plânge, iată-ţi şi maica ta carele ti-au născut, oh, sufletul mieu cel dulce, oh, lumina ochilor mei cum să stânge ! Scoală-te, fiiule, şi mângâe pe tatăl tău ! Oh, fiiule, scoală-te şi răcoreşte inima maicii tale ! Întorce-te, fiiul meu, şi mai vorbeşte cu noi cum vorbei odinăoară ! Căce moartia ta, fiiule, rău au rupt inima părinţilor tăi. Deşteaptă-te, fiiul meu şi inima mé, şi vezi lacrămile ce să varsă pentru tine şi cum să udă sălăşelul tău cu lacrămile părinţilor tăi.

O, moarte fără credinţă, cum ne coseşti pre toţi şi ne amărăşti cu veninul tău ! O, lume înşălăto(re)are şi mincinoase, cum în puţină vreme ne îndulceşti, apoi mai curund vii amară ! O, moarte necredincioasă, cum ti-ai îndurat de ai săcerat acest spicşor verde? Cum ti-ai îndurat de ai rupt această floricé tânără carele au răsărit de curund între noi şi frumos înflorită? Oh, cum ti-ai îndurat de ai cosit acest struguraş necopt şi fă[r] de vreme? O, moarte gróznică, căce ni-ai răpit acest cuconaş tânăr dintre noi şi cu săgeţile tale l-ai muncit şi faţa lui cea veselă supt pajişte verde o pui aztăzi şi trupşorul lui cu pământ îl acoperi şi sufletul lui cel fără răutate şi nevinovat l-ai despărţit de trupşorul lui cel fără păcate şi ai lăsat pre părinţii lui pustii şi jalnici ca nişte mirişte după săceriş ! Căce pre acesta îl avé părinţii lui bucurie, pre acesta îl avé razim ochilor şi lumină, acesta le era toiag în vremé slăbiciunilor, acesta le era veselie în vremé scârbelor lor, căce uitându-se la dânsul îşi uita valurile şi nevoile aceştii lumi, pre acesta avé nădejde părin[ţii] lui că-i va socoti la bătrâneţele lor şi la slăbie lor.

O, maică jalnică, acum plânge pre fiiul tău ! Că până acum au petrecut înpreună cu voi într-această lume trecătoare şi cu viaţa scurtă şi acum iată că lasă lume, părinţii, fraţii, prietenii şi toţi cunoscuţii şi vă lasă tuturor mângâere nădejdé învierii, pre Domnul Hristos.

Şi el acum, mergând cătră Hristos, să roagă iubiţilor săi părinţi şi zice aşa: ertaţi-mă, dragii mei părinţi, căce eu am fostu înainte ochilor voştri numai de obidă şi de mare jale în lumia aceasta. Ce mă rog să mă ertaţi cu toţii, pre carele v-au adus Dumnezeu la petrecere mea şi la îngroparia mia. Căce acum eu mă duc dintru această lulia [!] mincinoasă şi eu, pruncul mic şi brudiul fiind, mă ducu singur înstreinat în cale departe, neavând ştiut, neavând cunoscuţi pre nime. Şi iarăşi zice cătră părinţii săi: o, iubiţii şi jalnicii mei părinţi, rău v-am întristat cu moartia mia la această vreme de acum. Ce mă rog dumilor voastre, lăsaţi plânsul, lăsaţi amarul şi tâ[n]guiria, încetaţi lacrămile, căce acum

plângeţi, veţi râde atuncea când mă veţi vidé. Atuncea veţi sălta şi vă veţi bucura şi veţi striga cu apostolul Pavel: [...]tă eu şi pruncii carele mi-au dat Dumnezeu. Şi aşa veţi avé bucurie pentru mine în veselié cé neîncetată, întru împărăţiia ceriuriu [!], în viaţa de veci, acum şi pururé şi în vecii veciilor, amin !

2) Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49, *Cazanii la oameni morţi*
F. 31r-34r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

Versiuni hibride

1) *Cazanie la morţi. 1. Pentru sufletul bun*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 73, *Molitvelnic*, f. 230r-236v
Datare: cca 1716
Copist necunoscut

Pintru aceaia dumilor voastre, creştini blagosloviţi carii v-aţ adunat la casa cea de jealea şi la petreaceria acestui frate al nostru, cu suflet plecat şi cu inimile înfricate veţi asculta şi poveastia sufletului celuia ce iaste bun şi direpţ. Cându să prestăveaşte omul bun şi direpţ dintr-această lume, trimite Hristos îngeri buni la dâns. Că are Hristos doao ceate de îngeri: o ceată o chiamă îngeri blânzi şi buni şi milostivi, o ceată o chiamă îngeri iuţ şi mânioş şi fără milă. Deci la care suflet eiaste [!] bun şi drept, tremite Hristos doi îngeri buni din ceata cea blândă şi aceia îngeri sânt îmbrăcaţi în veşminte luminoasă ca soarele şi încinşi cu brâele de aur ceresc şi pre veşmintele lor iaste scris IS HS NI KA, numele lui Dumnezău. Şi deacă trimite Hristos acei doi îngeri, ei mărg la suflet cu blândeaţă şi să arată milostivi şi zic: eşi suflete din trupul cel putrezitor şi blem să-ţi arătăm pre unde ce bine ai făcut în viaţa ta. Iară sufletul să roagă: mai lăsaţi-mă un an sau o săptămână sau o zi, să mă pocăesc. Iară îngerii zic: eşi suflete, c-au văzut Dumnezău bunătăţile tale ş-au auzit ruga ta şi te-au pohtit înainte să mărgi.

Iară sufletul atunci iasă din trup şi zboară în mâna îngerilor şi-l iau îngerii şi-l poartă întru o clipală de ochi pin toată lumia, de-i arată toate bunătăţile ce-au făcut pentru ertaria păcatelor sale cum s-au ertat şi, deacă-i arată toate, iarăşi să întoarnă îngerii cu sufletul la trup şi aşteaptă îngerii cu sufletul lângă oasă până ce vin preuţii şi slujesc oasăle şi le duc la beserecă şi, cându fac preuţii obiceaiu de prohodesc

oasălă şi fac sărutaria mortului de să iartă cu oasăle, atunci zic îngerii cătră suflet: vezi-ţi oasăle tale, suflete? El zice: văz. Până în de 3 ori îl întreabă şi iarăşi zic: pasă, suflete, de-ţi sărută oasăle tale şi te iartă cu iale şi caută bine să le cunoşti, că la giudeţiu iarăşi te vei întoarce în trup şi în oasă şi te vei face om cum ai fost. Atunci mărge sufletul lăcrămând şi suspinând şi-ş sărută oasăle şi să iartă cu iale şi, ducându-să oamenii şi gustă pamentia, îngerii încă toarnă şi prevăsc până potrevăsc şi slujesc pamintia şi, când fac preuţii otpust, atuncia zboară îngerii cu sufletul spre ceriu şi sose[s]c la vamele păcatelor, 26 de vame, scaune drăceşti, şi la toate vamele îl cearcă să vază de tot fealiul de păcate ce va fi făcut, iară sufletul căutând spămăntat ca o f[i]ară spăriiată. Iară îngerii zic: nu te spămănta, vitează suflete, ce fii veasel, c-au văzut Dumnezău bunătăţile tale şi s-au şters păcatele tale din catastivul vamelor acestora.

Şi trec îngerii cu sufletul de la vame, iară dracii deacă-l vădu că-i suflet bun şi nu-l pot lua de la îngeri, ei să fac tâlhar[i] de vor să-l ia cu sila de la îngeri, în trii locuri, şi decă să apropie de îngeri, lor le piiare putearia şi zic: pasă, pasă, viteaze suflete, că bine ti-ai păzit di-ai scăpat din mânule noastre. Iară sufletul nu zice nemică până ce soseaşte în poarta ceriului şi stă acolo şi zice cătră diiavoli: acum cunosc c-am scăpat din mânule voastre, draci întunecaţ.

Şi de-acole purceasără îngerii cu sufletul prin gloatele îngerilor, prin ceriu, şi întreabă îngerii unii de alţi[i]: oare ce suflet treace? Alţii zic: treace un suflet bun şi direpţ ş-au ascultat învăţăturile cărţilor şi a preuţilor şi bine s-au păzit şi astăzi şi noi, îngerii, în ceriu, ne bucurăm şi ne veselim pintru venirea lui. Iară alţi îngeri zic aşea: iani blemaţ şi noi, fraţilor, să vedem cum va grăi Hristos cu acest suflet bun şi direpţ. Şi să duc ceatele îngerilor cu sufletul înaintia lui Hristos şi-l întreabă Hristos de îngeri ce suflet au fost. Îngerii zic: fost-au, Doamne, om bun şi direpţ ş-au plinit învăţăturile şi porunca Sfinţii Tale, pocăitu-s-au şi s-au cumândat până au trăit pre pământ şi l-am adus şi la Sfinţiia Ta să te vază. Iară Hristos îl ia în braţă şi-l sărută zicându: curat porumbaşul mieu şi porumbiţa mea şi meluşelul mieu şi mieluşaoa mia, pierdut au fost şi s-au aflat. Şi zice Hristos: întâe duceţi-l în iad, să vază, c-au auzit că iaste iad, deci sau au crezut sau n-au crezut, ce să margă să vază de ce s-au mântuit. Şi-l duc îngerii în iad şi văzând acolo plângere şi vaete şi multe munci şi dracii cu zbiciuri de foc pre păcătoşi muncind, în vermii neadurmiţi şi cărşcări de dinţi, în temniţăle iad[ului] muncindu-să şi zicând: vai de noi ! vai de noi ! Iară sufletul, auzind aciastia, să îngrozeaşte şi să spământă şi plânge. Iară îngerii zic: nu plânge, suflete, că nu ti-am adus aicia să petreci, ce ti-am adus să vezi de ce ti-ai mântuit. Şi iau îngerii de-acolia şi-l duc iarăşi la Hristos şi-l blagosloveaşte Hristos şi-l tremite în Edem, în primejda raiului. Şi acolo sint pomi mulţi şi supt toţi pomii sint paturi aurite, de Dumnezău podobite, şi sufletele ca şi albinile în pomeţi zvonăesc şi pomii coc poame de 12

ori într-un an, în toată luna fac poame. Şi-i dă un pom şi un pat şi şeade acolea până la giudeţ şi-ş veade bine(ne)le în ce va mearge şi de la giudeţ înainte, într-un care bine să ne spodobască şi pre noi pre toţ să-l dobândim. Dă-ni-l, Doamne, să petreacem cu Tatul şi cu Duhul Sfânt, adevăr.

De va fi om mare, până acicia lasă. Iară la prunci zi:

Pintr-aceia fraţilor cu aciastia vă mulţămeaşte dumilor voastre tuturor cărora v-aţi adunat la mutarea dumisale dintr-această lume de l-aţ văzut şi-l petreaceţi până la odihna trupului, la mormânt, şi luându-ş zua bună de la dumilor voastre să roagă cu mila lui Dumnezău şi a Maicii Preciste să vă milostiviţi să-i sloboziţi din rostul dumilor voastre câte un cuvânt doao de ertăciune de să-l iarte Dumnezău, ştiind că nime nu-i fără de greşală într-această lume. Cum au scris David împărat de au zis: iată într-un [!] fărădelegi început sântu şi-ntru păcate mă-s născu maica mea. Că moartia vine leşuindu-ne ca lupul răpitor şi ca furul şi ca tâlhariul apucător. Pre unii apucă-i moartia în slabe bătrâneaţea, neispoveduiţi; pre alţii răpeaşte moartea într-aşternuturi moi şi-n scule frumoasă, cumu-i drag lumii a petrece; pre alţii apucă-i moartea în mâncări dulci şi-n băuturi scumpe, în cântece şi-n îmbeţii, pre alţii apucă-i moartia în domnie, veselindu-să într-ală[u]te şi-n scopote frumoasă, dănţuind în şeţii [?!] şi-n râsuri carile sânt iubite diiavolului şi cu plăceare omului; pre alţii apucă-i moartia în tinereţă, cându li-i mai drag a petreace în lume; pre alţii apucă-i moartia coconii mititei, cându nu ştiu de veseliia aceştii lumi, precum vedem astăzi înaintia noastră drept poroboc.

Venit-au moartia leşuindu-l ca un lup răpitoriu ce apucă miluşelu din oi. Aşea degrabă l-au apucat de la ţiţe şi din braţele mâne-sa, caria acum pintru dinsul iaste în scrâbă şi-n jealea şi ca o maică să tânguiaşte. Că trupul şi inima ei iaste mâncată de suspini amar şi uită cu dureare dintr-adâncul sufletului său, zicând: vai de mine, fiiul mieu şi vedearia ochilor miei, întoarce-te fiiul mieu şi dulce suflete şi mângâe pre tatăl tău şi maica ta şi vezi lacrămile meale ce să varsă pintru tine, fiiul mieu, cum sea udă sălaşul tău cu lacrăma părintelui tău.

O, moarte nemilostivă, cum ne coseşti pre toţi şi ne amăraşti cu veninul tău ! O, lume înşelătoare, cum în puţină vreame ne îndulceşti şapoi iarăşi ne amărăşti ! O, necredincioasă moarte, dară cum ti-ai îndurat de-i săcerat acest spic de grâu răsărit între noi şi necopt fiind, acest struguraş necopt şi vearde cum ti-ai îndurat de l-ai cules fără vreame ! O, moarte fără cruţare, cum ne răpeşti pre toţi ! O, moarte amărâtă, cum ti-ai îndurat di-ai rupt această floricia răsărită între noi ! O, îngrozită moarte, acest cuconaş ca o mlădiţă sădit înaintia ochilor noşti cum te înduraşi de omorâşi cu săgeţile tale şi faţa lui cia ludişoară pajiştei o ai asămănat şi trupşorul lui cu pământ împreunezi ! O, moarte gróznică, cum ti-ai îndurat de-ai zmăcit nevinovat sufletul lui

din trup ş-ai lăsat pre părinţii lui în scrâbă şi-n jeale, pustii şi jecuiţi ca şi viia după cules şi ca miriştianea după saceriş ! Că pre acesta avea părinţii lui bucurie şi veselie, pre acesta avea ei razăm ochilor şi tărie, pre acesta-l avea părinţii lui toiag şi stepenă întru bătrâneaţile lor, pre acesta avea ei mângâiare în toate scârbele lor. Văzându înaintia ochilor, uita-ş văluşagurile, dezmerda-să cu î[n]sul, pre acesta avea ei nădeajde că la slabe bătrâneaţă îi va socoti.

O, jealnică maică, plânge pre fiiul tău, că până acmu au petrecut pre pământ într-această scurtă şi trecătoare viiaţă împreună cu noi, cu oame[n]ii. Iată acum lasă lumea, părinţii, fraţii, preiatinii şi cunoscuţii şi vă lasă tuturor mângâiare nădeajdea învierii, pre domnul Hristos, să vă mângâiaţi şi să ziceţi aşea: Dumnezău l-au dat, Dumnezău sfinţiia sa l-au luat !

Iară acum, ducându-să cătră Domnul Hristos, acest fericit cocon să roagă iubiţilor săi părinţi să să milostivască din mila lui Dumnezău să-l iarte. Zice că v-am fost în ceastă lume numai de obidă înaintia ochilor şi de amar şi de jeale, ce mă rog să mă ertaţi toţi carii v-au Dumnezău Sfinţiia Sa adunat la prestăvirea mia dintr-această lume cu ticale şi vă lasă pre dumilor voastre în locul lui să vă bucuraţi cu toate făgăduinţele lui Dumnezău ce au gătit şi nădeajdea învierii să aveţi pururea şi veaci, amin !

2) *Cazanie la îngroparia creştinilor*

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3137, f. 275r-290r (numerotarea copistului)[1]
Datare: 1720
Copist: popa Luca; proveniență: Bihor ?

Împăratul David şi prorocul, psalom 114, grăiaşte: scrâbe şi durori mă aflară şi numele Domnului chiemaiu.

Ascultaţi, iubiţii miei creştini şi fraţi şi surori, puţintel cuvânt de învăţătură şi sufletelor de mângâiare şi inimilor plecare, cu carea să puteţi cevaşi împuţina scrâba şi dorul şi jalea caria să află la ceasul morţii tuturor oaminilor.

Dumnezău milostivul, dintâe când au feacut pre om din lut, nu l-au făcut spre moarte, nice spre trudă şi spre dureare, ce l-au făcut spre viaţă şi spre răpaos şi spre odihnă, fără trudă şi fără voe rria, să vieţuiască pururea în lumină, pururea cu bucurie. Aşea zice la cartia faptului lumii: când feace Dumnezău pre om, luo lut din pământ şi-l

[1] **Această versiune pare să urmeze *Cazaniia la pogrebaniia provodului creştinescu* din *Molitvelnicul* tipărit la Iaşi în 1681.**

feace pre chipul Sfinţii Sale şi-l luo pre umărul său şi-i suflă în obraz suflet de viaţă cu suflarea şi fu om în suflet viu. Şi-i pusă nume Adam, vieţuitoriul, şi-l pusă în lăcaş fericit şi desfătat, în loc luminat, în loc de odihnă, adecă în raiul cel gătasă mai nainte. Şi pintru să nu să mâhnească în scrâbă, nici leac, într-aceaia fericită lăcuinţă ce i-au dat Dumnezău, s-au milostivit Dumnezău şi i-au făcut agiutor după dânsul pre Evva. Şi petrecia amândoi în dulceaţa raiului în viaţă nevinovată, pururia în cunoştinţă şi-n voroavă, cu duh sfânt luminaţi şi mângâiaţi fiind. Iară diavolul, zavistnic fiind, înşălă pre şearpe, carele era pus de Dumnezău socotitor în pomul cel din mijlocul raiului. Şi grăi şearpele cătră Adam şi cătră Evva şi zisă: gustaţ din pomul acesta şi-ndată să vor deşchide ochii voştri şi veţi fi ca şi Dumnezău, ştiutori binelui şi răului şi nu veţi muri cu moartia morţii. Şi gustă Eva şi Adam şi-ndată să aflară goli afară din raiu, plângând su[s]pina şi dorind de viaţa cia fericită a raiului. Deacă greşiră cu greşală că nu ascultară porunca lui Dumnezău, căzură în grea sărăcie, în scrâba şi-n dureare cu grije, în ruşine fiind, ascundea şî golăciunea de cătră faţa lui Dumnezău şi răspundea cu frică şi cu ruşine glasului celui dulce şi mângâios a dulcelui Dumnezău şi să ruga să-i priimască raiul, zicând: raiule, raiule, lasă-ne în dulceaţa şi-n binele tău să ne odihnim. Şi tăgăduindu-să de vina să scăpară de fericinţa lor şi luară slabă ticăinţe şi mişelătate gria să înterirea de la odihna acelui lăcaş luminat şi căzură în truda aceştii lumi. Aşia zisă Dumnezău: procliat eşti, Păminte, de lucrurile tale, în trude să petreci în toate zilele vieţii tale, că spini şi rugi sădişi în tine şi te asămănaşi cu iarba pământului.

Întrebare: cui au grăit Dumnezău aciastia? Lui Adam. Şi să va întu[ne]ca faţa ta mâncând pânea ta până(nă) când te vei întoarce în pământ, din carele fuseşi luat, că pământ eşti şi în pământ te vei întoarce.

Deci vedeţ, dragii miei creştini, boiari şi voi giu[pâ]neaselor, câţi vă aflaţi la ceasul cel de jeale, bine socotiţi dumneavoastră ce-au zis însuşi Dumnezău. Au doară în deşert vă pare c-au grăit, au doară nu iaste deplin graiul Sfinţii Sale? Precum şi vedem astăzi înaintia noastră mărturie mortul acesta, carele eri şi pâ[nă] acumu cu noi aseamenea petrecia şi grăiia şi vieţuia şi era cu toate bunătăţile trupeşti podobit: cu frămsaţe, cu vedeare, cu auzire, cu graiu. Iată, acum toate s-au închis şi sânt de astăzi înainte ţărână şi cenuşe. Că scrâbă şi dureare [iaste] omul în lumia aceasta. Că de are fi custul 70 sau 80 de ai, iară mai mult petreace cu trudă şi cu dureare şi aşia iaste viaţa din lumia aceasta cum ai întra pre o uşe ş-ai eşi pre alta şi viaţa noastră aşia să scurtă cumu-i floarea de demineaţa în floare şi-i frumoasă şi-i rumănă şi-i grasă şi, zua fiind zăduh, să veştezeaşte până în sară. Precum au zis înţeleptul: sfrâşiiu-mă într-un puţin plinind lungi ani, că au îngăduit Dumnezău sufletul mieu.

Strigă Dumnezău Iisus Hristos şi ne chiamă la sine din greul şi din truda aceştii lumi, precum zice însuşi Sfinţiia Sa în Evangheliia de

la Ioan: veniţi către mine toţi carii vă trudiţi şi eu voiu odihni pre voi. Şi iarăşi zice Hristos: *otţa moe glasa moego sluşate*, adecă oile meale glasul mieu ascultă şi eu cunosc pre iale şi după mine veni-vor şi eu viaţa veacinică voiu da lor şi nu vor peri în veaci.

Deci, vedeţi fraţilor şi voi giupâneaselor, cu câtă dragoste şi cuvinte dulci ne chiamă Sfinţiia Sa la sine de la scrâbă şi de la trudă şi durearia aceştii lumi, cu glas dulce şi mângâios. Dară ce aştepţi, mişeale oame? Au doară să mai bătrâneşti? Au nu vezi că eşti ca pleava ce o ia vântul şi ca fumul trecător treci dintr-această lume ! Că ce nu te pocăeşti şi să te părăseşti de păcate? Că ce nu te cumânzi până eşti viu? au doară eşti într-o credinţe cu latineli [!] carii zic: Dumnezău are destul, nu-i treabuiaşte a-i da noi? Au doară eritic închis vei să te faci? Că iată ce zice Dumnezău: ferice de cei milostivi, că aceia vor fi miluiţi în zua giudeţului. Şi iarăşi zice Dumnezău: veniţi şi vă odihniţi, să nu să tulbure inimile voastre; creadeţi întru Dumnezău şi-ntru mine creadeţi[2]. Şi iară au zis: *vă domu otţa moego obiteli mnoghi sut*, în casa Tatălui mieu sălaşuri multe sânt. Şi iarăşi au zis Sfinţiia Sa: miarge-voiu şi voiu găti voao loc şi iarăşi voiu vini şi vă voiu lua către mine, ca unde voiu fi eu şi voi să fiţi. Şi într-alt loc iarăşi au zis Hristos, la răstignirea sa, către Tatăl: Părinte, din carii dedeşi mie, vreare-aş ca unde voiu fi eu şi aceia să fie cu mine, ca să vază slava mia caria dedeşi mie.

Vezi, ticăloasă oame, ce bine ţ-au giuruit Dumnezău ! Însă de-l vei cerca îmblând în porunca lui Dumnezău. Iară tu te scumpeşti a-ţi da slujbe pintru Dumnezău şi sufletul tău şi-ţi pare mult în viaţa ta a-ţ face un cumând pintru sufletul tău şi pintru morţii tăi. Dară nu vezi că scrâba, adevărat că Dumnezău scrâba şi durearia şi truda noastră de pre pământ o au scurtat cu nădeajdea învierii sale şi noi vom învie. Şi aşea adevereaşte Sfântul Pavel apostol că la giudeţ, în zua di-apoi, încă n-or muri toţi, ce numai să vor schimba, dintr-această fire grea şi muritoare s-or muta în fire uşoară şi stătătoare. Precum zice într-alt loc: toţi ne vom schimba întru adurmiré ochilor şi aşia vor aştepta ceşti vii sculatul morţilor.

Adu-ţi aminte că mâni sau alaltă, deacă ne va tâmpina zua cia fără veaste, noi ceşti vii depreună cu cei morţi vom fi apucaţi de nuori spre tâmpinarea Domnului, în văzduh vom fi duşi şi de-acii, de vom hi buni şi drepţi, pururea cu Domnul vom fi. Aicia adevereaşte apostolul Pavel că zua de apoi a sfrâşitului nu va fi tuturor într-un chip. Că direpţilor le va fi cu bine, iară răilor cu rău. Că pre cei buni îi vor lua nuorii de-i vor sui cu bucurie, iară cei răi vor rămânia gios cu premeneala grozavă. Precumu-i şi păcatul grozav, aşea vor fi grozavi şi urâţi şi cu multă groază îşi vor aştepta răspunsul de perirea cia veacinică. Că cei buni vor fi luminaţi de bucurie neîncetat în strălucirea lui Dumnezău. Precum au zis în Mathei Evanghelistul, 13: *togda pravedniţi*

[2] **lateral: Ion, 46**

***prosveatatsia iaco sloţu*. Atuncia să vor lumina direpţii ca soarele. De-aceasta bucurie au dorit Sfântul David prorocul de-au zis: *scajimi ghi cocinu moia*, spune-mi Doamne sfrâşitul mieu. Care, zic, cu bucurie au aşteptat şi iarăşi au zis şi vom zice şi noi: aceasta-i zua caria au făcut Dumnezău să ne bucurăm şi să ne veselim întru ia, zice într-un loc. Bine iaste a să dezlega omul din lumia aceasta şi, dorind cu Hristos a fi, că cu mult mai bine iaste.**

Pintr-aceaia şi dumnealui, imerec, mutându-să dintr-această lume ce iaste cu scârbe şi cu durori şi cu trudă pururea, ce l-au chiemat Dumnezău spre odihnă, zice sufletului său: fericită-i calia în caria meri, suflete, că ţi s-au gătat loc de răpaos, că s-au luat, zice, sufletul mieu din moarte şi ochii mei din lacrămi şi picioarele meale dintru alergaria lumii aceştiia. Bine îngăduíu înaintea Domnului, întru lumina viilor voiu fi, cum are zice cu aceia voiu fi şi voiu lăcui di-acmu în lumina lui Dumnezău. Şi iarăşi zic: bine că m-au scos Dumnezău dintr-această lume cu ticale şi cu păcate de-am hălăduit din tunearecul ei la lăcaşurile ciale luminate, în lumia cia de sus, unde nu iaste altă împărăţie fără numai a lui Dumnezău, unde iaste pace şi linişte şi odihnă neîncetată şi răpaos fără trudă.

Şi iarăşi să întoarnă şi zice sufletul său: întoarce-te, sufletul mieu, în răpaosul tău, că Domnul bine au făcut ţie, întoarce-te la viaţa şi la învieria ta, în mâna lui Dumnezău de unde mi te-au dat, lasă-ţi trupul în pământ, de unde ţi l-au Dumnezău zidit, precum zice că ne întoarcem la ţiţa maicii noastre în pământ.

Pintr-aceaia fraţilor, cu aciastia vă mulţămeaşte dumilor voastre, tuturor cărora v-aţi adunat pintru dragoste şi voinţe şi milă ce-aţ arătat la mutaria dumisale din ceastă lume, de l-aţ văzut şi-l petreaceţi până la odihna trupului său în pământ, la mormânt.

Şi luându-şi zua bună de la dumniavoastră, să roagă cu mila lui Dumnezău ş-a Maicii Preaciste să vă milostiv[i]ţi să-i ziceţi câte o besadă de să-l erte Dumnezău, să margă slobod cu ertăciune de la dumneavoastră, că doară v-am supărat şi v-am scrâbit, lăcuind în lume cu dumneavoastră, ştiind că nime pre lume nu-i să nu greşască lui Dumnezău şi vecinului şi de-aproapelui său, săvai de-ară fi numai de o zi viaţa în lume. Că numai însuşi Dumnezău milostivul iaste fără greşală, cum au scris David împărat de-au zis: iată întru fărădelegi început sânt şi-ntru păcate mă născu maica mia.

Că moartia vine leşuindu-ne ca lupul răpitor şi ca furul şi ca tâlhariul apucător. Pre unii apucă-i moartia în slabe bătrâneaţe, neispoveduiţi, pre alţii răpeşte-i moartea într-aşternuturi moi şi scule frumoasă, cumu-i drag lumii a petreace. Pre alţii apucă-i moartea în mâncări dulci şi-n băuturi scumpe, în cântece şi-n beţii, pre alţii apucă-i moartea în domnie, veselindu-să într-alăute şi-n scoposă frumoasă, dănţuind în şeţii [?!] şi-n râsuri carele sint iubite diavolului, pre alţii apucă-i moartia în tinereaţă, cându li-i mai drag a petriace în lume.

Să ştii că di-aci-i la prunci mici[3]

Pre alţii apucă-i moartea cuconi mititei, când nu ştiu de veseliia ceştii lumi. Precum vedem astăzi înaintia noastră acest poroboc. Venit-au moartia leşuindu-l ca un lup răpitor ce apucă meluşelul din oi, aşea degrabă l-au apucat de la ţiţe şi din braţăle mâne-sa, carea acum pintru dânsu iaste în scrâbă şi-n jeale, că trupul şi inima ei iaste mâncată de suspini amară şi oftează cu dureare dintr-adâncul sufletului, zicând: vai de mine, fiiul mieu şi vedearia ochilor miei, întoarce-te fiiul mieu şi dulce suflete şi-ţi mângâia tatăl tău şi maica ta şi vezu lacrămile miale ce să varse pintru tine, fiiul mieu, cum să udă sălaşul tău cu lacrăma părintelui tău.

O, moarte nemilostivă, cum ne coseşti pre toţi şi ne amărăşti pre toţi cu veninul tău ! O, lume înşălătoare, cum te arăţi întâe dulce ca miiarea şi ne amărăşti cu văluşaguri ca şi hiiarea, cum te arăţi dulce ca zaharul ş-apoi ne dosădeşti cu amarul ! O, moarte fără credinţă, dară cum ti-ai îndurat di-ai săcerat acest spic de grâu răsărit între noi şi necopt fiind, acest struguraş negata şi vearde, necopt, cum ti-ai îndurat de l-ai cules fără vreame ! O, moarte fără de cruţare, cum ne pre toţi răpeşti ! O, amărâtă moarte, cu[m] ti-ai îndurat de-ai rupt aceastia floricia sădită între noi era [!] ! O, moarte amarnică, acest cuconaş ca o mlădiţă, cum te înduraşi de-l omorâşi cu săgeţile tale şi faţa lui cia ludişoară pajiştei o a-i asămânat şi trupul lui cu pământ împreunezi-l ! O, moarte gróznică, cum ti-ai îndurat di-ai zmăcit nevinovat sufletul lui din trup ş-ai lăsat părinţii lui în scrâbă şi-n jeale, pustii şi jăluiţ ca şi viia după cules şi ca mireaşte după saceriş? Că pre-acesta avea părinţii lui bucurie şi veselie, pre acesta-l avia ei razăm ochilor şi tărie, acesta era mângâiaria lor în toate scrâbele lor. Văzându-l înaintia ochilor îş mângâia trupul şi sufle[tele] şi toată scrâba inimii, uitându-şi văluşagurile, dezmerdându-să cu însul în braţă.

O, jealnică maică, plânge pre fiiul tău, că până acmu această scurtă şi trecătoare viaţă pre pământ au lăcuit împreună cu noi, cu oamenii. Iată, acmu lasă lumia, părinţii, fraţii, priiatinii şi cunoscuţii, vă lasă tuturor mângâiare nădeajdea învierii, pre Domnul Hristos, să vă fie cu mângâiare, să vă mângâiaţi pintru dorul dumisale acestui pristăvit, cuconul şi fratele vostru. Fiindcă preste puţinea vreame va veni porunca lui Dumnezău la voi şi vă veţi călători după mine, zice, şi vă veţi alina în răpaosul cel veacinic al nostru a tuturor, cu Domnul Hristos.

Pintr-aceaia zic domni[i]lor voastre, cinstiţi părinţi şi fraţi ai iubitului cucon: nu vă facereţi voe rrea, ce vă întăriţi inima jealnică şi mâhnită, c-au desco[pe]rit Hristos cuconilor vistearіurile cereşti. La Mathei, 18 glava, zice că s-au apropiiat ucinicii la Iisus şi întrebară oare cine iaste mai mare întru-npărăţiia ceriului şi chiemă Iisus un cucon şi-l pusă în mijlocul lor şi zisă: adevăr zic voao, de nu vă veţi întoarce şi să

[3] **scris lateral**

fiţi ca şi cuconii, ertători, nu veţi întra întru-npărăţiia ceriului, că cuconul în ce dată are pritce, îndată să împacă. Şi aşia au zis Domnul Hristos că unora ca acestora iaste împărăţiia ceriurilor, că i-au luat Dumnezău în braţă şi i-au blagoslovit, la Marcu, 10 glava. La Mathei, 18 capete, zice: căutaţi să nu cumva rămâe neluaţi în samă vrunul de-aceşti mici, că heruvimii îngeri prunceşti [sint], că sint în chipul pruncilor, tineri, fără pacat, că heruvimul să zice cucon pre limba cărţii legii veachie şi să închipuesc cu pruncii, că ei nu ştiu ce iaste păcatul. Zic, dară, ţie cuconule, cu toate aciaste fericinţe ce ţi se fericeaşte de la Dumnezău, şi aceasta zic: ferice de tine şi bine-ţi va fi ţie că trăişi puţinel şi ţ-ai agonisit mult.

Iară acmu, ducându-să cătră Domnul Hristos acest cucon, imerec, să roagă iubiţilor săi părinţi să să milostivască, din mila lui Dumnezău, să-l iarte de ce va fi greşit fraţilor şi săminţiei, cât v-au Dumnezău măriia sa adunat la ducerea dumisale şi vă lasă dumnilor voastre în locul său să vă bucuraţi cu toate făgăduinţele lui Dumnezău ce-au gătit şi nădeajdea învierii să aveţi pururia. Precum face toată lumia mutare când veţi muta-vă şi dumneavoastră dintr-această lume cu ticale şi veţi veni după mine şi mă veţi vedea şi vă veţi bucura şi cătră Domnul Hristos veţi zice: iată-ne şi noi şi cuconul ce ni-ai dăruit, Iisuse Hristoase, să te proslăvim cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, amin !

Pintr-aceaia să roagă lui Dumnezău şi dumnilor voastre tuturor, marilor şi micilor, din mila lui Hristos, zice, să vă milostiviţi să-m sloboziţi câte un cuvânt de ertăciune, să mărg ertat unde mi-i a petrece, ca să vă fie Dumnezău cu milă şi domnilor voastre.

3) *Cazanie la pristăvirea pruncilor celor mici*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 114, *Miscelaneu*, p. 35-36
Datare: a doua jumătate a secolului XVIII, post 1784
Copist necunoscut

Ascultaţi dumneavoastră, pravoslavnicilor creştini, cuvânt de învăţătură la petrecaniia acestui prunc (sau prunce) pre care Dumnezeu l-au chemat din lumea aceasta. Precum au zis singur Iisus: lăsaţi pruncii să vie la mine, că unora ca acestora este împărăţiia ceriului gătită. Şi iarrăşi [!] au zis Hristos, prin Evanghelistul Maftei, cap 18, stih 3: pănă nu vă veţ întorce să fiţi ca pruncii, nu veţi întra întru împărăţiia ceriului.

Oh, amărâtă moarte, cum ne coseşti pre toţi şi ne amărăşti cu veninul tău, omorându-ne fără de ştiinţa noastră? Dară această floricea pentru ce o tăiaş aşa de pripă şi fără de vreme o [a]i veştejit? Acest struguraş pentru ce l-a[i] tăiat necopt aşa de năprasnă? Acest coconaş crud, care n-au făcut înaintea lui Dumnezeu nice o strânbătate, acesta era de bucurie şi veselie părinţilor întru toate scârbele lor. O, morte fără

de milă, dară şi după acesta ai unblat amăgindu-l să-l omori fără de toată mila şi trupşorul lui cel crud şi neatins de toate păcatele lumi[i] întâi cu multe feliuri de bole şi de bube l-ai muncit şi cu săgeţile tale l-ai săgetat fără de toată mila, până când eşi nevinovat sufletul lui, carele pentru neştiinţa păcatelor [...[4]].

[4] Restul filelor lipsă.

XVII. Iertăciuni la omul mort (iertăciunile bihorene)

Destinat a fi rostit după cazania funebră, acest text care, datorită lungimii şi a substanţei teologice conţinute, trebuie să fi funcţionat adeseori şi ca predică propriu-zisă, este cel mai vechi cunoscut din registrul iertăciunilor şi a avut una dintre cele mai interesante evoluţii. Numărul cópiilor trebuie să fi fost impresionant, iar îmbogăţirea textului cu noi rubrici sau doar prin brodarea pe marginea celor deja existente pare să se plieze pe procesul de însuşire a Crezului la nivelul masei credincioşilor, versiunile târzii preluând din el fragmente importante.

Apelul la Maica Domnului, la sfinţi, posturi, călugări, pomană pentru a media iertarea defunctului exclude eventualitatea unei traduceri din literatura protestantă. Din acest motiv, este cu atât mai intrigantă utilizarea, în cea mai veche versiune cunoscută, dar şi în unele dintre copiile târzii, a termenului "hristieneaşte" pentru "creştineşte", izul latin al exprimării indicând, cel puţin, utilizarea şi a unui izvor de factură occidentală. Cuvântul e posibil să fi făcut însă parte din vocabularul alcătuitorului său, pe care însuşi faptul că a purces la un asemenea demers îl indică drept un cărturar, de confesiune ortodoxă, dar bine familiarizat cu literatura de gen aflată în uzul Bisericilor occidentale. Vechimea textului trebuie să fie apreciabilă, dacă luăm în calcul arhaismul formelor de exprimare din prima versiune cunoscută, pe acesta bazându-se de fapt şi datarea în secolul al XVI-lea a codicelui care o conţine[1]. Grafia dezordonată a copistului, mai degrabă derutantă decât argument al vechimii, împiedică încadrarea cronologică precisă a manuscrisului, intervalul de aproape un secol în care a fost datat fiind aplicabil mai degrabă textului decât reproducerii sale[2]. Totuşi, cel mai probabil, momentul creaţiei va fi fost undeva la începutul secolului XVII, iar modelul urmat unul catolic, latin.

Predica s-a bucurat de mare autoritate în părţile vestice ale Principatului, fiind curând adaptată şi pentru a fi rostită în numele copiilor. În acelaşi areal geografic sau după ce va fi pătruns spre interiorul Transilvaniei, a fost contaminată cu un text similar, şi

---

[1] Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana*, Timişoara, 1986, p. 18; Idem, *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului*, Oradea, 1986, vol. I, p. 48, vol. II, p. 107.

[2] Pentru datarea manuscrisului în prima jumătate a secolului XVII vezi Gheorghe Chivu, *Date noi despre Apocriful Iorga*, în *Limba Română*, an XXVII, 1978, p. 515, 518.

acesta cu un destin deosebit în literatura funebră transilvăneană, ca sursă a celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689. După această dată vor apărea versiuni hibride rezultate din combinarea textului tipărit la 1689 cu vechea predică, cea din urmă probându-şi şi în acest fel succesul de care se mai bucura încă la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

a) Iertăciunea la oameni morţi

A) Versiunea de la Chişlaz

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, f. 140r-151v
Datare: prima jumătate a secolului XVII
Copist necunoscut; provenienţa: Chişlaz, judeţul Bihor

Ertăciuni la oaminii morţii [!]

Ia ascultaţii fraţii miei creştini, oamini buni şi creştini cine v-au adusu Dumnezău pre petreacerea acestui trupu ce au Dumnezău chematu sufletul acesta la sine, Dumnezău vă iarte păcatele voastre că faceţi(i) bine hristieneaşte, că vi să cade aşea, că acesta iaste lucru de împrumut. Că astezi iaste pre asta mâne poate fi pre noi unul diîntr-alalţii, că acesta iaste păharu îmblătoriu de care, cum n-amu pututu face să nu naştemu, aşea ne schiîmbămu diîn ceastă lume.

Că de dinainte iaste cuvântul lui Dumnezău, pre după aceaia iaste cuvântul acestui sufletu şi acestui trupu de elu ţice [!] aşea, că de cându i-au datu Dumnezău sufletu de la sine şi l-au rădicat omu pre ceastă lume, atuânci i-au datu zile şi vacu, căci va viia pre ceastă lume e de acum iaste aceaia vreame cum zilele încă le-au slujitu şi veacul încă l-au împlutu, acmu iaste aceaia vreme cum ş-au trimisu Iisus Hristos sluga sa cea sfântă, cela ce poartă sufletele di[n] ceastă lume de vare cum i-au adus suflet mainte în tru[p?] cându l-au sculatu omu pre ceastă lume, aşea astăzi l-au luoatu sufletul di la înt[r]upu [!] de l-au dus în părăţiia ceriului.

De varecum s-au petrecut de la Adam pără acmu, aşea iară să vor petreace de acmu pără la giudeţu, că uni[i] vinu de la Dumnezău, alţii mergu la Dumnezeu, însă toate sufletele diîn ceastă lume iale să schiîmbă cu frică şi cu câştigu de frica fricosului [!] giudeţu şi de frica feaţei lui Dumnezău, pri[n] bueciile şi priîn lăcomiile ceştii lumii, de ei nu ştieu înaintia lui Dumnezău ispăsi-să-vor au osindi-să-vor.

De eu încă amu purcesu acmu pre aceaia cale ce eu nice dănăoară pre ia n-amu îmblatu, de eu încă nu ştieu, priîn păcatele meale,

osindi-mă-voiu au ispăsi-mă-voiu, cum nu ştii nime cine în ce va fii până la giudeţu.

Însă eu de dinainte eu m-amu ruga[t] lui Dumnezeu celui ce au muritu dereptu noi derept cei mici, Tatălui nevăzutu ce au făcut ceriul şi pământul, cum să-mi iarte p[ăc]atele meale şi rugaţi(i) toţi(i) s-ai iarte Dumnezău păcatele.

Şi pre după aceaia iară m-amu ruga[t] lui Iisus Hristos celuia ce au muritu dereptu noi, dereptu cei mici ca şi dereptu cei mari, cum să-mi iarte păcatele meale şi greşealele meale şi să-mi ispăsească sufletul mieu la viaţa veacului şi la lumina raiului, unde mie mi-i maei multu a văcui şi a lăcui.

Pre după aceaia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga a rugători de pre ceastă lume ce simnt alţii întru leagea noastră de ei roagă pre Dumnezău zuoa şi noaptia de luminile nu-şi stângu şi cărţi(i)le nu-şi închidu, de doară ţi(i)ne Dumnezău ceastă lume pintru ruga acelora. Acelor eu încă m-aşu ruga într-acestu ceasu sau zi de să-mi fie cu cântări(i) îngereşti(i) şi cu molitve apostoleşti(i) înaintea lui Dumnezău.

Pre după aceaia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga prea Sfintei Marie şi sfinţiilor tuturoru sfiinţilor ce s-au muîncitu preîntru numele lui Dumnezău şi Dumnezău lor le deade locu de odihneală şi de poposală. Eu încă m-aşu ruga astăzi aceluia Dumnezău să-mi dea acela locu.

Pre după aceaia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga popilor, diiaconilor ce-m cântă cu cântări îngereşti şi-m dezleagă cu molitve apostoleşti.

Pre după aia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga aicea în urma înapoei cuei rămânie de mine, mai cu adevăru părinţi(i)lor, fraţi(i)lor, surorilor şi neamului mieu a tot, carele pre unde iaste răsăditu pre ceastă lume diîn singele mieu, cum să nu mă uite pre mine, io cu lumina, io cu paosul, io cu pomana, ca să aeibă cale şi mântuire dereaptă a vini după mine, că eu nu voiu vini la voei, ce voei veţi(i) vini după mine, dereptu acea să rugaţi(i) pre Dumnezău dereptu mine să-mi iarte păcatele meale şi să nu-mi pominească mie Dumnezău pacatele tânăreaţelor meale şi a neştiutului meu.

Pre după aceaia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga vecinilor ca fraţi(i)lor şi vecinelor ca surorilor şi megeaşilor tuturoru, doară întru viiaţa mea cea amu visu şi amu lăcuitu pre ceastă lume largă şi lacomă, cum simnt slobozile şi lăcomiile ceştii lumi(i), doară amu greşitu cuiva cu beseada sau cuiva cu împrumutul sau cuiva cu luziia sau cumva cu bueciia sau într-una carea cumva, neprecepându-să de cându ar fii, acmu eu n-amu iubii să vie taru şi ponoslu după sufletul mieu, ce eu aşu iubii să vie pace şi ertăciune de toate laturile. Că eu mă desparţu amu de părinţii miei şi de fraţii miei şi de surorile meale şi de vecinii miei şi de megeaşii miei şi de bratăşii miei de toţi(i) şi de ceastă lume de toată.

Aşea mi s-au despărţi(i)tu sufletul mieu de cătră trupul mieu de trupul mie elu iaste făcut de Tatul diîn pulberea pământului şi iară

mearge în pământu pe putregiune, cumu-lu vedeţi(i) cu ochii, iară sufletul mieu elu iaste ruptu şi datu diîn sufletul [!] şi eu iară l-amu închinatu în mâra lui Dumnezeu să-ei poartia grijă de-aciia înainte.

Pre după aceaia eu m-aşu înturna de m-aşu ruga voao boiarilor, câţi(i) aţi(i) vinitu pe petriacerea mea astăzi şi câţi oru auzi şi de astăzi înainte, de eu m-aşu ruga şi a boiari şi a boerească, şi a mari şi a mici(i), şi a tari şi nătari, cum să vă năstăvească Iisus Hristos cum să mă lăsaţi(i) totu omul cu câte 3 ertăciune de ceale mari, ca Dumnezău să vă iarte păcate[le] voastre. Amin !

Cópii

1) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*, f. 38r-44v
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Ertăciune la oamini morţi

Ascultaţi fraţii miei, creştinii lui Dumnezău pre carii v-au adus Dumnezău cel milostiv aice pă pătreceré acestui trup ce el iaste acuma mort şi fere de suflet între noi, Dumnezău să vă erte păcatele şi greşele[le] voastre, că faceţi bine creştineşte că aţ vinit şi aţ ustenit, că să cade aşia să viniţi, că acesta iaste păharu îmblătoriu şi lucru de împrumut de la Dumnezău. Că astăzi iaste pre acesta, mâne sau poimâne au doară pâne sară poate fi pre noi carii sântem aici. Că oreacum n-am putut face noi de să nu naştem pre acésta lume, aşia iarăş nu putem face noi să nu murim.

Direpţ aceasta iaste cuvântu lui Dumnezău din nainte şi dupa cuvântu lui Dumnezău iarăş iaste cuvânt şi besada acestui suflet ce au fost în acesta trup. Deci, ce cuvinte şi besezi are avé el a grăi acuma cătră părinţii săi şi cătră soţul său cel de credinţă şi cătră fraţii săi şi cătră surorile sale şi cătră toţi brateşi[i] lui şi cunoscuţi[i] săi, şi cătră mari şi cătră mici, şi cătră toţi câţ aţ vinit aice pă petreceré cestui trup în zua de astezi. Deci, domnilor voastre, el acuma nu pute grăi şi nu poate beseadui cu gura lui de să-şi cere erteciune şi bulciu de la sişul său şi de la părinţi[i] săi şi de [la] fraţi[i] săi şi de la surorile sale şi de la văcini[i] lui şi de la domnilor vóstre de la toţi câţ aţ vinit şi aţ fărăduit la îngroparé trupului mieu, zice, în zua de astezi şi ce besade are ave el a(r) grăi acuma cătră toate rodini[i]le lui. Pentru aceasta eu sânt tălnaciul şi grâitoriul şi eu voiu grăi cuvântele acestui suflet, acuma că trupu lui iaste moart [!] şi fără de suflet şi nu poate vorovi şi grăi cu noi acest frate al nostru, anume, şi el zice aşia: că de când m-am născut pre acésta lume, atunci mi-é dat Dumnezău şi zile şi cust, zile cătea voiu

avé pre acésta lume. Dici, acuma iaste aceaia vreame şi acela ceas carile a vint, cum zilele meale câte mie au dat Dumnezău de să aibu pre acesta lume lé-m vieţuit şi văcul eu tot mi(i) l-am împlut şi acum este aceaia vreame cum au tremis Doamnul noastru [!] Iisus Hristos sluga lui cé sfântă la sufletul mieu, zice, acela îngeri ce poarte îi duce la Dumnezău toate sufletele de cum s-au rânduit aceste lume şi duce toate sufletele oamenilor înainté lui Dumnezău de la Adam încoace şi până acuma şi aşia le va duce iarăşi înainté lui Dumnezău până la zua de giudeţu. Carii nasc, aceia vin de la Dumnezău, iară carii moar [!], aceia mărg iarăş la Dumnezău din nacea[s]tă [!] lume. Însă toate sufletele oamenilor dintre acésta lume el scâmbe cu mare frică şi cu grije de fr[i]ca giudeţului şi de frica feţei Doamnului [!] Hristos, pentru buiacie şi pentru toate lăcomiile noastre. După această lume nu şti nime înainté lui Dumnezău mântui-să-vor au osindi-să-vor. Deci şi aceste [!] suflet a robului [lui] Dumnezău, anume, încă zice: că eu mărg pre aceia cale ce nice dinăóră n-am umblat pre ia, că pre mine m-au chiemat, zice, acel împărat şi puternic de iau [!] încă nu ştiu pentru păcatele mele osindi-mă-voiu au spăsi-mă-voiu, cum nu şti nime cine în ce va fi până la giudeţu.

Însă eu m-aş ruga lui Dumnezău de din înainte, celui [ce] a murit direpţ cei mari şi direpţ cei mici cum să-mi erte pecatele mele şi greşelele mele şi să-mi ispăsască sufletul mieu la viaţa văcului şi la lumina raiului, unde mi-i mai mult a văcui şi a lăcui.

Pre după aceaia eu m-aş înturna de m-aş ruga a rugătorii de pre aceasta lume cei sânt alţii întru legé noastre de rógă pre Dumnezău şi zua şi noapté, de luminile nu-ş sting şi cărţile nu-ş închid, de doară ţine Dumnezău aceasta lume. Pentru ruga acelora încă m-aş ruga astezi de să mă viia cu cântece îngereşti şi cu milostivă apostolilor [!][3] înainté lui Dumnezău.

Pre după aceia eu m-aş înturna de m-aş ruga Presfintei Marii şi sfinţilor pravoslavnicilor, tuturor cei ce s-au muncit întru numele lui Dumnezău şi Dumnezău le dede lor loc de hodine şi de poposală, eu m-aş ruga [...?] în aceia laturi unde am şti [!?].

Pre după aceia eu m-aş înturna de m-aş ruga aice în urmă cui rămâne de mine, mai cu adevărat părinţilor, fraţilor, surorilor şi neamului a tot, carile pre unde-s rămaş de mine şi iaste răsedit din sângele mieu pre aceasta lume, cum să nu mă uite pre mine au cu lumina au cu paosul au cu pomana, ca să aibă cale şi mântuire direpţ a veni după mine. Că eu nu voi veni la voi, ce voi veţi veni după mine. Direpţ aceia să rugaţi pre Domnul Dumnezău să-m erte păcatele mele şi să nu-m pominéscă miia Dumnezău păcatele tânereţilor mele şi neştiutul mieu.

Pre după aceia eu m-aş înturna de m-aş ruga vecinilor ca şi fraţilor şi vecinilor ca surorilor şi megiiaşilor tuturor, doară întru viaţa

---

[3] **în original: *molitve apostoleşti***

mé ce am vinit şi am lăcuit pre această lume largă şi lacomă, ia cum sânt sloboziile şi lăcomiia aceştii lumi, doară am greşit cuiva cu besada sau cu împrumutul sau cuiva cu luziia sau cuiva cu iacie [!] sau vruna care cum neprecepându-mă de când ar fi, acuma eu n-aş iubi să viia tară ponos după sufletul mieu, ce aş iubi să viia pace şi ertăciune de toate laturile. Că eu mă despărţii acuma de părinţii mi[e]i şi de bratăşi[i] miei de toţi şi de aceasta lume de toată, precum mi s-au despărţit sufletul din trupul mieu. Deci trupul el iaste făcut de Tatăl Dumnezău din pulbăré pământ[ului] şi el iarăş mărge în pământ la putrăgiune, precum vedem cu ochi[i], iară sufletul mieu el iaste rupt din sufletul Tatălui şi eu iar l-am închinat în mânile tatălui Dumnezău, să-m poarte Sfinţié sa grije déci înainte.

Pre după aciia eu m-aş înturna de m-aş ruga voao boerilor şi voao boereselor câţi aţi venit pă petreaceré mé astăzi şi câţi vor auzi şi de astăzi înainte, de eu m-aş ruga [a] boeri şi a boerese şi mari şi a mici a mari [![4]] şi a netari cum să vă năstăvască Iisus Hristos să mă lase toat [!] omul cu câte 3 erteciune de cele mare, ca să erte [Dumnezău] şi păcatele voastre. Amin !

2) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*
F. 131v-136v: *Ertăciuni la oameni morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

B) Versiunea popii Pătru din Tinăud

a) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-4v: *Ertăciuni la omul mort* (fragment)
Datare: 1668

b) Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4325, *Miscelaneu*, f. 170r-178r
Datare: 1688

Ertăciuni la omul mort, de la toate rudenii[le] lui şi de la toţi vecinii lui

Ascultaţi fraţii miei şi creştinii lui Dumnezeu carii v-au adus

[4] **corect: *tari***

Dumnezău cel milostiv aicea pre petreacerea acestui trup ce el iaste acum mort înaintea ochilor noştri. Dumnezău vă iarte păcatele şi greşealele voastre, că faceţi bine şi creştineaşte că aţi venit şi aţi ustenit, fraţii miei, că vi să cade aşea de să veniţi, că aşea au lăsat Dumnezău de să margă oamenii cei vii pre petreacerea şi pre îngrupăciunea trupului omului celui mort, cu cinste, şi oamenii cei vii ei să grijască de trupul omului celui mort, cu cinste să-l petreacă şi să-l îngroape, cumu ni-i leagia, că omul cel mort nu să poate griji, ce să grijască de el oamenii cei vii.

Că acesta iaste păhar îmblătoriu şi lucru [de] împrumut de la Dumnezău. Că astăzi iaste pre acesta păharul, iară până mâne sau până poimâne sau şi până sară poate fi pre altul diîntre noi. Că varecum n-am putut face noi să nu naştem pre această lume, aşea iarăşi nu putem face să nu murim.

Derept aceaia acum iaste cuvântul lui Dumnezău diîntâiu şi după cuvântul lui Dumnezău iaste cuvântul acestui suflet ce-au fost într-acest trup. Că ce cuvinte ară avea el să grăiască acum cătră părinţii săi şi cătră soţul său şi cătră fraţii săi şi cătră surorile şi cătră feciorii săi şi cătră featele sale şi cătră toţi vecinii săi şi cătră săteani şi cătră toţi bratăşii săi şi cătră toţi cunoscuţii săi şi cătră toţi cătră domniia voastră, şi cătră boiari şi cătră boerease şi cătră mari şi cătră mici şi cătră tari şi cătră nătari, cătră toţi câţi aţi venit aicea pre petreacerea şi pre îngruparea acestui trup în zua de astăzi, de, domniia voastră, el nu poate grăi acum cu gura sa de să-şi ceae ertăciuni şi bulciu de la soţul său şi de la părinţii săi şi de la fraţii săi şi de la surorile sale şi de la vecinii săi şi de la toţi săteanii şi de la toţi cunoscuţii săi şi de la toţi de la domniia voastră de la carii aţi venit şi aţi ustenit pre petreacerea trupului acestuia în zua de astăzi. Că ce cuvinte ară avea a grăi cătră toţi, ce el nu poate grăi, ce, creştinilor, eu-i sânt slugă acestui vecin şi el aşea zice:

Că m-au născut maică-mia şi m-au lăsat Dumnezău om pre această lume, atunci Dumnezău mi-au dat veac şi zile cât să fiu pre această lume. Ce acmu iaste aceaia vreame cum zilele meale câte mi-au dat Dumnezău eu li-am viiat şi veacul mieu l-am împlut şi acum au tremis Dumnezău îngerul şi sluga sa la sufletul mieu de l-au luat şi l-au dus înaintea lui Dumnezău. De acesta frate al nostru el aşea zice acmu: că eu am mergu [!] acum prea aceaia cale ce nice dănăoară n-au umblat pre ia, că m-au chemat acmu cel împărat mare şi înfricoşat, de eu nu ştiu, pentru păcatele meale, spăsi-mă-voiu au osândi-mă-voiu. Ce eu acmu mă mă rogu să mă iarte Domnul Dumnezăul nostru, Iisus Hristos, cela ce au născut derept noi şi au murit derept noi şi au învis diîn moarte derept noi derept păcătoşi derept toţi, de mă rog Sfinţiei Sale să-mi iarte păcatele şi greşealele şi să-mi spăsască sufletul mieu în viiaţa veacilor şi în lumina raiului.

După aceaia mă întornu de mă rogu să mă iarte părinţii miei cei

dulci, că de multe ori i-am supărat.

După aceaia mă rogu cu cuvântul lui Dumnezău soţului mieu să mă iarte, ca [să-]i iarte şi lui Dumnezău păcatele.

După aceaia mă întornu de mă rogu să mă iarte toţi fraţii miei şi toate surorile meale şi tot nemzatul mieu.

După aceaia mă rog cu cuvântul lui Dumnezău tuturora vecinilor miei şi tuturor săteanilor miei şi toturora priiatinilor miei şi cunoscuţilor miei: să mă ertaţi toţi, că cu voi am lăcuit între vecini şi între săteani şi cu domniia voastră am fost la casa lui Dumnezău, la sfânta besearecă, şi amu viiat cu voi în uspeaţe şi în nunte şi în cârşme şi în târguri în viiaţa aceştii lumi.

După aceaia mă întornu şi iară mă rogu cu cuvântul lui Dumnezău toturora domni[i]lor voastre, şi a boiari şi a boerease carii aţi venit şi aţi ustenit pre petriacerea şi pre îngruparea trupului mieu în zua de astăzi, cum toţi de toate laturile să mă lăsaţi cu pace şi cu ertăciuni, de să mergu de la voi înaintea lui Dumnezău, că eu ştiu că am greşit a mulţi în multe chipuri şi cu cuvântul rău, au în trezvie, au în beţie, au cu voia, au fără de voe, au precepându-mă, au neprecepându-mă. Ce acmu iaste aceasta vreame să nu vie de la mine tară şi ponoslu după mine şi după sufletul mieu. Ce eu aşu vrea să vie după mine şi după sufletul mieu ertăciuni de la toţi de la domnilor voastre, că de aceaia mi s-ar iuşura şi m-aşu bucura înaintea lui Dumnezău eu acmu.

Derept aceaia, fraţii miei şi vecinii miei şi vecinele meale, foarte cu mare milcuială mă rogu domnilor voastre să mă ertaţi toţi. Dumnezău-i iarte !

C) Versiunea popii Ursu din Cotiglet

a) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 83v-92r
Datare: 1676

Aceastia sâmt ertăciunile omului mort

Ascultaţi, fraţii miei creştini, oamini buni, creştinii lui Dumnezău, cine v-au adus Dumnezău astăzi pre petrecaniia acestui suflet şi acestui trup. Ce acest suflet Dumnezău l-au iubit acmu diîn ceastă lume, Dumnezău-i iarte păcatele ! Dumnezău să vă iarte şi voo păcatele voastre, că faceţi bine, fraţii miei, hristieniaşte, că vi să cade aşia. Că acesta iaste lucru de înprumut: astăzi iaste pre acesta, mâine au poimâine poate fi pre unul de voi. Că acesta iaste păhar îmblătoriu, de varecum n-am putut face noi să nu naştem, aşia nu putem face noi să nu-lu petriacem şi să nu ne schimbăm.

Ce dintâiu iaste cuvântul lui Dumnezău, pre după aceaia iaste cuvântul acestui frate a nost a lui (imerec), de el gice aşia: că eu ce cuvinte am a grăi cu voi, priiatinii miei cei dragi şi fraţii miei şi vecinii mei şi bratăşii miei, eu nu le pociu grăi, că mie mi s-au legat limba şi mi-au tăcut gura şi mie-au perit toată putiaria şi m-au apucat moartia şi-m sosiaşte mormântul şi putrediria. Ce eu acealia cuvinte le-am lăsat să le grăiască sluga lui Dumnezău, duhovnicul mieu, preutul.

Că de când mi-au dat Dumnezău suflet de la sine şi m-au rădicat omu pre ceastă lume, atunci mi-au dat zile şi viaţă cât voiu viia pre ceastă lume. Acmu iaste aceaia vriame cum zilele miale eu le-am slujit şi viaţa mia o am sfârşit. Şi acmu iaste aceaia vriame cumu ş-au tremis Dumnezău arhanghelul său cel sfânt la mine şi mi-au luoat sufletul. Acela arhanghel au vinit ce poartă sufletele diîn ceastă lume. Deci, cumu mi-au adus sufletul mainte în trup cându m-au înviiat om pre ceastă lume, aşia iară au vinit şi mi-au luoat sufletul diîn trup şi l-au trecut înaintia lui Dumnezău.

Deci cumu s-au petrecut de la Adam până acmu, aşia iară să vor petriace şi de acmu până la giudeţ. Că unele suflete mărg la Dumnezău, altele iară vin de la Dumnezău. Însă toate sufletele diîn ceastă lume iale să schimbă cu frică şi cu câştig de frica fricosului giudeţu şi de frica fiaţei lui Dumnezău priîn bueciile şi priîn lăcomiile ceştii lumi, de ei nu ştiu înaintia lui Dumnezău ispăsi-se-vor au osindi-să vor.

De[ci] eu încă am purces acmu pre aceaia cale ce eu nice dănuoară pre ia n-am îmblat, de eu încă nu ştiu priîn păcatele meale osindimă-voiu au ispăsi-mă-voiu. Însă eu dintâiu mă rog lui Dumnezău celuia ce-au murit derept noi, direpţ cei mici ca şi direpţ cei mari, cum să-mi iarte păcatele miale şi să-mi ispăsască sufletul mieu la viaţa veacului şi la lumina raiului, unde mi-i mie mai mult a văcui şi a lăcui.

Pre după aceaia iară mă întorn de mă rog Presfintei Marie, Maicei Domnului, şi sfinţilor, pravrednicilor măcenicilor, tuturora ceia ce s-au muncit pentru numele lui Dumnezău cu truda şi cu postul, cu rugăciunia şi cu milosteniia, ş-au biruit pohtele trupului şi a lumiei şi ş-au vărsat singele pentru liubovul lui Dumnezău şi pentru împărăţiia ceriului. Acelora le-au dat Dumnezău locul cel de odihnă, acelora încă mă rog să-mi fie mărturie diriaptă sufletului mieu înaintia lui Dumnezău, să-mi iarte Dumnezău păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre după aceaia iară mă întorn de mă rog lui Sfântu Ioan Botezătoriul, celuia ce-au ispovedit oaminii de păcate şi i-au botezat cu botezul pocăinţei, carile şi pre Hristos, Fiiul lui Dumnezău, încă l-au botezat într-apa Iordanului, şi atunci să deşchisără ceriurile şi viné Duhul Sfânt acolo la botegiune.

Şi mă rog celora 12 apostoli sfinţi ce-au călătorit cu Hristos în ceastă lume ş-au mărturisit cuvântul lui înaintia împăraţilor şi domnilor şi păgânilor ş-au şezut cu Hristos la cină şi le-au dat putiare ca ceaia şi le-au zis: cui veţi lega voi păcatele, legate să fie, cui le veţi dezlega,

dezlegate să fie. Acelora încă mă rog tuturora acmu să roage pe Dumnezău pentru mine să-mi iarte păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog voivodului ceriului, arhanghel Mihail, că acela închină toate sufletele direpţilor şi le duce înaintia lui Dumnezău, cum şi sufletul mieu astăzi să-lu petreacă şi să-lu ducă în mâna lui Dumnezău, să-mi iarte Dumnezău păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog rugătorilor de pre ceastă lume ce sâmt alţii întru leagia noastră de ei roagă pre Dumnezău şi zua şi noaptia, de luminile nu-şi stâng şi cărţile nu-şi închid, şi preuţilor lui Dumnezău ce i-au adus Dumnezău acmu pre petrecaniia trupului mieu de-m slujesc cu cuvântul lui Dumnezău şi-m petrec cu Sfintele Evanghelii, deaci Dumnezău ceastă lume încă o ţine priîn ruga acelora. Acelora încă mă rog să-mi fie cu cântece îngereşti şi cu molitve apostoleşti înaintia lui Dumnezău, să-mi iarte Dumnezău păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog aicia în urmă înapoi la sălaşul mieu şi la casa mia unde am lăcuit ş-am viat până acmu, de mă rog voo, părinţilor miei şi fraţilor şi surorilor şi a tot neamul mieu, carile pre unde iaste răsădit diîn singele mieu, cum după mine nu lăsareţi vaete şi plângeri nebuneşti, cum n-au lăsat Dumnezău, ce după mine lăsaţi pace şi ertăciuni diîn toate locurile. Şi voi părinţii miei şi fraţii miei nu mă uitareţi pre mine, ce vă aduceţi aminte de mine când cu lumina, când cu pomana şi rugăciune preuţască să-mi faceţi la zile mari, ca să aveţi şi voi cale şi mântuire diriaptă a vini după mine. Că eu amu la voi nu voiu mai vini, ce voi veţi vini după mine. Direpţ aceaia rugaţi pre Dumnezău să-mi iarte păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog voo vecini, ca fraţilor, şi vecinelor ca surorilor şi megiaşilor tuturora, şi voo sătani, că eu în viaţa mia ce-am viat ş-am lăcuit pre ceastă lume largă şi lacomă, cum sâmt sloboziile şi lăcomiile aceştii lumi, eu v-am greşit voo cu besada şi cu sudalma şi cu mândriia şi m-am apucat de voi cu sfada şi cu vrajba şi v-am făcut rău şi pagubă. Şi săracilor şi mişeilor nemică eu doară nu le-am dat, nice împrumut, iară cându am luoat de la cineva împrumut doară eu n-am plătit şi când-am în cale fost cu voi au la slujbele satului eu v-am îngreoiat şi v-am năpăstuit şi v-am greşit cu toate, cu bueciia şi cu beţiia şi cu nepreceputul mieu. Deci eu acmu mă rog voo să nu lăsaţi tară şi ponoslu după mine şi după sufletul mieu, ce să-mi lăsaţi pace şi ertăciuni de toate laturile şi giceţi să-mi iarte Dumnezău păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog voo cumătrii miei şi cumătrele meale şi fârtaţii miei şi voo bratăşii miei cei buni şi cunoscuţii miei, că eu încă cu voi am petrecut în ceastă lume şi m-am veselit, iară acmu mă desparţ de voi şi mă desparţ de fraţii miei şi de surorile miale şi de vecinii miei şi de megiaşii miei de toţi şi de ceastă lume de

toată. Că sufletul s-au despărţit de trup, iară trupul să desparte de voi şi trupul l-au făcut Dumnezău diîn pământ şi el iară mearge în pământ pre putregiune, cumu-l vedeţi cu ochii, iar sufletul, elu iaste rupt diîn Duhul Tatălui şi eu iară l-am închinat în mâna lui Dumnezău să-i poarte el grije deicia înainte. Pentr-aceaia mă rog voo să mă lăsaţi cu ertăciuni şi-mi giceţi să-mi iarte Dumnezău păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre dup-aceaia iară mă întorn de mă rog voo boiari, câţi mi-aţi vinit pre petrecaniia mia astăzi şi câţi vor auzi şi de astăzi înainte că m-am petrecut, de eu mă rog voo boiari şi boeriase, şi a mari şi a mici, şi a tari şi a nătari, cum să vă năstivască Domnul Iisus Hristos să-m lăsaţi tot omul câte cu trei închinăciuni şi câte cu trei iertăciuni mari, cum cine va erta pre mine să fie ertat de Dumnezău. Amin !

O ispodobiti sânam dostoinom biti uslişanie Stago Evglie gaba molim ghi pomilui. 3

Prea ma drost prostim nuslişim Stago Evglie miră visiam să Dhom tvoem Stago Evglie. Cetenie veanimia amin slava te biaghi.

Încuvioşază pre noi, Dómne, cu pace să luom aminte Sfânta Evanghelie şi pre Domnul Dumnezău să rugăm să miluiască pre acest suflet. Dómne miluiaşte-l ! De trei ori.

b) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*
F. 95r-101r: *Aciastia sâmt ertăciunile omului mort*
Datare: ante 1692

Cópii

1) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 57r-61r: *Ertăciune la oameni morţi* (lipsă începutul)
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

2) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/102, *Cazanii la oameni morţi*
F. 102-12v: *Învăţătură şi ertăciunea la omini morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

3) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5608
F. 1v-3r: *Bulciugu la morţi*
F. 3v-5v: acelaşi text, copiat de altă mână
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copişti necunoscuţi; provenienţa: Bihor

4) Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*
F. 1r-2v: *Ertăciune la oameni morţi* (fragment)
Datare: 1790
Copist: parohul neunit Mihail Popovici; provenienţa: Bihor

D) Versiuni hibridizate cu sursa iertăciunii tipărite la 1689

1) *Ertăciune la groapă*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 257, *Miscelaneu*, f. 12r-17v
Datare: 1673
Copist: diacul Anghel din Crăciuneşti; provenienţa: Zarand

Ascultaţi fraţii miei, oameni buni a lui Dumnezău creştini, ce v-au adus cel milostiv Dumnezău pre petreacerea acestui trup ce i-au iubit Dumnezău sufletul de [l-au] schimbat diîn ceastă lume. Dumnezău vă iarte păcatele voastre, că faceţi bine hristieneaşte fraţii miei, că vi se cade aşea. Că acesta iaste lucru de împrumut: astăzi iaste pre acesta, mâne sau până poimâne poate fi pre noi pre unul de alalţi. Că acesta iaste păhar îmblătoriu, de care cum n-am putut face noi să nu [ne] naştem, aşea nu putem face să nu murim.

Că de dinainte iaste cuvântul lui Dumnezău. Pre după aceaia iaste cuvântul acestui frate pristăvit de [z]ice aşea:

Că di întăiu s-are ruga Priasfintei Marii, Maicii lui Hristos, să pleace genunchile sale cătră milostivul Dumnezău, doară s-are milostivi de miare erta păcatele. Dumnezău-i iarte !

Pre după aceaia eu m-aş înturna de m-aş ruga părinţilor miei, că eu doară le-am greşit, au în prunciia mia cu plănsul, de le-am zmintit odihneala lor. Că eu n-am ştiiut că-m va tremeate Dumnezău ciasul morţiei aşia cu degrabă, că doară mi-am vrut ceare ertăciune, ce eu acmu cu cuvântul dohovnicului [vă rog] să faceţi bine să mă ertaţi, să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău. Dumnezău iarte !

Pre după aceaia eu m-aş înturna de m-aş ruga fraţilor şi surorilor, unchilor şi mătuşilor, verilor şi vearelor şi a tot neamul mieu, să fiţi deator câte cu trii ertăciuni să ziceţ să-i Dumnezău iarte.

Pre după aceaia eu m-aş înturna de m-aş ruga voao boiarilor şi bătrânilor, celor bătrâni ca părinţilor, celor tineri ca fraţilor, giupâneaselor ca maicelor, celor tinere ca surorilor, şi tuturor dragilor miei vecini.[5]

Că până eri-alaltăeri am fost între voi cu podoaba ochilor, iară

[5] În continuare este preluat fie un pasaj din slujba prohodului, fie, mult mai probabil textul unei alte iertăciuni contruite pe pasajul respectiv din *Molitvelnic*.

astăzi sâmt fără vedearia ochilor. Şi până eri-alaltăeri am fost cu glas, iară astăzi sâmt fără graiu. Că nu m-am priceput că-m va tremeate Dumnezău ciasul morţiei aşea de năprasnă şi degrabă, doară mi-e vrut ceare ertăciune. Că doară am rămas deatoriu cuiva cu bani şi n-am putut plăti, au cu lucrul şi [n-am] putut lucra, au am supărat pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturora voao fraţilor să vă înduraţi să mă ertaţi, [ca] toţi să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău. Dumnezău-i iarte !

Că de astăzi înainte nu mă veţi mai vedea, nice veţi mai grăi cu mine, că eu mă duc înaintia giudeţului celui înfricoşat, unde făţărnicie nu iaste şi stau toţi cu feţile aseamenea: slugile, robii şi domnii depreună vor sta, împăraţii pământului şi voinicii şi mişeii cu bogaţii, bătrânii şi tinerii şi toţi peîntru năravul păcatelor atunci vor sta. De mie acolo mi-e asta: au mă voiu osândi, au mă voiu ispăsi. Ce iară mă rog lui Dumnezău şi voao fraţilor să mă ertaţi toţi, să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău.

Că pre mine greu nuor întunecat m-au cuprins, de eu nu voiu mai vedea podoaba aceştii lumi, nice frumseţile codrilor, nice florile câmpilor, că nime mie nu poate folosi. Ce astăzi mie mi-i a întra în mormântul mieu şi faţa trupului mieu cu pământ să va acoperi şi oasele meale viermii le vor răsipi, iară sufletul mieu înaintia lui Dumnezău va mearge să dea samă. O, văerat sufletul mieu, cu câtă scrâbă va sta înaintia lui Dumnezău !

Ce mă mai rog voao, dulcii miei fraţi şi vecini, şi a triia oară, să vă înduraţi să mă ertaţi, doară milostivul Dumnezău încă mă va erta. Să fiţi şi voi ertaţi de Domnul Dumnezău, amin !

2) *Cazanie de ertăciunea la oameni morţi*

Sibiu, Biblioteca "Astra", CM 26, *Miscelaneu*, f. 4r-6v
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

Ascultaţi blagosloviţi creştini carii v-au adus Dumnezeu la petrecanié acestui pravoslavnic creştin călătoriu dintr-această lume largă şi lacomă, cu înşelăciune, că să roagă astăzi cu cuvântul preotului de grăiaşte: că nu m-am preceput că îmi va veni înfricoşatul ceas al morţii aşe curund şi fără de veste, că mi-aş fi cerut ertăciune de la toţi, că acum aş vre să nu rămâe de la nime ponoslu, ce să fie de la toţi ertăciune şi cuvânt bun. Pentru aceia zice acest răpăosat: eu acum cu gura mea nu pociu grăi, ce am lăsat tot graiul şi tot cuvântul la preot, acela să fie grăitoriu pentru mine.

Întâiu: să roagă lui Dumnezeu celuia ce l-au zidit şi au făcut ceriul şi pământul, cu toată frumseţa lor, şi pre noi ne-au zidit din

pământ după chip şi după asămănarea lui Dumnezeu. Deci trăind în lumea aceasta, ştiu că nice un bine n-am făcut întru această lume. Deci acum la sfârşitul vieţii meale mă rog lui Dumnezeu ca să nu mă giudece după păcatele meale, ce să să îndure să mă erte. Să zicem şi noi să-l erte Dumnezeu pre acest răpăosat.

A doao: să roagă Maicei Precuratei, carele au născut pre Domnul nostru Iisus şi l-au ţinut în braţă şi l-au aplecat ca pre un fiiu pre Dumnezeul nostru Iisus Hristos şi iarăşi a fost la toate muncile Sfinţii Sale şi fiind cuprinsă de multă jale când l-a pogorât de pre cruce, ce văzind toate ranele Fiiului său, cu amar a plâns. Deci, la sfârşitul mieu, mă rog Maicii Preciste ca să să roage Fiiului ei şi Dumnezeului nostru care ş-au dat spatele la rane pentru păcatele noastre, ca să să roage să mă iarte. Să avem şi noi a zice: Dumnezeu să erte pre acest răpăosat.

A trie: iarăşi să roagă lui Ioan Botezetoriul şi lui Petru Apostol, căruia au zis Domnul Hristos pre cine va lega pre pământ, să fie legat şi în ceriu şi pre cine va dezlega pre pământ, să fie dezlegat şi în ceriu, şi la 12 apostoli carii au călătorit cu domnul Hristos pre pământ şi învăţând cuvântul Sfintei Evanghelii şi iară le-au făgăduit Domnul Hristos când va veni la giudeţ întru slava sa, cu toţi sfinţii îngeri, atunce vor şede acei 12 apostoli pre 12 scaune de vor giudeca 12 săminţii a lui Israil, adecă toate limbile. Pentru aceaia zice acest răpăosat şi să roagă acelor 12 apostoli să să roage lui Hristos ca să-l iarte, ca să zicem: Dumnezeu să-l erte.

A patra, iarăşi să roagă proorocilor şi mucinicilor carii a răbdat munci şi bătăi şi în foc arşi şi tăiaţi şi prin sânge au săvârşit pentru Hristos, ce şi aceiia fiind iubiţi şi încununaţi întru împărăţie ceriului, ca să să roage pentru mine lui Dumnezeu să mă iarte. Ca să zicem şi noi: Dumnezeu să-l iarte şi să-l odihnească.

A cincé, iarăşi să roagă de zice acest răpăosat frate al nostru (au sor[ă]), că trăind în neputinţele şi în supărările lumii aceştie, nice un bine n-am făcut. Pentru aceaia mă rog lui Dumnezeu să-şi facă milă pentru rugăciunile a sâhastrilor şi precuvioşilor şi tuturor sfinţilor şi drepţilor carii pururea îngăduesc lui Dumnezeu cu fapte bune prin pustii, pre la mănăstiri, preveghează şi să roagă zioa şi noapte, carii curţile nu-şi închid şi luminile nu-şi stâng, ce în toată vreamea să roagă lui Dumnezeu. Pentru rugăciunile acelor să să îndure Dumnezeu să mă iarte. Ca să zicem şi noi: Dumnezeu să-l erte.

A şesă, iarăşi să roagă biraialor săteşti şi domneşti de zice aşe: trăind în lumea aceasta şi fiind dumneavoastră asupriţi de cei mai mari, aţi venit la sălaşul mieu, iară eu, nepricepându-mă, v-am probozit şi v-am grăit cum nu s-au vrut. Că de pentru aceia mă rog să mă ertaţi, ca să vă erte şi [pre] voi Dumnezeu, ca şi eu să fiu ertat.

A şeptea, iarăşi să roagă preotului de sat şi altor preoţi de zice: aducându-vă aminte de mine, să nu mă uitaţi, ce să mă pomeniţi la sfânta liturghie pururea, şi iarăşi mă rog doară v-am greşit împotrivă, trăind în

lumé acesta, neprecepându-mă. Deci acum mă rog să mă ertaţi.

A opta, să roagă tutuuror [!] fraţilor mei vecini de zice, tinerilor şi bătrânilor, micilor şi marilor, că pâ[nă] eri-altăeri am fost cu voi cu vederea ochilor, cu frumsăţa obrazului, iară astăzi sânt fără vederea ochilor şi fără glas şi nu m-am preceput că mi-au trecut zilele şi a veni ceasul morţi[i] aşe fără de veste, doară ne-am vrut cere ertăciune, că doară am rămas cuiva datoriu cu ceva şi n-am putut plăti, au cu lucrul şi n-am putut isprăvi, au dóră am obiduit pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să vă înduraţi să mă ertaţi, ca să fiţi ertaţi de Dumnezeu milostivul.

A nooa, mă rog soţului mieu celui de căsătorie, că fiind lumea plină de scârbe şi de dezmerdăciuni, deci oare prin scârbe, oare prin dezmerdăciuni ne-am supărat unul pre altul, cu voia au fără de voia. Gândit-am că vom mai trăi într-această lume să ne vedem fii[i] fiilor noştri şi să ne mângâem. Deci acum venind moartea curund şi porunca lui Dumnezeu celuia ce prinde pre ceriu şi pre supt ceriu, pre pământ şi pre supt pământ, cuprinsu-m-au şi pre mine în vreamea ce n-am gândit şi în ceasul ce n-am ştiut. Pentru aceasta mă rog soţului mieu să iarte.

A zecea: mă rog iubiţilor fii şi fiice, pre carii am silit a-i feri de foc şi de apă şi de toate primejdiile trupeşti şi sufleteşti, trăgându-vă nedejdea să-mi fiţi toiag de razim în vreamea bät[r]âneţelor. Deci învăţindu-vă şi dojenindu-vă, de multe ori v-am supărat. Deci acum vă las în mâna lui Dumnezeu să vă înveţe şi să vă păzască şi mă rog să mă iartaţi.

A unsprăzecea: mă rog fraţilor şi surorilor şi a tot neamul mieu, carii vă aflaţi aicea şi carri [!] nu sânteţi aice la petrecanie mea, să faceţi bine să mă ertaţi, ca să fiţi ertaţi de Dumnezeu.

A doaosprăzece: mă rog boerilor şi giupâneselor, sătenilor şi mici şi mari, care în ce vârstă vă aflaţi, şi tuturor mă rog să faceţi bine să mă ertaţi şi să ziceţi toţi: Dumnezeu să-l erte şi să-l odihnească şi să ducă sufletul lui unde să odihnesc drepţii. Amin !

Copie

Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49, *Cazanii la oameni morţi*, f. 35r-38v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

Ertăciune la oamini morţi

Întâe. Ascultaţi, blagosloviţi creştini, carii v-au adus Dumnezău la petrecaniia acestui pravoslavnic creştin cei călătoriu dintr-această lume largă şi lacomă şi înşelătoare, că să roagă astăzi cu cuvântul preutului de grăiaşte: că eu nu m-am preceput că-m va vini înfricoşatul

ceas al morţii aşea de năpraznă şi fără de veaste, că mi-iaş fi cerut ertăciune de la toţi, că acum aş vrea să nu rămâe de la mine ponoslu, ce să-m vie de la toţi ertăciune şi cuvânt bun. Pintru aceaia zice acest prestăvit: eu acum cu rostul mieu nu poci grăi, ce am lăsat toată besada şi tot cuvântul mieu pre preuţi, aceia să-m fie răspunzători pintru mine.

Pintru aceaia întâe să roagă lui Dumnezău celuia ce au zidit ceriul şi pământul, cu toată frămseaţea lor, şi pre noi ne-au zidit din pământ după chip şi după asămănaria lui Dumnezău. Pintru aceasta, trăind întru această lume, ştiu că nice un bine n-am putut face, deci acum, la sfârşitul vieţii meale, mă rog lui Dumnezău ca să nu mă judece după păcatele meale, ce să să îndure să mă iarte, ca să zicem şi noi să iarte Dumnezău pre acest prestăvit.

A doa. Aşijderea iarăş să roagă Maicei Preacurate carea au născut pre Domnul nostru Iisus Hristos şi au ţinut în braţe şi au aplecat ca pre un fiiu pre Domnul nostru Iisus Hristos şi iarăşi au fost la toate muncile Sfinţii Sale şi, fiind cuprinse de multă jeale când l-au pogorât de pre cruce, văzând toate ranele Fiiului său, cu amar au plâns. Deci acum la sfârşitul mieu mă rog Maicei Preacurate ca să se roage Fiiului său şi Dumnezăului nostru, carele ş-au dat trupul spre rane pintru păcatele noastre, ca să roage să mă iarte, ca să avem şi noi a ne ruga să iarte Dumnezău pre acest prestăvit.

A triia. Aşijderia iarăşi să roagă lui Ioan Botezătoriul şi iarăşi lui Petru Apostol căruia au zis Domnul Hristos: pre cine va lega pre pământ să fie legat şi în ceriu şi pre cine va dezlega pre pământ să fie dezlegat şi în ceriu. Şi iarăşi să roagă şi la cei 12 sfinţi apostoli carii au călătorit cu Domnul Hristos pre pământ şi învăţând cuvântul Sfintei Evanghelii şi iarăşi le-au făgăduit Domnul nostru Iisus Hristos când va vini la judeţ întru slava sa cu toţi sfinţii îngeri, atunci vor şedea cei 12 sfinţi apostoli pre 12 scaune de vor judeca toate limbile. Pintru aceaia zice acest prestăvit şi să roagă acelora 12 sfinţi apostoli să se roage lui Hristos ca să mă iarte, ca să avem şi noi a zice să iarte Dumnezău pre acest prestăvit.

A patra. Aşijderia iarăşi să roagă prorocilor şi sfinţilor mucinici carii au răbdat munci şi bătăi şi în foc arşi şi tăiaţi şi prin sânge s-au săvârşit pintru Domnul Hristos. Deci fiind iubiţi şi încununaţi întru împărăţiia ceriului, ca să să roage pintru mine lui Dumnezău să mă iarte, ca să zicem şi noi să iarte Dumnezău pre acest pristăvit.

A 5. Aşijderia iarăşi să roagă de zice acest pristăvit frate al nostru (cutarele), că trăind în neputinţele noastre şi în supărările lumii aceştiia, nici un bine n-am putut face. Pintru aceaia mă rog lui Dumnezău să-şi facă milă pintru rugăciunile săhastrilor şi a preacuvioşilor şi a tuturor sfinţilor şi drepţilor carii pururia îngăduesc lui Dumnezău cu fapte bune, carii prin pustii şi pre la mănăstiri, prin crepăturile pietrilor şi pre la ostroavele mării prevegheză şi să roagă zuoa şi noaptia, carii

cărţile nu-şi închid şi luminile nu-şi sting, ce în toată vreamea să roagă lui Dumnezău. Pintru rugăciunile acelora să se îndure Dumnezău să mă iarte, ca să ne rugăm şi noi să iarte Dumnezău pre acest prestăvit.

A 6. Aşijderea iarăşi să întoarce de să roagă biraelor săteşti şi domneşti, de zice aşea: că trăind în lumea aceasta şi fiind şi dumneavóstă asupriţi de cei mai mari, aţi vinit la sălaşul mieu, iară eu, neprecepându-mă, v-am probăzit şi v-am grăit cum nu s-au vrut cădea. Pintr-aceaia acum mă rog să mă ertaţi.

A 7. Aşijderea iarăşi să roagă preotului de sat şi altor preuţi de zice: aducându-vă aminte de mine, să nu mă uitaţi nici pre mine, ce să mă pomeniţi la sfânta lyturghie pururea. Şi iarăşi mă rog doară v-am greşit ceva împotrivă, trăind în lumea aceasta, neprecepându-mă. Deci acum mă rog să mă ertaţi.

A 8. Iarăşi să roagă tuturor dragilor miei vecini, tinerilor şi bătrânilor, micilor şi marilor, că până eri-alaltăeri am fost cu glas şi cu voroavă şi cu podoaba ochilor, iară astăzi sânt fără glas şi fără de vedeare şi nu m-am priceput că mi-au trecut zilele şi au vinit ceasul morţii aşea de năprazná şi cu grabă, doară ne-am vrut ceare ertăciune, că doară am rămas cuiva datoriu cu bani sau cu altăceva şi n-am putut plăti au n-am putut isprăvi au doară am obiduit pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturora să faceţi bine să vă înduraţi şi să mă ertaţi toţi, ca să fiţi ertaţi şi dumneavoastră de milostivul Dumnezău.

A 9[-a] ertăciune, de la soţ

Deci iarăşi mă rog soţului mieu celui de căsătorie, cu carele am petrecut până în zuoa de astăzi, că fiind lumea plină de scârbe şi de nevoi şi încă şi de dezmierdăciuni, deci oare prin scârbe, oare prin dezmierdăciuni ne-am supărat unul pre altul, cu voia sau fără de voia. Gândit-am [...[6]].

3) *Cazanie la oameni morţi*

Alba Iulia, Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe, nr. inv. 244, colligat, filele manuscrise 5r-7v de la sfârşit[7]
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Sălciua de Sus, judeţul Alba

[6] **restul filelor lipsă**
[7] **Vezi textul în capitolul următor.**

4) [*Iertăciune la oameni morţi*]

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, CVR 510, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, filele manuscrise 4r-7r legate în faţa tipăriturii
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut

Ascultaţi oame(a)ni buni cari v-au adus Dumnezău la petrecanié acestui călătoriu ce este călătoriu de pre această lume lacomă şi înşălătoare, că să roagă dumnilor voastria astăzi întâiu cu cuvântul lui Dumnezău, a 2. cu cuvântul Sfintei Vergurie [?], a 3. cu cuvântul duhovnicului său şi cu limba morţii ce i-a(e)u tremes Dumnezău, de grăiaşte dumniilor voastre tuturor, micilor şi marilor, tinerilor şi bătrânilor, celor bătrâni ca părinţilor, celor tineri ca fraţilor, celor mai mici ca fiilor, giupâneselor celor bătrâne ca maicelor, celor tiner[e] ca surorilor, celor mai mici ca fetelor, şi tuturor dragilor miei părinţi şi fraţi şi vecini şi prietini.

Că până eri şi alaltaeri am fost cu glas şi cu graiu ca şi voiu şi până eri-alaltaeri am fost cu podóba ochilor şi cu vedere, iar acum sâmtu fără de glas şi fără de graiu şi fără de vedere ochilor. Ce până atunci nu m-am preceput că-mi va tremite Dumnezău ceasul morţei aşa de năprazná şi cu grabă, că doară mi-em vrut aduce aminte de mi-em vrut cere ertăciune, că doară am rămas cuiva detor cu bani şi n-am putut plăti sau cu lucrul şi n-am putut lucra sau am obidit pre cineva şi nu mi-em cerut ertăciune sau am supărat pre cineva şi nu m-am împăcat, ci astăzi să roagă să-l ertaţi, să fiţi şi dumnievoastră de la Dumnezău ertaţi.

Că de astăzi înainte nu-l veţi mai vedé, nici veţi mai grăi cu dânsul, că el să duce înainté Domnului şi înainte giudeţului celui înfricoşat, unde făţărie nu iaste şi stau feţele asemené ale tuturor, slugile şi robi[i] şi domnii de-mpreună vor sta, împăraţi[i] pământului şi voinicii şi mişei[i] şi bogaţi[i] şi bătrânii şi tineri[i], toţi cineşi cu năravul pă[catelor] sale să dé samă, acolo-i va hi a merge. Ce nu ştii: spăsi-să-va au osindi-să-va. Ce el să mai roagă şi a 2. oră să-l ertaţi, să fiţi şi dumnievoastră de Dumnezău ertaţi.

Că el greu nuor l-au întunecat, de el de acum pre voi nu vă mai vede, nici frâmseţé codrilor, nici florile câmpilor, că lui acum nimia nu-i poatia folosi, ci astăzi numai ce i-e [a] miarge şi a-ntra în mormântul lui, în pământu, şi trupul lui cu pământu şi piatră să va acoperi şi de acum ósele lui vermii le vor răsipi, iar sufletul cel păcătos înainté lui Dumnezău i-e merge să dé samă de păcatele lui. O, văerat va fi sufletul lui ! Cu câtă frică şi groază şi scârbă va sta înainté lui Dumnezău ! Ce iarăş să mai roagă dumniilor voastria şi zice: fraţi[i] mei, vecinii mei, cunoscuţii mei, dulci[i] mei, rogu-mă şi a 3. óră să vă înduraţi să mă ertaţi(i), să fiţi şi dumnievoastră de la Dumnezău ertaţi(i). Dumnezău-l erte şi Dumnezău-l pomeniască !

Laud veniria voastră, fraţilor, că aţi venit la petrecaniia acestui rob a lui Dumnezău ce se petrece din ceastă lumia largă şi lacomă şi înşelătoare, Dumnezău vă erte păcatele dumniilor voastre, că v-aţi lăsat casele şi fămeile şi lucrurile de aţi venit să-l petreceţ până la groapă cu dar şi cu cinste şi cu dragoste frăţască şi (du)dumnezăuéscă [!], cum să cade, că acesta iaste lucru de împrumut, că astăzi este pre acesta, iară mâne sau poimâne poate fi pre vrunul de noi aceasta. Că moarté este ca un păhar îmblătoriu şi nime nu să poatia descumpăra, nici cu aur, nici cu argint, nici cu mărgăritar scumpu să nu bé păharul amărăciunei morţei.

De varecum n-am putut face să nu ne naştem în ceastă lumia lacomă şi înşelătoare, aşa nu putem face să nu ne petrecem iar din ceastă lume. Cum s-au petrecut şi de la moarté părintelui nostru, lui Adam, până astăzi, aşa şi de astăzi înainte încă să vor petrece până la giudeţ. Că sufletele unele vin de la Dumnezău în ceastă lume, altele miarg din ceastă lumia iar la Dumnezău de să schimbă cu grije şi cu câştig de zua înfricoşatului giudeţ.

Că prin bueciile şi lăcomiilea aceştia lumi nu ştiu spăsi-mă-voiu au osindi-mă-voiu, cum nu ştii nimea până atunci la aceia zi cine în ce loc va fi.

Aşa şi sufletul acestui rob a lui Dumnezău încă cu mare grije şi cu mare câştig să schimbă de zua înfricoşatului giudeţ şi el cu gura lui nu poate grăi, nici cu limba lui nu poate răspunde, ce el zice şi grăiaşte cu cuvântul nostru, cu a preuţilor:

Cându mi-au dat Dumnezău suflet şi trup şi m-au născut om pre această lumia, atunci mi-au dat şi zile şi viiac cât voiu fi şi cât voiu custa în ceastă lumia de chin. Şi câte zile de viaţă mi-au dat, eu le-am trăit şi le-am petrecut şi de-am vrut custa şi o mie de ai, astăzi zilele meale săvârşite-s şi vécul mieu de pre această lumia trecu şi acum sufletul mieu s-au despărţit de la trup şi s-au dus în părăţié ceriului, iar la Dumnezău, şi pentru viaţa mé din ceastă lumia nu ştiu spăsi-mă-voiu au osindi-mă-voiu. Iar cu trupul mergu în pământu pre putredire. Deci mă rog dumnilor voastre, fraţi şi vecini, a câţi mi-eţi venit la petreceré, să-m duceţ oasele până la groapă şi să rugaţi pre Dumnezău pintru mine să-m erte păcatele şi să mă priimască cu sufletul la împărăţié sa cea svântă.

După aceia eu m-aş ruga preuţilor să mă petreacă până la groapă cu cântări îngereşti şi cu rugăciuni apostoleşti, că auzindu Dumnezău cântările şi rugăciunile, să va milostivi de-m va erta păcatele şi mă va primi cu sufletul la împărăţié sa cea svântă.

După aceia eu m-aş ruga tuturor svinţilor lui Dumnezău să să roage lui Dumnezău pintru mine, să-m erte păcatele şi să mă priiméscă cu sufletul la împărăţié sa cea svântă.

După aceia eu m-aş ruga Svintei Marie, Maicei lui Hristos, Domnului nostru, să să roage lui Hristos Dumnezău pintru mine să-m

erte păcatele şi să mă priiméscă cu sufletul la împărăţié sa cea svântă.

După aceia eu m-aş ruga părinţilor şi fraţilor şi unchilor şi verilor şi a tot rodu şi seminţiei carii rămâne de sângele mieu pre această lumia să nu mă uite cu jertvă şi cu paus şi cu lumânări, cându cu mult, cându cu puţinel şi să roage pre Dumnezău pintru mine să-m erte păcatele şi să mă priiméscă cu sufletul la împărăţié sa cea svântă.

După aceia eu m-aş ruga vecinilor, celor bătrâni(i) ca părinţilor, celor tineri ca fraţilor, vecinelor celor bătrâne ca maicelor şi celor tinere ca surorilor, că doară eu întru viaţa mia am greşit cuiva cu ceva cum nu s-au vrut cădé, ce eu acum mă rog tuturor, şi a mari şi ai tari, să faceţ bine să mă ertaţi toţi de toate laturile, să merg de la voi cu ertăciune, ca să vă erte şi voaă Dumnezău gre[şe]lele voastia şi a morţilor voştri.

Cătră aceste rugăciuni(i) ce au zis că să roagă acest rob a lui Dumnezău să zicem toţi cu glasuri(i) de jale: iartă-i Doamne Dumnezăul nostru sufletul robului tău ! O, bun vraciu, vrăciueşte sufletul rubului [!] tău ! O, mângâetoriule şi Domnu Dumnezău, rugămu-te noi toţi dempreună, priimiaşte sufletul robului tău în odihnă luminată, unde este Avram şi Isac şi Iacov, patriarşi[i] tăi, că acolo este bucurie nesfârşită şi acolo estia vieţuire ta, Doamne, şi lăcuiré Fiiului tău şi a Duhului Svânt în vecii vecilor. Amin !

E) Versiuni hibridizate şi augmentate

1) *Ertăciune la oameni morţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 47r-63v[8]

Datare: secolul XVIII

Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Ştiut-au Dumnezeu că această lume iaste zăpodiia plângerii şi valea amărăciunii. Pentru aceaia au zis Dumnezeu, prin rostul proorocului David: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi. A ne mâniia şi a nu greşi încă să ne socotim pentru ce au zis prorocul? Pentru ce au zis prorocul pentru căce când sintem supăraţi sau învrăjbiţi au neîmpăcaţi cu fraţii sau cu vecinii noştri, au cu priiatinii noştri, atuncea să nu aşteptăm să apue soarele întru mâniia noastră. De care lucru grăiaşte şi Pavel apostol cătră efiseani, în 4 capete, stih 26. Că şi Domnul Hristos zice, la Mathei Evanghelist, în 7 capete, stih 27. Că şi Domnul nostru Iisus Hristos mărturiseaşte la Matheiu Evanghelist, în 6 capete, stih 14, grăind: că de veţi erta oamenilor greşalele lor, erta-va şi voao Părintele vostru cel din

[8] **Contaminarea s-a produs cu cea de-a doua iertăciune tipărită la 1689.**

ceriuri greşalele voastre, iară să nu veţi erta oamenilor greşalele lor, nice Părintele vostru nu va erta voao greşalele voastre. Deci, fraţilor creştini blagosloviţi, deacă zice Hristos să ne împăcăm cu fraţii noştri, iară noi să nu aşteptăm să apue soarele întru mâniia noastră. Că întru ce ne va apuca moartea, întru aceaia ne va judeca Dumnezeu. Că vezi că zice Domnul nostru Iisus Hristos, la Mathei Evanghelist în 5 capete, stih 23, grăind: când duci darul tău la oltariu şi acolo îţi vei aduce aminte că fratele tău are ceva alean pre tine, lasă acolo jirtva ta înaintea oltariului şi pasă întâe de te împacă cu fratele tău şi atuncea vino de-ţi du darul tău şi atuncea va fi priimită jirtva ta. Deci de aicea putem cunoaşte noi că până nu ne vom împăca şi până nu vom avea pace şi dragoste cu fraţi[i] noştri, până atuncea nu ne va fi priimită nice rugăciunea, nice postul, nice jirtva, nice toate bunătăţile, acar câte am face înaintea lui Dumnezeu. Pentru aceaia şi acest frate al nostru (sau soră) ţinutu-s-au a avea pace şi dragoste cu toţi. Iară adevărat că oarecine nu să naşte într-această lume acela nu rămâne cu greşală unul altuia. Pentru aceaia şi acest frate al nostru la sfârşitul vieţii sale aşa au grăit: vecinii miei şi dragii miei fraţi, ştiţi că până eri-alaltăeri am fost şi eu între voi cu podoaba ochilor şi cu frâmseaţia obrazului, iară astăzi sânt fără vedearia ochilor şi fără frâmseaţia obrazului. Şi până eri-alaltăeri cu glas şi cu limbă am fost, iară astăzi fără glas şi fără limbă sânt. Mânule şi picioarele veştejite îmi sânt, că cu grabă mi-au venit ceasul morţii meale, neaducându-mi aminte şi nepricepându-mă, că n-am ştiut că-mi va trimite Dumnezeu ceasul morţii aşa cu degrabă, c-am vrut îmbla pre la dumneavoastră de mi-am vrut ceare ertăciune. Că doară am supărat sau am obidit pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să mă ertaţ, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu.

Că de astăzi înainte pre mine nu mă veţi mai vedea, nice veţi mai grăi cu mine. Că eu mă duc înaintea Domnului mieu şi înaintea judeţului celui înfricoşat, unde nu iaste făţărie şi vor sta toţi cu faptele sale aseamenea: slugile şi domnii, toţi împreună vor sta, împăraţii pământului şi voinicii şi săracii cu bogaţii şi bătrânii cu tânării, toţi cineşi pentru faptele sale să vor judeca. Deci mie încă mi a sta acolo: au mă voiu spăsi, au mă voiu osândi.

Ce iară mă rog întâe lui Dumnezeu şi dumnealor voastre fraţilor, pre mine să mă ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu. Că pre mine greu nor şi întunecat m-au cuprins şi m-au acoperit şi eu nu voi vedea podoaba aceştii lumi, nice frâmseaţa codrilor, nice a munţilor, nice florile câmpilor, nici a munţilor, nici lumina soarelui şi nu-mi poate folosi nime, nici poate ajuta, nice părinţi, nice fraţi, ce astăzi îmi iaste a întra în mormântul mieu şi faţa trupului mieu cu pământ să va astupa şi oasele meale viermii le vor răsipi şi trupul mieu pământ să va face. Iară sufletul mieu înaintea lui Dumnezeu va mearge să deae samă de ceale ce au făcut într-această lume întru toată viiaţa. Deci astăzi iaste zua aceaia şi ceasul acela.

Deci întâe să roagă dumnealor voastre să rugaţi pre milostivul Dumnezeu, adecă pre Tatăl sfânt, precum s-au milostivit de au făcut ceriul şi pământul, soarele şi luna şi toate stealele şi alte făpturi, toate câte să văd şi câte nu să văd şi pre om, pre Adam şi-l pusă în raiu să stăpânească cu toate, deci aşa să să milostivească şi cu sufletul acestui creştin răpăusat să-l odihnească la împărăţiia ceriului, rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce de să roagă să rugaţi pre Domnul nostru Iisus Hristos, carele s-au pogorât din naltul ceriului aicea gios pre faţa pământului şi s-au înpeliţat de la Duhul Sfânt şi din Mariia Feci[o]ară s-au făcut om şi au luat trup omenesc pentru noi şi acel trup sfânt pre chinuri şi pre moarte l-au dat şi a triia zi au înviiat şi s-au suit în ceriuri şi şade din a direapta Tatălui şi au gătit loc de odihnă direpţilor săi care odihnă va să o deae Dumnezeu aleşilor săi la zua de apoi, la judeţ, deci într-acelaşi loc de odihnă să rugaţi pre Dumnezeu să odihnească şi sufletul acestui creştin răpăusat. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să rugaţi pre Duhul Sfânt, carele iaste şi iase în timpinaré sufletelor direpţilor de soleaşte de la Tatăl toate sufletele să le priimească la împărăţiia ceriului, rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să roagă să rugaţi pre Maica Sfântă a Domnului nostru a lui Iisus Hristos să roage pre Fiiul ei şi Domnul nostru Iisus Hristos şi să va milostivi pentru rugăciunile Maicii sale şi va erta păcatele. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să roagă celor 12 apostoli şi tuturor carii ţin cheaia împărăţii ceriului şi au făcut sfânta apostolie precum le grăi Domnul Hristos să vor greşi oamenii înaintea voastră până în de 7 ori câte de 70 de ori să-i dezlegaţi pre ei, ca să fie dezlegaţi şi în ceriuri şi de mine. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă a trii sute şi 18 de părinţi sfinţi din Nichiia, carii făcură sfânta pravilă, de să chiamă portari de încue şi descue împărăţiia ceriului cu sfânta pravilă, pentru carii merg toate sufletele la împărăţiia ceriului, roagă-să să sloboază şi sufletul lui în pace întru împărăţiia ceriului. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă a 4 posturi ce sint într-un an să-i iarte că doară nu le-au putut ţinea şi posti precum să cade, ce să facă bine să-i iarte şi dumnealor voastră rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă a 12 praznice ce sint într-un an că doară nu le-au putut cinsti şi prăznui precum să cade, ce să facă bine să-i iarte. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi sau doao şi să roagă sfintelor dumineci, că doară nu le-au putut cinsti precum să cade a mearge creştinul la sfânta besearecă sâmbătă sara şi

dumineacă dimineaţa, ce m-am lenet [!] durmind, ce mă rog să facă bine să mă iarte. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă sfintelor vineri şi sfin telor miercuri, că doară nu le-au putut posti precum să cade, ce mă rog să facă bine să mă iarte. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta (un)unde au viiat o zi au doao şi să roagă cumătrilor celor de botez carii m-au spălat de scârnăviia păcatelor meale, să mă ertaţi ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă dumnealor voastră dragi şi dulci părinţi şi zice aşea: o, dragii miei părinţi, carii pre mine m-aţi aplecat şi m-aţi înfăşat, destul că despre partea mea aţi rămas ca o mirişte săcerată sau ca u [!] vie culeasă fără de nici un struguraş, deci şi eu rog pre Domnul Dumnezeu să vă dăruiască iarăşi alţi fii şi feate, iară eu acum îmi ceriu bulciug de ertăciune, să mă sloboziţi cu aldaş frumos de la casele voastre, ca să fiţi şi voi alduiţi de Dumnezeu înaintea Tatălui Sfânt. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă soţului celui de credinţă cu carele au trăit de când s-au luat până acum la cinstite bătrâneaţe, deci să faci bine ce ţ-aş fi greşit, că şi crai[i] şi împăraţii nu pot fi fără buşluială soţ cu soţ şi iată am trăit unul cu altul până în zua de astăzi. Deci fiind lumea plină de scârbe şi de dezmirdăciuni, ce oare prin scârbe, oare prin dezmirdăciuni ne-am supărat unul cu altul, cu voia sau fără de voia. Gândit-am să mai vedem şi să mai trăim într-această lume ca să ne vedem pre fii[i] fiilor noştri ca sădirea maslinilor prin prejurul measii noastre şi să ne mângăem de scârbele noastre. Deci iată acum viind porunca lui lui Dumnezeu ceaia ce cuprinde pre ceriu şi pre supt pământ şi pre pământ, deci cuprinsu-m-au şi pre mine în vreamea ce nu m-am nădăit. Deci pentru aceaia mă rog să faci bine să mă erţi, ca să fii şi tu ertat de Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta un de au viiat o zi au doao şi să roagă iubiţilor săi fii şi feate pre carii i-au silit a-i feri de foc şi de apă şi de toate răutăţile trupeşti şi sufleteşti, trăgându-vă nădeajde să-mi fiţi toiag de răzimat în vreamea bătrâneaţelor meale. Deci învăţându-vă şi dojenindu-vă, de multe ori v-am supărat, deci acum vă las în mila lui Dumnezeu să vă înveaţe şi să vă grijască. Deci mă rog să faceţi bine să mă ertaţi, ca să merg ertat naintea lui Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă fraţilor şi surorilor sale şi zice aşa: o, dragi fraţii miei şi iubite surorile meale, pre mine să mă ertaţi ca să merg ertat înaintea lui Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă ca şi întâe şi zice aşa: dragi şi dulci părinţii miei, destul că despre partea mea aţi rămas ca o mirişte săcerată sau ca o vie culeasă fără de nici un struguraş, deci mă rog să faceţi bine să mă ertaţi, ca să merg înaintea lui Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta şi să roagă a tot neamul şi nemzatul său despre partea tătâni-său şi despre partea mâni-sa, şi celor ce au venit aicea şi celor ce n-au putut veni şi să roagă către toţi să-l sloboziţi câte cu doao-trii cuvinte de ertăciune, ca să meargă ertat înaintea lui Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă celor cu zile mai de demult, carii-s înfluriţi cu cinstite cărunteaţe, deci să roagă ca şi părinţilor şi celor vârstnici ca şi fraţilor şi celor tineri ca şi fiilor şi ca surorilor şi celor boiarease bătrâne ca şi maicelor şi tuturor de toată vârsta, marilor şi micilor, deci tuturor mă rog să mă sloboziţi toţi câte cu doao-trii cuvinte de ertăciune, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu.

Că îngerul Domnului şeade cu sufletul în slavă şi-l ţine în mână de socoteaşte cum preuţii cu cuvântul lui Dumnezeu îl slobozesc, cum dumneavoastră cu ertăciune de păcate îl sloboziţi şi-l va scriia în catastihul cel de viiaţă cum că l-aţi slobozit cu ertăciune de păcate, ca şi eu pace să aflu înaintea lui Dumnezeu. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

După aceaia să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă ca şi întâe şi zice aşea: dragi şi dulci părinţii miei, destul că despre partea mea aţi rămas ca o mirişte săcerată sau ca o vie culeasă fără de nice un struguraş, deci mă rog dumnealor voastră ca să vă aduceţi aminte şi de mine la sfintele beseareci cu sfintele leturghii şi la sfintele praznice, dând câte un ban la preuşi ca să-mi ceară ertăciune şi când veţi vedea câte un sărac gol şi flămând venind la casele voastre şi, dând voi pentru mine, şi al vostru va fi. Aşea ne ajute Tatăl şi Fiiul şi Sfântul Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin !

2) [*Iertăciune la oameni morţi*]

Bucureşi, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/4, *Cazanii la oameni morţi*, f. 1r-15v
Datare: începutul secolului XIX
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

[...[9]] A trie, aţi venit cum şi voi să luoaţi dojană, cum să fiţi şi voi gata [...?] către moarte, că ni să cade în toată vreamé gata a fi, că aşe zice Domnul Hristos: când nu gândiţi, atunce vine ceasul morţii şi

[9] **lipsă file**

sufletul din trup afară să va cere şi întru ce te va găsi moarté, întru aceaia te va judeca Dumnezeu.

Pentru [că] şi acesta frate al nostru la sfârşitul vieţi[i] sale aşe au grăit: ştiţi bine dumnévoastră că pâ[nă] eri sau alalte eri am fost şi eu cu voi cu podoaba ochilor şi cu frumseţé obrazului, iară astăzi sânt fără vederé ochilor şi fără frumseţé obrazului, până eri sau alalta eri cu g[l]as am fost, iară astăzi fără g[l]as şi fără limbă sânt, că cu grabă mi-au venit ceasul morţi[i] mele. Neaducându-mi aminte şi nepricepându-mă, că n-am ştiut că-m va trimite Dumnezeu ceasul morţii mele, că aş fi umblat pre la dumnevoastră de me-am vrut cere ertăciuni, că doară am supărat pre cineva sau am obidit sau nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să mă ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu. Că de astăzi înainte nu mă veţi mai vedé, nici veţi mai grăi cumine, că eu mă duc înainté lui Dumnezeu şi înainté judeţului celui înfricoşat, unde nu este făţărie şi vor sta toţi asemine să-ş deia samă cineş pentru păcatele sale, slugile şi domnii toţi vor sta, împăraţi[i] pământului şi voinici[i], mişei[i] şi bogaţi[i], bătrâni[i] şi tânări[i], toţi pentru păcatele [lor] să vor judeca. Dece mie încă îmi coată asta acolo: au mă voi spăsi au mă voi osindi.

Ce eu mă rog întie lui Dumnezeu şi dumnelor voastră, fraţilor, pre mine să mă ertaţi, că pre mine greu nor întunecat m-au acoperit şi eu nu voi mai vedé podoaba aceştii lumi, nici florile câmpilor, nici lumina soarelui şi nime nu-m poate folosi, nici-m poate ajuta, nici frate, nici părinte, ce astăzi îm iaste a întra în mormântul meu şi faţa mé cu pământ să va acoperi şi oasăle mele vermi[i] le vor răsipi, iară trupul meu pământ să va face, iară sufletul meu înainté lui Dumnezeu va merge să-şi deia sama de faptele sale, ce bine au făcut în lumé aceasta şi ce bine au făcut înainté lui Dumnezeu, va merge să-şi deia samă ce au făcut şi ce au lucrat în lumé aceasta.

Deci, întie mă rog dumnelor voastre cari aţi venit la petrecanie aceasta să rugaţi pre Dumnezeu Tatăl Sfânt, cum s-au milostivit de au făcut ceriul şi pământul şi toate alte făpturi, aşa să să milostivască şi cu sufletul pristăvitului acestui creştin să odihnească la împărăţié ceriului, rugaţi pre milostivul Dumnezeu să-i erte păcatele lui.

După acee iară să rogaţi pre Domnul nostru Iisus Hristos carele s-au pogorât din naltul ceriului jos pre faţa pământului şi s-au făcut om şi s-au împeliţat de la Duhul Sfânt şi din Vergura Marie s-au întrupat şi acela trupul pre chin l-au dat şi a trie zi au înviet din morţi şi s-au suit în ceriuri şi şezu de-a direapta Tatălui Sfânt şi au gătit loc de odihnă care odihnă va să o dee Dumnezeu aleşilor săi la zioa judeţului. Întru acela loc de odihă să rugaţi pre milostivul Dumnezeu să-l odihnească şi sufletul acestui creştin pristăvit. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu (să-i) să-i erte păcatele.

După aceia să rugaţi pre Duhul Sfânt, carele iaste întâmpinare sufletelor celor dreapte, pentru toate sufletele sale să le primească Dumnezeu la împărăţia ceriului şi să-l ducă neostenit de vămile cele

viclene. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu să-i erte păcatele.

După acee să roagă Maicei lui Dumnezeului nostru, a lui Iisus Hristos, să roage pre Fiiul şi Dumnezeu doară să va milostivi pentru ruga Maici[i] sale şi-i va erta păcatele sale. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să roagă celor 12 apostoli şi tuturor care ţine împărăţie ceriului şi, cum grăeşte Sfânta Evanghelie prin rostul Domnului nostru Iisus Hristos, că de vor greşi oameni[i] înainté voastră până de 7 ori câte de 70 de ori câte 7 să ertaţi, cum să vă erte Dumnezeu şi pre voi. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu ...

După acee să întoarce sufletul acestui creştin pristăvit de să roagă la 300 şi 18 de sfinţi părinţi din Nichie cari au făcut svânta pravilă ce să chiamă cale împărăţiei[i] ceriului, pentru aceia să roagă să sloboziţi şi sufletul lui cu pace la împărăţié ceriului. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După acee să întoarce sufletul acestui creştin pristăvit de să roagă pentru cele patru posturi ce sânt într-un an, că doară nu le-au putut posti cum s-au căzut, ce pentru sfintele posturi încă să rugaţi pre milostivul Dumnezeu să-i erte păcatele iproci.

După aceia dară să roagă pentru sfintele dumineci, că doară nu le-au putut cinsti cum s-au căzut, cu lené lui durmind, şi n-au putut mearge la sfânta beserecă, ce încă şi pentru sfintele dumineci-i rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceaia să roagă şi pentru sfintele vineri, că doară nu le-au putut ajuna cum s-au căzut, ce pentru sfintele veneri întru care s-au răstignit Domnul nostru Iisus Hristos pre cruce, dumnevoastră încă să rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să roagă cumătrilor din sfântul botez cari l-au spălat de scârnăvié păcatelor lui să ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu la împărăţié ceriului. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să roagă sufletul acestui creştin pristăvit cătră cinstiţi[i] lui părinţi de zice aşe: dragi[i] mei părinţi cari v-aţi ustănit purtându-mă pre braţele voastre, destul că despre parté mé aţi rămas ca o mirişte după săcerişi sau ca un pom di pă carele s-au scuturat toate poamele lui sau ca o vie după cules, ce acuma vă dăruiască Dumnezeu alţi fii în locul meu. Iară eu îmi cer bulciug de ertăciune de la casele voastre, ca să fiţi şi voi ertaţi înainté Tatălui Sfânt. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să roagă unţâlor [!] şi mătuşilor cu aceasta cuvânt şi fraţilor şi surorilor şi la veri primari şi la tot nemizatul meu, micilor, marilor, cari v-aţi întâmplat şi vă aflaţi la petrecanié mé şi care nu vă aflaţi aice la petrecanié mé, să mă ertaţi şi să mă sloboziţi cu ertăciune, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu întru împărăţié ceriului. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

De aci a soţului celui cr[e]dincios. După aceia să roagă soţului lui celui de căsătorie şi de credinţă, cu carele am petrecut până acuma de când ne-au împreunat Dumnezeu unul cu altul, de la tinereaţe până

la bătrâneaţe, şi acuma orice ţ-aşi fi greşit în amărăciuné sau în dezmerdăciuné aceştii lumi, ce să faci bine să mă erţi, soţul meu [...?]. Că crai şi domni încă nu poate muri soţ cu soţ fără de buşluială unul cu altul, dară noi nişte neputincioşi şi mai slabi să nu putem trăi fără de amărală. Ce eu mă rog acuma soţului meu celui de credinţă să mă slobozi cu ertăciune, ca să aibi şi tu ertare înainté lui Dumnezeu. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să întoarce sufletul lui de zice aşe: doară de la cineva ceva împrumut aş fi luat sau cu ceva datoriu aş fi rămas şi nu aş fi plătit, ce de va fi cine plăti, bine ar fi, iară de nu va fi cine plăti, încă să nu blăstămaţi, ce să mă sloboziţi cu ertăciune, că veţi afla plată în mâna lui Dumnezeu carele plăteşte destul tuturor. Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

După aceia să întoarce sufletul de zici: cinstiţi şi de Dumnezeu blagosloviţi vecini sau prietini, mari şi mici şi din toată vrâsta, care aţi făcut bine de aţi venit la petrecanié mé, mila lui Dumnezeu să rămâ[e] cu voi, că acesta cuvânt zic: cinstiţi fraţi şi surori şi unţi şi mătuşi, veri şi a tot nemzatul meu care sânteţi aici, rogu-vă pre toţi să nu mă uitaţi nici pre mine cu rugăciuné voastră, cu pausul şi cu lumina, cu molitfe apostoliceşti în toată vremea, când cu mult, când cu puţin, ca să fiţi şi voi miluiţi de Dumnezeu. Că eu mai mult la voi nu voiu mai veni, nici voi mai grăi cu voi, ce voi veţi veni după mine şi după aceia mila lui Dumnezeu să rămâe cu voi şi să vă poarte de grije pre această lume şi pre ceialaltă viaţa de veci să vă dăruiască. Amin ! Rugaţi pre milostivul Dumnezeu.

b) Iertăciunea la prunci

A) Versiunea popii Pătru din Tinăud

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*, f. 7r-12v
Datare: 1668

Ertăciune la prunc

[...[10]]ntea fraţilor săi şi înaintea surorilor sale şi înaintea noastră a tuturor.

Dumnezău vă iarte păcatele şi greşalele voastre, fraţilor, că faceţi

[10] **lipsă file**

bine creştineaşte că aţi venit, că vi să cade aşea, cum oamenii cei vii să margă pre petreacerea trupului omului celui mort. Că iaste acesta păhar şi lucru de împrumut şi îmblătoriu de la Dumnezău pre noi pre toţi. Că astăzi iaste pre acesta, iară până mâine au până poimâne sau şi până sară poate fi pre unii deîntre noi. Că acesta păhar iaste îmblătoriu, că varecum n-am pututu face noi să nu naştem pre ceastă lume, aşea iarăş nu putem face noi să nu murim de pre ceastă lume.

Ce derept aceaia acmu iaste cuvântul lui Dumnezău şi după cuvântul lui Dumnezău iaste cuvântul acestui pristăvit, anume (imerec), de el nu poate grăi, ce eu-i sânt slugă şi tălnaciu şi aşea iaste cuvântul lui:

Când mi-au dat mie Dumnezău suflet de la sine şi m-au înviiat şi m-au făcut om pre ceastă lume, atunci mi-au dat mie Dumnezău zile şi veac cât voiu avea pre ceastă lume. Ce acmu iaste aceaia vreame cum zilele meale câte mi-au dat Dumnezău pre ceastă lume le-am împlut şi acmu iaste aceaia vreame de ş-au tremis Dumnezău sluga sa cea sfântă la sufletul mieu de varecum mi-au adus suflet în trup încă în trupul maicei meale de m-au înviiat, aşea iarăş mi-au luat sufletul mieu deîn trupul mieu şi l-au dus în părăţiia sa cea sfântă. Derept aceaia eu mă întornu acmu de mă rog lui Dumnezău să mă iarte de întâiu.

După aceaia mă rog voao părinţilor miei de să mă lăsaţi cu pace şi cu ertăciuni de să faceţi bine să mă ertaţi, că v-am de multe ori amărât, de nice aţi putut durmi, nice aţi putut mânca, nice aţi putut bea, nice v-aţi pututu îmbla supşigurile tot doicindu-mă şi zua şi noaptea şi ferindu-mă de foc şi de apă şi de toate primejdiile reale tot pentru să mă puteţi creaşte. Acmu iarăşi la moartea mia foarte plângeţi şi vă bănuiţi. Ce nu plângeţi, că m-au dus Dumnezău în părăţiia ceriului, între îngerii săi cei sfinţi, de mă veselesc. Ce eu vă rog, părinţii miei, nu vă jeluireţi de mine, ce mă ertaţi, că eu vă ert, să fiţi ertaţi şi voi de Dumnezău în veaci.

După aceaia eu mă rog toturor fraţilor miei şi toturor [!] surorilor meale şi toturor vecinilor miei şi toturor vecinilor meale, că eu mă desparţ acmu de toţi, şi de părinţii miei şi de fraţii miei şi de surorile meale şi de toţi vecinii miei şi de această lume. Pentru aceaia vă rog cum toţi de toate laturile să mă ertaţi şi să mă sloboziţi cu pace şi cu ertăciuni de să vă iarte şi voao şi a părinţilor voştri milostivul Dumnezău păcatele şi greşealele. Derept aceaia toţi de toate laturile să mă ertaţi câte cu trei ertăciuni. Dumnezău-i iarte !

B) Alte versiuni

1) *Ertăciuni la prunci mici morţi*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*, f. 137r-140v

Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; proveniență: Bihor

Cuvânt înainte caută mai sus. Ascultați fraţii mii creşteni, list 52.

Pre după aceaia eu m-aş întoarce de m-aş ruga voao, părinţii miei cei dulci, cărora Dumnezeu pre mine m-au datu den trupul vostru de m-au născut înaintea voastră micu-mitutel. Şi deacă m-au născut Dumnezeu cu trup sinătos, voao v-au părut bine de mine şi aţi mulţemit lui Dumnezeu şi m-aţi luatu în lume de mare [...[11]] şi aţi chiematu sluga lui Dumnezeu, popa, şi cumătrii ce ne-au datu Dumnezeu şi m-aţi botezat şi în leagia lui Dumnezeu m-aţi îmbrăcat şi m-aţi supus şi m-aţi băgat supt steagul şi supt zaslăul lui Dumnezeu şi v-aţi chieltuit şi v-aţi ostenit de bucuria naşterii meale şi m-aţi ţinut şi m-aţi doicit şi v-aţi ostenit cu mine zua şi noaptea, doicendu-mă şi ferindu-mă de foc şi de apă şi de toate primejdiile ceale reale den ceastă lume.

Deci, voi părinţii miei, doicindu-mă şi ţiindu-mă pre mine şi zua şi noaptea de voi nu v-aţi putut prânzi prânzul, nice v-aţi putut cina cina, nice v-aţi putut îmbla îmbletele şi suşigurile voastre, derept să mă puteţi zbura şi creaşte, iară acmu la moartea mea şi la petreacerea trupului mieu voi plângeţi şi vă bănuiţi şi vă chieltuiţi după mine. Ce nu plângereţi şi nu vă bănuireţi de mine, că pre mine m-au chiemat Dumnezeu de la voi în *nunta ceriului*[12], între îngerii săi cei sfinţi, eu mă bucuru şi mă vesealesc cu ei de împreună.

Ce dreptu toată osteneala şi chieltuiala voastră ce faceţ(e) pentru mine, părinţii miei şi tu maica mea cea dulce, tu m-ai ciupăit şi m-ai aplecat la pieptul tău. Deci, părinţii miei, dreptu toate lucrurile voastre ce v-aţi ostenit şi v-aţi cheltuit pentru mine şi acmu încă vă osteniţi şi vă chieltuiţi şi vă bănuiţi şi plângeţi după mine, eu vă ştiu haru şi vă mulţămesc cu Domnul Hristos pentru toate lucrurile voastre şi ostenealele ce-aţi făcut şi faceţi cu mine. Cu altă nu vă pociu răsplăti osteneala şi chieltuiala voastră numai Dumnezeu să vă plătească de toate laturile şi să vă şteargă lacrămile de la ochii voştri şi în loc de jeale şi bănat ce aveţi la inimile voastre şi la tot trupul vostru Dumnezeu să vă bucure şi să vă veselească. Ce eu mă întorn de mă rogu voao părinţilor miei cumu să mă lăsaţi de la voi cu pace şi cu bulciug bun şi cu ertăciune, să merg ertat de la voi şi den ceastă lume înaintea lui Dumnezeu, ca Dumnezeu să caute den mare mila sa să vă iarte păcatele voastre, că eu vă ertu, părinţii miei.

După aceaia eu mă întorn de mă rogu fraţilor miei şi surorilor meale şi vecinilor miei şi săteanilor miei şi tuturor domniilor voastre carii aţi venit şi aţi ostenit pre petreacerea trupului mieu, pre toţi vă

---

[11] **loc lăsat gol pentru un cuvânt**

[12] **Expresia este preluată din verşurile funebre traduse din literatura maghiară, semn că circulaţia acestora nu s-a rezumat doar la rostirea lor de rutină.**

rogu să mă lăsaţi cu pace şi cu bulciug şi cu ertăciuni, ca să caute şi Dumnezeu să vă iarte păcatele voastre, că eu vă ertu pre toţi pre domneavoastră. Că eu mă desparţ de voi, părinţii miei cei dulci, şi eu mă desparţu acmu de voi, fraţii miei cei dragi, şi de cătră domnea-voastră de cătră toţi şi de ceastă lume de toată, aşa cum mi s-au despărţit şi sufletul de cătră trupu. Că trupul el iaste făcut de Tatăl den pravul pământului şi el iară mearge în pământ, cumu-l vedeţi cu ochii. Iară sufletul el iaste ruptu şi dat de Tatăl den Duhul Sfânt şi eu iară l-amu închinat şi l-amu dat în mânule Tatălui de să-i poarte el grijea şi de astăzi înainte.

Pre după aceaia unetreci [!], eu mă întorn de mă rog şi voao tuturor câţi v-au adus Dumnezeu cel milostiv în zua de astăzi pre petreacerea trupului mieu. De eu m-aş ruga şi a boiari şi a boerească, şi a mari şi a mici, şi a tari şi a netari, cum să vă năstăvească pre voi pre toţi Domnul nostru Iisus Hristos cum să mă sloboziţi toţi de toate laturile, tot omul den ceastă lume, şi de la voi câte cu doao sau trii ertăciuni de ceale mai mari să ziceţi să-m iarte Dumnezău păcatele ca Dumnezeu să caute de să iarte şi păcatele voastre, că eu vă ert pre toţi pre domneavoastră. Dumnezeu să-i iarte şi să-i ducă sufletul în loc de odihnă, amin !

Cópii

a) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/24, *Cazanii la oameni morţi*, f. 93r-100v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Ertăciuni la prunci mici morţi

Ascultaţi fraţii miei, creştinii lui Dumnezeu carii v-au adus milostivul Dumnezeu la petrea[ce]rea acestui pristevit ce i-au iubit Dumnezeu sufletul de l-au schimbat din ceastă lume la sine, Dumnezeu să vă iarte păcatele că faceţi bine creştineaşte, că aşia vă să şi cade. Că acesta iaste lucru de împrumut, de astăzi iaste pre acesta, iară mâne sau poi-mâne poate fi pre unul de noi sau şi până în sară. Că acesta iaste păhar umblătoriu, de oarecum n-am pututu face noi să nu ne naştem într-această lume, aşia nu putem face să nu ne petreacem dintr-această lume.

Ce mai denainte iaste cuvântul lui Dumnezeu, după aceaia iaste cuvântul şi besada acestui schimbat, de el zice aşia: că de când mi i-au dat Dumnezeu suflet de la sine şi m-au rădicat om pre această lume, atunce mi-au dat zile şi viaţă cât voiu viia pre această lume. Iară acum iaste aceaia vreame cum zilele mi i-am împlut şi anii mi i-am petrecut. Ce acum ş-au trimis Iisus Hristos sluga sa cia sfântă ce poartă toate

sufletele din ceastă lume înaintea lui Dumnezeu. Că precum i-au adus sufletul în trup mainte când l-au rădicat om pre această lume, aşia iară i-au luat sufletul din trup de l-au petrecut la împărăţiia ceriului, cum s-au petrecut şi de la Adam până acum, aşia să vor petreace şi de acum până la giudeţ. Că unii merg la Dumnezeu, alţii vin de la Dumnezeu, însă toate sufletele iale să schimbă din ceastă lume cu multă grije şi câştig, cum vor sta să-şi dea sama înainté feaţii lui Dumnezeu de păcatele ceale multe ce au făcut pre această lume. De eu încă pentru păcatele meale ce am făcut înaintea lui Dumnezeu nu ştiu spăsi-mă-voiu au osândi-mă-voiu. Deci eu purcez acum pre aceaia cale ce nicedinioară nu amu umblat pre ia.

Ce eu m-aş ruga mai întâi Tatălui nevăzut, care au făcut ceriul şi pământul, să-m iarte păcatele meale.

După aceaia m-aş ruga lui Iisus Hristos, carele au murit şi au înviiat pentru noi păcătoşii, să-m iarte păcatele miale.

După aceaia m-aş ruga Sfintei Marii, caria au fost lada Duhului Sfânt, şi tuturor celora ce s-au muncit pentru numele lui Hristos şi le-au dat loc de odihnă, eu încă m-aş ruga să-m dea odihneală.

După aceaia m-aş ruga a rugători de spre această lume, carii roagă pre Dumnezeu zua şi noaptia de mânule nu-şi înceată, luminile nu-şi stâng, cărţile nu-şi închid, de Dumnezeu ţine toată lumia pentru ruga acelora, aceia încă să roage pre Dumnezeu să-m iarte păcatele.

După aceaia m-aş ruga preoţilor şi diiacilor ce stau pregiur mine dă mă cântă cu cântări îngereşti şi mă dezleagă cu molitve apostoleşti, aceia încă să roage pre Dumnezeu să-m iarte păcatele meale.

Pre după aceaia m-aş înturna de m-aş ruga voao, părinţilor miei cei dulci şi dragi, cărora Dumnezeu pre mine m-au dat de am născut din trupul vostru înaintea voastră mic-mititel şi deacă m-au născut Dumnezeu cu trup sânătos, voao v-au părut bine de mine şi v-aţ bucurat şi v-aţi veselit şi aţ mulţemet [!] lui Dumnezeu şi m-aţ luat în nume de mare aţ chemat sluga lui Dumnezeu, popa, şi cumătrii carii ni i-au dat Dumnezeu şi m-aţi botezat şi în leagea lui Dumnezeu m-aţi îmbrăcat şi m-aţi supus şi m-aţi băgat supt steagul şi supt zazlăul lui Dumnezeu şi mult v-aţi cheltuit de bucuriia naşterii meale cu beutură şi cu mâncare şi m-aţi ţinut şi m-aţi doicit şi v-aţi ostenit cu mine şi zua şi noaptea, doicindu-mă şi ferindu-mă de foc şi de apă şi de toate primejdiile ceale reale din ceastă lume cu păcate, de voi părinţii miei cei dragi, doicindu-mă şi ţiindu-mă pre mine şi zua şi noaptia, de voi nu v-aţi putut prânzi prânzul vostru, nice v-aţi putut cina cina voastră, nice v-aţi putut umbla în trebile şi în suşigurile voastre, ca doară cum să mă puteţi creaşte şi să mă puteţi zbura, gândind că eu vă voi fi voao toiag de răzimare la bătrâneaţele voastre. Iară acum la moartea mia şi la petreaceria trupului mieu, dumilor voastre plângeţi şi vă bănuiţi şi vă mai cheltuiţi iară pentru mine. Ce nu vă bănuireţi, nice plângereţi după mine, că pre mine m-au chemat Dumnezeu de la voi la sine în *nunta ceriului*, între îngerii

săi cei sfinţi, de mă voiu bucura şi mă voiu veseli cu dânşii. Ce drept toată osteneala şi cheltuiala voastră ce aţi făcut şi faceţi pentru mine, părinţii miei cei buni şi tu măicuţa mea cea dulce mult m-ai ciupăit şi la pieptul tău m-ai aplecat, deci eu acum părinţii miei, drept toate lucrurile voastre ce v-aţi ostenit şi vă cheltuiţi pentru mine şi vă bănuiţi şi plângeţ după mine. De eu vă ştiu har, părinţii miei, şi vă mulţămăsc, cu Domnul Hristos, pentru toate lucrurile şi ostenealele ce aţi făcut şi faceţi cu mine, cu altă nu vă pociu răsplăti osteneala şi cheltuiala dumilor voastre, numai Dumnezeu să vă plătiască de toate laturile şi să vă ştargă lacrămile de la ochii voştri şi, în loc de jeale şi de bănat ce aveţi la inimile voastre şi la tot trupul vostru, Dumnezeu să vă bucure şi să vă veselească.

De mă întornu şi mă rog voao, părinţii miei, ca să mă lăsaţi de la voi şi din ceastă lume cu pace şi cu bulciug bun şi cu ertăciune, să merg ertat de la voi şi din ceastă lume înaintea lui Dumnezeu cum şi Dumnezeu să vă iarte şi pre voi părinţii miei, că eu vă ert.

După aceaia eu mă întorn de mă rog fraţilor şi surorilor, verilor şi vearelor, vecinilor şi săteanilor şi tuturor dumilor voastre carii aţ venit şi aţ ostenit pre petreacerea trupului mieu, pre toţ vă rog să mă lăsaţi cu pace şi cu bulciug şi cu ertăciune, ca să caute şi Dumnezeu să vă iarte păcatele voastre, că eu vă ert pre toţi pre dumilor voastre.

Că eu mă desparţ acum de voi, părinţii miei cei dulci, şi eu mă desparţ acum de voi, fraţii miei cei dragi, şi de toţi de dumilor voastre de toţi şi de ceastă lume de toată, cum mi s-au despărţit şi sufletul din trup. Că trupul iaste făcut de Tatăl Sfânt din praful pământului şi iară mearge în pământ spre putredire, cumu-l vedeţi cu ochii. Iară sufletul iaste rupt şi dat de Tatăl din Duhul Sfânt şi iară l-am închinat şi l-am dat în mânule Tatălui, să-i poarte grijea, şi sufletului şi trupului mieu, şi de astăzi înainte.

O, [...?], după aceaia eu mă întorn de ma rog şi dumilor voastre tuturor carii v-au adus milostivul Dumnezeu în zua de astăzi la petreacerea trupului mieu, de eu [... *restul filelor lipsă*].

b) Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 61v-65v: *Ertăciuni la pruncii cei mici ce-s pristăviţi* (fragment)
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

2) *Ertăciune la prunci morţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 63v-70v
Datare: secolul XVIII

Copist necunoscut; proveniență: Bihor

Ştiut-au Dumnezeu că această lume iaste zăpodiia plângerii şi valea amărăciunii[13], pentru aceaia cu ocă au deprins a zice toţi sfinţi[i] lui Dumnezeu că această lume iaste şi să chiamă valea plângerii. De care lucru lesne putem cunoaşte şi creade că această lume şi această amărăciune nu iaste numai între jealnicii părinţi, ce şi între alte făpturi. Că paserile ceriului de nemica nu ţipă aşa tare ca atuncea ca când le pier pui[i] lor. Aşijderea şi urşii şi bălaurii şi toate hierile ceale sălbatece de nemica nu să întristează ca de perirea puilor săi. Deci într-acestaşi chip şi ticăloşii părinţi foarte tare ţipă şi să vaetă de moartea fiilor săi. Că toate pagubele şi scârbele pre lesne le uită părinţii şi pot lua mângâiare, iară când le mor coconii atuncea nicedecum nu să pot mângâia, ce pre lesne pot zice părinţii precum au zis direptul Iacov patriiarhul: o, cu amar să vor întoarce bătrâneaţele meale în rânza pământului !

Pentru aceaia şi acest cocon răpăusat şi mutat de la noi către Dumnezeu acuma mulţămeaşte întâe lui Dumnezeu, apoi mulţămeaşte şi dumnealor voastre, cinstiţi săteani carii nu v-aţi ţinut ostenеală ce v-aţi ostenit de m-aţi petrecut de la casa părinţilor miei până aicea la uricul cel de vecie, unde s-au petrecut mulţi dentre dumnealor voastre. Părinţi, fraţi şi feciori şi feate, bine aţi făcut că aţi venit la petrecaniia mea, Dumnezeu să vă iarte păcatele dumnealor voastre. Pentru aceaia mă rog precum aţi făcut bine de m-aţi petrecut până aicea la uricul cel de vecie, la sfânta beseareсă, deci mă rog mai şedeţi puţinel şi-mi ascultaţi graiul mieu cel cu obidă, că [v]oiu să-mi iau zua bună de către voi, dragii miei părinţi şi neamurile meale şi fraţii miei şi surorile meale şi dragi vecinii miei.

Ştiţi că până eri-alaltăeri şi eu încă am fost între voi cu podoaba ochilor şi cu frâmseaţea obrazului, iară astăzi sânt fără vedearea ochilor şi fără de frâmseaţea obrazului şi până eri-alaltăeri şi eu cu voi am grăit, iară acum tăcut şi smolat sânt. Că pre mine greu şi întunecat nor m-au cuprins şi m-au acoperit şi gura mi s-au încuiat şi ochii mi s-au împăenjenat şi urechile mi s-au asurzit. Că ce şi pentru ce? Că hotarul vieţii meale s-au umplut şi moartea au sosit şi limba mea şi graiul mieu cu tăceare s-au îngrădit şi mi s-au încuiat şi mânile şi picioarele meale legate-m sint şi frâmseaţea obrazului mieu veştejite-m sânt şi toate mormântului s-au dat.

Deci adevărat lucru iaste că moartea iaste fără de ştiinţă, că eu încă s-am vrut şti, eu încă aş fi umblat pre la dumnealor voastră de mi-am vrut ceare ertăciune, că doară eu într-această viiaţă scurtă şi trecătoare şi puţinea şi eu voao voiu fi greşit. Ce eu acum mă rog să faceţi bine pre mine să mă ertaţi şi mă rog să faceţi bine să rugaţi pre

[13] **Începutul şi câteva pasaje intermediare demonstrează folosirea ca sursă a celei de-a doua iertăciuni tipărite în 1689 la Alba Iulia.**

milostivul Dumnezeu carele au făcut ceriul şi pământul şi grădina Sfinţii Sale, raiul, şi pre om, pre Adam, şi-l pusă în raiu să biruiască şi să petreacă bine, şi cu sufletul mieu să-l odihnească în poala lui Avraam. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă Domnului nostru Iisus Hristos, carele au ispăsit rodul omenesc. Deci mă rog să mă primească şi prine [!] la împărăţiia sa cea cerească. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă Sfântului Duh, carele iaste lumină şi povaţă carele luminează pre tot omul ce vine în lume. Deci să mă lumineaze şi pre mine la împărăţiia sa cea sfântă. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă a 318 de părinţi sfinţi de la Nichiia, carele stau la porţile împărăţii ceriului ca să-m petreacă sufletul mieu cu pace de vămile vicleanilor draci. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iareşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă părinţilor săi şi zice aşa: o, dragi şi dulci părinţii miei cei iubiţi şi dulci, iată unde ne-aţi săsdit pre noi fii[i] şi featele voastre într-această grădină a lui Dumnezeu carele iaste înfrâmsăţată cu multe fealiuri de steaguri de jeale, ce eu mă rog dragi părinţii miei şi iubite surorile meale, acuma pre mine să mă ertaţi. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă la tot neamul şi nemzatul despre partea taică-său şi despre partea maică-sa, carele sinteţi aicea şi carele nu sinteţi, să ziceţi toţi Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarcesufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă vecinilor şi priiatinilor, celor boiari bătrâni ca şi părinţilor şi celor boerease bătrâne ca şi maicelor şi celor mai tineri ca şi fraţilor şi ca surorilor şi celor mai mututei [!] ca şi vârstnicilor şi toţi vecinii miei mari şi mici, bătrâni şi tineri, toţi de toată vârsta, pre mine să mă ertaţi. Rugaţi pre Dumnezeu să-i iarte.

Şi iarăşi să întoarce sufletul acesta unde au viiat o zi au doao şi să roagă Maicii Sfinte ca să fie milostivă să roage pre Tatăl şi pre Fiiul şi pre Sfântul Duh ca să mă primească unde domneaşte Avraam şi Isaac şi Iacov.

După aceaia mă rog dumnealor voastre cum pre mine tot omul să mă slobozască câte cu doao-trii cuvinte de ertăciune, cum dumnealor voastre veţi grăi, iară îngerul cel sfânt carele iaste solitoriu de suflete de soleaşte de la Tatăl până la Fiiul şi ţine acum sufletul miea de-a [...[14]].

[14] **Restul filelor s-a pierdut.**

XVIII. Iertăciune la oameni morţi

Descoperită deocamdată doar în cópii din secolul al XVIII-lea, această predică are cu siguranţă antecedente în secolul al XVII-lea, fragmente din ea fiind regăsite într-un text similar datat 1673, păstrat în Ms. Rom. 257 de la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei Române. Textul trebuie să fi fost însă unul destul de solicitat, din moment ce mai era încă reprodus cândva după 1784. Într-o asemenea situaţie, nu putem şti cum arăta versiunea originală, cea care va fi folosită ca sursă de inspiraţie pentru alcătuirea celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689, în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean, şi, deci, nu putem observa în detaliu în ce constă originalitatea textului tipărit. Exclud însă din start eventualitatea ca acesta să redea integral iertăciunea manuscrisă, fără nici un fel de intervenţie din partea lui Ioan Zoba, pe seama contribuţiei căruia pun succesul incontestabil de care s-a bucurat versiunea tipărită, acesta fiind poate şi motivul rarităţii cu care a mai fost reprodusă vechea iertăciune. Exclud, de asemenea, explicarea exclusivă a acestui succes printr-o apreciere similară a variantei anterioare tipăririi, deoarece, aşa cum se poate observa şi în cazul *Cazaniei la oameni şi la cuconi mici morţi*, preluarea din sursa identificată a constat doar în reformularea pasajelor celor mai expresive din punct de vedere literar.

Cópiile cunoscute, fiind ambele ulterioare tipăririi cu mai multe decenii, s-ar putea crede că avem de-a face cu o versiune abreviată a iertăciunii de la 1689, respectiv cu o contaminare a sa cu *Iertăciuni la oameni morţi*, iar fragmentele din versiunea acesteia din urmă copiată la 1673 să fie doar nişte adausuri din slujba înmormântării, într-o traducere de mare fineţe literară, datorată unui cărturar talentat. Astfel, sursa de inspiraţie a iertăciunii din 1689 ar putea fi, până la urmă, ori una dintre variantele singurei iertăciuni care ni s-a păstrat din secolul al XVII-lea, comparativ cu care ce-a tipărită este categoric diferită, fiind preluate, şi în acest caz, doar câteva metafore, reformulate însă şi îmbogăţite, la fel ca şi în cazul *Cazaniei la prunci*, ori chiar slujba prohodului, tipărită şi ea de Ioan Zoba în cuprinsul aceluiaşi volum în care a inclus şi iertăciunea.

Ceea ce se poate observa foarte uşor din compararea iertăciunii tipărite şi a fragmentului aferent din *Molitvelnicul* de la 1689, anume pasajul în care defunctul îşi ia rămas bun, invitându-i pe supravieţuitori să-i dea sărutarea de pe urmă, este că, deşi ideile sunt aceleaşi, ordinea lor şi mai ales cuvintele cu care sunt redate sunt foarte

diferite, textul iertăciunii fiind incomparabil superior ca realizare artistică faţă de cel al slujbei. Într-o asemenea situaţie, rămânând la scenariul că izvorul inspirator a fost *Molitvelnicul*, ar trebui să ne întrebăm de ce Ioan Zoba, în calitate de supervisor, cel puţin, dar şi în aceea de traducător, preocupat de obţinerea unei forme cât mai corecte, nu a păstrat şi în slujba prohodului varianta de traducere mai expresivă şi mai emoţionantă, mai ales dacă aceasta circula deja prin intermediul traducerilor anterioare. Cum mi se pare cu totul improbabil ca, în eventualitatea că ar fi fost în posesia unei asemenea traduceri, să fi optat pentru o alta inferioară calitativ, fie ea şi personală, circulaţia respectivului fragment din slujba îngropăciunii sub forma unei iertăciuni după modelul deja consacrat capătă un contur tot mai pronunţat. Un argument l-am găsit într-un corpus de cazanii funebre alcătuit la 1758 de diacul Filip din Bănişor pentru popa Ioan din Banu (judeţul Sălaj) în care se află şi o astfel de iertăciune, cu totul desprinsă de slujba prohodului, care de fapt nici nu este cuprinsă în miscelaneu, având chiar un titlu foarte sugestiv: *Poveaste la mort, când sărută oamenii crucea la besearecă*, pe care îl voi reproduce mai jos în paralel cu fragmentul corespunzător din *Molitvelnicul* tipărit la 1689. Această *Poveaste* şi cele două cópii deja invocate susţin ipoteza preexistenţei unei iertăciuni care, mai mult sau mai puţin trunchiată, a fost integrată în compoziţia cu rost similar tipărită la 1689.

1) Versiuni hibride

1a) Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 257, *Miscelaneu*, f. 12r-17v: *Erăciune la groapă*[1]
Datare: 1673
Copist: diacul Anghel din Crăciuneşti; provenienţa: Zarand

1b) Alba Iulia, Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe, nr. inv. 244, colligat, filele manuscrise 5r-7v de la sfârşit
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Sălciua de Sus, judeţul Alba

Cazanie la oameni morţi

Ascultaţi domneavoastră, creştini blagosloviţi carii v-au adunat

[1] **Vezi textul în capitolul XVII, dedicat *Iertăciunilor* bihorene.**

Dumnezău la petrecaniia acestui creştin răpăosat şi mutat de la noi cătră Dumnezău şi călătoreaşte de pre această lume largă şi lacomă şi înşelătoare. Că să roagă domnilor voastre astăz, întâi cu cuvântul lui Dumnezău, a dooa oară cu cuvântul Sfintei Evanghelii, a triia oară cu cuvântul duhovnicului său şi cu limba morţii ce i-au trimis Dumnezău, de să roagă domnivoastre şi grăiaşte tuturor, micilor şi marilor, tinerilor şi bătrânilor, boiarilor celor bătrâni ca părinţilor, celor mai tineri ca fraţilor şi celor mai mici ca feciorilor, giupâneaselor celor bătrâne ca maicelor, celor mai tinere ca surorilor şi celor mai mici ca featelor, tuturor dragilor miei părinţi şi fraţi şi vecini şi priiatini.

Că până eri-alaltăeri am fost cu glas şi cu graiu ca şi voiu şi până eri-alaltăeri am fost cu podoaba ochilor şi cu vedeare, iară acum sânt fără glas şi fără graiu şi fără vedearia ochilor. Ce până atunci nu m-am preceput, nici mi-am adus aminte că-m va trimite Dumnezău ceasul morţii aşia de năprazną şi degrabă. Că doară mi-am vrut ceare ertăciuni, că doară am rămas cuiva datoriu cuiva [!] cu ceva şi n-am putut plăti, sau am obiduit pre cineva şi nu mi-am cerut ertăciuni, sau am supărat pre cine[va] şi nu m-am împăcat. Ce astăz să roagă domnilor voastre: să faceţi bine să mă ertaţi, ca să aveţi şi domneavoa[stră] ertăciune de la Dumnezău. Şi ziceţi toţi: Dumnezău să-l iarte.

Că de astăz înainte nu-l veţi mai vedea, nici veţi mai grăi cu dânsul, că el să duce înaintia lui Dumnezău unde-i chiemat şi înaintia giudeţului celui înfricoşat unde făţărie nu iaste şi stau feaţele tuturor aseaminea: domnii şi slugile toţi aseaminea vor sta şi cu împăraţii pământului, boiarii cu săracii, bătrânii cu cei tineri, toţi cineş cu lucrul său, oare bun, oare rău, cum gră[iaşte] proorocul David în 61 de psalmi, la sfârşit, de zice: *iacoti văzdajd comojd podealomego*, că cineş de lucrurile sale va da samă acolo. Deci acolo îi va fi a mearge şi el. Ce au să va mântui, au să va osindi. Ce iară să mai roagă domnilor voastre şi a 2[-a] oare să vă înduraţi să-l ertaţ, ca să iarte Dumnezău şi pre(a) domneavoastră.

Domniavoastră, creştini blagosloviţi, să ştiţi că pre acest dus de pre această lume greu nuor l-au acoperit şi l-au întunecat, de el de-acum pre domneavoastră nu vă va mai vedia, nici frămseaţia codrilor, nici florile câmpilor, că lui acum nime nu-i poate folosi, ce astăz numa ce i-i a mearge şi a întra în [împărăţia?] Tatălui cea de pământ şi trupul lui cu pământ să va acoperi şi oasele lui pământul le va topi, cum grăiaşte şi Scriptura de zi[ce]: *iaco zimli esi i vă zempli baci poedeşi*, adecă: pământ eşti şi iară în pământ vei mearge. Iară sufletul cel păcătos înaintea lui Dumnezău va mearge, să dea samă de păcatele sale. O, văerat va fi sufletul atunci, cu câtă frică şi groază şi cu ce cutremur va sta înaintia înfricoşatului giudeţ ! Ce iarăş să roagă domnivoastre şi a triia oară şi zice: fraţii miei şi vecinii [miei], înduraţi-vă de mă ertaţi, dulcii miei fraţi şi cunoscuţi, ca să fiţi şi domnivoastră ertaţi. Şi ziceţi toţi: Dumnezău să-l iarte.

Aceasta zici la groapă[2]

Mulţămim domnilor voastre, fraţilor şi surorilor, că aţi ostenit şi aţi venit la petrecaniia acestui creştin şi rubul [!] lui Dumnezău *imerecu* ce să petreace dintr-această [lume] largă şi lacomă şi înşelătoare. Dumnezău vă iarte păcatele domnilor voastre că v-aţi lăsat casele şi lucrurile şi aţi ostenit de l-aţi petrecut cu jale şi cu suspin până la groapă.

§ 6. **Că nu ştim, iubiţii miei fraţi, când ne va agiunge şi pre noi calea aceasta. Că astăz, iubiţii [miei], au făcut acesta calia aceasta, iare mene sau poimene va fi pre altul. Că toţi sântem datori calia aceasta a o face. Că moartia iaste ca un păhar îmblătoriu şi nime nu să poate răscumpăra, nici cu aur, nici cu argint, ca să nu bia păharul cel a morţii.**

§ 7. **Că cum nu putum face să nu ne naştem într-această lume, aşia nu putem face să nu ne petreacem dintr-această lume, cum s-au petrecut de la moartia părintelui nostru Adam până în zua de astăz şi aşia şi de astăz înainte până la zua giudeţului. Că sufletele unele să zămislesc cu darul Duhului Sfânt pre pământ, alte[le] merg de pre această lume iarăş cătră Dumnezău de schimbă cu grije şi cu cutremur de zua cea înfricoşată a giudeţului. Că pentru dezmierdăciunile şi pentru lăcomiile aceştii lumi nu ştim mântui-ne-vom au osândi-ne-vom. Nu ştim până la acia zi cine în ce va fi. Aşia şi sufletul acestui frate al nostru ce să petreace astăz dintr-această lume, şi el cu mare grije schimbă [strigă?] de zua ceia înfricoşată a giudeţului.**

§ 8. **Şi el cu gura lui nu poate grăi şi cu limba lui nu poate răspunde. Ce el zice şi să roagă cu cuvântul nost al preoţilor să face[ţi] bine să-l ertaţi, că doară el întru a sa viaţă au greşit înprotiva domnilor voastre cu lucrul sau cu gândul sau cu cuvântul. Pentr-aceaia acum să roagă tuturor să-l ertaţi, să meargă cu ertăciune de la domneavoastră cătră aceaste rugăciuni ce au zis că să roagă acest creştin răpăosat şi mutat de la noi cătră Dumnezău.**

§ 9. **O, bune vraciu carele vrăciueşti sufletele direpţilor, o, mângâitoriule şi mântuitoriule, Dumnezăul nostru, rugămu-te toţi cu glas de jale şi cu suspini: priimeaşte pre robul tău acesta *imerecu* întru odihnă luminată şi fără dureare, în sânul lui Avram şi a lui Isaac şi a lui Iacov, cu patriarşii tăi şi cu toţi direpţii, unde iaste bucurie netrecută şi nesfârşită, amin !**

2) Posibilul prototip

Ertăciune la ómeni morţi

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202,

[2] **Urmează, într-o formă abreviată, *Iertăciunile* bihorene.**

***Miscelaneu*, f. 61r-62v**
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş; provenienţa: Sălaj

Ascultaţi iubiţii miei fraţi şi creştini pre carii v-au adus Dumnezău milostivul la petrecanié acestui călătoriu de pre această lume largă şi lacomă şi înşălătoare. Că să roagă astăzi cu cuvântul duhovnicului, de grăeşte tuturor, marilor şi micilor, bătrânilor şi tinerilor, bătrânilor ca părinţilor, tinerilor ca fraţilor, giupânesălor ca maicelor, celor mai tinere ca surorilor şi tuturor dragilor miei vecini.

Că până eri-alaltăeri am fost cu voi, cu podoaba ochilor, iară astăzi sânt fără de vederé ochilor. Şi până eri-[al]altăeri am fost cu glas, iară acum sânt fără de glas. Că nu m-am priceput că-m va veni zua ceasului murţii [!] meale aşa cu degrabă. Că doară mi-am vrut cere ertăciune de pre la dumiavoastră, că doară am rămas datoriu cuiva cu bani şi n-am putut plăti, a[u cu l]ucrul şi n-am putut lucra, au doară am obiduit pre cineva sau am supărat pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să vă înduraţi să mă ertaţi, că de astăzi înainte pre mine nu mă veţi mai vede, nice veţi mai grăi cu mine. Că eu mă duc înainte lui Dumnezău şi a giudeţului celui înfricoşat, unde făţărie nu este şi vor sta toţi asemene acolo, slugile şi robii şi domnii şi boerii şi bogaţii şi împăraţii şi mişei[i] şi bătrânii şi tineri[i], toţi vor sta acolo asemine, pentru năravul păcatelor. Atunce îmi caută şi mie a sta acolo: a[u] mă voiu spăsi, au mă voiu osindi. Ce iarăş mă rog milostivului Dumnezău şi dumilor voastre fraţilor miei, să mă ertaţi toţi, ca să fiţi şi dumiavoastră ertaţi de milostivul Dumnezău.

Că pre mine greu nuor m-au cuprins, că pre voi nu voiu mai vede de astăzi înainte, nici podoaba aceştii lumi, nici frămseţele codrilor, nici florilor chimpilor. Că mie nu-mi poate folosi astăzi fără numai milostivul Dumnezău. Ce astăzi mie îmi caută a întra în mormântul mieu şi faţa me cu pământ să va acoperi şi oasele mele vermi[i] le vor mânca şi le vor răsipi. Iară sufletul mieu înainte lui Dumnezău va merge să de samă. O, amar de sufletul mieu, cu câtă scârbă şi frică va sta înainte lui Dumnezău !

Şi mă rog voao, dulcii miei fraţi şi vecini, că vine cuvântul şi a trie oră, să mă ertaţ, ca doară milostivul Dumnezău încă să va îndura de mă va erta. Şi să fiţi şi dumiavoastră ertaţi de milostivul Dumnezău, că aceluia este ţineré şi puteré, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin !

3) Altă posibilă versiune

***Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689**
f. 119r-120v

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*, f. 60r-64r

Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţă: Banu, judeţul Bihor

Veniţi fraţilor şi surorilor, tot neamul şi toţi creştinii, să ne ertăm cu mortul acesta, sărutând crucia Domnului, că ace(a)sta să desparte de la rudeniile sale şi cătră groapă să apropie şi de acum nu să va mai griji de ceale deşearte a trupului lui.

Unde-s tinereaţele, unde-s ochii şi frumseaţia trupului? Toate să veştiziră ca iarba şi toate să stânseră.

Veniţi să ne închinăm la Hristos cu lacrămi, că toată viaţa noastră iaste ca floaria şi ca roa demineaţă.

Iar când sufletul de la trup să desparte, apucat fiind de îngerii cei înfricoşaţi, atuncea uită pre tată şi pre mumă şi pre muiare şi pre fii[i] săi, numai să grijeaşte cum va sta înaintea lui Dumnezău.

Pentr-aceaia şi acest creştin (imerec) zice aşea: o, fraţilor şi creştinilor, văzându-mă voi pre mine mort şi fără suflare zăcând, plângeţi pentru mine fraţilor şi surorilor şi coconi şi tot neamul mieu. Că eri-alaltăeri cu voi am vorbit şi degrab îmi veni înfricoşatul ceasul morţii şi mă răsipi şi mă arătă cum n-am fost. Ce, veniţi, cărora vă zac înainte, să ne ertăm unii cu alţii, că eu de acum înainte nu voiu mai îmbla cu voi, nice la besearecă, nice la veseliile lumii, nice la târguri, nice voiu mai vorbi cu voi, nici voiu vedea frâmseaţele lumii, nice soarele, nice luna, nici frâmsea-

Veniţi să dăm fratelui cestui mort sărutaria de apoi, lăudând pre Dumnezău, că iată iase de la rudele sale şi cătră groapă să apropie şi de acum nu să va mai griji de deşărtăciunia a multe chinuri a trupului. Unde-s acum rudele şi soţii, că iată ne despărţim ! [...]

Spune noao acum, frate, unde te duci de la noi? Tăcând, nu răspunzi ! Întoarce-te şi mângâe plânsul părintelui şi a maicei şi soţii potoleaşte. Vezi plânsul şi lacrămile ce să varsă pentru tine. Unde-s acum rudele şi priiatinii? Iată că ne despărţim ! Întru adevăr deşearte-s ceaste omeneşti.

Eu cătră Domnul Dumnezău giudecătoriul mieu mă duc, să stau înaintea giudeţului şi să dau răspuns de lucrurile meale. Ce mă cuceresc voao, rugaţi-vă pentru mine, ca să fie milostiv Mântuitoriul în zua giudeţului. Iată că ne despărţim ! Întru adevăr deşearte-s ceaste omeneşti.

Acum toate mădulările trupeşti deşiarte să arată, fiind moarte şi nemişcate şi toate netriabnice, mânule şi picioarele sânt legate, ochii apuseră şi auzul asurzi, limba cu tăceare să îngrădi, gropii să deade. Întru adevăr deşearte-s ceaste omeneşti.

Când sufletul de la trup să desparte, apucat de îngerii cei înfricoşaţi, uită tatăl şi muma şi soţii săi, numai să grijaşte de giudeţul cel înfricoşat, cum va sta înaintia lui Dumnezău. Iată că ne despărţim. Întru adevăr deşearte-s ceaste omeneşti.

Toată viiaţa noastră iaste floare

ţia pomilor, nice florile câmpilor, ce trupul mieu să va pune în groapă întunecată şi faţa mia cu pământ să va acoperi. Iară sufletul va mearge la giudecătoriul Dumnezeu, unde nu iaste făţărie. Că acolo nu-i iaste mai mare împăratul decât ostaşul, nice bogatul decât săracul, ce fieştecine pentru faptele sale au să va spăsi, au să va osândi. Deci eu încă voiu mearge acolo să dau samă cum am vieţuit în lume: oare făcut-am poruncile lui Dumnezeu, miluit-am săracii, îmbrăcat-am golii, săturat-am flămânzii, adăpat-am pre cei sătoşi, grijit-am de cei streini şi de cei bolnavi şi de robi, au cinstit-am preoţii şi pre părinţii miei şi pre părinţii cei de la botez? Deci eu încă nu ştiu: spăsi-mă-voiu au osindi-mă-voiu pentru păcatele meale? Ce mă rog voao tuturor totdeauna să vă rugaţi lui Hristos Dumnezeu pentru mine, ca să nu mă giudece după faptele meale la locul cel de muncă, ce să mă odihnească unde iaste lumina vieţii de veaci. Şi iară mă întornu de mă rog voao tuturor, marilor şi micilor, bărbaţilor şi femeilor, toţi să mă ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezeu. Amin !

şi fum şi roao de dimineaţă. Veniţi la mormânt să vedem adevărat unde-i bunătatia trupului, unde-s tinereaţele, unde-s ochii şi frumseaţia noastră. Toate să veşteziră ca iarba şi toate să stânseră. Veniţi să cădem la Hristos cu lacrămi.

Care despărţire, fraţilor, care plângere în ceasul de acum ! Veniţi, dară, să sărutăm pre acesta ce-au fost puţin cu noi, că să dă gropii, cu piatră să acopere, întru întunearec să sălăşluiaşte, cu morţii să îngroapă, de toate rudele şi soţii acum să desparte, pre carele să-l odihnească Domnului să ne rugăm.

Văzându-mă fără glas şi fără suflare zăcând, plângeţi de mine, fraţii şi priiatinii, rudele şi cunoscuţii. Că în zuoa de eri cu voi am grăit şi de năprasnă îm veni înfricoşatul ceas al morţii. Ce veniţi împreună cărora vă zac înainte de mă sărutaţi cu sărutaria de pre urmă. Că de acum nu mă voi întoarce, nici voi vorovi cu voi. Că mă duc cătră giudecătoriul unde nu iaste făţărie, că sluga şi stăpânul, bogatul şi measerul, împăratul şi voinicul, toţi aseamenia vor sta, carele-ş pentru lucrul său, au să va proslăvi, au să va osândi. Ce mă rog voao pentru mine vă rugaţi lui Hristos ca să nu mă giudece după lucrul mieu în locul cel de muncă, ce ca să mă odihnească unde iaste lumina vieţii de veaci.

XIX. Alte iertăciuni

Acest grupaj cuprinde iertăciunile alcătuite în stilul tradiţional, după tiparul celor moştenite din secolul al XVII-lea, din care se inspiră, dar care cel mai probabil aparţin secolului al XVIII-lea.

1) *Cazanie pintru sufletul cel bun*

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3137, f. 290v-297v
Datare: 1720
Copist: popa Luca; provenienţa: Bihor

Pintr-acia pravoslavnicilor creştini carii v-au adunat aicia milostivul Dumnezău la casa aceasta de jeale şi de plângere şi la petreacerea acestui cinstit priatin şi frate al nostru, la carele au trimis Dumnezău păharul Sfinţii sale cel de amar tuturor neamului şi dumisale de trist bir dintr-această lume cu ticale şi cu multe fealiuri de văluşaguri, şi să roagă domnilor voastre cestor vii, ştiind c-au petrecut cu dumneavoastră într-această lume lăcuind, doară v-am greşit dumilor voastre cu voroava mea, au cu faptele meale, au doară v-am clevetit, au v-am făţărnicit, au v-am probăzit, au v-am hulit, au v-am ocărât pre cineva, au v-am dosădit, au ceva necuviinţă di-am făcut cuiva, au doară am rămas dator cuiva şi n-am plătit. Ce iarăşi mă rog cu voroava preuţilor, cărora v-au Dumnezău Măriia Sa trimes la despărţiria mea de la toţi cunoscuţii mei şi preatinii şi fraţii şi vecinii miei, carii v-aţi aflat la pristăviria mea dintr-această lume cu valuri şi cu ticale, ce mă smeresc şi mă rog dumilor voastre, cu mila lui Dumnezău şi cu mila Sfintei Preaciste, să vă milostiviţi să vă deşchideţi rosturile de să-m sloboziţi câte un cuvânt doao de ertăciune, ca să mărg şi eu de la dumneavoastră slobod, cu ertăciune, înaintia marelui Dumnezău unde mi a biia şi a petreace.

Pintr-aceia dumniavoastră cu suflet plecat şi cu inimă înfrâm[tă] veţi asculta şi poveastia sufletului bun şi direpţ.

Când să pristăveaşte omul bun şi direpţ dintr-această lume, tremite Hristos îngeri buni, că are milostivul Dumnezău doao ciate de îngeri ....[1]

[1] **Textul continuă cu *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor.***

2) *Ertăciune la oameni morţi; după ce spune cazaniia pentru tocmeala morţii, zice această ertăciune*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*, f. 36r-38v
Datare: 1749
Copist: Pătru grămăticul; provenienţa: Dumbrăveni, judeţul Mureş

După cuvântul cel întâi pus înaintea dumneavoastră pentru putearea şi lucrarea morţii, iarăşi al doilea cuvânt pui înaintea dumneavoastră, ca să ascultaţi cu dragoste şi cuvântul cel mai de pre urmă pentru cum ni să cade [a] avea pace unul cu altul în lume şi cum ni să cade a erta greşale[le] greşiţilor noştri, precum şi Părintele cel ceresc ne iartă noao.

Zis-au Mântuitoriul nostru Iisus Hristos, precum scrie Evanghelistul Mathei (cap. 60, stih 14): de veţi erta oamenilor voi greşalele pre pământ şi Părintele cel ceresc va erta greşale[le] voastre. Iar de nu veţi erta voi greşalele oamenilor, nice Părintele vostru cel ceresc nu va erta greşalele voastre. Omul pământea[n], gândind de cea[le] pământeşti, nicecum nu poate rămânea făr de greşală. Că nime nu iaste negreşit, fără numai unul Dumnezeu iaste negreşit. Pentru aceaia ne dă noao poruncă ca să ertăm unul pre altul de-aceale ce ne-au greşit noao şi încă să-i iubim pre dânşii ca pre nişte întru Hristos fraţi.

Pentru aceaia şi dumneavoastră, pre carii astăzi v-au adunat Dumnezeu aici la această casă de jale, ascultaţi acesta al dumneavoastră frate. Ştiţi şi cunoaşteţi că odinioară ca floarea ce înfloreaşte în ţarina sa şi ca iarba vearde fiind între toţi, dumneavoastră cu înflorirea vieţii şi (sosind cea fără de vreame) casă a morţii, cosindu-l şi aşăzându-l cu pământ în gróznic ceas şi pentru aceasta nelungind cuvântul prin închisa gura sa pentru scurtarea vremii şi pentru amarul şi gróznicul ceas cel sosit, ştim, adevărat ştim că numai o zi de ar fi omul pre pământ, încă fără de greşală nu iaste. Pentru aceasta şi acest purtător de trup frate al nostru multe, nenumărate va fi greşit vieţuind împreună cu dumneavoastră şi pentru grabnica a lui mutare, neertat cu dumneavoastră va fi rămas. Pentru aceea acum întâi mulţămită aducem dumneavoastră pentru osteneala petreacerii până la casa cea de veciie, până la groapă. După aceasta tuturor dumnelor voastre, bătrânilor, tinerilor, feciorilor şi [co]coanelor a toată vârsta să roagă, nepuind prag de zminteală, să-l ertaţi, ca şi Domnul Dumnezeu cel putearnic a erta păcatele să erte şi ale dumneavoastră.

Şi de va avea tată, îi ceare ertăciune aşa:

Întâi unui iubit şi drag părinte, căruia după cuvântul lui Dumnezeu carele zice: creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l stăpâniţi pre dânsul, carele l-au fost dăruit Dumnezeu cu bucurie rodulu de coconi şi

în scurtă vreame iarăşi nădeajdea sa din naintea ochiilor săi o [a]u mutat, arătându-i ca o nălucire şi iarăşi luându-i. Ştim cu adevărat că sămănătoriul de zizanie diiavol bagă pizmă în feciori(i) a nu asculta pre ai săi părinţi. Pentru aceea ştim că şi acest fiiu părintelui său va fi greşit. Ci acum la ceasul călătorii sale din ceaste lumeşti, să roagă ca toată greşala şi neascultarea să i-o erte, ca şi Dumnezeu ale dumnealui să i le erte şi când îl va chie[ma] Dumnezeu, să-l odihnească întru împărăţiia sa cu toţi drepţii împreună.

Şi de la (mu)mumă, de va avea, aşijderea

Unde iaste acum muma cea cu dureri, să vază veseliia sa, roada pântecelui ei, să-şi aducă amânte de naşterea cea cu dureri, să vază veseliia ei apusă, apropiindu-să de întunecatul mormânt. Ceia ce odinioară să veseliia căci au născut fiiu în lume, acum amar plânge de lipsirea lui. Nu-şi aduce aminte de necazurile creaşterii, afară dintr-alte cum la ceasul cel mai de pre urmă al iubitului ei fiiu cade cu jalnica ertăciune. Ştiind că în multe necazuri au fost până a-l aduce la această măsură a vârstii şi multe greşeli a greşit, ca un fiiu maicii, ci şi dumneaei acum la ceasul cel mai de pre urmă să-l iarte, ca şi Dumnezeu să iarte păcatele dumneaei şi parte cu drepţii întru împărăţiia sa să-i dăruiască.

De la muiare, de va avea

Vino, dară, iubitul mieu soţ şi cu de-adinsul te apropie de ascultă glasul mieu cel ce odinioară multă veselie, multă dragoste era când Dumnezeu ne-au împreunat. Iar mai multă jale iaste acum când iarăşi Dumnezeu ne-au despărţit. Fie numele Domnului blagoslovit de acum şi până în veci pentru aceasta ! Iarăşi pentru petreacerea dinpreună, nu e cu putin[ţă] a nu fi greşit, ci câte ca un om ţ-am greşi[t], la ceasul despărţirii meale mă rog să mă erţi, ca şi Dumnezeu să te iarte şi să-ţi fie purtă[to]riu de grijă întru toate trebuinţele tale.

De la feciori şi feate, de va avea

Adunaţi-vă fiii miei cei iubiţi, rodul pântecelui mieu, de plângeţi de despărţirea părintelui vostru cea cu obidă, că de acum călătorie am a face îndelungată şi pre voi lui Dumnezeu vă las ca să vă fie purtător de grijă. Iară pe mine să mă ertaţi întru ce am greşit voao ca un părinte fiilor, pre maica voastră să o ascultaţi, de Dumnezeu să vă teameţi şi pre mine să nu mă uitaţi şi Dumnezeu va fi cu voi.

De la fraţi şi surori

Iubiţilor miei fraţi şi surori carii într-o casă părintească dinpreună ne-am născut, iată, Dumnezeu ne-au despărţit. În lume fiind cu toţii, ştiu că multe, de multe ori v-am greşit. Iar Dumneavoastră faceţi bine de mă ertaţi şi pre Dumnezeu las cu Dumneavoastră păzitoriu şi îndreptător întru toate.

De la tot oroşanul [!] şi săteanul

Aşijderea tuturor de obşte dumneavoastră, neamişi şi boiari, jupânease, bărbaţi şi mueri, tineri şi bătrâni, rudenii şi streini cu carii

dinpreună am vieţuit, las pre Dumnezeu îndreptător dumneavoastră şi aduc mulţămită pentru nepregetarea împrumutării. Dumnezeu să vă fie platnic ostenealii dumneavoastre. După aceasta, mă rog ceale ce v-am greşit în viiaţă ca un om purtătoriu de trup să mă ertaţi, ca şi Dumnezeu să vă erte şi, când vă va chiema, să vă facă parte de împăreţiia sa, a căruia mila necuprinsă în veci, amin !

Apoi Tatăl nostru şi mergi la groapă.

Cópii

a) Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*
F. 77r-79r: *Ertăciune la oameni morţi*
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

b) Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*
F. 187r-v: *Ertăciune la oameni morţi, după ce spune cazaniia pentru tocmeala morţii, zice această ertăciune*
F. 188r-189r: *Ertăciuni la oameni morţi. Şi de va avea tată, îi ceare ertăciune aşa*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Transilvania

c) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*
F. 176r-178r: *Ertăciune la oameni morţi*
Datare: 1794-1795
Copist: Gheorghe Popovici; provenienţa: Braşov

d) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5408, *Miscelaneu*
F. 48v-51r: *Ertăciuni la morţi*
Datare: 1795
Copist: Nicolae Olah, dascăl în Cerghidu Mare, judeţul Mureş

3) *Ertăciune la oameni morţi*

Alba Iulia, Biblioteca Muzeului Naţional al Unirii, CVR 95, *Miscelaneu*, f. 16v-22v
Datare: 1791
Copist: Andrei dascăl din Făgăraş; provenienţa: Boholţ

Adunare sfântă, norodul lui Hristos, creştini blagosloviţi, mari şi mici, bătrâni şi tineri şi tot rândul de oameni carii milostivul Dumnezeu cu acest prilej de întristare aicea v-au adunat spre petrecerea acestui întru Dumnezeu răposat. Carele de multe ori au arătat către dumneavoastră dragoste şi frăţietate, nu numai în boale şi în sănătate, ci încă şi în ceasul cel mai de pre urmă al eşiri[i] lui dintru această lume. Aiave v-aţi arătat, ţiind dumneavoastră acel obiceiu sfânt că aşa au petrecut de la Adam până la Noe şi de la Noe până la Hristos. Drept aceaia acest întru Dumnezeu răposat fratele nostru dragostea dumneavoastră cu mare cinste o au priimit şi în ceasul lui cel mai de pre urmă au mulţămit dumneavoastră şi acum iarăş prin noi mulţămeaşte şi zice:

Eu osteneala dumneavoastră nu o poci plăti, cu limba mea încă nu poci spune. Dară las pre putearnicul Dumnezeu, carele iaste răsplătitoriu bun tuturor făcătorilor de bine, acela să răsplătească şi dumneavoastră binele şi dragostea ce aţi arătat în zuoa de astăzi pentru mine şi aţi ostenit la petrecerea mea.

După aceasta mai întâi dau har lu Dumnezeu celui întru tot preaputearnic şi zic: har să fie Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, unui Dumnezeu adevărat, că pre mine m-au făcut din pământ şi au suflat întru mine duhul vieţii de am fost şi eu viu până în zuoa de astăzi, de am văzut această lume cât iaste de deşartă şi trecătoare. Şi toate zilele vieţii meale câte mi-au fost orânduite eu astăzi le-am săvârşit. Aşa, mulţămesc acelui întru tot putearnic Dumnezeu pentru această puţintică viiaţă ce mi-au dat, ca şi când mi-ar fi dat cu miile anii. Că am văzut lumea cât iaste de deşartă şi înşelătoare. Pentru aceaia sfânt să fie numele Sfinţii Sale de acum şi până în veac. Amin.

De la soţul cel de căsătorie

După aceaia să întoarce către un soţ dulce şi iubit al său şi zice: o, drag soţul mieu, care Dumnezeu cu tine de câţva ani încoace m-au fost împreunat. Însă ştiu aceasta: că lăcuind omul întru această lume şi fiind unul cu altul batăr numai un ceas sau doao, o zi sau doao, încă nu poate fi fără de greşală. Că de vreame ce şi îngerii n-au putut fi fără de greşală, cu cât dară eu, mai vârtos că am fost fiiul lui Adam? Ştiu că te voi fi supărat în cumplita mea boală, iară acuma, la ceasul cel mai de pre urmă, întru carele ceas eu acum de către tine mă desparţu şi întunecatului mormânt mă dau. Ci acum, ca unui soţ dulce mă rog, cu ce te voi fi supărat sau îţi voi fi greşit, să faci bine să mă erţi. Că eu de astăzi înainte cu tine într-o casă nu voi mai lăcui şi faţa mea mai mult nu o vei vedea. Ci acesta iaste cuvântul mieu cel mai de pre urmă către tine, o, iubite soţul mieu, ca să mă erţi cu ertăciune bună, ca şi Dumnezeu să te iarte şi să-ţi fie părinte şi purtători de grije în toate supărările şi lipsele tale.

De la părinţi

Aşijderea întorcându-mi glasul mieu către doi părinţi ai miei şi mă rog dumnealor, şi dumitale taică, şi dumitale maică, care după

orânduiala lui Dumnezeu pre mine m-aţi născut întru această lume lacomă şi înşelătoare şi de naşterea mea foarte v-aţi bucurat, având nădeajde la vreame de bătrâneaţe şi la vremea slăbiciunilor dumneavoastră, ca să vă fiu odihnă şi mângâitoriu şi în amarâciunea dumneavoastră [să vă fiu] de veselie. Ci iată ce gândeaşte omul şi ce lucrează Dumnezeu ! Că în locul veseliei şi al mângâerii ce era să vă aduc eu, iată că v-am adus lacrămi, v-am adus obidă şi întristare, adevărat tocma în vremea şi ceasul ce nice nu aţ gândit. Ci doară eu pre dumneavoastră nu vă voi fi ştiut cinsti şi de multe ori vă voi fi supărat şi somnul pentru mine aţi stricat, împreună şi odihna dumneavoastră. Ci acuma iată că au venit ceasul acela întru carele eu de dumneavoastră caut să mă desparţu şi cu dumneavoastră de astăzi înainte în lumea aceasta împreună nu vom mai lăcui. Că eu mă duc pre calea aceaia pre carea n-am mai umblat, pre carea şi dumneavoastră cu vreamé veţi fi călători. Dară acuma acesta iaste cuvântul mieu cel mai de pre urmă cătră dumneavoastră, drag taicăl mieu şi iubită maica mea: în ce vă voi fi greşit, să faceţi bine să mă ertaţi, ca şi eu să poci ruga pre putearnicul Dumnezeu să fie mângăitoriu întru amărâciunea şi supărarea dumneavoastră. Şi să ziceţi toţi: Dumnezeul să-l iarte !

De la prunci

O, dulci fii[i] miei (anume), o, cum îmi iaste de cu greu a mă despărţi de voi ! Că iată acum vă las întru această [lume] săraci şi cu multe amaruri. Ci încă mă rog acuma voao ca la dragi fii[i] miei: în ce vă voi fi greşit, acum, la ceasul cel mai de pre urmă, să mă ertaţi. Că de astăzi înainte faţa mea mai mult nu o veţi vedea şi ochii a mai privi la voi de astăzi înainte nu vor mai putea. Cuvântul mieu cel dulce, părintesc de cătră voi astăzi s-au încuiat. Picioarele meale au slăbit şi întunecatului mormânt astăzi mă dau spre sălăşluire. Dară eu încă mă rog preaputearnicului Dumnezeu, carele iaste purtătoriu de grije tuturor săracilor, acela să vă fie în sărăcie părinte şi purtători de grije, să vă crească şi să vă norocească. Şi să ziceţi toţi: Dumnezeu să-l iarte !

De la fraţi şi surori

Dragi fraţi şi surorile meale, carele cu dumneavoastră dintru un trup am născut şi întru o casă părintească am crescut şi până acum întru această lume am trăit. Ci iată că Dumnezeu până aicea au fost rânduit hotarul vieţii meale şi n-am putut treace. Ci pre porunca Domnului şi făcătoriului mieu mi-au căutat a mearge şi acuma de dumneavoastră m-am despărţit. Ci mă rog dumneavoastră acuma, în ceasul cel mai de pre urmă, să mă ertaţi, ori cu ce voi fi greşit. Că de astăzi înainte faţa mea de cătră dumneavoastră să închide. Limba mea ce grăia frumos cu dumneavoastră acuma cu mare tăceare s-au îngrădit. Ochii miei cei cu veaselă căutare spre dumneavoastră astăzi s-au închis şi s-au împăenjenat. Ci acuma acesta iaste cuvântul mieu cel mai de pre urmă cătră dumneavoastră, ca să nu uitaţi şi rămăşiţa mea, ca şi Dumnezeu cu dumneavoastră să rămâe. Şi să ziceţi toţi: Dumnezeu să-l iarte !

De la toate rudeniile

Întorcând graiul mieu cătră toate rudeniile, cătră toată frăţiia şi cătră tot neamul mieu cel de sânge, la bărbaţi, mătuşi, veri, verişoare, care sânt aicea şi care s-au întâmplat de nu sânt, tuturora îmi dau datornicul mieu cuvânt cel mai de pre urmă şi mă rog tuturor, în ceale ce vă voi fi greşit să mă ertaţi. Că de mi-aş fi adus aminte de aceasta, eu însumi pre la dumneavoastră aş fi venit şi ertăciune de la toţi mi-aş fi cerut. Ci coasa morţii fără de veaste m-au cosit şi de toate rudeniile meale astăzi m-au despărţit. Ci mă rog dumneavoastră ca să mă sloboziţi cu ertăciune bună. Că şi eu vă poftesc de la Dumnezeu ca să fiţi lăcuitori acestui pământ cu pace şi Dumnezeu cu dumneavoastră să rămâe. Şi să ziceţi toţi: Dumnezeu să-l iarte !

De la priiatini

Aşijderea iarăşi nu-mi poci uita despre priiatinii şi despre vecinii miei cei buni, cu carii eu întru acest sat am lăcuit. Ci tuturor mă rog, celor mari şi celor mici, celor bătrâni şi celor tineri, celor bătrâni ca părinţilor, iară celor tineri ca fraţilor, celor bătrâne ca maicelor, iară celor tinere ca surorilor, celor mai mici ca fiilor, ca deaca voi fi supărat pre cineva cu ceva, sau cu cuvinte fără de cinste voi fi îngreuat, sau pruncul cuiva voi fi obidit, ci mă rog tuturor acuma, în ceasul cel mai de pre urmă, să mă ertaţi, ca şi Dumnezeu să iarte păcatele dumneavoastră. Şi să zicem toţi: Dumnezeu să-l ierte !

De la tot satul

După aceaia mă rog dumneavoastră carii aţi ostenit spre petrecerea mea de la casa cea pământească până la mormântul mieu şi trupul mieu să-l daţi maicei sale pământului să să odihnească până la strigarea glasului trâmbiţei cei de apoi a lui Dumnezeu. Şi atuncea iarăşi cu toţii ne vom scula întru întâmpinarea Dumnealui, şi păcătoşii vor fi de-a stânga, iară drepţii de-a dreapta Sfinţii Sale. Cu aceştea să mă învrednicească putearnicul Dumnezeu, după credinţa creştinătăţii noastre, dimpreună şi cu dumneavoastră cu toţii a întra întru împărăţiia ceriului. Pentru care mai întâiu să împlinim datoriia noastră şi să zicem cu toţii: Dumnezeu să-l iarte şi pre noi să ne miluiască cu darul şi cu iubirea de oameni a lui cea mare, acum şi pururea şi în veaci netrecuţi, amin !

Apoi Tatăl nostru carele eşti în ceriuri ...

Copie

Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*
F. 192v-196r: *Ertăciune la omul mort*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; proveniență: Transilvania

4) *Ertăciune la prunci*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss. 31, *Miscelaneu*, f. 112r-v
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

Ce aş avea a zice cătră dumneavoastră, iubiţi[i] miei părinţi? Multe aş avea a zice, dar iată că limba mi s-au legat şi au încetat şi nu poci a mai grăi ca să-m cei căzuta ertăciune de la iubiţi părinţii miei şi să vă mulţămesc pentru toate facerile de bine cari aţ pus pentru mine, fiiul dumneavoastră. Că ştiu, iubita mia maică, că fórte te-ai bucurat când mai născut întru această lume. Ci iată cât de curund bucuriia dumitale întru întristare s-au întors. Ci pentru mine nu vă fórte înstristaţi [!], că bine au voit Dumnezeu de m-au luót mai nainte până a nu cădea în toate laţurile aceştii lumi deşarte şi amăgitore. Numai atâta că de aş fi mai trăit ca să vă posluşesc cât de puţinel întru această lume, ca să vă fac cevaş răsplătire osteneli[i] dumneavoastră. Ce aşa (vă) devreme m-am răpit şi cu dorul acesta îm caută a mă duce şi a mă despărţi de iubiţii miei părinţi şi de frăţiorii miei şi de toate rudele mele. Numai ce vă rog, iubiţi[i] miei părinţi, ca pentru toate câte vă voi fi greşit să mă ertaţi şi pre milostivul Dumnezeu să rugaţi.

Că măcar că au fost toate zilele vieţii mele puţine, numai (8) ani de zile, dar tot nu e cu putinţă ca să fiu făr de greşală. Nădăjduiaţ ca să vă fiu toiag în vremea bătrâneţelor dumneavoastră, ce dóră Dumnezeu vă va face parte de frăţiori[i] miei carii rămân, ca să vă fie ei de ajutori în vremea bătrâneţelor şi a slăbiciunii dumneavoastră. Iar eu, despărţindu-mă, vă las întru puternică mâna lui Dumnezeu, până când şi dumneavoastră vă veţi da obştească datorie a mutării de aicea. Că eu nu voi mai veni cătră dumneavoastră, ce acolo vă aştept, numai ce rugaţ pre Dumnezeu ca dimpreună să ne aşaze întru împărăţiia cia cerească, întru bucuriia cia netrecută care noi toţi să o dobândim, pentru darul şi mila domnului n(o)ostru Iisus Hristos, căruia să cuvine toată slava.

5) *Ertăciuni la oameni morţi*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*, p. 40v (fragment)
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

Iubiţilor creştini şi pravoslavnici ascultători, această pildă încă

mai aduc înaintea feaţelor dumneavoastră, adecă ştiut-au Dumnezeu că mai nainte de a face pre om va să greşască, dară tot l-au făcut, minte şi voe slobodă i-au dat. Însă totuşi numai o poruncă i-au poruncit a o ţinea, ca adecă din lemnul cunoştinţii a nu mânca. Iară ticălosul om Adam au mâncat şi au greşit şi în greşala lui pre tot neamul omenesc l-au tras supt jugul aceii osânde. Batăr puţin lucru ar fi fost de s-ar fi priceput a zice: Doamne, iartămă, că am greşit ! Şi l-ar fi ertat Dumnezeu. Iară Adam, socotind lumeaşte, iară nu duhovniceaşte, în loc de a să ruga de ertăciune ca să-l iarte pentru greşala sa, puse năpaste prin cuvântul său asupra dumnezeirii zicând: Doamne, muiarea carea mi-ai dat, aceaia m-au amăgit. Şi chiiar prin acel cuvânt s-au osândit şi dupre el noi toţi. Lăsând acest cuvânt, să venim la David proorocul, unde, în psalmii săi, prin Duhul Sfânt, în multe locuri grăiaşte: să nu apue soarele întru mâniia voastră. Mâniiaţi-vă şi nu greşiţi. Iară mai ales evanghelicescul cuvânt zice: ertaţi, oricine ce aveţi împotriva altuia. Că în ce te va apuca moartea, întru aceaia te va judeca. Şi, aşadară, trăgând sama, socotesc eu, precum şi această răposată care să veade înaintea ochilor dumneavoastră, după zisele din sus cuvinte, la mulţi multe poate că va fi greşit şi de cătră unii neîmpăciuită şi neertată s-au pristăvit. Carea de s-ar fi temut sau de ar fi ştiut de năpraznicul său ceas al morţii, poate alte ar fi lăsat şi în povaţa căii aceiia ar fi alergat ca, cu cei ce doară neîmpăcată au fost, să-şi ceae ertăciune. Precum şi despre faptele acestora aseamenea şi dacă vreame ce aceastea toate prin sine nu le poate plini, aşadară datoriia mea iaste a purta grijă ca, în numele şi locul răposatei a zice: [...[2]].

[2] **Restul filelor s-a pierdut.**

XX. Verşuri la morţi

Dacă ar fi să ne rezumăm la ceea ce am descoperit între filele manuscriselor consultate, observăm o antecedenţă şi o preponderenţă considerabile ale zonei bihorene în ceea ce priveşte introducerea şi răspândirea versurilor funebre. Fenomenul este explicabil dacă ne gândim că în comunităţile româneşti de aici s-a exercitat de timpuriu, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, şi a continuat să se manifeste până în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, o vie prezenţă a episcopatului calvin de la Debrecen, direct, prin intermediul protopopiatului maghiar al Marghitei şi, o vreme, şi prin cel al unui episcopat românesc cu sediul la Burda. Participarea preoţilor români la sinoadele superintendenţiei, ordinarea lor de către ierarhii calvini "fiindcă mai demult prin apropiere nu era nici un episcop românesc"[1], depărtarea de centrele de iradiere a slavonismului, iar, după 1660, şi condiţiile speciale create de instalarea paşalâcului de Oradea, care au restrâns contactele cu exteriorul şi au condus spre o convieţuire româno-maghiară remarcabilă prin dimensiunile sale intereclesiale, explică interesul masiv al clerului românesc pentru cartea de cult în limba română şi preluarea unor practici din ritualul practicat de preoţii maghiari. Nu dispunem de mijloacele necesare pentru a stabili dacă aceste transformări au fost consecinţa unui prozelitism îngust, brutal, sau a unui model superior prin rezultatele evanghelizării a cărui insinuare persuasivă a trezit şi printre preoţii români interesul pentru îmbunătăţirea prestaţiei lor catehetice. Indiferent care dintre cele două căi a fost mai bătătorită, se remarcă un ataşament indiscutabil al zonei pentru noutăţile pătrunse în uz în această perioadă, una dintre ele fiind tocmai practica rostirii versurilor funebre, în principiu după citirea "cazaniei la oameni morţi".

Iniţial traduceri stângace după "cântecele" cu uz similar din literatura maghiară, vechimea unora dintre aceste încropiri poate fi coborâtă până spre mijlocul secolului al XVI-lea, dar succesul lor era încă viu la sfârşitul veacului următor. Paralel s-au manifestat cu siguranţă tentative de versificare proprii, dar acestea fie au fost mai rar înregistrate în scris, fie nu au fost încă descoperite. Ele transpar însă din paginile manuscriselor din secolele ulterioare, datarea lor târzie neimpietând asupra izului ancestral, câtă vreme se poate

[1] **Cf. declaraţiilor oferite în timpul anchetei desfăşurate între 14 iulie – 24 august 1727 printre preoţii români (Nicole Firu, *Biserica ortodoxă din Bihor în luptă cu Unirea*, Caransebeş, 1913, p. 33).**

observa că respectivele creaţii sunt practic transpuneri în versuri ale vechilor cazanii funebre.

De asemenea, dacă ar fi să ne rezumăm la ceea ce am aflat din studiul codicelor consultate, ar trebui să acceptăm o direcţie de difuzare a acestei practici dinspre Bihor prin Sălaj, Zarand spre restul Transilvaniei. O asemenea realitate trebuie să fi fost însă dublată de apariţia unor alte centre de iradiere, contemporane sau ulterioare, căci, până spre mijlocul secolului al XVIII-lea, fenomenul pare să fi cucerit cu totul mediul românesc, explicându-se astfel şi succesul indiscutabil pe care îl înregistrează anumite creaţii precum cea care începe cu versul *Mult amăgitoare lume*, pe care am identificat-o în întregul areal transilvănean şi chiar dincolo de el.

Aspectul cel mai interesant pe care îl relevă aceste texte, în special cele despre care ştim cu siguranţă că sunt traduceri din literatura maghiară calvină, indiferent de momentul când au fost traduse din secolul XVI până în cel de-al XVIII-lea, este similitudinea mesajului pe care îl transmit comparativ cu cel al predicilor propriu-zise, cu sorginte bizantină de cele mai multe ori. Regăsim în ele pasaje întregi din textele în proză, aşa cum în acestea din urmă vom regăsi formulări poetice cu origine sigură în verşuri, precum expresia *nunta cerului*. Regăsim trimiteri la scenariul morţii, cu îngerii care vin după suflet, cu încredinţarea că a-l însoţi pe defunct la cimitir este o binefacere ce va fi răsplătită de Dumnezeu, regăsim chiar elemente de credinţă pe care suntem obişnuiţi să le considerăm proprii ortodoxiei, precum efectul mântuitor al faptelor bune, al parastasului şi al postului, nădejdea de a fi număraţi printre cei mântuiţi, detalii care surprind cu atât mai mult cu cât ştim sigur că provin de la o confesiune care promovează învăţături diferite. Să fi fost operată o selecţie atât de grijulie a "cântecelor" în momentul traducerii? Sau diferenţele dogmatice s-au estompat prin transpunerea lor atentă în limba română? Răspunsul va fi uşor de aflat când se va proceda la o comparare cu originalele maghiare. El nu va putea modifica însă concluzia că această similitudine cu credinţa pravoslavnică a asigurat remarcabila longevitate a primei generaţii de verşuri funebre, oricât de stângaci au fost traduse sau alcătuite, explicând şi insinuarea practicii rostirii lor în însăşi intimitatea ritualului românesc de înmormântare, larga răspândire geografică şi succesul atât de îndelungat în timp.

1) *Cântecu la om [mort]*

Bucureşti, Biblioteca Academiei, Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, f. 151v-157r
Datare: prima jumătate a secolului XVII
Copist necunoscut; provenienţa: Chişlaz, judeţul Bihor

Pomineaşte-te oame depre ceastă moarte tristă şi de pre ceasul morţiei tale, pomineaşte-te óme creştine şi-ţii adă aminte de păcatele tale, că vei acmuşii muri, că oaminii de pre ceastă lume ei să schiîmbă ca şi florile câîmpilor cum demineaţa înfluresc şi iară pără sara iale să veştezăsc.

Pomineaşte óme creştinu că acuşii vei muri, că despoiatu aei vinit şi fără(ră) veşminte diîn trupul maică-ta, că diîn pământu aei vinitu şi iară în pământ vei mearge, că acmuşii te vei schimba de pre ceastă lume.

Pomineaşte-te óme creştiinu că nime aceaia vreamea nu póte ştii cându-i plină vreamea să moară, nice ştiimu ceasul că ne vom schiîmba.

Pomineaşte-te óme creştiine şi vă prevegheaţii cum au zis noa Hristos, că noi nu ştiimu demineaţa au sara va fi ceasul nostru, aşea ne dojeneaşte şi ne învaţă Hristos pre noi cum să fiimu tot gata. Hristos iaste viaţa noastră, elu ni-i şi scularea noastră, cine-l aşteaptă pre elu cu credinţă dereaptă nu să va ruşiina nice dănoară.

Pomineaşte-te óme creştiine şi aştea[ptă] cu veselie pre Fiiul [lui] Dumnezău.

Pomineaşte-te oame creştine că acmuşi vei muri.

Pomineaşte-te oame creştine şi-ţii adă aminte că acmu au fost vreamia acestui suflet să să schiîmbe diîn ceastă lume la Domnul Dumnezău întru împărăţiia ceriului, iară trupul va întra în rânza pământului. Iar (gră) grăescu voa fra[ţi]lor că acestuia zi iaste astăzi, mâne poate fi unuia diîn voei, ce să nu vă afle Domnul negătiţii, că îngeri[i] lui Dumnezău în toate ceasurile simnt cu voei, şi zuoa şi noaptea.

Ce, fraţii miei, luoaţii aminte că (oa)oaminilor de pre pământ nu le dă Domnul uricu lăcuitoriu, ce le ţice oaspeţii trecăto[ri] curundu.

După aceaia trimite Dumnezău îngeri în lume şi iau sufletele oaminilor celor derepţii şi numae cătu le sărută şi zicu: bucură-te suflete, că noi ne bucurămu de tine, că amu aflat răpaosu întru tine.

Şi cată dracii de departe cum ducu îngeri[i] lui Dumnezău sufletele derepţiilor înaintia Domnului şi Duhul Sfânt iaste înaintia lor şi ţice: bucură-te suflete, că eu încă mă bucuru de tine, că am aflat odihneală întru tine, şi pasă în locul cela ce na-ei maei văzutu nice dănăoară, că vei fii luminosu ca şii soarele şi voi scrie numele Domnului pre tine şi vei fii încinsu cu brâu de auru şi vei avea cinste mare înaintia Tatălui Sfânt, că aei făcut voia lui Dumnezău şi te odihneaşte şi te bucură că di la cela oraşu ce te trimiţu eu acmu nime de acolo nu te va maei scoate,

ce vei fii tu în vesălie şi în bucurie până la giudeţu, diîn giudeţu înainte tu te vei împreuna cu trupul şi de aciia înainte nu vei maei griji de nimică, că Domnul va luoa grijea ta şi tu pre Domnul vei lăuda până aicea în veaci.

Tu primeaşte Doamne acestu trup că al tău Doamne [este], că diîn Doamne că-i di[n] pravu, în pravu iară să va înturna de unde au fost luoatu afară.

Pomineaşte Doamne pre acestu sufletu Iisus Hristos şi-lu odihneaşte în părăţiia ceriului şi în lumina raiului în veciia veacului. Amin.

Cópii

a) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*
F. 22v-25r: *Cântec la omul mort*
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

b) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 21v-24r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Cântec la omul mort. 2

Pominiaşte-te oame creştine de pre ceastă moarte tristă şi de pre ceasul morţiei tale.

Pominiaşte-te oame creştine şi-ţi adă aminte de păcatele tale, că acmuşi vei muri. Că oaminii de pre ceastă lume ei să schimbă ca şi florile câmpilor, cum deminiaţa înfluresc şi iară până în sară iale veştezăsc.

Pominiaşte-te oame creştine că acmuşi vei muri. Că golu ai vinit şi fără de veşminte diîn trupul mâne-ta, că diîn pământ ai vinit şi iară în pământ vei mearge şi acmu te vei schimba de pre ceastă lume.

Pominiaşte-te oame că nime aceaia vreame nu o poate şti cându-i plină vreamia să moară, nice ştim ceasul cându ne vom schimba de pre ceastă lume.

Pominiaşte-te oame creştine şi vă previaghiaţi cum au zis noao Hristos, că noi nu ştim deminiaţa au sara va fi ceasul nostru, ce aşia ne dojeniaşte şi ne învaţă pre noi Hristos cum să fim tot gata, că Hristos iaste viaţa noastră, Elu-i şi scularia noastră, cine-l aştaptă pre elu cu credinţă direaptă, nu să va ruşina nice dănuoară.

Pominiaşte-te oame creştine şi aştaptă cu veselie pre Fiiul lui Dumnezeu, pre Iisus Hristos. Pominiaşte-te oame creştine şi-ţi adă aminte că acmu au fost vreamia acestui suflet să să schimbe diîn

ceastă lume la Domnul Dumnezău, întru împărăţiia ceriului, iară trupul va întra în rânza pământului.

Iară grăesc voao, fraţilor, că acestuia zi iaste astăzi, mâine au poimâne poate fi a unuia de voi. Ce să nu vă afle Domnul negătiţi, că îngerii lui Dumnezău în toate ceasurile sâmt cu voi şi zuoa şi noaptia.

Ce fraţii miei, luoaţi aminte că oaminilor de pre cest pământ nu le dă Domnul uric aicia, ce le zice oaspeţi trăcători de curund. După aceaia tremite Dumnezău îngerii săi în lume şi iau sufletele oaminilor celor direpţi şi numai câtu le sărută şi zic: bucură-te suflete, că noi încă ne bucurăm de tine, c-am aflat odihnă în tine.

Iară dracii caută de departe cum ducu îngerii lui Dumnezău sufletele direpţilor înnaintia Domnului şi Duhul Sfânt iase înnaintia lor şi zice: bucură-te suflete, că eu încă mă bucur de tine, c-am aflat odihnă întru tine, şi pasă în locul ce nu l-ai mai văzut nice dănuoară. Că vei fi luminos ca şi soarele şi voiu scrie numele Domnului pre tine şi vei fi încins cu brâu de aur.

Şi vei avea cinste mare înaintia Tatălui Sfânt, c-ai făcut voia lui Dumnezău, şi te odihniaşte şi te bucură, suflete, că diîn acesta oraş ce te tremiţ eu acmu nime de-acolo nu te va mai scoate.

Ce vei fi tot în veselie şi în bucurie până la giudeţ, cu sufletul, iară diîn giudeţ înainte tu te vei împreuna suflete cu trupul şi te vei înnoi şi de-aciia înainte nu vei mai griji de nemică.

Că Domnul va luoa grija ta şi pre Domnul tu-lu vei lăuda. Tu priimiaşte, Dómne, şi acest trup, că al tău-i, Dómne, că diîn pământu-i, în pământ iară să întoarnă, de unde au fost luoat afară.

Pominiaşte Domne şi pre acest suflet şi-lu odihniaşte în părăţiia ceriului şi în lumina raiului.

2) *Cântecu*

Bucureşti, Biblioteca Academiei, Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, f. 158v-162v

Datare: prima jumătate a secolului XVII

Copist necunoscut; provenienţa: Chişlaz, judeţul Bihor

O, câtu iaste de trecătoare ceastă lume !

Dereptu iaste ca şi steaoa ceriului acoperind pre ia celu soare luţiiu

Cu câştigă-ei omul pre ceastă lume cum să va el îmbogăţii în totu chipul şi elu nu ştii că şeade ca şi pre groapă

Lasă înapoei de multe ore pre Dumnezău nu gândeesc nimică de sufletu, ce nevoiaşte în totu chipul să îmbogăţască, cu ură strâmbă giurându-să, cu miînciuni altuia şi cu totu alniciia, că la acela nu-i învăţătura lui Dumnezău.

Cu sudorile ustănindu, cu muînca mare zuoa şi noapotia[!] alergându-să, cum să va îmbogăţii, că-ei pare că va custa cu lumea.

Nu iaste acmu între oaminii voe bună, nu-i acmu dragoste între fraţii, sufletele lor iaste scuîmpete şi urgie, nu lipseaşte acmu lor fratele bunu, urât-au temătura lui Dumnezău că au lepădatu învăţatura lui Hristos.

Cei bogaţii înmulţescu avuţiia, dezmerdaţii, cum plac oaminilor miînciunile, că la puţiini să va afla acum dereptate.

O, Doamne, Dumnezău de vecie mesearnicu, că eştii prea bunu şi milostivinicu [!] pre el şi l-aei sporit ca stealele ce[ru]lui şi ca năsipul ce-i pre marginea măriei şi iara cum aei blogos[lo]vit pre Avram şi pre Isac şi Iacov şi i-aei sporit şi i-aei miluitu, aşea Dumnezău miluiască pre noi pre toţii şi iară priîn crediînţa şi rugăciunea lui Moisie proroc scosăşi jidovii diîn robiia lui faraon craiu şi ei trecut şi Marea Roşie şi ei hrănişi în 40 de aei în pustiia Sinaiei cu mană diîn ceriu, noi încă ne rugămu: Doamne miluiaşte pe noi şi nu voeştii perire greşiţiilor, cum lumea s-au împlut cu păcate de iaste ca o corabie pe apă au popositu.

3) *A 3. cântec*

Bucureşti, Biblioteca Academiei, Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, f. 163r-167v
Datare: prima jumătate s secolului XVII
Copist necunoscut; proveniența: Chişlaz, judeţul Bihor

Ascultaţii creştinii lui Iisus Hristos ce gice Hristos !

Gice: veseliţii-vă astăzi tot omul câţii aţii vinit pe petriacerea acestui sufletu şi acestui trupu, înţeţleageţii [!] binele sufletului la ce bine mearge sufletul, că astăzi mearge acesta sufletu în casăle mirelui cei nevinovatu în carele nu-lu priînde întunearecul, nice putredala, unde nu se domneaşte străîmbătatia, nice are parte niştota, nice să înferbântă seatia, nice zăduhul sau gerul, că acolo iaste lumina şi dulceaţa de vecie şi pomiei dulceţiei cari simnt pre uspăţul sfinţiilor şi acolo ei gră[di]na carea să preîmblă Domnul cu să ei şi iaste duhóre şi mirosăniile sfinţiilor şi acolo ei vesăliia cea de vecie.

O, dulce fraţiilor şi voi toţi vecinilor, vesăliiţi-vă în nuînta mea astăzi, *că mă duce Domnul în nunta ceriului*. Bucuraţii-vă în vesăliia mea şi voei maicele meale şi soţiile meale giucaţii cu mare bucurie în irimile voastre şi săltaţii cântând cu glasul fericăciunei, căîntaţii pre Domnul *că-mi va duce sufletul mieu în nunta ceriului*[2], unde lăcuiaşte Hristos cu sfinţii săi în raiu.

[2] **Expresia va fi preluată şi în predici, semn al unei mari receptări a *cântecului*.**

Ascultaţii creştini botezaţii ce gice Hristos !

Gice: prevegheaţii-vă şi vă rugaţii, să nu meargeţii în năpaste !

Că nu a să preveghe întâe Adamu, de-aci dracul cumu-l păgubii de-şii pierdu dulceaţa sa diîn raiu.

Aşea face dracul şi acmu, înc-ar iubii să perimu toţii, cum peri Adamu cu poama mărului, iară pre Cainu elu-l înferbântă cu po[f]ta mânie[i], de-şii omorî pre fratele său, pre Avelu, iară al 2. pre David cu pofta cuviei, iar al 3 pre St. Iov cu amarul pagubei, cu moartia amară a feţiilor lui şi pre el cu beteşigu. 4. Iară în jidovii cu întăritura inimiei lor ca să nu crează în cuvântul lui Dumnezău. Iară al 5. faraon şi Irodu craiu între să-şii ferească Domniile armă (scoa)scoasără singe nevinovatu. Aşea face şi acmu, ce, oamini buni, pre noi ne învaţă să ne preveghemu şi să ne apărămu de dracul, că ne-au învăţatu Hristos să-i ascultămu cuvântul lui zicându noi aşea:

Ce tu, Doamne, fie-me cu agiutoriu, cum să putemu rămânea în poruncitele şi în cunoştiînţă dereaptă, în cuvântul tău, priîn Iisus Hristos Domnul nostru. Amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 24r-26r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Cântec la omul mort. 3

I-ascuoltaţi voi, creştinii lui Iisus Hristos, ce zice Hristos.

Hristos zice: veseliţi-vă şi vă bucuraţi astăzi tot omul câţi aţi vinit pre petrecaniia acestui suflet şi acestui trup. Ia înţeleageţi voi fraţilor binele sufletului, la ce bine mearge sufletul.

Că mearge în casele mirelui celui nevinovat în carile nu le prinde întuniarecul, nice putredeala şi unde nu să domniaşte strâmbătatia şi nu lăcuiaşte acolo băsăul, nice are parte niştota, nice să înfirbântă siatia, nice zăduhul sau gerul.

Că acolo iaste lumina şi dulceaţa cia de vecie şi iaste apa vieţiei şi pomii dulceţiei a sfinţilor şi grădina Domnului în caria să preîmblă Domnul cu sfinţii săi în raiu şi iaste acolo duhoare dumnezăiască şi miroseniia sfinţilor şi acolo-i veseliia cia de vecie.

O, dulci fraţilor şi părinţii miei şi voi toţi vecinii miei şi bratăşii miei şi toţi carii m-aţi cunoscut pre mine şi aţi vinit pre petrecaniia trupului miu !

Veseliţi-vă în nunta mia astăzi carii aţi vinit pre petrecaniia trupului mieu diîn această lume, că mă duce Domnul Hristos în nunta

ceriului şi în grădina raiului.

Bucuraţi-vă în veseliia mia şi voi maicele meale giucaţi cu mare bucurie în inimile voastre, că nu mă duce pre mine Domnul pre pagubă, nice pre osindă, ce mă duce pre mine Domnul în părăţiia ceriului şi în lumina raiului.

Veseliţi-vă şi voi toţi creştinilor în inimile voastre şi cântaţi cu glasuri de fericăciuni, de cântaţi şi lăudaţi pre Domnul Dumnezău, că-mi va duce sufletul mieu în nunta ceriului, unde lăcuiaşte Hristos cu sfinţii săi.

Cântec la omul mort. 4

I-ascultaţi creştinilor botezaţi ce zice Hristos !

Hristos zice: preveghiaţi-vă şi vă rugaţi, să nu meargeţi în năpaste. Că nu să preveghe Adam şi nu să ştiu teame de diavolul, deci-l păgubi pre elu de-şi pierdu dulceaţa diîn raiu.

Aşia face dracul şi acmă în aleanul oaminilor, că elu ar vrea să perim noi toţi, cum peri Adam şi-şi pierdu dulceaţa sa diîn raiu cu póma mărului.

Iară pre Cain îl înferbântă cu săgeata mâniei de-şi omorî pre fratele său, pre Avel, iară pre David craiu cu pohta curviei, iară pre Iov bogatul cu amarul pagubei şi cu moarte amară a feciorilor lui şi pre elu-l bătu cu moarte mare şi cu beteşig mare.

Iară pre jidovi cu întăritura inimiei de le întări lor inimile să nu crează în Domnul nostru Iisus Hristos, iară pre faraon craiu şi pre Irod craiu între să-şi feriască domniile lor armă scoasără şi vărsară singe nevinovat.

Aşia face dracul şi acmu, că ar iubi să perim noi toţi. Ce fraţii miei, oamini buni, Hristos pre noi ne învaţă cum să ne preveghem şi să ne apărăm de diavolul, că ne-au învăţat pre noi Hristos să ascultăm cuvântul lui Dumnezău.

Zicând noi aşia, ce tu Dómne fii-ne întru agiutoriu, cum să putem rămânia în porunca ta şi în cunoştinţa ta şi a cuvântului tău, priîn Iisus Hristos, Domnul nostru, amin I

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*
F. 29r-34r (doar partea a doua)
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

4) *A 4. cântec*

Bucureşti, Biblioteca Academiei, Ms. Rom. 1764, *Apocriful Iorga*, f. 168r-v
Datare: mijlocul secolului XVII
Copist necunoscut; provenienţa: Chişlaz, judeţul Bihor

De cu ispăsănie să treacemu noi la Dumnezău să ne poposimu trupurile noastre

Moartia bună-ei până în sfârşitu

Dereptu aceaia noi să uluimu că nu avemu noi aicea oraşu lăcuitoriu ce vom vini întâi la viiaţa de vécu

În ceastă nedeajde să murimu

Aicea aşea ni-i viaţa nostră ca florile câîmpiilor

Muta-să-va viaţa noastră căîndu în mormântu vor îngrupa trupurile noastre şi vor putredi în groapă, muta-se-va iară în pământ şi sufletul la Dumnezău odihni-se-va până lumea să va sfârşii

Noi nu putemu înţeleage căîndu ni să va sovârşii viaţa

Ce Hristos pre noi totu ne dojeneaşte şi ne învaţă cum pururea să fiimu gata dereptu aceaia să ne deşteptămu aşteptând pre Hristos cu bucurie mare, avându credinţă dereaptă, cum să treacemu cu bucurie mare în dooa nime să nu crează, ce sufletul lui Iisus Hristos să-lu închinămu cu nădeajde mare, să crează cum pre Hristos în trupul va vedea, crezuţii în ciînste mare vor fi la scaunul de giudeţu, cându ne vom scula trupurile fii-vom în viaţa

Laudă fie ţie, Tatălui Sfânt şi a lui Hristos Fiiul Sfânt şi veseliitoriu Duhul Sfânt până în veciia veacului. Amin !

5) *Cântec la omul mort*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 257, *Miscelaneu*, f. 18r-21v
Datare: 1673
Copist: diacul Anghel din Crăciuneşti; provenienţă: Zarand

În mijlocul vieţiei noastre încungiuraţi sâmtem de moarte şi iadul deşchisă gura sa ca u[n] leu flămând şi zberând şi păcatele noastră aducând înaintea noastră vrăjmaşii oamenilor, dracii.

Dară pre cine căutăm agiutor? Numa pre tine, Doamne, cine drept păcatele noastre drept poţi-te mâniia. Sfânt Dumnezău, sfânt tare, sfânt milostiv, ispistariul nostru.

Moartea amară-i ! Rugămu tine Doamne nu da pre noi în mănule vrăjmaşilor, pântru numele tău cel sfânt, până în veciia vecului, amin !

Ia vie-ţi amente ţie creştine de ceastă viaţă ce ca unbra treace, că tu

di început în păcate-i născut şi sufletul tău încă acele n-au părăsit. Păcate ai făcut şi nu te-ai oprit ! Că moartea şi blăstămul spre tine va pogorî.

Ia vie-ţi aminte ce ţi-i de să faci ! Ca şi sfânt David plânge suflete şi te pocăiaşte tu pân-a muri, să nu-ţi fie ţie acolo a plânge fără de măsură şi fără de folos în veci nesfrâşiţi.

Iani socoteşte-te de aceasta tu, suflete păgubite, lucrurile tale toate de păcate şi de putredire cum tu n-ai învisu, prea cinste omenească, podoabele tale încă toate vor peri.

Mare înşălăciune facem în ceastă lume cine nu să pocăiaşte, ce să (pără) părăseaşte omul şi-şi cruţă mâniia în zua de giudeţ şi în matca focului aruncaţi vor fi.

Ia vie-ţi aminte mişeale suflete, suflet păgubit, când diîn ceastă lume tu veri eşi şi cel păhar amar ţie ţi-i a-l bea ! Căci te scumpeşti tare în ceastă lume şi numele Domnului tău nu-l mai pomeneşti. Crezî curund şi îndegrabă Domnulu te va chema şi toată avuţiia ta înapoi o vei lăsa ! Că gol ai veni[t] în ceastă lume şi veri mearge gol înaintea Domnului. Că drepţii toţi spodobiţi vor fi, cu faptele bune spodobiţi vor fi, iară păcătoşii ce nu s-au pocăit, ei întunecaţi şi văeraţi în veaci să vor munci.

Ii [!] noi acum îndegrabă Domnul să rugăm şi noi toate faptele reale gios să le lepădăm ! Sfânt Tatăl diîn ceriu, derept Iisus Hristos, iartă-ne păcatele noastre, miluiaşte pre noi Doamne Dumnezău, că toate le-i făcut cu sfânt şi cu mare dulce mila ta, tu fiind lângă noi până în veaciia de vec. Amin !

6) *Cântec la omul mort*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 25r-27v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

O, tu, omu muritoriu, sămânţă ominiască în ceastă lume, viaţa ta câtu iaste peritoare să nu vei criade deîn Iisus Hristos că ţi-i el ispăsitoriu şi mântuitoriu.

Dară că ci alergi tu aşia tare după ceastă lume hicleană şi că ci îndrăgeşti tu, oame, pohta trupului tău şi că ci nu laşi acmu multe celarnicii a tale?

Numai în ceastă lume sâmt lucruri deşearte, în beţii multe în vieţi multe chilini-chilini fealuri şi multe lucruri riale.

Ştii tu amu, oame, cum moartia pre tine domniaşte, nu ştii tu numai ceasul în carile sufletul vor pohti de la tine, oare cum ai viat pre ceastă lume caria de câte vor întrăba.

Iată, mare zbiciu a Domnului curund vini-va pre tine, oame, şi alenşigul de afară mare pedepsitura lui, frica morţiei tale cu degrabă vini-va pre tine şi chinul cel mare.

Frica morţiei vezi că iaste pre tine, ce ştii tu, oame, să astăzi sufletul tău vor ciare înaintia Domnului, dară oare samă cum vei da?

Şi încă nu veri cunoaşte tu pre cinstia ta diîn ceastă lume, pre mare tărime tu te-ai lăpădat, dară ce tu miri băsăului şi mâniei Domnului.

Vai, viaţa ta, oame, iaste ca florile câmpilor, curund veşteziaşte, uscă-să şi să strâng şi nice o hasnă nu ne aduce această lume peritoare.

Trec ca şi umbra, oame, zilele tale, ca fumul şi ca aburul, viaţa ta o vezi numai într-o clipitură de ochi a viia şi tu nu ştii viia aicia pre ceastă lume

Deştaptă-te amu, oame, bine-te ia aminte, lasă păcatele tale, treiaşte tu bine în frică dumnezăiască, în credinţă bună şi în nediajde bună.

Cu bucurie gată-te pre zuoa lui Hristos cându va vini la tine, că el pre moartia ta cu bucurie aştaptă pre sloboziia ta.

Că diîn toată nişţota pre tine te va mântui şi împărăţiia lui tine va ferica să în elu veri pune credinţa ta şi toată nediajdia ta.

La ceasul morţiei tale cheamă-lu întru agiutoriul sufletului tău, cu mâna sa cia putiarnică să ducă pre tine în părăţiia de veaci.

Rugămu şi noi acmu ispăsitoriul nostru Iisus Hristos la ceasul morţiei noastre să nu ne lasă pre noi, ce să ne dia el noo uricul de veaci.

Laude-să Tatăl putiarnic Dumnezău şi cu Fiiul lui împreună şi cu Duhul cel Sfânt până în vecie de véc, amin !

7) *Cântec la omul mort*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*, f. 38r-v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Ştim Domn Dumnezău că noi toţi vom muri, ce cridem că la viaţa de veac iar ne vom scula sus, că eşti tu viaţa noastră, în tine ne iaste şi moartia, tu eşti şi scularia noastră diîn moarte pre viaţă.

Şohan ochi de om n-au văzut şi urechi n-au auzit şi gândul oaminilor aceaia n-au gândit ce împărăţie mare noo ne-au gătit, acelora carii pre elu-şi iubăsc.

Ştearge-va Dumnezău lacrămile noastră şi va depărta de la noi amarurile noastre. Duce-vei pre noi unde să domniaşte Tatăl Sfânt, cu alduit Sfânt Fiiul său.

Acolo bănat nu va fi, nice duroare încă nu va fi, ce numai laudă mare va fi la Domnul Iisus Hristos, unde să domniaşte cu Duhul Sfânt până în vecie.

8) *Cântece la omul mort. 1*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 18v-21v
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Domne, dă-ne noao acmu Duhul tău cel Sfânt să nu auzim în deşert cuvântul tău ce vom grăi şi vom auzi astăzi pre îngrupăciunia acestui trup mort, fără de suflet. Acmu-i mort cu ştiria ta, Domne, că i-ai îndrăgit sufletul, Hristoase Domne !

Ce mainte vom grăi despre naşteria ta, Hristoase Domne, că deacă n-ai vrut naşte tu, Hristoase Domne, noi toţi am vrut peri la întunearec, că tu, Domne, înc-ai născut diîn trup de muiare, de Tatăl Sfânt rânduit să fii lumină lumiei a toată.

Creadem cu adevăr că eşti lumină lumiei a toată şi sufletelor eşti lumină şi trupurilor noastre, Hristoase Domne, noi, botezaţii oamini de pre ceastă lume, toţi naştem în lumina ta, Hristoase Domne, naştem în lumină şi murim, Hristoase Domne.

Creadem că-i aşa, Hristoase Domne, acest trup botezat în numele Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfânt, acmu-i mort cu ştiria ta, Hristoase Domne, că i-ai îndrăgit sufletul, că tu, Hristoase Domne, înc-ai murit şi te-au îngrupat şi ai învis diîn moarte, cu ştiria Tatălui ai murit şi cu ştiria Tatălui ai învis diîn moarte.

Creadem c-ai învis diîn moarte şi cu ştiria Tatălui spui cuvântul tău, Hristoase Domne, aicia la acest sălaş, că ţ-ai tremis anglul[3] tău cel sfânt la acest trup botezat de i-au luoat sufletul diîn trup afară, cu cuvântul tău Hristoase Domne. De trupul în pământ îlu vom îngrupa, cu al tău cuvânt Hristoase Domne, pre cia bucurie mare ce ne-am bucurat cu cia dulce evanghelie, c-ai zis aşia, cum trupurile morţilor înviia-le-veri la zuoa de giudeţ diîn pământ.

Tare pre noi veseleşti, Hristoase Domne, cu cuvântul tău. Noi ţie ne închinăm şi ne rugăm ţie, Hristoase Domne, direpţ acest suflet ce-au fost în acest trup botezat şi tocmit de tine. Părintele nostru cel de suflet, rugămu-te direpţ moartia Fiiului tău celui sfânt a Domnului nostru a lui Iisus Hristos, iartă-i păcatele acestui suflet ce-au fost în acest trup mort şi frâmt de ceastă moarte nemiloasă. De trupului aceaia-i cinstia să cază gios la pământ, că diîn pământu-i, în pământ iară va mearge.

Iară sufletul viu iaste de la Tatăl adus, de sufletul va mearge la faţa lui Iisus Hristos, iară trupul să-lu luom să-lu ducem la casa lui Iisus Hristos, să luom să-lu ducem să-lu îngrupăm în pământ, pre bucuriia lui Iisus Hristos, că trupul lui Iisus Hristos înc-au fost în mormânt în treizăcişişasă de ceasuri şi l-au îngrupat Iosif şi Nicodim până a treia zi.

[3] **arhanghelul**

Dup-aceaia l-au sculat Tatăl Sfânt, că deacă nu s-au vrut scula trupul lui Iisus Hristos diîn moarte, toate trupurile botezaţilor au vrut peri, ce trupul lui Iisus Hristos bună pildă au fost trupurilor noastre, că s-au sculat diîn moarte. Noi încă ne vom scula după Hristos, că mare bucurie avăm noi în Hristos de naşteria lui şi de învieria lui diîn moarte.

Că ne-au învăţat pre noi Hristos cum ne vom îngrupa trupurile noastre în pământ şi bine să căutăm să nu ne mai mândrim decât [cu?] Hristos, că Hristos pre noi ne învaţă să fim şi noi cu elu în *nunta ceriului*, într-o soţie cu îngerii cei luminoşi a lui Dumnezău, ca şi soarele.

Adevăr aşia iaste, creştini botezaţi ! Deci şi noi să ascultăm ce zice Hristos. Hristos zice: ascultaţi şi înţeliageţi voia lui Hristos, că voia lui Hristos iaste aşia: să-i ascultăm cuvântul ce elu au lăsat pre apostoli şi pre sfinte slugile sale, elu au lăsat cia dulce evanghelie, lumina sufletelor noastre, să o ascultăm şi să o învăţăm până sintem vii şi să ne preveghem să nu cădem în năpaste.

Că cei proroci mari ainte de naşteria lui Hristos toţi s-au priveghiat şi lumia nu o au îndrăgit, ce ei au defăimat de ia, c-au văzut că li-i a eşi diîn ia afară şi au îndrăgit lumia lui Dumnezău caria n-are sfrăşenie şi Hristos încă nu o au îndrăgit ceastă lume, ce o au închipuit vârtop lotrilor.

Şi Hristos pre noi ne dojeniaşte să ne preveghem şi să ne socotim că ni-i a eşi afară diîn ceastă lume. Ce să ne va prinde porunca domnului negătiţi şi fără rugă, toţi vom peri, cum au perit şi alţii carii au îndrăgit ceastă lume, toţi au perit.

Odihneaşte Domne sufletul robului tău acestuia la înpărăţiia ceriului şi la lumina raiului până în vecie, amin.

9) *Cântec la omul mort. 5*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 26r-27r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Eu m-am slobozit-am [!] despre moartia trupului mieu şi eu m-am mântuit de toate nevoile meale, diîn păcate de moarte şi de lumia ceasta hicleană şi încă de moartia de vecie.

Sufletul mieu eu-l voiu da celui putearnic Dumnezău, iară trupul-lu voi lăsa mumei sale, pământului. Ceastă lume apoi eu voiu lăsa a nemziatiului mieu şi cine întru ia treesc şi lăcuesc.

Diîn moartia trupului mieu eu mărg în cia împărăţie mare a lui Dumnezău şi încă nespusă veselie şi mai mare bucurie caria di-început Hristos noao ni-o au gătit acelora carii pre elu iubăsc.

N-are acmu putiare pre mine dracul, nice lumia ceastă celarnică,

nice păcura cia tare, că Hristos au frâmt putearia acelora, elu cu sfântă moartia sa.

Tatălui Dumnezău sâmt eu în dragoste mare, direpţ Fiiul său, în voia lui şi în ertăciunia lui sâmt eu şi făcutu-mi-au elu parte în tot uricul său şi în părăţiia ceriului.

Har să fie ţie, putearnice Dumnezău, şi încă cinste ţie, slobozitoriu Iisus Hristos, cu Sfânta Troiţă un Dumnezău în părăţiia ceriului, în veaci, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*
F. 34r-36v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

10) *Cântec la omul mort. 6*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 27r-28r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

De pre binele lui Dumnezău să ne pominim noi, creştinilor.

De binele lui de pre noi mare caştig a lui, să ştim ce zice elu de moartia noastră.

Cel sfânt Isaiia proroc tuturora elu au scriiat şi aşia elu au lăsat cum Domnul pre ei va odihni cine mor în credinţa diriaptă, cu totu-i va ţinia.

Că iarăşi elu va înviia carii cu credinţă pre elu adeveriază, pre acei morţi elu-i va scula şi împărăţiei va duce.

Să facem aceasta: pre Domnul să-l lăudăm şi binele lui să nu uităm, ce mai bine să-l înălţăm, care sculare aşteptăm.

Acest suflet îl ontră [înlontru?] în odihnială duce-l va în casa lui Dumnezău şi-lu va lăsa în bucurie mare, iară trupul în pământ, să odihniască.

Întraţi voi, credincioşii miei, în porţile voastre, închideţi-vă puţinel înlontru, până va treace mâniia mia tot acolo odihniţi.

Că mâniia cia mare a Domnului porni-va putearia lui pre carii pre pământ lăcuesc, pogorî-va giudecare tare.

Curaria a leanişii lui va piiarde şi toţi necredincioşii ce elu va ţinia oaminii lui direpţ mare nediajdia lor.

Mai de multe ori pământul singele lui nu-i va ascunde, ce Domnul viaţă iară-i va da sufletului lui.

Cest mort frate al nostru, cu adevăr acmu elu-i fiiul Domnului. Dară direpт ce plângem deacă casa lui iaste la Dumnezău, în mare odihnială.

Lucrul nostru de pre ceastă lume cu nişтotă mare iaste, ce lucrul lui cu veselie mare iaste. Rugămu-te Domne, cum direptatia de vecie fie cu noi.

Sfânta Troiţă să dia noao Duhul cel Sfânt după moarte în părăţiia sa, să vedem fericăciunia sa diîn veciia veacului, amin !

11) *Cântec la omul mort. 7*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 28r-29r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Viaţa de veac să fie Domnul nostru Iisus Hristos frumos pre noi ne învaţă presfânt Ioan Evangylest [!] în cartia lui în 17 părţi.

Aceasta iaste viaţa de veac, cum să cunoaştem pre tine Dumnezău viu fiind diîn veciia de veac şi carile slobozişi în lume Domnul Iisus Hristos.

Viaţa de veac aceasta iaste: pre Domnul mare şi pre Sfânt Fiiul său faţă făţişă a vedia, carii cunoştinţa lui pre pământ au început.

Aceştia vor vedia pre Domnul cine vor creade în Fiiul lui cel Sfânt, în Domnul Iisus Hristos. Aceasta-i voia Tatălui Sfânt.

Otrinde [!] zice Sfânt Pavel apostol: acmu vedem pre Dumnezău ca pentr-o oglindă, ce atunci faţă făţişă-lu vom vedia.

Că omul cu ochii n-au văzut, nice au auzit, nice au gândit câtu mare bine Domnul au făcut cine-l iubiaşte pre elu.

Că în aceaia viaţă de veac trupul nostru fără de moarte va fi şi slăvit va fi în lumină sufletiască, va fi până în vecie în mare bucurie.

Luciaşte ca cel soare frumos şi luminiază ca ceale stiale frumoase şi ca cei îngeri luminoşi în părăţiia ceriului la Tatăl Sfânt.

În aceasta nedeajde au fost părinţii noştri de la Adam până acum, toată creştinătatia, direpт însă noi încă aşia să fim.

Laude-să Tatăl Dumnezău cu Fiiul lui cel Sfânt, Domnul nostru Iisus Hristos, tot într-o puteare cu Duhul Sfânt, până în vecie, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*
F. 36v-38r
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

12) *Cântec la omul mort. 8*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4151, *Miscelaneu*, f. 29r-30r
Datare: ante 1692
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

Îmblem noi să îngrupăm acest trup mort de pre carile să nu fie prepus îndoială cum pre zuoa giudecăriei nu s-ar scula cu direpţii.

Pământ şi diîn pământ au fost şi iară pământ să va face şi diîn pământ iară să va scula când cuvântul Domnului va auzi.

Sufletul lui custa-va până în veac într-altă lume, la Dumnezău, cine pentru Sfânt Fiiul lui diîn păcate pre elu l-au slobozit.

Niştota lui cia mare sosit-au acmu pre fericăciune, s-au purtat el crucia lui Hristos, moartia lui nu-i va strâca nemică.

Sufletul lui în pace odihniaşte, trupul în pământ va dormi, de acolo la giudeţ scula-să-va pre mare veselie.

Aicia fost-au în frică mare, ce acolo fi-va în odihnă mare şi în bucuriia de vecie şi în lucime putearnică. Să lăsăm pre elu a dormi, în Iisus Hristos a odihni şi pururia să ne preveghem, că noao încă ni-i a muri.

Pre aceasta să ne dia Hristos mare putiare, cine cu singele lui pre noi ne-au scos diîn păcură peritoare şi diîn chin nesfârşit. Elu de la noi să să laude şi până în vecie să să înalţa, împreună [cu] Tatăl cel Sfânt şi cu Duhul cel Sfânt un Dumnezău până în vecie de veac, amin !

Sfinte Dómne, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiaşte Dómne pre acest suflet ce-au fost în acest trup mort. 3[4]

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4641, *Miscelaneu*
F. 38v
Datare: 1676
Copist: popa Ursu din Cotiglet; provenienţa: Bihor

13) [*Verş la mort*]

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, Ms. Rom. 257, *Miscelaneu*, f. 22r-24r
Datare: 1707 şi 1681-1682 (!)
Copist: diacul Avram din Poiana; provenienţa: Zarand

[4] să se rostească de trei ori?

Pristi tot ciusul mă înghiia dorul [Preste tot ceasul mă îmbiia dorul]
Să grăiască cu Domnul
Iară nedisto[i]neciia mă înghiia [Iară nedestoinicia mă îmbia]
Să tacu di aciia
A grăi nevoia îm zici
Păcatele îm stau cu prici
Şi di ele n-am cumu zici
Sufletul mieu rău bolişti [=boleşte]
Şi di rău nu să părăsăşte
Greşit-ai, greşit-ai săraci sufliti
Spurcatu-te-ai tine şi trupul şi cugitul
Zilele ne-s trecătoare
Şi ne duc la mare cirtare [=certare]
Şi fără de zibava [=zăbavă]
Fi-vom în mare otravă
Nu-ţi muta óme creştine
Zile după zile
Cene să omileşte
La Dumneză[u] năzuiaşte
Di faţă stau pârâşii
Să gră[iască] cu dâ[n]şi
Lăcămia pâreşte [Lăcomia pârăşte]
Care Dumnezău uruşte [urăşte]
Str[âm]bătaté ţi-i soţie
Viiaţa fă[ră] curăţiie
Zavasti[a] ci[a] cluplită [=cumplită]
Libovul i face smentă
Cene aurul iubeşte
Milostiniia îi sme[n]teşte
Cene caută la curviie
Acela să scapă de curăţiie
Cene gura nu opreşte
Cu postul nu să însoţeşte
Şi mâ[nd]ru [?] încă iaste
Minciunile te lenesc,
De la rugă te sme[n]teşte
Că mâniia îi încă cu[m]plită
Că răpdare i-i urută [=Că răbdarea i-i urâtă]
Aciste 7 păcate
Facu mare greutate
Di faţă stau pârâşi[i]
Să nu poţ grăi cu dâ[n]şii
Acesti 7 păcate
Au şipte soţii rele
Una are câte 10 di[n]ţii [?]

Cale pre undi vom trece
O, suflete pedipsite
Să te ducă în munce cu[m]plite,
La giudiţil cel straşnec [La judeţul cel strajnic]
Că raiului nu eşte harnic
ladu(lu)lui eşti gătitu
Ca o tină ré împuţit
În munci di foc cuu[m]plete [=cumplite]
În prăpasti[i] fără stare
În iadul cel cau[m]plete [=cumplit]
N-are par [!] să să vază lumi[i]
Cu ceia ponegreţ
În mu[n]ce prăpădite
Carele dracului gătete [=gătite]
Uşile noa oprete [oprite]
Acisti fapte răle
O, suflete amărâte
A te trage la păcate
Ca albena la dulcéţă
Că di păcate nu ţi-i graţă
Ca şi vita la otravă [!] [=otavă]
Aşi săleşte la otravă [Aşa sileşti la otravă]
Şi nu-ţi aduci aminte
Di acele munce cu[m]plete
U[n]de vor merge păcătoşi[i]
Vai di ei, amărâţii
Omul ce-l [ce] pogoară de [la] ler[usal]imul cel de sus
La Sidonul cel de gios
Di la viiaţa ce ferecetă [=fericită]
La sărăciia ce cu[m]pletă,
Acuma şi până [în] veci, amin !

14) Cântecele popii Filip Gherman din Urmeniş

Timişoara, Biblioteca Universităţii de Vest, *Evhologhion*
Datare: 1721-1724
Autor şi traducător: Filip Gherman din Urmeniş; manuscris autograf

Traduceri declarate[5]

f. 343v-345v

[5] **"Aceste doao cântece s-au întors [de pe] carte ungurească, văzend acest lucru gróznic şi înţelept de spământare oaminilor." (f. 348v-349r).**

Să începe cântec cu mare întrăstare despre viiaţa omului şi despre rândul şi puteré morţei ciumei

1. Ce păzăşti, o, moarte, cu coasa ta cea strâmbă? Pune-ţi în laturi arcul tău, împle-ţ odată foameté cea mare, ce ne luiţi [!] atâta cu foc, cu venin.

2. Aşe vorovesc mulţi de rândul morţei, dară moarté nu gândeşte cu crai cu vâlfă mare, nice cu domni cu argint au aur au cu comoară multă.

3. Ce fugi în cetate, că nu vin cu tunul? Că cu năvală să sue, o, cu coasa ascuţită, nice a grăi nu lasă nimărui. Va descoperi obrazul omului.

4. Nu cruţă bătrâni, nice băeţilor, nice celor cu vâflă mare cari ar fi domni, celora cu faţă încrăţită, au batăr întinsă într-un chip măsură călicilor, crailor.

5. Cine nu s-ar întrăsta văzând lucru gróznic, cum izbeşte de pământ toate rudeni[i]le. Moarté rumpe capetele crailor, cu broaşte şi cu şerpi roade trupurile.

6. O, amărâţ fii[i] lumei, cum vă ţin pe voi bunătăţile şi cum nu vă dăşteptaţ pe voi din mânule morţei se aveţ groază mare de chinul iadului !

7. Ce hasnă ai avut de traiul lung? Feciori frumoş şi fete tu ai crescut, dară a trăe sămânţe tu n-ai agiuns, aşe şi ispăsenie încă nu t[e]-ai bucurat.

8. Aşe-i viiaţa noastră, ca soarele iarna au ca spuma apei şi ca oclidă[6] de criştal, ca focul de pae au ca un hârb frământ, cumu-i umbra de sară au ca un uspăţ.

9. Preveşte-ţi bine degete cu inele, mergele, în urechi, frunte cu cercei, cu brâu de argint cu care te-i încins au lanţ de aur cu care-i podobit.

10. Poate fi la noapte că s-a băga în casa ta moarté, cu grabă îi va tăe gâltanul. Cui ei lăsa, dară, bogăţie ta de ţ-or fi rânduit sălaşul în iad?

11. Gândeşte-te oame de viaţa ta, cere în ceasul morţei când gura îţ va sta demult cuvânt ce ţ-au amorţit, a te ruga atunci nu-i fi vrednic.

12. Unde ţ-or fi atunce gândurile tale? Ce ai nedejde de ispăsenie ta, că târziu-i atunce omului a să găta când moarté îmble tare a seguşa.

13. Că precum în pildă zic înţelepţi[i]: cine vara nu agoniseşte, iarna flămânzeşte, calul încă nu-l îngraşe atunce când purcezi în harţ să te tai vrăjmaş.

14. Acuma până trăeşti mult bine poţ face şi altora peldă bună arată, mânie lui Dumnezeu aşé o întoarce şi pă alţi din iad în tot mântui [!].

15. Dar dă va prebuşi boale pe tine, multe feliuri de chinuri de or prăbuşi, nu te vei şti de ce te-i prinde, că inima ta şuhanu a mai râde.

16. Cu aceia acum te întoarce până ai tâmp, sufletul îţ păzeşte până eşti supt soare, penă ai putere, sănătate mare cere de la Dumnezeu, vârtute din cer.

---

[6] oglindă

f. 345v-348v

Ascultă aice, oh, vai de tine, oame întunecate, cântecul, plânsul celor părinţi împinşi în iad, cum s-au purtat, oh, neputut cuprinde mare neucie, deasupra ciudelor mai mare miră [...[7]]cu vremé cad, vai, în iad.
5. O, puternicu Dumnezeu, ce vaet gróznic soseşte pe noi, mare potop acu mai curund soseşte, vaet care ne gată pe noi la cel iad nestâns.
6. Omul, nebună viiaţa lumei, necugetatu oame, mândrie ei că [?] întru ce să iai însăta iadul cel nestâns şi bii tătu cătran, oh, şi mult venin.
7. Că pot fi încă la noapte se-ţ ceia sufletul, care lucru nice în somn n-ai văzut, şi te-or băga mai afund în iad decât pe Luţifer, pe vaet mult.
8. N-ăi ave acolo nice un picuţ de apă să-ţ stâmper sufletul tău, n-a fi slobod acolo a grei să grăeşti un cuvânt, nice n-ei ave unde-ţ arunca ochii.
9. Oamini năuci, vai cum periţi ! Unde-ţ fi atunce voi nu gândiţi. Pentru puţină veselie voi periţ, în iadul cel nestâns selaş agonisiţ.
10. Când veţ însăta, cu foc veţ adăpa; fuame cu cătran voi îţ stâmpăra şi când eţ strâga, nime nu v-a asculta, ceii ce au trecut nu eţ puté înturna.
11. Atunce pe voi cine va bucura, când în foc nestâns voi veţ veieta, când mila de la voi se va lua, vaet, ţipet, oh, mult îţi strâga.
12. Giudecata în ată [!] ce-or strâga pe tine, minteni dra[cii] te-or apuca şi toate păcatele înainte le-or arunca şi sufletul tău în iad l-or arunca.
13. Pentru bucurie scurtă îi merge în plâns şi pentru puţine bucurie vaet nesvrâşit, pen[tru] lăcomie, mare foamete; te-or duce pe tine în cel foc mare.
14. Pă mare chin gróznic pe tine te-or împinge, tot trupul tău sfârima-l-or face, cu chin groznic cum te-or zdrobi, pentru care amar şi scârşcări de dinţi
15. Cătran şi venin ţie ţ-or întinde, bucate cu fiere şi pelin îi mânca, în vedenie dracilor, oh, mult te vei spământa, glas cu blăstăm tu vei strâga.
16. Cu mulţimea păcatelor minte ţ-ei zdrobi, îndărăvnicie ta tare să va învenina, fire ta ca iadul să va întuneca şi trupul tău ca un cărbune să va schimba.
17. Patu cu briciuri ţie ţ-or aşterne şi plumb topit a be ţ-or da, de ai învăţat cu duşca a be, acolo ţ-or arăta, acolo poţ probolui nesaţiul tău.
18. Din cel iazer foc mare nestâns pe cel cer mare în but te-or arunca, cătran şi venin în gură ţi-or da, gata ţi-ei scăldare cu cătran, foc viu.
19. Au, ce hasnă are în iad toiag de împărat au avuţie lui Darie crai, au giocul fetei lui Irod ? Nu vei dobândi tu, om, acolo, nice o ţară.
20. Ce hasnă vei ave de gioc ce aţ învăţat şi cu cărţi penă în zuă v-aţi dezmierdat, cu păhar mare de duşcă aţ beut, iaca acuma că în iad v-au băgat.
21. Veste (nume) mare în lume-i dobândit în toată viiaţa ta fericită.
Bucurie, hasnă ai avut, că mult tu ai trăit dacă acuma în iad acum ai (ai) căzut.

---

[7] lipsă o filă.

22. Ce hasnă de iscusită limbă şi preut ai fost, când ai propoveduit şi tare ai strâgat, cuminte pe mulţi ai învăţat, dar pe tine nu t[e]-ai cunoscut.
23. Au ce hasnă ai avut că ai fost vit[e]az, singe de pogani mult ai vărsat, oraşe şi ceteţi multe ai predat, dacă ai căzut, vai !, tu în iad.
24. Oh, ce hasnă ai dobândit că ai domnit ţara, împărat, crai şi vodă ai fost, hărţeg, domn mare ai fost, iaca acuma că ai căzut în iad.

Traduceri sau prelucrări după texte maghiare

f. 54v-56r

Cântec la om mort foarte cu jale şi cu întrestare

La Hristos mă gat, dulcii miei părinţi, pe voi încă vă las, dragii miei fraţi(i), acuma purcez de mă-ţ vede toţ, mâhnituri, bănaturi să nu fie între voi când zic că m-oi duce în lumia de aiure, că acolo ne caută tuturor a merge, împăraţ şi domni(i) şi mulţi boiari mari nu or răscumpăra cu avuţie lor, tuturor le caută a muri şi a să zidi.

Avuţie, bani şi altă găzdecie nu te scóte oame, crede ce-ţ zic ţie, ce-ţ caotă a muri macar cine vei hire.

Ruşine şi frică crede că va fi, groază şi amaru foarte mult va fi, nice zî, nice nóptă tu nu vei hodihnare.

Lumé de aiure că de vei pierde, ce haznă vei avé de avuţie ta? oh mâhnite suflete mult iaşt neînţălept !

Oame ticăite că ce nu te întorci până ai trai să te laş de rrele în care-ai înnoptat şi t[e]-ai desfetat?

Bine ce-ai trăit şi t[e]-ai dezmerdat tu unde iaste, oame, cu ce t[e]-ai lăudat, toate t[e]-au lăsat şi t[e]-au împutat.

Mulţi oameani făloş rău să celuiasc de-ş făgăduiasc traiu îndelungat pe care i-au apucat cel necurat.

Iani oame creştine se ve povestesc, găzdacul lui Lazar cum au păţit când s-au dezmerdat, în iad s-au deşteptat.

Ferice de aciia oameni cari să grijesc până iai trăiasc, mult mai postiasc şi să roagă tare Domnului Dumnezeu.

Trupul tău cel gingaş ştii tu oame ce va fi, de câte toate jitaniile mai scârnava va fi, şerpilor, ermilor [!] hrană lor va fi.

În zua de giudeţ când va striga Isus Hristos să se stringă toţ să-ş deia samă cine ce-au făcut

De astăzi înainte până la giudeţ în pământ m-oi băga şi oi aştepta trâmbiţe îngereşti să să răsuneză.

Moartia cea grabnică fără de ştire merge, rău te va cumpăta în iad te-a goni de nu te-i jerfi, rău îi păţi.

Moartia lui Hristos pe mine m-au răscumpărat, singe ce-au vrăsat pe mine m-au spălat, din păcate multe [pe] mine m-au iartat.

Creştini ce aţ venit de m-aţ petrecut la maica mia cea de demult de care m-au zidit Domnul Dumnezău

Plătească-ve vooa Isus Hristos pentru osteneala voastră ce aţ făcut de m-aţ petrecut celui pământ.

Nu voi mai grăi, ce oi amorţi, tabere de îngeri (şi) n-oi mai zăbăvi, ce mă ertaţ pe mine şi eu pe voi vă ert, amin.

f. 77v-78v

Cântec la veaci frumos

Viers la Hristos mă gat

1. Păstori sufleteşti şi voi boiari cari v-aţ adunat să mă îngropaţ, lui Dumnezeu să mă daţ

2. Darul lui Dumnezeu să să verse pre voi, [...]fit şi mir şi issop şi balsam, tot odorul scump să fie pe voi.

3. Preuţ, dascali şi voi cărtulari, apostolii lui Dumnezu carii vă chemaţ, frica, groază mare voi purtaţ.

4. Duşmănie vut [?] şi cea mândrie voi nu o purtaţ, ce o lepădaţ, pe cei netari tare îi învăţaţ.

5. Socoteaţ pe mine cum m-am purtat în custu ce-am custat, cum v-am învăţat, lucru minunat eu v-am arătat.

6. Nu vă rideţ, nu vă batgiucurire-ţ, pilde rrele voi nu arătaţ, gura duşmanilor voi nu împleţ.

7. Până acuma eu în mitropolie am custat puţinei ai, acuma vedeţ cum mă duc eu

8. Acuma îm ceiu iarteciune, să mă ertaţi de v-am greaşit au de voi fi certat pre voi.

9. N-am fost înger ce om păcătos; m-oi fi scăpat de voi fi certat cu cuvântu voi vo fi mostrat.

10. Blagoslovitu-i acela om care să îndură şi iartă pe om, care au greşit şi l-au supărat

11. Până iaşt pe lume strânge comori în cel înalt cer, să nu putredească şi niciodată să nu rugineascâ.

12. Dragi fii şi fraţi pe mine iartaţ
Vecin[i] şi priiatini voi să vă înduraţ
Acest trup groznic voi să-l îngropaţ

13. De astăzi înainte până la giudeţ în pământ m-oi băga şi oi aştepta trâmbiţe îngereşti să să răsunează.

14. Pe voi încă o[i] aştepta la cea zi mare când ne-a striga Isus Hristos să dăm samă mare pentru cele greaşele

15. Nu voi mai vorovi, ce voi amorţi, şireaguri îngereşti nu le oi mai zăbă[v]i
Ce mă iartaţ pe mine şi eu pe voi ert, Dumnezău să vă blagoslovască, la împărăţie ceriului să vă hodinească, în veaci nesvârşiţi să vă trăiască amin !

f. 78v-79v

Cântec la om mort, foarte cu jele

1. Ascultă şi prăveaşte, oame întunecate, să-ţi spuiu năravurile ce-i făcut şi ce-i lucrat, tot venin şi cătran, întru aceste te-i dezmerdat.
2. Mânie lui Dumnezeu o ai încins-o, vaiu, o ai aţiţat cu gândul şi cu faptul; nu te-i lăsat, ce foarte tare ai luptat [?]
3. Cât ai trăit, ce-ai făcut? Oh, de multe ori te-i osindit pentru năravurile tale zua şi nopte, nu te-i lăsat, ce tot întrânsu ai înnotat şi te-i dezmerdat.
4. Gloate mari ai căotat, tâlhari şi furi şi glicoş, vai, cu toţ te-ai desfătat şi niceodată nu te-i spământat.
5. De preuţi şi dascali cărtulari învăţători de bine tare i-ai urit şi i-ai hulit, nice un sfat bun(n) nu ţ-ai [!] trebuit şi ca o gadină ai fugit.
6. Praznice şi jertvă şi pomene nu ţ-ai făcut, nice ai hrănit săracii au drumarii şi flămânzii şi toţ neputincioşii, ce i-ai hulit şi i-ai ocărât.
7. La gioc şi la nunte şi la lăute, oh, cu grabă ai alărgat, zua şi nopté nu te-i aşezat, ce ca un vultur hanţul aşé ai dorit şi ca un lup aşé ai mâncat.
8. Vezi acuma, ticăite oame, ce odor la mure [!] ai făcut şi ai strâns, răutăţi, procleţii ai adunat, bucurie dracului ai strins, tot năravul aşé ţ-au fost.
9. Poţ socoti acuma, oh, vai de tine oame, de ce ai fugit şi te-i răzleţit şi de lumé raiului de te-i despărţit şi îngerii cei sfinţ i-ai izgonit şi i-ai amărât, că minte aşé ţ-au slujit.
10. Mulţ năuci şi îndărăpci şi procleţi vrăjmaş întunecaţ ai auzit, ai văzut, cari cu grabă s-au sfârşit, unul după altul s-au potopit.
11. Iacătăţ oame bucurié ta, cu ce te-i lăudat şi te-i desfătat, cu cel amar mare întunecat, ce acuma vez că de cap ţ-au dat şi din ceastă lume t[e]-au luat. Amin !

f. 86v

Cântec foarte frumos la om mort

1. Cu mult amar iaste traiul omului, încărcatu-i tot v[e]acul lui, dosadă şi frică iaste zilele lui.
2. Iaca Dumnezeu iaste cu putere mare dreaptă
3. Dară bietul om ce-i ţernă şi cenuşe
4. Împărat şi craiu, toţ vor muri şi s-or topi
5. Că ce folos este omul când domneaşte, ca roa şi ca floare când să veştezăşte şi să micoseaşte.
6. Că omul când să îmbogăţeaşte, atunce tare să rătăceaşte
7. Plâng şi mă tânguiascu când mi-aduc amintia de mórtia
8. Că vez în mormânturi oase góle zăcând după frămsaţa noastre
9. Ce ne de Doamne odihnă sufletelor şi trupurilor noastre şi să fii mărit. Aliluia în veci amin.

f. 361r-363v

Să începe cântec foarte frumos despre viiaţa bătrâneţelor care-i aproape de ceasul morţei, se să cânte atunci, în ceasul morţei.

1. Toţi creştini, prietini, norod frumos cari v-aţ adunat, la mine aţ venit de m-aţ cinstit, mie mare bucurie aţ făcut.

2. Dar şi blagoslovenie vă poftesc de la Dumnezeu, oh, nărodul mieu, că aţ trăpădat, aţ muncit, pe pătrecanie aţ cugetat.

3. Nu poci să vă răspunz, ce vă mulţemăsc pentr-acest bine ce-aţ făcut d-aţ venit la cest trup, frate al vostru, ce-l puneţ în pământ.

4. Bine zic filozofei şi patriierşei împreună cu popei, zic că-i lucru scump omul bun unde-l dă Dumnezeu.

5. Aztăz s-au plinit ce au grăit, că în loc au mărturisit: că aţ făcut mare cinste şi cu mine, ca cu mulţi creştini, de m-aţ petrecut, m-aţ dus pe mine la mormânt.

6. Iaca că am purces în lung drum, unde nu m-eţ vede mai mult, că Hristos m-au chemat dintru amar, se nu zac într-acest glod.

7. Cu aceea eu mă rog se vă fiu în gând, dacă m-ăţ băga în pământ, acest lucru scump, foarte frumos pă care l-am gătat[8]

8. Nu-l lăsaţi în glod, să nu stea în pod, să nu-l ţineţ ascuns, daţi-l afară şi-l vestiţi la creştini, să nu zacă în rugină.

9. Se nu ţineţ but, că n-am învăţat mult, Dumnezeu mi-ea fost dascal, că Sfinţenié Sa m-au îndămnat, cu Duhul Sfânt m-au încununat.

10. Tot nărodul de creştini unde sânteţ, pe mine pomeniţi, gâlceava şi fala, ocara de pe mine o dezbrăcaţ.

11. Şoha eu n-am auzit, nice n-am văzut aurul ruginit. Aşe şi omul bun şi creştin îi poartă Dumnezeu de gând.

12. Nu te încrede în felie, în găzdăcie, în mare mândrie, nu-ţ scoate în fală că eşti bogat, în sfat înălţat.

13. În teştamentum îţ las şi tare mă rog se nu fii ciufelnic, nu-ţ face gura umbrar, spurcat grajd, nu vătăma tu pe altul,

14. Lasă-ţ în rând bun tot iosagul şi te gată de drum lung, că ceasul au sosit, care au întârziiat, îngeri încă au sosit.

15. Cuntineşte-ţ toate gândurile şi cugetele şi începe cu rugăciunile, nu-ţ frământa sufletul cu gândul tău, ce te gată de cel drum lung.

16. Nu întârzie îngeri, hiruvimi împreună cu arhanglii, gată-te gată şi suspină, lacremi multe tu mi-ţ varsă.

17. De ai povară pe suflet, te spovedeşte, în inimă te jeleşte, izvoară de lacrămi tu mi-ţ varsă, se nu auz în greşele.

18. Fraţi, fârtaţi şi vecini, creştini prietini cari aţ cugetat la mine, la acest trup ca un lut, ce-l rădicaţi să-l băgaţi în pământ.

19. Acuma mine mă ertaţi, dragi fraţi cărora v-am greşit, se vă erte şi pe voi Dumnezeu şi să vă ducă în cel sfânt ceriu.

20. Nu voi mai vorovi, ce oi amorţi, tabără înger[e]ască n-oi zebevi, ce pe mine mă ertaţi şi pe voi să vă erte Dumnezeu.

---

[8] Filip Gherman se referă la manuscrisul din care am selectat versurile !

f. 394v-395v

Cântec la coconi morţi, foarte cu jelanie mare

1. Taică drag, taică care m-ai crescut, oh, şi tu maică care m-ai născut, pe mine m-ai grijit şi mult m-ai păzit,
2. Că somnuri multe pentru mine ţ-ai lăsat, noapte zuo o-ai făcut, multe năcazuri ai păţit, hodină n-ai avut.
3. Plătească-vă voao Domnul Dumnezeu pentru munca voastră ce aţ făcut cu mine, aţ grijit până am trăit.
4. Acum dragi părinţi foarte tare mă rog de v-am greşit ca un zelud, vai ce neînţelept, mult netare în sfat, îndură-te drag părinte şi maică sufletul mieu care m-ai născut, mult năcaz cu mine ai păţit, de pe mine acuma mă ertaţi.
5. Şi voi, dragi vecini, prietini buni, cu cari am trăit puţinel timp, tare mă rog şi mă zmeresc ca pă mine ertaţi.
6. Că n-am fost înger, ce un cocon brud, m-oi fi scăpat cu von cuvânt, m-oi fi zmintit de voi fi amărât.
7. Acuma eu dragi [!], am purces că Hristos pe mine m-au chemat la cel rai sfânt să mă hodinesc.
8. Sfinţi îngeri la mine au venit, taberi mari s-au strâns, se nu zebevesc, curund se purcezi.
9. De acuma înainte până la giudeţ în pământ m-oi băga şi oi aştepta trâmbiţ îngereşti se să resuneze.
10. Nu voi mai grei, ce oi amorţi, tabere înger[e]ască nu oi mai zebevi, ce-m ertaţi pe mine şi eu ert pe voi. Dumnezeu încă să vă erte. Amin.

15) *Cântec la morţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 1r-3v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

[...[9]] sute de ani încă şi mai mult, ce câţi nu i-au cuprins cel potop de apă gróznic de să-i omoară.

Ce cea moarte tristă mreajea sa-şi întinsă şi pre toţi îi cuprinsă şi în mormânt îi pusă întro[10] putrejune

Că de-acă n-au custat într-această lume strămoşul nostru Adam, ziditul dintâe şi Avraam patriiarhul şi Iov bogatul şi viteazul Alixandru şi ghizdavul Iosif, mândru Solomon şi tarele Sapson [!] şi bătrânul Simion.

Că Adam, strămoşul nostru, el au custat 9 sute de ani încă şi 99, ce moartea cea tristă mreajea sa-şi întinsă şi în mormânt îl pusă întro

[9] **lipsă file**
[10] **corect:** ***întru***

putrejune.

Şi Avraam patriiarhul el încă au custat noo sute de ani încă şi cincizăci, ce cia moarte tristă rău l-au celuit de l-au omorât.

Şi Iov bogatul cu avuţiia sa iată că de moarte că nu s-au putut plăti, ce moartea cea tristă mreajea sa-şi întinsă şi în mormânt îl pusă întro putrejune.

Şi deacă n-au custat într-această lume cel tare împărat viteaz Alixandru, că el au biruit cu lumea cu toată şi el au mers de au văzut tocma şi raiul, ce moartea cea tristă rău l-au celuit de i s-au făcut mică picătură de iute otravă în cel păhar de aur scump şi el au gândit că bea păhar îndulcit, dară el au beut păhar otrăvit şi, cum l-au beut, numai trii ceasuri au trăit, apoi au murit şi în mormânt l-au pus întro putrejune.

Şi deacă n-au custat într-această lume ghizdavul Iosif, cu frâmseaţele lui, că aşea spun Scripturile că soarele, deacă l-au văzut, tocma în trii ceasuri au stătut, de el s-au mirat, de frâmseaţele lui, ce frâmseaţele lui nemica nu i-au folosit, ce morţii s-au dat şi s-au îngrupat.

Că deacă n-au custat într-această lume tarele Sapson, că el au biruit la un războiu păgânesc cu o falcă de asin mică trii sute de viteaji împărăteşti tare înarmaţi şi cu fier îmbrăcaţi şi el au strâns un turn de cetate de l-au răsipit, apoi au murit şi s-au petrecut.

Şi deacă n-au custat într-această lume mândru Solomon cu înţelepciunea lui, că el s-au suit în naltul ceriului şi s-au pogorât în fundul mării, ce acea înţelepciune a lui nemica nu i-au prins, nici i-au folosit, ce cea moarte tristă rău l-au celuit de l-au omorât.

Iată, aceştea ce spuş toţi într-această lume că ei au trăit şi toţi au murit şi s-au petrecut dintr-această lume şi de-acum şi până în vecie slavă Domnului să-i fie !

Altă versiune

Sibiu, Biblioteca Judeţeană "Astra", CM 26, *Miscelaneu*, f. 46r-v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

O, lume veselitore,
curund eşti trecătore,
nu te óme dezmerda,
că Domnul te va certa.
O, voi ochii mei cei cugetători,
în lume veselitori,
cum [?] frumseţa dezmerdată
acum este întristată.
O, lume grăitoare
la cuvinte înşelătoare,
acum graiul ţ-au legat,

că morté le-u mâncat.
O, voi mânile mele cele lucrătore,
cum v-aţi gârbovit
şi cum morté pre voi v-au zdrobit.
O, faţă rumână,
cum te faci ţărnă !
O, voi picioarele mele cele umblătore,
în lume v-aţi dezmerdat,
acumu morté v-au legat.
Oh, morte înfricoşată,
pre pământ eşti lăsată
ca să vez pre toţ cei ce lucréză.
Cei mai înainte împăraţ şi toţ craii răsăritului,
că de aceasta sabiie n-au putut scăpa.
Cel ce [era] împărat mare Alexandru,
că el au bătut pre toţi împăraţi[i] câţi au fost în lume
şi el încă au murit
şi de această mórte n-au putut scăpa înţeleptu Solumon
şi tarele Samson.
Căci [?] mândrul Solumon el în ceriu s-au suit
şi în fundul mări[i] s-au pogorât
şi lui nemică n-au folosit,
ce şi el încă au murit.
Tarele Samson cu puterea lui nu au izbândit,
ce el au murit
şi de aceasta mórte n-au putut scăpa Iosif cel frumos,
toţ puternicii s-au petrecut,
că Solomon zice în ceste cuvinte că viiaţa noastră aşé să cunoaşte ca umbra corăbiii când trece pre mare şi frumoseţa [?] astăz aşé să cunoaşte ca urma şarpelui când trece pre piiatră şi viiaţa nóstră aşé să cunoaşte ca urma vulturului când zboră prin văzduh.
Ce eu mă rogu dulce părinţilor mei dintru durere m-aţi născut, cătră Domnul fiind mutat,
lui Dumnezeu vă rugaţi
şi pre mine mă ertaţi.
Eu mă rog dulci fraţilor mei:
lui Dumnezeu vă rugaţi
şi pre mine mă ertaţi.
Şi eu mă rogu dulce soţu mieu cu care am petrecut până într-acesta ceas de acum, Domnului te roagă şi pre mine mă értă, ca Domnul să te miluescă şi să te grijască, dulce soţul mieu.
Şi eu mă rog dulci băeţilor mei
celor mititei
Domnului vă rugaţi
şi pre mine mă ertaţi,

ca Domnul să vă grijască
şi să vă miluéscă,
dulci băeţii mei, că de-aş [fi] putut nu v-aş fi lăsat,
ce cu voi aş fi mai trăit,
ce […] Domnul să vă grijască
şi să vă miluiască
şi eu mă rog preetinilor mei cu […[11]].

16) *Cântec la mueri moarte*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 4r-6v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

Deaştaptă-te lume din păcatele tale, că vine judeţul lui Dumnezeu şi vei vrea, oame, a te pocăi şi vreamea nu-ţi va veni.

Au, n-ai auzit cum el au grăit, Sfânt David proroc, din cartea sa cea sfântă ce iaste fără de zmântă, că arcul său întinsă şi pre toţi îi cuprinsă şi în mormânt îi pusă întro putrejune?

Ce ţie, oame, îţi pare că eşti foarte tare şi nu-ţi iai aminte de ceale cuvinte ce el au strigat, cel mare împărat?

Omu limbă limbută, mult eşti tu argută şi eşti grăitoare la cuvinte înşelătoare.

Iată acuma moartea cea fără de milă pre tine s-au mâniiat şi graiul ţ-au luat.

O, voi mâni grabnice în buecie, tare v-aţi grăbit, acuma moartea v-au zdrobit.

O, picioare umblătoare, în jocuri v-aţi dezmirdat, acuma moartea v-au legat.

Au, n-aţi auzit cum el au grăit, Sfânt David proroc, că astăzi sintem vii, iară mâne putem şi muri.

O, mare menune de cei de pre lume, că de Dumnezeu nu gândim şi curând că murim !

O, moarte cu jeale, cum ne laşi goi în piiale !

O, lume cu soare, tare eşti trecătoare !

Că Dumnezeu ne aştaptă tot din zi în zi doar ne vom trezi de a tale păcate ce în raiu n-ai tu parte.

Au, nu-ţi aduci aminte de cei crai tari şi bogaţi, cu viiaţă dezmirdaţi, cum fură în iad aruncaţi?

O, jocuri veselitoare, cât sinteţi de trecătoare !

O, faţă mândră şi rumenă, cum te faci cu degrabă ţărână !

---

[11] **Restul filelor s-a pierdut.**

O, ochi mândri căutători ce eraţi, cum sinteţi în pământ aruncaţi !

Că în tinereaţele noastre nu ne-am ştiut nădăi că aşea cu de grabă vom muri !

O, voi rudeniile meale, cum vă las în mare jeale !

O, voi dragi vecinii miei, până am fost într-această lume, iată noi ne-am veselit şi când nu ne-am nădăit, atunci moartea ne-au răpit şi frâmseaţele mi-au zdrobit şi cu cei morţi m-am socotit !

O, voi nemzaturile meale, cum vă las în mare jeale !

Ce eu tare m-am întristat de lucruri mari ce-am lucrat, ce eu capul mi-am plecat, ca omul cel vinovat.

Ce te întoarce Doamne Sfinte şi miluiaşte suflete omilite şi de acum şi până în vecie slavă Domnului să fie !

Copie

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*, f. 19r-v
Datare: 1790
Copist: parohul neunit Mihail Popovici; proveniența: Bihor

Verşu la morţi

Deştaptă-te lume din păcatele tale că vine judeţul lui Dumnezău.

Au, n-ai auzit cum ţ-au poruncit David craiu cel sfânt în cartea sa cea sfântă ce o chiamă Joltariu?

În 7 psalmi, stih 13, Domnul aşa zice: deacă nu ti întoarce din păcatele tale, el îţ va găta înaintea ta varga sa cea iute, moartea cea grăbită, armă înfricoşată.

Aşa oame îţ pare că eşti foarte tare şi nu iai aminte tot din zi în zi doară te-i trezi.

Nu-ţi aduci aminte de cei crai bogaţi, die bine încărcaţi, în iadu-s aruncaţi.

O, voi jocuri vesălitoare, cum sânteţi de trecătoare !

O, tu faţă mândră şi rumenă, curund te faci ţărnă !

O, voi ochi mândri căutători, la frâmseaţă poftitori, cum eraţi dezmirdaţi, iară acum sânteţi în pământ aruncaţi !

O, tu limbă mult grăitoare în cuvinte înşălătoare, iată moartea cea fără milă pre tine s-au mâniiat şi graiul tău ş-au luat !

O, voi mâni grabnice, în buecie v-aţi grăbit, acum moartea v-au zdrobit !

O, voi picioare umblătoare, cum voi mult v-aţi dezmerdat, acum moartea v-au legat !

Astăzi viu şi sănătos, mâne cădem şi murim jos.

Mare minune de noi, că de Domnul nu gândim, curund cădem şi murim !

O, moarte cu jeale, cum ne laşi goli în piiale !
O, lume cu mândreaţă, în care am petrecut tinereaţă !
O, voi rudeniile meale, cum vă las în mare jeale !
O, voi dragi vecini[i] miei şi voi toţi bratăşi[i] miei, până am fost în ceastă lume, mult noi toţi ne-am vesălit şi când, nu m-am nădăit, moartea la mine au venit, frâseaţele mi-au zdrobit.
O, voi ne[m]zaturile meale, voi lacrămi din ochi vărsaţi şi mie nu-mi ajutaţi ! Ce eu tare mă întrestez de lucrurile ce văz.
Şi eu capul mi-am plecat, ca omul cel vinovat.
Ci te întoarce Doamne sfinte şi ne auzi de rugăminte. De-acum şi până în vecie mila Domnului să fie !

17) *Verşu la oameni morţi*

Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202, *Miscelaneu*, f. 47v-49v
Datare: sfârşitul secolului XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş; provenienţa: Sălaj

Acum ceasul mi-au venit şi lume am părăsit,
acum lume părăsăsc şi îndată mă arăduesc
şi mă duc cale departe, n-am soţie nici de-o parte.
O, dară cum mă voiu duce de la tine, lume dulce?
O, cum mă voiu depărta singur pe calea ceasta?
Singur, fără soţie, pre ace cale pustie,
niciodată n-am urmat, picioarele nu mi-au călcat
într-ace cale streină unde nu ştiu ceva milă
şi cine au urmat, de acolo n-au mai înturnat
să spună şi să vestească, tot omul sufletul să-l păzască.
O, cum mă voiu depărta, neamul mieu de dragoste ta !
O, cum mă voiu arădui pre cale şi voi porni
într-ace streină[ta]te unde n-am nici o parte,
nici de streini, nici de frate.
Pre ace cale departe n-am cunoscuţi, nici milă,
ştiu că-m voi face silă,
mă rog tuturor, micilor şi marilor,
boiarilor tuturor, încă şi săracilor,
la femei şi la bărbaţi, la toţi, şi cei depărtaţi,
toţi în genunche să staţi, lui Dumnezeu să vă rugaţi,
prea cinstit ca milostivii maicei;
rugaţi-vă sfinţilor ca să fie într-a ajutoriu
şi să li să facă milă să mă izbăvască din silă.
Şi mai întăe mă rog cu lacrămi ca de foc

la toţi cei besericeşti din slujbe dumnezăeşti,
la ceata preoţască şi ce diaconească,
tocma şi aice în sat câţi aice s-au aflat,
mă rog foarte cu de-dins, cu lacrămi şi cu mare plâns,
neîncetat să roage pre Dumnezeu ca să iau ertăciune eu.
Apoi celor din-(a)afară mă rog cu inimă amară,
sătenilor de aici, celor mari şi celor mici,
cu carii am vieţuit în lumia şi am trăit,
ştiu că mult le-am greşit până voia mi-am plinit,
ce până veţi fi pre lume nu mă uitareţi pre mine,
ce rugaţi pre Dumnezeu voi pentru sufletul mieu,
cu fraţi şi cu toţi, cu veri şi cu nepoţi,
că iată limba mi s-au legat, ochii s-au întunecat,
faţa s-au ponegrit, tot trupul mi-au putrezit,
mânule mi s-au legat şi picioarele de umblat.
Pentr-ace mă rog de ertăciune să mă sloboziţi din lume,
că sufletul m-au lăsat, viaţa mi s-au ciuntat.
Pentr-aceaia Doamne sfinte să-mi iai sufletul aminte,
din munci să mi-l izbăveşti,
unde-i apa vieţii şi odihnă la toţi drepţii,
acolo să lăcuim, în veaci să ne veselim,
de-acum până în vecie pomenire lui să fie.

18) *Verşul la oameni morţi*

Alba Iulia, Biblioteca Muzeului Naţional al Unirii, CVR 95, *Carte de cazani[i] la oameni morţi*, f. 28r-30v
Datare: începutul secolului XIX
Copist necunoscut; provenienţa: Boholţ, judeţul Braşov

Multu amăjitoare lume
Toate câte ai sântu glume
Şi visuri prisositoare
Ca neguri trecătoare
Toate sântu deşărtăciune
Toate pravu şi întristăciune
Tu, a nóstră zemislire
Mijloceşti la dreapta fire
Ne dai maiciloru în braţe
Să ne crească spre viaţă
Socotindu să tot trăimu
Şi de moarte puţinu gândimu
Nice nu ne naştem bine
Val de năcazuri ne vine
Înotămu fără încetare
Ca un vânslătoriu pe mare
Cu câtu vâlfa ne mai creaşte
Grija încă să măreaşte
Ne trudimu, ne asudămu
Ca multe să adunămu
Să trăimu lungă viaţă
Dintr-însele cu dulceaţă
Iară tiranul aprogosu [?]
Având cugetu nemilosu
Râde de a noastră trudă
Şi de sudoarii cea crudă

Tocma atuncea cându gândimu
Că mai fericiţi trăimu
Seaceria cea ascuţită
Spre acea treabă gătită
Cu cunplire o suceaşte
De viaţă ne lipseaşte
Şi după multe nevoi
Ne trimite în napoi
În pământul ticălosu
De unde omul scosu
Şi ziditu de Dumnezeu
Dupe însuş chipul său
Pre toţi pre rându-i adună
La acela de înpreună
Pre uni[i] la tinereaţe
Pre alţi[i] la înbătrăneaţe
Că moartia-i mai tare [?] în lume
Şi pre nimeani pretenu n-are
De bătrâni nu i-i ruşine
La cei tineri încă vine
Nu i frică de inpăraţi
Cu taberi incugiuraţi
Nu i frică de voinici
Nu i milă de prunci mici
Moarti toate stăpâneaşte
Şi peste toate domneaşte
Toate peru, să mistuescu
Şi nu să mai pomenescu
Peare ticălosul omu
Mâncându strămoşul din pomu
Rămâi [!] cealia adunate
Prin osteneale necruntate
Abea duce in pământu
Cu elu puţintelu vejmântu
Cu care să învăleaşte
Cându de toţi să despărţeaşte
Şi să dă pe putrejune
O, amaru, înşălăciune
O, vai, cum ne înşălămu
Cându trupurile îngrăşămu
Vermilor sântemu mâncare
Pământului îngrăşare
Totu ce răsare afară
În pământu să întórce éră
Totu ce răsare şi creaşte
Oarecându să veştejaşte
Toate să întorcu în pământu
De unde au fostu şi sântu
Deci dară iubiţi fraţi
Care astăzi vă aflaţi
Aceasta perită intâmplare
Nu o puneţi la uitare
Ci vă aduceţi aminte
De cei ce au fostu mai inainte
De cei mari şi inălţaţi
De putearnici şi bogaţi
De domni şi inpăraţi
Cu invăţături luminaţi
De tineri şi voinici
De viteazi şi de prunci mici
Cum într-un chipu putrezescu
Într-un chipu să mistuescu
Toţi să întorcu în pământu
Dintru care ziditi sântu
Şi aceasta toţi ştiindu
Şi prea bine cunăscându [!]
Până sânteţi sănătoşi
Sânteţi veaseli şi frumoşi
Şi dacă aveţi prisosinţă
Cu cealia de trebuinţă
Vă siliţi la fapte bune
Şi la multă rugăciune
La învăţături luminate
Şi la milosteni date
Pre cei tineri învăţaţi
Şi pre cei greşiţi ertaţi
Pre cei flămânzi săturaţi
Pre cei sătoşi adăpaţi
Pre cei [ce] sântu robi căutaţi
De cei streini nu uitaţi
Pre cei goli îmbrăcaţi
Pre cei bolnavi cercetaţi
Pre cei morţi îngropaţi
Pre cei ce plângu mângăiaţi
Că cându Domnul va chema
Să aveţi locu de dreptate
Că şi cătră voi va zice
Cuvântul celu de ferice
Veniţi drepţiloru la mine
Care aţi slujitu mie bine

De vă veseliţi cu mine
La gătitu vouă bine
Că pre mine m-aţi iubitu
Porunca mea aţi plinitu
Şi vo da voă plată
Să fiţi de a mia dreaptă
În veaci să vă veseliţi
Cu toţi să fiţi împreună
La nespusa voia bună
Şi de acumu până în vecie
Mila Domnului să fie !
Sfârşitu

19) *Cazanie la prunci mici morţi*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, CVR 151, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, 7 file manuscrise legate la sfârşitul volumului[12]
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

[12] **Vezi textul în capitolul XXIII, *O nouă generaţie de cazanii*, subcapitolul A) *Cazanii la prunci*.**

XXI. Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur*, Sebeş, 1683

Cu această colecţie de predici, un popă ceva mai cărturar decât ceilalţi – după aprecierile din vechea bibliografie – a ţintit să aşeze literatura patronată de Biserica românească în rândul celorlalte literaturi religioase din Transilvania, al căror interes pentru traducerile după operele reprezentative de exegeză trebuie să-i fi fost cunoscut. Rezultat al unui travaliu minuţios şi îndelungat, care a presupus nu numai însuşirea unui model străin de organizare a informaţiei, ci şi filtrarea atentă a acesteia atunci când a preluat-o de la autori de altă confesiune, aşezarea ei într-un discurs care să nu contrazică dogma răsăriteană, nu din prudenţă sau făţărnicie, ci pentru că era crezul său, sub al cărui steag slujea ca preot în Vinţu de Jos, *Sicriul de aur* uimeşte prin stilul elaborat, didactic, prin erudiţie şi talentul cu care a fost redactată pentru prima dată în limba română o asemenea operă, toate acestea fiind argumente care se oferă de la sine în sprijinul ipotezei că ne aflăm în faţa unei traduceri.

Până la semnalarea exactă a textelor de pe care s-a făcut traducerea, optez pentru opinia care consideră această creaţie o operă originală[1], oricât de insolită este în comparaţie cu discursul funebru tradiţional şi chiar cu cel pe care acelaşi Ioan Zoba îl va avea în cazaniile pe care le va imprima doar câţiva ani mai târziu. Am putea spune că prin această colecţie de predici, atent pregătite pentru tipar, poate nu întâmplător denumite "propovedanii", autorul a ţinut în mod deosebit să demonstreze că stăpâneşte arta oratorică, în vreme ce cazaniile adăugate *Molitvelnicului* par consecinţa unui gând de ultim moment, venit după ce a fost terminată imprimarea volumului, dar care totuşi nu l-a găsit nepregătit, chiar dacă nu a mai avut timpul necesar pentru a le da o formă la fel de complexă. La 1683 suntem într-un moment critic din biografia lui Ioan Zoba, când va fi simţit nevoia să-şi demonstreze superioritatea intelectuală şi grija faţă de viitorul Bisericii sale, incomparabil mai mari decât cele ale grecului Ioasaf, care fusese preferat de principe în scaunul arhieresc de la Alba Iulia, deşi majoritatea protopopilor întruniţi în sobor îl aleseseră pe el vlădică[2].

---

[1] Această opinie este împărtăşită şi de editorul modern al lucrării. Vezi Anton Goţia, *Studiu introductiv* la Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur*, Bucureşti, 1984, p. IX. Pe o traiectorie similară se situează şi Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1998, p. 390-396.

[2] Arhivele Statului Maghiar, F 3, Capitlul albaiulian, Centuria, littera E 38. Pentru biografia lui Ioan Zoba vezi Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – religie reformată.*

Cele 15 predici editate de protopopul Ioan Zoba din Vinţ la Sebeş în 1683 nu au cunoscut, cel puţin în aparenţă, un succes la fel de mare ca şi cazaniile funebre pe care le va edita în 1689, în anexa *Molitvelnicului* bălgrădean. Concluzia se bazează pe numărul incomparabil mai mic de reproduceri manuscrise ale acestor "propovedanii", dacă proporţia cópiilor păstrate o respectă pe cea reală în care au fost copiate şi unele şi altele. Presupunând că da, ar trebui să conchidem că *Sicriul de aur* a propus un model de predică mai puţin agreat de mediul românesc, prin stil, prin modul de organizare a conţinutului, prin mesajul transmis. Este adevărat că înaltul grad de elaborare al acestor texte contrastează flagrant cu pitorescul cazaniilor funebre aflate în circulaţie manuscrisă şi cu impactul psihologic pe care acestea din urmă îl puteau genera prin imaginile terifiante ale iadului şi prezentarea în antiteză a "desfătărilor" vieţii cu sinistrele consecinţe biologice ale morţii şi cu cele transcendentale ale păcatului.

Alte realităţi de care trebuie să ţinem seama când încercăm să reconstituim gradul de receptivitate al *Sicriului de aur* în mediul românesc al epocii în care a văzut lumina tiparului şi în deceniile care au urmat sunt numărul de exemplare păstrate, faptul de a fi fost totuşi reprodus manuscris şi tipărirea unui al doilea corpus de cazanii funebre în 1689 care, oricât de adaptate la un alt gust ar fi, rămân creaţii ce respectă aceeaşi structură didactică şi compoziţională ca şi propovedaniile din 1683. Or, succesul acestora reflectă, indirect, succesul celor de dinaintea lor. Numărul restrâns de exemplare semnalate bibliografic ale *Sicriului de aur* este dovada cea mai elocventă a unei solicitări epuizante, dispariţia volumelor fiind consecinţa uzurii la care le-a expus frecvenţa utilizării, tot aşa cum păstrarea lor este dovada grijii cu care au fost înconjurate şi a nevoii de ele. Situaţia este identică şi pentru cazaniile din 1689, cunoscute, în forma tipărită, doar din câteva file disparate. Acest număr este însă suficient şi pentru a explica slaba sa reprezentare manuscrisă. Constituind un corpus de sine-stătător, conservarea *Sicriului de aur* a fost mult avantajată faţă de cazaniile de la 1689 care, aşezate pe ultimele file ale unei cărţi relativ voluminoase şi cu un format mic, desprinderea şi deteriorarea filelor a fost inevitabilă. Astfel, şansa rămânerii în uz o vreme mult mai îndelungată a volumului de predici de la 1683 a făcut ca diseminarea sa pe cale manuscrisă să se restrângă doar la acele texte care, dintr-un motiv sau altul, s-au bucurat de mai mult interes.

***Ipostaze ale identităţii confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Cluj-Napoca, 2004, p. 327-337.**

Cópii

1. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, cota PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 16-24: *Cazanie când moare preotul înţălept al besearicii* (= propovedania a patra)
P. 24-34: *Cazanie când moare om de cinste* (= propovedania a cincea, *Când moare omul vestit sau destoinic, cu nume bun*)
P. 39-47: *Cuvânt de la Facere* (= propovedania întâi, *Când moare omul bătrân şi înţelept*)
P. 47-55: *Cazanie când moare muiare de cinste şi înţăleaptă* (= propovedania a şaptea)
P. 56-64: *Cuvânt de la întâia carte a lui Moise, de la Eşire, cap 9, stih 5, 6* (= propovedania a noua, *Când moare cineva de mânule vrăjmaşilor sau de gadini din pădure*)
P. 64-71: *Cazanie când moare fiiul cel mai iubit decât toţi fii[i]* (= propovedania a cincisprăzecea)
P. 71-78: *Cazanie când moare muiarea în naşterea pruncului* (= propovedania a patrusprăzecea, *Când moare muiarea în naşterea porobocului*)
P. 78-80: *Cazanie la prunci* (= propovedania a opta, *Când moare cineva care iaste sângur, de i-au murit toată fămeia lui*); fragment
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba

2. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 47r-55v: *Cazanie la oameni bătrâni morţi* (= propovedania întâi, *Când moare omul bătrân şi înţelept*)
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Sălaj

3. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 110, *Miscelaneu*
F. 2v-7r: *Propovedaniia a şaptea, când moare muiarea de cinste şi înţeliaptă*
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist necunoscut

4. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. II/106, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-10r: *Cazanie la oa[meni] morţi, la om mare şi de cinste* (= propovedania a cincea, *Când moare omul vestit sau destoinic, cu nume bun*)
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

Versiune prelucrată

Cazanie când moare fiul sau fiica cia mai iubită sau una născută, luoată din Evangheliia de la Mafthei, cap 9, stih 23, 24, 25, zaceala 32

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*, f. 113r-115v
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

Şi deaca a venit Iisus în casa boeriului Iair, văzând trâmbiţaşi[i] şi norodul gâlcevind, zise(ră) lor: pasaţ de aicea, că n-au murit fecióra, ce dórme, iar ei adecă îş râdea de dânsul.

Auzit-am de multe ori precum ómeni[i] aceştii lumi fórte tare să bucură de dezmirdăciunile lumii aceştiia şi iar fórte tare să îngrozesc de turburare şi de patimi ce pat într-această lume. Ce cu adevărat mult folos le aduce şi mult bine trupesc şi sufletesc le izvoraşte din scârbele şi din dozăzi şi din nevoile ce petrec întru această lume decât din dezmierdăciuni. Că dezmirdăciunile depărtează pre om de la Dumnezeu şi de calea spăsenii şi-i [!] duc în calea pierzării. Iar patimile şi dosăzile ce pat aicea, povăţuesc pre ei cătră Dumnezeu.

Precum adeverează pilda acestui boer anume Iarir [!], care era mai mare săborului, precum mărturiseşte Evanghelistul Luca (cap 8, stih 41), care, până când au trăit în dezmirdăciunile aceştii lumi, nu s-au silit a merge cătră Iisus, ce după ce s-au bolnăvit spre mórte fata lui şi au murit, căci că avea numai pre aceia şi era ca de 12 ani, oh, cu câtă osârdie mare au căutat pre Iisus, rugându-l pre Iisus şi îngienunchind înaintea Sfinţii sale să o vindece şi din mórte să o scóle şi îndatăş Iisus merse cu el şi mergând pre cale, iată veniră soli înainte zicând: nu mai osteni pre învăţătoriul căci fata au murit. Oh, veste tristă, oh Doamne, cât era de amărât ticălosul boer de mórtea fetii sale ! Iar Iisus zicându-i: nu te teme, că n-au murit fata ta, ce dórme, şi ajungând Iisus la casa boeriului şi văzând acolo trânbitaşii şi norodul gâlcevind, plângând, îndatăş porânci Iisus să-i scóţă afară şi apucând Iisus pre fată de mână şi-i zise: ţie zic, cocónă, scólă, şi îndatăş să scólă. Oh Doamne, cum să întórse plângerea lor spre bucurie mare !

Că în ce chip inimile părinţilor pământeşti nu să pot întrista mai tare ca de bóla grea şi de mórtea pruncilor, aşişderea iarrăş [!] nu să pot veseli mai tare ca de vindecarea şi de viiaţa sănătósă a pruncilor lor. Precum iarăş [este] scris în a doo carte a împăraţilor (cap 4, stih 8. 38) cum când ar fi murit feciorul unul născut al muerii din oraşul Sunenului, cu plâns mare căzu la piciórele prorocului Elisei aşteptând cu dor mare să-l scole şi din morţi să-l învieze, întru care au şi dobândit şi amarul ei s-au schimbat întru bucurie mare.

Oh, Doamne, cum era sufletul împăratului David scârbit atuncea când auzi din gura lui Nathan prorocul cum că-i va muri fiiul lui carele îl născuse din Virsaviia, muerea lui Urie, care, când ar fi căzut în bólă de mórte, cu ajunare şi cu rugăciune să plecă împăratul până la pământ şi n-au vrut nici într-un chip să ia mângâere pân la mórtea fiiului său unul născut, precum scrie în a doo carte a lui Samuil (cap 12, stih 14. 23).

Şi iarăş mărturiseşte Luca Evanghelistul (cap 7, stih 11) precum când au murit fiiul unul născut al mueri[i] sărace din cetatea Nainului şi ducându-l să-l îngrópe, iar Domnul Hristos văzând plângerea acei mueri, i să făcu milă de dânsa şi zise: nu plânge, o, muere ! Şi zise iar Domnul Hristos: voinice, ţie zic, scólă ! Atuncea îndată să scólă mortul şi şezu şi începu a grăi şi-l dede pre el mumei lui sănătos. Oh, bucuriia mare a maice[i] intrastate !

Într-acestaş chip au fost întristat şi acest lair, mai marele săborului, de bóla şi de mórtea fetii sale, de care întristare mai mare n-au fost mai păţit niciodată şi iar cu adevărat nice o (o) bucurie mai mare n-au avut ca de scularea din morţi a fetişórei sale. Că în ce chip inimile părinţilor pământeşti nu să pot întrista mai tare ca de bóla şi de mórtea pruncilor lor, aşa iarăş nu să pot veseli mai tare ca de vindecarea şi de viiaţa sănătósă a pruncilor lor. Şi iarăş mai mare pagubă încă nu pot păţi ca atunci când n-au prunci din trupul lor sau, deşi au, mor fii[i] lor.

Ce mórtea trupiască şi trecerea dintr-această lume a iubiţilor lui Dumnezeu nu e mórte, ce numai somn dulce. Acestea adeverează singur Hristos prin evanghelistul Ion (cap 11, stih 11) zicând: Lazar prietenul n(o)ostru dórme, ce voi merge să-l deştept pre el. De aceasta adeverează şi în cuvintele de acum cetite zicând: trâmbitaşilor, păsaţi de aicea, că n-au murit fecióra, ce dórme.

Pentru aceia Sfinta Scriptură în multe locuri ne ceartă şi ne înfruntă ca să nu plângem pentru morţi[i] noştri preste măsură şi făr de cale, ca când ar fi pierduţi. Unora ca acelor le grăeşte Pavel apostol în cartea cătră Soluneani (cap 4, stih de la 13 pân la 18) zicând: nu voi să nu ştiţ voi vraţilor [!] de cei ce au adormit ca să nu vă întristaţi ca cei ce n-au nădejde.

Auziţ de aceasta creştinilor, că nu pier iubiţii lui Dumnezeu când mor cu mórte trupiască, ce numai ce dórme [!], şi, măcar că trupul zace în pământ, că faţă-făţiş vede pre Dumnezeu. Precum de aceasta adeverează sfântul mucenic Uar, că după mórtea sa s-au arătat unii fămei ce o chiema Cleopatra, care tot plângea pentru fiiul său Ion la mormânt[ul] lui; şi s-au arătat sfântul mucenic Uar împreună cu fiiul ei Ion zicând: iată fiiul tău, o, făme[e], nu mai plânge, că l-am făcut voinic împăratului ceresc. După aceia zise fiiul său cătră dânsa: o, maica mia, că plângi pentru mine şi suspini aşa tare, că eu sânt tocmit a fi voinic lu Hristos şi împreună cu cetele îngerilor pururea zvoresc în ceriu înaintea lui.

Sfinţi[i] aceia stând în ceriu înaintea lui Dumnezeu, în toată vremia să rógă lui Dumnezeu pentru noi, precum mărturiseşte prorocul Irimie în cap 15. Înştiinţatu-s-au de aceasta în cetatea Antiohii, Athanasiia, muerea lui Andronic, precum sfinţi[i] să rógă pentru noi către Dumnezeu, care această fămee Athanasiia tot plângia pentru coconi[i] săi cei morţi, pentru un fecior şi o fată, când au rămas în biserica sfântului mucenic Iuliian întru haine călugăreşti şi i-au zis cum că coconi[i] lor să rógă lui Dumnezeu pentru dânşii în ceialaltă lume şi zic către Dumnezeu: Doamne, carele eşti judecătoriu drept, de vreme ce ai luót părinţilor noştri mângâerile lucrurilor celor pământeşti, dărueşte-le lor lucrurile şi mângâerile cele cereşti. Auzind acestea, acia fămee înţeleaptă să conteni şi să părăsi a mai plânge pentru fii[i] săi.

Drept aceia zic şi eu către dumneavoastră, părinţii aceştii prunce şi către celelalte rudenii, să încetaţ întristarea şi să părăsiţi lacrămile, de vreme ce s-au odihnit în Domnul acest cinstit prunc. Căci lacrămile şi înstristăciunile [!] nu dau nici un folos morţilor şi pentru aceia au pus lege dumnezeeşti[i] apostoli să nu plângem pre morţi(i), ci să-i pomenim la sfânta liturghie şi să facem milostenie şi alte faceri de bine pentru el, că este plăcut înaintea lui Dumnezeu şi li să [...[3]].

[3] **Restul filelor s-a pierdut.**

XXII. Ioan Zoba din Vinţ, *Cazanii la oameni morţi*, Alba Iulia, 1689

Enigmatice multă vreme, cazaniile aşezate de popa Ioan din Vinţ ca anexă la *Molitvelnicul* pe care l-a tipărit la Alba Iulia în 1689 au stârnit un binemeritat interes din partea cercetătorilor, pe baza lor lansându-se ipoteza existenţei mai multor ediţii ale volumului respectiv, în funcţie de numărul paginilor conţinând cazanii care se lăsau descoperite[1]. Nu numai din perspectiva componenţei *Molitvelnicului* au fost ele însă privite cu atâta interes, ci şi ca rezultat al activităţii cărturăreşti a celui de numele căruia vor fi mereu asociate, figură controversată a istoriei bisericeşti a românilor din Transilvania, de departe cel mai remarcabil cărturar din preajma Mitropoliei bălgrădene în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea.

Cele două motive, la care se adaugă indiscutabilul succes pe care l-au avut cazaniile, justifică pe deplin tentaţia reconstituirii corpusului, materializată pentru prima dată acum mai bine de trei decenii de Atanasie Popa. Rezultatul investigaţiilor sale s-a diluat, din păcate, într-o încercare şi mai temerară, de recuperare a întregului repertoriu omiletic al românilor transilvăneni de dinainte de 1689, în ideea că predicile din anexa *Molitvelnicului* sunt doar forma tipărită a unor texte mult mai vechi, din care Ioan Zoba a făcut o selecţie[2].

Beneficiind de pe urma publicării fondurilor patrimoniale de carte şi a prezenţei în biblioteca Muzeului albaiulian a unor exemplare din *Molitvelnic* conţinând o bună parte din filele pe care au fost imprimate cazaniile, am încercat personal o reconstituire a anexei, reuşind însă doar să confirm ceea ce deja era cunoscut şi anume că în componenţa sa au intrat patru cazanii şi două iertăciuni[3]. În mod evident, soluţionarea problemei presupunea un studiu aprofundat al colecţiilor de manuscrise, aşa cum corect intuise Atanasie Popa.

Cele circa 70 de manuscrise analizate confirmă încă o dată

---

[1] **Pentru evoluţia acestor opinii vezi Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, 1998, p. 81.**

[2] **Atanasie Popa, *Cazanii la oameni morţi din 1689. Contribuţii la bibliografia românească veche*, în *Mitropolia Banatului*, an XXIV, 1974, nr. 1-3.**

[3] **Ana Dumitran, *Cazanii la oameni morţi, Bălgrad, 1689. Încercare de reconstituire*, în *Apulum*, XL, 2003.**

justeţea concluziei că la 1689 au fost tipărite patru cazanii şi două iertăciuni, al căror text a fost acum recuperat integral. Ceea ce mai confirmă manuscrisele este folosirea vechilor texte, preluarea unor pasaje, de obicei cele mai expresive din punct de vedere literar, poetice aş spune, semn că Ioan Zoba a cunoscut în detaliu repertoriul omiletic al epocii. Întotdeauna însă preluarea s-a făcut printr-o reformulare care a adus un plus de frumuseţe textului, îmbogăţindu-l cu nuanţe noi, cu detalii având rolul de a spori emoţia momentului, aceste preluări constituind însă doar fragmente în cuprinsul fiecărei creaţii, originalitatea constând în combinarea şi asezonarea lor cu trimiteri la textele biblice sau patristice, cu istorioare din literatura clasică şi chiar cu informaţii de natură strict ştiinţifică.

Discutând despre acest delicat aspect al originalităţii, cu atât mai delicat cu cât trebuie să-l asociem cu un gen literar în care este aproape imposibilă evitarea şabloanelor, a locurilor comune, a expresiilor consacrate, pe care înşişi auditorii se aşteaptă să le audă, trebuie să observăm că autorul cazaniilor de la 1689 se integrează perfect tiparului din epocă al scriitorului, care izvodea, alcătuia, compunea, căutând lucrul desăvârşit în scrierile anterioare[4]. În perspectiva unei asemenea definiţii, trebuie să observăm că Ioan Zoba din Vinţ a ales din ceea ce a avut la dispoziţie elementele de cea mai bună calitate, construind discursuri care au reuşit să fie moderne prin structură fără a fi alambicate, savante ca şi conţinut fără a fi obositoare, tradiţionale prin mesajul transmis, fără a se limita însă la reiterarea unor lucruri deja ştiute, şi, prin toate acestea, accesibile şi pe gustul tuturor celor la urechile cărora urmau să ajungă şi pe care urmau să-i instruiască şi să-i mângâie.

Este copleşitoare constatarea că izvoarele pe care le-a folosit şi-au găsit, în cazaniile sale, şi încununarea cea mai fastuoasă şi mormântul, calităţile pe care incontestabil le-au avut şi prin care s-au făcut remarcate estompându-se aproape până la dispariţie în faţa noilor creaţii, cărora le-au cedat aproape cu totul locul, interesul pentru reproducerea vechilor texte rămânând sporadic şi insignifiant comparativ cu cel pentru predicile tipărite, al căror tiraj s-a dovedit curând insuficient în faţa foamei cu care au fost primite.

---

[4] **Alexandru Sasu, a*pud* Dan Horia Mazilu, *Proza oratorică în literatura română veche*, vol. II, Bucureşti, 1987, p. 178.**

Ne gândim concret la *Cazania la coconi mici*, care a inspirat partea a doua din cea de-a treia cazanie tipărită, şi la iertăciunea care stă la baza celei de-a doua construcţii cu acest nume din corpusul tipărit la 1689. Restul surselor poate fi bănuit: expresii, formulări, jumătăţi de fraze au fost preluate din oricare altă cazanie aflată în circulaţie, din literatura patristică, liturgică, istorică, clasică pe care a avut-o la îndemână Ioan Zoba. Dimensiunile lecturilor sale se arată impresionante, dacă privim prin prisma textelor pe care le-a redactat uzând de informaţiile acumulate. Găsim în cea de-a patra cazanie a sa o adevărată prelegere despre vulcani şi despre procesele geo-fizice care generează cutremurele, se vorbeşte despre planete – "planitele cerului" –, despre momente din istoria Romei, se citează din învăţaţii Occidentului. Toate acestea pot fi rodul unei formaţii enciclopedice, pot fi doar spoiala rezultată în urma unui contact cu literatura omiletică maghiară, dar pentru lumea românească sunt lucruri cu totul necunoscute, iar modul lor de punere în operă se dovedeşte remarcabil, rezultând creaţii pe care nu le-a mai conceput nimeni înainte în forma şi structura respectivă. Primele două cazanii şi cea de-a patra sunt astfel de exemple, în vreme ce prima iertăciune reliefează o capacitate de sinteză de asemenea remarcabilă.

Ne aflăm, deci, în faţa unor creaţii originale, care nu au corespondente integrale în literatura omiletică anterioară, pe care o rezumă, o rescriu, o îmbogăţesc mai ales, dar nu o reproduc decât în foarte mică măsură.

Sigur, valoarea unei opere nu rezidă numai în ea însăşi, ci mai ales prin comparaţie cu restul ofertelor epocii. Iar comparaţia, în acest caz, trebuie făcută nu numai cu vechile oraţii, ci şi cu cele ale contemporanului Antim Ivireanul, "întâiul mare orator al literaturii noastre"[5]. Sintagma rămâne cu totul valabilă dacă ne gândim la spontaneitatea discursului acestuia, la formaţia sa intelectuală, incomparabil superioară celei pe care a putut-o avea Ioan Zoba, la talentul nativ al mitropolitului bucureştean de asemenea superior celui al protopopului de ţară aspirant la titlul de vlădică. Tot incomparabile sunt însă ecourile operelor lor. Rostite zilnic în câte un colţ de cimitir, de pe filele tipărite ale *Molitvelnicului* sau ale *Sicriului de aur* ori de pe cele scrise de mână ale numeroaselor codice în care au fost cuprinse, cazaniile

[5] *Apud* **D. H. Mazilu,** ***op. cit.*****, p. 209.**

lui Ioan Zoba au fost, pentru mai bine de un veac, miezul aculturaţiei în satele ardelene, e drept o aculturaţie primară, dar adeseori singura la care s-a avut acces, au mângâiat suflete şi au modelat conştiinţe, nu atâtea câte ar fi trebuit, dar oricum mult mai multe decât au reuşit să formeze didahiile Ivireanului, rostite de la amvonul catedralei şi uitate apoi pe rafturile câtorva biblioteci. Dimensiunea socială a operei preotului ardelean se relevă astfel la cote impresionante, ilustrând, indirect, dimensiunea civică a personalităţii autorului lor, responsabilitatea cu care şi-a asumat sarcina de a veghea la "folosul şi întrămarea neamului nostru românesc", expresie care îi aparţine şi pe care a transformat-o într-o adevărată deviză a generaţiei sale.

Fără a fi, deci, capodopere de oratorie, dar cu reale calităţi literare, realizate după standarde care în Occident îşi demonstrau de multă vreme eficacitatea, cazaniile popii Ioan din Vinţ trebuie acceptate ca un pas foarte important în istoria trăită cotidian de românii ardeleni, nu în cea eroică, dramatică, plină de patosul luptei pentru drepturile mult prea îndelung refuzate, ci în cea intimă, restrânsă la micul univers al căminului populat de cei dragi, a căror trecere pe rând prin poarta morţii pentru a urca spre poarta cerului a dezlănţuit drame mai mari decât o puteau face toate nedreptăţile istoriei la un loc.

O ultimă problemă asupra căreia reţin atenţia este statutul acestui corpus omiletic. Pe parcursul întregului volum l-am denumit anexă a *Molitvenicului* bălgrădean, deşi opinia că ar fi o tipăritură de sine-stătătoare este destul de vehiculată. Ultimele abordări monografice ale activităţii tipografice bălgrădene au şi ele opinii diverse. Cel puţin aşa lasă să se înţeleagă tratarea într-un capitol separat a *Cazaniilor*, distanţate de *Molitvelnic* şi prin inserarea între cele două titluri a *Poveştii la 40 de mucenici*, opinându-se că ele au fost oferite spre achiziţie separat de volumul *Molitvelnicului*, ataşarea lor fiind lăsată la latitudinea cumpărătorilor[6]. De cealaltă parte, numerotarea filelor în continuarea celor din *Molitvelnic*, chiar şi cu greşeala de pe prima filă, nemerotată 100 în loc de 200, şi cu lipsa consemnării *Cazaniilor* din sumar, este considerată un indiciu că ele nu au fost privite ca o tipăritură cu o existenţă individuală, dar au fost totuşi concepute ulterior tipăririi *Molitvelnicului*, ca o consecinţă

[6] **Eva Mârza, *op. cit.*, p. 80-82.**

a succesului acestuia[7].

Faptul că unele exemplare ale *Molitvelnicului* nu conţin *Cazaniile* poate fi explicat prin deteriorarea ultimelor file, care, datorită frecventei utilizări, au fost cele mai expuse, ceea ce a condus uneori la înlocuirea cu versiuni manuscrise. Chiar şi puţinele file păstrate confirmă această ipoteză a dispariţiei datorită uzurii. Nu vor fi intrat în sumar pentru că nu fac parte din ceea ce în mod obişnuit conţine *Molitvelnicul*, dar numerotarea continuă denotă clar apartenenţa la volum şi exclude eventualitatea unei opţiuni exprese a cumpărătorului de a le avea în colligat, tot aşa cum exclude eventualitatea ca ideea tipăririi lor să se fi născut după scoaterea pe piaţă a unei părţi importante din tiraj, astfel ca vânzarea să poată fi apreciată ca un succes. În plus, ipoteza culegerii în grabă a *Cazaniilor* din manuscrisele epocii nu se mai poate susţine, astfel că alcătuirea şi editarea lor trebuie privită ca un efort intelectual de durată, premeditat, care e posibil să se fi născut pe parcursul imprimării *Molitvelnicului*, dar nu a fost nici într-un caz o revelaţie de moment, rezolvabilă peste noapte.

Privite într-o asemenea perspectivă, *Cazaniile* au făcut de la început corp comun cu *Molitvelnicul*, constituind o binevenită anexă a acestuia. Într-o lume pentru care desfăşurarea slujbelor în limba română trecuse de la stadiul de imperativ al Reformei protestante la cel de necesitate resimţită din interiorul Bisericii Ortodoxe, iar oraţia funebră câştigase suficient teren pentru a reclama o îmbogăţire a repertoriului, ambele grupaje de texte trebuie să fi fost foarte solicitate, astfel că este greu de stabilit succesul căruia dintre ele se va fi repercutat şi asupra celuilalt, câtă vreme calitatea amândurora a atins cotele maxime ale epocii. Căci *Molitvelnicul* va fi, în mai puţin de două decenii, reeditat de două ori la Buzău, iar *Cazaniile* vor fi copiate până în pragul secolului al XIX-lea, audierea lor prelungindu-se, probabil, până spre mijlocul acestui veac.

[7] **Eugen Pavel, *Carte şi tipar la Bălgrad (1567-1702)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 75.**

1. *Cazanie la oameni morţi*

Textul tipărit

***Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, f. 200r-204v**

Scrie sfântul şi împăratul prooroc David în 88 de psalmi, stih 49, zicând: cine iaste omul acela carele să vieţuiască într-această lume şi să nu vază moarte?

Pravoslavnicilor creştini carii v-aţi adunat aciia la petrecaniia acestui creştin răpăosat şi mutat de la noi cătră Dumnăzău, trebuiaşte să ascultaţ cu inimile umilite, să ştim pentru căci iaste supus tot omul morţii şi în ce chip sintem datori toţ ca să ne aducem aminte de moarte. Că aşa ne învaţă Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Matthei evanghelist în 25 de capete, stih 13, zicând: fiţi gata, că nu ştiţ zua, nice ceasul în carele va veni Fiiul omenesc. Numai ce rog pre Dumnezău de agiutoriu şi pre voi, creştinilor, de ascultare.

Întru tot putearnicul Domnul Dumnezău dintâi zidi pre om după asămănarea chipului său. Înfrămseţatu-l-au cu toate podoabele sfinţiei sale şi i-au plecat toate făpturile supt ascultarea lui, precum zice proorocul David în 8 psalmi, stih 7, zicând: toate ai plecat supt picioarele lui, oile şi boii, toate acieastia, încă şi fierăle câmpilor, pasările ceriului şi peştii mării şi tot ce treace cărările mării. Făcutu-l-au fără de toate ostenealele şi fără de moarte. Numai puţină învăţătură i-au lăsat, precum scrie în cartea Fiinţii în 2 capete, stih 17-18, grăind: din pomul carele iaste în mijlocul raiului să nu mâncaţi, că în ce ceas veţi mânca, cu moarte veţi muri. Şi neascultând strămoşul nostru de învăţătura lui Dumnezău, mâncă din pomul cel contenit în raiu, fiind înşălat de diavolul, greşi şi adusă moarte pre tot rodul omenesc. Adecă pentru greşala lui sintem toţi supuşi morţii.

Şi ştim toţi că vom muri, numai nu ştim când şi în ce ceas. Că mulţi s-au nevoit şi din sfinţi să ştie sfârşitul vieţii sale, cum s-au rugat şi David prooroc lui Dumnezău în 38 de psalmi, stih 5, zicând: spune-mi, Doamne, sfârşitul vieţii meale şi numărul zilelor meale cât iaste, să ştiu cât sânt până la o vreame. Dară Dumnezeu îi zisă cuvintele cealea ce-au zis lui Adam: pământ eşti şi iară în pământ vei mearge. Acum încă zice Dumnezău oamenilor acelora ce lăcuesc într-această lume slobozi şi nu să pocăesc de păcatele sale, nice-ş aduc aminte că vor muri: pământ sânteţi şi în pământ veţi mearge.

Râmleanii în vreamea de demult avea obicină în ţara lor când vrea muri cineva în vreo cetate a lor, vreun om de cinste, ei îmbla pre toate uliţile cetăţii aceiia şi bucina în bucine făcute den oase de oameni morţi, pentru ca să-ş aducă aminte toţ oamenii că vor muri şi ei. Iată dară aceia încă fiind păgâni şi nu ştiia pre Dumnezău atuncia şi încă nevoia de făcia pilde şi arătări ca acealia. Dară cu cât ni să cade noao,

pravoslavnicilor creştini, să ne aducem aminte de moarte !

Iată acum nu cu vreo pildă, ce chiar vedem trupul acestui frate răpăosat înaintea noastră. De aicia putem lua învăţătură de cunoştinţă ce sintem: au doară n-au fost şi acesta viu şi sănătos ca şi noi? Unde iaste tăriia şi dezmierdăciunile aceştii lumi? Toate aceastia acum viind moartea, de năprasnă le-au închis şi pământului le-au dat. Dară noi au nu vom muri ca şi acesta? Au nu ne vom face ţărnă şi pulbere, cum s-au făcut şi alţii mulţi? Deci, pentru ce ne încreadem lumii şi o iubim aşa tare, ca când am fi fără de moarte?

Dascălii Besearecii noastre, Ioan Damaschin şi alţii, asamănă această lume mărului Fenelii. Fenelie aceaia era crăiasă Asirii şi avea numai un cucon născut den trupul ei şi pre acela îl prinsă craiul şotţeanilor şi-l omorî. Iară Fenelie mirându-se în ce chip ar putia răscumpăra moartia fiiului său, făcu un măr de aur foarte frumos, împodobit cu mărgăritariuri şi cu pietri scumpe şi înlăontru avea săgeţi şi cine să atingea de acel măr eşiia săgeţile dentr-însul şi-l omorîia [!]. Şi dărui Fenelie acel măr craiului Comete, carele omorî-se pre fiiul ei, iară Comete, neştiind vicleşugul ei, să atinse de măr şi, eşind săgeţile dintr-însul, îl omorâră. Deci într-acela chip răscumpără Fenelie moartea fiiului său.

Fraţilor, mărul acela poate-se înţeleage şi lumia aceasta, căci că şi ia iaste împodobită cu multe fealuri de podoabe: iaste împodobită cu bogăţii şi cu frămseaţe, dară înlăontru are săgeţ de înşălăciuni de omoară pre oameni trupeaşte şi sufleteaşte şi apoi acealia toate să află omului într-o nemică după moartia lui.

Precum şi Sfântul Grigorie Bogoslov asamănă lumea aceasta şi viiaţa omului lunii: căci că luna nu iaste stătătoare, ce uneori iaste plină, alteori iaste giumătate, iară uneori nu să veade nemică. Aşa iaste şi viiaţa omului: uneori ne aduce sănătate, alteori boale, mai pre urmă aduce omului moarte şi-l sfârşiaşte de tot.

Dară, fraţilor, pentru ce ne încreadem lumii şi vieţii noastre, de nu ne pocăim de păcate şi de răutăţile noastre, ca să nu ne apuce moartea lucrând lucruri reale? Că întru ce ne va apuca moartea, întru aceia ne va giudeca Dumnezău. Să nu ne nădejduim, dară, că sintem sănătoşi, zicând: tineri sintem, să petreacem lumeaşte, iară la bătrâneaţe ne vom pocăi. Că aceastia toate sint neşte cuvinte deşarte. Socoteaşte, o, oame creştine, că lumea iaste necredincioasă, viaţa ta nestătătoare, moartea iaste fără de ştiinţă ! Socoteaşte: ce s-au tâmplat acestui răpăosat astăzi, mâne sau poimâne ţi să va tâmpla ţie. Au n-au fost şi acesta viu şi sănătos ca şi tine? Iară astăzi groapei să dă şi în pământ sălăşluiaşte.

O, mare folos iaste cându-ş aduce aminte omul de moarte ! Că omul, aducându-ş aminte de moarte şi de sfârşitul vieţii sale, stânge văpaia poftelor celor reale şi omoară toate păcatele. Precum scrie Isus Sirah la cartea lui, în 24 de capete, stih 38, grăind: omule, adu-ţi aminte de moarte şi niciodată nu vei greşi înaintea lui Dumnezău.

Bine aţi făcut şi voi că v-aţi adunat aicea la petrecanié acestui

frate răpăosat, pentru ca să vă mântuiţ sufletele voastre auzind învăţătură şi dojană de spăsenie. Că aşa scrie prea înţeleptul Solomon la cartea ce să chiamă Eclesiaste, în 7 capete, stih 3, grăind: mai bine iaste omului să margă în casă de plângere decât în casă de veselie, că în casa cea de plângere iaste învăţătura sfârşitului vieţii şi aducere aminte de moarte.

Pentru aceaia trebuiaşte să ştim că moartia încă iaste de doao fealuri. Întâia moarte iaste prin carea să petrec toţi oamenii cei buni şi cei răi, direpţii şi păcătoşii. Deci de această moarte grăiaşte proorocul David în 88 de psalmi, stih 49, zicând: cine iaste omul acela ce va petreace într-această lume şi să nu vază moarte? Deci de aceasta moarte nu trebuiaşte omului să să sparie de tot, ce numai să găteaze întru lucruri bune şi să petreacă viiaţa lui creştineaşte. Că aşa adeverează şi întăreaşte pre noi Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Ioan Evanghelist în 11 capete, stih 25, grăind: cela ce va creade întru mine, de va şi muri, viu va fi în veaci.

Iară a dooa moarte iaste cu caria mor turcii, tătarâi, ereticii şi creştinii cei păcătoşi. Cu aceaia moarte ei mor în veaci nesfârşiţi. Precum scrie proorocul David în 9 psalmi, stih 7, zicând: peri pomenirea lor cu sunet. Iară creştinii cei buni şi direpţi nu mor cu a dooa moarte. Precum scrie Ioan Bogoslov la Apocalipsi în 2 capete, stih 11, grăind: cine va ţinea leagia cea pravoslavnică a mieluşelului şi va lucra lucrurile poruncilor lui, nu să va vătăma de a dooa moarte. Deci de aceasta moarte a dooa să te temi, o, iubitul mieu creştin, carea iaste munca iadului, văpaia focului nestâns, scrâşcarea dinţilor, viermii neadormiţi, să nu te afle lucrând lucruri reale.

Nu plângereţ cu amar pentru morţii voştri, ce numai cu umilinţă împărţiţ milostenie surumanilor, pentru sufletul lui, ca să afle milă înaintia giudeţului celui nefăţarnic. Că cu strigarea şi cu vaetele voastre nemică nu-i veţi folosi, ce numai veţi mâniia pre Dumnezău cela ce ţine viiaţa tuturor în mânule sale. Lăsaţi să-ş plângă păgânii şi ereticii pre morţii săi. Iară noi sântem creştini adevăraţ. Direpţ aceaia trebuiaşte să ne rugăm lui Dumnezău pentru sufletele morţilor noştri. Că aşa iaste scris în a dooa carte a Macabeilor, în 12 capete, stih 46, grăind: de mare folos iaste rugăciunia şi milosteniia sufletelor celor mutate dintr-această lume.

Pentru aceaia numai ce rog pre voi, creştinilor, pre carii v-au adus Dumnezău la această îngropăciune a cestui pravoslavnic creştin, cui ce va fi greşit, ca un om pementesc, să-l ertaţ, pentru ca să vă iarte Dumnezău şi pre voi. Aşijdere şi voi creştinilor, de i-ţ fi fost greşit cu ceva, ştiind cuvântul Domnului nostru a lui Iisus Hristos că, fiind răstignit pe cruce, câte strâmbătăţ i-au făcut jidovii, toate li-au ertat, încă şi pre Dumnezeu-Tatăl au rugat cu firea sa cea omeniască, precum scrie Luca Evanghelist în 23 de capete, stih 34, zicând: Părinte, iartă lor, că nu ştiu ce fac ! Pentr-aceia şi acest pravoslavnic creştin pre voi pre toţ vă iartă, ca să fiţ ertaţ şi voi de Dumnezău. Amin.

Cópii

1. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 125, *Cazanii la oameni morţi*
F. 4r-5v; [*Cazanie la oameni morţi*]
Text păstrat fragmentar; lipsă filele cu începutul.
Datare: sfârşitul secolului XVII – începutul secolului XVIII.
Copist necunoscut; provenienţa: Bazna, judeţul Sibiu

2. Poieniţa, judeţul Sălaj, inv. 141, *Miscelaneu*
F. 1r-5r; *Cazanie la oameni morţi*
Text păstrat fragmentar; lipsă începutul.
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut

3. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-12v (numerotare originală): *Cazanie la oameni morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

4. Sibiu, Biblioteca Judeţeană "Astra", CM 26, *Miscelaneu*
F. 15r-18v; *Cazanie la oameni morţi*
Text păstrat fragmentar; lipsă filele cu începutul.
Datare: 28 cocar (iulie) 1750
Copist: Popa Ion din Agârbici; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

5. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 110, *Miscelaneu*
F. 66r-70v; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist necunoscut

6. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 1-5; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba
7. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*
F. 52r-56r; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: 1764
Copist necunoscut

8. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202, *Miscelaneu*
F. 53v-60v: *Cazanie la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş, judeţul Sălaj

9. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-4r; *Cazaniia la oameni morţi*
Datare: ante 1787
Copist necunoscut; provenienţa: "beserica Năpustului", fondul Blaj

10. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*
F. 13r-17v: *Ascultaţi cazanie la oameni morţi, care au adormit în Hristos*
Datare: 1788
Copist: dascălul Necula sin popa Petru Nistor ot Braşov; provenienţa: Săcele, judeţul Braşov

11. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*
F. 17r-19r: *Cazanie la oameni morţi* (lipsă începutul)
Datare: 1790
Copist: Mihail Popovici; provenienţa: Bihor

12. Alba Iulia, Biblioteca Muzeului Naţional al Unirii, CVR 95, *Carte de cazani[i] la oameni morţi şi la prunci*
F. 3r-9v; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: 31 ianuarie 1791
Copist: dascălul Andrei din Făgăraş; provenienţa: Boholţ, judeţul Braşov

13. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*
F. 168r-172r: *Cazanie la oameni morţi*
Datare: 1794-1795
Copist: Gheorghe Popovici; provenienţa: Braşov

14. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*
F. 17v-24v; *Cazanie a patra la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

15. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 591, *Miscelaneu*
f. 11r-17r; *Cazaniia la oameni morţi şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

16. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", CN-U BRV 87, inv. 18/1923, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689
F. 209r-216r; *Cazanie la omeni morţi*; text manuscris adăugat tipăriturii; face corp comun cu cea de-a doua cazanie tipărită la 1689
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

17.Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*
F. 6v-19r: *Cazanii la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

18. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/102, *Cazanii la oameni morţi*
F. 21r-26r: *Cazanie la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

19. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 34r-40v: *Cazanie la oameni morţi* (lipsă începutul)
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

20. Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49 (fost 205), *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-7r: *Cazanie la oamin[i] morţi sau şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

21. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 125, *Cazanii la oameni morţi*
F. 1r-3v, 14r-v; *Cazaniia la oameni morţi răpăusaţi*; textul a fost copiat ca urmare a distrugerii primelor file ale codicelui, care conţineau începutul aceleiaşi cazanii, din nevoia de recuperare a informaţiei; la ultima legare a volumului s-a produs o separare a filelor.

Datare: 20 februarie 1811
Copist: Trifan Hodiş din Trestia

22. O copie a predicii, fără ultimul paragraf, dar care face corp comun cu cea de-a doua cazanie din grupajul publicat la 1689, a fost identificată de Gheorghe Comşa într-un codice descoperit la biserica din Comana de Sus (judeţul Braşov)[1]. Datarea propusă, între 1690-1700[2], este prea timpurie pentru o asemenea metamorfoză a textelor, mai ales că manuscrisul, operă a ieromonahului Andrei de la mănăstirea Sâmbăta, reproduce integral *Molitvelnicul* bălgrădean, dar şi o *Învăţătură la preastăvirea omului* cu evidente accente stilistice aparţinând celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVIII-lea[3].

[1] **Publicată de Gheorghe Comşa în *Istoria predicei la români*, Bucureşti, 1921, p. 61-65.**
[2] ***Ibidem*, p. 61.**
[3] **Publicată în *ibidem*, p. 68-71.**

2. *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*

Textul tipărit

***Molivelnic*, Alba Iulia, f. 205r-210v**

Scris-au Sfântul Apostol Pavel la cartia către Soluneani, în 4 capete, stih 14, grăind: că de vom creade că Iisus au murit şi au înviis, aşa şi Dumnezău pre cei ce au adormit în Iisus aduce-i-va cu dânsul.

Scris iaste în cartea lui Ieremie prooroc, în 18 capete, stih 2, grăind: porunci, zice, Dumnezău Ieremii să între în casa olariului. Şi deaca veni acolo, văzu pre olariu făcând pe roată un vas de lut. Şi deaca să strica vasul, el dintr-acelaş lut făcia alt vas mai bun.

Pravoslavnicilor creştini, roatei iaste asămănată şi lumea aceasta, că aşa iaste scris în 76 de psalmi, stih 19, zicând: glasul tunetului tău în roată. Roata iaste întorcătoare şi nestătătoare. Aşa iaste şi lumea, că înalţă pre oameni la cinste, la crăii şi la domnii şi la alte orânduiale, apoi îi trânteaşte gios. Înă[l]ţat-au lumea pre Olofern la domniia Asiriei, cât tot răsăritul tremura de spaima groazei lui, apoi l-au trântit gios. Că lui Olofern îi tăe capul o muiare slabă şi fu spânzurat capul lui pre zidurile Ierusalimului, precum iaste scris în cartea Iudithei, în 14 capete, stih 1. Înălţat-au lumia pre Ezechie la împărăţiia israilteanilor, după aceaia l-au trântit gios. Că pre Ezechie l-au prins Navăhodonosor, împăratul Vavilonului, şi i-au scos ochii şi, ferecându-l cu obeade de hier, l-au dus în robie la Vavilon, precum iaste scris la a patra carte a împăraţilor, în 25 capete, stih 7.

Iată dară că trebuiaşte fiecăruia creştin să nu să nădejduiască în nărocul lumiei. Că astăz va fi înălţat, iară mâne gios, că chinul lumii aceştiia treace. Pentr-aceia că vasul cel de lut pe roată, acela să înţeleage omul, că din lut feace Dumnezeu pre om. Şi olariului să asamănă pre sine Dumnezău zicând către israilteani: cum iaste lutul în mânule olariului, aşa eşti şi tu, casa lui Israil, în mânule meale. Precum scrie Eremia proorocul în cartia sa, în 19 capete, stih 11. Deci vasul cel de lut să strică lesne. Aşa şi omul lesne moare şi să strică. Că aşa zice către el Dumnezău: pământ eşti şi în pământ vei mearge. Apoi dintr-acelaş lut va face Dumnezău alt vas mai cinstit, adecă pre om atunci când va veni Sfinţiia sa să giudece lumia. Atunci toţi să vor scula.

Că Iisus au numit moartia a fi somn, precum mărturiseaşte Luca Evanghelist în 8 capete, stih 52. Aşa au zis către lair: n-au murit fecioara, ce doarme. Şi iarăş au zis către ucinicii săi, precum scrie Ioan Evanghelist în 11 capete, stih 11, grăind: Lazar, priiatinul nostru, doarme, ce voiu mearge să-l deştept pre dânsul. Şi Pavel apostol oamenii cei morţi numeaşte că sint adormiţ, scriind către soluneani, în 4 capete, stih 13, grăind: n-aş vria să nu ştiţ voi, fraţilor, de ceia ce-au adormit, ca să nu vă întristaţi ca ceia ce n-au nădeajde de înviiare, grăind hulă împotriva

lui Hristos-Dumnezău adevărat şi a sfinţilor lui.

Pravoslavnicilor creştini, trebuiaşte să ştim în ce chip să vor scula cei morţi şi cu ce pilde trebuiaşte să ştim luminat. Întâia pildă iaste grăunţul grâului: căci că grăunţul grâului, cându-l samănă sămănătoriul în pământ, el putredeaşte, apoi răsare şi dă roadă celuia ce-l samănă. Aşa şi trupurile omeneşti: întâiu după moarte putredesc în pământ, apoi cu porunca lui Dumnezău iară să vor scula şi vor da roada bunătăţilor sale carea au lucrat pre pământ. A dooa pildă iaste copacii şi pomii, carii iarna mor şi primăvara iară înfloresc şi dând roadă să înfrămsăţază cu toată podoaba vederii lui Dumnezău. Că aşa grăiaşte direptul Ioan la cartea sa, în 19 capete, stih 25, zicând: la zua de apoi mă voiu scula din pământ şi iară voiu fi îmbrăcat întru peliţa mia, înfrămseţat cu podoaba lui Dumnezău.

Avem mărturie şi din Scriptura Sfântă că mulţi oameni s-au sculat din morţi şi mai denainte vreame. Sculatu-s-au din morţi un om căruia trupul lui s-au atins de Elisei prooroc, precum iaste scris la întâia carte a împăraţilor, în 13 capete, stih 21. Sculatu-s-au din morţi, după porunca lui Hristos, un prunc a unii văduo summateanini [!]. Sculatu-s-au din morţi, în Troada, Evtih, precum iaste scris în cartea apostolilor, în 10 (de) capete, stih 10. Sculatu-s-au din morţi, în Iopie, Tabitha, precum iaste scris în cartea apostolilor, în 9 capete, stih 40. Învis-au din morţi oameni în Ierusalim în vreamia aceaia când au murit Hristos pe cruce pentru păcatele noastre, după cum mărturiseaşte Mathei Evanghelist în 27 de capete, stih 52, zicând: multe trupuri a sfinţilor celor adormiţi s-au sculat din morţi. Iată dară multe pilde şi destule arătări avem că oamenii cei morţi să vor scula din mormânturi, cum s-au sculat şi cei mai denainte, numai atâta despărţire iaste între ceia ce s-au sculat şi între eşti ce să vor scula la zua de apoi: că ceia ce s-au sculat atunci iară au murit, iară ceia ce să vor scula la giudeţ nu vor mai muri, ce în veaci vor fi vii, direpţii în părăţiia ceriului, iară păcătoşii în iad. Că aşa zice Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 46, grăind: mearge-vor aceştia ce-au greşit în munca de veaci, iară direpţii în viaţa cia de veaci.

Pentru aceaia, iubiţii miei fraţi şi a lui Dumnezău creştini, trebu-iaşte să ne aducem aminte pururea de moarte şi să petreacem dumneză-iaşte, lucrând fapte bune. Că în ce fapte ne va apuca moartea, într-acealia ne vom scula la giudeţul lui Dumnezău. Că şi în zilele de demult mulţi oameni înţelepţi pururea gândiia de moarte. Maximiian, împăratul Râmului, pentru ca să-ş aducă aminte de moarte, încă trăind în lume ş-au făcut sicriiu (copârşău), la care veniia adeaseori şi grăiia singur întru sine: adu-ţi aminte Maximiiane de moarte ! Pentru ce te desfetezi aşea şi pentru ce strângi atâta bogăţie. Iată, de tine să tem toţi craii pământului şi nu-ţ îndrăznesc a te închipui. Potolomeiu [!] Filadelf, împăratul Egypetului, pentru ca să-ş aducă aminte de moarte, pururea avea pe masa lui un cap de om mort şi, când făcea ospăţ mare, întra o

slugă a lui de trei ori în casă şi zicea: împărate, aduţ aminte de moarte, că şi capul tău oarecând va fi aşia. Deci aceia era păgâni şi nu ştiia pre Dumnezău şi tot gândiia de moarte. Dară noi acum, carii cunoaştem pre Dumnezău, cum nu ni să cade să ne aducem aminte de moarte ! Că Scriptura Sfântă încă ne învaţă, precum zice Isus Sirah în 24 de capete, stih 38, grăind: omule, adu-ţ aminte de moarte şi niciodată nu vei greşi înaintea lui Dumnezeu.

Sint mulţi şi din creştinii noştri ceşti pravoslavnici (amăgiţ de binele aceştii lumi) carii zic: nime nu ştie ce va fi ! Cine s-au sculat să ne spue ce iaste acolo? La iad fost-au cineva, sau matca focului cine o au văzut? Mai bine să petrec eu într-această lume întru toate dezmierdăciunile, iară deaca voiu muri, voiu fi mort. Unii ca aceia să vie dintru necredinţă întru credinţare. Că carii nu cred de iad şi de matca focului şi de munca de veaci, cetiască unii ca aceia în a patra carte a lui Moysi, în 16 capete, stih 32, zicând: pogorâră, zice, Dathan şi Aviron de vii în iad, cu toate casele lor. Şi Psalomnicul zice, în 105 de psalmi, stih 17, zicând: să desfăcu pământul şi înghiţi pre Dathan şi pre Avyron şi mearsără de vii în iad.

Cu Scriptura Sfântă iată dară că aflăm iadul că iaste în pământ, iară matca focului să veade că iase şi deasupra pământului. Şi în ce chip, ascultaţi. Scrie Marco Cvirenus Pomagrafius în a doua carte a fileozofiei cum, înblând pre maria Ochianului despre miazănoapte, aflară multe ostroave dintru carele să chiamă unul Eslendia. Întru acela sânt multe lucruri minunate. Acolo iaste un munte ce să chiamă Egla, dintru carele la vârv pururea iase foc amestecat cu piatră pucioasă şi niciodată nu să stânge şi nemică nu arde întru sine să amistuiască, ca focul cesta ce-i văzut de noi. Şi iarăş scrie Zenovend de alt ostrov, a Olompiei, că acolo iaste un munte foarte înalt carele agiunge cu vârvul lui tocma până la văzduhul cel cu răceală, având întru sine groapă fără de fund, dintru care iase pară de foc foarte înfricoşată şi cu sunetul groaznic. Şi Domnul nostru Iisus Hristos adeveriază de matca focului, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 41, zicând fie cătră cine să să păzască să nu fie aruncat în matca focului celui nestâns.

Pentr-aceea vă rog, fraţilor, să ne spămăntăm de matca focului celui nestâns şi de munca de veaci, să urâm păcatele şi să fugim de dânsele ca de neşte ucigaşe a sufletelor omeneşti. Că iată viiaţa noastră ce iaste într-această lume ! Precum vedem singuri că astăzi vom face păcate, iară mâine vom muri şi pentru zeace sau doaozăci de ani noi meargem în matca focului şi în munca de veaci. Precum zice dulcele învăţătoriul nostru Iisus Hristos la Mathei Evanghelist, în 16 capete, stih 26, grăind: că ce foloseaşte omului să ar dobândi toată lumea şi sufletul său va piiarde, sau ce schimb va da pentru sufletul lui?

Că şi acest trup carele vedem înaintea ochilor noştri, oarecând au fost viu şi sănătos precum sintem şi noi acum, iară astăz iaste mort şi în pământ să sălăşluiaşte, oarecând era drag fraţilor şi priiatinilor, iară

astăz gropii întunecată să va da şi putregiunii va fi soţ. Au doară nu sintem şi noi făcuţi din pământ ca şi acesta? Au doară nu ne vom asămăna şi noi acestuia? Au doară noi sintem mai buni şi vom scăpa de aceasta cale întru carea călători acest frate al nostru astăz (sau sor[ă])? De vom zice că nu vom muri, minţim. Că proorocul David ne mustră, în 88 de psalmi, stih 49, zicând: cine iaste omul acela carele să vieţuiască într-această lume şi să nu vază moarte? Ştim dară că de moarte nu iaste putinţă a scăpa, ce tuturor noao trebuiaşte să ne grijim până sintem vii să ne apuce moartia gătiţi. Atunci şi după moarte, întru împărăţiia ceriului, ne vom afla vii. Că aşa zice Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Ioan Evanghelist în 11 capete, stih 12, zicând: cel ce va creade întru mine şi va lucra lucrurile care poruncesc Eu, de va şi muri, viu va fi.

Întorcând feaţele noastre cătră tine, Doamne Iisuse Hristoase, ne rugăm Sânţii tale odihneaşte sufletul acestui răpăosat frate al nostru (aceştii răpăosate sorori a noastre) întru împărăţiia ta, cu drepţii tăi şi pre noi ne spodobeaşte acolo unde împărăţeşti cu Părintele şi Duhul Sfânt, acum şi pururea şi întru veacii nesfârşiţ, amin.

Tatăl nostru carele eşti în ceriuri ...

Cópii

1. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 125, *Cazanii la oameni morţi*
F. 6r-10v; *Cazanie la oameni morţi şi la mueri mórte*
Datare: sfârşitul secolului XVII – începutul secolului XVIII.
Copist necunoscut; provenienţa: Bazna, judeţul Sibiu.

2. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3963, *Cazanii la oameni morţi şi la mueri*
F. 1r-10v; *Cazanii la oameni morţi şi la mueri*
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: judeţul Timiş

3. Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*
F. 180r-183v; *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Transilvania.

4. Poieniţa, judeţul Sălaj, inv. 141, *Miscelaneu*
F. 5v-11r; *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*; text păstrat fragmentar; lipsă începutul

Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut.

5. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*
F. 13r-26v (numerotare originală): *Cazanie la oameni morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

6. Sibiu, Biblioteca Judeţeană "Astra", CM 26, *Miscelaneu*
F. 19r-23v; *Cazanie la oameni morţi şi la mueri moarte*
Datare: 28 cocar (iulie) 1750
Copist: Popa Ion din Agârbici; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

7. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 55v-60r: *Cazanie la muiare moartă*
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Bihor

8. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 6-11; *Cazanie la oameni morţi, la mueri*
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba

9. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*
F. 56r-61r; *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

10. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202, *Miscelaneu*
F. 1r-8r: *Cazanie la oameni morţi şi la mueri* (lipsă începutul)
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş; provenienţa: judeţul Sălaj

11. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*
F. 5v-9v; *Cazaniia a doo la oamini morţi*

Datare: ante 1787
Copist necunoscut; provenienţa: "beserica Năpustului", fondul Blaj

12. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*
F. 20v-22v: *Cazanie la oameni sau la mueri moarte*
Datare: 1788
Copist: dascălul Necula sin popa Petru Nistor ot Braşov; provenienţa: Săcele, judeţul Braşov

13. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*
F. 20r-24v: *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*
Datare: 1790
Copist: Mihail Popovici

14. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*
F. 172r-175v: *Cazane* [!] *la oameni morţi şi la mueri*
Datare: 1794-1795
Copist: Gheorghe Popovici; provenienţa: Braşov

15. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5408, *Miscelaneu*
F. 46v-48v: *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*
Datare: 1795
Copist: Nicolae Olah, dascăl în Cerghidu Mare, judeţul Mureş

16. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*
F. 25r-31r; *Cazanié a cincea la oameni morţi şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

17. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 591, *Miscelaneu*
f. 17v-23r; *Cazaniia la oameni morţi şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

18. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", CN-U BRV 87, inv. 18/1923, *Molitvenic*, Alba Iulia, 1689
F. 216r-220v; *Cazanie la omeni morţi*; text manuscris adăugat tipăriturii; face corp comun cu prima cazanie tipărită la 1689; lipseşte sfârşitul.
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

19. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*
F. 19r-34r: *Cazanii la ómeni morţi şi la mueri moarte*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

20. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 26r-33v: *Cazanie la oameni morţi ce-s pristăviţi* (lipsă sfârşitul)
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

21. Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49 (fost 205), *Cazanii la oameni morţi*
F. 8r-16r: *Cazanie la oamini morţi şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

22. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. II/106, *Cazanii la oameni morţi*
F. 11r-13r: *Cazanie a doo la morţi*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

23. O copie, care a lăsat pe dinafară câteva paragrafe, a fost identificată în codicele semnalat de Gheorghe Comşa la Comana de Sus (judeţul Braşov). Tratarea selectivă a textului se poate explica prin lungimea predicii, rezultată din combinarea primelor două cazanii ale *Molitvelniculului* de la 1689[1].

[1] **Textul este publicat la Gh. Comşa, *op. cit.*, p. 65-68.**

Versiuni hibride

Cazanie la oameni morţi şi la mueri

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*; f. 24r-34r
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor

În numele Tatălui şi al Fiiului şi al Sfântului Duh, amin !

Creştini pravoslavnici, bine aţi făcut de v-aţi adunat aici la această casă de plângere şi de jale, pentru ca să vă mântuiţi sufletele voastre auzind învăţătură şi dojană de spăsenie. Că aşa scrie înţeleptul Solomon în 7 capete, stih 3, că mai bine iaste omului să meargă în casă de plângere decât în casă de veselie, că în casa de plânge[re] iaste învăţătura sfârşitului vieţii şi aducere aminte de moarte.[2] Deci, pentru aceasta ascultaţi dumneavoastră cuvânt de învăţătură pentru ceia ce să mută dintr-această lume.[3]

Ascultaţi şi luaţi aminte, ca să iasă întristarea de la inimele dumneavoastră. Că de multe ori cuvântul bun mângâe duroarea inimii şi învăţătura bună piiarde întristarea. Că mulţi vedem, fraţilor, eri-alaltaeri era vii, carii vorbiia şi să bucura cu noi, iară acum zac morţi. Precum vedem acum şi pre acest frate (sau sor[ă]) al nostru, căci că multă tânguire vedem şi multă netocmire la bisearică şi în casă plângere fără de măsură şi suspinare, cu care aduceţi pre Dumnezeu la mai multă mânie. Care nu să cade să fie între noi, creştinii, şi în bisearica lui Dumnezeu. Şi de multe ori am rugat pre dumneavoastră pentru aceasta şi v-am adus aminte că cu răbdare şi cu mulţămită să răbdăm de moartea fratelui nostru. Iară să nu facem aşa netocmire şi cum nu să cade, nici să vă pară că sânt morţi cei ce mor în legea creştinească şi să nu plângeţi cum să cade pentru dânşii, ci numai să suspinăm la Domnul Hristos când au înviiat pre Lazar, priiatenul său cel mort de patru zile. Că numai elinii, cei ce nu avea nădeajde de înviiare, plângea aşa fără de tocmire.

Ci pre noi să ne plângem, creştini blagosloviţi, pre cei păcătoşi să tânguim că au murit nepocăiţi, şi de poţi, ajută-i cu milostenie, cu pomeni, cu lyturghii şi cu alte faceri de bine, că aceastea îi ajută mult, iară plângerile fără de întocmire păgubesc mult pre ticălosul suflet.

Că de nu ne vom înţelepţi de moartea fratelui nostru, când ne vom mai pocăi? Iată, vedem de faţă cu ochii noştrii ce ne facem, şi încă tot nu ne întoarcem să fim mai buni. Dară când ne vom îndrepta?

---

[2] Paragraf preluat din prima cazanie tipărită la 1689.
[3] În continuare, textul urmează versiunea tipărită la 1642 a *Cazaniei la moartea omului creştin*, fără respectarea ordinei paragrafelor.

Pentru aceaia vă rog pentru noi să ne întristăm şi să nu ne pară că sântem fără de moarte, că numai una iaste calea morţii şi tuturor ne caută să o facem. Căci că moartea de împăraţi nu-i iaste frică, de arhierei nu să teame, de bătrâni nu-i pare rău, frumseţea nu pofteaşte, de coconi nu i să face milă, lacrămile nu le veade, de boiari nu gândeaşte, pre crai şi pre domni în samă nu-i bagă, la frumseţea obrazului nu caută, ci la toţi întocma vine. Drept aceaia iată că vedem astăzi că astăzi sântem pre pământ, mâine în ceriu, însă de vom fi făcut bine sufletului; astăzi în polate împărăteşti, iară mâine în groapă întunecată; astăzi boiariu mare, iară mâine împuţit şi plin de viermi; astăzi trufaşi şi limbut, iară mâine smerit şi tăcut; astăzi să bucură şi să ves[el]eaşte, iară mâine pute mai rău decât toată împuţiciunea. Şi încă de multe ori întreabă unul pre altul unde iaste cutare boiariu, unde iaste cutare împărat, unde iaste cel sâlnic şi trufaşi, unde iaste cel hulitor şi obiduitori, unde iaste cel ce judeca pre mită? Dusu-s-au în loc înfricoşat şi prea minunat. Unde iaste cel ce să temea de el mulţimea noroadelor? Mers-au acolo unde sânt toţi întocma vor sta, boiarii, stăpânii, cei cinstiţi şi cei fără de cinste, drepţii şi păcătoşii. Ci însă drepţii să vor bucura, iară păcătoşii să vor osândi. Unde iaste acolo trufiia domnilor? Unde sânt bogaţii carii nu fac milostenie? Unde iaste făţăriia şi frumseţea? Unde sânt tinereaţele şi multa răsfăţătură? O, tinereaţe nepricepute, care au nădeajde să trăiască în mulţi ani ! Aicea tinereaţele sânt nebune şi trufaşe, iară acolo smerite. Aicea gata a bea să să îmbeate, iară acolo nici o picătură de apă n-are să-şi stâmpere sufletul.

Precum că nu avea acela bogat de carele mărturiseaşte Luca Evanghelistul, precum că să află în muncă, iară Lazar în poala lui Avraam şi zise bogatul din muncă: Părinte Avraame, trimite-m pre Lazar să-şi ude vârful degetului în apă şi să vie să-m răcorească limba, că rău mă chinuesc întru această văpae. Iară Avraam îi zise lui: fiiule, adu-ţi aminte că ţ-ai luat ceale bune în viiaţa ta şi Lazar aşijderea ceale reale. Şi-l cerea macar să-l trimită pre dânsul la casa tătâni-său, că încă mai avea cinci fraţi şi să temea să nu meargă şi aceia într-acea muncă, acolo unde să muncea el, ca să le spue lor. Iară Avraam îi zise lui: au pre Moysi şi pre prooroci, asculte de ei şi nu vor mearge la locul cel de muncă. Iară bogatul să ruga zicând că, de s-ar scula cineva din morţi, s-ar pocăi. Zise lui Avraam: Tocma de-ar şi învia cineva din morţi şi deaca nu vor asculta pre Moysi şi pre prooroci, nice aşa acelora nu vor creade.[4]

Fraţilor creştini, moartea nu iaste rea, ci încă şi bună şi nu zic numai eu aceasta, ci încă şi dreptul Ioan Zlatoust zice că moartea iaste odihnă omului de toate trudele sale. Şi Apostolul Pavel aşa grăiaşte, că cel ce moare să slobozeaşte de a mai face păcate. Moartea iaste

[4] **Paragraf preluat din *Cazania bogatului nemilostiv*. În continuare, textul revine la *Cazania la moartea omului creştin.***

drepţilor răpaos. Moartea iaste coconilor mângăiare. Moartea iaste izbăvire de toate grijile. Că de n-ar fi moartea, ne-am mânca noi unul pre altul; de nu ne-am nădăjdui că vom să ne judecăm, noi n-am avea nădeajde de înviiare; de n-am fi căzut din raiu, nici moartea nu ne-ar oblădui pre noi. Însă de va fi cel ce moare drept, bucură-te, căce că în multă nădeajde mearge cătră Dumnezeu. Şi de va fi păcătos, nu te întrista, căce că va să-şi ia şi el plata sa.

Au, nu vedeţi cum facem la cei ce mor? Cu psalmi şi cu cântări îi petreacem până la groapă şi arătăm cum că mulţămim lui Dumnezeu; cu pânză albă îl îmbrăcăm şi închipuim înnoirea lui şi a neputrezirii; cu tămâe şi cu lumini aprinse îl ducem şi arătăm cum că dintru această lume întunecată merg în lumina cea neînserată; cătră răsărit îi punem cu feaţele şi închipuim înviiarea. Că precum apune soarele şi iar răsare, aşa şi omul moare şi iară înviiază. Deci, fraţilor, ia să ne deşchidem minţile şi să cunoaştem că şi pre noi această moarte ne aşteaptă. Să nu ne întristăm de moartea acestui frate, să nu ne cernim hainele, să nu ne dezgolim capetile şi să ruşinăm pre Hristos, carele iaste tuturor cap şi stăpânitori. Însă, de o parte aduceţi preoţii să mulţămească lui Dumnezeu, iară de altă parte voi vă văetaţi şi strigaţi şi încă de multe ori şi pre Dumnezeu blestemaţi.

Acum vedeţi dumneavoastră ce ne aşteaptă. Oh, ce hiiară sălbatică iaste moartea ! Unii sar din aşternuturi, vrând să fugă de moarte, alţii scârşnesc cu dinţii, alţii îş întorc ochii văzând pre îngerii şi pre diavoli unde caută, unde-i clevetesc, unde-i osândesc sufletul. Atuncea multe rugăciuni trebue unia ca aceluia, mult bine, multă milostenie. Drept aceia să cade să plângem până nu ne sfârşim, că viiaţa noastră iaste puţină, iară munca fără de sfârşit.

Deci caută oase goale ale morţilor în groapă şi spune care iaste împăratul şi care iaste sluga, care iaste boiariul, bogatul sau săracul, tânărul sau bătrânul, frumosul sau grozavul? Poţi-l cunoaşte au ba? Au nu ne facem toţi cenuşă? Au nu ne facem mâncare viermilor? Au nu ne mănâncă pământul, care iaste mumă tuturor de obşte?

O, mare minune ! Eri frumos, astăzi urât; eri îl luam în braţe şi îl sărutam, iară astăzi ne spăimântăm căci îl vedem aşa ponegrit. Iani uitaţi-vă dumneavoastră de vedeţi unde sânt ochii carii făcea clipirile? Acum să închisără. Unde iaste obrazul cel spălat cu săpun şi unde cu suliman? Acum să întunecă, o, cum să sfârşi ! Unde iaste podoaba trupului? O, cum putrezi ! Unde sânt tinereaţele şi frumseţea şi trufiia? Acum să stricară. Unde e limba cea reapeade grăitoare? O, cum tăcu ! O, cum să aşăză !

Deci dară, blagosloviţi creştini, să nu stăm numai pre aceaia, ci să vedem şi mai nainte ce va fi după aceaia, cum va învia mortul? Acesta ce zace iară va să se scoale. Acesta ce tace iară va să grăiască. Dară când? Când va veni zioa cea înfricoşată a judecăţii, când va şădea judecătoriul să judece lumea, când îi vor sta înainte mii de mii şi

mulţime de nenumărate gloate, când ceriul să va strânge ca o hârtie, când să vor deşchide mormânturile, când izvoarăle vor seca, fără fundurile adâncurile să vor clăti, munţii să vor topi. În ce chip ni să va cădea să ne arătăm atuncea înaintea dreptului judecătoriu ca să auzim glasul lui zicând: Veniţi blagosloviţii părintelui mieu unde iaste gătit voao, întru împărăţiia ceriului, de moşteniţi cu îngerii miei. Precum mărturiseaşte Mathei Evanghelistul, zacealo 160: Fraţilor, păziţi-vă cu faptele bune în toată vremea, să nu cumva să vă găsască moartea făcând fapte reale. Că apoi judecătoriul ne va trimite în focul nestins, zicând: Duceţi-vă de la mine, blestemaţilor, în matca focului nestins, unde iaste gătit diavolului şi slugilor lui, căci câte am poruncit voao, nu m-aţi ascultat. Vai de noi, fraţilor, în ce chip va fi plângerea şi scârşnirea dinţilor, care să chiiamă tartar, întru care loc şi singur diiavolul să cutremură. Vai de noi, în ce chip iaste matca focului nestins, carea tot arde şi niciodată nu luminează ! Vai de noi, în ce chip sânt viermii muncii, carii niciodată nu ostenesc mâncând ! Vai de noi, în ce chip vor fi diavolii carii ne vor munci ! Atuncea vor striga şi niminea nu-i vor auzi, plânge-vor şi niminea nu-i vor mângâia. Atuncea vom vrea să batem şi va fi târziu, că niminea nu ne va deşchide noao. Vai de noi, păcătoşii !

Cu amar vom căuta când vom vedea pe drepţii [!] veselindu-să, în lumina cea neînserată, întru împărăţiia lui Dumnezeu. Iară noi păcătoşii în fum şi în beznă, întru întunearecul cel din afară, în plângere şi în scârşnirea dinţilor, cu diiavolii. Vai de noi, păcătoşii, când drepţii vor sălta, iară păcătoşii să vor bate ! Drepţii să vor cunoaşte unul cu altul, iară păcătoşii nici unul cu altul nu să vor vedea. Drepţii sus în ceri, iară păcătoşii jos în iad.

Pentru aceasta ni să cade să plângem, creştini blagosloviţi. De aceasta să ne aducem aminte, să nu lipsească niciodată lacrămile şi milosteniia către cei săraci şi neputincioşi şi la bisearici să alergăm cu tămâe şi cu lumini şi cu alte faceri de bine pre Dumnezeu să îmblânzim. Că zilele noastre sânt puţine, ceasul să apropie, moartea vine ca furul, nu te întreabă: gata eşti au nu? pocăitu-te-ai au ba? Că zice Mathei Evanghelistul că de-ar şti stăpânul casii în ce ceas va veni furul, ar priveghiia şi n-ar lăsa să-i sape casa lui.[5]

Deci să fii în tot ceasul gata şi să ne aducem aminte, fraţilor, cum grăiaşte Isus Sirah, cap 24, stih 38: omule, adu-ţi aminte de moarte şi niciodată nu vei greşi. Sânt mulţi şi din creştinii noştrii pravoslavnici amăgiţi de binele aceştii lumi, carii zic: nime nu ştie ce va fi după această lume, cine s-au sculat din morţi să ne spue? Sau fost-au cineva la iad? Sau matca focului cine o au văzut? Mai bine să petrec şi eu întru această lume întru toată dezmierdăciunea, iară deaca voi muri, voi fi mort.

---

[5] În continuare, textul este preluat din a doua cazanie tipărită la 1689.

Cetească unii ca aceia în a patra carte a lui Moisi, cap 16, stih 32: Să desfăcu pământul şi înghiţi pre Dathan şi pre Aviron şi mearseră de vii în iad. Iată dară că prin Sfânta Scriptură aflăm că iadul iaste supt pământul, iară matca focului să veade că iase şi deasupra pământului, şi în ce chip, ascultaţi: scrie Marco Verius Pomagrafius în 2 capete ale filosofiei cum că, umblând pre marea Ochianului despre miazănoapte, aflară multe ostroave, dintre care unul să chiiamă Alendiia. Întru acela sânt multe lucruri minunate. Acolo iaste un munte ce să chiamă legla, întru carele la vârful lui totdeauna iase foc amestecat cu piiatră pucioasă şi niciodată nu să stinge. Şi iară scrie Zinovind de alt ostrov, al Olompiei, că acolo iaste un munte foarte înalt, care ajunge cu vârful tocma la văzduhul cel cu răceală, care are într-însul groapă fără de fund dintru care iase pară de foc foarte înfricoşată şi cu sunet groaznic şi nimini nu să cutează să să apropie acolo. Şi Domnul nostru Iisus Hristos adeverează de matca focului nestins, precum scrie Mathei Evanghelistul, cap 25, stih 41, zicând către fieştecine să se păzească să nu fie aruncat în matca focului nestins.

Pentru aceaia vă rog, fraţilor, să ne spăimântăm de matca focului nestins şi de munca de veaci, să urâm păcatele şi să fugim de iale ca de nişte ucigaşe ale sufletelor omeneşti. Că iată viiaţa noastră iaste puţină întru această lume, precum vedem singuri că astăzi vom face păcatele, iară mâine vom muri. Pentru zeace sau 20 de ani noi meargem în matca focului şi în munca de veaci. Precum zice Domnul nostru Iisus Hristos la Mathei Evanghelistul, cap 16, stih 27, zicând: Ce ar folosi omului de ar dobândi toată lumea şi-ş va piiarde sufletul lui?

Căci că şi acest trup carele îl vedem înaintea ochilor noştrii oarecând au fost viu şi sănătos, precum sântem noi acum, iar astăzi iaste mort şi în pământ să sălăşluiaşte; oarecând era drag fraţilor şi priiatenilor, iară astăzi gropii cei întunecate să va da şi putrejunii va fi soţ. Au doară nu sântem şi noi făcuţi din pământ ca şi acesta? Au doară nu ne vom asemăna şi noi acestuia? Au doară noi sântem mai buni şi vom scăpa de această cale întru care călători acest frate al nostru? (sau sor[ă]). De vom zice că nu vom muri, minţim. Că proorocul David ne mustra la psalmul 88, stih 47, zicând: Cine iaste omul acela să vieţuiască într-această lume şi să nu vază moarte? Ştim dară că de moarte nu vom putea scăpa. Ci tuturor noao ne trebuiaşte să ne grijim pentru spăseniia sufletului până sântem vii, să ne afle moartea gata. Atuncea de vom şi muri, vii vom fi. Că aşa zice Domnul nostru Iisus Hristos: cela ce creade întru mine şi va lucra lucrurile meale care poruncesc eu, de va şi muri, viu va fi.[6]

Pentru aceasta şi acest frate al nostru la sfârşitul vieţii sale aşa au grăit: vecinii miei şi dragii miei fraţi, ştiţi că până eri-alaltaeri am fost

---

[6] Urmează tradiţionala iertăciune, inspirată de textul *Molitvelnicului* sau de cea de-a doua dintre iertăciunile tipărite.

şi eu între dumneavoastră, cu ochii văzând, iară astăzi sânt fără vedeare. Am fost cu glas şi cu limbă, iară astăzi sânt fără de glas şi fără de limbă. Mâinile şi picioarele mi s-au veştejit, că cu grab me-au venit ceasul morţii.

Şi de m-aş fi temut că va veni aşa degrab acest ceas al morţii, aş fi umblat pre la dumneavoastră şi me-aşi fi cerut ertăciune. Că doară am fost supărat pre cineva din dumneavoastră şi nu ne-am împăcat. Ci astăzi mă rog tuturor să mă ertaţi, ca să fiţi şi dumneavoastră ertaţi de Dumnezeu. Că pre mine greu nor m-au cuprins şi de acum înainte nu voi mai fi cu dumneavoastră. Că astăzi îm iaste a întra în mormânt şi faţa trupului mieu cu ţărână să va acoperi, oasele mele viermii le vor răsipi, iară trupul mieu pământ să va face şi sufletul mieu va mearge înaintea dreptului judeţ, să dea seama de faptele care le-am făcut cât am trăit în lume. Deci mă rog fraţilor miei, surorilor, mari şi mici, câţi vă aflaţi aicea la petrecaniia mea şi carii nu vă aflaţi, să faceţi bine să sloboziţi câte doao sau trei cuvinte şi să ziceţi toţi: Dumnezeu să-l iarte. Ca şi Dumnezeu să vă iarte şi pre dumneavoastră, căruia să cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin.[7]

Ertăciune întâi de la tatăl lui

Mai întâiu prin închisă gura sa să roagă ca unui iubit părinte căruia după cuvântul lui Dumnezeu carele zice: creaşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l stăpâniţi pre dânsul, pre care părinte l-au fost dăruit Dumnezeu [cu] bucuriia rodului de coconi şi în scurtă vreame iarăşi nădeajdea sa dinaintea ochilor săi o au mutat, arătându-i ca o nălucire şi iarăşi luându-i. Ştim cu adevărat că sămănătoriul de zizanii, diiavolul, bagă pizmă în feciori a nu asculta pre ai săi părinţi. Pentru aceaia ştim că şi acest fiiu va fi greşit cu ceva. Dară acum la ceasul călătorii sale din ceaste lumeşti şi la despărţirea sa să roagă prin închisă a sa gură ca toată greşala sa şi neascultarea să i-o iarte, ca şi Dumnezeu ale sale greşale să i le iarte şi, când îl va chiema Dumnezeu din aceste trecătoare, să-l odihnească întru împărăţiia ceriului, cu toţi drepţii împreună.

A dooa, de la mumă

Unde iaste acum muma mea cea cu dureri, să vie mai aproape să vază veseliia sa, roada pântecelui ei, razmul bătrâneaţelor ei şi odihna ei, să-şi aducă aminte de naşterea cea cu dureri, să vază veseliia ei pusă aproape de întunecatul mormânt. Ceaia ce odinioară să veseliia căci au născut om în lume, acum cu amar plânge de lipsirea lui, aducându-şi aminte de necazurile creaşterii. Afară dintr-altele, acum, la

---

[7] **Restul textului este identic cu *Ertăciune la oameni morţi*, f. 36r-38v din ms. rom. 78, păstrat la Filiala Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei Române, datat 1748, şi cu *Ertăciune la omeni morţi*, f. 77r-79r din Mss 31 păstrat la Biblioteca Mitropoliei, Sibiu, databil şi el la mijlocul secolului XVIII.**

ceasul cel mai de pre urmă, iubitul ei fiu cade cu falnica ertăciune, ştiind că în multe necazuri au fost până a-l aduce la această vrâstă de măsură şi multe greşale au greşit, ca un fiu maicii. Dară şi dumneaei acum, la ceasul cel mai de pre urmă, să facă bine să-l iarte, ca şi Dumnezeu să-i iarte păcatele dumneaei şi parte cu drepţii întru împărăţiia sa să-ţi dăruiască.

A treia, de la muiare

Vino, dară, iubitul mieu soţ şi cu de-adinsul te apropie de ascultă glasul mieu cel odinioară mult dorit ţie. Aduţi aminte câtă veselie era când Dumnezeu ne-au împreunat, iar mai multă jale iaste când Dumnezeu iarăşi ne-au despărţit acum unul de altul. Fie numele Domnului binecuvântat ! Cătră aceasta iarăşi te rog, întru petrecerea cea dinpreună nu e putinţă a nu fi cu greşală, ci câte ca un om ţ-am greşit, la ceasul despărţirii meale acum să mă erţi, ca şi milostivul Dumnezeu să te iarte şi să-ţi fie purtătoriu de grijă întru toate lipsele şi necazurile, ca să te îmbunătăţeaze.

***De la feciori a tria* [!]**

Adunaţi-vă iubiţii miei fii şi fice, rodul pântecelui mieu, bucuriia ochilor miei, de plângeţi despărţirea părintelui vostru cea cu obidă, că de acum călătorie am a face îndelungată şi pre voi lui Dumnezeu vă las ca să vă fie purtătoriu de grijă. Iară pre mine să mă ertaţi, ori cu ce voi fi greşit voao ca un părinte fiilor, pre maica voastră să o ascultaţi şi de Dumnezeu să vă teameţi şi pre mine să nu mă uitaţi şi să meargeţi la sfânta bisearică să vă rugaţi lui Dumnezeu ca totdeauna să fie cu voi şi să vă fie de ajutoriu.

A patra, de la fraţi şi de la surori

Iubiţii miei fraţi şi surori, carii într-o casă părintească ne-am născut şi am crescut, iară acuma vedeţi cum desparte Dumnezeu dragostea mea de a dumneavoastră. Şi în lume fiind şi trăind cu toţii, ştiu că multe de multe ori voi fi greşit. Iară dumneavoastră toţi să mă ertaţi şi eu las pre Dumnezeu păzitoriu şi îndreptătoriu întru toate.

A cincea, de la tot orăşanul

Aşijderea tuturor de obşte, dumneavoastră neamişilor, boiarilor, jupânease, bărbaţi şi mueri, tineri şi bătrâni, rudenii şi streini, cu carii dinpreună am vieţuit întru această lume, las pre Dumnezeu îndreptătoriu dumneavoastră şi aduc mulţămită pentru nepregetarea împrumutării. Dumnezeu să fie platnic ostenealii dumneavoastră. După aceasta, mă rog de ceale ce voi fi greşit dumneavoastră în viiaţă, ca un om purtătoriu de trup, ertaţi-mă, ca şi Dumnezeu să vă iarte ale dumneavoastră greşale şi când vă va chiema Dumnezeu dintr-această lume cu această chiemare cu care vedeţi că m-au chiemat pre mine, să vă facă parte de împărăţiia sa cea cerească, supt pomul vieţii a vă umbri cu toţi drepţii, a căruia milă iaste necuprinsă în veacii veacilor, amin.

Tatăl nostru carele eşti în ceriuri ...

3. *Cazanie la oameni şi la cuconi mici morţi*

Textul tipărit

***Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, f. 210v-215v**

Zis-au Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 13, zicând: prevegheaţi-vă şi vă rugaţi, că nu ştim zuoa, nice ceasul în care Fiiul omenesc va veni.

De mare jeale iaste făcut ticălosul om pre această lume, pentru greşala ziditorului celui dintâiu, când toate făpturile lui Dumnezeu merg la tocmala sa şi toate ştiu vreamia naşterii şi căderii sale, şi toate erbile şi florile pământului ştiu vreamia înfrămşeţării şi uscăciunii sale. Ştiu stealele îmbletul şi vremile căderii sale, ştie soarele şi luna luminarea şi întunecaria apusului său. Şi toate aceastia merg după porunca şi după voia lui Dumnezău. Numai singur ticălosul om nu ştie când va veni la dânsul moartia şi sfârşitul zilelor lui.[1] Că aşa zice în 38 de psalmi, stih 5, grăind: spune-mi, Doamne, sfârşitul vieţii meale şi numărul zilelor meale cât iaste, să ştiu pentru ce mă învăluesc într-această lume. Dară Dumnezeu ce-i zisă? Fii gata, că nu ştii în ce ceas voiu veni şi întru ce te va afla moartea, într-aceaia te voiu judeca.

Minunate sânt lucrurile lui Dumnezău, că înfrămseţă pre om cu toată înţelepciunea sa cea adâncată [!]. Că de ar şti omul când va muri, multe răutăţ ar face şi în toate păcatele ar cădia zicând: ştiu zuoa sfârşitului mieu aproape şi mă voiu pocăi. Deci şi noi, fraţilor creştini, neştiind mutarea noastră dintr-această lume, trebuiaşte să petreacem cu curăţie şi cu ispovedanie. Că aşia ne învaţă şi dulcele învăţătoriu Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Marco Evanghelist în 14 capete, stih 38, zicând: prevegheaţ şi vă rugaţi, ca să nu întraţ în păcate. Dară în ce chip ne vom preveghia? Să petreacem cu sfântul post, cu curăţie trupască şi cu paza besearecii. Atunci de ne va şi afla moartia întru acealia lucruri, vom avea viiaţa de veaci. Că aşia zice Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Ioan Evanghelist în 11 capete, stih 25, zicând: cela ce va creade întru mine, de va şi muri, viia-va.

Iată dară şi noi totdeauna şi întru toată viiaţa noastră trebuiaşte să ne preveghem şi să ne aducem aminte de moarte, că iată cât iaste fără de veaste ceasul morţii. Precum fu şi împărăteasei Ezabelii: când să podobi, într-acela ceas muri giunghiată de slugile lui Iuil împărat, precum iaste scris în a patra carte a împăraţilor, în 9 capete, stih 30. Pre unii îi apucă moartea când să ospetiază cu oaspeţii săi, cu cântece şi cu multe scopose frumoase şi veaseli. Aşa omorî moartia pre împăratul Valtasar, cum spune Daniil prooroc în 5 capete, stih 32. Pre alţii îi omoară moartia atunci când să hodinesc bine, într-aşternuturi

---

[1] **Text inspirat de un paragraf din *Cazania la moartea omului creştin*.**

moi, înfrămseţate cu toate podoabele. Aşa omorî moartea pre marele domn a Asiriei, pre Olofern, cum scrie în cartea ludithei, în 14 capete, stih 15. Pre alţii îi omoară moartea când sânt plini de tot binele lumii aceştiia, carii poftesc şie zile multe ca să petreacă întru dezmierdăciuni. Cum făcu şi acel bogat de carele pomeneaşte singur Domnul nostru Iisus Hristos la Luca Evanghelist în 12 capete, stih 20. După alţii îmblă moartia în vreamia bătrâniaţelor, aleşuindu-i ca să-i omoară. După alţii în vreamia tinereaţelor, când le iaste mai drag într-această lume a bie şi a petreace. O, amărâtă moarte, cum ne cosăşti pre toţ şi ne amărăşti cu veninul tău, omorându-ne fără de ştiinţa noastră !

(pre stăpi [?][2]) Dară această floricia pentru ce o ai veştejit aşa de pripă şi fără de vreame? Acest struguraş pentru ce l-ai tăiat necopt, aşa de năprasnă? Acest cuconaş crud carele n-au făcut înaintia lui Dumnezău nice o strâmbătate, acesta era bucurie şi veseliia părinţilor întru toate scârbele lor, acesta era mângâiarea vieţii lor, acesta era razimul ochilor lor. O, moarte fără de milă, dară şi după acesta ai îmblat, leşuindu-l să-l omori fără de toată mila şi trupşorul lui cel crud şi neatins de toate păcatele lumii întâiu cu multe fealuri de boale l-ai muncit şi cu săgeţile tale l-ai săgetat fără de toată cruţarea, până când eşi nevinovatul sufletul lui, carele pentru neştiinţa păcatelor au mers către împărăţiia ceriului. Că aşa zice dulcele învăţătoriul nostru Iisus Hristos cu rostul său, precum scrie Mathei Evanghelist în 18 capete, stih 3, grăind: de nu veţ fi cumu-s cuconii, nu veţ putia întra întru împărăţiia ceriului. O, moarte înfricoşată, iată cum ai îngălbenit trupşorul lui şi faţa lui ca pre o floare veaştedă o vedem înaintia ochilor noştri. Acesta era de bucurie părinţilor lui, că cugeta şi gândiia părinţii lui că va avia zile şi viiaţă multă înaintia lui, zicând: acesta va fi lumina ochilor noştri, acesta ne va fi toiag şi tărie în vreamia bătrâneaţelor noastre, acesta va fi rămâitoriu în lume după moartia noastră. Dară tu, moarte, că ce săceraşi acest spicşor necopt fără de toată cruţaria?[3]

(Ceteaşte) Pentru aceasta, pravoslavnicilor creştini, trebuiaşte să deşchidem ochii inimii noastre, să priceapem că iaste fără de ştire ceasul morţii, carele vine la noi, la toţi. Precum zice proorocul David în 88 de psalmi, stih 49, grăind: cine iaste omul acela carele va petreace într-această lume şi să nu vază moarte? Adevărat, nime nu iaste nemuritoriu, ce toţ sintem supuşi morţii şi, neştiind ceasul ei când vine, trebuiaşte să ne străjuim. Că toţ la arătare chiar vedem, carii eri voroviia cu noi, dară acum astăzi sint închişi în groapă întunecată şi nu vedem feaţele lor, nici auzim glasurile lor.

Dară ce foloseaşte lor acum trufiia şi podoabele ceale frumoase, mâncările şi băuturile ceale scumpe? În locul trufiei sint în groapă întunecată şi în locul podoabelor sint în putregiune, în locul mâncărilor

---

[2] Greşeală de tipar? Probabil este o indicaţie de întoarcere a oratorului spre sicriu.
[3] Text inspirat de *Cazania la coconi mici.*

şi băuturilor celor scumpe sint în viermi şi în putregiuni. Deci să ne cunoaştem şi noi singuri pre sine ce sintem şi ce ne vom face. Au doară n-au fost şi aceia oameni ca şi noi? Au doară noi sintem mai buni ca să nu murim? Au doară nu ne vom face şi noi pulbere şi cenuşă, precum s-au făcut şi alţii carii au fost mainte de noi? Au nu grăiaşte de toţi proorocul David în 103 de psalmi, stih 29, zicând: luavei sufletul lor şi în ţărna sa să vor întoarce?

Ştim adevărat că vom muri. Macar nu ştim zua şi ceasul acela, tot trebuiaşte să ne gătăm pururea, ca să nu ne afle ceasul morţii în păcate şi fără de pocăinţă. Că murind omul fără de ispovedanie şi fără de pocăinţă, acela nemică altă nu iaste numai vrăjmăşiia adevărului să afle după moartea lui şi bucuriia diavolului, muncă nesfârşită matcei focului.

Atunci cade spre dâns frică şi spaimă groaznică, viind la luarea sufletului lui arapii cei înfricoşaţ, îngerii cei nemilostivi, şi-l duc bătându-l fără de toată cruţarea până la iadul cel mai de gios, acolo să aşteapte giudecata lui Dumnezău. Că de sfârşitul păcătoşilor grăiaşte Psalomnicul în 33 de psalmi, stih 21, zicând: moartia păcătoşilor iaste cumplită. Aşijderea şi direptul să bucură când moare de patru lucruri, după cum scrie lumina besearecii, Dionisie Areopaghit.

Întâiu, să bucură cel direpţ atuncia de moartea sa, căci că să duce de la faţa nedireptăţii, din mijlocul păcatelor, din robiia Eghipetului şi din laturea iubirii lăcomiilor şi mearge în ţara cea făgăduită, cătră Sionul cel de sus. A dooa, să bucură cel direpţ atunci, căci că iase din casa cea întunecată şi împuţită, adecă din trupul cel păcătos şi din viiaţa cea lumască, din mijlocul duhurilor celor vicleane, şi mearge cătră Ierusalimul cel de sus, cătră prăvirea îngerilor şi cătră adunaria sfinţilor. A treia, să bucură direptul atunci, căci că iase din Sodomul cel aprins, adecă dintr-această lume caria arde cu multe fealiuri de pofte şi iaste aţiţată cu multe fealiuri de văluşaguri şi râvne şi griji şi iaste [bucuros] că treace Erihonul cel stricat şi stihiile ceale putrede a veacului acestuia şi întră în Sigorul cel tare, adecă întru împărăţiia ceriului. A patra, să bucură direptul la sfârşitul vieţii sale căci că au murit întru credinţă direaptă, carea iaste adevărată catholicească, şi nu s-au lipit de amăgiturile lumii aceştiia, carii înşală pre oameni numai cu cuvinte deşarte; aceia sint lupi îmbrăcaţi în pieile oilor. Bucură-să direptul căci scapă de muncile de veaci şi mearge întru lumina lui Dumnezău. Că aşa zice preaînţeleptul Solomon la cartia preaînţelepciunei, în 3 capete, stih 1, grăind: sufletele direpţilor întru mănule lui Dumnezău şi nu să va atinge de ei munca.

Pentru ca să nu să atingă nice de noi munca, ni să cade în toată vreamia să ne preveghem, precum scrie Mathei Evanghelist în 25 de capete, stih 13, zicând: prevegheţi-vă şi vă rugaţ, că nu ştiţi zuoa, nice ceasul în carele Fiiul omenesc va veni. Direpţ aceaia şi noi, fraţilor, neştiind sfârşitul vieţii noastre dintr-această lume, ni să cade să fim

gata în toată vreamia şi în tot ceasul să ne pocăim, pentru ca să scăpăm de muncile de veaci şi să dobândim împărăţiia ceriului, pentru darul Domnului nostru lui Iisus Hristos, căruia să cuvine cinste şi închinăciune, împreună cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi întru veaci de veaci, amin.

Cópii

1. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 125, *Cazanii la oameni morţi*
F. 10v-13v; *Cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*; text păstrat fragmentar; lipsă sfârşitul
Datare: sfârşitul secolului XVII – începutul secolului XVIII.
Copist necunoscut; provenienţa: Bazna, judeţul Sibiu

2. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3963, *Cazanii la oameni morţi şi la mueri*
F. 11r-13v; *Cazanii la oameni morţi şi la mueri*; text păstrat fragmentar; lipsă sfârşitul
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: judeţul Timiş

3. Poieniţa, judeţul Sălaj, inv. 141, *Miscelaneu*
F. 11v-15v; *Cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*; text păstrat fragmentar; lipsă începutul
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut.

4. Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*
F. 189v-192v; *Cazanie la prunci mici*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Transilvania

5. Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică "Sextil Puşcariu", Ms. 9, *Miscelaneu*
F. 1r-3r; [*Cazanii la morţi*]; text păstrat fragmentar; lipsă începutul
Datare: 1715
Copist: Popa Ion din Petrid (judeţul Cluj)

6. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5913, *Miscelaneu*
F. 187r-190v; *Cazanii la oamini mare şi la coconi cei mici morţi*

Datare: 1736
Copist: Popa Ion Lengher din Ţara Leşască, şezător în Chiraleu (judeţul Bihor)

7. Braşov, Biblioteca Judeţeană, Ms. 459, *Miscelaneu*
F. 151v-156r; *Cazanie la oameni morţi şi la coconi mici morţi*
Datare: 1741
Copist: logofătul Ion sin popii Mihai; provenienţa: judeţul Mureş

8. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 78, *Miscelaneu*
F. 28r-31v
Datare: 1748
Copist: Nicolae Ludoşanul; provenienţa: Dumbrăveni, judeţul Mureş

9. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/30, *Cazanii la oameni morţi*
F. 27r-37r (numerotare originală): *Cazanie la oameni morţi şi la coconi mici morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

10. Sibiu, Biblioteca "Astra", CM 26, *Miscelaneu*
F. 24r-27v; *Cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*
Datare: 28 cocar (iulie) 1750
Copist: Popa Ion din Agârbici; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

11. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 21r-29r: *Cazanie la morţi şi la coconi mici morţi şi la oamini mari*
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Bihor

12. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 110, *Miscelaneu*
F. 63r-66r; [*Cazanie la copii*]; text păstrat fragmentar; lipsă începutul
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist necunoscut

13. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 11-15; *Cazanie la oameni morţi (sau la coconi mici)*

Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba

14. Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*
F. 72r-76v; *Cazanie la oameni şi coconi mici morţi*
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

15. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202, *Miscelaneu*
F. 36r-41v: *Cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*; lipsă sfârşitul
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş, judeţul Sălaj

16. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 107, *Cazanii la oameni morţi*
F. 10r-14v; *Cazaniie a triia la oameni morţi, la groapă*
Datare: ante 1787
Copist necunoscut; provenienţa: "beserica Năpustului", fondul Blaj

17. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*
F. 17v-20v: *Ascultaţi cazanie la copii mici morţi*
Datare: 1788
Copist: dascălul Necula sin popa Petru Nistor ot Braşov; provenienţa: Săcele, judeţul Braşov

18. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 4327, *Miscelaneu*
F. 25r-28v: *Cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*
Datare: 1790
Copist: Mihail Popovici; provenienţa: Bihor

19. Alba Iulia, Biblioteca Muzeului Naţional al Unirii, CVR 95, *Carte de cazani[i] la oameni morţi şi la prunci*
F. 10r-16r; *Altă cazanie la oameni şi la coconi mici morţi*
Datare: 1791
Copist: dascălul Andrei din Făgăraş; provenienţa: Boholţ, judeţul Braşov

20. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 95, *Cazanie la oameni morţi*
F. 32v-34r; *Cazanie la coconi mici*
Text copiat fragmentar.
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: fondul Blaj

21. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 591, *Miscelaneu*
f. 24v-29v; *Cazaniia la oameni şi la coconi mici morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

22. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*
F. 34r-46v: *Cazanii la oameni morţi şi la coconi mici morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

23. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/102, *Cazanii la oameni morţi*
F. 21r-26r: *Aceasta cazanie la prunci mici* (doar de la paragraful: "Dară această floricea ...")
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

24. Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*
F. 41r-46v: *Cazanie la oameni morţi*; lipsă începutul
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

25. Cluj-Napoca, Muzeul Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, nr. 49 (fost 205), *Cazanii la oameni morţi*
F. 16r-22r: *Cazanie la oamini morţi şi la mueri*
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Rogoz, judeţul Bihor

26. O copie a cazaniei a conţinut şi codicele semnalat de Gheorghe Comşa la Comana de Sus (judeţul Braşov)[4].

[4] Fragmentul după care s-a făcut identificarea a fost publicat de Gh. Comşa, *op. cit.*, p. 68.

Versiuni hibride

1) *Cazanie la pristăvirea pruncilor celor mici*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 114, *Miscelaneu*, p. 35-36; text păstrat fragmentar; lipsă sfârşitul[5]
Datare: după 1784
Copist necunoscut

2) *Cazanie la copii mici de la zeace ani în jos*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*; f. 17r-22v
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

În numele Tatălui şi al Fiiului şi al Sfântului Duh, amin.

Creştini pravoslavnici, bine aţi făcut dumneavoastră de v-aţi adunat aici la această casă de plângere şi de mare jale, pentru ca să vă mântuiţi sufletele voastre auzind învăţătura şi dojana pentru spăsenie. Că aşa scrie înţeleptul Solomon în 7 capete, stih 3: Mai bine iaste omului a mearge în casă de plângere decât în casă de veselie, că în casa de plângere iaste învăţătura sfârşitului vieţii şi aducere aminte de moarte.

Deci de mare jale iaste făcut amărâtul om pre această lume, pentru greşala strămoşului Adam, când toate făpturile lui Dumnezeu merg fieştecarea la tocmeala sa şi toate erbile şi florile pământului ştiu vremea înfrumseţării sale şi a uscăciunii şi toate ştiu vremea naşterii şi a căderii sale. Ştiu stealele umbletul şi vremile căderii sale, ştie soarele şi luna luminarea şi întunecarea apusului său şi toate aceastea merg după porunca lui Dumnezeu. Numai singur ticălosul om nu ştie când îi va veni moartea şi sfârşitul zilelor lui. Pentru aceasta s-au rugat lui Dumnezeu şi proorocul David, precum scrie în 38 de psalmi, stih 5, zicând: spune-m Doamne sfârşitul mieu şi numărul zilelor meale cât iaste, ca să ştiu pentru ce mă învăluesc eu întru această lume. Dar Dumnezeu ce-i răspunse? Numai ce-i zise: fii gata, că nu ştii în ce ceas voi veni şi, întru ce te va afla moartea, întru aceaia te voi judeca.

Minunate-s lucrurile lui Dumnezeu, că înfrumseţează pre om cu toată înţelepciunea, numai ce ascunde de dânsul sfârşitul vieţii sale cu înţelepciunea cea dumnezeiască. Că de ar şti omul în ce ceas va muri, multe răutăţi ar face, zicând că ştiu zioa sfârşitului mieu când va fi şi

[5] **Vezi textul în capitolul XVI.**

atuncea aproape mă voi pocăi. Deci şi noi, fraţilor creştini, neştiind mutarea noastră dintr-această lume, tr[e]buiaşte să petreacem cu curăţie şi cu ispovedanie, cu rugăciune şi cu post, cu paza sfintei bisearici. Că aşa ne zice şi dulcele nostru învăţătoriu, Domnul nostru Isus Hristos, precum scrie Marco Evanghelistul în 10 capete, stih 38: priveghiiaţi şi vă rugaţi, ca să nu întraţi în ispită. Dar în ce chip vom priveghiia? Să petreacem cu sfântul post, cu curăţie şi cu paza bisericii. Atuncea de ne va şi afla moartea într-aceale lucruri, vom avea viiaţa de veaci. Că aşa zice Domnul nostru Iisus Hristos, precum scrie Ioan Evanghelistul în 11 capete, stih 25: cela ce va creade întru mine şi va păzi poruncile meale, acela, de va şi muri, viu va fi.

Ci să fii gata, că iată fără veaste vine ceasul morţii. Cum fu şi împărăteasii Elisavelii: când să împodobi frumos, atuncea muri junghiiată de slugile lui Iulian [!] împărat, precum scrie în a patra carte a împăraţilor, în 9 capete, stih 30. Pre unii îi apucă moartea când să ospetează omul cu priiatenii săi cu cântece şi cu scopote frumoase. Aşa muri împăratul Valtasar, cum spune Daniil proorocul în 5 capete, stih 32. Pre unii îi apucă moartea când sânt plini de tot binele lumii aceştiia, carii poftesc zile multe ca să trăiască şi să petreacă întru dezmierdăciuni, cum făcu şi acel bogat de care spune Domnul Hristos la Luca Evanghelistul în 12 capete, stih 19, zicând adecă bogatul către sufletul lui: suflete ai mult bine strâns şi gătit spre mulţi ani, odihneaşte, mănâncă, bea, veseleaşte-te. Dar Dumnezeu ce-i răspunse lui? Nebune, într-această noapte vor să ia sufletul tău de la tine. Dar ceale ce ai strâns cui vor rămânea? Pre unii îi apucă moartea la bătrâneaţe, iară pre alţii la tinereaţe, când iaste lumea mai dragă. Precum vedeţi dumneavoastră şi acest coconaş. Oh, amărâtă moarte, cum ne tai pre toţi şi ne amărăşti cu veninul tău !

Dară această floricea pentru ce o ai veştejit aşa de pripă şi fără de vreame? Acest struguraş necopt pentru ce l-ai cules aşa de pripă? Acest coconaş mic, carele n-au făcut înaintea lui Dumnezeu nici o strâmbătate, acesta era bucurie şi veselie părinţilor întru scârbele lor. Acesta era razim ochilor lor, ca şi un toiag de să razimă un om slab când iase din casă afară. Aşa iaste şi pruncul părinţi(lo)lor toiag. Că de multe ori să supără părinţii de învăluirile lumii aceştiia, iară deaca-ş văd pruncii împrejurul measii ca nişte odrasle de maslin frumoase, cu voe bună şi veaseli, uită părinţii tot necazul şi să veselesc şi ei de dânşii, că socotesc că la bătrâneaţe acesta îi va hrăni. Iară deaca vine moartea, ei să întristează şi să obiduesc. O, fraţilor, dar cum nu s-ar obidi omul când veade trup din trupul lui mort, cum vedem acum această floricea veştejită ! Oh, moarte fără de milă, dar şi după aceasta [!] a-i umblat, leşuind să-l omori fără de toată mila şi cruţarea şi trupul lui cel nevinovat l-ai chinuit cu multe fealiuri de boale, până eşi sufletul lui. Deci fraţilor, să nu plângă nimini pentru unul ca acesta, ca nimica n-au făcut vrednic de plâns. Ci să ascultăm ce zice Domnul Hristos la

Mathei Evanghelistul, în 18 capete, stih 3: de nu vă veţi întoarce să fiţi ca pruncii, nu veţi întra întru împărăţiia ceriului. Şi iarăş în 19 capete, stih 14: lăsaţi pruncii să vie la mine şi nu-i opriţi cu plânsurile voastre, că unora ca acestora iaste împărăţiia mea făgăduită. Vedeţi, fraţilor, cum iaste de înfricoşată moartea, cum au îngălbenit trupşorul lui şi faţa lui ca o floare veaştedă o vedem înaintea ochilor noştrii ! Acesta era de bucurie părinţilor lui, că cugeta şi gândiia părinţii lui că va avea zile şi viiaţă multă înaintea lor, zicând: acesta va fi lumină ochilor noştrii, acesta ne va fi toiag şi tărie în vremea bătrâneaţelor noastre, acesta va moşteni în lume după moartea noastră. Dar tu, moarte, pentru ce ai secerat acest spic necopt, fără de toată cruţarea?

Pentru aceasta, pravoslavnici creştini, trebue să deşchidem ochii inimii noastre să priceapem cât iaste fără de ştiinţă ceasul morţii, care vine la noi la toţi. Precum zice David proorocul în 88 de psalmi, stih 49: cine iaste omul acela carele va petreace într-această lume şi să nu vază moarte? Adevărat, nime nu iaste să nu vază moartea, ci toţi sântem supuş morţii, când va veni. Trebuiaşte să ne străjuim, că toţi la arătare vedem pre carii eri voroviia cu noi, iară astăzi sânt închiş în groapă întunecată şi nu vedem feaţele lor, nici auzim glasurile lor.

Dar ce foloseaşte lor acum trufiia şi podoaba cea frumoasă, mâncările şi beuturile ceale scumpe? În locul trufiei sânt în groapă întunecată şi în locul hainelor celor scumpe şi frumoase sânt îmbrăcaţi cu putrejune foarte urâtă. În locul mâncărilor celor scumpe sânt în viermii [!] şi în putrejuni. Deci să ne cunoaştem singuri pre noi şi să vedem ce sântem şi ce ne facem. Au doară n-au fost şi aceaia oameni ca şi noi? Au doară noi sântem mai buni şi să nu murim? Au doară nu ne vom face şi noi pulbere şi cenuşă, precum s-au făcut şi alţii mai nainte de noi? Au nu grăiaşte de toţi David proorocul în 103 de psalmi, stih 29, zicând: lua-vei sufletul lor şi în ţărâna sa să vor întoarce.

Ştim adevărat că vom să murim, măcar că nu ştim zioa, nice ceasul morţii. Că murind omul fără de ispovedanie şi în păcate fără de pocăinţă, acela nimic altul nu iaste fără numai vrăjmăşiia adevărului să afle după moartea lui şi bucurie diiavolului, muncă nesfârşită în matca focului nestins.

Atuncea cade spre dânsul frică şi spaimă groaznică, viind la luarea sufletului îngerii cei înfricoşaţi şi nemilostivi şi-l duc fără de toată cruţarea până la iadul cel mai de jos, acolo să aşteapte judecata lui Dumnezeu. Că de sfârşitul păcatelor grăiaşte David proorocul în 33 de psalmi, stih 21, zicând: moartea păcătoşilor iaste cumplită. Aşijderea şi dreptul să bucură când moare de patru lucruri, după cum scrie lumina bisericii, Dionisie Areopaghitul.

Întâi, se bucură cel drept de moartea sa căce să duce de la faţa nedreptăţii, din mijlocul păcatelor, din robiia Egypetului, din iubirea de lăcomie şi mearge în ţara cea făgăduită, către Sionul cel de sus. A doa, să bucură cel drept atunci căci că iase din casa cea întunecată şi

împuţită, adecă din trupul cel păcătos şi din viiaţa cea lumească, din mijlocul duhurilor celor reale şi vicleane şi mearge cătră Ierusalimul cel de sus, cătră privirea îngerilor şi cătră adunarea sfinţilor. A treia, să bucură dreptul atunci căce că iase din Sodomul cel aprins, adecă dintr-această lume care arde cu multe fealiuri de pohte şi iaste aţăţată cu multe fealiuri de valuri şi griji şi iaste că treace Erihonul cel stricat şi stihiile ceale putrede ale veacului acestuia şi întră în Sigorul cel mare, adecă întru împărăţiia ceriului. A patra, să bucură dreptul la sfârşitul vieţii sale căci că au murit întru credinţă dreaptă, *carea de Domnul Hristos s-au aşezat, prin sfinţii săi şi apostoli şi prin ceale şapte săboară a toată lumea*[6] şi nu s-au lipit de amăgiturile lumii aceştiia care înşală pre oameni cu cuvinte deşarte. Aceaia sânt lupi îmbrăcaţi în pei de oae. Pre carii lupi ni-i arată Sfântul Apostol Pavel la Diianie, cap 20, stih 29, zicând că eu ştiu aceasta, că după ducerea mea vor întra lupi grei între voi, carii nu vor cruţa turma şi dintre noi, adecă din creştini, să vor scula de vor grăi deşertăciuni (sau îndărăptniciuni) ca să tragă ucenicii după ei. Pentru aceasta să bucură dreptul, căce scapă de muncile de veaci şi mearge curat întru lumina lui Dumnezeu, ţiindu-se de dreapta Sfinţii sale. Că aşa zice înţeleptul Solomon în 3 capete, stih 1. Zice: sufletele drepţilor sânt în mâna lui Dumnezeu şi nu să va atinge de dânsele munca.

Şi pentru ca să nu să atingă, fraţilor, de noi munca, ni să cade în toată vreamea să ne priveghiem. Precum scrie Mathei Evanghelistul în 20 de capete, stih 13, zicând: priveghiiaţi şi vă rugaţi şi vă rugaţi [!], că nu ştim zioa, nice ceasul în care va veni Fiiul omenesc. Pentru aceasta şi noi, fraţilor, neştiind sfârşitul vieţii noastre dintr-această lume, ni să cade să fim gata în toată vremea şi în tot ceasul, să ne pocăim de păcatele noastre, pentru ca să scăpăm de muncile de veaci şi să dobândim împărăţiia ceriului, pentru darul şi mila Domnului nostru Isus Hristos, căruia să cuvine cinstea şi închinăciunea, împreună cu Părintele cel fără de început, cu preasfântul şi bunul, de viiaţă făcătoriul tău Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor, amin.

Ertăciuni

Pravoslavnicilor creştini pre carii v-au adunat milostivul Dumnezeu la petrecaniia acestui coconaş, [care] să roagă prin noi, învăţătorii pravoslavnicei credinţe, dumneavoastră de zice întru acesta chip:

Întâiu mă rog sfinţiilor voastre cinstiţi preoţi, căci că eu fiind tinăr şi neajuns cu mintea şi fiind născut în păcate, nu mi-am mărturisit păcatele înaintea duhovnicului mieu şi înaintea sfinţiilor voastre. Ci mă rog să faceţ bine să mă ertaţi şi să vă rugaţi milostivului Dumnezeu la

---

[6] Această interpolare înlătura eventuala confuzie pe care o putea genera utilizarea sintagmei "care iaste adevărată catholicească" din versiunea tipărită. Fiind mult mai explicită, înlătura şi eventuala reticenţă pe care o putea stârni originalul, în contextul confesional creat de apariţia Bisericii Greco-Catolice.

toate sfintele rugăciuni să-m aşaze sufletul mieu întru împărăţiia ceriului, în sânul lui Avraam.

A doao, de la părinţi

Mă rog dragilor şi iubiţilor miei părinţi: ştiu că mult v-am supărat pre dumneavoastră, gândit-am că de-m va lungi Dumnezeu viiaţa, să vă fiu toiag de răzimat şi de ajutori dumneavoastră la cinstite bătrâneaţe ale dumneavoastră. Deci acuma, viind porunca lui Dumnezeu ceaia ce cuprinde toate ceale văzute şi ceale nevăzute, ceriul şi pământul, cuprinsu-m-au şi pre mine în vremea ce nu mi-am adus aminte. Pentru aceaia mă rog dumneavoastră să faceţi bine să mă ertaţi, ca să merg ertat înaintea lui Dumnezeu.

A treia, de la fraţi

Mă rog dumneavoastră fraţilor şi surorilor, ori cu ce voi fi greşit dumneavoastră, să faceţi bine să mă ertaţi, ca să fiţi şi dumneavoastră ertaţi de milostivul Dumnezeu.

A patra

Mă rog dumneavoastră tuturor unchilor şi mătuşilor şi la toţi carii vă aflaţi aicea la petrecaniia mea şi carii nu vă aflaţi, să faceţi bine să mă ertaţi, să merg ertat înaintea milostivului Dumnezeu.

A cincea

Mă rog dumneavoastră cinstiţilor orăşani, celor bătrâni ca părinţilor, celor de o vârstă ca fraţilor şi ca surorilor, să vă rugaţi milostivului Dumnezeu să mă iarte şi să-m odihnească sufletul în raiu, unde sânt sufletele drepţilor.

Tatăl nostru carele eşti în ceriuri ...

3) *Cazaniia a patra la oamenii cei morţi, la mijlocul popasurilor. Pentru muncile iadului şi pentru deşarta viiaţa lumii şi mincinoasăle ei lucruri şi pentru ca să cunoaştem ce ne facem şi ce sintem, de la care nu s-au folosit ceia ce umblă întru deşertăciunile ei şi pentru gróznica giudecată cum va fi*

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5314, *Cazanii la oameni morţi*, f. 26v-36r
Datare: a doua jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Simion Florea Marian

De mare jale este făcut ticălosul om pre această lume pentru greşala celui dintâi zidit, a lui Adam. Pentru că toate făpturile lui Dumnezeu ştiu vremile sale, ştiu soarele şi luna şi stelile ceriului vremile sale, răsăritul şi apusul lor, şi frunza codrilor şi florile câmpilor ştiu vremé

înfrunzirii şi a floririi lor şi ştiu vremé uscăciunii lor şi aceste toate merg după porunca şi după voia lui Dumnezeu, numai ticălosul om nu ştie când va veni la dânsul înfricoşata moarte şi sfârşitul zilelor lui.

Pentru aceasta s-au rugat şi marele proroc şi împăratul David la psalm 38, stih 5, zicând: spune, Doamne, sfârşitul meu şi numărul zilelor meale cât iaste, ca să ştiu de ce mă lipsesc eu. Iată cu palma măsurate ai pus zilele meale. Dară Dumnezeu ce-i zisă? Îi zisă aşa: omule, fii gata că nu ştii când te va împresura moarté şi în ce te va afla, întru aceia vei fi giudecat.[7]

Şi aceasta nu o ştii, ticăloasă oame, când vei muri: astăzi sau mâne sau diminiaţa sau sara sau la miiază noapte sau până în cântatul cucoşilor. Căce moartea vine fără de ştirea noastră, leşuindu-ne. Pre unii îi apucă moarté bând şi veselindu-să, la uni[i] vine de-i loveşte odihnindu-să în aşternuturi moi şi dormind. Pre alţii îi apucă la mese mari şi dezmerdându-se cu priiatinii lui cei dragi şi iubiţi cu tot feliul de zicături veselindu-să. Pre alţii îi loveşte la bătrâneţe nepocăiţ. După alţii umblă în vremé tinereţilor, când le iaste mai drag a trăi în lume şi aş petrece viiaţa lor. Pre alţii îi apucă moartia făcând păcate, la alţii vine moarté într-acela ceas când ar vré să trăiască mai bine întru această viiaţă în bogăţii, în mândrii. Pre alţii îi apucă moarté când să îmbogăţesc şi să îmbogăţăsc cu strâmbul şi să împodobăsc cu toate frumseţile aceştii lumi mincinoasă. Şi mulţi, nădăjduindu-să bunătăţii lumii şi norocului celui trecători şi mincinos al lumii, mi-i s-au înşelat şi sufletul lor ş-au dat muncilor vecinice.

Deci, ticăloasă omule, iani caută binişor dintru acé desfătare multă a celor mai nainte sau din bogăţiile lor ce să află acum, unde s-au pus vitejiia lor? Au nu i-au stricat şi pe aceia pământul? Unde sint acum feţile cele frumoasă şi împodobite, unde sint acum ochii cei negri, unde sint acum sprâncenile cele ghizdave, unde este acum părul cel cheptănat şi împletit cu multă măestrie? Feţile acelé frumoasă au n-au putredit în pământ? Ochi[i] acei negri au nu i-au întunecat moarté? Sprâncenile cele ghizdave au nu s-au făcut întru grozăvie? Părul cel cheptănat au nu l-au încâlcit acum vermii? Unde sint acum gurile cele cu bune versuri, au nu le-au amorţit acum moarté şi nu să mai aud? Unde sint acum cai[i] cei împodobiţi cu rafturi, au nu s-au furat de cumplita moarte şi s-au adus şi s-au adăvăsit?

O, dragii mei, iubiţi creştini, dară că ce ne mai învăluim în deşert întru această lume deşartă şi amăgitoare, de vre[me] ce ne ia moarté toate de la noi? Ce mai trudim în zadar de vreme ce nu este nemică al nostru într-însa? Că ce ne ostenim în deşert dacă nu ne putem lua nemica cu noi din osteniala şi binele nostru? Ce de vreme ce rămân aicea toate de la noi, aicea trebuiaşte să le cheltuim bine, ca să le aflăm acolo comori nesfârşite în veci, unde furi[i] nu le pot fura, acolo unde

[7] **Urmează un text inspirat de *Pseudo-Apocalipsul lui Ioan*.**

rugina nu le strică, acolo unde moliile nu le mănâncă, acolo să cade să [le] trimitem, ca să le găsim.

Deci, cum să cade să le trimitem acolo? Adecă să le cheltuim aicé la sfânta biserică, să dăm săracilor, să facem milostenie după cât ne va fi puteré şi alte lucruri bune, căce acolo bune soţii vei afla pre săracii aceia pre carii i-ai miluit aicé, acolo mari daruri vei găsi sfintele liturghii. Nu te siliaşte sfânta scriptura, omule, să dai tot ce ai pentru sufletul tău, ce numai cât îţi va fi cu voia şi ce-ţi va fi din munca ta cea driaptă, iară nu din apucături nedrepte şi din jefuiri, că acelé nu sînt ale tale, ce sînt ale acelora care s-au trudit cu dânsele. Iară noi avem obiciai când dăm ceva milostenie, noi dăm ce nu ne trebue noo şi carele n-i mai urât.

De aicea, fraţilor, voi să vă arăt câteva şi pentru gróznica giudecată, cum va fi de straşnică celor ce nu s-au pocăit şi au murit în păcatele sale şi ce plată vor lua unii ca aceşte şi cei ce n-au făcut milostenie.

Când va veni dreptul giudecător, Domnul nostru Iisus Hristos, întru slava sa şi mii de mii de îngeri împregiurul lui şi cetele sfinţilor împreună cu dânsul, atuncea vor suna trimbiţile îngerilor cu multă veselie şi cu mare jale şi îndată soarele să va întuneca şi luna în sânge să va întoarce şi stelile ceriului vor pica, munţii ca ceara să vor topi şi toate stihiile ceriului şi ale pământului să vor schimba şi toată firea ominiască în clipala ochiului vor învііa şi toţ de o vârstă să vor face. Atuncea nu va fi unul mai frumos, altul mai grozav, acolo nu va fi mai puternic împăratul decât ostaşul, acolo nu va porunci boiariul robului său, acolo nu va fi mai cinstit stăpânul decât sluga lui, atuncea nu va putea mai mult bogatul decât săracul, atuncé vor suspina toate limbile pământului cu mare jale, bătându-şi chepturile sale. Oh, vai mie, ce ceas va fi atuncea când vor alerga îngerii cei de foc în toate marginile pământului, aducând toate neamurile la Ierusalim, la Valia lui Iosafat, la casa plângeri[i], la locul de întrebare, la răspunsul cel înfricoşat, înaintia giudecătoriului celui drept şi gróznic. Atuncea ticăloşii de noi vom sta toţ goli de faţă şi zapisele păcatilor noastre legate la grumazii noştri. Ah, amar noo, osindiţilor, ce frică, ce groază, ce spaimă a fi atuncea asupra păcătoşilor când cărţile să vor deschide, faptele noastre [să] vor arăta înainté îngerilor, păcatele să vor ceti înainté a tot neamul ominesc. O, ce ruşine va fi atuncea păcătoşilor !

Atuncea despre toate părţile vei avé mare strâmtoare şi groază: despre Dumnezeu blăstăm cu urgie, despre îngeri vădiria faptelor, despre sfinţi mustrare, despre cunoscuţii tăi ruşine, despre diiavoli pără, despre muncile de veci usturime. Atuncea vei blăstăma leané ta, atuncea vei afurisi bogăţié ta, atuncea te va mustra nemilostiviré ta, atuncea vei vidé pre cei ce i-ai năpăstuit pârându-te, atuncea vei vidé pre cei ce i-ai ocărât ocărându-te, atuncea vei vidé pre săraci mustrân-du-te, atuncea vei vidé pre cei ce i-ai dosădit năcăjindu-te. Unde va fi atuncea sumeţiia ta?

Atuncea marea ca untul de lemn va arde. Atuncea pământul ca

unsoaré va fierbe şi să va mistui. Atuncea îndată să va ivi sfînta cruce întru înălţimé şi împregiurul ei gloate de heruvimi şi de sarafimi încungiurându-o şi cu versuri de cântări nespus cântând şi lăudând pre Domnul Hristos cel ce de bună voe au priimit a pătimi pre dânsa. Atuncea vor vidé, vai de ei, cei ce o ocărăsc şi o hulesc şi cei ce suduesc sfânta cruce. Căce când să va arăta sfânta cruce în văzduh, îndată [...[8]]ărători[i] să vor pogorî întru adâncurile tartarului, didesuptul pământului, în matca focului nestâns, întru loc cu diiavoli şi jidovi[i] ceia ce l-au răstignit pre Domnul HDupă aceasta îndată va pogorî straşnicul scaun cel de giudecată şi să va aăeza la locul cel de răsplătire drepţilor şi spre osindire păcătoşilor şi câtu-i clipala ochiului aşa degrabă va veni şi acel fulger, a doo faţă a Sfintei Troiţe, Domnul nostru Iisus Hristos, şi să va aşeza întru acel scaun înfricoşat şi toate cetele îngereşti şi toţ sfinţii împre-giurul lui şi sfinţii apostoli vor şedé pre doosprăzece scaune împreună cu Hristos şi vor giudeca toate limbile pământului. Atuncea vor plânge toate siminţiile omineşti, atuncea şi sfinţii vor sta cu frică, aşteptând gróznicul glas cel cu străşnicie a lui Iisus Hristos.

Atuncea va striga cu mare glas spre driapta sau cătră cei sfinţi şi drepţi şi, blagoslovindu-i, le-a zice cu glas dulce: veniţi, blagosloviţii Părintelui meu, de moşteniţi împărăţiia ceriului care am gătit voo din începutul lumii, veniţi cetele postnicilor, veniţi ósté mucenicilor ceia ce aţi vărsat sângele pentru numele meu, veniţi săhastrilor, veniţi călugărilor ceia ce v-aţi topit trupurile cu posturile şi cu privigherile şi cu rugăciunile cele din toate nopţile, veniţi voi oameni[i] mei cei milostivi de vă îndulciţi în veci întru împărăţiia mé, căce că m-aţi văzut gol şi m-aţ îmbrăcat, sărac şi v-au fost milă de mine, flămând am fost şi mi-aţi dat de am mâncat, însetoşat şi m-aţi adăpat, în temniţe şi m-aţ căutat, bolnav am fost şi aţi venit la mine de m-aţ mângâiat. Şi iară va zice către dânşii: fraţii mei şi priiatinii mei, slugi bune şi credincioasă, întraţ întru bucuriia Domnului vostru. Atuncea vor merge drepţii cu mare veselie întru desfătarea binelui de veci întru împărăţiia ceriului, în binele cel neîncetat.

După aceasta va căuta straşnicul giudecătoriu spre stânga lui cu mare mânie spre cei păcătoşi şi va răcni strigând cu mare urgie asupra păcătoşilor şi va zice: duceţi-vă de la mine, blăstămaţilor, în focul nestâns, în muncile de veci, căce m-aţi văzut gol şi nu m-aţ îmbrăcat, flămând şi nu mi-aţi dat să mânânc, setos şi nu mi-aţ dat să beu, în temniţe şi nu m-aţ căutat, bolnav am fost şi nu aţ venit la mine. Atuncea groază şi frică va cuprinde pre cei păcătoşi şi vor sta toţi tremurând şi vor începe a plânge cu mare jale şi vor grăi: oh, vai de noi, osindiţii şi blăstămaţii ! O, munţi şi dealuri, picaţ acum asupra noastră, măguri înalte surpaţi-vă şi ne astupaţi de vii, deşchide-te mai în sârg pământule şi ne înghiţ pre

[8] **Lipsă colţul filei.**

noi păcătoşii ! Atuncea mare jele, mare plângere, mare obidă va fi păcătoşilor, că vor vidé pre cei drepţi mergând în rai cu îngerii întru bucurie şi pre dânşii să vor vidé trimiţindu-să în iad întunecos, în muncă şi în usturime, în văpaia focului nestâns, cu diiavoli[i] la un loc. Atuncea vor vidé marea cé de foc clocotind cu multă usturime şi aşteptându-i pre ei şi într-acela ceas va crepa pământul înaintia lor de-i va înghiţi cu trupurile şi cu sufletele de vii pre toţ şi în clipala ochiului să vor afla didesuptul pământului, în iadul cel întunecos, împreună cu diiavolii, muncindu-să în veci şi niceodată nu vor mai vidé lumină sau lineşte, că-ş va lua Dumnezeu mila de spre dânşii.

Pentru aceasta şi noi, fraţilor, auzind unile ca aceste, să ne aducem aminte de acele munci cumplite, să ne nevoim să facem fapte bune, ca să nu ne apuce moarté fără pocăinţă. Căce ceasul morţii nimene nu ştie când vine asupra noastră. Căce acesta carele şade acum mort înaintia noastră încă n-au ştiut că-l va împresura această călătorie aşa fără de veste, că ş-ar fi cerut ertăciune de la noi de la toţ şi s-ar fi gătit de această cale mai înainte. Iară acum el să grijeşte cu sufletul de altă lume şi ce vede nu poate să se întoarcă la noi şi să ne spue. Că mare frică şi cutremur i s-au tâmplat lui astăzi, care niceodată nu l-au mai avut. Ce numai zice cătră noi aşa în cugetul său: ertaţi-mă, o, dragii mei părinţi, ertaţi-mă iubiţii mei fraţi, ertaţi-mă bunii mei priiatini şi cunoscuţii mei, ca pentru rugăciunile dumilor voastre doară să va milostivi bunul Dumnezeu şi mă va erta şi dumniavoastră încă veţ dobândi ertare de la Domnul nostru Iisus Hristos, a căruia e măriré în vecii vecilor, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3778, *Miscelaneu*
F. 31v-43r: *Cazania a patra la oameni morţi, la mijlocul popasurilor, pentru muncile iadului şi pentru deşarta viaţă [a] lumii şi mincinoasăle ei lucruri şi pentru ca să cunoaştem ce ne facim şi ce sintem, de la care nu s-au folosit cei ce au umblat întru deşărtăciunile ei şi pentru gróznica giudecată, cum va fi*
Copist necunoscut; provenienţa: Moldova

4. *Cazanie la oameni morţi*

Textul tipărit

***Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, f. 216r-219v**

Scrie Sfântul Iacov apostol în 4 capete, stih 14, zicând: ce-i viaţa voastră? Aburu-i, carele să arată puţin şi apoi piiare.

Sfântul Iov patriarhul, în cartea sa, în 14 capete, stih 1, aşia grăiaşte zicând: omul ce să naşte din muiare, scurtă i[-i] viaţa, iară de scârbe îi bogat.

A doao, viaţa sufletiască care iaste pentru credinţa în Iisus Hristos, Domnul nostru, cum zice Pavel apostol la Galateani în 2 capete, stih 20: cu Hristos mă răstigniiu, iară viez, ce nu mai mult eu, ce viiază în mine Hristos; iară viaţa care viez acum în trup, pren credinţa Fiiului lui Dumnezău viezu-o, cela ce mă iubi pre mine şi să deade pre sine pentru mine.

Întru învăţătura aceasta înţăleage apostolul doao vieţ: una ceia trupască, prin care ni să cade a ne lupta înpro...[1]

Cópii

1. Sibiu, Biblioteca "Astra", CM 26, *Miscelaneu*
F. 2r-3v; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

2. Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică "Sextil Puşcariu", Ms. 9, *Miscelaneu*
F. 3r-9r; *Cazanie la oameni morţi*
Datare: 1715
Copist: Popa Ion din Petrid (judeţul Cluj)

---

[1] **Doar acest fragment mi-a fost accesibil, prin intermediul unei reproduceri a f. 216r publicate de Florian Dudaş în *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului*, vol. II, Oradea, 1986. Nu am întâlnit încă personal un exemplar al *Molitvelnicului* bălgrădean care să conţină filele pe care a fost imprimată această a patra cazanie. Un astfel de volum, păstrat la Biblioteca Universităţii "Attila József" din Szeged, a fost semnalat de Varga András în *Régi magyar nyomtatványok 1700-ig. Katalógus*, Szeged, 1991, p. 95, nr. 341, *apud* Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, 1998, p. 80-81.**

3. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*
F. 140v-142v; *Ertăciune la oameni morţi*
Datare: 1732-1735
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

4. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5913, *Miscelaneu*
F. 191r-193v; *Cazanii la oamini mare şi la coconi cei mici morţi*
Datare: 1736
Copist: Popa Ion Lengher din Ţara Leşască, şezător în Chiraleu, judeţul Bihor

5. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga", Ms. 3202, *Miscelaneu*
F. 8r-v: *Ertăciune la oameni morţi şi la nemişi* (lipsă sfârşitul)
Datare: secolul XVIII, după 1784
Copist: dascălul Toader de la Unguraş, judeţul Sălaj

6. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 591, *Miscelaneu*
f. 1v-5v; *Cazaniia la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

Textul recuperat

Cazaniia la oameni morţi

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 591, *Miscelaneu*, f. 1v-5v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

Scrie Sfântul Iacov apostolul în 4 capete, stih 14, zicând: ce-i viaţa noastră? Aburu-i, carele să arată puţin şi apoi piiare.

Sfântul Iov patriiarhul la cartea sa, în 14 capete, stih 1, aşa grăiaşte zicând: omul ce să naşte din muiarea, scurtă i-i viaţa, iară de scârbe îi bogat.

A doao, viiaţa sufletească care iaste pentru credinţa în Iisus Hristos Domnul nostru, cum zice Pavel apostol la Galateani în 2 capete, stih 20: cu Hristos mă răstigniiu, iară viez, ce nu mai mult eu, ce viiază

în mine Hristos, iară viiaţa care viez acum în trup, pren credinţa Fiiului lui Dumnezeu viezu-o, cela ce mă iubi pre mine şi să deade pre sine pentru mine.

Întru învăţătura aceasta înţăleage apostolul doao vieţ: una cia trupască, prin care ni să cade a ne lupta înprotiva păcatului; a doao: viiaţa cia după fire, care în puţină vreame trăiaşte şi numaidecât piiare, cumu-i aburul.

Întrebare: ce iaste aburul?

Răspuns: aburul nimică nu-i altă ce aburul străluceşte dintru căldură afară. Deci au să înalţe pentru căldură sus în planitele ceriului, au în gaurile pământului ceale ascunse să bagă sau [în] despicăturile peşterilor să închide. Care deaca nu poate răzbi afară, iar el după fire face cutremur de pământ, care pre gaurile pământului ceale stremte ca prin sită să slobod şi numai câtu-i clipala ochiului să văd şi îndegrabă pier. Tocma aşia iaste viiaţa omului cia cu întristare. Iacov apostol, în 4 capete, stih 14, aşa greiaşte: Ce iaste viiaţa noastră? Aburu-i care să arată puţin şi apoi piiare. David împărat şi proroc, mirându-să de viiaţa omului, acestia zice în psalmii săi 38, stih 6-7: iată, o palmă ai pus zilele meale şi vreamia mia ca o nimică-i înaintia ta. Însă toate sânt deşertăciune, tot omul ce-i viu cu adevăr numai chip îmblă omul. Însă în deşert să învăluiaşte, adună şi nu ştie cui strânge. De care lucru şi sfântul Iov patriiarhul, în 13 capete, stih 25, aceastia zice, cum că aşia iaste viiaţa omului ca şi frunza leamnelor carea o suflă vântul în toate părţile sau ca un vânt reapede.

Oca dintâi a aceştii ştiinţe aceasta iaste: că cum fu omul cel dintâi numai în puţinia vreame întru viiaţa raiului, într-acesta chip tuturor rămăşiţelor după dânsul viaţa în ceastă lume foarte în puţinia vreamia ţine. Ce întrânsia deşi veade cineva vro bunătate sau vro desmierdăciune, numai aceasta iaste precum zice prorocul David în psalmii săi 89, stih 5: zilele anilor noştri în carele viem 70 de ani, iară de vom fi mai în puteare 80 de ani, şi fala lor iaste osteneală şi dureare, că treace curund şi zburăm.

A doo ocă: precum nu să poate afla în abur nice o tărime, într-acesta chip şi în viiaţa omului nice o linişte nu să află.

A treia ocă: până nu începe aburul a să rădica în văzduh, până atuncia nu să aşază. Într-acesta chip şi omul, după ce să naşte şi să rădică spre viaţa ceştii lumi, după aceaia petreace întru toate întristările lumii aceştiia, a boalelor şi a gândurilor celor aprinse şi aţiţate de valurile aceştii lumi, până ce să desparte şi de lume şi putreciunii [!] să dă şi în mormântul cel întunecat să închide. Cum vedem astăz şi pre acest (frate al nostru) sau (sor[ă]).

Socoteaşte, o, oame şi gândeaşte întru inima ta cum macar ce domniia destoinică sau împărăţie sau crăie până în puţinia vreamia ţine şi deaca să schimbă spre putregiune, numai aburu-i viaţa lui. Faraon mare să rădică întru biruinţa lui, ce numai aburu fu viiaţa lui, că să

înnecă în Maria Roşie cu tot şireagul lui, cum scrie în a doao carte a lui Moisi, în 14 capete, stih 28. Navahodonosor împărat foarte să înălţă întru slava împărăţii sale, ce numai abur fu viiaţa lui, că îndegrabă să schimbă în chip de dobitoc şi cu dobitoacele păştia iarbă la cânp, cum scrie în cartea lui Daniil proroc, în 4 capete, stih 30. Unde iaste domniia lui Codruş marele din Astina? Unde iaste crăiia lui Ţiruş şi a lui Darie, banii şi bogăţiia lor care cu dânşii depreună au trecut? Unde-s viteajii lui Alexandru cei care multe ţăr biruia şi multă avuţie de pradă strângia? Numai abur fu viiaţa lor ! Unde iaste bogatul cel nemilostiv, cum scrie Luca Evanghelist în 16 capete, stih 19, carele să îmbrăca în urşenic şi în vison şi să ospăta în toate zilele domneaşte? Ce numai abur fu viiaţa lui, până când şi el însuş trecu în chinul iadului. Şi rădică ochii lui, fiind în muncă, văzu pre Avraam de departe şi Lazar în sinul lui. Atuncia el strigând zisă: părinte Avraame, fieţ milă de mine şi trimite pre Lazar ca să întingă deagetul cel mai mic în apă şi să stâmpere limba mia, că mă chinuesc într-această văpae.

Până acum ascultăm direptatia ştiinţei. Ni să ascultăm şi folosul a cunoştinţei ceii sufleteşti. Mulţi oameni sânt care bine înţeleg şi ştiu cumu-i viiaţa lor din ceastă lume, că iaste ca un abur ce treace îndegrabă, şi încă nimică nu gândesc despre viiaţa lor, ce cu frunte înaltă grohnesc spre toate păcatele ceale spurcate şi spre dulceţile ceale păgubitoare a sufletului. Mai gios sânt aceştia cu faptele şi cu credinţa decât păgânii cei de demult. Al doile folos: ne îndeamnă pre noi să nevoim derept aceaia toţ şi să gândim cum sintem toţ ca un abur ce treace îndegrabă.

Direpт aceaia să trăim în ceastă lume cum în toate vreamia să ne aducem aminte cum astăz au mâine numai ce ne caută a lăsa această lume trecătoare. Că vedem supt câte scrâbe şi supărări sântem supuş. Direpт aceaia în vreamia bună să purtăm grije despre viiaţa noastră, să ne gătim până avem lumină, întâi că această lume va treace depreună cu toate dezmierdăciunile şi frămseaţele ei, cum zice Ioan apostol în 2 capete, stih 17.

A doao: să ne depărtăm de faptele ceale reale carele pierd şi trupul şi sufletul, că aceastia închid pre noi afară de împărăţiia lui Dumnezeu, cum zice Pavel apostol la Galateani, în 5 capete, stih 21.

A treia: să ne depărtăm de la soţii ceale reale, că să nu ne vom depărta, parte şi platâ cu dânşii într-un chip vom luoa. Că aşia scrie Ioan Bogoslov în Apocalipsis, în 18 capete, stih 4.

A patra: să ne depărtăm de la necurăţie, să fim întru sfânta şi nesăvârşita viiaţă cia dumnezeiască, că fără de aceaia nime nu va putea vedia împărăţiia lui Dumnezeu. Să fim priimitori cuvântului lui Dumnezeu şi, în inimă ascultându-l, să-l ţinem, că fericiţi ceia ce-l aud şi-l ţin. Că aşia zice bunul vestitoriu evanghelist Luca în 11 capete, stih 28. Şi să fim cuprinşi în rugă, că tot omul creştin rugăciunea îl lămureaşte. Că cu rugăciunea oşteaşte şi ruga iaste omului aripi cu

care poate zbura în ceriu, înaintia lui Dumnezeu şi cu rugăciunea poate vorovi omul cu Dumnezeu. Deci să fim gata cum când să va săvârşi viiaţa noastră cia închipuită aburului şi îndegrabă trecătoare, atuncia cu fericitură să putem agiunge şi noi împărăţiia Domnului Dumnezeu, întru veacii netrecuţ şi nesăvrâşiţ, amin.

Versiune hibridă

Cazanie la oameni morţi

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 100, *Miscelaneu*, f. 218r-224v[2]
Datare: sfârşitul secolului XVII
Copist necunoscut

[2] Textul este reprodus în subcapitolul dedicat celei de-a doua iertăciuni tipărite la 1689.

5. *Ertăciuni la oameni morţi*, f. 220r-221r

Textul tipărit

***Molivelnic*, Alba Iulia, f. 220r-221r**

Cuvintele ce au fost până acum să le tocmim la această vreame de întristare. Ce vom zice altă, cu adevăr, cum au făcut şi cu alţii lumia aceasta întristare, aşa şi cu aces(s)t (cinstit boiariu) sau frate al nostru care acum prin tristarea a mulţi, ce mai de toate a soţului celui de credinţă şi carii au rămas de el pre sărăciia pruncilor, pre carii i-au lăsat cu întristare şi cu jeale până la moarte. Că acest (cinstit boiariu) sau frate al nostru care ne zace înainte mainte cu câteva zile sănătos au fost, ce sănătatia lui în mare boală s-au schimbat, cu alţii au vieţuit şi iată acum au murit.

Acum ce iaste înapoi? Numai aceasta că el nu poate răspunde şi, în boală, cu toţ n-au putut grăi, iară acum grăiaşte cu mine voao. Întâi, de la giupânul *imerec* şi de la tot şireagul neamişilor ş-a boiarilor de cinste, vrând să-ş ia ertăciune de la dumneavoastră, roagă-vă pre voi pre toţ cum, orice ar fi greşit împrotiva dumilor voastre, în toată viiaţa sa, să faceţi bine să-l ertaţi, ca să aveţ şi voi ertare de la Dumnezău. Că cu nimică voia dumilor voastre nu o poate întoarce, ce numai toată mila lui Dumnezău pre voi pofteaşte. A doaoa: şi pre voi purtători de grijă, orăşeani sau săteani, mari şi mici, să roagă, pentru Dumnezău, cum orice ar fi greşit între voi, toate aceastia cu dragostia voastră să ertaţi, ca să să întoarcă şi pre voi pacia şi mila lui Dumnezău. A treia, şi pre voi, voitori de bine vecini şi priiatini, cum oricarii dintru voi oarecând cu cuvântul sau cu fapta v-am scârbit sau v-am supărat, creadeţi-m slăbiciunei omeneşti şi mă rog să mă ertaţ. A patra: ce voiu zice voao, o, drag soţul mieu şi pruncilor miei, cu ce voi mulţămi osteniala voastră? Altă nimică nu vă poci da, ce aceasta zic, cum Domnul să fie cu voi şi creaşteţi în frica şi în slujba lui Dumnezău până veţi fi şi veţi trăi în lume, cum după moarte să luaţi parte de împărăţiia ceriului şi să lăcuiţ în viiaţa de veaci.

Cópii

1. Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică "Sextil Puşcariu", Ms. 9, *Miscelaneu*
F. 9r-11v; *Ertăciuni la oameni morţi*; text păstrat fragmentar; lipsă începutul
Datare: 1715
Copist: Popa Ion din Petrid, judeţul Cluj

2. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 701, *Miscelaneu*
F. 140v-142v: *Ertăciune la oameni morţi*
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

3. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 34-35; *Ertăciuni la oameni morţi*
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba

4. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 591, *Miscelaneu*
f. 6r-7r; *Ertăciuni la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

Versiune hibridă

Ertăciunea omului mort

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 100, f. 151v, 175r-177v[1]
Datare: sfârşitul secolului XVII – începutul secolului XVIII
Copist necunoscut

Cum cuvintele ce-au fost până acuma să le tocmim la această vreame de întristare. Ce vom zice alta, cu adevăr, cum şi cu alţii au făcut lumia aceastia schimbare, aşia şi cu acest frate al nostru care acum pe trestare a mulţi zace mort, ce de toate mai tare a soţului lui celui de credinţe şi a fiilor săi care au rămas de el, pre sărăcie pruncilor lui cărora în viaţa lui veselie le-au fost şi în dezmierdiaciune i-au petrecut în toate buşluialele lor, pre carii i-au lăsat cu întristare şi jale până la moarte. Că acest frate al nostru carele zace înainte cu câteva zile sănătos au fost, ce sănătatia lui în mare boală s-au schimbat; *în bună vrâtute au fost, ce vrâtutia lui în mare slăbiciune s-au înturnat; pre alţii au ajutat, ce acum în mare neputinţă iaste; cu alţii au vieţuit, iară acuma viiaţa lui mortia fără veaste o au scurtat.*[2]

[1] **Diferenţa de pagini se datorează unei neinspirate re-legări a volumului.**
[2] **Acest text lipseşte din versiunea tipărită.**

Acum ce iaste înapoi? Numai aceasta că el nu poate grăi şi, în boală, cu toţi n-au putut grăi. Acum grăiaşte cu mine domniilor voastre. Omul să socoteaşte şi de la toţi vrând să-şi ia zuao bună de la domniile voastre, rog pre toţi cum vare ce are hi greşit în aleanul vostru, în viaţa lui, să ertaţi derept numele lui Hristos, că cu nimică voia voastră înapoi nu poate întoarce. Toată mila lui Dumnezău pre voi pohtiaşte. Rog şi pe voi purtători de cinste săteani şi de pre aiurea, mici şi mari, să roagă pentru Dumnezău cum vare ce are fi greşit între voi, toate aceastia cu dragostia voastră să ertaţi, ca să se toarne şi pre voi pace lui Dumnezău. Rog şi pre voi voitori de bine vecinii, cum vare care între voi cu cuvântul ori cuvântul [!] ori cu fapta aş fi buşluit, creadeţi-mi slăbiciunei omeneşti. Ce să zic voao, o, drag soţul mieu şi pruncii miei săraci ! Acum cu ce vom mulţimi [!] osteneala voastră? Altă voao nu vă poci da, ce aceasta zic: cum Domnul să fie cu voi şi să creaşteţi în frica şi în slujba lui Dumnezău până veţi trăi în lume, cum după moarte voi să luaţi parte de-npărăţiia ceriului, amin.

Iară a fi nu iastia neputinţă într-atâta vreame petrecând în lume împreună cu domniile vóstre acest răpausat să nu fie pre cineva den voi mâniiat cu cuvântul sau cu lucrul, ce n-au putut îngădui c[a] un om de lume şi greşit ce-au fost în lume, deci pentr-această neîngăduinţă rog pre toţi cu numele răpăosatului (imerec) ca să-l ertaţi de vine şi de greşale ce-au greşit lui Dumnezău şi domniilor voastre, să ertaţi lui dintru toată inima voastră pentru Dumnezău, că să roagă fratele vostru ca să vă iarte şi Dumnezău greşalele voastre. Ertaţi cum să cade oamenilor creştini şi să rugaţi Domnul Dumnezău ca să priimească sufletul răpăosatului fratelui vostru întru împărăţiia lui. Că dintr-această lume trecătoare Dumnezău au vrut de i-au luat sufletul ca să-l ducă întru viiaţa de veaci cu svinţii şi cu derepţii şi cu toţi ceia ce slujescu lui Dumnezău din tinereaţe până într-acest ceas. Ce şi pre noi să nu ne părăsască Hristos, fiiul lui Dumnezău. Derept aceaia fraţilor carii v-o adus Dumnezău la petrecaniia acestui mort, mici şi mari, toţi depreună, să faceţi bine să-l ertaţi toţi, deci să fiţi şi voi ertaţi.[3]

[3] **Sub titlul *Rugăciunea la mort, adecă ertăciune*, acest paragraf completează una din cazaniile din Mss 70 păstrat la Biblioteca mitropolitană din Sibiu, f. 57v. Vezi textul în capitolul IV.**

6. *Şi altă ertăciune la oameni morţi*

Textul tipărit

***Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, f. 221v-223v**

Ştiut-au Dumnezău că această lume iaste zăpodia plângerei şi a amărăciunei. Pentru aceaia au zis Dumnezău, prin rostul proorocului David: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi.

A ne mâniia şi a nu greşi încă să ne socotim pentru ce au grăit proorocul. Pentru căce când sintem supăraţ sau învrăjbiţ şi neîmpăcaţ cu fraţii sau cu vecinii au cu priiatinii noştri, atuncia să nu aşteptăm să apue soarele întru mâniia noastră. De care grăiaşte şi Pavel apostol cătră Efes, în 4 capete, stih 26. Că şi Domnul Hristos zice, la Mathei în 7 capete, stih 12, că de veţ erta oamenilor greşialele lor, erta-va şi voaă Părintele vostru cel din ceriu, iară să nu veţ erta oamenilor greşialele lor, nici Părintele vostru nu va erta voaă greşialele voastre. Deci, fraţilor creştini, deaca zice Hristos să ne împăcăm, iară noi să nu aşteptăm să ne apuce moartea întru mâniia noastră. Că întru ce ne va găsi moartia, întru aceaia ne va giudeca Dumnezău. Că vezi că zice Hristos, la Mathei în 5 capete, stih 23: când duci darul tău la oltariu şi acolo-ţ vei aduce aminte că fratele tău are ceva alian pre tine, lasă acolo jirtva ta înaintia oltariului şi pasă întâi de te împacă cu fratele tău. De-acicia putem cunoaşte că până nu vom avia pace şi dragoste cu fraţii noştri, până atuncia nu ne va fi priimită nice rugăciunia, nice postul, nice jirtva, nice toate bunătăţile câte am face înaintia lui Dumnezău.

Pentr-aceaia şi acest frate al nostru (sau boiariu), ţinutu-s-au a avia pace cu toţ. Iară adevărat că oarecine nu să naşte într-această lume, acela nu rămâne cu greşală unul altuia. Pentr-aceaia şi acest frate al nostru, la sfârşitul vieţii sale, aşa au grăit: vecinii miei şi dragii miei fraţi, ştiţi că până eri-alaltăeri am fost şi eu între voi cu podoaba ochilor şi cu frămseaţia obrazului, iară astăzi sânt fără vedearia ochilor şi fără frămseaţia obrazului. Şi până eri-alaltăeri cu glas şi cu limbă am fost m [!?], iară astăzi fără glas şi fără limbă sâmt. Mânule şi picioarele veştejite-m sânt, că cu grabă mi-au venit ceasul morţii meale, neaducându-mi aminte şi nepricepându-mă, că n-am ştiut că-m va trimite Dumnezău ceasul morţii aşa cu degrabă, c-am vrut îmbla pre la dumneavoastră de mi-am vrut ceare ertăciune. Că doară am supărat sau am obidit pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să mă ertaţ, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău. Că de astăzi înainte nu mă veţi mai vedea, nice veţi mai grăi cu mine. Că eu mă duc înaintia Domnului mieu şi înaintia giudeţului celui înfricoşat, unde nu iaste făţărie şi vor sta toţi cu faptele sale aseamenia, slugile şi domnii deîmpreună, vor sta împăraţii pământului şi voinicii şi mişeii cu bogaţii, bătrânii şi tinerii: toţi cineş pentru păcatele sale să vor giudeca. Deci

mie încă mi-i asta acolo: au mă voiu spăsi, au mă voiu osândi. Ce iară mă rog, întâiu lui Dumnezău şi domniilor voastre, fraţilor, pre mine să mă ertaţ, ca să fiţi şi voi ertaţ de Dumnezău. Că pre mine greu nuor şi întunecat m-au cuprins şi m-au acoperit şi eu nu voiu mai vedia podoaba aceştii lumi, nice frămseaţa codrilor, nice a munţilor, nice florile câmpilor, nice lumina soarelui şi nu-m poate folosi nime, nice-m poate agiuta: nice părinţ, nice fraţ, ce astăzi îm iaste a întra în mormântul mieu şi faţa trupului mieu cu pământ şi cu ţărnă să va acoperi şi oasele meale viermii le vor răsipi, iar trupul mieu pământ să va face. Iară sufletul mieu înaintia lui Dumnezău va mearge să dia samă. Deci astăz iaste zuoa aceaia şi ceasul acela.[1]

Deci întâi mă rog soţului mieu celui de căsătorie, cu carele am trăit de când ne-am luoat până astăz. Fiind lumia plină de scârbe şi de dezmierdăciuni, ne-am supărat unul pre altul, cu voe sau fără de voe. Gândit-am să mai trăim într-această lume, să ne vedem fiii fiilor noştri ca sădiria maslinilor prin pregiurul measei noastre şi să ne mângâem. Deci iată viind porunca lui Dumnezău ceaia ce cuprinde pre ceriu şi pre supt ceriu, pre pământ şi pre supt pământ, cuprinsu-m-au şi pre mine în vreame ce nu m-am gândit. Pentr-aceaia mă rog să faci bine să mă erţi, să merg ertat înaintia lui Dumnezău.

A 2[-a]. Mă rog iubiţilor miei fii şi fiice carele am silit a vă feri de foc şi de apă şi de toate răutăţile trupeşti şi sufleteşti, trăgându-vă nădiajdia să-m fiţi toiag de răzimat în vreamia bătrâneaţelor meale. Deci învăţindu-vă şi dojenindu-vă, de multe ori v-am supărat. Deci acum vă las în mila lui Dumnezău să vă înveţe şi să vă grijască şi mă rog să faceţ bine să mă ertaţ, să merg ertat înaintia lui Dumnezău.

A 3[-a]. Mă rog fraţilor şi surorilor şi a tot neamul mieu, carei vă aflaţi aici la petrecaniia mia şi carei nu vă aflaţi, să faceţ bine să mă ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţ de Dumnezău.

A 4[-a]. Mă rog tuturor boiarilor, orăşeani sau săteani, carei cu acest prilej de întristare vă aflaţ aicia la această îngropăciune, să faceţ bine să sloboziţ câte doao-trei cuvinte de ertăciune şi să ziceţi: Dumnezău să-i iarte păcatele şi să-i ducă sufletul în loc de odihnă.

Cópii

1. Sibiu, Biblioteca "Astra", CM 26, *Miscelaneu*
F. 2r; [*Ertăciune la oameni morţi*]; s-a păstrat doar un scurt fragment cu finalul
Datare: începutul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Treznea, judeţul Sălaj

[1] **Text inspirat de sluba prohodului, care circula deja sub forma unei iertăciuni independente.**

2. Alba Iulia, Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe, nr. inv. 244, colligat (*Molitvelnic*, Târgovişte, 1713, primele trei cazanii din anexa *Molitvelnicului* bălgrădean de la 1689 şi un corpus manuscris de molitve şi ectenii)
F. 7v-10v; [*Ertăciune la oameni morţi*]
Datare: prima jumătate a secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Sălciua de Sus, judeţul Alba

3. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 3784, *Miscelaneu*
F. 7r-11v: *Cazanie la om mort*
Datare: 1758
Copist: diacul Filip din Bănişor; provenienţa: Banu, judeţul Bihor

4. Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*
P. 36-38; *Şi altă ertăciune la oameni morţi*
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib, judeţul Alba

5. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4458, *Miscelaneu*
F. 83r-85v: *Altă pogribanie iară la morţi*
Datare: 1784
Copist: logofătul Iacov ot Vişoi (judeţul Gorj); provenienţa: Ţara Românească

6. Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*
f. 13r-16v; *Ertăciune la oameni morţi*
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

7. Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. rom. 591, *Miscelaneu*
f. 7v-10v; *Şi altă ertăciune la oameni morţi*
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Jidvei, judeţul Alba

Versiune augmentată

Ertare la oameni morţi

Braşov, Biblioteca Judeţeană, Ms. 459, *Miscelaneu*, f. 147r-151r
Datare: 11 iulie 1741
Copist: logofătul Ion sin popii Mihai; provenienţa: judeţul Mureş

Ştiut-au Dumnezău că această lume iaste zăpodiia plângerii şi a amărăciunii. Pentru aceaia au zis Dumnezeu prin rostul proorocului David: mâniiaţi-vă şi nu greşiţi.

A ne mâniia şi a nu greşi încă să ne socotim pentru ce au grăit proorocul. Pentru căce când sântem supăraţi şi învrăjbiţi şi neîmpăcaţi cu fraţii şi cu vecinii au cu priiatinii noştri, atuncea să nu aşteptăm să apue soarele întru mâniia noastră. De carea grăiaşte şi Pavel apostol cătră Efes, în 4 capete, stih 26, şi Domnul Hristos zice la Mathei, în 6 capete, stih 14: că de veţi erta oamenilor greşalele lor, erta-va şi voao Tatăl vostru cel din ceriu. Iară să nu veţi erta oamenilor greşalele lor, nice Tatăl vostru nu va erta voao greşalele voastre. Deci, fraţilor creştini, deaca zice Hristos să ne împăcăm, noi să nu aşteptăm să ne apuce moartea întru mâniia noastră. Că întru ce ne va afla moartea, întru aceaia ne va judeca Dumnezeu. Că veţi fi citit sau veţi fi auzit de multe ori zicând Hristos prin Evanghelistul Mathei, în 5 capete, stih 23: când duci darul tău la oltar şi acolo îţi vei aduce aminte că fratele are ceva alian pre tine, lasă acolo jertva ta înaintia oltarului şi, mergând, te împacă cu fratele tău şi atunci vino de-ţi dă darul tău. De aici putem cunoaşte că până nu avem pace şi dragoste cu fraţii şi cu vecinii noştri, până atuncea nu va fi priimită nici rugăciunea, nici postul, nici jărtva, nici toate bunătăţile câte am face înaintea lui Dumnezeu.

Pentru aceaia şi acest frate al nostru (sau soră) ţinutu-s-au a avia cu toţi pace, iară nicedecum n-au putut. Că oarecine nu să naşte în lume, acela nu rămâne cu greşală unul altuia. Pentru aceasta, acest frate al nostru la sfârşitul vieţii sale aşa au grăit: dragii mei vecini şi iubiţii mei fraţi, ştiţi că până eri-alaltăeri am fost şi eu între voi cu podoba ochilor şi cu frumseaţea obrazului şi până eri-alaltăeri cu glas şi cu limbă am fost, iară astăz fără glas şi fără limbă sânt. Mâinile şi picioarele veştejite-mi sânt, că cu grabă mi-au venit ceasul morţii meale, neaducându-mi aminte şi nepricepându-mă, că n-am ştiut că-m va trimite Dumnezău ceasul morţii aşa cu grabă, ca am vrut umbla pre la dumniavoastră de mi-am vrut cere ertăciune, şi de la cei ce i-am supărat şi li-am făcut strâmbătate şi orice altă greşală şi am vrut face cu toţii pentru toate pace. Deci fiind cuprins cu această groaznică premeneală sau schimbare, mutându-mă la altă viiaţă, n-am avut vreame precum gândiiam să poci isprăvi. Ce acum cu (u)umilinţă, ca un mai mic de[cât] toţ sau decât toate, mă rog la toată vârsta, bătrânilor ca pă-

rinţilor, bătrânelor ca maicelor, bărbaţilor ca fraţilor, fămeilor ca surorilor, tinerilor şi ficiorilor ca alor miei fii, celor încoronaţi cu stăpânie şi celor de după dânşi[i], înţelepţilor şi proştilor, bogaţilor şi săracilor, la toţ mă rog să mă ertaţ, ca să fiţ şi dumniavoastră ertaţ de Dumnezău.

Că de astăz înainte nu mă veţi mai vedia, nici veţi mai vorbi cu mine, că mă duc înaintia Domnului mieu şi înaintia judeţului celui înfricoşat, la carele nu iaste făţărie. Că ducându-să înainte, îş vor da samă ceneş pentru faptele sale, slugile şi domnii asiamenea vor fi, împăraţii şi ostaşii împreună vor sta, împreună lipsiţii cu bogaţii şi cei tineri judecată vor lua cineş pentru păcatele sale. Aşijderea şi mie îmi iaste a mearge şi a sta acolo: au mă voiu spăsi, au mă voiu osândi. Deci, cucerindu-mă şi ziditorului mieu rugându-mă, împreună şi [do]mni[i]lor voastre, fraţilor, ca ertându-mă pre mine, să fiţi şi dumneavoastră miluiţi cu ertare dumnezeiască.

Că pre mine gre[u] nor şi întunecat m-au cuprins şi m-au acoperit şi eu nu voiu mai vedea podoba aceştii lumi, nici frumseaţea codrilor, nici a munţilor, nici voiu mai mirosi mireazma florilor, nici mă voi mai bucura supt umbra pomilor, fiind ospătat de dulceaţa poamelor, nici verdeaţa câmpilor nu mă va mai mângâia, nici voiu mai privi lumina soarelui, nici voiu mai căuta la razele lunii şi strălucirea stealelor nu mă va mai veseli. Ducu-mă unde părinţi[i] nu-m pot folosi, nice-m pot ajuta fraţii, unde mângâiare de la surori nu voiu câştiga. Astăz iaste sfârşitul lucrurilor meale. Astăz s-au stins făcliia f[a]ptelor meale. Astăz, sărutându-mă, îmbrăţişăz maica mea cea de obşte: groapa. Astăz uşa mormântului mieu să încue şi faţa trupului mieu cu pământ şi cu ţărână acoperindu-să, să va veşteji, şi oasele meale ca o materie pământ[n]-tească să vor deznoda şi trupul pământ să va face. Iară ticălosul mieu suflet înaintea lui Dumnezeu va mearge ca să ia răspuns de ceale ce au făcut când au lăcuit în casa cea trupească pre lume. Astăz au venit zio ş-au sosit ceasul acela. Că zice Ioan Evanghelist în 4 capete, stih 36: şi secerătorul plată va lua şi va aduna rodul în viiaţa veacilor, cum şi sămănătorul trebue împreună a să bucura cu cel ce seaceră. Şi iară acest evanghelist, mărturisind cuvinte de mângăiare, în 6 capete, stih 36-37: tot ce-mi dă mie Tatăl, la mine va veni şi cela ce vine la mine nu-l voiu lepăda afară, că am pogorât din ceru nu ca să fac voia mea, ce voia celuia ce m-au trimis.

Cătră aceasta, prin cuvântul slugi[i] lui Dumnezeu şi sfintei besearicei, mă rog şi [?]dez soţului mieu celui de căsătorie, într-această viiaţă trăind de când ne-am împreunat până astăz, fiind lumea plină de dezmierdări şi de necazuri, cu valuri însărcinată, cu care necazuri şi nevoi fiind şi noi împăr[t]ăşiţi, unul pe altul ne vom fi supărat, cu voe sau fără de voe ne vom fi obidit, cu lucrul şi cu cuvântul unul altuia vom fi greşit, cu ştiinţa şi cu neştiinţa unul pre altul vom fi scârbit. Gândit-am să mai trăim într-această lume să ne vedem fii[i] fiilor noştri şi de [d]ragostea lor să ne bucurăm şi să ne mângâem. Dară fără de

veaste viind porunca lui Dumnezeu, care cuprinde pre ceriu şi pre supt ceriu, pre pământ şi pre supt pământ, cuprinsu-m-au şi pre mine în vreamea ce n-am gândit. De care nevoe şi premejdie temându-mă, n-am putut scăpa. Pentru aceaia, ca unui iubit soţ mă rog să mă erţi, ca să merg dezlegat şi ertat înaintea lui Dumnezeu.

A 2[-a]. Mă rog şi iubiţilor miei fii şi fiice, cu care m-am nevoit zioa şi noaptea, din ceasul naşteri[i] până la ceasul eşirii meale dintr-această lume, de v-am apărat de foc şi v-am ferit de apă şi de alte cărări primejdioase v-am păzit şi de toate greutăţile trupeşti şi sufleteşti v-am străjuit, având nădeajde ca să-m fiţi toiag de răzimat în vreamea bătrâneaţelor meale. Deci, învăţându-vă în tot chipul şi dojănindu-vă cum ca să puteţi trăi în lume, întâiu ca să vă teameţi de Dumnezeu, să îndrăgiţ poruncile lui, ca să vă nevoiţi a plini leagea, a vă feri de tot păcatul, ca să fiţi păziţi de vrăjmaşul văzuţi şi nevăzuţi [!]. Pentru învăţături ca aceastea, de multe ori în loc de-a vă bucura, pentru nepreceaperea, vă veţi fi supărat. Ce acum vă las în mila lui Dumnezeu să vă înveaţe şi să vă griji[a]scă şi la dragoste fiiască mă rog, înălţând gândul la Dumnezeu, de-a pururea zioa şi noaptea vă rugaţi şi pre mine mă ertaţi, ca să merg ertat înaintea ziditoriului mieu.

A 3[-a]. Mă rog fraţilor şi surorilor şi a tot neamul mieu, carii vă aflaţi aici şi carii nu vă aflaţi, să faceţi bine să mă ertaţi, ca să merg iuşurat şi ertat înaintea dreptului judeţ.

A 4[-a]. Mă rog tuturor cinstiţilor săteani şi celor streini, la toată vâ[r]sta, de la cel mai mare până la cel mai mic, carii cu acest prilej la această oră de întristare nu v-aţi pregetat, ce lucrurile v-aţi lăsat şi datornica dragoste aţi arătat şi mai pre urmă de toate cuvântul cel mai de pre urmă lăsând, ziceţ: Dumnezeu să-l iarte şi să-i aşaze sufletul în locul odihnei, a să mângâia de cântecele îngereşti, în mila Sfintei Troiţe, amin.

Versiuni hibride

1) *Cazanie la oameni morţi*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 100; *Miscelaneu*, f. 218r-224v[2]

[2] **Considerată de Atanasie Popa una dintre pietrele de încercare pentru originalitatea cazaniilor tipărite de Ioan Zoba la 1689 şi argumentul suprem pentru demonstrarea că protopopul din Vinţ a publicat doar compilaţii din vechile codice. În realitate, avem de-a face cu o urmare foarte fidelă a versiunii tipărite, augmentarea sa cu un fragment din cea de a patra cazanie tipărită la 1689 fiind dovada clară că datarea textului este posterioară acestei date şi nu anterioară.**

Datare: sfârşitul secolului XVII
Copist necunoscut

Ştiut-au Dumnezău că această lume iaste zăpodia plângerii şi a amărăciunei. Pentru aceaia au zis Dumnezău, prin rostul prooroculuiDavid: mâniiaţi-vă şi să nu greşiţi.

A ne mâniia şi a nu greşi încă să ne socotim pentru ce au grăit proorocul. Pentru căce când sintem supăraţ sau învrăjbiţ şi sântem neîmpăcaţ cu fraţii sau cu vecinii au cu priiatinii noştri, atuncia să nu aşteptăm să apue soarele întru mâniia noastră. Că şi Domnul Hristos zice, la Mathei în 7 capete, că de veţ erta oamenilor greşialele lor, erta-va şi voao Părintele vostru cel din ceriu, iară să nu veţ erta oamenilor greşialele lor, nice Părintele vostru nu va erta voao greşialele voastre. Deci, fraţilor creştini, deaca zice Hristos să ne împăcăm , iară noi să nu aşteptăm să ne apuce moartia întru mâniia noastră. Că întru ce ne va găsi moartia, întru aceaia ne va giudeca Dumnezău. Că vezi că zice Hristos, la Mathei în 5 capete: când duci darul tău la oltariu şi acolo-ţ vei aduce aminte că fratele tău are ceva alian pre tine, lasă acolo jertva ta înaintia oltariului şi pasă întâi de te împacă cu fratele tău şi atuncia vino de-ţ du darul tău la prestol. De-aicia putem cunoaşte că până nu vom avea pace şi dragoste cu fraţii noştri, până atuncia nu ne va fi priimită nice rugăciunia, nice postul, nice jărtva, nice toate bunătăţile câte de-am face înaintia lui Dumnezău.

Pentr-aceaia şi acest frate al nostru (sau sor[ă]), ţinutu-s-au a avia pace cu toţ. Iară adevărat că órecine nu să naşte într-această lume, acela nu rămâne cu greşală unul altuia. Pentr-aceaia şi acest frate al nostru, la sfârşitul vieţii sale, aşia au grăit: vecinii miei şi dragraţii [!] miei fraţi, ştiţi că până eri-alaltaeri am fost şi eu între voi cu podóba ochilor şi cu frămseaţia obrazului, iară astăzi sânt fără vedearia ochilor şi fără frămseaţia obrazului. Şi până eri-alaltaeri cu glas şi cu limbă am fost, iară astăzi fără glas şi fără limbă sânt. Mânule şi picioarele veştejiră, că cu grabă mi-au venit ceasul morţii meale, neaducându-mi aminte şi neprecepându-mă, că n-am ştiut că-m va trimite Dumnezău ceasul morţii aşia cu degrabă, c-am vrut îmbla pre la dumniavoastră de mi-am vrut ceare ertăciuni. Că doară am supărat sau am obidit pre cineva şi nu m-am împăcat. Ce astăzi mă rog tuturor să mă ertaţ, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău.

Că de astăzi înainte nu mă veţi mai vedea, nice veţi mai grăi cu mine. Că eu mă duc înaintia Domnului mieu şi înaintia giudeţului celui înfricoşat, unde nu iaste făţărie şi vor sta toţi cu faptele sale aseamenia, slugile şi domnii depreună vor sta, împăraţii pământului şi voinicii şi mişeii cu bogaţii, bătrânii şi tinerii: toţi cineş pentru păcatele sale să vor giudeca. Deci mie încă mi-i asta acolo: au mă voiu spăsi, au mă voiu osândi. Ce iară mă rog, întâiu lui Dumnezău şi domniilor vóstre, fraţilor, pre mine să mă ertaţ, ca să fiţi şi voi ertaţ de Dumnezău.

Că pre mine greu nuor şi întunecat m-au cuprins şi m-au acoperit şi eu nu voiu mai vedia podoaba aceştii lumi, nice frămseaţa codrilor, nice a munţilor, nice florile câmpilor, nice lumina soarelui şi acum nu-m poate folosi nime, nice-m poate agiuta: nice părinţ, nice fraţ, ce astăzi îm iaste a întra în mormântul mieu şi faţa trupului mieu cu pământ şi cu ţărână să va acoperi şi oasele meale viermii le vor răsipi, iar trupul mieu pământ să va face. Iară sufletul mieu înaintia lui Dumnezău va mearge să dea samă. Deci astăz iaste zua aceaia şi ceasul acela.[3]

Unde iaste bogatul cel nemilostiv, cum scrie Luca Evanghelist în 6 capete, carele să îmbrăca în urşinic şi în vison şi să ospăta în toate zilele domneaşte? Ce numai abur fu viiaţa lui şi să pomeni în iad. Şi rădicând ochii lui, fiind în muncă, văzu pre Adam de departe şi Lazar în sânul lui. Atuncia el strigând, zise: părinte Avrame, fie-ţi milă de mine şi trimite pre Lazăr să-ş atingă deagetul cel mai mic în apă şi să stâmpere limba mia, că mă chinuiesc într-această văpae de foc.

Pentru aceaia să ne aducem aminte cum astăzi au mâne numai ce ne caută a lăsa această lume trecătoare, că vedem supt câte scrâbe şi supărări sântem. Ce să ne gătim până avem lumină. Întâiu că această lume va treace, depreună cu toate dezmerdăciunile şi frămseţile ei. Ce să fim priimitori cuvântului lui Dumnezău şi, în inimă ascultându-l, să ţinem. Că fericiţi-s ceia ce-l aud şi ţin minte. Că tot omul creştin rugăciunea îl lămureaşte, că cu rugăciunia oşteaşte şi biruiaşte pre duhurile ceale drăceşti şi ruga iaste omului arepi cu care poate zbura în ceriuri înaintia lui Dumnezău şi cu rugăciunea poate vorovi omul cu Dumnezeu. Deci să fim gata cum când să va svrăşi viiaţa nóstră cia închipuită aburului. Şi curând triace ! Ce într-această lume să fim cu faptele bune, să putem agiunge şi noi împărăţiia lui Dumnezău.[4]

Deci întâi mă rog soţului mieu celui de căsătorie, cu care am trăit de când ne-am luat până astăzi. Fiind lumia plină de scrâbe şi de dezmierdăciuni, ce oare prin scrâbe sau prin dezmierdăciuni ne-am supărat unul pre altul, cu voe sau fără de voe. Gândit-am să mai trăim într-această lume să ne vedem fii[i] fiilor noştri, să ne mângâem. Deci iată acum viind porunca lui Dumnezău ceaia ce cuprinde pre ceriu şi pre supt ceriu, pre pământ şi pre supt pământ, cuprinsu-m-au şi pre mine în vreamea ce nu m-am gândit. Pentru aceaia mă rog să faci bine să mă erţi, să merg ertat înaintia lui Dumnezău.

A 2[-a]. Mă rog iubiţilor miei fii (şi feate) pre carele am silit a vă feri de foc şi de apă şi de toate răutăţile trupeşti şi sufleteşti, tră-gânduvă nădeajde să-mi fiţi toiag de răzimat în vreamea bătrâneaţelor meale. Deci învăţându-vă şi dojenindu-vă, de multe ori v-am supărat. Deci acum vă las în mila lui Dumnezău să vă înveţe şi să vă grijască şi mă rog să

---

[3] Următoarele două paragrafesunt preluate, rezumat, din a patra cazanie tipărită la 1689.

[4] Se revine la textul iertăciunii tipărite.

faceţi bine, fiii miei, să mă ertaţi, să merg ertat înaintia lui Dumnezău.

A 3[-a]. Mă rog fraţilor şi surorilor şi a tot neamul mieu, carei vă aflaţi aici la petrecaniia mia şi carei nu vă aflaţi, să faceţi bine să mă ertaţi, ca să fiţi şi voi ertaţi de Dumnezău.

A 4[-a]. Mă rog tuturor boiarilor şi săteanilor, carii vă aflaţi aicia la această îngropăciune, să faceţi bine să sloboziţi câte doao-trei cuvinte de ertăciune şi să ziceţi toţi: Dumnezău să-i iarte păcatele şi să-i ducă sufletul în loc de odihnială.

2) *Ertăciune la oameni morţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 47r-63v[5]
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

3) *Ertăciune la prunci morţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/13, *Cazanii la oameni morţi*, f. 63v-70v[6]
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

4) *Cazanie la oameni morţi şi la mueri*

Braşov, Biblioteca bisericii "Sf. Nicolae" din Şcheii Braşovului, nr. inv. 2111, *Carte de doftorie folositoare de suflet*, f. 24r-34r[7]
Datare: 1798
Copist: dascălul Ioan Fogoroşi din Făgăraş; provenienţa: Râuşor, judeţul Braşov

5) [*Iertăciune la oameni morţi*]

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/4, *Miscelaneu*, f. 1r-15r[8]
Datare: în ceputul secolului XIX
Copist necunoscut

---

[5] Textul este reprodus la capitolul XVII.
[6] Textul este reprodus în capitolul XVII.
[7] Textul este reprodus în capitolul XXII, subcapitolul dedicat celei de-a doua cazanii tipărite la 1689.
[8] Textul este reprodus în capitolul XVII.

O nouă generaţie de cazanii

Datate sau, în orice caz, databile în secolul XVIII, anterior anului 1784, când vedea lumina tiparului colecţia de propovedanii funebre a lui Samuil Micu, aceste texte ilustrează nevoia de înbogăţire a repertoriului omiletic, conform aspiraţiilor unei noi generaţii de preoţi cărturari. Cu un discurs mult mai elaborat şi un iz savant, datorită frecventelor apeluri la textele sacre, noile predici îşi propun mai degrabă să educe decât să mângâie. Ele ilustrează, adeseori, o bună stăpânire a mesajului ce urmează să fie transmis, fapt ce permite chiar o restrângere a dimensiunilor textului, mai ales atunci când se procedează la o reformulare cu cuvintele proprii a mesajului vechilor predici, demonstrând larga utilizare a practicii oraţiei funebre în mediul românesc transilvănean.

A) Cazanii la prunci

1) *Cazanie la pristăvirea copiilor creştineşti*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*, f. 88v-89v
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

Scrie la a doo carte a împăraţilor, cap 12. Un lucru preste fire văz în Sfânta Scriptură şi mă minunez: împăratului David i-au fost bolnăvit copilaşul cel dintâi ce avia din Virsaviia şi pentru căci să afla în nevoia morţi[i], era pururea trist şi mâhnit şi nici mânca, nici bia, nici putea niminea să-l mângâe. Iar după ce au murit, zice Sfânta Scriptură, îndată s-au spălat şi s-au uns cu mirosuri şi s-au îmbrăcat în haine luminate şi, mergând în casa Domnului, a dat mulţămită lui Dumnezeu şi eşind afară s-au ospătat şi s-au veselit. De care lucru stau de a mă mira cum putu fi aceasta. Că până era, zice, bolnav mi să cuviiniia să mă mâhnesc pentru el, căci aviam nădejde că mi-l va lăsa Dumnezeu, iar de vreme ce au murit, înapoi nu-l mai poci să-l întorc, ci-m caută mie a merge după dânsul, şi pentru aceia mă bucur că s-au odihnit în Domnul şi s-au mântuit din grijile lumii aceştiia.

Drept aceia zic şi eu cătră dumneavoastră, părinţi[i] acestui prunc, şi cătră celealalte rudenii, să încetaţi întristarea şi să părăsiţi lacrămile, de vreame ce s-au odihnit în Domnul acest cinstit prunc. Căci lacrămile şi întristăciunile nu dau nice un folos morţilor şi pentru aceia au pus legi dumnezeeşti apostoli[i] să nu plângem pre morţi, ce

să-i pomenim la Sfânta Liturghie şi să facem milostenii şi alte faceri de bine pentru ei, că este plăcut înaintea lui Dumnezeu şi li să face mare folos şi multă dobândă sufletelor şi mântuinţă, precum adeverează Sfântul Dionisise Areopaghitul la cuvântul ce face asupra morţi[i]. Rugăciunile, zice, ce să fac la sfintele jertvennice [!] nu numai celor vii, ce şi celor morţi sânt de folos şi pentru aceia şi Sfânta Biserică să roagă neîncetat bunătăţii lui Dumnezeu să lase toate greşalele acestui trup şi să-l odihnească în locul celor vii în sânul lui Avram şi a lui Isac şi a lui Iacov, de unde lipseşte toată grija durerea şi suspinarea. Întru această odihnă să odihnească Dumnezeu şi sufletul acestui prunc ce s-au mutat astăzi din ceste trecătoare la vecinicile lăcaşuri. A căruia este împărăţiia, puterea şi mărirea întru nesfârşiţii veci[i] vecilor. Amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*
F. 185v: *Cazanie la pristăvirea copiilor creştini*
Datare: 1794-1795
Copist: Gheorghe Popovici; provenienţa: Braşov

2) *Cazanie a doa la prunci mici, la mutarea sau pristăviria lor, scoasă din Sfintele Scripturi cu capete şi cu stihuri*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. rom. 103, *Cazanii*, f. 11r-15r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Oame creştine, amarnică iaste moartia şi cu jale a tot rodul omenesc. Iară mai cu de-adins părinţilor de feciori şi de feate, precum vom arăta şi despre sfinţii lui Dumnezău. Că şi ei încă n-au putut răbda pentru moartia fiilor săi. Că aşia scrie (de) prorocul David împărat în a 2 carte a lui Samoil proroc, cap 12, stih 18 şi iară cap 18, stih 33, grăind: [!].

Pravoslavnicilor, când plânsă David proroc de fiul său Avisalom [!], carele era cu muiaré lui Urie, nime nu-l putia să-l mângâe pentru multă durearé şi dragosté ce avia cătră el. Numai atuncia s-au mângâiat şi s-au aşezat că au început a da har şi a mulţămi lui Dumnezău, cap. 18, stih 33, grăiaşte că au plâns şi s-au amărât foarte mult de el, zicând: o, vai de mine, fiiul mieu cel dulce, Avisalom, amar mie fiiul mieu cel drag ! Căce nu putuiu muri mai bine eu de mâna ta decâtu de mâna oştilor meale? O, drag fiiul mieu cel iubit ! Că până nu voiu veni după

tine în groapă, până atuncia nu te voiu putia uita, fiiul mieu !

Şi iarăş, precum au fost şi Iacov patriarhul pentru fiiul său cel mai mic Iosif, cum plânsă de cu amar mare, zicând: vai, vai, dulcele mieu fiiu, Iosife ! Şi-ş spintecă veşmintul său de pre sine până jos şi să îmbrăcă în veşmânt negru de jale. Că aşa scrie la întâé carte a lui Moysi, cap. 37, stih 33, 34, 35. Şi cu amar mare plângia cându-i adusără veşmântul fiiului său, al lui Iosif, crunt şi tot ţiră făcut, ciia alalţi feciori ai lui Iosif, şi-i zisără că o jivină sălbatecă l-au mâncat. Iară părintele său Iacov plângia neîncetat, zicând că plângând va mearge în groapă după fiiul său Iosif.

Şi precum au fost Sfântul Ilie Proroc cu Iliseiu, precum scrie la a 2[-a] carte a împăraţilor, cap. 2, stih 1, 4, 8, grăind: o, câtu-i de dulce cuvântul de tată cătră fii[i] săi, cât nu să pot despărţi unul de altul ! Că prorocul Ilie în trei locuri s-au ertat de cătră Ilisei, sluga lui, când au mers în ceriu, că nu-l ţinia ca o slugă, ce ca pre un fiiu, că oarecând[1] i-au grăit ceva, tot drag fiiul mieu i-au zis. Iară o dată din Ghelgalbul i-au zis: drag fiiul mieu Ilisei, rămâi aicia într-acest oraş. Iară Ilisei zise: viu-i sufletul tău în tine, nu mă voiu despărţi de tine. Iară de altă dată s-au ertat[2] Ilie de cătră Ilisei din Erecova. Atuncia încă-i zise Ilisei: viu-i sufletul tău, nu voiu rămânia de tine nice într-un chip. Şi s-au ertat a treia oară Ilie de cătră Ilisei în câmpul Iordanului, de unde l-au şi răpit Dumnezău în ceriu cu car de foc. Atuncia strigă Ilisăi după Ilie, zicând: dulce părinte, dulce părinte, unde te duci? Că să văzu Ilisăi sângur rămas în loc pustiiu.

Şi iară precum au fost Sfântul Proroc Tovie, că în cartia sa aşia scrie, cap. 14, stih 7, 8, grăind că s-au ertat tată-său de către fiiul său, zicând: drag fiiul mieu Toviaş, iată eu astăz-mâine voiu muri, că vedeare încă m-au lăsat. Iară tu eşi din cetatia Ninevii afară, că Dumnezău va să pustiască Nineviia. Şi de astăzi înainte, fiiul mieu iubit, nu ştiu mai vede-ne-vom au ba. Ce tu, fiiule, fii credincios şi curat, îndurătoriu şi milos de săraci, că Dumnezău va fi tot cu tine. Şi aşia învăţându-l, muri cel bătrân Tovie. Iară fiiul său cu multă jale şi amar plânsă după părintele său.

Ce pentr-aceaia, iubiţii miei fraţi şi a lui Dumnezău creştini, însă mai vârtos voi, părinţilor cei întristaţi şi scârbiţi pentru moartia fiilor voştri, vedeţi, fraţilor, ce pilde frumoasă şi învăţături de folos aducem din Sfânta Scriptură despre Sfinţii lui Dumnezău, când i-au aflat şi pre ei Dumnezău cu aceaste feliuri de scârbe şi supărări. Că ei încă au plâns şi s-au amărât şi s-au întristat foarte tare de moartia feciorilor săi. Şi feciorii după părinţii săi. Că într-această lume, fraţilor, nu iaste bucurie şi vesălie mai mare ca părinţilor de feciori şi de fiice şi nu-i nemica mai dulce decât cuvântul de mamă şi de tată. Iară socotiţi,

---

[1] **lateral, dreapta: *stih 1***
[2] **lateral, dreapta: *stih 2***

creştinilor, şi aceasta, că oare cum ne pare noao că ne sânt dragi fii[i] noştri, iară aşia să ştiţi că-s mai dragi lui Dumnezău încă decât noao. Că noi nu le sântem părinţi, ce numai ca nişte daice sântem pruncilor noştri. Dară Dumnezău le iaste tată şi mumă, că Sfinţiia Sa îi rodeaşte, el îi creaşte, el îi ţine, Sfinţiia Sa îi păzeaşte şi-i fereaşte de rău, Sfinţiia Sa ne dă hrană şi noi a lui agonisită sântem.

Pentr-acea zice dulcele nostru învăţătoriu Hristos la Mathei Evanghelist, cap. [!], stih [!], cu rostul său grăind: lăsaţi pruncii să vie la mine, nu-i oprireţi, că unora ca acestora iaste împărăţiia ceriului. Ce, pentr-aceaia, fraţilor, nu trebuiaşte să plângem şi să ne tânguim preste măsură, ce numai până la o vreame, ca să nu mâniem prea milostivul şi întru tot bunul Dumnezău de ce iaste a Sfinţii Sale. Că nemica Dumnezău nu ia de la noi, ce Dumnezău dintra-i lui ia iară a lui, pre rând, care-i iaste voia, că a lui sântem toţi. Aşia şi acest coconaş al lui iaste, că el l-au făcut şi iară Sfinţiia Sa l-au luoat, ce pentr-aceaia fie voia Domnului deplin, de acum şi până în veacii veacilor, amin.

3) *Cazanie la prunci mici morţi*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, CVR 151, *Molitvelnic*, Alba Iulia, 1689, 7 file manuscrise legate la sfârşitul volumului
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut

[...[3]] zicând aşa:

O, moarte, ce amarnică iaste pomenirea ta ! Aşa cetim în Sfânta Scriptură, că amară iaste pomenirea morţii. Ni să cade, dară, pravoslavnici creştini, să vedem pentru ce iaste amară pomenirea morţii. Cetim în istorii cum că în zilele ceale de demult, în părţile Romei, mai ales în Râm, când murie cineva, avia obiceaiu oamenii, mai ales neamul mortului, de să îmbrăca în haine ca în chip de pele de om mort. Dară pentru ce avea acela obiceaiu? Arăta cum că iaste amară pomenirea morţii, că până nu îngropa mortul, nu lepăda acele haine în chipul peliţii omului mort. Încă şi după ce-l îngropa, părinţii sau frăţiele mortului multă vreame umbla într-aceale haine, ca să arete întristare, să arete obida, să arete că au rămas fără de fiiu, să arete cum că iaste amară pomenirea morţii. Adevărat atuncea amară era pomenirea morţii, că câţi murie, şi drepţi şi păcătoşi, toţi meargea la iad, că încă nu venise răscumpărătoriul Measie, adecă Hristos. Deci câţi proroci, câţi părinţi ai noştri, Avraam, Isaac, Iacov şi alţii mulţi, toţi în iad meargea. Atuncea cu adevărat era amarnică pomenirea morţilor, precum arăta şi

[3] **Text lipsă, din cauză tăierii filei la legare.**

rimleanii când muriia cineva, că iaste amară [pomenirea] morţii, de să îmbrăca în haine ca în chip de piele de om mort.

Iară noi nu facem aşa ca cei din leagea veache, să ne îmbrăcăm aşa. Pentru ce? Pentru că acum nu mai iaste amară pomenirea morţii, că au venit Measiia răscumpărătoriul, ce să zice Hristos, şi ne-au mântuit din pomenirea morţii cea amară şi de supt putearea diiavolului şi ne-au scos dintru întunearec în lumină şi din moarte în viiaţă şi nu mai iaste amară pomenirea morţii, ce iaste dulce şi bună la noi cei credincioşi. Iară la păgâni şi acuma iaste amară pomenirea morţii, pentru că n-au crezut răstignirii Domnului Hristos şi pentru aceia le iaste amară. Iară noaoiaste bună şi dulce moartea. Că aşa zice prorocul David: că moartea cuvioşilor iaste răpaos. Şi iară cântăm în canunul pogrebanii pruncilor că moartea pruncilor iaste o mutare. Aşadară-i bună şi dulce moartea.

Mai bun iaste ceasul morţii decât ceasul naşterii. Fară de-ar întreba cineva cum poate să fie aceasta a fi mai bun ceasul morţii decât ceasul naşterii? Când naşte pruncul, să bucură şi să veselesc toţi, iară când moare, toţi să întristează, toţi plâng şi tânguesc bieţii părinţi că trup şi singe din trupul lor iaste. Precum au plâns şi Maica Preacista pre Domnul Hristos, precum au plâns Iacov şi Rahila pruncii săi, de zice: mă voiu duce la fiiul mieu în grobniţă şi cu amar de aicea înainte voi trăi până la sfârşitul vieţii meale, o, de-aş fi murit eu, fiiul mieu, şi să fii rămas tu ! Poftiam, dară, să fie mormântul tău un pat aşternut mie şi ţie, că murind, voiu muri de dorul tău, fiiule ! Aşa plângea Iacov şi Rahila pre fiiul său, Iosif.

Cuvini-să dară şi voao, părinţilor, a plânge pre fiiul vostru cel ce zace mort acuma înaintea voastră, că de aicea înainte nu veţi mai vedea chipul lui în casa voastră, şezând şi grăind cu voi. Dară cuvine-să voao, părinţi, [a] avea şi veselie, precum am zis şi mai sus, că mai bun iaste ceasul morţii decât ceasul naşterii. Aicea ară putea cineva întreba: pentru ce iaste mai bun ceasul morţii decât ceasul naşterii? Căci când naşte pruncul, să bucură şi să veselesc că s-au născut om în lume, iară când moare, să întristează şi să tânguesc că au trecut om din lume. Aicea vom răspunde pentru ce ni să cade a ne bucura şi a ne veseli mai bine de ceasul morţii decât de a naşterii. Căci când să naşte omul, atuncea în păcate să naşte, să naşte în valea plângerii, să naşte pre pământul amărăciunii, pre pământul truzii. deci, când vine omul în lumea aceasta, toate nevoile să încarcă de dânsul, toată truda, toată plângerea, precum însuşi singur pruncul să arată. Că până iaste în pântecele maică-sa, nu plânge, iară cum naşte, îndată începe a plânge, îndată trebuesc haine. Şi altele multe arată cum că această lume iaste numai valea plângerii şi a amărăciune[i]. Iară când moare omul [...][4]l văd plângând pentru că să duce din plângere în bucurie, din întristare în viiaţă, din viiaţa cea

[4] **Text acoperit la legarea volumului.**

lumească care iaste cu mare plângere şi trudă treace la viiaţa cea îngerească, din pământul amărăciunii să mută, să duce la ceriu, unde stau îngerii pururea cu rugăciuni, cu cântări îngereşti. Duce-să omul din pământul trudii în lăcaşul odihnei. Pentru aceaia iaste mai bună moartea decât naşterea, precum au fost şi Domnului Hristos, căci când s-au născut în lume, îndatăşi Irod căuta pruncul, adecă pre Domnul Hristos, să-l omoară şi până la răstignirea Sfinţii sale goniri şi de la jidovi palme preste obraz au luat şi mai apoi şi moarte. Iară cum au murit şi au înviiat şi după înviiare s-au suit la ceriuri îndatăşi s-au odihnit de toate trudele şi ocările. Pentru aceaia iaste mai bună moartea decât naşterea, însă a Domnului Hristos au fost bună şi naşterea şi moartea, că de nu s-ar fi născut şi murit pentru noi şi acum ar fi ceriul încuiat, şi acum ar fi moşii, strămoşii în temniţile iadului. Aşadară noao iaste mai bună moartea decât naşterea, cum am zis şi mai sus, că moartea cuvioşilor iaste o mutare, adecă să înţeleage că nu murim, ce numai adormim până la zioa judecăţii. Pentru aceaia nu vă întristaţi că au murit pruncul, că n-au murit, ce au adormit, că s-au mutat la loc de odihnă, la loc vederos, unde nu iaste întristare şi scârbă niceodată, ce iaste bucurie şi veselie. Iară fiindcă s-au mutat de aicea şi acum nu-şi poate deşchide gura sa, ce ne-au lăsat pre noi ca, prin rostul nostru, să i să dea cuvântul cel de ertăciune către părinţi, către rodenii şi la toată adunarea, carele grăiaşte şi zice:

Întâiu către dulce părintele său:

Drag tată al mieu prea dulce
Văz că acum mă voiu duce
La tatăl ce m-au zidit
Că aşa mi-au poruncit
De vro doao sau trei zile
Să mă duc în ceriu la sine
Să-mi iau dreapta răsplătire
Cu îngerii la veselie
Ce tu, dulce al mieu părinte
Tatăl mieu cel mult cuminte
Să mă petreaceţi pe uliţă
Până la a mea gropniţă
Că acolo mă voi odihni
Până când îngerii vor glăsui
Şi morţii să vor scula
Într-un loc să vor aduna
La judecata cea dreaptă
Ca tot omul să-şi ia plata
Deci şi mie mi-i [a] aştepta în groapă
Trâmbiţa cea înfricoşată
Iară ţie, iubite părinte
Îţi las doao-trei cuvinte

Să trăeşti în lume cu pace
Precum lui Dumnezeu place
Că nu ştii ceasul când va zice
Prin îngerii cei cu ferice
Vino oame, eşi din lume
Că Domnul te cheamă la sine
Precum veni eri la mine
De m-au luat făr de ştire
Că acum ceasul mi-au venit
Aşa Domnul au poruncit
Ca să mă duc tată de la tine
Să nu fiu cu tine în lume
Dară-ţi mulţămesc că m-ai crescut
Şi de tot răul m-ai ferit
Cu osteneala mâinilor tale m-ai crescut
Întru frica şi porunca lui Dumnezeu m-ai păzit
Şi-ţi poftesc ca Domnul să te spodobască
Împărăţiia ceriului să-ţi dăruiască
Şi pre mine ca să mă slobozeşti cu pace
Cu bulciug bun şi cu ertare
De care noi toţi să zicem aşa
Dumnezeu să-l odihnească şi să-l iarte !

Grăiaşte şi cătră maică-sa aceaste cuvinte:

O, iubita mea maică,
Inima ştiu că ţi sacă
Cu plângere amestecând
Ochii tare lăcrămând
Nu plânge maică de mine
Că mă duc în prea mult bine
La Tatăl, nădeajdea mea,
La Fiiul, scăparea mea
La Sfântul Duh sfinţitoriul
Acolo eu acum mă duc
Unde am dorit de mult
Acolo te voiu aştepta pre tine
Să fii maică cu mine
Unde-i bucurie nespuse
Veselie neajunse
Diacă Domnul aşa au vrut
De sufletul mi-au poftit
Ca să nu mai şez în casă
Împrejur cu voi la masă
Ci voi lua calea şi m-oi duce
O, maica mea cea prea dulce
Pre calea cea mai de pre urmă

Că mai mult nu voiu veni în urmă
Ci tu-i veni după mine
Cu tată-mieu de o soşie
Voi zice acum, dară, maică
Ce eşti cu inima mult sacă
O, mulţămesc maică ţie
Că ai avut grije de mine
De m-ai doicit şi m-ai crescut
Până în vârsta ce sânt
La pieptul tău am zbătut
Şi ţiţele ţi li-am supt
De am agiuns şi am trăit
Cât Domnul mi-au rânduit
Scurtă vreame şi puţină
Cu tine am fost depreună
Poftesc, dară, maică du[l]ce
Să mă slobozi a mă duce
Cu bulciug de ertăciune
De aici dintr-această lume
De care noi toţi să zice aşé
Dumnezeu să-l odihnească şi să-l iarte !

Grăiaşte şi către fraţi şi către [!] surori cu aceaste cuvinte

Dragii miei fraţi şi surori
Şi alţii buni voitori
Aş fi vrut a mai rămânea cu voi
Dară moartea mau luat de la voi
Ce voiu zice: n-am ce face,
Că Domnului aşa-i place
Că cum au vrut aşa au făcut
Dacă i-am aşa plăcut
Ca să mă mut de la voi
Dragii miei fraţi şi surori
Poftesc dară ca să mă ertaţi
Care sinteţi cu mine fraţi
Să mă duc cu ertăciune
Dintre voi din ceastă lume
De care noi toţi să zicem aşa:
Dumnezeu să-l odihnească şi să-l iarte !

Grăiaşte şi către unchi şi mătuşi

Dragii miei unchi şi mătuşi
Carii vă aflaţi aici
Şi într-altă parte duşi în cale
Sau sinteţi departe într-alte sate
Şi n-aţi venit că n-aţi putut
Precum eu am vrut şi am poftit

Ca să fiţi cu toţi de faţă
Al mieu niam cu dulceaţă
Veri şi cu verişoare
Care sinteţi într-această lume
Să-mi iau la toţi ertăciune
Că mă duc dintr-această lume
Poftesc dară ertăciune
La tot neamul şi frăţie
Să mă sloboadă cu pace
Că aşa lui Dumnezeu place
Ca să fiu de toţi ertat
Să mă duc fără de păcat
Înaintea Sfinţii sale
De la voi, fără de jale
De care noi toţi să zicem aşa:
Dumnezeu să-l odihnească şi să-l iarte !

Grăiaşte şi către toţi vecinii

Fiţi, dară, şi voi vecini fericiţi
Care vă aflaţi aici
Aicea şi într-acest sat
Coconaşi dea-l mieu stat
Că cu voi am petrecut
Cât Domnul mi-au rânduit
Aşi fi vrut a mai trăi cu voi
Dară moarté m-au luat dintre voi
Ce voim zice: n-am ce face,
Că Domnului aşa-i place
Fiţi, dară, toţi cu sănătate
Pe Sfinţiia sa rugând pentru păcate
Că mă duc acum, mă duc
De unde nu voi înturna mai mult
Ce-mi luaţi trupul, nu-l lăsaţi
Ce-l duceţi şi-l îngropaţi
La casa cea întunecată
La a mea groapă gătată
De la casa cea trupască
Până la cea sufletească
Trupul dându-se fiinţii
Făcând oraţiia deplin
Şi să ziceţi toţi: amin !

Şi Tatăl nostru carele eşti în ceriuri

B) Cazanii dedicate unor categorii de defuncţi delimitate pe criterii sociale, morale şi profesionale

1) *Cazanie la petrecania omului mare şi de cinste, din Sfintele Scripturi culeasă*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 103, *Cazanii*, f. 1r-4v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Precum scrie Petru apostol în a 2 carte, cap 3, stih 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, grăind: o, câtu-i de trecătoare lumea aceasta şi în nemica nu iaste stătătoare, ce încă în multe chipuri iaste schimbătoare !

Pravoslavnicilor creştini, întâiu ne învaţă că vor veni în zilele de apoi oameni nebuni, batjocorind lucrurile lui Dumnezeu cu cuvinte deşearte, zicând: unde-i venirea lui Dumnezeu? De când a început Dumnezeu această lume tot aşa [...][5] cât părinţii noştri dintr-această lume [...] tot aşia a rămas şi petreace. Ce aceaste [...] după voia oamenilor. Şi nu ştiu nici [...] ceriul şi pământul încă din cuvântul [...] pământul spre apă şi aceasta [...] scrie [...] Dumnezău înnecă lumia cu apă şi o pierdu. Iar acuma, creştinilor, ceriul şi pământul cu acelaş cuvânt spre foc le ţine, la zioa judeţului, spre perirea oamenilor celor răi. Şi să ştiţi fraţilor că o mie de ani la Dumnezău sânt ca o zi şi o zi ca o mie. Că Domnul nu va zăbăvi, oarecum le pare unora. Ce Domnulu-i răbdătoriu foarte, nevrând nimené să piiară, ce să vie toţi la pocăinţă.

Că în al 10 stih aşa zice Domnul: că voi veni ca furul noaptia, în care zi nimené nu să va nădăi, pre cercarea aceştii lumi, să o cearce cu foc. Atuncia va treace lumia aceasta cu [...] scârşnire şi cu ţipet, într-acela chip cât şi [...] ceriului să vor topi de căldura focului [...] [pământ]-tul va arde cu toate fa[p]tele ce-s pre el [...] va sfârşi lumea aceasta. Pe[n]tr-aceaia, o, [...] să nu să nădăjduiască în lumia (în luma [!]) aceasta [...], în binele ei, că-i foarte alnică şi [...] scrie Iov Patriarhul, cap 1 [...]de pohte, darurile te jehuiaşte şi, cu ce te îndulceaşte, cu acelé te şi amăraşte. Oh, că te sărută în faţă şi apoi nu are nici o credinţă ! Vai, alnică-i în daruri, celuitoare-i în faţă ! Că cu ce te boereaşte şi te domneaşte, de toate de acealea te fostuiaşte [?] şi cu [ce] te făleaşte lumia aceasta, de toate te huleaşte. În nimica nu te odihneşti într-însa. Pentr-aceaia, creştinilor, nime dar să nu să încrează tinereaţelor, nici bătrâneaţelor, nici bogăţii, nici frumseaţelor, nici veşmintelor, că toate-s trecătoare, toate-s pieitoare şi schimbătoare, nici unule [!] nu-s stătătoare.

Oame, unde iaste acum Aristoatel cel mândru cu mândiia lui?

[5] lipsă text

Precum scrie la întâe carte a lui Samuil proroc, cap. 22 stih [!]. Au Ionătaş cu dragostele lui? Iată numai ce le-au fost a muri şi nemică lumia nu le-au folosit. Precum vedem şi din Cartea împăraţilor întâi, cap. 4, stih 29, grăind: unde-i acum înţeleptul Solomon cu înţelepţiia lui sau Alexandru viteazul cu vitejiia lui, au Samson cu tăriia lui sau lulinuş cu limba cea reapede a lui? Numai ce au murit şi în nemică lumia nu i-au ţinut, ce cu moarte i-au celuit, precumu-i scris la Dan[iil] proroc, cap. 3, stih 1. Şi unde-i Navohodonosor împărat cu polăţile lui, au Boldijariu crai cu ceale scule multe de aur a lui? Precum iaste scris la Daniil proroc, cap. 5, stih 2, 3. Unde-i acum Avisalom cu frumsiaţele lui? Precum iaste scris la Samoil proroc în a 2 carte, cap. 18, stih 33. Pre aceştia pre toţi cu ce i-au dăruit lumia, de toate i-au jehuit. Că această lume pre toţi putearnicii i-au jehuit şi i-au prădat de toate. Că cine au fost mai putearnic decât Samson? Precum să veade din Cartea Judeaţelor, cap. 15, stih 15, carile au omorât cu o frigare o mie de bărbaţi? Şi cum au fost Şamgar carele au omorât cu un corn de bou 700 de filisteani. Precumu-i scris în Cartea Judeaţelor, cap. 3, stih 31. Iar de moartia lor nu s-au putut apăra şi cu moartia şi cu lumia aceasta nu s-au putut viteji, ce lumia i-au împuternicit, lumia i-au jehuit. Deci vezi, oame neînţelegătoriu, câtu-i lumia aceasta de trecătoare şi nestătătoare, ce în toate-i răsipitoare.

Dar tu, oame, pentru ce te încrezi în lumia aceasta aşia tare? Au că eşti astăzi cu viaţă, iar mâne poţi fi mort. Săvai de te-au dăruit astăzi lumé cu multe frumseaţe, ca pre Avisalom, iară mâine poate fi şi al tău trup în puţin. Deci, unde vor fi atuncia, oame, frumsiaţele tale? Vezi, creştine, astăzi lumia te-au dăruit cu mare domnie, iar mâne te poate prăda de toate domniile şi bogăţiile lumia această vicleană, ca şi pre Navohodonosor. Astăzi lumia te-au dăruit cu multă bogătate, iar ca mâni dimineaţă te poate prăda de tot binele, cum a prădat şi pre patriarhul Iov de feciori şi de fete şi de tot binele. Iată astăzi eşti mare şi putearnic şi întreg în lumia aceasta, iar mâne poţi fi prădat de puteare şi de vedeare ca şi pre Samson cându-l prinsără filisteanii şi-i scoasără încă şi ochii. Şi aşa-l batjocori şi-l prădă lumia aceasta. Mai nainte cât era de putearnic în lume, iar apoi cumu-l prădă şi-l slăbi cât îl purta un prunc mic legat şi n-avia nici o puteare.

Aşijderea, creştinilor, şi acest om de cinste (sau boiariu) erialaltaeri au fost tinăr, frumos ca şi Avisalom, fost-au tare putearnic ca şi Samson, fost-au înţelept ca şi Solomon, fost-au bogat ca şi Iov. Iată, lumia aceasta cu toate cu aceaste daruri l-au fost dăruit şi iar lumia de toate l-au fostuit [!] şi l-au prădat. Prădatu-l-au de puteare, de frumseaţe, de bunătăţi. Iată, fraţilor, că el nemică nu poate duce dintr-această lume, numai ce va duce (duce) păcatele, au fapte bune de va avia, una dintr-aceste doao. Că păcatele însămnează Sfânta Scriptură păgubitura de vecie, chin de vecie.

Oh, vai şi amar de aceia oameni carii să însoţesc şi să împrieti-

n[e]sc cu această lume înşelătoare ! Că numai ce să pomenesc celuiţi şi înşelaţi şi dintre îngerii lui Dumnezău afară lepădaţi, de binele lui Dumnezău şi al raiului prădaţi şi urgisiţi, precum au fost Adam şi Eva lepădaţi din raiu pentru neascultarea lor. După unii ca aciia să cade a plânge, căci că au murit de 2 ori. Adevărat că-s morţi, că nici-s cu această lume, nici-s cu ceaialaltă. Atuncia vor plânge cu amar, zicând: vai, vai, lume înşelătoare, cum ne înceluişi şi tot binele ne luaşi !

Dar pentru cei buni, ce-s cu fapte bune, scrie de dânşi[i] Sfântul Ioan Evanghelist, bunul vestitoriu, în 60 cap., stih 9, 10, 11, 12, 13, 14, la Apocalipsi, grăind: după aceaia văzuiu mulţime mare de omeni, aşia cum nime n-are şti numărul lor, dintre păgâni şi din toate rudeniile de oameni şi limbi, stând înaintia scaunului mielului şi îmbrăcaţi în veşminte albe şi stâlpări de finicuri în mânule lor. Şi striga cu glas mare zicând: spăsíe de la Dumnezăul nostru cela ce şade în scaun şi de la miel ! Şi îngerii sta înaintia scaunului şi împrejurul lui zicând: amin ! Blagosloveniia şi slava şi înălţimia mulţămirii şi cinstia şi puteare Dumnezăului nostru în veaci de veaci. Şi întrebaiu cine sânt aceştia? Atuncia-mi zisă mie: aceştia sânt carii au venit din scârbă mare a lumii şi ş-au spălat veşmintele sale şi li-au înălbit în sângele Mielului. Aceştia au petrecut într-această lume cu lacrămi şi cu multe scârbe ca să dobândească aceaia cinste şi acela bine. Că pre unii ca aceştia i-au urât lumia pentru nevoinţa lor ce s-au trudit pentru împărăţiia ceriului, şi ei au urât pre lume pentru viclenşugul şi înşelăciunea ei. Pentru aceia au dobândit binele acela. Care bine şi împărăţie să o dăruiască şi voao, creştinilor, Domnul nostru Iisus Hristos, că a lui iaste măriré în veacii veacilor, amin !

2) *Propovedanie la morţi, la omul mare, aleasă din Sfânta Scriptură cu capete şi cu stihuri*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. 103, *Cazanii*, f. 38v-46r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Scrie Sfântul şi împăratul proroc David în Psalomii săi 104, stih 18, 19, grăind: întoarce-te sufletul mieu întru răpaosul tău, că Domnul bine-ţ feace ţie, că au izbăvit sufletul mieu din moarte şi ochii miei din lacrămi şi picioarele meale din alunecare. Umbla-voiu de acum înaintea Domnului, în pământul viilor.

Pravoslavnici creştini şi a Domnului Hristos ascultători şi de aicia să luom învăţătură spre întrămarea sufletelor şi ertaria păcatelor noastre. Că aşia scrie Sfântul Proroc Isaia, cap. 18, stih 10, 11, grăind,

zisă Domnul: cumu-i pământului hasnă de ploae şi de zăpadă, leage care pre el cât să veseleaşte şi după aceaia toată sămânţa aduce rod şi pâne de hrană flămânzilor, ce ploaia şi zăpada deacă cade din ceriu, iale mai mult nu să mai întorc iară în ceriu, ce pământul le cuprinde şi le amistuiaşte şi pre pământ încă nu rămân în deşert, ce aduc rod destoinic. Aşia va fi şi cuvântul mieu, grăiaşte Domnul, cuvântul carele iasă din gura mea şi cade pre pământ mai mult nu să va întoarce iară la mine în ceriu, nici va rămânea în deşert. Precum scrie şi Sfântul Pavel Apostol la Evrei, cap. 6, stih 7, grăind de arată blăstămul lui Dumnezău pre pământul carele rodeaşte după ploae spini şi scăeţi, zice că-i va arde Dumnezău cu foc.

Vedeţi, fraţilor, aceastia toate le arată Dumnezău pre noi carii vom fi cuprinşi supt ascultarea cuvântului lui Dumnezău, că cuvântul Sfinţii sale nu să va mai întoarce în ceriu, ce cu noi va rămânia în veaci. Deci, fericiţi vor fi carii vor rodi fapte bune, după cuvântul lui Dumnezău ce au grăit. Iară carii vor rodi spini şi scăeţi, Domnul cu foc îi va arde pre unii ca aceia.

Creştinilor, cu aceaste cuvinte vă cuprinză supt frica lui Dumnezău, să ascultaţi cuvântul lui. Că iarăş vom să aducem înainte cuvânt de învăţătură din Psalomul lui David proroc şi împărat, unde l-au scris şi pentru ce l-au scris. Scrisu-l-au în Ierusalim, acolo în polăţile ceale de împărăţie, după ce au murit Saul craiu. Deci, când muri Saul şi dobândi David împărăţiia lui Israil, precum iaste scris la a doa carte a lui Samoil Proroc, cap. 7, stih 1, 2, şi văzându-să de toate părţile cu pace, atuncia au strigat de au zis: întoarce-te, sufletul mieu, întru răpaosul tău, că Domnul bine făcu cu mine, că iată Dumnezău te slobozi din moarte, ochii miei din lacrămi şi picioarele meale din alunecare. Iată de acum voiu umbla înaintia Domnului şi în pământul viilor. Să veseli Prorocul David şi de împărăţie, iară mai vârtos să veseli unde dobândi lauda lui Dumnezău. Credincioşilor, iată Prorocul David s-au veselit şi trupeaşte şi mai vârtos sufleteaşte, că el au grăit tot mai tare despre deregătoriia şi mângâiarea sufletului său, socotind lucrurile părinţilor celor mai denainte. Că săvai Dumnezău i-au rodit şi i-au sporit ca stealele ceriului şi ca năsipul mării, iară aşia s-au ţinut că au fost într-această lume numai ca nişte nemearnici şi ca neşte streini. Cum scrie şi Pavel Apostol la Jidovi, cap. 11, stih 13, 16, grăind: că nu să stideaşte Dumnezău a zice lor: Dumnezăul vostru eu sânt, că le-am gătat lor oraş stătătoriu în ceriu, în care oraş unde mai vârtos să pohtesc a mearge.

Că oare cumu-i trupul într-această lume, aşia iaste şi sufletul. Că trupul măcar încătruo va mearge, tot îl ajunge dor să să întoarcă acasă. Aşia şi sufletul, până ce trăiaşte şi viază aicia pre această lume, tot are dor de casa lui cea cerească şi stătătoare, cum putem vedea pilda noastră adevărată. Că mulţi într-această lume şi între noi de arareori îş văd casăle lor, iară încă-ş tot au grije şi câştigă să să întoarcă din ţările ceale streine cineşi pre la moşiile lor. Aşijderea şi sufletul dintr-această

lume streină pohteaşte şi doreaşte să meargă la lăcaşul lui în ceriu, de unde au şi venit. Că aşia scrie Pavel Apostol la Evrei, cap. 13, stih 14, şi Moysi Proroc scrie la Bitie, cap. 30, stih 25, grăind: când pohti Iacov patriarhul de la unchiu-său Laban, cel ţinia cu atâta dragoste pentru că i să sporiia marha cu el şi el fugisă din Canan de răutate frăţine-său, încă tot cu mare dor pohti a să înturna înapoi. Şi iară Prorocul Moysi scrie la Bitie, întâe carte, cap. 8, stih 25, grăind: când să pricepu Iosif că va să moară în Egypet, iară el foarte tare jură pre fraţii lui zicând să nu-i iarte Dumnezău pre ei de nu-i vor săpa oasăle lui şi să le ducă la moşiia lui, în pământul Cananului.

Deci, vedeţi fraţilor, că şi sfinţii lui Dumnezău cu câtă pohtă mare au pohtit a să întoarce la moşii lor, dară sufletul cu cât mai tare doreaşte a să întoarce la moşia lui în ceriu, de unde au şi venit. Pentr-aceaia au zis şi Sfântul David Proroc: întoarce-te sufletul mieu întru răpausul tău, că Domnul bine-ţ făcu ţie !

Fraţilor, iată despre 3 lucruri au grăit Prorocul [în] acest psalom, că el ş-au gătat sufletul spre înturnaria odihnii de vecie. Pentr-aceaia au zis sufletului său: întoarce-te sufletul mieu întru răpausul tău. A doa, arată Prorocul, mulţemind şi dând har, cât bine au făcut Dumnezău cu el şi cu sufletul lui, zicând: iată, Domnul bine făcu cu mine, c-au slobozit sufletul mieu din moarte. A trea, arată Prorocul aceasta că cu mare veselie şi bucurie au aşteptat pacia şi odihna vieţii de vecie. Pentr-aceaia au zis: iată de acum voiu umbla înaintia feţii Domnului şi în pământul viilor. Dară pentru ce zice Prorocul: întoarce-te sufletul mieu întru răpausul tău? Spune Sfânta Scriptură de aceasta adevărat, arătând doao lucruri: că, întâiu, fiind el pribeag într-aceaia vreame, multe supărări au răbdat, ce el arată şi lucrul trupului şi al sufletului. Că cu trupul au pohtit împărăţiia Ierusalimului cestui de pre pământ să slujască în besereca lui Dumnezău cu blândeaţe mari, iară cu sufletul au pohtit Ierusalimul cel ceresc, aşteptând odihna cea de veaci. Pentr-aceaia au zis: întoarce-te sufletul mieu întru răpausul tău, că Domnul bine făcu cu mine, că destul ai fost pribeag într-această lume, iară acum te întoarnă iară de unde ai fost venit, în locul unde ai fost mai nainte. Întoarce-te sufletul mieu la Domnul tău şi te odihneaşte fără de nici o scârbă, sufletul mieu ! Că şi Pavel Apostol scrie la Filipiseani, cap. 1, stih 23, 24, grăind: că de doao părţi mă string a mă despărţi de această lume şi cu Domnul mieu Iisus Hristos a fi, că, decât pretutindinia, mai bine acolo.

Deci, vedeţi iubiţilor, cum au dorit Prorocul David să să desparţă de Ierusalimul cel trupesc şi să meargă la cel sufletesc, săvai că cu multe lacrămi au jeluit să dobândească şi Ierusalimul cel trupesc. Precum vedem în psalom 6, stih 7, zicând: ostenit-am suspinând totdeauna în patul mieu şi aşternutul mieu cu lacrămi l-am udat, pohtind Ierusalimul cel trupesc, dară cu cât mai vârtos cel sufletesc? Precum scrie Apostol Pavel, într-acesta chip au pohtit Prorocul David şi împărat cu toată dragosté a să despărţi de această lume şi cu Domnul a fi şi iară Prorocul

grăiaşte în psalom 83, stih [!], zicând: mai vreream la pragul casii tale, Doamne, a fi o zi decât airea o mie de anni [!]. Că el au ştiut că o zi la Dumnezău iaste până în veaci şi cine va mearge acolo mai mult afară nu să va mai scoate, nici să va lepăda afară, ce acolo va petreace cu Domnul în veaci şi va umbla înaintia Domnului în ţara viilor.

O, oame creştine, aşia ne trebuiaşte şi noao să dorim de Ierusalimul cel de sus şi să fim cu Dumnezău de faţă, vieţuind în ţara celor vii, că decât pretutindinia, îi mai bine acolo. Iară de pohtim această lume şi a petreace pre ia aicia, iată nu ne vom îndrepta sufletele spre înturnare cătră Dumnezău şi spre slobozirea din păcate şi să umblăm în pământul ce într-al morţilor [!?]. Cum zice şi luda Apostol, cap. 12, stih [!], grăind: că aceia îs morţi de doao ori, şi într-această lume îs morţi şi în ceialaltă. Pentr-aceia, o, óme, n-au unde să înturna sufletele unora ca acelora, că s-au împretinit cu această lume, precum scrie apostolul Domnului, Iacov, cap. 4, stih 4, grăind: că prietinié aceştii lumi iaste vrajbă lui Dumnezău, că oarecine va vrea să fie prietin lumii, pizmaş va fi lui Dumnezău. Cum zice şi înţeleptul Solomon, că celuitoare-i lume aceasta, că cu ce te dăruiaşte, apoi de toate te jehuiaşte. Cu adevărat bine zice şi vedem că aşia iaste, că sufletele acelora n-au unde să înturna şi iară Prorocul David arată, grăind: că i-au slobozit Dumnezău sufletul din moarté cea trupească într-acesta chip, că Saul craiu de multe ori s-au gătat cu slugile sale să-l omoară, încă şi fiiul său Abisalom. Pentr-aceia au zis într-acestaş psalom, stih 3, că i-au slobozit Dumnezău sufletul din moarte, şi la 17 psalom, stih 5, grăiaşte: încungiurară-mă durerile morţii şi amărăciunile iadului. Arată Prorocul David că l-au slobozit Dumnezău din moartia cia trupească din mâinile pizmaşilor săi, de Saul craiu, precum au slobozit Dumnezău pre marele Proroc Moysi de Core şi de Dathan. Că pre Core şi pre Dathan i-au înpins Dumnezău de vii în iad, precum găsim la a patra carte a lui Moysi, cap. 16, stih 33. Aicia, creştinilor ne arată Sfânta Scriptură că Dumnezău au slobozit pre oamenii săi cei buni din moartia cea trupească şi sufletească, iară pre cei răi i-au dus în iad de vii.

Pentr-aceaia şi tu, oame, cela ce te dezmierdez întru toate păcatele volnic, n-ai unde-ţ înturna sufletul tău să zici ca Prorocul David: întoarce-te sufletul mieu întru răpausul tău ! Că tu ai dosădit şi ai omorât, cu[r]vit-ai şi te-ai dezmerdat în faptele ceale reale. O, vai de tine oame, că tu n-ai unde-ţi înturna sufletul tău, fără numai în iad ! Că tu ai dosădit săracul şi săracele nestându-ţi împrotivă, munca slugilor şi a slujnicelor la tine s-au închis. Ce aşia să ştii şi să crezi, oame, că lacrămile şi sudorile lor a străbătut şi au întrat în urechile lui Savaoth Dumnezău şi te vor pârî înaintia judeţului, că ţ-au slujit şi nu le-ai plătit. O, vai de tine oame, n-ai unde-ţi înturna sufletul tău ! Că s-au închis afară de răpausul lui şi în pământul viilor mai mult nu vei lăcui şi înaintia feaţii Domnului nu vei umbla, şi ochii tăi de lacrămi nu-i vei mai mânghiia. O, vai de tine oame, că treci dintr-această lume afară ca un

pribeag, neavând unde-ţi îndrepta sufletul tău să meargă ! Precum scrie şi înţeleptul Solomon, cap. 1, stih 5: să ne uităm la soare că mai tare să grăbeaşte dimineaţa să răsae şi a mearge către sară să apue şi iarăşi toate apele şi izvoarăle cât de tare să grăbesc a mearge să între în mare. Aşia să grăbeaşte şi viaţa noastră a mearge şi a treace: trupul în pământ, de unde iaste luoat, iară sufletul în ceriu, de unde au venit.

Pentr-aceaia, o, dragii miei fraţi, văzând noi cum să grăbeaşte viaţa noastră a treace aşia degrabă dintr-această lume, trebuiaşte să ne jeluim ca Prorocul David. Precum scrie în psalomii săi, la 41, stih 1, grăind: cum doreaşte cerbul sătos de izvoarăle apelor, aşia doreaşte sufletul mieu de tine, Doamne, când mă voiu arăta înaintia ta ! Şi Prorocul Isaia aşa scrie, cap. 44, stih 3: că mai nainte de începutul lumii aceştiia au gătat Dumnezău să dia drepţilor bine mare ca acela care bine ureachie de om n-au auzit, ochi de om n-au văzut şi inimă de om n-au gândit. Pentr-aceaia şi voi, creştinilor, fiţi ascultători în cuvântul Domnului şi în poruncile lui, ca să puteţi dobândi binele acela şi milă de la Domnul nostru Iisus Hristos, că a Sfinţii Sale iaste slava şi împărăţiia, acum şi pururea şi în veacii netrecuţi şi nesăvârşiţi, amin !

Copie

Bucureşti, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 21v-30r: *Propovedanie la morţi, la omul mare, aleasă din Sfânta Scriptură, cu capete şi cu stihuri*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Vasile Mangra

3) *Învăţătură despre omul bun şi despre omul rău, scoasă şi tălcuită din Psaltirea Prorocului şi Împăratului David*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, ms. 103, *Cazanii*, f. 22r-29v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Scrie sfântul şi împăratul proroc David la psalomii săi întâiu [!], stih 1, 2, 3, 4, grăind: ferice de omul cela ce n-au mers în sfatul necuraţilor şi în calea păcătoşilor n-au stătut, ce în leagea Domnului voia lui şi în leagea lui va cugeta zioa şi noaptea şi va fi ca un pom răsădit lângă izvoarăle apelor, carele rodul său va da în vreamea sa şi frunza lui nu va cădea şi toate, oricâte va face, vor spori.

Pravoslavnicilor creştini, dintru acest psalom arată Prorocul David doao părţi: partia dintâiu cumu-ş vor veadia cei buni binele, iară în a doa parte cumu-ş vor vedea cei răi răul. Întâiu pentru cei buni ne învaţă sfântul şi prorocul împărat David grăind: să nu umblăm în sfatul răilor şi a vicleanilor şi în faptele lor ceale reale, nici să păzim cărările lor, nice viaţa lor, ce numai în voia lui Dumnezău să umblăm. Că şi înţeleptul Solomon, la cartea pildelor, cap. 1, stih 10, ne învaţă, grăind: drag fiiul mieu, de-ar vrea păcătoşii a te încelui să mergi cu ei în pacăte [!], tu nu asculta cuvântul lor; a doa, în scaunul batjocoroşilor nu şedia. Că Domnul nu are nice odinăoară împreunare cu batjocoroşii lumii aceştiia. Că iară Prorocul David scrie, psalom 100, stih 4, 7, 8, grăind: inima îndărătnică depărta-să-va de la mine şi vicleanul nu-l voiu cunoaşte. Nu va lăcui în mijlocul casăi meale cela ce face înşelăciune şi cela ce grăiaşte minciună nu va fi stătătoriu înaintia ochilor miei. Dimineaţa voiu începe a pierde pre batjocoroşi şi pre cei răi, ca până în sară să-i sfârşesc din cetatea mea afară, grăiaşte Domnul.

Fraţilor, de-aici să văd faptele celor buni câtu-s de bune, 1.: că să dezmierdează în leagia lui Dumnezău, precum vedem la Prorocul David, psalom 18, stih 9, 11, grăind: că poruncile lui Dumnezău sânt veselitoare inimilor şi lumină ochilor, că-s mai dorite decât aurul şi [de]cât pietrile scumpe şi direpţii lui Dumnezău după aceale vieţuesc. A doa: creştinilor, zioa şi noaptia gândul şi cuvântul şi tot lucrul lor pre aceaia le iaste, iară Dumnezău pre ai săi sădi-i-va ca pomul cel bun lângă izvoarăle apelor vieţii, ce iaste Domnul Hristos acela. Că aşa adeverează Ioan, bunul vestitoriu, cap. 15, stih 5, grăind: eu sânt buciumul, iară voi viţele, carele lăcuiaşte întru mine şi eu întru el lăcuesc, acela va aduce rod, că fără de mine nemică nu veţi putea face. A 3[-a]: da-ş-vor rodul lor la vreame sa. Aceasta adeverează că-ş vor arăta dragostele, faptele, nădeajdea, credinţa cătră Dumnezău şi cătră oameni, oare unde-i va fi pohta. A 4[-a]: frunzele lui nu vor cădea. Aceasta arată că credincioşii lui Dumnezău, fiind tari în credinţă şi în ştiinţă şi în fapte bune, iată vine spre ei vântul ispitelor şi tot rămân întregi în credinţă până în sfârşit şi după aceaia în tot lucrul lor să vor noroci şi de Dumnezău nu vor fi părăsiţi, ce toate le vor umbla pre bine. Că aşia au scris Pavel Apostol cătră râmleani, cap. 8, stih 18. Şi Sfântul Proroc David şi împărat, în psalom 127, stih 1, 4, grăiaşte: fericit eşti şi bine va fi ţie, muiarea ta va fi ca o viţă roditoare în laturea casei tale, fii[i] tăi vor fi ca sădirea maslinilor împregiurul mesii tale.

Pentr-aceaia, oame, vor fi aşia fericiţi credincioşii Domnului, că Sfinţiia Sa cunoaşte toate cărările lor şi veade că-s bune gândurile lor, pornitura lor şi pohta lor şi toate faptele lor, că ei într-aceastia aşia umblă tocma ca pre un drum foarte curat şi drept în poruncile lui Dumnezău. Că oarecarele nu umblă în toată viaţa lui în sfatul necuraţilor şi în calé păcătoşilor n-au stătut şi în scaunele pierzătorilor n-au şezut. Ce zioa şi noaptea în leagia Domnului şi în cuvântul lui să desfătează,

zioa şi noaptia tot pre aceia le iaste gândul. Iată, iubiţii miei, aceia oameni sânt ca pomii cei roditori şi ultuiţi în bucium, adecă în Hristos. Că Dumnezeu cu aceia umblă şi lăcuiaşte totdeauna, precum scrie Prorocul Moysi în a 3[-a] cartia, cap. 27, stih 3, 11, 12, grăind: zice Domnul: o, de aţi umbla voi oamenii miei în rânduialele meale şi în poruncile meale, adevărat să creadeţi că eu încă aş da ploae pământului vostru în vreame de treabă şi aciia pace aş da voao cât aţ durmi şi nime nu vare deştepta pre voi cu spaimă. În al 11[-lea] stih: zice Domnul: şi eu v-aş ţinea pre voi în mijlocul acoperemântului arepilor meale şi sufletul mieu nu vare urâ pre voi niciodată. În al 12[-lea] stih: zice Domnul: şi eu aş umbla totdeauna între voi şi voi aţi fi mie fii şi eu voao părinte. Şi Prorocul David iară scrie, psalom 33, stih 10, grăind: că pui[i] leului lipsi-să-vor şi vor flămânzi, iară ceaia ce să tem de Domnul nu să vor lipsi de tot binele. Precum şi Mathei Evanghelist la 25 cap., stih 34, scrie: grăiaşte Domnul Hristos: fericiţi vor fi aceştia, că veaseli vor fi la judecată. Şi Prorocul Isaiia adeverează că oarecarile va umbla în poruncile lui Dumnezău şi le va ţinea, aceaia iaste calea cătră împărăţiia ceriului şi cătră fericiria de vecia.

Această dojană de folos ne dă Dumnezău înainte, creştinii lui Dumnezău, ca să ştim şi să creadem adevărat că oarecarele nu vom umbla în poruncile lui Dumnezău, nu vom moşteni împărăţia lui. Precum ne arată Sfântul Proroc Isaia, cap. 8, stih 21, grăind: zice Domnul că omul într-această lume în toată viaţa lui au în moarte au în viaţă fericită va fi, care va depărta de la el păcatul şi în poruncile lui Dumnezău va umbla zioa şi noaptia, că cu unii ca aceia lăcuiaşte Dumnezău şi, oare unde lăcuiaşte Hristos, acolo iaste şi spăseniia lui. Că Dumnezău ne [învaţă?] să nu umblăm în sfatul celor necuraţi. Că şi Pavel Apostol scrie la Corinth, cap. 15, stih 33, grăind: cum să nu vă rătăciţi de Dumnezău, că tot năravul bun din om îl strică însoţitura rea.

Pentr-acia fraţilor să ne păzim de sfatul răilor, că sfatul răilor pre perire ne va duce, precum vedem la Mathei, cap. 7, stih 13. Ne învaţă Hristos la Sfântul Ioan Evanghelist la Apocalips, cap. 3, stih 21, grăind: carii vom şedea într-această lume în scaunul batjocoroşilor, nu vom putea şedea în scaunul lui Hristos, ce cu mare mâniia lui ne va lepăda afară. Pentr-aceia, oame, în leage Domnului zuoa şi noaptia să umblăm. Şi în ce chip să umblăm? Să o ascultăm, să cetim şi toată Scriptura să o ispitim şi aşa să ascultăm cuvântul lui Dumnezău cum să-l şi facem[6]. Şi Apostol Pavel, Râm, cap. 10, stih 4, scrie că, după scriptura lui Dumnezău, cu mare nădeajde să vieţuim, că vom dobândi tot binele prin leage lui Dumnezău. Cum scrie şi Prorocul David la psalom 118, stih 92, grăind: că de n-ar fi perit în supărarea mea, oh, oame creştine, dară atuncia au nu vom fi aleşi? Că Hristos grăiaşte la Ioan Evanghelist, cap. 14, stih 23, că Hristos după leage lui va lăcui întru inimile noastre.

---

[6] **În marginea dreaptă:** ***Ioan, cap.*** **[!]*, stih 39; Iacov, cap. 1, stih 22.***

Deci, oame, au nu te poţi îndulci cu Hristos, că Sfinţiia Sa va fi lecuitoriul sufletelor noastre de toate amărăciunile. Şi Sfântul Pavel Apostol la a 2[-a] carte a lui Timothei, cap. 3, stih 15, 16, scrie că Hristos, prin poruncile lui, ne va face pre noi înţelepţi şi mândri. Pentr-aceia, iubiţii miei fraţi şi a lui Dumnezău creştini, cetiţi şi învăţaţi Sfânta Scriptură şi vă va face pre voi înţelepţi spre spăsenie prin credinţe care aveţi întru Iisus Hristos, că toată Sfânta Scriptură de Dumnezău [este] răsuflată şi de folos spre învăţătură şi spre dojană şi spre certare cu dreptate. Sfântul Mathei Evanghelist, cap. 7, stih 17, zice că aceaia ne va face pre noi pomul cel bun, şi Ioan, bunul vestitoriu, la Apocalipsis, cap. 22, stih 2, scrie că prin dojana Sfintei Scripturi ne va sădi pre noi în grădina milii lui, acolo în veaci vom înflori.

În a 2[-a] învăţătură, creştinilor, ne învaţă despre omul cel rău. Sfântul Prorocul David într-acest psalom de arată tot năravul răilor şi toată fapta lor cea rea li-o pune înainte. Cum umblă[7] ei în sfatul răilor. Despre aceasta caută la sfântul Iov Patriarhul, cap. 21, stih 14, 15, şi vei vedea blăstămul lui Dumnezău pre dezmierdaţii şi pre batjocoroşii dintr-această lume. Şi iară Prorocul David la 49 de Psalomi, stih 20, 21, scrie: carele şeade în scaune şi batjocoreaşte pre fraţii săi, aceastia ai făcut şi am tăcut. Pentr-aceia zice Domnul: părutu-ţ-au că eu mă voiu închipui ţie? Ce eu te voiu certa pre tine şi te voiu rândui înaintia ta păcatele tale. Înţelepţi, aceasta rogu-vă, ceia ce uitaţi pre Dumnezău, să nu cumva să vă răpească şi să n-aveţi cine să vă izbăvească.

A doa: ceia ce urăsc legia lui Dumnezău şi nu să dezmierdează în leage lui, ce o urăsc. Că scrie de aceasta Prorocul Irimiia, cap. 6, stih 15: grăiaşte Domnul că pentru aceaia urăsc răi[i] leagia lui Dumnezău că de acolo îş cunosc ruşinea, din leagia lui Dumnezău. Că ei şi zuoa şi noaptia în inima lor tot cu gând rău trăesc.

A treia: arată Prorocul David ce plată va fi păcătoşilor dintr-această lume a batjocoroşilor, a spurcaţilor, a curvarilor, a lotrilor şi a călcătorilor de leagia Domnului. Că în doao chinuri să arată plata păcătoşilor. Întâiu, aşa vor fi ca plevele înaintia vântului. Că scrie Mathei Evanghelist, cap. 3, stih 12, zice că Domnul Hristos, că oarecum vântură omul grâul lui în arie, aşia într-acela chip şi Sfinţiia Sa va aleage păcătoşii în zua judeţului cu vântul mâniei sale. A doa plată a păcătoşilor arată cum va fi periria lor. Că înţeleptul Solomon, în cartia pildelor, cap. 10, stih 28, scrie zicând că va pierde Dumnezău toate cărările lor. Şi David Proroc, Psalom 33, stih 16, scrie că dinnaintia feaţei Domnului să va tăia faţa păcătoşilor. O, vai, amarnică va fi aceaia tăiare ! Precum scrie Prorocul Isaia, cap. 8, stih 20, că viaţa lor va fi tot întunecată în veaci.

Pentr-aceia ţie grăesc, oame, săvai cât ai vieţuit de mult în binele aceştii lumi, iată numai tot ţi-i a-l lăsa ! Săvai cât ai fi de fericit aicia, nemica nu-ţ plăteaşte deacă vei piiarde fericiria de vecie. Că binele şi

---

[7] **lateral dreapta: *1***

fericiria de aicia numai ce-i până la o vreame şi sfârşeniia binelui dintr-această lume, vai, cu mult amar va fi ! Că scrie împăratul şi Prorocul David, psalom 36, stih 1, 2, 3, 5, grăind: că Dumnezău păcătoşilor le stă împotrivă cu mânie mare şi cu mâniia sa îi va tăia ca iarba înaintia coasii. Arată Prorocul David[8] că pre răi[i] lumii aceştiia aşa-i va lăţi într-această lume ca un copaci mare. Iară apoi preste puţină vreame gol va fi locul lor. Precum scrie Ioan, bunul vestitoriu, la Apocalipsis, cap. 16, stih 17, grăind: că unii ca aceia nu vor putia sta la judeţ. O, vai ţie şi amar oame ! Întoarnă-te din păcate şi caută leagia lui Dumnezău şi de-acolo îţ vei cunoaşte păcatele. Precum vedem la Sfântul Pavel Apostol, cap. 7, stih 7, grăind: că eu n-aş fi ştiut ce e păcatul deacă leagia lui Dumnezău n-au vrut fi. Iară leagia mi-au zis: nu pohti. Iară eu din pohtă mă văz că sânt păcătos.

Pentr-aceia tu, oame, ia aminte şi vezi ce zice Domnul păcătoşilor la Prorocul Ezechiil, cap. 18, stih 21, 22, grăind: înturnaţi-vă din păcate şi să vieţi ! Zice Domnul că: eu n-aş voi moartia pocătoşilor [!]. Dară cum ne vom întoarce, o, oame? Iată să vei asculta, te învaţă Sfânta Scriptură cum te vei înturna: 1. lasă sfatul păcătoşilor, a 2. nu şădea în sfatul batjocoroşilor, a 3. gândeaşte-te despre leagia Domnului, fie-ţi gândul zuoa şi noaptia tot în leagia lui Dumnezău, ca să nu ne stricăm năravul cel bun, cum am zis şi mai nnainte. Precum şi Apostolul Domnului, Pavel, ne porunceaşte, la Corinth, cap. 15, stih 33: tot năravul nostru să să afle bun, blând, ca să putem fii noi pomii cei sădiţi lângă râul apelor, care zua şi noaptia niceodânăoară rodul lor nu să sfârşaşte. Precum iaste scris la Apocalipsis, cap. 22, stih 2.

Pentr-aceia şi noi, creştinilor, să ascultăm de dulcele nostru învăţătoriu, Domnul Iisus Hristos, ca să ne facă şi pre noi cetăţeani într-acel oraş sfânt cu aceale ape a vieţii şi cu acel răpaos de vecie carele grăiaşte sfântul şi iubitul Ioan Evanghelist. Că a Sfinţii Sale îi slava şi puteare împreună cu Părintele şi cu Sfântul Duh, acum şi pururea şi întru veaci netrecuţi şi nesvârşiţi, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 47r-53v (fragment, lipsă sfârşitul)
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Vasile Mangra

[8] **lateral stânga: *stih 35***

4) *Cazanie la preoţi*

Bucureşti, Biblioteca Sf. Sinod, Ms. I/41, *Cazanii la oameni morţi*, f. 1r-3r
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut; provenienţa: Bihor

[...[9]] lui Ilie şi de multe ori acest preut s-au şi betegit şi de multe ori ca şi Elisie de Ilie am dorit şi am zis că, se am putia, nu l-am lăsa. Ce iată că Dumnezău de multe ori l-au şi îngăduit şi nu s-au îndurat de mila noastră a-l lua, cum şi pre Ilie nu să îndura, pentru Elisie.

Ce sfârşindu-să acestui preut al nostru toate zilele vieţii lui, iată că-l luo Dumnezău deîntre noi. Ce nu ca pre Sfântul Ilie, că pre Ilie prorocul îl luo Dumnezău în car înfocat cu cai înfocaţi şi nu i-au luat sufletul afară din trup, ce cu trupul şi cu sufletul iaste luat. Nu în ceriu, ce iată că zice Scriptura Sfântă că l-au luat ca la ceriu, u[n]de-i şi altul om sfânt luat au fost încă mai nainte de apa potopului şi pre acela îl chiiamă Enoh. Şi cu aceşti doi proroci mari mare lucru va Dumnezău să facă mainte de zua giudeţului.

Să vedem ce făcu Elisie când fu luat Ilie de la otii[10] lui. Zisă: părinte, părinte, capul lui Israil şi cai[i] lui Israil ! Şi-ş rumpia veşmântul. Noi încă dară, în chipul lui Elisie, putem zice: o, drag părinte, învăţătura creştinilor şi dojana cia bună ! Acuma putem zice şi noi cumu-i scris în Plângeria lui Irimie prorocul, în 5 capete: săraci sântem fără de tată sufletesc, cela ce hrăniia pre noi cu pâne sufletiască, cu sfânta învăţătură a Evanghelii şi dinu mâna dânsului luam trupul şi sângele Domnului nostru Iisus Hristos şi în multe chipuri sufleteşti, şi iară zic: părinte, părinte, părinte, capul lui Israil şi cai[i] lui ! Precum zisă Elisie şi-ş rumsă veşmântul în doao, zicem şi noi: părinte ! Capul lui Israil iaste moartia din ceastă lume deşartă şi ca îngerii Domnului zicem şi noi: părinte drag, părinte, mutară-te îngerii Domnului dentre noi şi noi rămasăm săraci fără de tată şi maica noastră besereca iaste ca o muiare săracă.

Aşa au sărăcit şi sfânta besearecă deacă au murit învăţătoriul ca şi cum are fi văduo, neavând cap şi tărie, neavând mângâetoriu cene cu cântece dulci să o veselească şi să o mângâe. Precum şi Maica Domnului nostru Iisus Hristos lângă cruce plângia şi zicia: o, drag Fiiul mieu, stânsă-să lumina cia dulce de la otii miei. Putem zice într-un chip ca şi sfântă maica noastră besereca încă tânjaşte şi-ş bănuiaşte cându pierdu pre preutul său carele-i bun şi au îmblat pre năravul şi obiceaiul sfintei beseareci. Uspătătoriul oamenilor dihanii creştineşti, sfântă maica noastră besereca încă zice: o, drag fiiul mieu, stânsă-mi-să lumina denaintia otilor miei !

---

[9] **lipsă file**
[10] **ochii**

Noi încă, carii sântem năroadele sfintei [...[11]] ţineţi, nu păşireţi fii[i] miei deîn legi, ce vă ţineţi de învăţătura sfintei pravile. Iară eu mă duc cu trupul în pământ, iară cu sufletul în mâna lui Dumnezău. Şi la zua de giudeţ toţi ne vom scula cu trupurile şi cu sufletele într-una şi vom da samă, feţii miei, doară eu nu v-am învăţat bine au voi n-aţi ascultatu, şi aşa toţi vom lua plată cineşi după faptele sale de la Hristos Dumnezăul nostru pentru ce am lucrat pre această lume deşartă şi cu multe nevoi. Amin !

5) *Cuvânt la petrecaniia omului pravoslavnic sau şi preot*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*, f. 96v-103v
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut

O, morte, cât eşti de amară şi cât e de amară pominirea ta la omul cel ce în pace întru alesal [!], la omul cel ce este făr de grij şi îndestulat întru toate. O, mórtea [!], cât îţ este de bună judecata ta la omul cel căzut şi împuţinat la vârtute, la cel împresurat cu adânci bătrâneţe, la cel ce să învălueşte cu toate necazurile şi-i lipsit de răbdare. Zis-au Isus Sirah, 41, stih 1, 2, 3.

De aicea cunoştem că mórtea este hotar de obşte pusă în făpturile lui Dumnezeu, de vreme ce cei ce ar vrea să fugă de mórte nu pot scăpa de dânsa. Aşişdeare cei ce o pohtesc, nu o pot dobândi, fără numai la cei ce eşti trimisă soseşti.

O, róba lui Dumnezeu, mórte ascultătóre, cum mergi numai la cei ce ai porâncă ! Nice de puternici nu te sfieşti a fugi, nice la cei ce te chiamă mergi, făr numai la cei ce eşti trimisă. Împăraţii şi puternici[i] lumi[i], prin înţelepţi şi prin dohtorii, ca nişte iubitori(i) de viiaţa lumii şi petrecători întru toată mângâerea şi desfătarea lumiască de-şi caută lor lungime de viiaţă, nevoindu-se în tot chipul ca să gonească mórtea de la dânşii, iar ia pururea între ei lăcueşte, supuindu-i ca pre nişte robi(i) şi ticăloşi arătându-i şi făcând mărirea lor deşartă. Omenii cei cuprinşi(i) de necazurile lumii, deşi cer loru-ş mórtea, precum Ilie Thezviteanul, supărându-se pentru neascultarea fiilor lui Israil şi pentru nesuferitele necazuri ce-i făcea Ezavela, zicia: destul îmi este mie acum ! ia ufletul mieu de la mine, că nu sânt eu mai bun decât părinţii miei, precum mărturiseşte a treia carte [a] împăraţilor, cap 19, stih 4.

Şi de aicea tu te cunóşte că mulţi ómeni(i), la nenorocirile lumi[i] şi la necazuri socotind a fi bună judecata morţi[i], ceru-o: bătrânii pentru nesuferita slăbiciune, că prisosinţa vieţii o socoteşte prorocul

[11] **lipsă file**

David a fi ostenea[lă] şi durere; ceru-o cei ce pătimesc bóle îndelungate, precum acestaş David pentru cei cuprin[şi] de bóle ca pentru sine zice: asupra mia s-au întărit şi mâniia ta şi toate valurile tale le-a adus preste mine; ceru-o săracii, necăjiţii, asupriţii, precum mărturiseşte Isus Sirah, cap 40, stih 1, 2, că greu jug este pus pre fiiul lui Adam din zioa eşirei din pântecele maicilor până la zio întorcerei la muma ceia de obşte a tuturor, pământul. Pentru că lumia e deşertăciunea deşertăciunilor.

Dintru acestea cunoştem că şi bogaţii cei [ce] în tot feliul să nevoesc a fugi de mórte, nu pot scăpa de dânsa, nici săracii cei împresuraţi de necazurile lumii, carii pururea aleargă după mórte nu o pot ajunge. Că, precum am zis, mórtea este hotar de obşte. Pentru aceia iarăş zice Isus Sirah, cap 41: omule nu te sfei de judecata morţii, adu-ţ aminte de cele dintâi şi de cele după urmă ale tale. Că aceasta e judecata de la Domnul a tot trupul. Această judecată a morţii trăgându-să din nume în nume, o vedem sosită şi desăvârşită, aşezată şi la acest rob a lui Dumnezeu, carii ş-au înfrămşeţat viiaţa cu cuviinţă preoţească, ajungând la cele mai de pre urmă întru adânci bătrâneţe, carii au putut să zică împreună cu patriiarhul Isac: iată am îmbătrânit şi de acum nu ştiu zió morţi mele, pre carii trăgându-l din ceste păminteşti la cele vecinice prin amară şi cumplită durere, pentru care de[-ar?] putea să zică cu prorocul Ilie: destul este mie acum, ia sufletul mieu de la mine, că nu sânt mai bun decât părinţii miei ! Mutatu-l-au din biserica ceia ajutătóre şi materiialnică la biserica ceia izbânditóre, la Erusalimul cel de sus, ca să-ş dobândească făgăduita plată a osteninţei ce-i în trup, carii pentru adevăratul nume a lui Dumnezeu s-au ostenit şi întru tot chipul s-au trudit a paşte cuvântătóre turmă a lui Hristos ceia dată lui în samă de mai marele păstorilor, Hristos.

Pentru aciasta dară, iarăş ştiind că greşala lui Adam au adus mórte în lume şi au împărăţit mórtea de la Adam până la Moisi şi preste cei ce nu greşiia, după asemenarea greşelii lui Adam, cu cât dară mai vârtos preste cei ce greşiia, de vreme ce tot omul întru fărădelegi este început şi întru păcate născut, pre[cum] zice prorocul şi împăratul David. Greşaşte omul lui Dumnezeu în tot chipul ziditoriului său, nu rar, zic, ce de pururea, şi în tot chipul caută şi cearcă mântuinţa omului, aşteptând pocăinţa lui şi bucurie face în cer pentru întórcerea păcătosului din păcat, precum au zis Luca Evanghelistul. Greşaşte omul şi ómenilor, însă nu ca lui Dumnezeu, ce rar şi în vremi năcăjitóre şi pline de otravă mâni[e]i şi de unii cu anevoe să învredniceşte ertăciunii. Căci că la unele ca aceştia îndeamnă fii[i] săi cei făcătorii de voia ei, dintre carii putem să zicem şi acest cuvios preot a fi cuprins de aceste două greşale, adecă dumnezeiască şi omenească, de care greşală împrotiva lui Dumnezeu făcătoriului său avem nădejde că va fi ertat după cuvântul Bogoslovului Ion ce scrie la cartea ceia dăntâi de zice că pre fiiul cel ce iubeşte, îl ceartă, vă[zâ]nd că în lumia aceasta milostiv nice pedepse i-au trimis, ca cu(m) mai ferbinte dragoste să se întorcă şi să cază la mila

lui Dumnezeu celui ce pedepseşte şi iar milueşte, lămurind pre vieţuitoriul suflet prin patimile putrezitoriului trup.

O, neajunse-ţi sânt (sânt) judecăţile tale, Doamne, cu carii în tot chipul chiverniseşti mântuinţa omenească ! Ştim dară că şi celor de un chip şi de o asemănare a óminilor, carele de acestaş unul Dumnezeu sânt zidiţi, cu carii dinpreună întru aceste valuri ale turburatei mări lumeşti au vieţuit mult şi cu asupră din multe pricini ce aduce înnecăciosul vifor al lumi[i] va fi greşit, cătră carii acum şi de obşte şi osebit pre feţe îi vom întorce vorba, de vreme ce cuvântul Domnului spre învăţătura noastră arătat îl avem, unde zice prin Maftei Evanghelistul, cap 60, stih 14: de veţ erta voi greşalele omenilor şi Tatăl vo(o)stru cel din ceriu va erta greşalele vóstre şi încă nu numai o greşală sau doo ne învaţă a erta, ce precum cătră Petru au zis Hristos că este datoriu în fieştecarele zi până de şapte ori câte şaptezeci a erta pre cel greşit şi dintru aceasta cunoştem că atuncea când vom erta noi greşala greşiţilor noştri şi Dumnezeu va erta greşala noastră şi va face desăvârşită rugăciunia noastră.

Pune-voi, dar, înnaintea dragosti[i] dumneavoastră închiiat cuvântul cel mai de pre urmă al preacucernicului acestuia preot, *ertăciune de la arhierei*, ce voi să zic dar, o, preasfinţiţi arhierei .....[12] şi mai adevărat arhiepăstoriule al cuvântătorii turme[13]

(Cătră preoţi)

O, cuvioşilor şi cucernicilor preoţi, întocma slujitori lui Hristos, nu puţină vreme fiind cu frăţiia voastră întru această lume şi acum degrabă despărţindu-ne, cuvânt mai de pre urmă vă las: dragostea mia să nu o uitaţi şi a pomeni pentru mine înaintea lui Dumnezeu să nu părăsiţi, ştiind că şi frăţiia voastră întru acelaş ceas multe rugăciuni vă vor trebui şi pre mine acum de cele ce voi fi greşit întru această ticălósă lume, ca un purtătoriu de trup şi împreună lăcui[toriu] cu frăţii[le] voastră, să mă ertaţi, ca şi Dumnezeu să erte pre frăţiile voastre.

De cătră boeri şi negustori

După aceasta, întorcând cuvântul cătră dumneavoastră, cinstiţilor şi de bun nume boeri, egumeni şi cinstiţilor neguţători, şi dumneavoastră cinstitelor jupânese şi fieştecarele lăcuitoriu a oraşului acestuia, nu puţin, ce întocma din naştere până la vârsta aceasta ajungând, cu viiaţă până la |40| ani, lăcuind împreună cu dum[neavoastră] întru acest oraş, nu puţine şi în multe şi nenumărate greşind dumneavoastră, de nu unora, altora, de nu la toţi(i), la unii, cărora întâi de obşte vă mulţămesc pentru osteneala ce aţ făcut ca să mă petreceţ până la maica noastră cé de obşte, pământul, nefiind putinţă niminea a scăpa de dânsul, şi să aşezaţi ticălosul mieu trup în pământ din care este zidit, Dumnezeu să

---

[12] Loc liber în text, probabil pentru a semnala că urmează să fie rostite numele arhiereilor prezenţi.

[13] Urmează circa o jumătate de pagină goală.

vă fie platnic ostenelei dumneavoastră şi, când vă va chiema ca să vă daţi obştească datorie, să vă învredniciască acestiaş cinste ce aţ arătat cu mine la despărţirea ceia mai de pre urmă.

(Cătră fii[i] de duhovnicie)

Osăbit dar zic dumneavoastră iubiţilor a miei sufleteşti fii şi fiice, turma ceia dată mie întru păstorie de la Dumnezeu, fii[i] bisericii şi ai miei duhovniceşti fii, dintre care ştiu a fi şi dumnealui sau măriia sa (cutare) şi dumneavoastră orăşani şi jupânese, feciori şi fete, puţini nu toţi cărora tuturor rugăciuni şi blagoslovenie de obşte le las, sfat bun mai de de pre urmă le las: temere de Dumnezeu să aveţ, fapta bună să nu o părăsiţi, cu viiaţa ceia duhovnicească să vă frumşeţaţi, cum ca şi(i) după mórte bucurându-mă de viiaţa dumneavoastră, să poci zice înaintea lui Dumnezeu cu Isaiia: iată eu şi fii[i] şi fetele ci-au dat Dumnezeu şi dimpreună şi pre mine şi pre voi Hristos păstoriul cel bun să ne aşaze în ograda ceia lină a sa, întru împărăţiia ceriului.

După aceasta iar zic, puţin, |20| ai sânt de când am luoat purtarea de grijă a ceştii turme duhovniceşti, adecă preoţiia bisericii, cu tărie întru care, după datoriia mia, m-am silit cu suflete să vă hrănesc cu cuvântul lui Dumnezeu, să vă povăţuesc la fapte bune şi cu cuvinte blânde mângâindu-vă şi cu cuvinte aspre dojenindu-vă, ca pre nişte fii iubiţi sufleteşti, pentru care ştiu că de multe ori vă veţi fi supărat pre mine, zic dar că, ca un păstoriu sufletesc ce v-am fost şi cu alte multe vă voi fi scârbit şi cu greşală vă voi fi greşit, dar acum la ceasul cel mai de pre urmă vă pohtesc ca şi de la dumneavoastră de la toţi să dobândesc ertăciune de la toţi şi supt puternică mâna lui [Dumnezeu] vă las, iubiţilor.

De la soţie

Ce voi să zic dar şi ţie, iubitul mieu soţ, óre cunoscut-ai că necredinciósă este lumia şi cel ce au împreunat Dumnezeu, nefiind datoriu omul a despărţi, mórtea cu amar desparte, precum şi pre noi acum de-au despărţit. Dar nu mult va fi despărţirea, că preste puţin iar ne vom împreuna trupurile în pământ din carele am fost luót, iar sufletele acolo unde este gătit de la Dumnezeu lăcaş. Nu voi zice dar multe pentru această despărţire, că preste scurt iar ne vom vedea. Numai ce rog pre Dumnezeu ca dinpreună să ne aşaze şi sufletele în mila Sfinţii Sale şi după aceia nu va mai fi vremelnică despărţirea, ce în veci dinpreună vieţuirea. Iar pentru aceste de acum zic că însuţ ştii dinpreună, că ai fost pătimaş cu mine acele bóle grele şi nesuferite dureri ce mi s-au trimis de la Dumnezeu pentru uşurarea sufletului, care cu adevărat ca când le-am fi pătimit împreună (împreună) cu mine, aşa ai fost suferindu-le, cu mulţămire până la ceasul cel mai de pre urmă. Acum dar, întru purtare de grije a lui Dumnezeu te las, până-ţi îţi vei da datoriia ceia obştească şi te vei pogorî în neluminata grópă. Mulţămescu-ţi dară pentru ceia până la mórte căutare şi pentru îndelungă răbdaré ceia ce pentru mine ai suferit la toate primejdiile mele şi

pentru cele ce ţe-am greşit în lume, ca dinpreună lucrătóre, să mă erţi.

Decii îm voi întorce cuvântul cătră voi, aceştii fii ai miei carii de faţă vă aflaţi, ce voi zice dar cu al căruia dor am eşit din lume, neînvrednicindu-mă ca să-l mai pot vedea până am fost în lume. Pentru care a fi viu au mort nu ştiu, Dumne[zeu] ştie, şi cătră iubită fiică ce am în lume, zice-voi dar şi pentru cel asemine cu fii[i] miei dimpreună fiiul (cutarele), învăţătura ceia mai de pre urmă vă las: de Dumnezeu să vă temeţ, de a face bine să nu părăsiţi, frăţiia între voi să iubiţi, pre maica voastră bine să o cinstiţi şi când îi va fi mutarea ei din ceste peminteşti, aşa precum şi pre mine, trupul maici[i] voastre în pământ să-l aşezaţi, că iarăş ne vom vedea la a doo ceia de obşte înviere, unde toţ avem a merge înaintea dreptei judecăţi. Destul dar întru cele trupeşti fiind în lume, cu voi am silit să vă învăţ şi să vă pedepsesc, ca să fie viiaţa voastră bună înaintea lui Dumnezeu şi a ómenilor, iar acum părăsindu-vă, alte învăţături vă sfătuesc: a vă teme totdeauna de ceasul morţi[i], că cel ce să teme de mórte, pururea îş dreptează viiaţa sa. Aceasta vă zic, iubiţilor miei fii, şi vă las întru puternica mila lui Dumnezeu, şi pre mine, părintele vostru, mă ertaţi.

Aşişderea şi toţi de un neam ai miei, rudenii, fraţi şi surori, nepoţi şi nepoate, dinpreună cu toate rudele, şi cei ce sânt de faţă şi cei ce nu sânt, de la toţi dimpreună cei ertăciunea ceia mai de pre urmă şi rog pre Dumnezeu, ziditoriul tuturor, ca cu blândeţile sale să vă erte şi pre voi pre toţi. A căruia dar şi nespusă milă să fie cu voi cu toţi. Amin !

Cópii

a) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1318, *Miscelaneu*
F. 178r-181v: *Cuvânt la petrecaniia omului pravoslavnic sau şi preot*
Datare: 1794-1795
Copist: Gheorghe Popovici; provenienţa: Braşov

b) Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 1346, *Miscelaneu*
F. 50v-57v: *Cazanie la petrecaniia omului pravoslavnic sau şi preot*
Datare: secolul XIX
Copist: probabil Gheorghe Popovici; provenienţa: Săcele, judeţul Braşov

Variantă augmentată

Cazanie la răpăosaţi preoţi

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, ms. rom. 103, *Cazanii*, f. 46r-62v

Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Spune Sfânta Evanghelie a lui Ioan, cap. 1, precum că au găsit Filip pe Nathanail şi i-au zis lui, de carele au scris Moysi în leage şi Prorocii: am găsit pre Iisus, feciorul lui Iosif din Nazaret. Şi i-au zis lui Nathanail: din Nazaret poate vrun bine să fie? Zis-au Filip lui: vino şi vezi !

Aceasta voiu să zic şi eu cu Nathanail: vino şi vezi întru toate lucrurile câte le credem, mai ales care să văd pre această lume, numai unul iaste care îl vedem mai adease şi îl creadem mai anevoe. Noi într-această lume totdeauna sântem cum ne-am uita la o plângere cu mare jale şi întristare, în toate zilele vedem amar tânguiri ale vieţii aceştiia şi tiräniia cea groaznică a morţii, vedem pre moarte pururea şi pretutindinia, o vedem în fieştece vreame, în toate zilele anului şi în toate ceasurile o vedem, în toată vârsta: la bătrâneaţe, la tinereaţe, la pruncii cei mici, mai ales la toţi aseamenea: la cei bogaţi, ca şi la cei săraci, fieşte în ce loc aicia pe pământ şi pre mare, prin pustietăţi şi ori pe unde lăcuesc oamenii, la casăle ceale smerite ale săracilor, la ceale îndestulate polăţile bogaţilor şi la ceale înalte scaune ale împăraţilor şi ale boerilor pământului. Lumé aceasta pre care lăcuesc puţini veaci iaste mormânt de nenumăraţi morţi şi fapta noastră cea din toată vreamia aceasta iaste mai ales [aceea că] unii murim şi alţii [îi] îngropăm pre ceialalţi carii mor şi au alţii să ne plângă pre noi sau noi pre alţii. Nici un lucru nu vedem mai adease decât moartia şi nici un lucru nu creadem mai anevoe decât moartia. Vedem cum mor alţii şi noi tot nădăjduim a tr[ă]i mult. Mărturisim că sântem muritori, iară facem precum am fi nemuritori, şi aşa murim osândiţi. Iară, o, omule, care gândeşti ceale deşarte, oare cine iaste acela carele viază şi să nu vază moartia? Eu crez că tu, când te-ai născut în lume, te-ai născut muritoriu, încă mai ales că te-ai născut gol şi iară gol vei să te duci în pământ şi de nu crezi când vezi trupurile ceale moarte, încai creade la mormânturile pre carele calci, şi, de nu vei creade nici la aceale, creade ceale ce voi să-ţi spuiu astăz. Iară voiu să zic cuvântul cel dintâiu: vino şi vezi !

Au zidit Dumnezău pre Adam şi pe Eva şi i-au pus înlăntru în raiul bucurii, ca să să bucure de frumseaţele lui şi le-au dat lor voe şi slobozie la toate dulceţile lui, să mânânce din toţi pomii lui, un lucru numai nu le-au dat în voia lor, ţiind însuş Dumnezău pentru sine, ca să-l cunoască că el însuş iaste făcătoriul tuturor şi însuşi şi lui Adam: toate cealealalte pomături – le-au zis – să fie întru stăpânirea voastră, numai dintru acesta voesc să nu mâncaţi, că într-acela ceas ce veţi tinde mâna şi vă veţi atinge de el, cu moarte veţi muri. Aşia au hotărât lor Dumnezău. Iară neputinciosul om n-au păzit acea poruncă dumnezeiască, ci întâiu Eva au tins mâna şi au luat roadă din pom şi au mâncat ia şi au dat şi bărbatului ei. O, Adame şi Evo, ce faceţi? Dară n-

aţi auzit ce au poruncit Dumnezău? Dară voi bine ştiţi că deacă veţi mânca din pomul acela cu moarte veţi muri. Aceastea le ştiia, că-i spusease Dumnezău. Iară nu băgă samă, ce mâncă pentru că i-au fost amăgit vicleanul şarpe zicându-le aşia: poruncească Dumnezău, voi nu băgaţi samă, zică el că veţi muri, iară voi mâncaţi şi nu veţi muri. Un Dumnezău zice: veţi muri, şi nu crez, iară un diavol zice: nu veţi muri, şi cred. Era înaintea lor moartea şi nu să temea de dânsa, că era amăgiţi de diavolul, şi, pentru aceaia, călcând porunca, au căzut din darul lui Dumnezău, au pierdut îndată raiul, darul, slava, nemurirea şi pre Dumnezău.

Aceasta ai şi tu, fieştecare om, tu vezi în toată vreame moartia, o vezi afară prin uliţă, o vezi înlăuntru la rudele tale, o vezi la cei mari şi la cei mici, o vezi la cei bătrâni şi la cei tineri, tu ai îngropat pre tată-tău au pre fiiul tău, tu ai închis ochii muerii tale, tu plângi pre frate-tău sau pre prietinul tău şi vezi că mor toţi şi tu nu te socoteşti cum că ai fi muritoriu. Cine te amăgeaşte? Au nu cela ce au amăgit pre strămoşii tăi grăiaşte ţie în inimă şi zice: măcar că vezi pre alţii murind, tu încă nu vei muri, ce vei să mai trăeşti mult şi până atunci poţi să te păcăeşti [!] de vei şi călca poruncile lui Dumnezău, având zile foarte multe iară te poţi pocăi când vei fi bătrân, acum încă eşti tânăr, plineaşte toată [!]. Şi o, rătăcitule, aceaia ce te sfătuiaşte pizmaşul tău o plineşti, iară sfatul lui Dumnezău şi a părintelui ceresc îl calci fără de nici o frică şi leagé lui cea sfântă o spurci cu urâtele tale fapte, care leage însuş Mântuitoriul zice la Sfânta Evanghelie că mai lesne iaste ceriului şi pământului a treace decât din leagia lui o cirtă. Şi tu, oare acela care spurci biseareca lui Dumnezău, care calci leagia lui cea sfântă, care nu bagi samă de poruncile lui, oare cine eşti? Vino şi vezi ! Tu nu eşti altă fără numai un vierme pre pământ şi un stârv viu, neşte ţărână grămădită cu moartea, sus, la ochi, şi nu o vezi, un chip însufleţit de Dumnezău, iară plân [!] de toate poftele diavolului, o făptură a lui Dumnezău, o lucrare a Duhului Sfânt, o răscumpărare cu scump preţ, nu cu aur sau cu argint, ci cu sângele unuia născut Fiiului lui Dumnezău. Şi aceastea toate nu le bagi samă, ce însuţi pre tine te dai diavolului de bună voe şi muncilor iadului. Dară oare când va înceape înfricoşatul Dumnezău cela ce ş-au dat pre Fiiul său la moarte pentru tine şi cu sângele său cel vărsat ţ-au înnoit veşmântul cel fără de moarte cu care te-au împodobit, a lua sama cu tine ce ai făcut [cu] darurile lui, cum ţ-ai păzit sfântul botez, cum ai chieltuit podoabele lui, sfinţiria, nemuriria vieţii veacinice, preoţiia cea împărătească, neamul cel sfânt, precum zice Sfântul Apostol Petru: preoţiia împărătească, neam sfânt. O, ticălosule păcătoasă, de unde vei putea dobindi daruri ca aceastia să le întorci celui ce ţi le-au dat? Sau cu ce preţ le vei răscumpăra? Că ce schimb va da pentru sufletul lui, de ar dobândi toată lumea şi-ş va pierde sufletul, ce folos va fi lui? Şi măcar şi toată lumea să o dobândeşti şi toată înţelepciunia să o aibi şi toată frumseaţa la tine să fie şi toată vărtutia puterii, iară cu moartia pace nu vei face. Îţ caută cu voe au fără de voe numai să mori şi oare

aceasta socoteşti-o binişor, mi să pare că stă departe de rărunchii tăi, deşi grăiaşte gura ta şi pomeneaşte de moarte, iară în inimă îi şopteaşte şarpele cel viclean: măcar că mor alţii, tu vei mai trăi mult. Şi cu aceasta nădeajde te face de te nădăjdueşti că, precum ai trăit astăzi, vei trăi şi mâne. Şi aceaia nălucire îţi arată o cale foarte lungă, iară căpătâiul ei nu i-l vezi; poate să fie după spate-ţi. Şi cine te amăgeaşte? Şarpele, care au amăgit pre strămoşi ! Iară iani socoteaşte bine cum că vei muri, şi nu oarecând, ci precum ai muri acum într-acesta ceas. Şi de vei socoti binişor, tu vei părăsi lăcomiia, nu vei năpăstui pe nime, tu nu vei răpi al altora, tu vei erta pre vrăjmaşii tăi, tu nu vei face vrajbă, ci pace, vei înceta de-a clevetirea, tu vei face milostenie, tu nu vei vorbi mai adease cu alt om fără numai cu duhovnicul şi ochii tăi pururea vor căuta spre ceriu, iară nu la pământ, tu nu vei gândi alta fără numai de suflet, de Dumnezău şi de raiu. Iar tu, ticălosule, puţin socoteşti unele ca aceastia şi poate să fii sosit la sfârşitul vieţii tale. Şi oare cine te orbeaşte? Însuş diavolul, care au orbit pre strămoşi când le zicia: zică Dumnezău că veţi muri, voi mâncaţi şi nu veţi muri. Şi precum au rătăcit strămoşii, aşia şi tu rătăceşti, pentru care lucru însuşi Duhul Sfânt, prin Prorocul Isaiia, batjocoreaşte zicând[14]: voi v-aţi împăcat cu moartia, pentru ca să nu vie să vă ia, aţ zis: am făcut cu iadul şi cu moartia tocmeală. Orbilor, aceastia ce ziceţi sânt mi[n]ciuni. Rătăciţilor, aceastia ce nădăjduiţi sânt deşarte. Nădeajde voastră e mincinoasă. Voi sânteţi oameni şi veţi muri. Că Prorocul David vă mustră în 81 de psalomi zicând: iară voi ca nişte oameni muriţi şi unul din boeri cădeţi. Voi aţi făcut atâtia turburări în lume pentru ca să câştigaţi o veaste de nume mare, iară veastia voastră să stânge ca fumul. Voi aţi osândit sufletul ca să vă îmbogăţiţi, iară voi vă veţi pogorî goli în pământ şi avuţiia voastră rămâne în mâinile streinilor. Voi aţi făcut nişte sălaşe înalte şi un mormânt întunecos va să fie lăcaşul vostru. Voi aţi năpăstuit pre săraci pentru ca să înti[n]deţi întru desfătare moşiile voastre şi nu vă rămâne alta fără numai patru palme de pământ întru care să face mormântul vostru. Dară slava şi lauda lumii, dară stăpânirea, dar mândriia, dar dezmierdăciunia şi dulceaţa aceştii trecute vieţi? Toate o umbră care au trecut ! Văzut-aţi paseré zburând în văzduh, rămâne vrun sămn din calé ei? Văzut-aţi corabie pre apă, rămâne vro urmă a treacerii ei? Văzut-aţi floare care înfloreaşte pre pământ, rămâne vro foae de ale ei? Văzut-aţi vis noaptia, rămâne dimineaţa ceva? Într-acesta chip iaste şi viaţa aceasta (după spunerea Bogoslovului Grigorie, cuvânt la pogrebaniia cătră Chesarie): nălucire care nu să prinde, floare care să arată în vreamea şi strânge în vreame; numai un lucru rămâne: numele. Încă rar nume bun, mai mult rău, nume pre care îl blastămă săracii pre carii i-aţi năpăstuit, prietinii pre carii i-aţi amăgit şi însuşi cei din casa ta pentru care te osândeşti în muncă. Pentru aceasta,

[14] **lateral dreapta:** ***Isaiia, cap. 28***

dară, lasă, zică şarpele cel dievolesc: nu vei muri, iară tu vei muri şi ca unul din boiari vei cădea, că iaste porunca lui Dumnezău neprefăcută, zicând: pământ eşti şi iară în pământ vei mearge. Vino şi vezi !

S-au biruit Agav împăratul lui Amalic la un războiu şi au căzut în mânile israilteanilor şi s-au făcut poruncă de obidă să i să tae capul să plătească cu sângele său stricăciunia cea mare care au făcut la norodul lui Israil[15]. Iară într-acesta chip trăgându-să cu sâla spre junghiere, cu mare cutrămur şi cu frică, când ş-au rădicat ochii şi au văzut de-asupra lui sabiia goală, au suspinat dintru adâncul inimii zicând: o, amar, amar mie ! Aşa iaste moartia de amară, fraţilor, şi când va veni ceasul acela alta ce voi să zic, fără numai amar, cu ochii plini de lacrămi, cu suspinul în inimă voiu să zic părinţilor, fraţilor şi prietinilor: eu acuma vă las, soţiia mea, copilaşii miei, eu nu vă mai vez, casăle meale, ostenealele meale, moşiile meale, avuţiile meale au fost în deşert. Eu acuma vă pierz deregătorie, cinste, procopsală, dulceaţă lumească, eu acuma mă lipsesc de voi. Cum tu acuma piei denaintia ochilor miei, viaţă, şi cât eşti de dulce ! Moarte, şi cât eşti de amară şi a scăpa de tine eu nu poci, ori să voiu, ori să nu voiu ! Eu voiu să moriu şi iată că eu sânt ţărână. Şi dară ce mă mândresc, pentru ce mă muncesc să str[â]ng atâtea de multe şi apoi nu le poci stăpâni, să port atâta grije de o viaţă care să sfârşaşte şi să nu port grije de sufletul mieu, carele iaste nemuritoriu? Mi să cade, dară, să socotesc ca să moriu, precum mă pofteaşte Dumnezău, zicând: păziţi-vă şi vă rugaţi, privegheaţi, că nu ştiţi când va veni zioa aceaia[16], ca un om când să duce departe şi nu ştii când va veni: de cu sară sau la cântatul cocoşilor sau în miezul nopţii sau dimineaţa. Privegheaţi dară, ca nu venind fără de veaste stăpânul casii, să vă afle dormind. O, amar somn întru care dormim noi păcătoşii ! Că mi să pare că în vremile aceastia ori în ce vreame va veni Domnul nostru, stăpânul lumii aceştiia, pre fieştecare om din fii[i] veacului acestuia îi va afla îngreoiaţi de somnul păcatelor şi fără privegheare petrecând, făr de nici o grije, măcar că ceasul iaste foarte neştiut, zicând[17]: iată viu ca furul în vreame neştiută; pentr-aceaia dară privegheaţi şi fiţi gata ! Şi această necredinţă a morţii cât iaste de înfricoşată ! Vino şi vezi !

Pentru păcatul strămoşului Adam au împărăţit moartia în lume. Dară ca un tiran, aşia au împărăţit. Îndată au început cu sila, iară nu precum i s-au căzut. Şi iar zic ca şi întâiu: vino şi vezi ! Doi feciori a lui Adam, Cain şi Avel, făcea jertvă lui Dumnezău, iară Avel ca un bun ce era la inima lui, din dobitoacele lui alegia ceale mai de frunte şi mai bune de făcea jertvă lui Dumnezău şi primiia cu bucurie Dumnezău jertva lui Avel celui bun. Iară a lui Cain nu o primiia, că jertva lui Cain

---

[15] **lateral stânga:** ***a împăraţilor, cap. 15***
[16] **lateral stânga:** ***Marcu, cap. 13***
[17] **lateral stânga:** ***Apocalipsis, cap. 3; Mathei, cap. 24; Luca, 12***

nu era dreaptă, pentru că era el viclean, nu făcia jertvă din ceale mai de frunte, ci din ceale mai proaste. Pentru aceaia nu era primită. Că aşia iaste scris la Facere, cap. 9. Şi au căutat Dumnezău spre Avel şi spre darurile lui, iară spre Cain n-au luat aminte, şi pentru că iubiia Dumnezău mai mult darurile lui Avel, au pizmuit Cain asupra lui Avel şi l-au omorât şi aşia au murit mai întâi Avel decât Adam, mai nainte fiiul decât tatăl, mai nainte cel tinăr decât cel bătrân. Moartia care au fost întâiu în lume au fost moarte rea, iară nu cum s-au căzut. Şi precum s-au început, până în zioa de astăz aşia stăpâneaşte: mai curând moare fiiul decât tatăl, mai mulţi tineri decât bătrâni. Că-ţi vine moartia fără de vreame ! Pre câţi i-au răpit în vârsta tinereaţelor, pre câţi au înecat marea, pre câţi au ars tresnetul, pre câţi au împresurat cutrămurul, pre câţi i-au săcerat moartia cea grabnică, câţi au căzut la războae, pre câţi i-au ars pâjoalele, câţi s-au sfârşit când au fost mai veaseli, câţi s-au culcat să să odihnească şi nu s-au mai sculat?

Fraţilor, de vă socotiţi că v-aţi putea păzi viaţa voastră dintru atâtia primejdii, atuncia veţi fi fără grije şi de v-aţi şi păzi de cealealalte şi să căderi numai întru una de aceastea, tot vă caută a muri. Vino şi vezi ! Şi iaste asămânare foarte aleasă: un cerb orb de un ochi păştea pe lângă nişte ţărmuri de mare şi pentru ca să nu i să tâmpleaze vro primejdie rea, au pus ochiul cel orb de cătră [!] mare şi cel sânătos de cătră uscat. De cătră uscat mă tem şi dintr-acolo mi să cade să văz mai bine, iară de cătră mare nu iaste nici o primejdie. Dară ce s-au tâmplat? Treacea o coreabioară pre mare, corăbiiarii îl văd, îl săgetează cu o suliţă şi-l omóră. O, ti[că]loasă cerbule ! Să păziia de vânători şi s-au omorât de corăbiiari, să temea despre pământ şi i-au venit moartia despre mare, dincătruo nu aştepta, dintr-acolo i-au venit moartia.

Ticăloasă omule, te păzăşti de vrăjmaşi şi mori de pretini, te păzăşti de ceale ce vezi, iară de ceale ascunsă ce nu vezi cum vei să te păzăşti? Oare cum vei să te păzăşti de otrava care pre ascuns te adapă, au cea fără credinţe muiaria ta, pentru ca să o ia alt bărbat, au cel nemilostiv fiiul tău, pentru ca să răpească mai degrabă ale tale, au cea vânzătoare a ta slugă luund dobindă de la vrăjmaşii tăi? O, cât sânt de multe viclenşugurile şi răutăţile oamenilor ! Cât te păzăşti de mult, iar dincătrăo nu gândeşti, dintr-acolo vine moartia ! Vino şi vezi !

Avimeleh, fiiul lui Ghedeon, după moartia pământească, pentru ca să ia împărăţiia lui Israil, au junghiat şaptezăci de fraţi ce avea într-o zi şi sus pe o piatră numai sângur cel mai de pre urmă decât toţi fraţii au scăpat, că s-au ascuns, care îl chiema loatham. Acela numai sângur au scăpat de moarte. Şi după aceaia au adunat oaste şi, bătând războiu, au biruit şi au şezut pre scaun şi s-au întărit. Şi loatham în tot chipul căuta vreame să facă răsplătire lui Avimeleh pentru sângele celor şaptezăci de fraţi a lui. Iară ticălosul Avimeleh de o parte să temia de frate-său loatham, de alta de tot norodul cetăţii, care să lepăda de el ca de o fiară sălbatecă. Stă de toate laturile cu ochii deschişi, să păzeaşte

ca să scape de moarte, iară moartia au venit dintr-altă parte şi n-au putut să scape de dânsa, dincătruo nici nu să temea, nici nu să păziia: acolo unde vrea să deaia foc să arză un turn, o muiare aruncă o piatră de râjniţe şi-i zdrobeaşte capul lui, cade pre pământ cu sufletul în buze şi cu mâniia în inimă, chiamă pre sluga lui şi zice: curând scoate sabiia ta şi tae capul mieu, pentru ca să nu ruşine [!], căci o muiare au ucis pre un viteaz. Într-acesta chip au murit Avimeleh şi s-au îngropat, precum Duhul Sfânt, la Eclisiast, îmi spune zicând: n-au cunoscut omul vreamé lui, nu ştie omul nici când, nici unde, nici cum va să moară.

O, ce lucru necredincios iaste moartia şi pentru aceasta cât iaste de groaznică, ticălosule păcătoasă [!] ! Oare de va veni moartea într-un ceas întru care nu o aştepţi şi dincătruo nu te temi, de va veni şi te va găsi cu curva în pat, cu muiaria cea streină în braţe, te va găsi cu mâinile pline de sângele săracilor, cu cugetul îngreoat de atâtea năpăşti, cu inima otrăvită de vrăjmăşie, de te va afla în grabă şi nu vei avea vreame să chiemi duhovnicul să te ispovedueşti, nici pre preotul să te priceştueşti cu Sfintele Taine, de te va afla cu totul negrijit, ticăloasă păcătosule, oare atuncia ce vei să faci? Că să-ţi pierzi viaţa nu iaste atâta pagubă, căci să cade să mori odată, să pierzi avuţiia nu iaste atâta pagubă, căci nu stă muntuiria [!] ta întru avuţiia ta, iară să pierzi odată şi sufletul tău şi mântuiria ta şi oare unde sânt atâtia lacrămi ca să plângă cineva o primejdie ca aceasta, o, ticălosule păcătoasă ! Dară aflându-te tu întru o primejdie ca aceasta, cum dormi fără de grije, cum vieţueşti fără de grije şi fără pocăinţă, cum de nu-ţi iai sama vrodată?

Şădea Domnul nostru Isus Hristos al cina cea de taină şi, întorcându-să către ucenicii săi, le-au zis: adevărat unul din voi va să mă vânze. Aud ucenicii un cuvânt ca acesta, să turbură, să socotesc, să uită unul la altul şi fieştecare întreabă: Doamne, să nu cumva să fiu eu vânzătoriul? Acum eu să zic aşia către toţi carii mă ascultaţi acum: iată voi care sânteţi aicia, sânteţi toţi nemuritori, iară după aceasta să să pogoare un înger den ceriu şi să zică: iată unul dintru aceştia astăz va să moară. Oare nu s-ar cuvini să vă turburaţi toţi şi să vă grijiţi şi fieştecarele să să uite unul către altul şi să zică: Doamne, doară sânt eu acela care va să moară acum? Măcar că lucrul acesta iaste într-alt chip, căci că între ucenicii lui Hristos numai unul era să-l vânză, iară ei toţi să socotiia şi era îngrijiţi. Dară voi, ticăloşilor, bine ştiţi că toţi veţi să muriţi şi oare socoteaşte-să vreunul dintre voi în ceasul acesta şi mi să pare că adevărat şi cum să cade nici în toată viaţa nu să mai socoteaşte nime cum să cade să zică în inima sa: Doamne, doară sânt eu ticălosul care să moriu astăzi sau mâne? Creştinilor, de aveţi minte în cap şi credinţă la inimă, să cade fieştecarele să să socotească şi să zică aşa: cu adevărat eu ştiu cum că moriu odată, pentru aceaia dară să port grije de mântuiria mia, ca să moriu în dreptate cu darul lui Dumnezău şi pentru că (că) nu ştiu vreamia şi ceasul când voiu moriu, mi să cade dară să mă pocăesc şi să mă grijesc, ca să fiu gata pururea.

Iară aceastea cugete stau departe de inimile neamului omenesc într-acesta veac de acum şi în locul acestora s-au umplut inimile tuturor de toată fărădeleagia. Oare cine iaste acela care să cuteaze [a] grăi înaintea lui Dumnezău? Precum zicia Ezechie împărat când îi spuse Isaia Prorocul să-şi tocmească casa sa, că-i porunca lui Dumnezău să moară. Ce făcu bunul şi dreptul împărat? Fiind bolnav în pat, îşi întoarsă faţa sa cătră păreate şi îndrăzni de zisă cătră Dumnezău: Doamne, tu ştii că eu cu dreptate am umblat înaintia ta, Doamne, nu pustii casa mea. Şi au plâns Ezechiia cu plângere mare şi au plecat pre Dumnezău spre milă şi i-au mai adaos 15 anni de viaţă[18]. O, cât pot lacrămile şi faptele ceale ce plac lui Dumnezău ! Că şi viaţa pot să o mai lungească şi sufletul să-l mântuiască, precum au mântuit pre curva care spune Sfânta Evanghelie şi pre Sfântul Apostol Petru, că el deacă ş-au cunoscut greşala, îndată eşind afară au plâns cu amar şi spun istoricii că atâta păreare rea au avut Sfântul Petru după greşală cât în toată viaţa lui cât au mai trăit în lume când auziia cocoşul cântând îndată începea a plânge, pornind doao izvoară de lacrămi din ochii lui, de-şi spăla cu acealea faţa lui cea sfântă, care ca cu o văpsală s-au zugrăvit, ca şi noi, căutând la chipul faptelor lui, prin lacrămi şi prin pocăinţă să ne mântuim. *De vei vrea, poţi face sfârşit: Vino şi vezi !*

Partea a doao

Înfricoşată iaste moartea la cei care nu-şi aduc aminte de moarte. Sânt unii cărora le pare că sânt în lumea aceasta ca nişte copaci mari, copaci carii cu rădăcinile întinsă adânc, carii sânt întăriţi bine în pământ, ţân strâns şi departe inima lor încurcată la ceale pământeşti, la avuţii, la moşii, la stăpânire, copaci care îş rădică vâ[r]ful foarte înalt, să înalţă întru mândrie, în mărirea deşartă şi întru deşertăciuni, copaci care aruncă multă umbră, sânt vestiţi, au păreare bună pe la oameni şi nume de laude. Copacii aceştia nu să tem de iuţimea vânturilor. Aşia şi aceşti oameni nu socotesc nemica de moarte, precum zice Prorocul David: eu am zis întru îndestularea mia: nu mă voiu cleti în veac. Iară odată fără de veaste unde va sufla un vânt iute şi va surpa copaciul şi, zmulgându-să rădăcinile lui, să va pune vârful lui pre pământ, să va scutura frunza lui şi mai mult nu va putea umbri, să vor usca crăncile lui şi să va tăia în multe despicături, pentru ca să să arză în foc, şi acel copaci mare mai pre urmă ajunge la cenuşă. Atunci când va veni moartea din cătruo nu o aştaptă şi în vreamea ce nu gândeaşte, ticălosul acela, când va veni să dezrădăcinează un suflet care să ţine cu atâta strinsoare de lumia aceasta, care iaste atâta de tare lipit de această viaţă şi va arunca înlăuntru într-un mormânt pre o mândrie mare ca aceasta, o, ce sâlă şi dureare, o, ce lucru înfricoşat ! Iară cela ce socoteaşte cum că va să moară oarecând şi socoteaşte că nu ştie

[18] **lateral dreapta:** ***4 împărăţie, cap. 20***

când va muri, câte puţin, câte puţin să dezrădăcinează din lume şi iară câte puţinel din zi în zi să dezleagă din legăturile cu care s-au legat în viaţa aceasta şi să gătească, să grijească, aşteptând voia Domnului său. La unul ca acela vie şi moartia, ce poate să-i facă alta fără numai cât îi închide ochii ca să nu mai vază deşertăciunea lumii şi pentru ca să nu mai plângă ticăloşiile lumii aceştiia. Şi ce poate alta să-i facă fără numai îl rădică dintru această vale a plângerii pentru ca să-l aşază în sânul lui Avraam. Această moarte nu iaste înfricoşată, ci iaste moarte poftită şi dulce, iaste un somn de odihnă, precum o numeaşte Sfânta Scriptură, şi o călătorie cu bună dobândă dintru această viaţă cu scârbă şi cu lacrămi cătră împărăţiia ceriului.

Aicea creştinilor să află toată pricina ca să vă aduceţi aminte de moarte în tot ceasul, ca să vieţuiţi bine şi să muriţi şi mai bine. Şi de vei pofti să ştii cum să faci ca să te mântueşti, vino şi vezi ! Dimosthinis Atheneanul au poftit să să facă ritor, iară năravul firii lui nu urma după cum vrea el, căci când vorbiia, făcea nişte shime foarte urâte, care îndemna a râde pre cei ce-l asculta. Iară acel înţelept ritor să vezi ce au făcut ! Întâiu au socotit cum că nevoinţa şi osârdiia biruiaşte pre năravul firii. Pentru aceia dară ş-au tăat [!] părul capului jumătate, pentru ca să-i fie ruşine a eşi afară la târg ca să-l vază oamenii să râze şi mai mult de el. Deci s-au închis într-o căsuţe de ceale mai de laturi şi acolo făcea procitanie cu nevoinţă la meşterşugul ritorii şi, puind înainte lui o oglindă, să uita într-însa şi-şi lua sama binişor de shimele care să deprinsease a le face. Iară shimele lui şi năravul era aceastea: când vorbiia, el îşi tot rădica umerii în sus. Deci au spânzurat o sabie goală deasupra umerilor şi când vrea să să rădice umerii după obiceiul lor, ajungea vârful sabii în umăr. Şi cu o mijlocire ca aceasta ş-au tocmit sluţimia firii. Petrecând aşa câtăva vreame, ş-au părăsit acel năravprost şi de râs şi s-au făcut acela ritor atâta de vestit cât au ajuns să fie slava ritorilor şi lauda a tot pământul elinesc.

Un lucru ca acesta te sfătuesc să faci şi tu creştine. Pre tine au firea cea rea sau năravul cel rău au obiceaiul cel rău te trage la calea pierzării. Dar oare voeşti să te îndreptezi de la ceale reale? De vei vrea, tae jumătate părul, adecă de nu să va putea tot, aruncă măcar jumătate din grijile lumii şi ale aceştii vieţi deşarte şi măcar un ceas în fieştecare zi închide-te înlăntru în cămara ta şi acolo singur te roagă lui Dumnezău şi după rugăciune vorbeaşte însuţi întru sineţi şi zi: eu voiu să moriu odată şi adevărat pre mine moartia nu mă va treace. Şi zicând aşia, vei fi cum te-ai uita într-o oglindă să-ţi vezi sfârşitul vieţii şi cum că pământ eşti şi iar în pământ vei să mergi. Cu unele ca aceastea vei smeri gândul cel înalt al trupului, că zice marele Vasilie: aproape îţi iaste aducerea aminte a smerenii tale, pleacă jos vedearea şi să înceteaze ţie mâniia. Eu voiu să moriu, iară nu ştiu când, căci că aceasta iaste adevărat: poate să fie astăz, poate mâne, poate să fie şi într-acest ceas. Aceasta iaste sabiia cea goală care stă deasupra umerilor tale şi te ţine

în frica lui Dumnezău şi nu te lasă să greşeşti. Într-acesta chip de vei face, tu te vei îndrepta şi în viaţa aceasta vei fi drept şi la vreamea morţii tale vei fi curat şi sfânt. O, ce mare tămăduire iaste vieţii şi sufletului adu[ce]rea aminte de moarte şi de împărăţiia ceriului. Care noi toţi să o dobândim în veacii netrecuţi, amin.

Variantă destinată laicilor

Cuvânt pentru moarte

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss 31, *Miscelaneu*, f. 106r-111v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Ion Evanghelistul, cap 1, zice Filip: vino şi vezi !

O, pravoslavnicilor ascultători creştini, noi sântem la această zadarnică lume ca la o privire de multă plângere, întru care în toate zilele vedem cele scârbelnice învăluiri şi tânguiri ale aceştei vremelnice vieţi şi tiräniia ceia gróznică a ceştii de tot stricătóre şi omorâtóre morţi, vedem pre mórte pururea, pretutindinea o vedem, în fieştece vreme, în toate zilele anului, în toate ceasurile zilelor, o vedem în toată vârsta, la bătrâneţe, la tinereţe, o vedem în fieştece zi şi loc, la pământ, în mare, la cele smerite casele săracilor, la cele îndestulate palaturile boerilor, la cele înalte scaunile împăraţilor şi a boerilor pământului. Lumia aceasta care este lăcuire de mulţi vii, este mormânt de nenumăraţi morţi. Şi aceasta este fapta noastră cia din toate zilele: o parte să murim şi altă parte să îngropăm pre cei morţi. Şi alţii să nu plângă pre noi, au noi să plângem pre alţii. Nici un lucru(l) nu vedem mai adese decât mórtea şi nici un lucru(l) nu credem mai anevoe decât mórtea. Vedem cum că mor alţii, însă nu credem cum că vom muri şi noi. Mărturisim cum că sintem muritori, însă facem întru aceastaş nice ca când a fi nemuritori. Până într-atâta dar ne amăgim gândind că nu vom muri, vieţuind păcătoşi şi murim osândiţi. Şi este o pagubă fórte mare, iar oh, omule gânditori de deşertăciune, cine este acela carele träeşte şi odată să nu móră? Căci cine au träit şi n-au murit? Un lucru(l) numai putea să te mântuiască de mórte: numai de nu te-ai fi născut nici odinióră. De nu crezi la trupurile care vezi mórte, de nu crezi mormânturile carele calci preste ele, încai crede cele ce voi să-ţi spui astăzi. Vino şi vezi !

Au zidit Dumnezeu pre Adam şi pre Eva, i-au pus înlăuntrul în raiul bucurii, ca să se bucure de frumseţele lui şi să mănânce din rodurile lui. Una numai i-au oprit, întru ispită de-a ascultare, Pomul cunoştinţei, întru care au însemnat porunca cia de osândă a morţii. Din toate pometurile raiului să mâncaţi, numai dintru unul căutaţi binişor să

nu mâncaţi, că în ce ceas veţi mânca, cu mórte veţi muri. Însă întâi Eva au întins mâna, au luót rodul, au mâncat, au dat şi lui Adam, şi lui Adam [!], bărbatului ei. Stăi Evo ! Ce faci Adame? N-aţi auzit ce au porâncit Dumnezeu? Mâncaţi, zice diiavolul, nu veţ muri cu mórte. Oh, mare minune ! Un Dumnezeu zice că veţi muri şi nu credeţi, un diiavol zice: nu veţi muri, şi credeţi.

Tu vezi în toate zilele mórtea, o vezi înlăuntrul, în casa ta, o vezi afară prin uliţă, o vezi pre la streini, o vezi pre la rudeniile tale, pre la cei mari şi pre la cei mici, o vezi pre la cei bătrâni şi pre la cei tineri. Tu ai închis ochii mueri[i] tale, tu ai îngropat pre fiiul tău au pre pietenul tău. Vezi dar cum că mor toţi şi crezi că vei să mori şi tu. Cine ce amăgeşte? Acela ce au amăgit şi pre Adam şi pre Eva, diiavolul, care îţi zice ţie: nu vei muri cu mórte, nu mori, nu te teme ! Oh, mare înşălăciune ! Adam s-au zidit să fie nemuritori şi el avia orecevaş dreptate ca să nu se teamă de morte. Adam nu mai văzuse mai nainte de el pre niminea mort şi nu este mare lucrul de socotiia că nu va muri. Iar tu eşti muritori, tu ai văzut şi pre alţii care au murit şi ai nădejde ca să nu mori. Cine te amăgeşte? Diiavolul, care zice ţie: nu vei muri cu mórte, nu mori ! Cu gura şi tu zici cum că vei muri, iar cu inima nu crezi şi gândeşte că nu ve[i] muri nici odinioară. Şi iar gândeşti că, precum ai trăit astăzi, vei trăi şi mâine şi pân în sfârşitul lumii. Calea vieţii tale să arată ţie fórte lungă şi nu-i vezi căpătâiul. Lungimea zilelor tale să arată ţie fórte multă şi nu vezi zió ce de pre urmă şi cât trăeşti acum şi să pare cum că vei trăi pururea. Cine te amăgeşte? Diiavolul, care zice ţiie: nu vei muri cu mórte, nu mori ! Căci de socotiiai cum că vei să mori, tu părăsiiai lăcomiia, năpastea, răpirea, tu ertai pre vrăjmaşul tău, tu încetai de clevetirea, tu ai fi făcut milostenie, tu n-ai vorbi mai adeseori decât cu duhovnicul, tu n-ai mai ţinea ochii tăi pre pământ, ce în ceriu, tu n-ai gândi altă nimic făr decât de suflet, de Dumnezeu, de raiul, iar tu, oh, óme sărace, întru nimic le socoteşti acestea toate. Pentru că diiavolul carele vă zice: nu veţi muri cu mórte, cu adevărat trăiţi, veseliţi-vă, odihniţi-vă făr de nici o temere, nu veţi muri ca ceialalţi oameni, căci voi aveţi altă fire, voi v-aţi zidit dintr-altă ţărână, voi, precum zice Isaiia, cap 28, v-aţ împăcat cu mórtea pentru ca să nu vie nice odinióră să vă ia, voi aţ făcut aşezământ cu iadul şi cu mórtea tocmeală, nu veţ muri cu mórte.

Orbilor, aceste ce ziceţ sânt minciuni. Rătăciţilor, acestea ce nădăjduiţ sânt deşarte. Aţi făcut mincinósă nădejdea voastră. Voi sânteţi ómeni şi ve[ţi] muri, iar voi ca neşte omeni muriţi şi ca unul din boeri cădeţ. Psalm 81. Voi aţ osândit sufletul pentru ca să vă îmbogăţiţi, iar voi vă veţ pogorî gol[i] în pământ şi avuţiia voastră ajunge în mâinile streinilor. Voi aţ zidit nişte palaturi, case fórte înalte, şi un mormânt întunecat va să fie sălaşul vostru. Voi aţ năpăstuit pre săraci pentru ca să întindeţ şi să lărgiţi moşiile voastre şi nu vă rămâne alta făr numai trei coţi de pământ pentru ca să vă fac[ă] mormântul vostru. Dar slava,

dar stăpânirea, dar mândriia, dar dezmirdăciunile aceştii lumi trecătóre? Toate ca o umbră au trecut şi ca un vis şi altă nimic. Nu rămâne făr numai un lucru(l) rămâne: numele cel bun, rar nume bun, mai mult nume rău, nume pre care îl blestemă săracii. Numai un lucru(l) este adevărat: mórtea. De vei vrea, de nu vei vrea, vei să mori, cu adevărat eşti pământ şi iar în pământ vei să mergi.

O, mórte, mórte, şi cât eşti de amară ! Oh, amar, amar mie când va veni ceasul acela ! Părinţilor şi fraţilor şi prietinilor, eu acum vă las. Soţiia mea, copilaşii miei, eu nu vă mai văz de azi înainte. Casele mele, moşiile mele, avuţiile mele, zadarnice ostenelele mele, eu acum vă pierz. Lume, tu acum piei din naintea ochilor miei. Oh, viiaţă, cât erai de dulce ! Oh, mórte, cât eşti de amară ! Până într-atâta eu voi să mori şi dar óre pentru ce mă mândresc, oare pentru ce strâng atâta de multă avuţie, ce pohtesc atâtea multe în lume, de vreme ce voi să le părăsesc odată toate, ce mă grijesc atâta pentru viiaţa mia, care să sfârşaşte, şi nu poci griji de suflet, care nu să sfârşaşte? Oh, Dumnezeul mieu, arată-m sfârşitul mieu, spune-m câtă vreme am ca să mai trăesc, pentru ca să mă gătesc, spune-m, Doamne, sfârşitul şi numărul zilelor (psalm 30). Oh, aceasta este forte neadevărat. Eu ştiu cum că voiu să mor, iar nu ştiu când şi nici eu o ştiu, nici Dumnezeul mieu care mi-au arătat atâtea alte taine nu mi-au arătat şi ceasul morţii mele. Mai vârtos mi l-au ascuns fórte, făcând chiverniseală pentru mântuinţa mea. Pentru ca, neştiind vremea, în fieştece zi şi în tot ceasul să fiu gata. La Eclisiiast îm zice cum că omul nu ştie vremea lui, iar precum să prinde peştile în mreaje şi pasările cu cursa, într-acestaş chip să prind şi omenii de ceasul morţii când vine mórté cia grabnică. La Evanghelie îm zice cum că vine ceasul acela ca furul. Pentru aceia să cade să privighem. Pentru aceia, dar, privigheaţ şi fiţ gata (Maf., cap 24). Luca, 12.

Oh ce lucru necredincios este mortea ! Oh, ticăloase păcătóse ! Şi óre de va veni mortea şi te va găsi cu curva în pat, cu muerea cia streină în braţe, de te va găsi cu mânile pline de sângele săracilor, cu inima otrăvită de vrăjmăşie, de te va afla mórte în grabă şi nu vei avea vreme să chiemi pre duhovnicul să te ispovedueşti şi să te priceştueşti, de te va afla de tot negrijit, ticălóse păcătóse, óre atuncea ce vei face? Să-ţ pierzi viiaţa nu este atâta pagubă, căci să cade să mori odată, iar să pierzi deodată şi pre suflet şi pre mântuire? Şi óre unde sânt lacrămile ca să plângă cineva o primejdie ca aceasta, óre cum dormi fără de grije, cum vieţueşti făr de pocăinţă ?

Pravoslavnicilor creştini, pre care Dumnezeu aicea la petrecaniia acestui pravoslavnic creştin v-au adunat. Drept aceia creşti[ni]lor, trăind şi eu între dumneavoastră până la adânci bătrâneţe şi ştiindu-se pre sine vinovat păcatului, că zice Sfânta Scriptură că de ar fi viiaţa omului numai o zi, încă nu este făr de greşală. Precum zice prorocul David, psalm 50, că întru fărădelegi, zice, sânt zămislit şi în păcate m-

au născut maica mea. Pentru care şi acest pristăvit creştin, fiind încurcat în unele ca acestea şi fiind cuprins de frica lui Dumnezeu şi ştiind cuvântul unde zice: mărturisiţi-vă unul altuia păcatele voastre şi vă rugaţi unul pentru altul ca să vă vindecaţi. Pentru aceia şi el aceste urmându-le şi mărturisindu-se şi pricestuindu-se precum să cade creştinului pravoslavnic, dar încă una i-au lipsit, că n-au putut ca să-ş ia căzuta ertăciune de la toţi pravoslavnicii creştini, precum sau căzut şi după cum zice Sfânta Scriptură prin apostolul Pavel că ca dragosté nimic nu este, căci dragostea nu pizmueşte, nu defaimă, nu zavistueşte, nu vicleneşte, nu să mânie, nu să mândreşte, nu pohteşte răul altuia, ci să bucură de adevăr şi întru toate răbdare are, că (că) ca dragostea nimic nu este şi ca iubirea frăţii. Şi într-alt loc încă grăeşte: pace să (a)aveţi cu toţii, ca fii[i] păcii să vă chiemaţi. Drept aceia, ştiindu-le şi el acestea şi auzindu-le din Sfintele Scripturi, nu[19] neputinţă i-au fost ca să meargă pe la toţi să-ş ia căzuta ertăciune, ci, precum scrie, unul pentru altul, aşa şi el prin mine, duhovnicul lui, strigă şi grăeşte: iubiţilor miei creştini, bărbaţ şi mueri, bătrâni, tineri şi de toată vârsta, cu care am vieţuit întru această lume păcătoasă şi curând trecătoare, ştiu iubiţilor miei, ştiu şi adevărat ştiu că, trăind împreună cu dumneavoastră, pre mulţi dintru dumneavoastră vă voi fi scârbit cu fapte, cu cuvinte próste, cu clevetiri, cu sudalme şi n-am putut ca să-m cei de la toţi ertăciune, fiind cuprins de această bólă grea şi îndelungată, carii mi s-au trimis de la Dumnezeu pentru uşurarea sufletului mieu, ci acum mă rog prin gura părintelui mieu celui duhovnicesc ca toţi să faceţi bine să mă ertaţi, ca şi Hristos să erte greşalele dumneavostră.

Dar ţie ce voi zice, iubita mea soţie, cu care am trăit (...[20])? Întru atâta vreme trăind noi împreună, ştiu că de multe ori te voi fi scârbit şi mai ales acuma întru această îndelungată bólă a mea, pentru care mă rog să mă erţi de toate câte ţ-oi fi greşit şi să rogi pre Dumnezeu să-mi erte greşalele mele cele multe şi tot să nu mă uiţi cu pomenirea pre la sfintele bisereci, şi las pre Dumnezeu să te înveţe cu[m] să poţ trăi întru această viiaţă trecătoare.

Aşişdere şi pre voi, iubiţi fii[i] miei şi fiicele mele, gineri şi nurori, odraslele mele, să faceţi bine să mă ertaţi de toate câte vă voi fi greşit ca un părinte fiilor. Pre ma[i]ca voastră să o cinstiţ, de Dumnezeu să vă temeţ şi pre mine să nu mă uitaţi şi Dumnezeu va fi cu voi. A căruia slava şi puterea împreună cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în veci netrecuţi şi nesfârşiţi, amin.

---

[19] **corect: cu**

[20] **Loc liber în text, pentru completarea anilor.**

C) Puterea tradiţiei

1) *Cazanie la pristăvirea omului creştin*

Sibiu, Biblioteca Mitropoliei, Mss. 31, *Miscelaneu*, f. 87r-88r
Datare: ante 1764
Copist necunoscut

Deşertăciunia deşertăciunilor, pentru că toate sânt deşarte ! Deşartă şi amăgitoare este această lume, fraţilor, şi toate ale ei sânt nestătătoare, toate până la o vreme le arată, amăgind pre toţi cu frumseţi trecătoare şi cu înţelepciune deşarte şi preste puţin toate de nimic le arată. Numai ce rămâne? Pomenirea numelui bun la cei ce pot câştiga în viiaţa [!].

Pre toţi cei ce să trag din Adam lumia aceasta ca o mincinoasă îi înalţă cu trufiia şi mai pre urmă îi pogoară în pământ cu ticăloşiia, cu nice un folos din truda lor ceia multă. Şi în urma lor nu rămâne nimic, fără numai nume ori bun spre pominire bună, ori rău spre ria pildă, să povestesc unii fericindu-să, alţii defăimându-să.

Carele precum dintâi aşa şi acum fiind mórtea hotar de obşte şi arătând pre toţi de nimic şi ticăloşi fără de nice o milă la muma cea de obşte, pământul, nefiind putinţă a scăpa de dânsul. Mai silnică decât silnici[i] este mórtea, mai puternică decât puterni[cii] este mórtea, mai tirană decât tiranii, mai fără de milă decât nemilostivii, mai zvăpăiată decât sălbateci[i]. Unde atâta nemilostivire şi cumpliciune carele vedem! Numai tot pentru greşale şi neascultarea noastră s-au sălbătăcit asupra noastră nemilostivirea ei.

Ce voi zice dară, au doară a trecut şi de aicea această groznică moarte? Cu adevărat n-au trecut, ce fără de zăbavă au sosit. Precum de faţă vedem. Pentru care au doară socotim că vreunii din noi vom scăpa de acest gróznic ceas cumplit? Ba nicedecum ! Ce toţi avem a face această cale de obşte, unii după alţii. Dară pentru ce ne uităm slaba zidire a firii noastre, de nu ne aducem aminte cum sintem pământ şi iarăş în pământ avem a merge, unde toţi cei din veac au mers? Socotiţi firea noastră cea slăbă [!], care pre nice unul nu-l lasă fără de greşală, şi viiaţa să ne îndreptăm în lumea aceasta, având unul cu altul dragostea cea dumnezeiască şi ertând greşalele greşiţilor noştri, după cum ne învaţa Sfânta Evanghelie.

Pentru aceasta, pravoslavnicilor creştini, şi acest creştin ce s-au pristăvit astăzi, trăind împreună cu dumneavoastră, poate că va fi greşit multora, ca un om cu firea slabă, prin mijlocul mieu să rógă dumneavoastră, cu ce vav [!] fi greşit, să-l ertaţi, ca Dumnezeu să iarte greşalele dumneavoastră şi când vă va chiema Dumnezeu pre fieştecarele din dumneavoastră, să vă facă parte la împărăţiia ceriului, acolo unde împărăţeşte domnul Hristos cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în veci[i] vecilor amin.

2) [*Cazanie la oameni morţi*]

Alba Iulia, Muzeul Naţional al Unirii, PC 1637, *Cazanii la oameni morţi*, p. 81-84
Datare: 1761
Copist: Nicolae sân Pop Ion ot Zlatna; provenienţa: colecţia Sabin Olea – Cib

Scrie Mathei Evanghelistul, cap 31, stih 11, de zice: privegheaţi şi vă rugaţi, că nu ştiţ zioa, nici ceasul întru carele Fiiul omenesc va veni. Deci, de iaste aşa de neştiută moartea şi ceasul acela, cade-să totdeauna a priveghiia şi orice zi a o socoti cea de apoi. Mulţi zidesc case şi nu ştiu lăcui-vor într-însele. Mulţi gândesc de câştigul anului viitor şi nu ştiu ajunge-l-vor. Gătescu-să de viiaţă carea iaste neştiută, nebăgând seamă de grija morţii, carea iaste ştiută. Deci, deaca gândeşte cu atâta nevoinţă de lucruri aşa foarte neştiute, drept ce nu gândeşte de moarte, carea iaste ştiută totdeauna? Că mai cu dreptul ar fi fost a lăsa lucrul cel neştiut pentru cel ştiut.

Nu ştie omul de sfârşitul său, zice Eclisiastec, că precum să prind peştii cu undiţa şi pasările să încurcă în laţuri, aşa şi oamenii să prind în vreamea cea rea, când soseaşte pre dânşii peirea de năprasnă. Dar până când vei petreace întru aceaste de acum? Că de ţ-ar da în dar împăratul o cetate de supt stăpânirea sa şi ţ-ar însemna vreame ca aceaia cu zapis şi cu iscălitură tare, deci ai grăbi cu mare sârguială şi cu nevoinţă să dobândeşti aceaia. Acuma, cu cât departe iaste mai mare Ierusalimul cel ceresc carele iaste noao făgăduit şi-l făgăduiaşte cu îndurare împăratul ceresc carele îţi dă vreamea vieţii aceştiia ca să dobândeşti cetatea cea cerească, veni-va vreame când nu va putea nimenea să lucreaze şi n-ai nice un ceas ştiut (adecă acela să-ţi fie de rugăciune).

Deci, deaca iaste vreamea aşa de scurtă şi făgăduinţa atâta de mare, miru-mă dar pentru ce petreci în râs aşa fără de treabă şi întru deşertăciuni, ca cum ai avea o mie de ani să trăeşti, neaşteptând după aceaialaltă viiaţă. De pofteşti vreun lucru de aceaste trecătoare ca să-l căştigi, laş somnul, urăşti bucatele şi te leapezi de multe dezmirdăciuni numai ca să dobândeşti aceaia ce doreşti şi ca să nu-ţi treacă vreamea făr de câştig. Deci, deaca iaste aşa de scurtă vreamea ta aceasta întru carea ţi să cade ţie a câştiga împărăţiia cea cerească, pentru ce nu laş grijile lumii şi nu o părăseşti ca să dobândeşti viiaţa cea veacinică? Rogu-te, nu piiarde această vriame acum, că nu ştii ajunge-vei să vezi vreamia cea de mâine. Scrie Mathei Evanghelist, 25 capete: pentru ceale 5 feate nebune carea pierdură vreamia fără de folos şi, trăgând nădeajde de vreamea viitoare, nu o căştigară.

Nu căuta viiaţă lungă, ci bună, nici căuta ani mulţi, ci buni. Saul 20 de ani împărăţi întru silă, iar Scriptura zice că au împărăţit numai 2

ani. Pentru că Dumnezeu nu numără anii cei chieltuiţi rău. Mai bine să te nevoeşti bine, decât să trăeşti mult, nice să-ţi ajungă voia cea bună, ci adaoge la dânsa fapte bune. Mulţi să îndestulează numai cu voia sa cea bună şi să pogorâră în iad. Neştiut iaste ceasul morţii şi acela singur ar putea a ne rădica pre noi spre mare priveghiare. Nebunie iaste într-această tocmeală a trăi întru carea nu pofteşti a muri şi pentru că aceasta în tot ceasul să prilejaşte. Drept aceaia, cu plăceare lui Dumnezeu ţi să cade să trăeşti. Deci, omule muritoriu, pururea te socoteaşte, că nu ştii în ce ceas moartea la tine soseaşte.

Pentru ce Dumnezeu vru să fie neştiut noao ceasul morţii, scrie la Iov cap 32, stih 11. Scurte sânt zilele omului şi numărul anilor lui sânt la Dumnezeu, zice Iov. Neştiut iaste ceasul morţii şi nu ştii în ce straje a nopţei te va chiema Domnul. Pentru ceasul morţii cel neştiut trebue să ne aducem aminte în viiaţa noastră totdeauna, până în ceasul cel mai de pre urmă. Şi cum făcu Domnul în cealelalte zidiri în toate, aşa începu şi cu noi, pentru multa dragoste carea are cătră noi. Vru ca să ascunză ceasul morţii de cătră noi pentru ca să trăim totdeauna foarte cu pază şi cu inimă curată. Că în ce fealiu ne vom afla în ceasul morţii, într-acela ne vom şi judeca. Şi, pentru că avem a muri în toată vreamia, să trăim treagi şi să ne aflăm drepţi în vreamia dării de seamă. Cu atâta eşti datoriu a fi mai sârguitoriu în lucruri bune cu cât eşti mai neştiut de ceasul morţii tale, de care ţi să cade a lua seamă şi a fi gata totdeauna.

Deci, de iaste ceasul morţii neştiut şi mâniem pre Dumnezeu neîncetat, dară încă când şti ceasul morţii tale mai rău ai fi, că ai muta pocăinţa din zi în zi, ca să faci păcate mai slobod supt acea nădeajde. Iar neştiinţa de ceasul morţii pre mulţi îi înfrânează şi nu-i lasă să greşască. Că de-ar şti că va trăi mulţi ani, ar cădea în multe păcate şi pedeapse. Iar de nu, întoarce neştiinţa ceasului morţii pre unii de la păcate. Dar nu-l lasă multă vreame să trăiască în păcate. Deci, de-ar şti omul de ceasul morţii sale, cum că va sosi de năprasnă sau va veni în vreame ca aceaia ceasul acela de pripă, foarte ar fi cu nevoe a să pocăi. Iar vreamea cea lungă ar lăsa mai mari păcate afară, mutând pocăinţa tocma până la zio morţii, precum şi acuma mulţi sânt cari nu vor să se înspoveduiască până când văd că nu mai iaste nădeajde de viiaţă, iar de canonul lor nu are nimenea grije ca să-l facă şi de unii ca aceia nu iaste nice o nădeajde de mântuire. Pocăinţa ce să face de pripă sau mutarea cea deşartă a pocăinţii foarte strică cujetului. Pentru aceaia, ca să te izbăveşti de nevoé aceaia, vru socotinţa cea dumnezeiască a ascunde dinaintia ta ceasul morţii. Că deaca vei avea totdeauna moartea în gândul tău, toată vreamia vei petreace bine, în frica lui Dumnezeu şi pentru acest lucru bun. Căci vru Dumnezeu a ascunde ceasul morţii, dator eşti a mulţămi lui Dumnezeu carele ţe-au dat pricină într-acesta chip a lucrurilor celor bune. Iar vru Dumnezeu să nu să ştie ceasul morţii pentru ca să te deprinzi spre folosul binelui a

multora, iar nu spre a tău numai. Că mai mare iaste a face bine la mulţi decât numai la unul. Că de-ai şti cum că ai a muri curund, n-ai face multe lucruri bune carea să fac spre folosul a mulţi, ce numai ai nevoi de mântuirea ta, nebăgând seamă de ale aproapelui tău.

Ce voi să zic mai multe: de ar şti omul că iaste depărtată neputinţa morţii, nu s-ar ispovedui, nici ar luoa cumenecătură, nici ar chiema pre sfinţi într-ajutor, n-ar băga seamă de slujbă şi alte lucruri ce să fac pentru morţi n-ar face. Iar acum carii zac de greu în păcate, mulţi să întorc cătră Dumnezeu gândind că iaste aproape moartia. Că într-alt chip n-ar face de-ar şti că nu iaste boală spre moarte. Aşijderia şi pentru aceaia n-au vrut Dumnezeu să ştim noi de ceasul morţii. Ca să trăim noi unul cu altul fără de vrajbă, în pace, pentru că, de-am şti că vom trăi mulţi ani, ar fi pizme, răzmiriţe şi altele ca aceastea. Iar căci ştim că avem a muri curund, trăim îngrijaţi şi întristaţi şi priiatenilor urâţi şi nesuferiţi, carea strică toată pacea cea de obşte şi lăcuinţa cu oamenii.

Pentru aceaia, deaca socoti Dumnezeu aceasta de noi cu dragostea sa cea cătră oameni de nu să ştie ceasul acela spre folosul nostru al tuturor, datori sântem pentru această prea aleasă lucrare pururea a mulţămi şi a iubi, a sluji lui Dumnezeu şi, închinându-ne, a-l lăuda. Şi de-ţi iaste voia să plineşti viiaţa creştineaşte, de moarte totdeauna te gândeaşte. Carea cositoriului să închipuiaşte, pentru că pre toţi fără de vreame îi sfârşaşte şi nu trâmbitează când pre oameni îi împuţinează.

3) *Cazanie la oameni morţi*

Craiova, Biblioteca Muzeului Olteniei, ms. 81, *Miscelaneu*, f. 178r-180r
Datare: mijlocul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: Transilvania

Ascultaţi blagosloviţi creştini cuvânt de învăţătură pentru tocmeala morţii noastre a tuturor, cum spun Sfintele Scripturi de zic: nime să nu să lase în nădeajdea tinereaţelor, să zică că-i tânăr şi-i tare şi are mult şi i bine şi i de toate pre voe, să nu să bucure şi să zică că va muri la îmbătrâneaţe, ce să fie gata de moarte în toate zilele, de când naşte până la îmbătrâneaţe. Că nu ştii în ce ceas va veni moartea. Deci să aşteptăm moartea cu fapte bune, ca să nu rămânem afară din mila milostivului Dumnezeu.

Putearnicul şi milostivul Dumnezeu făcu ceriul şi pământul şi toate câte-s pre lume numai cu cuvântul Sfinţii sale. Iară pre om, adecă pre Adam, l-au făcut cu mâinile Sfinţii sale din pământ şi l-au pus mai mare preste toate faptele Sfinţii sale. Şi l-au învăţat milostivul Dumnezeu

o învăţătură, ce Adam nu ascultă, ci greşi. Deci, pentru aceaia greşală, noi toţi sântem datori cu moarte trupească. Iar din moartea sufletului ne-au izbăvit mântuitoriul nostru Iisus Hristos cu moartea Sfinţii sale.

Deci, iubiţii miei creştini, şi acesta frate al nostru, anume (numeaşte-l), ce să mută de la noi, acesta încă iaste zidirea lui Dumnezeu, însă s-au născut din părinţii săi cu trup, iară Dumnezeu i-au dat suflet din vistiariul Sfinţii sale şi au trăit până acum într-această lume lacomă şi deşartă şi înşălătoare. Trăit-au până acum şi bine şi rău, şi cu dreptate şi cu greşale, ca un om cu trup de lume înşălătoare, până într-această vreame ce l-au lăsat milostivul Dumnezeu. Iar acum putearnicul Dumnezeu au trimis îngerii Sfinţii sale şi i-au luat sufletul din trup. Deci trupul va mearge în pământ, din care-i şi zidit, iară sufletul va mearge unde îl va trimite milostivul Dumnezeu, după cum va fi făcut în ceastă lume. Cum zice Sfânta Evanghelie: de va fi făcut bine, va învia spre viiaţa de veaci, iară de va fi făcut rău, spre osânda judeţului. O, ferice fraţilor de oamenii ceia ce-s curaţi şi drepţi, carii nu să amestecă în greşalele şi înşălăciunile lumii aceştiia, care iaste cu degrabă trăcătoare, ca fumul şi ca roaoa, precum şi vedem.

Că şi acest frate creştin ce zace cu trupul înaintea noastră mort, mai nainte cu câteva zile fost-au sănătos, ce sănătatea lui în boală s-au schimbat; cu vârtute au fost, ce vârtutea lui în slăbiciune s-au întors; în veselie au fost, ce veseliia lumii aceştiia iată că să întoarce spre lacrămi. Viiaţa din ceastă lume i să sfârşi, de soţi şi de coconi acum să desparte şi de fraţi şi de surori şi de alte rudenii, de toţi, de vecini şi de toţi priiatenii. Şi acum mearge sufletul lui înaintea înaltului şi prealuminatului scaun al împăratului sfinţilor, ca să-i dea loc de sălăşluire până va veni domnul Iisus Hristos să facă judecată a toată lumea. Şi atuncea va judeca şi pre acesta ce zace acum înaintea noastră şi-i va da loc de veac, după cum să va fi purtat pre această lume: de va fi făcut bine, spre viiaţa de veaci, iar de va fi petrecut în strâmbătăţi şi în păcate, spre osânda judeţului a putearnicului Dumnezeu.

O, fraţilor, bine iaste dară să petreacem în ceastă lume pre voia milostivului Dumnezeu, pentru să dobândim viiaţa de veaci, unde iaste traiu fără de moarte în veaci, adevărat. Iar cu această lume să nu ne înşălăm, pentru să nu fim osândiţi de dreptul judeţ pentru păcatele noastre. Că iată că vedem că viiaţa noastră de pre această lume iaste scurtă, voia milostivului Dumnezeu iaste ca toţi oamenii să facă pre voia Sfinţii sale. Pentru aceaia şi domnul Iisus Hristos porunci ucinicilor săi zicând: meargeţi în toată lumea de mărturisiţi Evangheliia a toate făpturile. Cine va creade şi să va boteza, spăsi-să-va, iară cine nu va creade, osândi-să-va.

O, fraţilor, grea iaste osânda ! Că celor osândiţi şi păcătoşi le va zice dreptul judeţu, domnul nostru Iisus Hristos: duceţi-vă de la mine, blăstămaţilor, în focul de veaci. Deci mai bine e să creadem şi să facem precum ne învaţă Sfânta Evanghelie. Căce că cătră cei credincioşi va

zice dreptul judeţ, domnul nostru Iisus Hristos: veniţi blagosloviţii Părintelui mieu de moşteniţi împărăţiia care am gătit voao.

Deci, bine ar fi fraţilor de s-ar îndulci toată lumea de acest cuvânt blagoslovit al Domnului nostru Iisus Hristos. Iară vedem că ne împiedecăm în multe zminteale ale lumii aceştiia, pentru nesocotinţa. Deci să ne socotim şi să ne nevoim cu toată inima să ne împăcăm cu milostivul Dumnezeu, pănă ne îngăduiaşte cu moartea.

Căce că şi acest frate al nostru ce zace înaintea noastră mort i s-ar hi căzut pănă au fost cu sufletul împreună să să fie împăcat cu milostivul Dumnezeu. Ci iată ceasul morţii îl apucă fără veaste. Pentru aceaia să roagă cu noi milostivului Dumnezeu ca, cu ce au rămas greşit Sfinţii Sale, să-l iarte.

După aceaia să roagă iar cu noi molitvelor voastre, preoţilor, şi dumnealor voastre, bătrânilor şi tinerilor, şi soţului, pruncilor săi şi fraţilor şi tuturor rudeniilor sale şi vecinilor săi, să rugaţi toţi împreună pre milostivul Dumnezeu, de ce va fi greşit Sfinţii Sale, să-l iarte.

Şi iarăşi să roagă cu noi dumnealor voastre, de ce au (au) greşit şi dumnealor voastre, ca un om cu trup den lume păcătoasă, să-l ertaţi toţi şi să zicem toţi cu toată inima: milostive Doamne, iartă-l, pentru mare mila ta, şi-i fă şi lui şi noao parte întru împărăţiia ceriului. Amin !

4) Creaţiile popii Filip Gherman din Urmeniş[21]

Timişoara, Biblioteca Universităţii de Vest, *Evhologhion*
Datare: 1721-1724
Autor şi traducător: Filip Gherman din Urmeniş; manuscris autograf

f. 52v-53v

Cântare foarte frumoasă la oameani morţi

În tine am nedejduit mainte de vreamia, Doamne pe tine am ţinut umbră, când n-au fost încă nice un deal, nice cer, nice pământ n-au fost în formă, tu ai fost puternic Dumnezeu şi vei rămâne fără sfârşenie.

Oameanii lăsaş sămn şî moare şi aşe zici viţa omului, viţe prah, care sinteţ din prah. Că o mie de ani înainte ta, Doamne, ca o zi de iari ce trecu, au ca o nópte ce-ai dormitu lăsatu-ia-i cu degrabă să moară, ca somnul ce să petrece cât să deşteaptă omul din somn, au ca cea iarbă în cel câmp de demineaţa înfloreşte, sara să uscă.

[21] **Stabilirea originalităţii, neputând lua în calcul lecturile lui Filip Gherman, s-a făcut doar pe baza formei textului, în mod evident mult mai liric şi ordonat didactic atunci când este o traducere sau o prelucrare a unui text maghiar, dar mult mai greu inteligibil.**

Când ne baţ, Doamne, în mânié ta, atunce îndatăş la pământ chedem, de mâniié ta noi ne-am cutremura. De ne-i socoti păca[te]le noastre, într-ascuns făcute multe răutăţ, şi acele de le vei aduce înainte, de mânié ta zilele să petrec, să odovăsc cu mare grabă. Ca cuvântul zilele noastre care ai rânduit penă în şeptezăci de ani, iară de-i mai mulţi, optzăci de ani. Şi de au fost câtva veselie, dară mai mult au fost muncă şi durere. Să va petrece toate, iscusenie va trece ca umbra au ca somnul, dară cine-ţ poartă frica, numai acela care-ţ poartă frica.

Învaţă-ne din mila ta, Doamne, cât iaste numărul zilelor noastre, să ştim şi cu minte noi să ne purtem. O, Doamne, întórce-te spre noi, penă când ne-i lăsa spre amar, fie-ţ milă de slugile tale ! Tornă spre noi mila ta cea mare, să nu te împovărăm cu nesaţiu, ce ducem în vig voinţa ta, Doamne, şi mănie ta, Doamne, în tot ce o dă spre noi, cu care de mult noi ne zbicium. Pe slugile tale arată-ţ puteré ta şi blagoslo-veniile pe feciorii lor, de-ne să ştim puteré ta cea mare. Mare, milostive, puternice Dumnezeu, toate lucrurile tocmeaşti şi le deregi cu lucrul mânilor tale.

f. 377r-379r

Rugăciune la oamini morţi

De vecie atotputernicul Dumnezeu, Domnul nostru, a lui Isus Hristos, Tatăl sfânt care ai rodit pre om pre chipul tău şi ai dat întru el răsuflară sufletului vieţuitor care lecueşte până atunci în el până când zici aceasta: fiţ prav cari din prav sinteţ făcuţ ! Că tu eşti acela Dumnezeu care ai fost şi în vecie vei rămâne, când toate din tine înle [!] schimbi şi se schimba, tu eşti Doamne acela Dumnezeu cine hotar ai pus vieţei omului, care nu poate călca lunile lui şi samazile lor vieţei lui, la tine sint Doamne ştiute şi când ţie îţi-să par sfârşitul acestora aduci.

Iată Doamne Domnuzeul [nostru], noi oamini nevolnici şi supt multe feliuri de schimbături cari am stătut acmu înainte, facem oluita înainte ta, că cum n-am cuprins în păcate şi pre ceastă tocmite în păcate, în păcate am născut, aşe toată viiaţa noastră în faptele făţăr-niciei am petrecut. De aice este, oh, drept giudecător Doamne, cum să să amistuiască zilele noastre ca şi fumul şi oasele noastre ca tăciunele de focul stâns amistuit a mâniei tale au ars. Şi amintrăle ce[-i] viiaţa noastră? Aşe-i ca şi para care îi puţine vreme e să ţine, după aceia nemică va fi. Tocma aşe inima noastră, ca şi iarba de pre acoperemântul casei, care mai nainte ce s-ar cosi, e să uscă. De-ici sosi, mare Dumnezeu, cum zilele noastre asemine fură umbrei trecute şi noi aşe sintem ca şi iarba cea uscată şi toată frumsaţa foricheciunei [!] vieţei noastre ca şi floare câmpului. Se uscă iarba şi cade floare când vântul Domnului suflă pre ia.

Adăvărat aşe sintem noi, numai ca iarba. Vedem, adevărat nemic nu este vremea aceştii vieţi fără apropiiatul şi sositul cătră moarte, drepte-s macar că ştim noi aceaia că numai ce-i umbra viiaţa noastră şi pară zilele vieţei noastre. Ce încă te rugăm Doamne, voeşte vieţei noastre şi mai nainte întinde mila ta pre noi, nu tăe aţa vieţei noastre, învaţă pre noi cum să ştim aşe socoti zilele noastre cum să putem îmbla înainte ta cu inimă mândră şi când vei aduce sara zilelor noastre celor de apoi, în secriile noastre vrei dă pre noi astupa, atunci împotriva morţei şi a nopţei ne întăreşte şi ne hrăboreaşte şi nu lua afară până atunci din trupurile noastre slabe sufletele noastre, până când au cu cuvântul, au de faţa cuvântului, numai cu suspinatul, să putem zice aceasta: Doamne Isuse, în mănule tale dăruesc sufletul mieu, amin ! Tatăl nostru ...

D) Tentative de originalitate

1) *Propovedanie la morţi şi despre schimbarea aceştii lumi, cumu-i de schimbătoare şi în nemica nu iaste stătătoare. Tâlcuită din Apocalipsis, cu cap şi cu stih*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei Române, Ms. Rom. 103, *Cazanii*, f. 4v-11v
Datare: secolul XVIII
Copist necunoscut

Scrie sfântul şi iubitul, bunul vestitoriu Ioan Evanghelist la Apocalipsis, în 4 capete, stih 6, grăind: şi era înaintia scaunului o mare de sticlă aseaminia criştariului.

Aşea te gândeaşte, o, oame creştine, că în lucrurile aceştii lumi nu iaste nemica adevărat au stătătoriu, ce-s toate trecătoare şi schimbătoare. Precum vedem şi din cartia Prorocului Ezechiil, la 4 capete, stih 1 grăind: tot omul să-ţi iai în mâni o cărămidă şi o pune înaintia ta şi scrie pre ia oraşul Ierusalimului.

Pravoslavnicilor creştini, aceaste cuvinte a Prorocului Ezechiil aşia să închipuesc: schimbaria Ierusalimului, aceasta arată prorocul şi adeverează zicând că şi lumea aceasta iaste făcută pe un dărab de pământ. Că oare în ce chip cărămida, de răveneală, ia să moae şi să sfărâmă, aşa şi această lume, de puţină răutate, ia să sfărmeaştia şi piare şi să schimbă.

Precum arată şi Daniil proroc în cartia sa, cap. 2, stih 31, 32, 33 grăind: că aceasta au închipuit Dumnezău pre acel chip mare ce-au văzut Navohodonosor împărat în vis. Care chip îi era capul de aur, mânule de argint, pântecele şi coastele de erţ, o parte a picioarelor de hârburi, iar altă parte era de fier. Aceastia închipuiau împărăţiile lumeşti şi schimbaria lumii. Şi aceste 4 împărăţii a lui Navohodonosor împărat le adeveri prorocul. Întâiu spune că va birui Navohodonosor pământul Asiriei. Aceasta s-au înţeles capul cel de aur. A doa va domni împărăţiia lui Darie împărat pământul Persidiei. A treia s-au înţeles că va birui în urma lui Alexandru Machidon. A patra, piciorul cel de fier şi cel de hirburi arată Dumnezău că tocma câtu-i de putearnică într-această lume, aşa-i va fi şi lucrul lui ca a fieştecărui om mai slab şi sărac şi aşia să va răsipi el ca şi dărabul cel de pământ. Fraţilor, acest vis l-au luminat prorocul că-i capul cel de aur. Au zis că va fi el acela. Iară mânule ceale de argint au zis că vor fi puterile lui. Iară pântecele cel de irţ au zis că va fi negândiria lui şi urbiciunia [!] lui. Iar piciorul cel de fier i-au arătat Dumnezău că-l va zdrobi pe el cu vreame. Iară piciorul cel de hârburi i-au arătat Dumnezău a lui răsipire şi perire şi schimbare.

Creştinilor, iată aceaste toate pildele aceştii lumi pieitoare şi răsipitoare prin carele nu trăbue omul să să încrează ei. Dară despre pilda Sfântului Ioan Evanghelist, cum vom lumina aceale cuvinte, că cu mare pildă sânt date noao să le înţelegem. Spune Sfânta Scriptură foarte luminat: maria cia de sticlă, care-i limpede ca criştariul, caria au văzut Sfântul Ioan înaintia scaunului lui Dumnezău, doao părţi arată despre lucrul ei. În partia dintâiu arată maria, iar în a 2. parte arată firea ei. Ce întâiu scrie maré despre firia ei şi grăiaşte că-i ca sticla de criştariu. A doa scrie că aceaia să închipuiaşte maria. Aceasté, iubiţii miei, toate le-au arătat Domnul Hristos Sfântului Ioan, ce iaste maria şi ce iaste uiaga. Fraţilor, maré nu trebuiaşte a înţelege că-i maria care o scrie Moysi Proroc în cartea Bitii dintâiu, cap. 1, stih 9, care au poruncit Dumnezău apelor să să strângă toate la un loc şi să fie mare. N-au fost acea mare acolo în ceriu înaintia lui (lui) Hristos. Ce-au închipuit Dumnezău această lumă [!] toată şi toate câte-s într-însa. A doa, iar n-au fost maria cea de solus [?], care iaste a testamentului vechiu, care au fost spălare păcatelor în leage veachie. Ce maria aceaia care au văzut Sfântul Ioan au fost luminoasă ca criştalul. A doa, să înţeleage uiaga, adecă sticla, că, cumu-i sticla lunecoasă, aşia iaste şi lumia aceasta lunecoasă foarte asupra faptelor celor reale. Precum zice şi Petru Apostol la întâé carte, cap. 4, stih 18, grăind: că direpţii încă lunecă în păcate, cât deabiia să vor spăsi. Dar cei nedirepţi unde îş vor arăta feaţele sale? Şi Sfântul Apostol Pavel încă scrie la Corinth, cap. 10, stih 12, grăind: cui i să pare că stă, caute să nu cază, că această lume iaste lunecoasă, că inima omului iaste tot spre reale din tinereaţe pân la bătrâneaţă, gata spre lunecaré perirei.

A treia, lumia aceasta să arată a fi ca o glaje, căutând slăbiciunia

ei. Că oare cumu-i glaja de spărgătoare şi slabă, aşia iaste şi lumia aceasta, spărgătoare şi răsipitoare, că de nu o are ţinea Dumnezău spre mănule Sfinţii sale şi de nu are avia Dumnezău grije despre rândul ei, cât clipiria ochilor ar peri. A patra, pentru ce o chiamă această lume că-i ca sticla, au ca criştalul? Că criştalul iaste luminos şi gol. Aşia şi această lume iaste luminoasă şi goală. Că câte-s într-însa, toate goale şi toate aiave, înaintia lui Dumnezău nemica nu iaste ascuns înaintia ochilor lui. Şi oare cum să văd prin criştal toate, aşia să ştim şi să creadem şi noi că înaintia lui Dumnezău toate păcatele lumii aceştiia îs văzute şi ştiute. Şi iar pentru ce zice că lumia aceasta iaste ca maria? Pentru că să veade nestaria ei. Că aşia iaste de trecătoare şi mergătoare tocma ca şi maré. Că maria cu zi cu noapte tot mearge şi nu mai stă. Aşia şi această lume tot treace şi nu mai stă.

Precum vedem lucrul ei adevărat, cum scrie şi Prorocul Amos la 60 cap., stih 11, grăind: că Dumnezău porunceaşte şi înaintia lui să sfermăsc casele ceale mari cu domniile şi ceale mici să creapă înaintia lui şi să răsipesc. Precum scrie Prorocul Daniil, cap. 4, stih 25, 26, 27, grăind: că Navohodonosor împărat, primblându-să prin curţile ceale împărăteşti în Vavilon, zicia: cine-i ca mine? Că eu am biruit şi am luat Vavilonul ! Atuncea-i zisă Dumnezău: iată astăz eşti împărat în Vavilon, iară mâine vei fi bou şi vei paşte iarbă cu dobitoacele. Şi iară Jidechiaş craiu, dezmierdându-să prin Ierusalim, iară mâine fu rob în Vavilon. Precum iaste scris în laster [!] cartia, cap. 17, stih [!], grăind: astăz Hamas craiu pusă spânzurătoare lui Mardocheuş craiu dinaintia casăi lui, iară mâine căzu însuş în iale. Astăz Iov Patriarhul dezmierdându-să într-atâta bogătate, în feciori şi în feate, iar ca în zua de mâine îi adusără veaste că feciorii au căzut casa pre ei, iară marha i-au luoat alte limbi şi de tot binele fu prădat şi jehuit. Deci, vezi oame că această lume îi ca şi maria fără de stare, că astăz îi într-un chip, iară mâine iaste într-alt chip, au încă şi mai curând să poate schimba binele şi undele ei. Că maria iaste cum iaste de amară şi foarte sărată şi pierzătoare, aşia-i şi lumia aceasta pierzătoare şi plină de perire, văzând faptele ei foarte amară. Că oarecine va gusta dintr-însa, să va amărî. Că aşia scrie Iacov Apostol, cap. 4, stih 4, grăind: că cine va gusta din lumia aceasta şi să va împrietini cu ia, pizmaş va fi lui Dumnezău. Şi Sfântul Ioan Evanghelist scrie, cap. 17 la Apocalipsis, stih 6, grăind: vedea-vor la vreamia judecăţii c-au fost amară lumia aceasta, că să vor îmbăta toţi carii au gustat din amărăciunile ei, ce să zice din curviile ei şi din toate răutăţile ei. Că şi Ioan când au gustat din bunătatia lumii aceştiia, în gură i-au părut dulce, iară în pântece i-au părut foarte amară. Pentr-aceaia o chiamă această lume că-i ca maria, că cumu-i în maria de un peaşte mănâncă pre alt peaşte, aşa-i şi într-această lume de mănâncă om pre alt om şi pasăre pre pasăre. Că aşa scrie şi Sfântul Proroc Havacuc, cap. întâiu, stih 14, 15, grăind: zice Domnul că într-această lume în toată vreamé aleşuesc răii pre direpţi să-i înghiţă. Pentr-aceaia zicem că maré nu

iaste dulce, ce-i sărată şi amară, că şi într-această lume, oarece iaste pre ia, tot desfătaria ochilor iaste şi pohta trupului, tot amărăciunia sufletului iaste.

Pănă aicia aţi văzut direptatia învăţăturii. Iară acum să vedem şi folosul.

Fraţilor, deacă-i această lume ca maria schimbătoare şi nestătătoare, trebuiaşte să ne dojenim pre sine, că de are trăi omul o mie de ani, încă linişte şi pace niciodată nu va agiunge. Că maria niceodată nu stă, ce tot ca clipiria ochiului să schimbă. Aşia-i iaste a fi şi această lume. Că macar cât am custa, pace lină nu vom avea. Pentr-aceaia, iubiţilor, dojeniţi-vă şi vă învăţaţi şi să nu ne nedăjduim într-această lume, ce să lăsăm bogătatia ei.

Aicia dojeneaşte pre bogaţi să lasă binele aceştii lumi.

Cu[m] zice Domnul Hristos la Mathei Evanghelist, cap. 19, stih 22, bogaţilor lumii, că pentru bogătatia aceştii lumi nu vor putia mearge întru împărăţiia aceştii lumi. Pentr-aceaia, iubiţii miei fraţi, cum să păzăsc cei de pre maria să nu să înneace, aşa şi noi, fiind de furtunile lumii aceştiia osteniţi, să ne păzim să nu ne cumva îngreuem cu bogătatia aceştii lumi, ca să nu ne înnecăm în maria păcatelor. Precum scrie Apostol Pavel la dianiia, cap. 27, stih 18: c-au aruncat avuţiia în maria pentru dobânda vieţii.

Aşia ne trăbuiaşte şi noao să facem: să aruncăm bogătatia pre această lume pentru folosul sufletului. Că bine zice Prorocul Solomon că gătate iaste darul lui Dumnezău pre om. Adevărat aşa iaste, ce pre ceia ce ştiu trăi cu ia cum porunceaşte Dumnezău. Iară de o vor chieltui rău, samă le caută să dia înaintia lui Dumnezău pentru ia. Că iată, oame, cum vom arăta pildă pentru albină, că albina când zboară pre mare şi de va lua numai o picătură de apă din maria, ştie că cu acia picătură de apă din maria va otrăvi toată mieré ei, ce decât va otrăvi toată musca ei, mai bine sângură va muri. Dară tu, oame, nu numai câte o picătură îţi iai dintr-acestă lume, ce multe îţi iai, tot reale şi fără de leage. Pentru caria fapte de multe ori ţi s-are cădia moarte. Precum scrie Pavel Apostol cătră Filipis, cap. 23: că ce iaste într-această lume, toate sânt gunoiu. Ce pentr-aceaia şi noi, fraţilor, să silim şi să ne nevoim ca să dobândim pre Hristos. Că decât pretutindinia într-această lume, mai bine iaste acolo.

Pentr-acia, oame creştine, deacă-i această lume ca maria, trebuiaşte şi oamenii cei săraci şi neavuţi să fie stătători şi răbdători în undele nevoilor şi în greutăţile dosăzilor aceştii lumi, făcând într-acesta chip precum fac vâslaşii cându-s în primejdie pre mare. Că temându-să de moarte să nu să înneace, iară ei strigă cătră Dumnezău să le ajute. Precum scrie prorocul David şi împărat în psalom 101, stih 1, 2, 3, grăind: Doamne ascultă rugăciunia mia şi strigaria mia să vie cătră tine, nu ascunde faţa ta de la mine în zioa supă[ră]rii meale, ce pleacă cătră mine ureachia ta. Şi iară precum au făcut apostolii când era în primejdie pre mare, cum scrie Mathei Evanghelist, cap. 8, stih 25, că

viindu-le viscol împrotivă, zisără: Doamne nu ne lăsa că perim ! Şi precum făcu Iona proroc când fu în maţele chitului: strigă cătră Dumnezău şi Dumnezău îl auzi şi-l slobozi. Că aşia scrie, cap. 2, stih 8. Pentr-aceaia şi voi, săracilor, strigaţi toţi cătră Dumnezău în greutăţile lumii aceştiia şi vă va auzi şi pre voi Dumnezău. Că foarte curând va treace sărăciia aceştii lumi, ca şi cum treace unda apei, şi vă va duce la odihnă de pace.

A treia, dojeneaşte Dumnezău cu învăţătură pre voi, oamenilor, carii sânteţi mai mari între noroade, aşa să vă gândiţi şi să vă aduceţi aminte că această lume iaste schimbătoare şi trecătoare, iară adunaria lui Dumnezău iaste ca şi o corabie. Ca totdeauna să gândim, precum grăiaşte Prorocul Daniil, cap. 7, stih 3, 4, c-au văzut o arătare unde s-au fost bătând 4 vânturi pre mare cum s-are bate nişte războaie foarte tare, şi aceale vânturi adevărat s-au pogorât din ceriu. Şi iară văzu 4 jivine sălbatece stând împrotiva acelor 4 vânturi şi una din jivine era leu, alta era urs, a 3[-a] era pardos, iară a patra era cu dinţii de fier şi prindea tot, mânca şi cât nu mânca, călca cu picioarele. Creştinilor, aceale 4 vânturi să înţeleg că sânt preoţii lui Dumnezeu dintr-această lume, carii zioa şi noaptia să vitejesc întru aleanul acelor jivine sălbatece, care să adeveriază că sânt draci. Că preuţii sânt ca şi vântul, că Dumnezău cu vântul multe lucră. Că cuvântul pre multe locuri supără şi pre multe locuri veseleaşte. Aşia şi din dojana preoţilor mulţi să îndulcesc. Ce carii vor asculta de preoţi într-această lume, nu vor peri în undele ei, nice de jivinele ceale sălbatece carile umblă pre mare, adecă pre această lume, ce sânt draci[i]. Precum scrie şi Apostol Pavel la dianie, cap. 27, stih [!], când era în luntre cu mulţi şi le zisă: să veţi asculta de mine, nice unul nu va peri. Şi iarăşi prorocul Daniil, cap 7, stih 10, 11, arată cine iaste într-ajutoriul acelor 4 vânturi, adecă preoţilor lui Dumnezău. Că după ce au văzut prorocul vânturile cum să vitejesc întru aleanul jivinelor: iară eu Daniil văzuiu un înger îmbrăcat în giolgi alb ca zăpada şi scaunul lui era pară de foc şi(i) înaintia lui mergea foc şi slujiia lui şi-l curteniia pre el 1000 de îngeri şi umblau înaintia lui 100 de mii de îngeri, carele iaste şi astăz adevărat Domnul nostru Iisus Hristos, Fiiul Tatălui Sfânt. Pentr-aceaia, iubiţii miei fraţi, o, fericit neam şi săminţie carii vor asculta de preoţii lui, că într-aceale şireaguri vor mearge şi-l vor curteni pre el în vecii veacilor. Acelea lăcaşuri şi bucurie să o dea Dumnezău tuturor ascultătorilor de cuvântul Sfinţii sale. Amin.

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 38r-47r
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Vasile Mangra

2) *Cazanie la petrecanié omului mutat dintr-această lume, scoasă de la Sfântul Iov Patriarhul, cu capete şi cu stihuri*

Cluj-Napoca, Filiala Bibliotecii Academiei, Ms. Rom. 103, *Cazanii*, f. 29v-38r
Datare: secolul XVIII
Copist: necunoscut

Zice sfântul şi dreptul Iov Patriarhul la cartia sa, cap. 14, stih 5, grăind: scurte-s zilele omului şi numărul zilelor lui sânt ştiute la tine, Doamne, şi hotar ai pus lui, care hotar mai mult nu-l poate treace.

Pravoslavnicilor creştini, năravul stăpânului bun aşia iaste: cându-ş tocmeaşte slugă sau slujnică, el scrie zua şi vreamé cum şi în ce vreame s-au tocmit şi când i să va umplea vreamé, ca şi sluga, umplându-să anul şi vreamé, să-şi ia plata sa. Cu aceaia tocmeală şi Dumnezău au rânduit tuturor zuoa şi vreamé când o vor umplea, să le dia plata lor. Cum scrie la faptele Sfinţilor Apostoli, cap. 17, stih 26, că Dumnezău din puţin sânge rodi şi spori toată lumia şi oameni să lăcuiască pre pământ şi hotar au pus tuturor. Despre aceasta pomeneaşte şi dreptul Iov Patriarhul, că măcar cumu-i de scurtă viaţa omului, încă tot au pus Dumnezău hotar tuturor, care hotar nime nu-l poate treace. Aceasta grăiaşte dreptul Iov, cum că Dumnezău tuturor hotar de credinţă li-au dat, ca nimené viaţa ta din mâna lui nu o va putia rumpe.

De-aicia, creştine, avem doao învăţături: întâiu pentru ce zice că-i scurtă viaţa omului, a doa zice că zilele lui îs numărate la Dumnezău. De ceaste, fraţilor, iată adeverează Sfintele Scripturi foarte luminat. Că despre învăţătura dintâiu adeverează aceasta zicând că gândul lui Dumnezău nu iaste ca gândul omului. Că despre aceasta şi Prorocul Isaia scrie, cap. 45, stih 8, grăind: cumu-i răsăritul de departe de apus, aşa iaste de departe gândul Domnului de gândul omului, şi cum nu-i aproape ceriul de pământ, aşia nu iaste aproape gândul Domnului de gândul omului. Că doară gândul nostru ar fi cum nice odânăoară să nu murim şi dintr-această lume afară să nu eşim. Iară lui Dumnezău nu-i iaste gândul aşia, ce-i iaste voia tot omul să aibă aicia hotar până când va trăi pre această lume. Cum scrie şi Sfântul David Prorocu şi împărat în psalom 138, stih 15, grăind: că Dumnezău iaste fundamentul vieţii omului şi oarecum au funduluit Sfinţiia Sa viaţa omului, aşia ştie şi hotarul zilelor lui. După cum zice dreptul Iov, că ştie Dumnezău numărul zilelor omului, precum vedem în psalomul lui David Proroc, la 99, stih 3. Cu adevărat aşa ne-au făcut pre noi Dumnezău cu sfârşenie şi cu hotar ca să creadem noi că vieţii tuturor au pus Dumnezău tocma ca moşiei lui hotar. Care hotar nici înţelepţii cu înţelepţiia lor, nici vicleanii cu viclenşugul lor, nici nime nu-l poate treace şi să mai trăiască, ce dacă ajung la hotar, numai le caută a muri.

Pentr-aceia, o, oame, să ştii şi să crezi că atâta-i moartia de ocoşă cât într-această lume nu iaste nici un filosof să să afle ca să ştie mândriile morţii şi meşteşugurile ei. Că unii oameni fug departe de moarte de o ocolesc, dară într-alt gând tot le caută a muri. Alţii caută locuri tari, cetăţi şi acolo să închid. Iară moartea foarte lesne îi scoate şi de acolo. Dară alţii umblă după leacuri şi cheltuesc foarte mult ca să nu moară. Iară moartia numai ce râde de unii ca aceaia. Că mare meşteşug are moartia, cât şi acealia toate pier denaintia ei şi numai tot le iaste a muri. Pentr-aceea, oame, nimene să nu să îndoiască pentru viaţa sa că nu-i cu hotar. Că bine putem vedea noi şi semnele dintr-această lume, că-i cu hotar viaţa a toate facerile. Creştine oame, iani uită-te la împăraţi şi la craii lumii aceştiia, că să n-ar fi viaţa lor cu hotar, ei are tot pohti să trăiască, iară deacă vine moartia şi sorocul vieţii lor, mai mult nu-ş mai pot lungi viaţa lor. Şi socotiţi cum sânt şi părinţii cu pruncii săi. Că are da pentru ei să nu moară, nici să-ş vază moartea fiilor săi, toată bogăţiia lor pentru ca să mai trăiască. Ce numai din hotarul lor afară mai nu-ş pot lungi zilele lor. Că ştie Dumnezău zilele omului câte sânt din naştere până la moarte şi ştie Dumnezău numărul zilelor lui aşia numai cât iaste rânduit de la Sfinţiia Sa, iară mai mult nu. Pentru care lucru vom arăta tocmeala acestor cuvinte ce zice dreptul Iov. Încă şi Prorocul David scrie de aceasta la 138 psalom, stih 16: zice că zilele omului sânt numărate la Dumnezău. Precum scrie Isus Sirah, cap. 37, stih 28, grăind: a tot omul iaste rânduită vreamia vieţii lui cât va fi de la Dumnezău, că Dumnezău iaste domn spre toate, cum nime împrotiva lui nu poate să stia şi, oarece-i iaste voia, aceaia şi face. Şi Prorocul Samoil scrie la întâé carte, cap. 3, stih 18, grăind: o, că el iaste acela Dumnezău carele poate omorî şi poate învііa. Precum scrie Ioan Evanghelist la Apocalipsis, cap. 1, stih 11, grăind: că el iaste acela Dumnezău carele iaste domn morţii şi vieţii şi el sângur biruiaşte cu chieile amândurora. Fraţilor, aşia scrie Patriarhul Iov grăind: că zilele omului sânt cu măsură într-această viaţă. Cu adevărat aşia şi iaste. Precum vedem de la întâé carte a facerii, cap. 5, stih 5. Că Adam au trăit 9 sute şi 30 de ani şi, deacă i-au venit zioa şi hotarul vieţii, au murit, mai mult n-au putut trăi. Şi după aceia Mathusal au custat 969 de ani, iară deacă au venit zuoa au hotarul vieţii lui, numai ce-au murit. Carii oameni în lumia aceasta nu să află să fie trăit atâta cât au trăit Adam şi Mathusal. Deci vezi, oame, că aceştia macar cât au trăit de mult pre lume, iară deacă le-au venit hotarul vieţii lor, numai ce au murit.

Pentr-aceaia, iubiţii miei creştini, să nu ne mirăm noi de aceasta pentru ce pune Dumnezău hotar unora îndelung foarte, iară altora foarte scurt. Iaca cum scrie dreptul Iov, cap. 10, stih 11, grăind: că Dumnezău slobod iaste pre care cu cât îi va dărui. Că Sfinţiia sa omului îi dă viaţă încă din zgăul maicii lui. Că aşia scrie David Proroc şi împărat la psalom 21, stih 10, grăind: că tu eşti, Doamne, carele mai tras pre mine din pântecele maicii meale şi de la ţiţele maicii meale spre tine

sânt aruncat şi din pântecele maicei meale Dumnezăul mieu eşti tu.

O, oame, tare iartă Dumnezău şi înfruntă pre necredincioşii lumii aceştiia pentru necredinţa şi pentru îndoitura ce nu cred întru tare puteare lui Dumnezău. Că necredincioşii ei îş caută otalm [!] şi lor să scape din naintia mâniei Domnului. Purtaria cea de je [!] a Domnului o tăgăduesc şi nu-şi aduc aminte cum făgăduiaşte Domnul Hristos la Mathei Evanghelist, cap. 10, stih 30, grăind: că nice un păr din capul lor nu va cădea jos fără de ştirea Domnului. Alţii fără de credinţe muncesc să-ş gonească moartia de la ei cu descântece muereşti, că în vreamia ciumii ard oasă împuţite şi cu fumul lor să afumă ca să nu moară şi nu ştiu ei că atuncia, făcând aşia, mai tare mâniia lui Dumnezău o aprind ei asupra lor şi să leapădă de Dumnezău şi făgădaşul Sfinţii Sale nu-l cred şi aşia aruncă ţărână în ochii lui Dumnezău şi pentru unele ca aceastia foarte tare să bucură dracii şi iadul să vesăleaşte.

O, vai şi amar ţie, oame necredincioase, carele-ţ vei căuta viaţa ta cu aceale lucruri deşarte şi nu te nă[dă]jdueşti în Domnul, văzând că el ştie viaţa ta până cându-i şi el ţ-au pus hotar ţie. O, vai şi amar va fi ţie, oame, când ţi să vor scurta zilele tale, că atuncia îngerii iadului să vor bucura de tine. Pentr-aceia, creştinilor, să vă socotiţi că acestea toate le vedem că-s adevărate oare câte ne zic noao Sfintele Scripturi. Ce drept aceaia toate trăbuiaşte să le creadem noi. Că aşia scrie David Proroc şi împărat în psalomii săi 138, stih 16, grăind: toate ale noastre sânt scrisă în cartia ta şi niciuna nu iaste care să nu fie ştiută la tine. Pentr-aceaia, oame, nu ne vom putea ascunde denaintia morţii şi denaintia lui Dumnezău necăiri. Precum zice dreptul Iov, cap. 26, stih 6, grăind: aşa zice, că Dumnezău iaste pretutindinia până în inima pământului şi a apelor încă lăcuiaşte Dumnezău, încă şi iadul cu nemica nu să poate ascunde de la Dumnezău. Că Sfinţiia Sa iaste făcătoriul acelora a tuturor. Precum şi Sfântul Ioan Evanghelist scrie la Apocalipsis, cap. 3, stih 7, grăind că el biruiaşte cu adâncul şi cu înălţimea. Şi Prorocul Amos scrie, cap. 9, stih 1, 2, 3, 4, 5, grăind: aşia zice Domnul că, oare de câte ori voiu bate pământul cu oameni[i], cine va putia sta înaintia mea? Că de voiu vrea să-l bat cu armă cu artă [!] îl voiu omorî, şi atuncia vor vedia carii fug denaintia mâniei meale ca să nu moară. În al 2[-lea] stih: zice Domnul că de are săpa în inima pământului să între acolo de moarte, de acolo încă mâna mea afară îi va aduce, de are sui în ceriu şi de acolo încă mâna mea jos îi va trage. În al 3[-lea] stih: zice Domnul: de are mearge ei în muntele Carminului ca să să a[s]cunză acolo, de acolo deacă-i voiu pohti, numai ce le caută a veni, şi de are săpa în năsipul mării ca să să ascunză acolo denaintia mea, acolo încă voiu porunci şărpilor mării de-i vor muşca şi vor muri. În al patrule stih: zice Domnul că de aţ mearge înşivă de voia voastră în mâna păgânilor ca să scăpaţi acolo, acolo încă aş porunci armelor lor cum pre voi să vă omoară. În al 5[-lea] stih zice Domnul şireagurilor: aşia-mi iaste voia atuncia tot omul să plângă atâta cât să răsune pământul în plânsul

vostru. Dup-aceia, creştinii lui Dumnezău, însă întru tot bunul şi înduratul Dumnezău iată cu mare mângâiare ne mânghie pre noi zicând că oare în vreame cu ciumă sau în vreame de răutate au cu foamete să nu ne îndoim de cătră mila lui niciodată. Că de vreame ce au pus Dumnezău hotar vieţii omului, aşa cum n[i]mene nu-l poate treace niciodată, de nici înţelepţii cu înţelepţiia, au viteajii cu vitejiia, au bogaţii cu bogăţiia nu-l pot treace, aşia să ştim şi să creadem că Dumnezău a tóte tocmealele au pus hotar, ori realelor ori bunelor, şi când vom fi amărâţi de răutaţile lumii aceştiia, atuncia să ne mângâem cu acestea că şi acelé au hotar şi ştie Dumnezău când le va înceta. Că Dumnezău şi acelora după păcatele noastre le pune măsură, ori îndelung ori pre scurt. Deci atuncia să ne aducem aminte ce zice Dumnezeu: că-i iaste voia să răsune pământul în plânsul păcatelor noastre. Că aşia scrie Sfântul Proroc Irimiia, cap. 22, stih 22, grăind: că Dumnezău iaste pretutindinia şi toate le aude şi le vede.

Pentr-aceia, fraţii miei, cu aceasta să ne mângâem, că Dumnezeu foarte ne dojeneaşte pre credincioşii lui, precum vedem Prorocul David în psalom 90 grăind: aşia zice Dumnezău, în vreame cu ciumă acoperite-va cu arepile lui şi supt arepile lui te vei odihni, scut şi pază îi va fi Domnul; în al 5[-lea] stih zice: şi nu te vei teame de frica nopţii şi de săgeata ce zboară zua şi de ciuma ce umblă întru întunerec şi de ciuma pustiitoare întru amiază-zi. Cădea-vor despre laturia ta o mie şi zece mii de-a dreapta ta, iară de tine nu să va apropiia nemica, numai ce vei privi cu ochii tăi şi vei vedea plata păcătoşilor. O, oame creştine, iani vez ce zice Dumnezău celor ce să nădăjduesc întru Sfinţiia Sa[22]: că aceia nu să vor teame nici noapté, nici zua de săgeata morţii şi de ciuma ceia ce pustiiaşte locurile şi casăle[23]. Vedea-vor căzând de-a dreapta şi de-a stânga lor mii şi zeace mii, iară de credincioşii lui nemica nu să va apropiia, numai ce vor privi cu ochii ce va face Dumnezău cu păcătoşii. Iară ceia ce să nădăjduesc spre Domnul[24], zice Domnul acelora, în al 11[-lea] stih, că îngerilor săi va porunci spre [!] mâni să-i poarte în toate cărările lor[25], spre şerpi şi spre bălauri vor călca şi nemica lor nu le va strica; în al 15[-lea] stih: zice Domnul: ruga-mă-vor şi asculta-i-voiu şi din toate scârbele lor îi voiu scoate; în al 16[-lea] stih zice Domnul[26]: şi le voiu da lor mântuiria mia cu zile îndelungate.

Pentr-aceia, fraţii miei, văzând noi aceaste cuvinte foarte cu temeiu tare ce făgăduiaşte Dumnezău celor ce-s cu nădeajdia în Sfinţiia Sa, când trimite spre noi ciumă să nu fugim, că-i voia Sfinţii Sale să-şi arate putearea şi săgeata lui, ce nu în toţi, ce numai în carii îi voia lui.

---

[22] **lateral stânga: *1***
[23] **lateral stânga: *2***
[24] **lateral dreapta: *3***
[25] **lateral dreapta: *4***
[26] **lateral dreapta: *5***

Precum vom arăta din a 2[-a] carte a lui Moysi, cap. 11, stih 5, 6, grăind: când slobozi Dumnezău îngerul său să omoară omenii în Egypet, nu-i omorî pre toţi, ce numai pre carii îi era voia lui. Şi într-a 2[-a] carte a lui Samoil Proroc, cap. 24, stih 25, grăiaşte: când trimisă Dumnezău îngerul său la israilteani după ceale trii biciuiri de moarte carele va aleage David, deci n-au omorât Dumnezău pre toţi, ce numai pre carii i-au fost voia şi acolo.

Pentr-aceaia, fraţilor, iată zice Sfânta Scriptură adevărat că ceia [ce] gândesc şi umblă să-ş ocolească hotarul zilelor sale, să fugă de moarte, foarte să vor păgubi unii ca aceaia şi, cându-i mai apoi, numai ce tot le iaste a muri şi vor muri păgubiţi şi înşălaţi, necrezând cuvântul Domnului. Ce pentr-aceaia, o, iubiţii miei creştini, noi să ne uităm la cuvântul Domnului cel dulce care scrie sluga Sfinţii Sale Pavel Apostol la Râmleani, cap. 14, stih [!], grăind: au vom trăi, au vom muri, ai Domnului sântem, de viem, Domnului viem, de murim, Domnului murim. Noi nu sântem ai noştri, ce ai Domnului, nici murim noao, nici viem noao, ce Domnului. Pentr-aceia şi voi, creştinii lui Dumnezău, au veţi muri, au veţi trăi, ai Domnului să fim şi de la Sfinţiia Sa să avem nădeajde să ne spăsim şi el să ne miluiască şi să ne dia viaţa de vecie, că a Sfinţii Sale iaste împărăţiia şi slava şi putearea, acum şi pururia şi în veacii veacilor netrecuţi şi nesfârşiţi, amin !

Copie

Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 5901, *Cazanii la oameni morţi*
F. 30r-38r: *Cazanie la petrecaniia omului mutat dintru această lume, scoasă de la Sfântul Iov Patriarhul, cu capete şi cu stihuri*
Datare: sfârşitul secolului XVIII
Copist: necunoscut; provenienţa: biblioteca lui Vasile Mangra

ABSTRACT

The sky's gates

Funerary literature was one of the most appreciated genres from the epoch, if it is to report to the numerous Latin, Hungarian and German writings which included such writings and came to light in the printing houses from Transylvania and those from nearby. This does not mean that there was a morbid predilection for such readings, but these texts had a practic utility whose raised standards made necessary the apparition on the market of new products. Because death was a presence as the leitmotif these sermons conveyed: "because today it is on this, and tomorrow it will be on one of us". Inevitable death, unexpected death, every day death ! Here there are so many images of this reality which could not let insesible the Romanian world, because death was a maximum cohesion moment of the community, in which the ethnic, social differences, the political disputes or the resentments faded till disappearance in front of implacable death, a moment in which even the most dreadful one demanded "remission" and the most humble offered it as the most precious gift. And, in such situations, participation at the ceremony and listening to the funerary speech could stimulate similar manifestations, at the beginning from the wealthy ones, who this way could show for the last time the quality of fate's priviledged, paying a scholar priest to make such a sermon or only for its reading. This invitation addressed firstly or even exclusively to the boyars to listen to the teachings cannot happen by chance; these lines were placed at the beginning of some sermons which faced times and reached till us.

Then, an important step in penetrating this custom even towards the outskirts of the Romanian society, formed by persons who were greedy, but also shepherded by a clergy for which even the least insignificant earnings could mean something, was a strong recommendation to preach; this was included in the programme of attracting the Romanians to Calvinism which was imposed to the leaders of the church, beginning with the rule of Gabriel Bethlen, both in the superior level and the inferior ones, where it was more easily to control. This demand seems to have found the result expected by the authorities because the number of the sermons begins to increase and their themes diversify as a sign of real interest from the

Romanian clergy, who saw in this apparently constrictive reglementation, a chance to lay the foundations of a veritable orthodoxy. This fact is confirmed by the content of the circulating sermons, which even when they follow the models taken from the Hungarian literature of this type, succeed in diluting the doctrinary message till replacing it with one according to the orthodox teachings.

The forming of the habit of saying such speeches, obtaining them through translation respectively through the association of some appropriate texts taken from different sources that were at their disposal, were, at least in some cases, observed and recompensed in the epoch; this way there was explained at least a part from the nobiliary diplomas given to the Romanian priests, in which their scholarly merits are clearly expressed or at least suggested through the composition of the coats of arms. There existing such a stimulus, it becomes even easier to comprehend the development the funerary preach registered in the Romanian environment somewhere towards the middle of the XVIIth century, even if documentary it is noticeable only few decades later. What happened was especially the apparition of a real thirst for having "the sermons said before the burial ceremonial", so visible the moment when the typographic acitivity in the Romanian language is resumed. Also for the Romanian world, the funerary sermon becomes in the second half of the XVIIth century, a reading in fashion. The motivations of this appetite are multiple and concern its cultural characteristics but also the capacity of satisfying pride not at all to be neglected in a society so exposed to privations and divided so dependently on the notion of privilege. Uttering the sermon, the remissions and the funerary lines became equal with the idea of having a Christian burial, in the process of time; the respective texts received the status of parts from ritual step by step, being perceived as real passing rites, especially where they were syllabified by a priest who didn't know that well letters or from manuscripts which didn't respect any punctuation rule, in which not even the word's separation wasn't marked; let's not talk about the notion of diction absolutely inoperative in such situations. Definetly such an attitude, even if it came into being in the XVIIth century, developed some time later; it was already generalised in the second half of the XVIIIth century, and this process of getting to rule over the Romanian view carried on accordingly to the generation of sermons we are interested in here.

The speech about death, no matter how much it would focus

on the one it is said about, remains a text exclusively dedicated to the livings, being made accordingly to their temperament, expectations and their level of assimilation. It is also, a discourse destined to the whole surviving community, indifferently it is present or not at the funerals, being at last, because of its frequent repetition, heard by all believers, in any case much more listened to than any other speeches of the church. In such a context, it assumes a formative role, especially there where the vigilance of the spiritual shepherd acts too, to whom the event of death offers the all trumps to become teacher or consciences founder.

We have to reconstruct this way one of the motifs which must have urged on to diversification of the repertoire, initially through gathering of circulating texts, through their segmentation and recomposition, to create at least the impression of new, then through the attempt of making some new products, through translation or making their own comments around the few biblical quotations used by funerary literature.

There resulted a combination of about twenty texts, which acquired individuality for themselves with time, through accurate reproduction, or they generated new constructions, through combinations and interpolations. To these there were added the 15 sermons from *Sicriul de aur* in 1683, and another four sermons in 1689. There may be added four remissions, because these too have often assumed the role as sermon, as well as the fifteen songs from the first generation of funerary lines, which the translation from Hungarian not being able to keep their lyrical aspect and making them inappropriate for reciting, intoning on a song respectively, transformed them into a common discourse. On the whole, about 60 constructions, number reported to the whole Transylvanian area along a century and a half. In reality, much less, according to the moment and place in which we are, because some of them didn't succeed in covering too large distances, and firstly we could exemplify with the collection of songs, but also with some sermons attested in Bihor, which entered the repertoire probably towards the middle of the XVIIth century[1]. Things will change spectacularly in the last decade of the XVIIth century, after the publication of the two homiletic groups in Sebeş and Alba Iulia; the explosion provoked by their spreading determined the disparition of some of the previous creations, especially

[1] **See the chapters XX, VII, X, XII.**

those which were published later and didn't root deeply enough in the multitude of manuscripts through which they were spread. On a long period, only *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor*, *Cazania la moartea omului creştin* and *Iertăciuni la omul mort*[2] have survived to the impact, meaning those constructions we find ever since the oldest codices. It is true the first of them recived a consistent support through the publishing of several editions of *Cuvânt la ieşirea sufletului*, mostly from which it extracted its substance. No matter the explanations, it remains but together with its variants, the most everlasting and spread funerary sermon, demonstrating a special affinity of the audience for its eschatological message, and, most probably, for the narration itself, this being the only sermon that proposes a „story", that of the soul's travel from earth to the sky, a real epopoeia, with stops at the customs, with visits to heaven and hell and with the festive installation in Eden's Garden, immediately or after a time spent in the anteroom of hell, depending on the category into which the soul integrates: of the righteous or the sinners.

Not always the epic line reaches this bright end, because of the strong anchoring of the speech in the terrifying register of death, regarded as a consequence of sin and a mirror of all vanities of life; an inevitable, imprevisible, unpredictable and equalizing death, a sort of preamble of divine justice to the terrible Final Judgement, when all injustices will receive the well deserved punishment. *Ubi sunt* is the interogation resumed obsesively, and *memento mori,* with the example of the present dead body should receive from the temporary survivers the accept of the invitation to renounce the life lived in sin, expressed directly or through the continuous balance between the angelic image of the "righteous" and the sordid fate of the "sinners".

This discourse meant to frighten and to obtain the salvation of the souls, we would say almost by force, contrasts with the serenity we used to attribute to the Romanians, attached to a collective eschatology, being convinced that salvation is assured by the simple affiliation to orthodoxy.

The first expression of an individual eschatology is to be noticed in *Evanghelia cu învăţătură* printed by Coresi in 1581: "God will judge you those who were, from Adam till the end of world, the Greeks and Jews and heretics and those who belonged to righteous Christianity and did wrong", but it was appreciated as having no echo

[2] **See chapters III, IV and XVII.**

in the Romanian culture, because of the Protestant orientation of the book. If we limit only to lecturing the sermon from Coresi's printing it is really difficult to accept that this, all by itself could have modify such a deeply rooted attitude. But its presence in the funerary sermons, their daily hearing because of quotidian death, shows that individual eschatology was promoted by other voices too, multiplying as the repertoire of the funerary discourses diversifies, a repertoire which affirms more and more insistently the necessity of good deeds. Their echo didn't produce fundamental and immediate changes neither in the whole Romanian community, but it dispersed all by itself, much earlier that it was appreciated till now.

Not even this tendency towards change must be generalized, as the same funerary discourses induce the message that salvation of the soul remains possible after death too; this is possible through the charitable acts of the survivors, who giving charity for the dead, assure in fact their own redemption, though an individual salvation, for which material sacrifices were made. *Cazania pentru sufletele drepţilor şi păcătoşilor* goes even further, offering the relatives clear clues if the deceased needed or not their charity because the souls of the righteous cross the death's treshold with serenity, while the end of the sinners' life is an agony marked by convulsions and desperate gestures. We should wait the end of the XVIIth century so that the discourse of the church in front of death not to regard illness exclusively as a consequence of sin, but, on the contrary, as a form of manifestation of divine love, which hampers committing sin, stimulated by plentiful and calm life.

But till then, the attenuation of fear in front of nothingness and the unknown will be the task of other funerary sermons which, starting from the finding of inevitable death, present it as a rest and liberation of the ones condemned by fate and their souls, a ceasing to hurt oneself through a life lived in sin, a gate towards the sky's gate, beyond which there's eternal salvation and happiness. And, the leitmotif of good deeds comes back again, because not death is the one who must terrify, the passing through its gate being inevitable, but the Last Judgment, which is behind this gate and without its positive verdict one could not enter heaven.

The tone is more and more categorical: salvation is not possible without good deeds, prayers, fast, participating in religious services, pious donations, even if all these are going to be made through intermediaries, who are drawn the attention to the fact that

there is no time for sadness and tears, but for charity in the name of the dead, especially if these haven't taken enough spiritual victuals with them on their journey. This way we reach again to good deeds, because charity given for the dead has a double effect: it contributes to the salvation of the souls in the name of which it is offered and, through this, to the salvation of their own soul.

Maybe it surprises the fact that we have treated on the whole the message of the funerary discourses, although we have stated above that not only the practice of their saying, but also some texts have been taken through translation from the repertoire of the Hungarian Protestant Church. The real surprise consists in the finding, when the texts are compared, that the Calvinist elements are almost inexistent or, anyway, interpretable, in exchange there are whole passages which, despite the fact they belong to such translations, one feels tempted to affirm that they had been taken from the old Byzantine-Slavic literature. Maybe exactly this astonishing similarity assured their long life, when the diversification of funerary discourse was quite large to make options according to preferences. Exemplarily from this point of view it is the fact that the area of Bihor, the richest, apparently, in such discourses, cumulated, besides translations from Hungarian, the sermons made, translated from the Byzantine-Slavic literature or printed in different areas of the Romanian space, while the local products, also apparentlty, have very rarely, crossed the borders. So, Calvinism transmitted through this literature does not exist, and is more astonishingly to find in a text of certain Calvinistic orientation, translated by and for the usage of a Calvinist priest, of Romanian origin, the following admonishment, with such an Orthodox touch: "You haven't given alms and haven't made offerings, neither you have fed the poor, the hungry and all the helpless, you have sworn at and insulted"[3]. As striking remain the frequent invitations to give charity for the dead, especially the one in which there were given precise indications about the periods when requiems were going to be made[4], while it is not possible that the official discourse addressed to the Romanians by the promoters of proselytism to be prohibited to them, because otherwise it wouldn't make sense why the only polemic text known in the epoch places "the alms of the

[3] The codex of the priest Filip Gherman from Urmeniş, *Cântec de veaci frumos*; see the chapter XX.

[4] See, in chapter IV, the final part of the sermon printed in Câmpulung in 1642, with its manuscript variants

dead" on the list of the elements of "our Christian law" which needed to be protected, beside the cross, fast, the interdiction of the second marriage of priests, monachism, respecting the saints and the sacraments of the church[5]. I say striking because uttering the funerary sermon was a public gesture, repeated on and on, and if its message wasn't liked or tolerated, it should have attracted persecutions not only on the orator, but also on the texts, which were kept in a sufficiently great number and sufficiently many variants to contradict such a scenario.

So, the funerary discourse wasn't one to orient the Romanians towards another confession, but, on the contrary, it enforced their old faith, offering the chance to receive teachings and to feel this way better protected against the proselytic attempts. Because, here and there, according to the skills of the writer and the content of the sources he used, there were squeezed other elements of Christian teachings, which, of course, the believers could hear during the other ceremonies, but their resuming in the moments of maximum emotion was a supplementary occasion to better imprint them in the memory of the audience. The catechistical characteristics of the funerary sermons must be thus taken seriously if we propose to measure the efficiency of church's presence in the life of the community, the same way as there should be taken into consideration the cultural characteristics, through the sermons to the dead being transmitted, especially after 1689, a whole series of scientific information from the most diverse fields. Few, selected at random, they couldn't replace the lack of a systematic, institutionalized instruction but paved it the way and, when this existed, they have definetly completed it.

Catechesis, instruction, education ! But losing the dear ones needs consolation, not admonishments or showing erudition ! Or have there been the living of past centuries too used with the fact of death to let themselves being overhelmed by it, thus funeral could be regarded as a mondaine event, with participation out of complaisance? Let us listen to the opinion of one of them, priest, copyist and, definitely, orator, because it is impossible not to have said he himself too at the burial of his parishioners the sermons he transcribed carefully for the others: "There's no other language more mean than we, the Romanians, because if we come to the funeral, we all officiate the dead and say the Gospel and we ask him for

[5] ***Spunerea legiei creştineşti cu răspuns*** **(Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, Ms. Rom. 4818, f. 48v-49r).**

forgiveness, you are not listening to God's word and you do not fear God or death. You fools are telling other stories and you're pluming yourselves and boasting, and the other did not even come to listen to God's word, but only to boast."[6]

The text does not appear anymore in any of the consulted sermos, thus we can suspect the copyist, priest Ursu from Cotiglet to be the author of this interpolation. His observation denotes that death left enough place to a well-informed speech especially to a moralizing, catehetic one, having accents meant to frighten and to deviate such inappropriate behaviour towards a pious attitude and a life lived according to Christian principles. We do not wonder in such context why the God of funerary sermons is mainly a merciless judge, separating the damned from the redeemed ones, and death a definite way through which He expresses equaliy both love and punishment.

An aspect which can explain the inappropriate attitude in front of death, and which, if it actioned, it reduced quite a lot the psychological impact of this message, is the rigid character of the functioning of funerary oratory. This meant that texts remained always the same, the collections which they accumulated even the most industrious priests individualizing the deceased only according sex, age, social condition, and in the priests' case, professionally too, only them deigning to sermons with certain destination. In the circumstances of a raised mortality, especially among children, we may ask ourselves how many times the same sermon was heard along an existence and to what extent it could function as a teaching word if the auditory was already familiarized with its content. Didn't boredom intervine? It could very well explain the findings expressed by the copyist from Bihor maybe just by the need to refresh somehow the old text. Didn't the sermons said before the burial ceremonial become another kind of prayer, having an exorcizing role rather than modelling existence?

Without excluding the eventuality that such situations had been part from the reality of the XVIIth-XVIIIth centuries, we should not minimalize the impact of death in a community usually numerically reduced, and through this, very well connected, so that the disparition of each individual could be painfully perceived at the level of the whole group, not only at that of the relatives and the ones close to the family. And, especially, we should not minimalize the capacity of

[6] ***Spunerea legiei creştineşti cu răspuns*, text that was kept fragmentary unfortunately, thus we don't know with what arguments the author defends his position.**

the transmitted message to ravish the auditory's souls, the magnetic effect of some expressions, even of those mostly utilised and which, from this reason, seem banal and without value nowadays. In a world in which death was a social, public manifestation, in the presence of collectivity, it was necessarily impressive and imposed the need of consolation. Everything is thus prepared for entering the stage of the sermon, so the appreciation of the funerary homiletics as therapy of Logos, as a way to heal pain provoked by death is perfectly entitled. Because, in a frame as the above presented, could there be refused the priest's invitation: "Listen good people and blessed Christians to the teachings and reproof, listen to God's word, so that bitterness and disgust come out of your hearts. Because many times the word relieves pain and the teaching vanishes disgust."

***

The approximately 60 funerary texts and copies or their variants discovered in the consulted manuscripts and printing works represent a manifestation form of the Transylvanian orthodox spirituality without comparison in the previous or their contemporary history from the other Romanian spaces, a sign that the Church from Ardeal was crossing a benefic period, one of regeneration, of reform at last, stimulated, inspired, under the patronage and subordinated to the Protestant Reform, all these attributes and maybe others too functioning now simultaneous, then successively, sometimes aggressive, other times diplomatic and even protective. In the absence of other cultural institutions, their lecturing contributed to the spread of an attitude, it formed consciences and it slowed down the pain of losing the dear ones. The funerary sermons, as a form of Christian living were the way of contact the mostly used with the divine Logos. Their repeated hearing transformed them into real ritual parts, the funerary ceremony without sermon, remissions and funerary lines becoming inconceivable. Their rooting in the usage of the community will be perfected only in the XVIIIth century, but also then, it was made to a great extent, with the help of the information inherited from the previous century.